

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Katedra archeologie

Spony vinařické skupiny

Diplomová práce

Autor: Jakub Citterbard

Studijní program: N7109 Historické vědy

Studijní obor: Archeologie

Forma studia: prezenční

Vedoucí práce: doc. PhDr. Eduard Droberjar, Dr.

Hradec Králové, 2019

Zadání diplomové práce

Autor:	Bc. Jakub Citterbard
Studium:	F12102
Studijní program:	N7109 Archeologie
Studijní obor:	Archeologie
Název diplomové práce:	Spony vinařické skupiny
Název diplomové práce AJ:	Fibulae of the Vinařice group

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Spony jsou základním datovacím prostředkem tzv. vinařické skupiny, tj. kulturní skupiny staršího stupně doby stěhování národů v Čechách. Cílem práce je podat ucelený přehled všech publikovaných nálezů z území Čech, jejich kompletní typologii a chronologické zařazení v průběhu 5. století. Autor se dále bude věnovat výskytu jednotlivých typů v rámci českých regionů a jejich nálezovému kontextu (pohřebiště, sídliště, depoty, ojedinělé nálezy). Další část práce si klade za cíl zhodnotit spony podle provenience (labsko-germánské, východogermánské, pozdně římské, event. ostatní) a poukázat tak na kontakty s okolními oblastmi. Součástí práce budou typologické tabulky, kresebná a fotografická dokumentace, mapky rozšíření jednotlivých typů spon a ukázky inventáře hrobových celků, které jsou nejdůležitějším pramenem poznání funkce spon a způsobů jejich nošení.

BEMMANN, J. 2008: Mitteldeutschland im 5. Jahrhundert - Eine Zwischenstation auf dem Weg der Langobarden in den mittleren Donaauraum? In: J. Bemann - M. Schmauder (Hrsg.), Kulturwandel in Mitteleuropa. Langobarden - Awaren - Slawen. Kolloquien zur Vor- und Frühgeschichte 11. Bonn, 145-227. BÖHME, H. W. 1989: Eine elbgermanische Bügelfibel des 5. Jahrhunderts aus Limetz-Villez (Yvelines, Frankreich). Archäologisches Korrespondenzblatt 19, 397-406. QUAST, D. 1997: Vom Einzelgrab zum Friedhof. Beginn der Reihengräbersitte im 5. Jahrhundert. In: Die Alamannen. Stuttgart, 171-190. SCHULZE, M. 1977: Die spätkaiserzeitlichen Armbrustfibeln mit festem Nadelhalter (Gruppe Almgren VI, 2). Bonn. SCHULZE-DÖRRLAMM, M. 1986: Romanisch oder germanisch? Untersuchungen zu den Armbrust- und Bügelknopffibeln des 5. und 6. Jahrhunderts n. Chr. aus den Gebieten westlich des Rheins und südlich der Donau. Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz 33, 593-720. SVOBODA, B. 1965: Čechy v době stěhování národů. Praha. TEJRAL, J. 2006: Vinařicer Kulturgruppe. In: RGA 32. Berlin - New York, 414-423. VÁVRA, J. - JIŘÍK, J. - KUCHARÍK, M. - KUBÁLEK, P. 2008: Výzkum pohřebiště z doby stěhování národů v Praze-Zličíně v letech 2005-2008. In: M. Šmolíková (red.) Archaeologica Pragensia 19/2009, 209-230. Praha. WERNER, J. 1981: Zu einer elbgermanischen Fibel des 5. Jahrhunderts aus Gaukönigshofen, Ldkr. Würzburg. Bayerische Vorgeschichtsblätter 46, 225-254.

Anotace:

Předmětem této práce je kompletní představení aktuální typologie spon české vinařické skupiny. Hlavní důraz je kladen na původ spon, jejich provenienci, vývoj, podobu, variabilitu a celkové geografické a chronologické zařazení v průběhu 5. stol. Zmíněny jsou blízké či příbuzné druhy některých typů a otázky spojené s etnickou a genderovou příslušností jejich nositelů. Každý typ je zasazen do celoevropských souvislostí. Druhá část práce představuje přehled všech dosud publikovaných nálezů z Čech. Nejprve podle abecedně řazeného seznamu lokalit s důvody, které vedly k jejich objevení, a výpisem typů a počtu kusů zde nalezených spon. Následně jsou jednotlivé nálezy seřazeny typo-chronologicky a u každého jsou vypsány jeho přesné nálezové okolnosti, morfologický popis, výzdoba, materiál a případné analogie. Ke každé sponě (pokud bylo možné ji fyzicky zdokumentovat) jsou přiloženy metrické údaje, místo jejího uložení a evidenční označení v rámci příslušné instituce. Tato část je založena na pečlivém studiu literatury

s upozorněním na nesrovnalosti a chyby, kterých se autoři při publikaci nálezů v minulosti dopustili. Závěrečné vyhodnocení mapuje spony z hlediska provenience a zabývá se druhem a způsobem kontaktů tehdejších obyvatel Čech a sociální diferenciací příslušníků vinařické skupiny odvozenou na základě výpovědi spon.

Garantující pracoviště:

Katedra archeologie,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce:

doc. PhDr. Eduard Droberjar, Dr.

Oponent:

Mgr. Tomáš Mangel, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce:

4.11.2013

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce doc. PhDr. Eduarda Droberjara, Dr. a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu, ze kterých jsem při psaní práce vycházel.

V Hradci Králové dne

Anotace

CITTERBARD, JAKUB. *Spony vinařické skupiny*. Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2019, 430 str. Diplomová práce.

Předmětem této práce je kompletní představení aktuální typologie spon české vinařické skupiny. Hlavní důraz je kladen na původ spon, jejich provenienci, vývoj, podobu, variabilitu a celkové geografické a chronologické zařazení v průběhu 5. stol. Zmíněny jsou blízké či příbuzné druhy některých typů a otázky spojené s etnickou a genderovou příslušností jejich nositelů. Každý typ je zasazen do celoevropských souvislostí. Druhá část práce představuje přehled všech dosud publikovaných nálezů z Čech. Nejprve podle abecedně řazeného seznamu lokalit s důvody, které vedly k jejich objevení, a výpisem typů a počtu kusů zde nalezených spon. Následně jsou jednotlivé nálezy seřazeny typo-chronologicky a u každého jsou vypsány jeho přesné nálezové okolnosti, morfologický popis, výzdoba, materiál a případné analogie. Ke každé sponě (pokud bylo možné ji fyzicky zdokumentovat) jsou přiloženy metrické údaje, místo jejího uložení a evidenční označení v rámci příslušné instituce. Tato část je založena na pečlivém studiu literatury s upozorněním na nesrovnalosti a chyby, kterých se autoři při publikaci nálezů v minulosti dopustili. Závěrečné vyhodnocení mapuje spony z hlediska proveniencie a zabývá se druhem a způsobem kontaktů tehdejších obyvatel Čech a sociální diferenciací příslušníků vinařické skupiny odvozenou na základě výpovědi spon.

Klíčová slova: vinařická skupina, spony, typologie, chronologie, rozšíření, nálezový kontext

Annotation

CITTERBARD, JAKUB. *Fibulae of the Vinařice group*. Hradec Králové: Philosophical Faculty, University of Hradec Králové, 2019, 430 pp. Master Thesis.

The diploma thesis aims to provide a comprehensive review of current typology of fibulae from the Bohemian Vinařice group. Main emphasis is on the origins of fibulae, their provenance, development, forms, variability and their overall geographical and chronological classification in the course of the 5th century AD. Some similar or related fibulae are also mentioned as well as questions of the ethnic and gender identity of their wearers. All types of fibulae are situated in the European context. Second part of the diploma thesis consists of a review of finds from Bohemia, published so far. First there is an alphabetically ordered list of locations and reasons which led to the finds as well as a list of types and amounts of fibulae found. The finds are then ordered by type and chronologically. There is an account of the exact circumstances of each find, morphological description, decoration, material and possible analogies. There are metric figures of every fibula (in case it was possible to perform physical documentation) as well as the information about the institution where it is deposited and registration figures under the institution in question. This part of the diploma thesis is based on thorough study of literature and points out inconsistencies and mistakes that were made in the past by the authors publishing about the finds. The final assessment maps the fibulae with respect to their provenance and looks into the kinds and manners of contacts between the people living on the Bohemian territory at that time and social differentiation of the members of the Vinařice group based on the evidence provided by the fibulae.

Keywords: Vinařice group, fibulae, typology of fibulae, chronology, sites of findings, contexts of findings

Na tomto místě bych rád poděkoval všem, kteří mi byli při psaní této práce oporou, ať již nasměrováním k tématu, radami, připomínkami, poskytnutím literárních pramenů a především zpřístupněním archeologického materiálu z muzejních sbírek. Na prvním místě tak můj dík patří vedoucímu diplomové práce doc. PhDr. Eduardu Droberjarovi, Dr., který mě k tématu nasměroval a vždy byl ochoten mi poradit i pomoci, velmi mu děkuji zejména za mimořádnou trpělivost, ochotu a povzbuzování. Velké poděkování patří vedoucí oddělení archeologických sbírek Muzea hlavního města Prahy paní Mgr. Miroslavě Šmolíkové a především správce depozitáře archeologických sbírek paní Haně Nedvědové, která mi vytvořila velmi vlídné prostředí při dokumentaci souboru nálezů z nekropole v Praze-Zličíně. Velmi děkuji rovněž Mgr. Kateřině Lorencové, kurátorce archeologické sbírky doby římské a doby stěhování národů v Národním muzeu v Praze, která mi zajistila přístup k druhé největší kolekci klíčových nálezů pro dané období. Za umožnění dokumentace spon z Karlovic-Čertovy ruky a milé přijetí v Muzeu Českého ráje v Turnově děkuji také PhDr. Janu Prostředníkovi, Ph.D., kurátoru sbírkových fondů archeologie. Za zpřístupnění spon dámy z Měcholup a příjemnou návštěvu Regionálního muzea K. A. Polánka v Žatci patří mé poděkování vedoucímu archeologického oddělení PhDr. Petru Holodňákovi. Za dokumentaci spon z depotu stříbrných předmětů z Hřenska děkuji paní Mgr. Václavě Bubnové, vedoucí odborného úseku a správce sbírky archeologie Oblastního muzea v Děčíně. Ze svého regionu děkuji za umožnění dokumentace spon z Plaňan a Kšel paní Mgr. Simoně Bubeníkové, archeoložce Regionálního muzea v Kolíně a za ochotu a zaslání fotografie spony z Lovosic patří mé poděkování PhDr. Oldřichu Kotyzovi, kurátoru archeologické sbírky Oblastního muzea v Litoměřicích. Závěrem bych rád poděkoval všem, kteří mi byli po celou dobu studia nejbližší a vytvářeli mi vhodné podmínky a stabilní zázemí – své rodině – a zejména své sestře MgA. Anně Citterbardové za pomoc s vytvořením obrazové přílohy této práce.

SEZNAM ZKRATEK

A – Almgren

Abb. – Abbildung – (obrázek)

Ag – argentum – (stříbro)

aj. – a jiné

apod. – a podobně

atd. – a tak dále

Au – aurum – (zlato)

BF – Bügelfibel/n – (lučikovitá/é spona/y)

BKF – Bügelknopffibel/n – (spona/y s knoflíkem na lučíku)

Br – bronz

Bz. – Bezirk (okres)

Cu – cuprum – (měď)

dép. – département – (departement)

DŘ – doba římská

DSN – doba stěhování národů

Fe – ferrum – (železo)

GU – spona/y typu Groß-Umstadt

inv. č. – inventární číslo

J/již. – jih, jižní

JV – jihovýchod, jihovýchodní

JZ – jihozápad, jihozápadní

Kr. – Kreis (kraj)

Lkr. – Landkreis (zemský kraj)

lok. – lokalita

MP – Muzeum hlavního města Prahy

např. – například

něm. – německy, německý/á/é

n. l. – našeho letopočtu

NM – Národní muzeum

NF-W – spona/y typu Niederflorstadt-Wiesloch

Obr. – obrázek
OAS MMP – Oddělení archeologické sbírky Muzea hlavního města Prahy
p./pp. – page, pages – (strana, stránky)
poč. – počátek
pol. – polovina
pow. – powiat – (okres)
prov. – provincie
př. – příklad
př. Kr. – před Kristem
př. n. l. – před naším letopočtem
reg. – region
RGA – Reallexikon der germanischen Altertumskunde
RGZM – Römisch-germanisches Zentralmuseum (Mainz)
RgrBz. – Regierungsbezirk – (vládní obvod/okres)
S. – Seite – (strana)
S/sev. – sever, severní
s./str. – strana
SbNM – Sborník Národního muzea
SD Phase – Süddeutschlands Phase – jihoněmecká fáze
SPN – spona/y s podvázanou nožkou
stol. – století
SV – severovýchod, severovýchodní
SZ – severozápad, severozápadní
Tab./tab. – tabulka
Taf. – Tafel – (tabulka)
TS – terra sigillata
V/vých. – východ, východní
var. – varianta
VS – vinařická skupina
woj. – województwo – (vojvodství)
Z/záp. – západ, západní
ZKF – Zwiebelknopffibel/n – (spona/y s cibulovitými knoflíky)

1	ÚVOD	1
	1.1 Dějiny bádání	1
	1.2 Metodologický postup	2
2	VINAŘICKÁ SKUPINA	5
	2.1 Chronologie VS:	6
	2.2 Pramenná základna VS:	8
	2.2.1 Pohřebiště:	8
	2.2.2 Sídliště:	9
	2.3 Vlivy v hmotné kultuře:	11
	2.3.1 Stupeň D2 (časná fáze):	11
	2.3.2 Přechodný stupeň D2/D3 (vrcholná fáze):	12
	2.3.3 Stupeň D3/E1 (závěrečná fáze):	13
3	SPONY Z DOBY ŘÍMSKÉ AŽ DOBY STĚHOVÁNÍ NÁRODŮ	15
	3.1 SPONY S PODVÁZANOU NOŽKOU	15
	3.1.1 Dějiny bádání, původ a rozšíření	16
	3.1.2 Varianty spon s podvázanou nožkou v Čechách	19
	3.1.3 Pozdní varianty spon s podvázanou nožkou	22
	3.1.4 Skupina honosných jednodílných spon ze stupně D2	26
	3.1.5 Nositelé	29
	3.2 KROUŽKOVÉ SPONY	29
	3.2.1 Dějiny bádání a původ kroužkových spon	29
	3.2.2 Podoba a rozšíření	30
	3.2.3 Nositelé a datace	32
	3.3 SPONY S KNOFLÍKEM NA LUČÍKU	34
	3.3.1 Dějiny bádání a původ BKF	35
	3.3.2 Datace a rozšíření	36

	3.3.3	Hlavní varianty spon s knoflíkem na lučíku	37
	3.3.4	Ostatní	39
	3.3.5	Nositelé	40
	3.4	NIEMBERSKÉ SPONY	41
	3.4.1	Dějiny bádání	41
	3.4.2	Původ a rozšíření	43
	3.4.3	Varianty niemberských spon a jejich vývoj.....	44
	3.4.4	Datace	47
	3.4.5	Nositelé	50
	3.4.6	Příbuzné typy	51
4		SPONY STUPNĚ D2.....	55
	4.1	SPONY TYPU OSLIP.....	55
	4.1.1	Dějiny bádání a předchůdci spon typu Oslip	56
	4.1.2	Podoba spon typu Oslip	58
	4.1.3	Datace a rozšíření	59
	4.1.4	Foederální hmotná kultura středního Podunají.....	62
	4.1.5	Nositelé	66
	4.2	SPONY TYPU WIESBADEN	67
	4.2.1	Dějiny bádání.....	67
	4.2.2	Podoba a vývoj spon typu Wiesbaden	69
	4.2.3	Rozšíření spon typu Wiesbaden.....	74
	4.2.4	Perličková lišta – mřížkový dekor – mandličkový dekor – vrubořez	79
	4.2.5	Nositelé	86
	4.2.6	Zvlášť vyčleněné varianty spon typu Wiesbaden	89
5		SPONY STUPNĚ D2/D3.....	92

5.1	LITÉ VARIANTY SPON TYPU WIESBADEN ZDOBENÉ VRUBOŘEZEM.....	92
5.1.1	Typ Úherce-Šwilcza	92
5.1.1.1	Varianta Úherce	93
5.1.1.1.1	Původ varianty Úherce	95
5.1.1.2	Varianta Šwilcza	96
5.1.1.2.1	Nálezy varianty Šwilcza	97
5.1.2	Spony typu Mainz-Bretzenheim / typ Saint-Martin-de-Fontenay ...	99
5.1.2.1	Dějiny bádání	100
5.1.2.2	Původ, podoba a rozšíření	100
5.1.2.3	Nálezy typu Mainz-Bretzenheim	102
5.1.2.4	Lité deriváty typu Mainz-Bretzenheim	104
5.1.2.5	Datace.....	106
5.2	SPONY TYPU BRATEI A VYŠKOV	107
5.2.1	Dějiny bádání a rozšíření	108
5.2.2	Podoba spon typu Bratei a Vyškov.....	109
5.2.3	Hlavní varianty typu Bratei	111
5.2.4	Příbuzné varianty	113
5.2.5	Původ spon typu Bratei a Vyškov	114
5.2.6	Datace	117
5.2.7	Nositelé	119
5.3	SPONY TYPU PRAHA A JIM PŘÍBUZNÉ JEDNODÍLNÉ FORMY S OBDÉLNÍKOVITOU NOŽKOU.....	121
5.3.1	Dějiny bádání a rozšíření	121
5.3.2	Podoba spon typu Praha.....	122
5.3.3	Původ a vývoj (příbuzné jednodílné formy s obdélníkovitou nožkou) 122	
5.3.4	Nálezy spon typu Praha	129
5.3.5	Otázka chronologie a provenience.....	132

5.4	SPONY TYPU NIEDERFLORSTADT-WIESLOCH A GROß-UMSTADT	133
5.4.1	Dějiny bádání.....	134
5.4.2	Podoba spon typu NF-W a GU.....	134
5.4.3	Předchůdci, vývoj a nositelé spon typu NF-W a GU.....	137
5.4.4	Spony typu NF-W a GU jako domácí výrobky vinařické skupiny? 143	
5.4.5	Rozšíření.....	144
5.5	SPONY S NOŽKOU VE TVARU VLAŠTOVČÍHO OCÁSKU	145
5.5.1	Dějiny bádání a rozšíření.....	146
5.5.2	Podoba a varianty spon s nožkou ve tvaru vlaštovčího ocásku	148
5.5.2.1	Varianta Jena-Lobeda	148
5.5.2.2	Varianta Bulles/Krefeld-Gellep	151
5.5.3	Spony s rozeklanou nožkou jako doklad vztahu mezi Alamanií a Karpatskou kotlinou	153
5.5.4	Nositelé	155
5.6	SPONY TYPU MILTENBERG	156
5.6.1	Dějiny bádání a podoba spon typu Miltenberg.....	156
5.6.2	Rozšíření.....	158
5.6.3	Datace	159
5.7	SPONY TYPU BULLES-LAURIACUM	160
5.7.1	Dějiny bádání, původ a rozšíření.....	161
5.7.2	Podoba spon typu Bulles-Lauriacum.....	163
5.7.3	Datace	166
5.7.4	Nositelé	167
5.8	SPONY TYPU ZLIČÍN	168
5.8.1	Podoba spon typu Zličín	168

	5.8.2	Analogie.....	169
	5.8.3	Nositelé a datace	171
6		SPONY STUPNĚ D3-E1	173
	6.1	SPONY TYPU KREFELD	173
	6.1.1	Dějiny bádání.....	173
	6.1.2	Původ a rozšíření	173
	6.1.3	Podoba a vývoj spon typu Krefeld.....	175
	6.1.4	Datace	180
	6.1.5	Nositelé	183
	6.1.6	Pozdní miniaturní formy.....	186
	6.2	SPONY TYPU GURSUF	188
	6.2.1	Dějiny bádání.....	188
	6.2.2	Podoba spon typu Gursuf.....	190
	6.2.3	Varianty typu Gursuf	191
	6.2.4	Datace a rozšíření	193
	6.2.5	Příbuzné formy	202
	6.2.6	Nositelé a doklady vtaů mezi západem a východem	203
	6.3	SPONY TYPU RATHEWITZ.....	205
	6.3.1	Dějiny bádání, podoba a vývoj	206
	6.3.2	Rozšíření	208
	6.3.3	Nositelé a varianty typu Rathewitz.....	209
	6.3.4	Datace	211
	6.4	SPONY TYPU BREITENFURT (FORMA PRITZIER-PERDÖHL)	212
	6.4.1	Dějiny bádání, původ a rozšíření	213
	6.4.2	Podoba a vývoj spon typu Breitenfurt	214
	6.4.3	Datace	217

6.4.4	Příbuzné formy	219
6.4.5	Nositelé	220
6.5	PTAČÍ SPONY	221
6.5.1	Dějiny bádání a druhy ptačích spon.....	221
6.5.2	Rozšíření	223
6.5.3	Podoba ptačích spon	224
6.5.4	Nositelé	224
6.5.5	Orlí spony	225
6.5.6	Symbolika ptačích spon.....	225
7	SPONY VINAŘICKÉ SKUPINY V ČESKÝCH NÁLEZECH.....	227
7.1	LOKALITY S NÁLEZY SPON VS.....	228
7.1.1	HŘENSKO	228
7.1.2	KARLOVICE – ČERTOVA RUKA	229
7.1.3	KŠELY (dříve Horní Kšely).....	230
7.1.4	LITEŇ-DOLNÍ VLENCE	231
7.1.5	LOVOSICE.....	231
7.1.6	MĚCHOLUPY	232
7.1.7	MILČICE.....	233
7.1.8	PLAŇANY	233
7.1.9	PRAHA-DEJVICE	234
7.1.9.1	Mailbeckova cihelna	235
7.1.9.2	Cihelna Juliska	236
7.1.9.3	Cihelna Nová Juliska	236
7.1.10	PRAHA-KOBYLISY	236
7.1.11	PRAHA-LIBEŇ.....	238
7.1.12	PRAHA-MICHLE (ul. U Plynárny).....	239
7.1.13	PRAHA-MICHLE (cihelna).....	240

7.1.14	PRAHA-RUZYNE	241
7.1.15	PRAHA-VELESLAVÍN	241
7.1.16	PRAHA-ZLIČÍN	242
7.1.17	TETÍN	246
7.1.18	ÚHERCE	247
7.1.19	VINAŘICE	248
7.1.20	ZÁPADNÍ ČECHY – NEZNÁMÁ LOKALITA	249
7.1.21	ZÁPADNÍ ČECHY – NEZNÁMÁ LOKALITA	249
7.1.22	ZÁVIST (DOLNÍ BŘEŽANY)	250
7.2	SPONY STUPNĚ D2	253
7.2.1	SPONY S PODVÁZANOU NOŽKOU TYPU A 158	253
7.2.1.1	Hřensko – depot (detektorový nález)	253
7.2.1.2	Praha-Ruzyně – sídliště (obj. 618)	257
7.2.2	KROUŽKOVÉ SPONY	259
7.2.2.1	Praha-Zličín – pohřebiště (hrob 167)	259
7.2.3	SPONY S OBDÉLNÍKOVITOU NOŽKOU	261
7.2.3.1	Praha-Kobylisy – pohřebiště (hrob VI)	261
7.2.3.2	Praha-Veleslavín (cihelna Vídeňské bankovní jednoty) – pohřebiště (hrob 7)	264
7.2.3.3	Závist (Dolní Břežany) – sídliště	266
7.2.4	NIEMBERSKÉ SPONY	268
7.2.4.1	Karlovice-Čertova ruka – sídliště	268
7.2.5	SPONY S KNOFLÍKEM NA LUČÍKU	274
7.2.5.1	Karlovice-Čertova ruka – sídliště	274
7.2.6	TYP OSLIP	276
7.2.6.1	Neznámé místo, Z Čechy	276
7.2.6.2	Lovosice – pohřebiště (hrob 1)	279
7.2.7	TYP WIESBADEN	281
7.2.7.1	Hřensko – depot (detektorový nález)	281

7.2.7.2	Praha-Zličín – pohřebiště (hrob 168)	284
7.2.7.3	Vinařice (Landova cihelna) – pohřebiště (rozrušený kostrový hrob) 286	
7.3	SPONY STUPNĚ D2/D3	291
7.3.1	LITÉ VARIANTY TYPU WIESBADEN ZDOBENÉ VRUBOŘEZEM	291
7.3.1.1	Úherce – bohatý ženský kostrový hrob	291
7.3.1.2	Měcholupy – bohatý ženský kostrový hrob	298
7.3.2	TYP BRATEI	305
7.3.2.1	Praha-Zličín – pohřebiště (hrob 172)	305
7.3.3	TYP PRAHA	308
7.3.3.1	Praha-Veleslavín (cihelna Vídeňské banky) – pohřebiště (hrob 7) 308	
7.3.3.2	Praha-Dejvice (cihelna Nová Juliska) – pohřebiště (rozrušený kostrový hrob) 309	
7.3.4	TYP NIEDERFLORSTADT-WIESLOCH	311
7.3.4.1	Praha-Dejvice (Mailbeckova cihelna) – pohřebiště (hrob 7)..	312
7.3.4.2	Praha-Dejvice (cihelna Juliska) – pohřebiště (rozrušený kostrový hrob) 315	
7.3.4.3	Praha-Dejvice (cihelna Juliska) – pohřebiště (rozrušený kostrový hrob) 317	
7.3.4.4	Praha-Zličín – pohřebiště (hrob 101)	319
7.3.4.5	Praha-Zličín – pohřebiště (hrob 110)	321
7.3.4.6	Vinařice (Landova cihelna) – pohřebiště (rozrušený kostrový hrob) 323	
7.3.4.7	Vinařice (Landova cihelna) – pohřebiště (rozrušený kostrový hrob) 325	
7.3.5	TYP GROß-UMSTADT	328
7.3.5.1	Plaňany („za nádražím“) – ojedinělý nález	328
7.3.5.2	Praha-Michle (ul. U Plynárny) – pohřebiště? (rozrušený kostrový hrob) 330	
7.3.5.3	Praha-Michle (cihelna) – pohřebiště? (rozrušený kostrový hrob) 333	
7.3.6	SPONY S NOŽKOU VE TVARU VLAŠTOVČÍHO OCÁSKU .	337

7.3.6.1	Praha-Libeň (Na Košince) – skupina hrobů (ženský kostrový hrob)	337
7.3.7	TYP MILTENBERG	341
7.3.7.1	Milčice – depot (detektorový nález)	341
7.3.7.2	Tetín (u sv. Michala) – pohřebiště (kostrový hrob)	342
7.3.8	TYP BULLES-LAURIACUM	345
7.3.8.1	Praha-Zličín – pohřebiště (hrob 98)	345
7.3.9	TYP ZLIČÍN	347
7.3.9.1	Praha-Zličín – pohřebiště (hrob 42)	347
7.3.9.2	Praha-Zličín – pohřebiště (hrob 135)	349
7.4	SPONY STUPNĚ D3 – E1	351
7.4.1	TYP KREFELD	351
7.4.1.1	Praha-Kobylisy – pohřebiště (hrob IV)	351
7.4.1.2	7.4.1.2 Praha-Zličín – pohřebiště (hrob 144)	355
7.4.1.3	Praha-Zličín – pohřebiště (hrob 151)	358
7.4.1.4	Vinařice (Landova cihelna) – pohřebiště (rozrušený kostrový hrob)	360
7.4.2	TYP GURSUF	363
7.4.2.1	Kšely (dříve Horní Kšely) – ojedinělý nález	363
7.4.2.2	Neznámé místo, Z Čechy – ojedinělý nález	365
7.4.2.3	Praha-Zličín – pohřebiště (hrob 41)	367
7.4.2.4	Praha-Zličín – pohřebiště (hrob 57)	369
7.4.3	TYP RATHEWITZ	372
7.4.3.1	Praha-Ruzyně – sídliště (obj. 618)	372
7.4.3.2	Vinařice (Landova cihelna) – pohřebiště (rozrušený kostrový hrob)	373
7.4.4	TYP BREITENFURT	376
7.4.4.1	Liteň-Dolní Vlence – detektorový nález	376
7.4.4.2	Praha-Dejvice (Mailbeckova cihelna) – pohřebiště (hrob 5) ..	377
7.4.4.3	Praha-Zličín – pohřebiště (hrob 162)	380
7.4.5	PTAČÍ SPONY	383

	7.4.5.1	Vinařice (Landova cihelna) – pohřebiště (rozrušený kostrový hrob)	383
	7.5	OSTATNÍ SPONY	385
	7.5.1	Lučikovitá spona s kvadratickou záhlavní destičkou „nordického typu“	386
	7.5.2	Spona s peltoidní záhlavní destičkou.....	391
	7.5.3	Mincovní spona	395
8		VYHODNOCENÍ SPON VINAŘICKÉ SKUPINY.....	399
	8.1	Chronologický rámec spon vinařické skupiny.....	400
	8.2	Spony vinařické skupiny z hlediska provenience	400
	8.2.1	Nositelé vinařické skupiny jako polabští foederáti.....	401
	8.2.2	Východní vlivy v české vinařické skupině	402
	8.2.3	Kontakty se středním Německem (Durynskem).....	404
	8.2.4	Kontakty s JZ Německem (Alamannií)	405
	8.2.5	Zvláštní formy	406
	8.3	Sociální diferenciacie představitelů vinařické skupiny na základě výpovědi spon	407
9		ZÁVĚR.....	411
10		SEZNAM LITERATURY	412

1 ÚVOD

Spony jsou považovány za tzv. funkční šperk, spínadlo, které na principu zavíracího špendlíku sloužilo k sepnutí dvou vrstev látky a tím k udržení oděvu na těle svého nositele – šatů, tunik, plédů, plášťů a někdy také šátků. Vedle praktické funkce měl tento oděvní doplněk i funkci ozdobnou a designovou. Nosil se na dobře viditelném místě, kde plnil roli ozdobného a reprezentativního charakteru. V každém období byly spony také symbolem společenského postavení a ukazatelem soudobého módního vkusu či nového uměleckořemeslného trendu. Způsob jejich nošení, zvyk umísťovat je na šatu buď u krku, na hrudi, v oblasti ramen, pasu, stehů, nebo boků, jejich celkový počet, kombinace a tvarová variabilita se staly ukazatelem regionálních a etnických rozdílů a dokladem četných nadregionálních kontaktů. Vypovídací hodnota těchto malých kovových artefaktů je velmi vysoká, zahrnuje v sobě nejenom poznání typologie, ale zároveň také odpovědi na otázky z oblasti chronologie, distribučního šíření, technologie výroby a poznání šperkařských technik i způsobů a dějin odívání (Heynowski 2012, 11; 33).

1.1 Dějiny bádání

Zájem o dobu stěhování národů nemá v Čechách tak dlouhou tradici jako výzkum jiných pravěkých a protohistorických období či raného a vrcholného středověku. Celé období bylo dlouho vnímáno jen jako jakýsi mezistupeň a přechod mezi dobou římskou a raným středověkem. Sám Josef Ladislav Pič tuto dobu nazval pouhou „*Episodou kostrových hrobů s kulturou merovejskou*“¹. Na rozdíl od jiných period zahrnuje doba stěhování národů pouhá dvě století, z toho úsek reprezentovaný českou vinařickou skupinou „zanedbatelných“ 70-80 let. Památek bylo po dlouhou dobu známo relativně málo a celému období se tak průkopníci české archeologie věnovali spíše okrajově a s odkazy na historická fakta a události 5. a 6. stol. známá z cizích písemných pramenů. Nějakou dobu se dokonce věřilo, že Čechám se dynamický vývoj, migrace a impulzy

¹ J. L. Pič 1909, s. 33-72.

formující ostatní části Evropy zcela vyhnuly a bylo zde, na rozdíl od západu- a východoevropských regionů, určité sídelní i politické vakuum, jak předpokládal např. i zakladatel české archeologie Jan Erazim Vocel² (Sklenář 2015, 13-21; Vocel 1868, 191-192). Jako první tuto domněnku vyvrátil Lubor Niederle, který zasadil české nálezy do hlubších evropských souvislostí³. Výzkumu památek z doby římské (DŘ) a doby stěhování národů (DSN) zasvětil zcela svůj odborný zájem prof. Bedřich Svoboda, který jako univerzitní pedagog, archeolog Národního muzea a později i Archeologického ústavu ČSAV v Praze ve 30. až 60. letech komplexně zpracoval, vyhodnotil a zveřejnil všechny do té doby známé hmotné a nemovité památky (artefakty, sídlištní a pohřební komponenty) obou dvou etap z území Čech⁴. Jeho práce věnovaná době stěhování národů je dodnes základním pilířem bádání pro toto krátké, ale vztahově velmi komplikované dějinné období. V současné době se výzkumem doby římské a stěhování národů v kontextu celého středního Podunají, včetně památek vinařické skupiny, zabývá především brněnský archeolog doc. PhDr. Jaroslav Tejral, DrSc. V českém prostředí navázal při poznávání DŘ i DSN na práci B. Svobody Tejralův žák doc. PhDr. Eduard Droberjar, Dr. Speciálně pátému století v rámci České kotliny se nejnověji věnuje Mgr. Jaroslav Jiřík, Ph.D.

1.2 Metodologický postup

Zatímco pro spony z doby římské byly charakteristické velké série početně vysoce zastoupených exemplářů, jejichž vzájemná podobnost i velké rozšíření naznačují export i výrobu v masovém měřítku, spony z DSN jsou i navzdory nižšímu počtu nálezů mnohem rozmanitější. Jejich základním rysem je vedle omezeného počtu (a to i v případě široce rozšířených typů) velká jak tvarová, tak výzdobná variabilita. Některé exempláře je dokonce možné typově zařadit jen s obtížemi a v rámci své vlastní skupiny představují unikáty bez přímých analogií. Velkou část nálezů, resp. všechny staré nálezy prezentované v této práci, představil souhrnně již B. Svoboda, jehož syntéza o době

² J. E. Vocel 1868, *Pravěk země české*. Praha.

³ L. Niederle 1918, 1-16.

⁴ B. Svoboda 1948: *Čechy a římské Impérium*. SBNM, svazek II – A – historický. Praha; týž 1965: *Čechy v době stěhování národů*. Praha.

stěhování národů byla až do této chvíle nejucelenějším přehledem o sponách vinařické skupiny vůbec, z které dodnes těží většina českých badatelů. B. Svoboda dokázal správně stanovit jejich časovou posloupnost a odvodit původ, vlivy i směry šíření. Jeho práce však byla zaměřena na veškerou hmotnou kulturu doby stěhování národů v Čechách a proto se artefaktům nemohl věnovat do hloubky v celoevropském měřítku. V době, kdy svou stěžejní práci o DSN publikoval, nebyla navíc většina spon typologicky zařazena tak, jak je tomu dnes, a proto v práci B. Svobody vystupují pod jinými deskripcemi, většinou popisnými.

Současná typologie spon vinařické skupiny je založena na studiích německých autorů, z nichž nejvíce budou v této práci citováni Herbert Kühn, Joachim Werner, Horst Wolfgang Böhme, Mechthild Schulze-Dörrlam a Alexander Koch (viz vždy u jednotlivých kapitol).

Tato práce si klade za cíl představit nejprve kompletní typologii všech publikovaných nálezů objevených na území vinařické skupiny, badatele, kteří tyto spony vyčlenili nebo se jim v evropském kontextu věnovali, podrobné dělení a chronologické zařazení jednotlivých typů, jejich původ, vývoj a geografické rozšíření v rámci Evropy, přiblížit morfologickou stavbu, podobu a materiál, z kterého byly konkrétní spony vyráběny, techniku a způsoby dekorace, kombinace vlivů, které se na jejich tvorbě a výzdobě podílely, přímé či příbuzné varianty některých typů, ukázkou hrobových výbav s obsahem spon, otázky spojené s postavou nositelů a způsobem nošení jednotlivých druhů na oděvu, pokud to nálezové okolnosti či dostupná literatura umožňují. Snahou je upozornit na komplikovanost celého tématu a propojenost českého regionu s ostatními částmi Evropy.

Druhá část práce představí nejvýznamnější lokality s nálezy spon vinařické skupiny v Čechách a následně chronologicky a typologicky seřazené artefakty publikované v české odborné literatuře, jejich nálezové okolnosti a detailní popis konkrétních artefaktů. Tato část je založena na pečlivé studii veškeré dostupné literatury a fyzické dokumentaci (měření, vážení, focení) většiny nálezů, díky kterým se mi v několika případech podařilo odhalit chyby či omyly, kterých se badatelé při prezentaci spon v minulosti dopustili a upozornit na nesrovnalosti některých dat mezi sebou navzájem, na přejímání chybných informací dalšími autory a především na aktuální stav

konkrétních nálezů v současných muzejních sbírkách (jejich fragmentarizaci nebo nedostupnost, resp. nenalezení) včetně místa uložení a inventárního či evidenčního označení. Z časových i praktických důvodů jsem vynechal kresebnou dokumentaci, která má v archeologii jinak nezastupitelné místo. Hlavním důvodem je skutečnost, že téměř všechny staré i novější nálezy byly již v minulosti (někdy i vícekrát) kresebně publikovány a přišlo mi proto smysluplnější nafotit spony ze všech pohledových stran a zachytit jejich aktuální podobu, která se v literatuře dosud neobjevila. Druhým důvodem v případě nálezů z Prahy-Zličína, které naopak kresebně zveřejněny ještě nebyly, byla dohoda s Mgr. Jaroslavem Jiříkem, Ph.D. a vedoucí archeologického oddělení Muzea hlavního města Prahy paní Mgr. Miroslavou Šmolíkovou, které ke zpřístupnění materiálu ze zličínského pohřebiště přesvědčil E. Droberjar a to za podmínky, že mi bude umožněno zdokumentovat pouze nálezy již prezentované v populárně naučné publikaci kolektivu autorů z roku 2015: „Hroby barbarů v Praze-Zličíně“, která byla vydána jako katalog ke stejnojmenné výstavě. V této práci proto nejsou zastoupeny úplně všechny spony ze zličínského pohřebiště, jehož výzkum je stále ve fázi zpracování a autoři si ho z profesních důvodů chrání. Všechny metrické údaje byly naměřeny stejnou digitální váhou a šuplerou a zaokrouhleny na jedno desetinné místo.

Závěrečné vyhodnocení shrnuje všechny české nálezy z hlediska chronologie, provenience a materiálu, z kterého byly spony vyrobeny. První dva aspekty dokládají různé směry vlivů v hmotné kultuře představitelů vinařické skupiny a tím i existenci rozvinuté sítě nadregionálních kontaktů tehdejších obyvatel Čech a pravděpodobné příčiny jejich styků s okolními i vzdálenými oblastmi Evropy, které se v jednotlivých fázích vývoje vinařické skupiny proměňují. Materiálové hledisko se pokouší vyhodnotit spony jako možný ukazatel sociálního postavení jedinců a struktury jejich společnosti.

2 VINAŘICKÁ SKUPINA

Pro skupinu památek, které v 5. stol. n. l. tvořily hmotnou náplň několika sídelních regionů na území Čech, se v odborné archeologické literatuře ujalo označení „vinařická skupina“ (VS). Její název je odvozen od eponymní lokality ve Vinařicích nedaleko Kladna, kde bylo v poslední třetině 19. stol. objeveno a zničeno první známé kostrové pohřebiště představitelů vinařické skupiny v Čechách (viz kap. 7.1.19). Jako první tento jednotný, ale po stránce provenience velice nesourodý soubor artefaktů definoval Bedřich Svoboda, který ho nazval kulturou vinařickou⁵ a o něco později vinařickým stupněm doby stěhování národů⁶. V současné terminologii se ustálilo označení vinařická skupina⁷, která vyplňuje starší úsek DSN v Čechách (Droberjar 1999, 7; Jiřík 2011, 265; Tejral 2006, 414).

Geograficky byla tato skupina rozšířena pouze v České kotlině především ve střední a severozápadní části země s těžištěm okolo Prahy, odkud směrem na sever vybíhala k Mělníku, směrem na západ k Lounům a na východ ke Kolínu (Tejral 2006, 414). Eduard Droberjar rozlišuje na základě nejnovějších nálezů 3 hlavní zóny výskytu VS (zóny A-C) s ojedinělými nálezy také v Z, SV, V a J Čechách. Tato hlavní centra představují nálezy ze SZ Čech s koncentrací bohatých solitérních hrobů (zóna A), řadová pohřebiště a nověji také sídliště v Pražské kotlině a jejím okolí (zóna B) a bohaté sídlištní nálezy z oblasti Kolínska a Nymburska⁸ získané a lokalizované především prostřednictvím detektoru kovů (zóna C) (Droberjar 2013, 281; 288-289; *týž v tisku*).

Jaká skupina lidí tvořila vinařickou skupinu, není dodnes jasné. Většina badatelů, počínaje B. Svobodou, se přiklání k labskogermánskému základu tehdejších obyvatel Čech, který byl ale silně formován západními a východními vlivy. Jaký germánský kmen se v jádru VS skrývá, je stále předmětem diskuzí. Ať již se jedná o pozůstatky původních

⁵ B. Svoboda 1939, s. 193.

⁶ B. Svoboda 1965, s. 78-126; s. 214-220.

⁷ např. – E. Droberjar 1999, s. 7-8; J. Tejral 2006, S. 414-423; J. Jiřík 2011, s. 263-317; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík a kol. 2015, s. 97-104 apod.

⁸ E. Droberjar 2013, S. 283, Abb. 2.

Svébů z DR či jejich zbytky splynuté s novou vlnou osadníků z německého Polabí, jedno je jisté, na jejím kulturním projevu se vedle polabské civilizace stejnou měrou podílely i kulturní proudy z oblasti středního Podunají, JZ Německa a římských provincií na Rýnu a Dunaji. Nakolik se našeho území dotýkaly přímo (migrace, obousměrná mobilita) či pouze zprostředkovaně (obchod, kulturní difuze) zůstává předmětem dalšího zkoumání (Droberjar 1999, 7; týž 2005b, 110-112; Jiřík 2011, 285-286; Tejral 2006, 421).

2.1 Chronologie VS:

Zatímco Bedřich Svoboda považoval VS v rámci starší fáze DSN za jednotnou, polský badatel Kazimierz Godłowski poukázal jako první na rozdíly v hmotné náplni VS, kterou rozdělil do dvou vývojových fází – na starší stupeň (D2) a mladší stupeň (D3)⁹. Toto dělení čeští badatelé akceptovali a dále upřesnili. Jaroslav Tejral označuje starší fázi VS jako časný stupeň Vinařice A (stupeň D2 – 410/420 - 440/450) a mladší jako vrcholný stupeň Vinařice B (stupeň D3 – 440/450 - ± 480)¹⁰. Podle Tejralovy chronologie vytvořené pro oblast středního Podunají zaujímá VS v Čechách celkem 3 chronologické stupně: starší fáze zahrnuje stupeň D2 (380/400 - 440/450), zatímco mladší fázi lze rozdělit na vrcholnou a závěrečnou, přičemž vrcholná subfáze spadá na přelom stupňů D2/D3 (430/440-470/80) a závěrečná do stupně D3 (450-480/490). Nejnověji dělí vývoj VS Jaroslav Jiřík, který stupeň D2 rozdělil na fázi D2a synchronizovanou v Evropě s horizontem Untersiebenbrunn (380/400 - 440/450) a fázi D2b neboli stupeň D2/D3 označovanou jako horizont Smolín-Kosino či tzv. Attilův horizont (430/440 - 470/480). Závěrečný stupeň D3 pak tvoří tzv. horizont Apahida-Blučina-Tournai (450 - 480/490) (Droberjar 1999, 7; Jiřík 2010, 13-15; Tejral 1997, 351; Vávra – Jiřík – Kuchařík – Jarošová – Víšková – Kubálek 2012, 3, Tab. 1). Tyto pomocné horizonty byly stanoveny na základě významných nálezů pocházejících z bohatě vybavených hrobů barbarské aristokracie na území střední, středozápadní a středovýchodní Evropy. V souvislosti s vinařickou skupinou jsou srovnatelné nálezy na území Německa datovány podle domácích autorů. Aktuální chronologii pro oblast jižního Německa vypracovala na

⁹ K. Godłowski 1992, S. 34.

¹⁰ J. Tejral 2006, S. 414-423.

základě materiálu pohřebiště v Pleidelsheimu Ursula Koch, která DSN včetně poč. RS rozdělila celkem do 10 period neboli tzv. jihoněmeckých fází (SD-fáze 1-10)¹¹. Doba trvání VS se částečně kryje s jejími fázemi 1-3: SD-fáze 1 (Attilovo či tzv. protomerovejské období – cca 430-460 n. l.); SD-fáze 2 (Childerichovo období / poč. raně merovejské periody – cca 460-480 n. l.) a SD-fáze 3 (Chlodvíkovo období / stupeň Flonheim/Gültlingen – cca 480-510 n. l.) (Koch 2001, 70-75). Oblast středního Německa bývá datována podle chronologie Bertholda Schmidta, který navázal na chronologické systémy Joachima Wenera a Kurta Böhnera a rozdělil DSN do 4 časových skupin, z nichž lze VS synchronizovat s prvními dvěma skupinami, které se dělí na 2 subfáze: skupina Ia (380-410/420 n. l.); skupina Ib (410/420-430/40/50 n. l.); skupina IIa (430/40/50-470/80 n. l.) a skupina IIb (470/80-530 n. l.) (Droberjar 2008b, 9, Tab. 1; Jiřík 2010, 14-15; Schmidt 1961, 8-26).

V této práci se opírám o aktuální kombinaci datace J. Tejrala, která byla vypracována pro střední Podunají, převzata E. Droberjarem, a modifikována J. Jiříkem. Protože některé z nálezů mají své kořeny ještě v DŘ a jiné naopak pokračují do mladší fáze DSN, je třeba počítat i se stupni, které vinařické skupině bezprostředně předcházely anebo po ní následují. Do chronologické tabulky proto pro orientaci zařazuji i stupeň pozdní DŘ (C3) a časné fáze DSN (D1) a celý mladší úsek DSN reprezentovaný tzv. durynskou (E1) a langobardskou fází (E2):

- C3 (300/320 – 380/400) – pozdní DŘ
- D1 (380/400 – 410/420) – časný stupeň DSN
- D2 (410/420 – 440/450)
- D2/D3 (± 430 – 460)
- D3 (450 – 470/480)
- E1 (480 – 530) – durynská fáze
- E2 (530 – 560/570) – langobardská fáze

¹¹ U. Koch 2001, S. 70-80.

(podle: Droberjar 2008a, 137; 171, Obr. 96; Droberjar 2008b, S. 9, Tab. 1; týž v tisku).

2.2 Pramenná základna VS:

2.2.1 Pohřebiště:

Hlavním pramenem poznání VS jsou již od počátku bádání **kostrové hroby**. VS je kulturou tzv. protomerovejského období, kdy na území velké části Evropy dochází k hluboké proměně pohřebních zvyklostí, jejichž projevem je **nástup kostrového ritu se Z-V orientací** hrobových jam a tzv. **řadové pohřbívání**. Co přesně tyto změny napříč širší střední Evropou způsobilo, není známo, ale s největší pravděpodobností musely souviset se změnami všeobecných kulturních vzorců nebo náboženských představ, kterými se někdy vysvětluje i charakteristická absence zbraní v mužských hrobech (Jiřík 2011, 285). Zakládání nových řadových pohřebišť s umístováním hrobů v západovýchodním směru se často přičítá silnému vlivu římských provincií především v Podunají (Quast 1997, 171-175).

Až do objevu **nekropole v Praze-Zličíně**, která je **jedním z největších střeoevropských pohřebišť z 5. stol. n. l.**, tvořily typický obraz našich poznatků o období starší fáze DSN většinou jen silně vykradená **malá (rodová) pohřebiště, skupiny několika hrobů** (pravděpodobně rodinných příslušníků) a **osamocené bohatě vybavené hroby germánské aristokracie**. I přes pestrou skladbu nálezů, které se nám z období 5. stol. dochovaly, představuje hlavní problém při studiu hmotné kultury a struktury germánské společnosti DSN všeobecně rozšířený trend dobového **vykrádání hrobů**. Tento nápadný jev nás provází po celou DSN až do RS. O závažnosti i nutnosti řešení neúcty k mrtvým a snaze ji eliminovat nás vedle archeologických pramenů informuje také snaha tehdejších zákonodárců dochovaná v psané podobě. Jak římsští císaři (*Codex Theodosianus, Codex Justinianus*), tak germánští vládcí (*Edikt krále Theodericha, Pactus Legis Salicae, Edikt krále Rothariho, Liber Judiciorum, Lex Romana Visigothorum, Pactus Alamannorum, Lex Alamannorum aj.*) uvedli v platnost řadu opatření a postihů dopadajících na hlavu narušitelů hrobů vydaných v souborech dobového práva – zákonících (Doležal – Vávra 2015, 132-139).

Činnost vykradačů nás na jednu stranu ochuzuje o mnoho poznatků, na druhou stranu nás ale do jisté míry informuje o dvou věcech – za prvé o tom, že dochovaný soubor

památek, byť někdy velmi cenných, je obvykle jen torzem původních hrobových výbav a za druhé, že velká část společnosti v 5. a 6. stol. byla do hrobu ukládána s předměty natolik vzácnými, že vykradačům stálo zato riskovat pro ně ztrátu majetku, cti a dokonce i života. Jedním z dokladů těchto praktik i bohatství pohřbených na našem území je pohřebiště v Praze-Zličíně, které na své komplexní vyhodnocení stále čeká. I přestože většina hrobů této nekropole byla vykradena, množství zlatých a stříbrných předmětů zanechaných v zásypech druhotně narušených hrobových jam naznačuje, že pohřebiště bylo využíváno elitou tohoto období, jejíž sídliště zřejmě zatím nebylo objeveno¹² (Jiřík 2011, 297).

Mnoho pohřebních areálů VS patří ke klíčovým lokalitám 5. a 6. stol. v Čechách. Většina z nich, objevená bohužel předčasně již v 19. stol. či dříve, se soustředí v Pražské kotlině a jejím okolí. Mezi nejznámější pohřebiště patří **Vinařice, cihelny v Praze-Dejvicích a -Veleslavíně, nálezy z Prahy-Kobylis, -Libně, -Michle a -Radotína**. K novým objevům patří nekropole v **Lužci nad Vltavou, Praze-Zličíně, pohřebiště ve Vlněvsi, Lovosicích, Litovicích, Zbuzanech a Hostivicích**. S výjimkou částečně zveřejněného materiálu z Prahy-Zličína však nejsou nálezy z těchto moderních výzkumů v této práci zahrnuty, protože jejich exkavace na své zveřejnění teprve čeká. Samostatnou skupinu tvoří bohatě vybavené solitérní hroby v SZ Čechách objevené v minulých dvou stoletích na lokalitách **Bříza u Litoměřic, Měcholupy a Úherce** (Jiřík 2010, 160; týž 2011, 263-265; týž 2015, 97-101).

2.2.2 Sídliště:

V ostrém kontrastu k hrobovým nálezům je velký **nedostatek soudobých sídlišť** ve spojení s problémy s jejich identifikací. Po velmi dlouhou dobu byly známy jen 2 sídelní areály VS, z nichž paradoxně ani jeden nepatří do kategorie běžných sídlištních lokalit. Starší z nich reprezentují nálezy ze skalního útvaru **Čertova ruka v Českém ráji**, kde byl nalezen nevšední soubor artefaktů domácího a cizího původu z pol. 5. stol. s vazbami ke střednímu Podunají, římským provinciím v Porýní, oblastem středního Německa i prvkům nomádské kultury V Evropě (viz kap. 7.1.2). Důvod umístění lokality

¹² Jiřík, J. – Vávra, J. – Šmolíková, M. – Kuchařík, M. a kol. 2015: Hroby barbarů v Praze-Zličíně. Svět živých a mrtvých doby stěhování národů. Praha.

mimo typickou sídelní oikumenu a atypická poloha bývají většinou spojovány s hledáním ochrany v době nebezpečí (refugium) nebo kultovními praktikami. Druhou lokalitou, objevenou náhodně při výzkumu bývalého keltského oppida, je zatím nejvýznamnější sídliště VS v Čechách, založené na akropoli **Hradiště Závist nad Zbraslaví** (viz kap. 7.1.22). Ani tato lokalita zdaleka nepatřila k běžným sídlištím agrárního charakteru. Množství importovaných předmětů (zejména skla a keramiky), jejichž původ je možné hledat v římských provinciích na západě (v Galii a Porýní), v S Africe a v prostředí barbarských foederátů ve středním Podunají, svou skladbou svědčí o tom, že na Závisti se nacházelo kulturní a politické centrum nadregionálního významu (Jiřík 2015, 101-103).

Teprve revize starých výzkumů v kombinaci s novými odkryvy postupně zaplňují slepá místa na mapě Čech osídlených méně významnými představiteli vinařické skupiny. Řada sídlišť unikala v minulosti pozornosti badatelů z důvodu špatné čitelnosti běžné domácí hrubě tvarované keramiky labskogermánského charakteru, nacházené často v kontextu staršího osídlení z DŘ nebo naopak raně slovanského, např. na sídlištích **v Praze-Dolní Liboci, v Jenštejně a Soběsukách, v Dobřichově, Plaňanech, Nebovidech a Libenicích** na Kolínsku či **v Káníně** na Nymbursku. K novým sídlištním areálům odkrytým v nedávné době patří zejména osady **v Praze-Kobylisích**¹³ a **v Praze-Ruzyni**¹⁴. Velmi bohatou sídelní oikumenu se silnou orientací k východogermánskému kulturnímu okruhu ve středním Podunají, se díky detektorové prospekci podařilo zmapovat na Kolínsku, kde mezi nejvýznamnější, dosud nezkoumané sídelní areály, patří sídliště **v Tuklatech, Velkých Chvalovicích a Nové Vsi I.**

Známkou dramatických změn na poč. 5. stol. je, jako i v jiných obdobích pravěku a protohistorie, zakládání sídlišť na vrcholcích dobře chráněných kopců. Kromě Závisti pochází doklady osídlování výšinných poloh z poč. DSN také ze **Žatce, Tetína** nebo **Hostimi** (Droberjar 2013, 288-289; též v tisku; Jiřík 2011, 269; 284).

¹³ Frolík, J. – Jílek, J. – Jiřík, J. – Urbanová, K. 2011: Sídliště vinařické skupiny z Prahy-Kobylis. In: E. Droberjar (ed.): Archeologie barbarů 2010. Hroby a pohřebiště Germánů mezi Labem a Dunajem. Olomouc, 415-451.

¹⁴ Kuchařík, M. – Bureš, M. – Pleinerová, I. – Jiřík, J. 2008: Nové poznatky k osídlení západního okraje Prahy v 5. století. In: E. Droberjar – B. Komoróczy – D. Vachůtová (edd.), Barbarská sídliště, Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno. Brno, 201-232.

Typickou strukturu sídlišť z 5. stol. tvoří různé jámy oválného či okrouhlého tvaru a pozůstatky zahluobených chat čtvercového nebo obdélníkového půdorysu s charakteristickými 3 kůly v kratších stranách. Na akropoli hradiště Závist byly prokázány i doklady nadzemních staveb (Jansová 1971, 135-157; Jiřík 2011, 269; týž 2015, 103; Motyková – Drda – Rybová 1978, 178-182).

2.3 Vlivy v hmotné kultuře:

Hmotná kultura vinařické skupiny představuje velmi pestrý konglomerát domácích a cizích prvků, mnohdy z míst od České kotliny značně vzdálených. V materiální náplni lze pozorovat silné vlivy hned z několika kulturních oblastí. V počátcích VS ve stupni D2 jsou to především silné doklady vztahů ke střednímu Podunají a východním částem Evropy, které souvisí s kulturním okruhem východogermánských foederátů. Tento směr vlivu se na počátku vrcholné fáze VS v přechodném stupni D2/D3 obrací směrem na západ, kdy začínají převládat intenzivní kontakty s labskogermánským okruhem, především s Alamanií v JZ Německu, dolním Pomoháním a bývalými římskými provinciemi na Rýnu a Dunaji. Východní vlivy (germánské i jezdecko-nomádské) však přetrvávají i nadále a v závěru VS opět sílí spolu s novou vlnou vlivů pocházející ze středního Německa od Durynků (Droberjar 1999, 7-8; týž 2005b, 110-111; Jiřík 2011, 287; týž 2015, 97-101; Quast 1997, 172).

Nejdůležitějším pramenem poznání VS je především drobná kovová (spony, přezky, kování, součásti koňských postrojů) a kostěná či parohová (hřebeny) industrie. Stejně důležité je i importované skleněné a keramické zboží různé provenience a jeho domácí napodobeniny.

2.3.1 Stupeň D2 (časná fáze):

Ve stupni **D2** zastupují tzv. foederátní hmotnou kulturu prvky, které v sobě spojují římský a východogermánský, případně i nomádský vliv. Tato kultura se vyvinula v římskoprovinciálním prostředí ve středním Podunají ve stupni D1 a jejími nositeli byli převážně východní Germáni, spolu s Alany, Sarmaty a polabskými Svěby usídlenými se svými rodinami v hraničních pásmech provincie Norica a Pannonie, kde působili jako

členové pomocných vojenských sborů v pozdně římské armádě. Důkaz o přítomnosti foederátů východního původu a o existenci styků s oblastí středního Podunají poskytuje na našem území vedle spon (Oslip, Bratei, některé SPN) zejména keramika, hřebeny, opaskové a obuvní přezky a součásti koňských postrojů. Charakteristická je na kruhu točená keramika s lineární či vegetabilní vlešťovanou výzdobou z pozdního 4. a 1/2 5. století – tzv. keramika typu Murga (zejména džbány a misky), hřebeny s polokruhovitou a jazykovitou rukojetí typu Thomas III a přezky se zesíleným kruhovým rámečkem a pravoúhlým kováním. Naprostá většina těchto předmětů má přímý či odvozený vztah ke kultuře Sântana de Mureș – Černjachov z pozdního 4. a poč. 5. stol., která byla rozšířena na území dnešní Ukrajiny, v části Běloruska, Moldávie a V Rumunska. Nomádskou složku přicházející ze stejného směru zastupují v našem prostředí naopak přezky s pravoúhlým rámečkem, kovová sarmatská zrcátka, fragmenty hunských kotlů, trojhrané šípky, součásti reflexních luků a často pozlacovaných koňských postrojů zdobených vybičením. Nejznámějším dokladem přítomnosti východogermánského foederáta na našem území je bohatý kostrový hrob bojovníka z Břízy u Litoměřic (viz kap. 4.1.4). Vedle artefaktů východního původu se na poč. 5. stol. vyskytuje i velké množství římských importů v podobě vojenských pásových garnitur (přezky se zvířecími hlavičkami) užívaných vojáky v prostředí římského limitu na Rýnu a Dunaji (Kolín-plynárna, Praha-Vokovice, Praha-Radotín), jejichž původ je třeba hledat v římskoprovinciálních dílnách. Dále se vyskytují římské keramické džbány s vlešťovanou výzdobou (Praha-Dejvice, -Kobylisy, -Veleslavín, Vinařice, Řísuty a Litovice), skleněné láhve, misky a poháry (Vinařice, Praha-Dejvice), fragmenty římských glazovaných mortárií z pohraničních oblastí provincií Pannonie, Norica a Raetie, zlomky terry sigillaty galské i severoafrické provenience (Závist) aj. (Droberjar 1999, 7-8; týž 2005b, 110-111; Jiřík 2011, 271-284; týž 201597-103; Tejral 2006, 417).

2.3.2 Přejídný stupeň D2/D3 (vrcholná fáze):

Ve stupni **D2/D3** se na území VS vedle předmětů z Podunají objevují ve větší míře výrobky labskogermánské, jak domácí, tak cizí výrobní tradice, které jsou svědectvím prohlubování kontaktů se sousedními oblastmi ležícími na S a na Z od našich hranic, kde proudily oběma směry – zvláště důležitý se přitom zdá být kontakt s Alamanií a oblastí dolního Pomohání. Tento odklon západním směrem nejlépe vystihují spony

formové skupiny Niederflorstadt-Wiesloch a Groß-Umstadt (viz kap. 5.4) a typická labskogermánská keramika reprezentovaná vedle hrubých tvarů zejména elegantními etážovitými nádobami a miskami s vykrajovaným límcem. Přesun orientace od východu k západu dokládá také mnoho předmětů pocházejících ze západořímských provincií, které se k nám z povodí Rýna a Mohanu dostávaly zprostředkovaně přes JZ Německo. Zvláště cenným zbožím byly luxusní výrobky ze sklářských center v Porýní a pohraničních oblastí Galie zdobené skleněnými nitěmi a plastickými nálepy (nopy). K charakteristickým tvarům patří, stejně jako i v předchozím období, především láhve (flakóny), elegantně řešené poháry a misky (Praha-Kobylisy, Praha-Zličín, Radonice, Úherce). Vedle již zmíněné Terry sigillaty pozdní argonské a severoafrické produkce ze Závisti je z vrcholné fáze VS známa miska argonské TS z hrobu 76 v Praze-Zličíně. Ze severní Afriky (tzv. TS chiara) pochází také fragment hliněného kahanu ze Slavhostic (okr. Jičín). Ve stejné době proudí na naše území i největší přísun západořímských zlatých mincí, z nichž většinu ražeb představují solidy císařů Arcadia, Honoria, Constantina III., Valentiniana III. a Theodosia II. ražené v mincovnách v Ravenně, Miláně a Římě (Droberjar 1999, 8; Jiřík 2011, 293-294; týž 2015, 100-101; Jiřík – Vávra 2015, 190-191; Tejral 2006, 417-420).

2.3.3 Stupeň D3/E1 (závěrečná fáze):

V závěrečné fázi VS dochází opět k renesanci východních vlivů projevujících se opětovným výskytem přezek se zesíleným kruhovým rámečkem a nových typů spon (var. Gursuf), které jsou zdobeny převážně vrubořezem. Ze západu sem naopak proudí polabská spínadla (Krefeld, Rathewitz, Pritzler-Perdöhl) a objevují se cizí prvky v keramice a pohřební zvyky, které odráží kontakty s Durynskem a raně merovejskou západní Evropou (Jiřík 2011, 296; týž 2015, 98-100; Tejral 2006, 420).

Všechny výše uvedené komodity mají svou vlastní i společnou výpovědní hodnotu, informují nás o lidech, kteří tu v 5. stol. žili, ať již se na našem území narodili nebo přicestovali z ciziny. Dozvídáme se tak mnohé o jejich životě – o tom, jak se oblékali, jak stolovali a dbali na svůj zevnějšek, o jejich sociálním postavení ve společnosti, o politické orientaci jejich vůdců a jejich vztahu k Římské říši i ostatním částem barbarika, o spojenectvích utužovaných formou sňatků a vojenských smluv.

V této práci si přiblížíme, jak s těmito poznatky korespondují nálezy spon, jejichž výpověď je trojí – časová, geografická a etnicko-sociální.

3 SPONY Z DOBY ŘÍMSKÉ AŽ DOBY STĚHOVÁNÍ NÁRODŮ

(C3 – D2)

3.1 SPONY S PODVÁZANOU NOŽKOU

(labskogermánské, východogermánské)

- **Hřensko** – depot (1 ks, Ag)
- **Praha-Ruzyně** – sídliště, obj. 618 (1 ks)

Spony s podvázanou nožkou (Tab. 1) (SPN) [Fibeln mit umgeschlagenen Fuß] jsou velmi rozsáhlou a početně vysoce zastoupenou skupinou spon mladší a pozdní DŘ, které svůj vývoj v 5. stol. n. l. postupně ukončují. Oscar Almgren¹⁵, který ve své studii rozdělil spony doby římské celkem do sedmi skupin, zařadil „spony s podvázanou nožkou“, jak je označil německý prehistorik Otto Tischler¹⁶, do 1. série své VI. skupiny. V českém prostředí nazýval tyto exempláře spon profesor J. L. Píč nejprve jako spony „s podspod přehnutou“ nebo tzv. „obrácenou patkou“. Stejný termín („spony s obrácenou patkou“) použil k označení této skupiny nálezů i Lubor Niederle (Svoboda 1948, 113). Bedřich Svoboda je pak nověji nazval krátce jako „spony podvázané“ (Svoboda 1948, 113-122). Charakteristickým kritériem této třídy spon je směrem dolů ohnutá nožka přetvořená na spodní straně spony v zachycovač, z jehož konce je tažen tenký drátek ovitý několikrát kolem dolní části lučičku (podvázání). Tvary vycházející ze SPN pak O. Almgren klasifikoval jako 2. sérii VI. skupiny, kterou představují již spony s pevným zachycovačem [Fibeln mit festem Nadelhalter] (Heynowski 2012, 89; Jakubczyk 2014, 114).

¹⁵ Almgren, O. 1923: Studien über nordeuropäische Fibelformen: der ersten nachchristlichen Jahrhunderte mit Berücksichtigung der provinzialrömischen und südrussischen Formen. Leipzig. (zde S. 71; Taf. VII-VIII).

¹⁶ Tischler, O. 1879: Ostpreussische Gräberfelder III. Königsberg. (zde S. 71; S. 183, Taf. VII-VIII).

O. Almgren rozdělil SPN na základě jejich konstrukce do 3 sesterských sérií, a sice na:

- a) jednoduché formy s horní třívou; b) dvojdílné spony se samostřílovým vinutím;
- c) formy vzešlé ze spon s podvázanou nožkou (Ioniťá 1998, 231).

3.1.1 Dějiny bádání, původ a rozšíření

Otázce vzniku, původu a vývoje spon s podvázanou nožkou se věnovala velká řada badatelů. Obecně se předpokládá, že nejstarší, tj. jednoduché varianty SPN, mají svůj původ v konstrukčním schématu spon střední doby laténské, které však měly svou nožku, jejíž konec byl ovázán kolem lučičku, ohnutou směrem nahoru. Dnes obecně přijímanou hypotézu o původu SPN v oblastech J Ruska a S Přičernomoří vyslovil jako první švédský archeolog Oscar Montelius¹⁷. Severopontskou oblast při severním pobřeží Černého moře, označil za možné epicentrum vzniku SPN také O. Almgren, který však současně zvažoval jejich původ i v S Evropě a v Podunají. Jihoruský původ ve svých studiích dále podpořil německý prehistorik Max Ebert¹⁸. Ten jako první svými výzkumy bezpečně prokázal původ SPN v J Rusku, kde se měly nejstarší formy vyvinout přeměnou z dosud přetrvávajících laténských tradic. Ve 3. stol. n. l. je pak v severním Černomoří měli převzít Gótové, kteří je svými přesuny pomohli šířit do dalších částí Evropy, kde se dál samostatně vyvíjely. Rozšíření SPN z jihoruské oblasti vlivem působení tzv. „gótského kulturního proudu“ prosazoval také německý archeolog profesor Gustaf Kossinna¹⁹. A. P. Kalitinskij²⁰ podpořil myšlenku vyslovenou již O. Almgrenem, že se SPN vyvinuly v bývalých řeckých koloniích při severním pobřeží Černého moře, a sice na půdě velkých starověkých měst, kde k jejich vzniku došlo zřejmě již v době okolo změny letopočtu. Freidank Kuchenbuch²¹ se snažil některé SPN datovat mincemi, čímž podporoval teorii gótského kulturního proudu ze 3. stol. n. l., který je však dnes již

¹⁷ Montelius, O. 1896-1897: diska jernålderens Kronologi. Svenska fornminnesförlningens, Tidskrift IX-X, 155-214.

¹⁸ Ebert, M. 1911: Zur Geschichte der Fibel „mit umgeschlagenem Fuß“. Prähist. Zeitschr. 3, 232-237.

¹⁹ Kossina, G. 1932: Germanische Kultur im 1. Jahrtausend nach Christus, Band 1. Leipzig.

²⁰ Kalitinskij, A. P. 1927: O nekotorych formach fibuly iz Juznoj Rossii. Seminarium Kondakovianum 1, 191-214. (Taf. 15-18).

²¹ Kuchenbuch, F. 1954: Die Fibel mit umgeschlagenem Fuß. Studien zur Chronologie der jüngeren Kaiserzeit im freien Germanien. Saalburg-Jahrbuch 13, 5-52.

překonán. Mimo jiné odmítl tuto myšlenku také profesor Bedřich Svoboda, který rozšíření SPN z JV do střední Evropy spojoval nikoliv s etnickými posuny, ale s prohloubením obchodních vztahů prostřednictvím dálkových cest (Frýzl 2014, 814; Ioniť 1998, 232; Kolník 1965, 206-207; Svoboda 1948, 113-114; 122). Velkým přínosem se ve 2. pol. 20. stol. stala práce A. K. Ambroze²² o sponách z jihoevropské části bývalého Sovětského svazu, která je dodnes, i přes některé nedostatky, nejdůležitějším zdrojem pramenných informací pro celou V Evropu. Na rozdíl od O. Almgrena stanovil jako hlavní typologické kritérium těchto spon nikoliv konstrukci vinutí, ale tvar jejich profilu. Na základě něj rozdělil SPN na 2 hlavní skupiny označené čísly 15 (exempláře s obloukovitě tvarovaným profilem)²³ a 16 (spony s lomem na lučíku v místě mezi lučíkem a nožkou)²⁴ (Ioniť 1998, 232). Jako oblast vzniku SPN označil řecké kolonie na severním pobřeží Černého moře, zejména poloostrov Krym, Kerč a starověkou Olbii. Proto mohou hrát v otázce vzniku SPN důležitou roli zejména dílny pozdně antických měst jako je Chersonésos, Panticapeum nebo Olbia. Z poloostrova Kerč se SPN rozšířily podél toku řeky Kubáň až na sever Kavkazu. Dále se vyskytují při ústí řeky Don do Azovského moře a na jejím dolním toku, v povodí řek Dněpru, Dněstru a na středním toku Volhy. V Povolží a na Kavkaze zůstaly oblíbené až do 5. a 6. stol. a v některých částech Kavkazu dokonce ještě později (v 7.-8. stol.) (Ambroz 1966, 54; Ioniť 1998, 232-233). Během 2.-3. stol. je v S Černomoří přejali **Sarmaté** (Jazygové, Roxolani a další nomádské kmeny), jejichž přesunem směrem na západ se tato forma spon rozšířila do Moldávie a Velkého Valašska na jihu Rumunska (Ioniť 1998, 234).

Ve srovnání se severopontskými exempláři se SPN ve střední Evropě objevují mnohem později. **Původ střeoevropské formy** jednoduchých SPN, které byly používány až do 5. stol. po Kristu, zůstává dodnes nejistý. Nejvěrohodnější pracovní hypotézu formuloval svého času Titus Kolník, který sice počítá s počátečním impulzem k výrobě SPN v severopontské oblasti, ale následně pak s jejich zcela nezávislým střeoevropským vývojem. Vznik střeoevropských jednoduchých SPN spojuje i on s

²² Ambroz, A. K. 1966: Fibuly juga evropské části SSSR (II v. do n.e. – IV v. n.e.), Arch. SSSR. Svod archeologičeskich istočnikov, D 1-30, Moskva.

²³ Ambrozova skupina 15 obsahuje spony s obloukovitým profilem, které byly rozděleny do 6 ti sérií s celkem 21 variantami (Ioniť 1998, 232).

²⁴ Jednoduché i dvoudílné formy SPN s prohnutým lučíkem byly zařazeny do Ambrozovy skupiny 16. Tato skupina obsahuje nejméně 3 rozdílné kategorie spon, z nichž každá prošla samostatným vývojem ve vlastním teritoriu (Ioniť 1998, 234).

přesunem Sarmatů do středního Podunají. Obecně lze říci, že výskyt SPN na rozlehlém území sahajícím od JV přes střední až po S Evropu může být pouze logickým důsledkem tehdejších neklidných časů, ve kterých se početné (nám dnes často jen málo známé) skupiny obyvatelstva nacházely v neustálém pohybu. Jednu z prostorových epizod, jejichž prostřednictvím docházelo k demografickému strukturování tehdejší Evropy, sehrály v souvislosti s počátkem šíření SPN i Markomanské války (Ioniță 1998, 234; 238; Kolník 1965, 208-210).

Počátek používání SPN je v Evropě roven počátku mladší DŘ. Díky svému jednoduchému tvaru v ní velmi rychle zdomácněly a staly se dlouhodobě používanou formou, která se (zejména ve východních částech barbarika) vyskytovala od stupně C1a až hluboko do stupně D doby stěhování národů (Maćczyńska 2011, 73). Jejich výskyt a postupný vývoj je však možné rozdělit do několika samostatných oblastí: první oblast představuje území při severním pobřeží Černého moře a jižního Ruska, které je možné označit za místo vzniku SPN; východogermánský proud reprezentují kultury ve východní a středovýchodní části Evropy, jako jsou kultura zarubiněcká, przeworská, wielbarská a kulturní komplex Černjachov-Sântana de Mureș; třetí centrum samostatného vývoje tvořil labskogermánský okruh ve střední Evropě a Skandinávii; vlastní vývoje se SPN dočkaly také v římskoprovinciálním prostředí, zejména na území bývalé provincie Dácie.

Od dob O. Almgrena se materiálová základna SPN nesmírně rozrostla, což vedlo k potřebě vzniku nových třídících systémů a mnohem podrobnějších studií v kombinaci s dalšími kategoriemi nálezů, které pomáhají původ i dataci SPN i nadále zpřesňovat. Při tomto třídění se vedle konstrukce spon, formy a průřezu jejich lučíku či tvaru zachycovače, staly důležitými kritérii také výzdoba, materiál a metrické údaje jako jsou velikost spon a poměry délky jejich jednotlivých stavebních částí. Díky podrobné klasifikaci pak mohly být SPN rozděleny na základní formy, které byly prostřednictvím primárních a sekundárních znaků členěny dále na varianty a varianty variant = tzv. subvarianty, které jsou důležitým kritériem při určování lokálních forem, jejich chronologie, rozšíření i možnou identifikaci dílen (Jakubczyk 2014, 117-119).

3.1.2 Varianty spon s podvázanou nožkou v Čechách

V rámci kategorie spon s podvázanou nožkou existuje dnes velké množství typů a variant, které však nejsou svým časovým zařazením ani územním rozsahem předmětem této práce. Představuji zde proto stručně obecnou charakteristiku SPN z našeho území a zejména jejich závěrečnou formu z 5. stol. n. l.

V České kotlině se vúdčími tvary SPN v mladší DŘ staly formy Almgren 181 a Almgren 158, vedle kterých se také můžeme setkat s dvoudílnými exempláři typu Almgren 162. Zatímco však tvar A 181 je jen krátkodobou formou (cca konec 2. a 3. stol. n. l.), spony typu A 158 a A 162 se vyskytují po celou mladší a pozdní DŘ až do DSN.

Typ A 181²⁵ (Tab. 1: Obr. 1a) reprezentují exempláře s plochou podvázanou nožkou, která se směrem dolů rozšiřuje a může mít trojúhelníkovitý až dlouze trapézovitý tvar. B. Svoboda označoval tyto spony jako „podvázané spony s lichoběžníkovitou nožkou“ (Svoboda 1948, 118-122). Tyto exempláře měly jak krátkou, tak dlouhou spirálu vinutí, jehož osa byla často opatřena knoflíky. Lučík spon je zpravidla hladký, někdy lehce fasetovaný nebo zdobený na hřbetě svislou řadou rytých teček nebo čárek. Jeho průřez může být tyčinkovitý, polokruhový, střechovitě hráněný i páskový. Spony jsou většinou bronzové, vzácně stříbrné a ojediněle mohly být vyrobeny také ze železa. Již O. Almgren si všiml, že se tyto exempláře koncentrují především v západogermánském prostoru, kde těžiště jejich výskytu spatřoval v oblasti Polabí, zejména mezi Čechami a Dolním Saskem. Jejich výrobu u Polabských Germánů předpokládal také W. Matthes (Almgren 1923, 79; Matthes 1931, 29; Mączyńska 2011, 84; Schuster 1998, 249). Vedle Čech je hlavní distribuční centrum spon A 181 spatřováno v oblasti Staré marky na severu dnešního Sasko-Anhaltska, kde je vzhledem k některým lokálním zvláštnostem předpokládán i jejich výrobní okruh (Schuster 1998, 249-253). Spojení s Českou kotlinou dokresluje v posledních letech nové nálezy z Durynska. Na severu se pak tyto spony koncentrují při západním pobřeží Baltského moře, především v oblasti Meklenburska, Holštýnska a v J Skandinávii. Na rozdíl od Čech se spony skupiny A 181 téměř nevyskytují na sousední Moravě a na Slovensku. Klasické formy spon A 181, které se

²⁵ B. Svoboda 1948, s. 121, Obr. 21; J. Schuster 1998, S. 251, Abb. 2.

vyskytují v labskogermánském kulturním prostoru a v jižní Skandinávii, jsou považovány za **hlavní formu stupně C1** ve střední Evropě (Mačzyńska 2011, 87-88; Schuster 1998, 251-252).

Typ A 158²⁶ (Tab. 1: Obr. 1c) zastupují jednoduché spony s podvázanou nožkou s krátkým vinutím se 4 mi závity a horní třívou. V Čechách se jejich rozboru věnoval nejvíce Jiří Zeman²⁷ při vyhodnocování nálezů z pohřebiště v Kostelci na Hané (okr. Prostějov), kde byly tyto spony zastoupeny v různých variantách. B. Svoboda je svého času zařadil do skupiny tzv. „jednoduchých podvázaných spon s úzkou nožkou“ (Svoboda 1948, 117-118). S výjimkou Čech a Moravy se jednoduché SPN typu A 158 v labskogermánském prostoru vyskytují jen vzácně, jejich koncentrace přibývá dál směrem na východ. Výrazná je v oblasti JZ Slovenska a v Karpatské kotlině mezi řekami Dunaj a Tisa, nejvíce zastoupeny jsou ale v kultuře przeworské na území J Polska (Jiřík 2010, 149; Svoboda 1948, 116-118; Zeman 1961, 185). Na západ od nás se slabé koncentrace těchto spon objevují již pouze v S Polabí, především v Braniborsku a přilehlé Lubušské oblasti, dále v Meklenbursku-Předním Pomořansku a ve Šlesvicko-Holštýnsku. Právě lubušsko-lužická oblast na polsko-německé straně pravděpodobně dokumentuje kontakty se sousední przeworskou kulturou. Ve středním, J a JZ Německu se tyto spony vyskytují pouze sporadicky a jejich nálezy jsou zpravidla považovány za doklady východogermánských vlivů nebo přesunů skupin obyvatelstva (Schuster 2001, 78).

Lučík spon A 158 bývá jak tyčinkovitý, tak ploše páskový s nejčastěji okrouhlým, polokruhovitým, obdélníkovitým, lichoběžníkovitým či střechovitě hráněným průřezem. Nožka je většinou stejně široká jako lučík a velmi často zdobená fasetovanou, případně rytou výzdobou. Lučík je oproti nožce zdoben méně, může být dokonce i nezdobený, nebo jen lehce fasetovaný či vybíjený jednoduchými body, kroužky nebo polokroužky. Většina českých exemplářů je bronzová nebo železná, vzácně se vyskytují i spony stříbrné (Svoboda 1948, 116-118; Zeman 1961, 183).

Nejstarší formy **A 158** se objevují zřejmě již na rozhraní starší a mladší **DŘ (B2/C1)**, kdy byly paralelně s nimi používány exempláře s tzv. úzkou nožkou. Nejmladší

²⁶ B. Svoboda 1948, s. 119, Obr. 20.

²⁷ J. Zeman 1961: Severní Morava v mladší době římské. Praha.

exempláře této skupiny spon jsou potom v různých částech barbarika nacházeny ještě ve stupních **D1/D2** až **D2/D3** (Godłowski 1977, 25–28; týž 1994, 487; Maćczyńska 2011, 73–74). Dlouhá doba jejich existence vedla ke vzniku řady specifických variant, které však v mnoha kulturních oblastech nejsou dodnes podrobně zpracovány. Podrobnou klasifikaci SPN typu A 158 provedl nedávno pro oblast przeworské kultury např. Ireneusz Jakubczyk, který tak v rámci 1 kultury rozlišil celkem 22 lokálních variant (Jakubczyk 2014, 113–218).

Jako jeden z obecně platných chronologických znaků se v případě typu A 158 podařilo prokázat délku spon. Pozdní exempláře ze stupně C3-D1 jsou totiž výrazně delší, než jejich starší varianty z mladší DŘ (viz dále). Naopak za chronologicky necitlivý je z hlediska výzdoby spon A 158 považován často zastoupený metopovitý ornament, který se vyskytuje jak na raných, tak na pozdních exemplářích (mimo jiné i na pohřebišti v Kostelci na Hané) (Maćczyńska 2011, 74).

V otázce kulturní příslušnosti hraje v některých oblastech důležitou roli také sám materiál, z něhož jsou spony vyrobeny. Ten může být někdy i poznávacím znakem celé archeologické skupiny nebo kultury. V przeworské kultuře je obvykle za poznávací materiál považováno železo (Jakubczyk, 114). Železné exempláře se navíc v pozdní DŘ ukazují být chronologicky citlivější, než spony bronzové, které jsou propočně méně proměnlivé. U železných spon z pozdní DŘ se více projevuje trend ke zvětšování objemu, který patrně souvisel se změnou módy. Materiál mohl rovněž, jak se zdá, hrát roli i v otázce pohlaví. V przeworské kultuře se např. bronzové exempláře spon A 158 prakticky nevyskytují v mužských hrobech se zbraněmi. Zdá se proto, že bronzové spony mohly být ve většině případů součástí ženského kroje, na kterém ale byla, stejně jako u mužů, nošena obvykle jen 1 podvázaná spona (Maćczyńska 2011, 74–75).

Typ A 162 (Tab. 1: Obr. 1b) je sesterskou sérií typu A 161. V obou případech se jedná o dvoudílné spony se samostřílovou konstrukcí, rozdíl mezi nimi ale spočívá ve tvaru lučíku. Zatímco A 162 má lučík půlkruhovitě klenutý a zdobený fasetováním, typ A 161 má lučík zpravidla hladký a kolínkovitě zahnutý. O. Almgren považoval oba typy za nejběžnější formu samostřílových SPN, které se vyskytují jak na západě v labskogermánském kulturním okruhu a ve Skandinávii, tak ve východogermánském prostředí kultury przeworské, wielbarské, černjachovské a sântana de mureș včetně

západního Pobaltí (kultury bogaczewska, dollkeim-kovrovo, sudowijska). Do Polabí se exempláře typu A 162 dostaly nejspíše ze SV přes dnešní przeworskou a wielbarskou kulturu. Na západ od nás se vyskytují především v S Polabí (Šlesvicko-Holštýnsko, Meklenbursko-Přední Pomořansko, Sasko-Anhaltsko), ve Skandinávii potom zejména na dánských ostrovech Bornholm a Fyn (Mačzyńska 2011, 81-84).

Vznik spon A 162 patří na počátek mladší DŘ do stupně **C1a** s těžištěm výskytu ve stupni **C2**. Některé exempláře ale přetrvávají v nezměněné podobě až do časně fáze DSN (**D1**).

U skupiny A 162 se vyskytují jak menší, tak větší exempláře s úzkým i širokým lučíkem. Rané varianty ze stupně C1a mají jen krátkou spirálu vinutí a lehce rozšířenou nožku. Klasické formy ze stupně C1b a především z C2 mají naopak rovnou nožku, širší lučík a dlouhou spirálu vinutí, jejíž osa je na koncích někdy opatřena knoflíky. Mladší exempláře jsou také více zdobeny fasetováním a metopovitým ornamentem (Godłowski 1994, 480; Mačzyńska 2011, 82-83). U některých exemplářů v labskogermánském kulturním okruhu (zejména v J a stř. Německu) se na lučíku objevuje přesekávané středové žebro, které pravděpodobně vzniklo pod vlivem římskoprovinciálních vojenských spon. Jako chronologický ukazatel může někdy sloužit tvar lučíku, protože ve stupni C1 – poč. C3 se vyskytovaly především spony s úzkým lučíkem, zatímco v pozdějším období (C3-D1) se u spon prosazuje lučík, který je plochý páskový. Převážná většina spon A 162 je vyrobena z bronzu. Železné exempláře jsou známy především z przeworské kultury (Mačzyńska 2011, 82-83).

3.1.3 Pozdní varianty spon s podvázanou nožkou

V ČR se největší série jednodílných spon s podvázanou nožkou typu A 158 a dvoudílných exemplářů A 162 z mladší DŘ až časně fáze DSN (C2-D1) našly na žárových nekropolích v **Kostelci na Hané** (okr. Prostějov) a v **Plotištích nad Labem** (okr. Hradec Králové)²⁸. Pozdní zástupce ze stupňů C3/D1, představují některé ojedinělé exempláře bez nálezových okolností, jejichž výzdoba má analogie v kulturách na území Polska a jsou proto považovány za doklad východogermánského importu (Jiřík 2010,

²⁸ J. Zeman 1961; A. Rybová 1979; táž 1980.

111-112). Jednu z těchto spon představuje i bohatě zdobený dvoudílný exemplář spony s podvázanou nožkou typu A 162 z **Jíloviště u Prahy**²⁹ (okr. Praha-západ) (Tab. 1: Obr. 2a), jehož lučík je opatřen rytou a vybíjenou výzdobou a nožka zdobena fasetováním. Sponu, pocházející údajně z hrobu, který byl objeven v zahradě rodinného domu při sázení ovocných stromků, publikoval Jiří Zeman jako analogii k exempláři z **hrobu 311** na pohřebišti v **Kostelci na Hané**³⁰, jehož lučík ale po stranách nezdobí vybíjené body a kroužky (Jíloviště), nýbrž šrafované trojúhelníky. Oba nálezy vykazují velkou podobnost se sponami z **hrobu 8 v Dębczyńu**³¹, které jsou zdobeny motivem klikatky (Jiřík 2008, 160; týž 2010, 112; Machajewski 1992, 22-23; Zeman 1961, 182). Pozdní exempláře spon A 158 ze stupně C3-D1 jsou také často zdobeny políčky s motivem rytých diagonálních křížů, fasetováním a svazky jemných plastických žebírek napodobujících ovinování lučíku drátem (Jiřík 2010, 111-112; 149-150). Příkladem je spona z **Hrobců u Roudnice nad Labem**³² (okr. Litoměřice) (Tab. 1: Obr. 2b) se dvěma ležatými kříži ohraničujícími z každé strany její drátové vázání. Fasetované políčko vyplněné diagonálním křížem se nachází také u spony z mladší DŘ z **Mostu**³³ (Tab. 1: Obr. 2d vlevo), která se dochovala bez bližších nálezových okolností a nejnověji se s ním setkáváme na železném exempláři z **obj. 618** na sídlišti z DSN v **Praze-Ruzyni** (viz kap. 7.2.1.2; Obr. 53). Z časné DSN pochází také nezdobená spona A 158 z kostrového **hrobu 3** nalezená v **Praze-Bubenci**³⁴ (Jiřík 2008, 160; týž 2010, 150; Sakař 1966, 612; Svoboda 1948, 117; Zeman 1961, 144). Některé spony jsou na nožce či na lučíku zdobeny rytými úhelníky nebo vstřícně rytými krátkými čarami, často vícenásobnými připomínajícími třásně, z kterých může být někdy složen cikcakovitý ornament nebo dekor krokvice. Touto výzdobou je mimo jiné zdobena jednoduchá bronzová spona pocházející údajně z žárového hrobu v Reiserově cihelně v **Praze 5 – Řeporyjích**³⁵ a také bronzový exemplář dochovaný bez bližších nálezových

²⁹ **Jíloviště** – J. Jiřík 2008, S. 160, Abb. 4: 3; týž 2010, s. 112, Obr. 58: 3; J. Zeman 1961, s. 182, Obr. 85.

³⁰ **Kostelec na Hané** (hrob 311) – J. Zeman 1961, s. 133, Obr. 63: A: b.

³¹ **Dębczyńo** (hrob 8) – H. Machajewski 1992, s. 200, Tab. XII: 18; 21.

³² **Hrobcce** – J. Jiřík 2008, S. 160, Abb. 4: 1; týž 2010, s. 112, Obr. 58: 1 (k této sponě nejsou žádné bližší informace, zmiňuje ji pouze J. Jiřík, dle kterého je uložena v muzeu v Táboře – viz Jiřík 2008 – popiska pod obrázkem).

³³ **Most** – B. Svoboda 1948, s. 119, Obr. 20: 4; Sakař 1966, s. 609, Obr. 2: 7.

³⁴ **Praha-Bubeneč** (hrob 3) – L. Niederle 1918, s. 3, Obr. I: 5; H. Preidel 1930, S. 49, Abb. 46.

³⁵ **Praha – Řeporyje** – M. Hlava 2009, s. 861, Obr. 9: 7; J. Jiřík 2010, s. 112, Obr. 58: 4 (zde chybně uvedeno jako nález z Prahy – Střešovic).

okolností z katastru obce **Želeč**³⁶ (okr. Louny) (Tab. 1: Obr. 2d vpravo) (Hlava 2009, 863; Holodňák 2006, 378; Jířík 2010, 112; Sakař 1966, 617; Svoboda 1948, 118).

Identifikaci spon s podvázanou nožkou z rané fáze DSN (D1-D2) stěžuje, podle J. Schustera, dlouhá životnost jednodílných exemplářů spon typu A 158. Z důvodu jejich převahy v mladší a pozdní DŘ mohla být část exemplářů, zvláště ty dochované bez nálezových okolností, špatně datována, tj. zpravidla dříve, než je jejich skutečné stáří. Podobný problém způsobuje také datace nálezů z některých sídlišť označovaných obecně jako sídliště z DŘ až časné fáze DSN. Dataci těchto lokalit je v mnoha oblastech možné provádět pouze na základě nepřilíš citlivé keramiky, která může vést k chybnému zařazení celého komplexu do pozdní DŘ namísto již do DSN (Schuster 1996, 87-88).

Jak již bylo řečeno, dochází u některých jednodílných spon s podvázanou nožkou a také u jednodílných exemplářů s pevným zachycovačem na konci pozdní DŘ a v rané fázi DSN k nárůstu velikosti (délky i objemu). Lučik těchto spon je většinou vysoce klenutý, symetrický a masivnější, než u spon ze staršího období, což je tendence související patrně se změnou módy (Schuster 1996, 89; Tejral 1997, 337).

V nám příbuzném západolabském prostoru sousedního Německa byly do stupně D1/D2 DSN velkými železnými exempláři datovány některé nálezy z Braniborska, např. železná spona z 1/2 5. stol. z kostrového **hrobu 3 v Gießmannsdorfu**³⁷ nebo sídlištní exempláře z **Berlína-Hellersdorfu**, **Berlína-Lübarsu**, **Herzsprungu** a **Tornow-Lütjenbergu**³⁸ (Schuster 1996, 88). Hrobové nálezy z pol. 5. stol. v horním Porýní představuje železná SPN A 158 z jamkového bojovnického žárového **hrobu 24 v Lampertheimu** a pár jednodílných bronzových SPN z ženského kostrového **hrobu Ia v Treburu**³⁹ (oboje vládní obvod Darmstadt, spolková země Hessensko), kde byl nalezen 1 spravovaný exemplář předělaný z jednodílné spony na dvoudílnou, jako je tomu i v

³⁶ **Želeč** – B. Svoboda 1948, s. 119, Obr. 20: 9a-9b; V. Sakař 1966, s. 609, Obr. 2: 8; Holodňák 2006, s. 378, Obr. 222.

³⁷ **Gießmannsdorf** – J. Schuster 1996, S. 88, Abb. 1.

³⁸ J. Schuster 1996: **Berlin-Hellersdorf** – S. 90, Abb. 2: 6; **Berlin-Lübars** – S. 91, Abb. 3: 4; **Herzprung** – S. 90, Abb. 2: 1; **Tornow-Lütjenberg** – S. 91, Abb. 3: 1.

³⁹ **Trebur** – J. Schuster 2001, S. 83, Abb. 10: 5.

případě bronzové spony z hrobu 311 na pohřebišti v Kostelci na Hané (viz výše). Nožka spony z Treburu je v horní části zdobena proti sobě kladenými trojúhelníkovými fasetami a příčnými žebry. Její nejbližší analogii představuje římskoprovinciální nález SPN z **Augstu**⁴⁰ (kanton, Basel-Landschaft, Švýcarsko). Stejnou výzdobou je opatřena i spona s pevným zachycovačem z **hrobu 358 z Kostelce na Hané**⁴¹ a z ženského kostrového **hrobu 2 ze Sládkovičova**⁴². Z Hessenska se dále uvádí velká železná spona datovaná do konce 4. či na poč. 5. stol z římského kastelu **Zugmantel**⁴³ (vládní obvod Darmstadt), který však byl nuceně opuštěn již kolem roku 260 n. l. (Haberstroh 2003, 251; Jiřík 2010, 150; Schuster 2001, 77; 81; 83; von Freeden 2003, 13).

Sídlíštní nálezy spon s podvázanou nožkou z 5. stol. n. l. v bavorském Pomohání, které jsou někdy spojovány s východogermánskými elementy, zastupuje např. dvoudílný samostřílový exemplář ze zahloubené chaty v **Eggolsheimu**⁴⁴ (Lkr. Forchheim), dvoudílná spona s fasetovaným lučíkem z **Unterhaidu**⁴⁵ (Lkr. Bamberg, oboje vládní obvod Horní Franky), nebo dva neúplné bronzové exempláře typu A 158 z **Zellingenu**⁴⁶ (Lkr. Main – Spessart) zdobené na nožce motivem vstřícně rytých čar. Podobně rytými úhelníky je zdobena i spona z pohřebiště v **Drochlinu**⁴⁷ (pow. Częstochowa, Slezské vojvodství) a bronzový exemplář z žárového hrobu z mladší DŘ v moravských **Pasohlávkách**⁴⁸ (okr. Brno-venkov). Dlouhou dvojdílnou sponu s krátkým samostřílovým vinutím a osou zakončenou knoflíky obsahoval také inventář mužského **hrobu 29 z Altendorfu**⁴⁹ (Lkr. Bamberg, vládní obvod Horní Franky, spolková země Bavorsko). Tato bronzová spona má velmi dlouhou nožku i lučík a je zdobena

⁴⁰ **Augst** – E. Riha 1970, Taf. 3: 136; J. Schuster 2001, S. 83, Abb. 10: 4.

⁴¹ **Kostelec na Hané** (hrob 358) – J. Zeman 1961, s. 142, Obr. 67: E; a; J. Tejral 1999, S. 206, Abb. 1: 2; J. Schuster 2001, S. 83, Abb. 10: 9 (zde chybně popiska Sládkovičovo – viz Abb. 10: 8).

⁴² **Sládkovičovo** – J. Tejral 1999, S. 209, Abb. 4: 1, 3; J. Schuster 2001, S. 83, Abb. 10: 8 (zde chybně popiska Kostelec na Hané – viz Abb. 10: 9).

⁴³ **Zugmantel** – J. Schuster 2001, S. 83, Abb. 10: 3.

⁴⁴ **Eggolsheim** – J. Haberstroh 2003, S. 251, Abb. 30: 3.

⁴⁵ **Unterhaid** – J. Haberstroh 2003, S. 251, Abb. 30: 2.

⁴⁶ **Zellingen** – D. Neubauer 1998, S. 130, Abb. 1: 6, 8; J. Schuster 2001, S. 83, Abb. 10: 1-2.

⁴⁷ **Drochlin** – J. Schuster 2001, S. 83, Abb. 10: 6.

⁴⁸ **Pasohlávky** – I. Peškař 1972, S. 175, Taf. 21: 1; J. Schuster 2001, S. 83, Abb. 10: 7.

⁴⁹ **Altendorf** – J. Haberstroh 2003, S. 251, Abb. 30: 4.

fasetováním. Jednodílná spona s podvázanou nožkou z pol. 5. stol., která byla nalezena současně s exemplářem typu Wiesbaden, pochází z kostrového **hrobu 14 v Dittigheimu**⁵⁰ u Tauberbischofsheimu (Lkr. Main-Tauber-Kreis) v sousedním Bádensko-Württembersku. Oba exempláře byly do hrobu přidány již v porouchaném stavu uložené v mužském kapsáři (Haberstroh 2003, 250; Jiřík 2010, 150; Peškař 1972, 43; Schuster 2001, 82; von Freeden 2003, 12-13).

Nejzápadnější doklady dlouhých jednodílných SPN východogermánské provenience ze stupně D1-D2 DSN poskytují nálezy z **Alésie**⁵¹ a bojovníckého hrobu **v Crimolois**⁵² (dép. Côte-d'Or, region Burgundsko-Franche-Comté) ve východní Francii, kde byla nalezena dvojice bronzových spon s krátkým lučíkem a velmi dlouhou nožkou (typickým znakem spon z DSN) zdobené fasetováním a metopovitými políčky vyplněnými rytými diagonálními kříži (Jiřík 2010, 150; Mączyńska 2011, 74).

3.1.4 Skupina honosných jednodílných spon ze stupně D2

Zvláštní kategorii nálezů tvoří **skupina velkých reprezentativních jednodílných spon** s podvázanou nožkou a jim příbuzné formy s pevným zachycovačem ze **stupně D2** (Tab. 1: Obr. 3), které byly vyráběny z drahých kovů a zdobeny vybíjením. S těmito sponami vycházejícími z konstrukčního schématu spon pozdní doby římské, se na počátku DSN setkáváme nejčastěji v depotech a bohatě vybavených kostrových hrobech datovaných nejčastěji od konce 4. do $1/2$ až $2/3$ 5. stol. n. l (Jiřík – Peša – Jenč 2008, 192; Jiřík 2010, 150). Zajímavé jsou nálezy některých exemplářů podvázaných spon z krasových jeskyní na Slovensku a v oblasti Krakovsko-čenstochovské jury. Tato místa a jejich polohy, vyhledávané zpravidla v dobách neklidu, bývají nejčastěji interpretovány jako dočasná útočiště (refugia) (Mączyńska 2011, 75).

Stříbrné a zlaté exempláře spon s podvázanou nožkou či pevným zachycovačem představují východogermánský prvek podunajského původu, který můžeme časově a kulturně přiřadit ke skupině Untersiebenbrunn. Jedná se o velké jednodílné spony s krátkým (zpravidla čtyřzávitovým) vinutím, které svou délkou často přesahují i 10 cm

⁵⁰ **Dittigheim** – U. von Freeden 2003, S. 12, Abb. 4: 4.

⁵¹ **Alésia** – M. Kazanski 1997, Fig. 1: 11.

⁵² **Crimolois** – M. Kazanski 1997, Fig. 3: 4-5.

a většinou jsou spojovány s východogermánskou barbarskou aristokracií (Tejral 1997, 337-339; týž 2011, 175; 199-200).

Vedle všeobecné tendence ke zvětšování proporcí coby symbolu sociálního postavení se u nich objevuje zdobení lučiku novým vybíjeným dekorem, jehož jednotlivé prvky byly převzaty ze vzorů vyskytujících se na kovové industrii skupiny Untersiebenbrunn-Coşoveni-de Jos (Tejral 1997, 337; týž 2011, 175; 200). Nejznámější příklady reprezentuje 12 cm dlouhá stříbrná spona z ženského kostrového **hrobu XXXII ze Smolína**⁵³ (část města Pohořelice, okr. Brno-venkov) (Tab. 1: Obr. 3d), zdobená na nožce i na lučiku křížovými motivy sestavenými ze čtveřic trojúhelníkovitých kolků zarámovaných mezi dva pásy vybíjených bodů se dvěma metopami s rytými diagonálními křížky vymežujícími protilehlé konce nožky (Král – Říhovský 1952, 107-109; Svoboda 1957, 463; 472-475; Tejral 1973, 30-31; týž 1982, 83; týž 1985, 378; týž 1987 In: Menghin – Springer – Wamers, 371 b.; týž 1993, 478; Droberjar 2002, 299). Podobný velký zlatý exemplář (d. – 9,6 cm), zdobený po obvodu a uprostřed zlatou konturou z perličkovaného drátu, spínal kdysi po římském způsobu (na pravém rameni) plášť germánského náčelníka („knížete“, snad východního foederáta) pohřbeného v bohatě vybaveném hrobě v areálu pozdně antické nekropole v německém **Wolfsheimu**⁵⁴ (Lkr. Mainz-Bingen, spolková země Porýní-Vestfálsko) (Tab. 1: Obr. 3a-b) (Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík 2015, 82; Menghin – Springer – Wamers 1987, 183 c.; Quast 1999, 705-706; Rupprecht 1990, 672; Tejral 2011, 199). Tělo 10,5 cm dlouhé jednodílné spony s pevným zachycovačem z pokladu stříbrných a pozlacených předmětů **ze Zamošće**⁵⁵ (voj. Lublin, V Polsko) (Tab. 1: Obr. 3c) zdobí trojúhelníky uspořádané do křížových vzorů provedené již technikou vrubořezu (Sulimirski 1966, 121; Kokowski 1995, 99; Quast 2011, 130-131; Tejral 1997, 337; týž 2011, 199). Křížovým motivem z trojúhelníkových kolků je zdoben i exemplář SPN nalezený na neznámém

⁵³ **Smolín** (hrob XXXII) – J. Král – J. Říhovský 1952: s. 123, Obr. 64-65; B. Svoboda 1957, s. 464, Obr. 1: 2; s. 475, Obr. 11; s. 476, Obr. 12; J. Tejral 1973, S. 82, Abb. 4: 4; Taf. 1: 5; týž 1982, s. 86, Obr. 27: 4; Tab. XVI: 4-5; týž 1985, s. 381, Obr. 48: 15; týž 1987, In: Menghin – Springer – Wamers, S. 361, Taf. 55: Abb. VIII, 8.a-c; týž 1993, s. 479, Obr. 309: 12; týž 1997, Abb. 26: 1; týž 2011, S. 354, Abb. 279; E. Droberjar 2002, s. 299, Obr. vpravo nahoře; V. Bierbrauer 2008, S. 65, Taf. 1: 4.

⁵⁴ **Wolfsheim** – W. Menghin – T. Springer – E. Wamers 1987, S. 177, Taf. 13: III, 55.a-h; M. Kazanski 1997, S. 306, Fig. 4: 3; D. Quast 1999, S. 707, Abb. 1: 3; J. Tejral 2011, S. 200, Abb. 151: 3; S. 313, Abb. 242; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík 2015 a kol., s. 82, Obr. vpravo nahoře.

⁵⁵ **Zamošć** – T. Sulimirski 1966, s. 120, Ryc. 1: 2; Ryc. 2: 3; A. Kokowski 1995, S. 99, Abb. 63; J. Tejral 1997, Abb. 15: 8; týž 2011, S. 200, Abb. 151: 3; S. 319, Abb. 248; A. Koch 1999, S. 181, Abb. 25; D. Quast 2011, S. 131, Abb. 9.

místě v oblasti **Csongrádu**⁵⁶ (Svoboda 1957, 474; Tejral 1997, 337) v J Maďarsku. V slovenském sousedství byly dvě honosné spony s pevným zachycovačem z poč. 5. stol. n. l., s lučíkem zdobeným esíčkovitými puncy, objeveny spolu s dalšími dvěma sponami ve výplni **jeskyně Netopierská v Sásovskom krasu**⁵⁷ (katastrální území obce Sásová, okr. Banská Bystrica) (Bárta 1955, 291; Bárta – Mácelová – Pieta 1987, 29; Pieta 1999, 182; Tejral 1997, 337; týž 2011, 175; 200). Z pravděpodobného **refugia** na skalním vrcholu v **Podzameze** v Horním Slezsku pochází dvě SPN ze stupně D2 – jedna s nožkou zdobenou šikmým šrafováním a druhá s vybíjenými trojúhelníky (Mačzyńska 2011, 75; 310). Předchůdcem těchto velkých přepychových exemplářů byly zřejmě formy ze závěrečné fáze svébských žárových pohřebišť a přechodného stupně C3/D1, jako je pár stříbrných spon s pevným zachycovačem a lučíkem zdobeným šikmými rýžkami z kostrového **hrobu 13** na pohřebišti v **Pohořelicích-Nové vsi**⁵⁸ (okr. Brno-venkov). Tento hrob, ve kterém odpočívala mladá dívka, byl vybaven celkem třemi páry spon (2 železnými a 1 stříbrným). Stříbrné exempláře, s lučíkem zdobeným šikmým rýhováním a nožkou se vstříčně vybíjenými trojúhelníky, spínaly její šat na ramenou. Sídlištní nález stejného typu rovněž z konce 4. stol. představuje stříbrná spona z **obj. 9/68** ze závěrečné fáze svébského sídliště ve **Zlechově**⁵⁹ (okr. Uherské Hradiště) s lučíkem členěným skupinami příčných rýh a krátkou fasetovanou nožkou (Tejral 2011, 96-97; 118-119; 200). J. Jířík řadí ke skupině jednoduchých honosných spon s dlouhou podvázanou nožkou **nález z depotu** stříbrných předmětů objevených v údolí řeky Labe nedaleko **Hřenska** (okr. Děčín) v S Čechách (viz kap. 7.2.1.1; Obr. 5), který je datován do 1/2 5. stol. Tato spona je, spolu s bronzovým exemplářem ze sídliště v **Praze-Ruzyni** (viz výše), jediným známým příkladem spon s podvázanou nožkou z období trvání vinařické skupiny v Čechách ve stupni D2.

⁵⁶ **Csongrád** – B. Svoboda 1957, s. 477, Obr. 13: 3.

⁵⁷ **Netopierská jeskyně (Bánská Bystrica-Sásová)** – J. Bárta 1955, s. 298, Tab. 4: 3; J. Bárta – M. Mácelová – K. Pieta 1987, s. 116, Obr. 2: 2; K. Pieta 1987 In: Menghin – Springer – Wamers, S. 412, Abb. IX, 14.a-d (b-c); K. Pieta 1999, S. 180, Abb. 8: 16; 18; J. Tejral 1997, Abb. 15: 5; týž 2011, S. 176, Abb. 131: 2.

⁵⁸ **Pohořelice-Nová ves (hrob 13)** – J. Tejral 1999, S. 211, Abb. 6: 5-6; týž 2011, S. 93, Abb. 52: 5-6; S. 97, Abb. 58.

⁵⁹ **Zlechov (obj. 9/68)** – J. Tejral 1999, S. 228, Abb. 21: 1; týž 2011, S. 99, Abb. 61; S. 119, Abb. 78: 1; T. Zeman 2007, S. 298, Abb. 14: 1.

3.1.5 Nositelé

B. Svoboda považuje drahé exempláře SPN ze stupně D2 za symbol doby římské, kterým se jejich nositelé (východní Germáni) z DSN hlásili k pozdně-římským tradicím. Tomu by odpovídal i počet spon nacházený v hrobech. Na rozdíl od plechových spon, které se v ženských hrobech v Podunají vyskytují po dvojicích, se spony s podvázanou nožkou, jak u mužů, tak u žen u nás i v Pannonii, objevují vždy jen jako 1 samostatný exemplář, jak tomu bylo zvykem v římském vojenském prostředí (Svoboda 1957, 487-488).

3.2 KROUŽKOVÉ SPONY

(germánské, římskoprovinciální)

- **Praha-Zličín** – hrob 167 (1 ks, Ag + Au)

Kroužkové spony [Ringfibeln] různých forem (Tab. 2) jsou nacházeny již v předřímské době železné. Jejich **hlavní výskyt**, spolu s tvarově úzce příbuznou skupinou **omegovitých spon [Omegafibeln]** ale **spadá do doby římské**, kde se s nimi setkáváme jak v civilním, tak ve vojenském nálezovém prostředí po celou dobu od **1. až do konce 4. stol.** Některé druhy se pak objevují i v hrobových inventářích z DSN, u těch je ale obtížné identifikovat, zda se jedná o soudobé kusy nebo o exempláře přežívající ještě z DŘ. Velmi oblíbeným druhem šperku se kroužkové spony následně staly v raně středověké Anglii a jsou charakteristické také pro vikinské období na severu Evropy (přelom 7./8. stol. až 11. stol.). V různých oblastech se s nimi ale setkáváme až do vrcholného středověku (Jobst 1975, 124-125; Riha 1979, 205; 208; táž 1994, 178; Teegen 1998, 339-341).

3.2.1 Dějiny bádání a původ kroužkových spon

O. Almgren připisoval kroužkovým sponám z DŘ, s výjimkou baltských podkovovitých spon, římský původ (Almgren 1897; 1923, 111-112). Obecně **jsou považovány za typickou římskoprovinciální formu spon. Většina** kroužkových **exemplářů** nalezených v **Germánii** je ale, jak dokládají kruhové formy ze starších období, pravděpodobně spíše **domácího původu** a při jejich výrobě byly pouze použity římskoprovinciální vzory. Rozlišit, zda se u kroužkových spon jedná o římské nebo o

domácí výrobky, je tak značně ztíženo a často je možné objasnit ho pouze za pomoci průkazných nálezových okolností. Výlučně **římskou formou**, která je v Germánii, na rozdíl od provincií, zastoupena jen v malém počtu, jsou naopak časově shodné **omegovité spony** (Teegen 1998, 339; 345-346).

První třídící systém kroužkových spon, který se stal základem anglosaského bádání a později i výzkumu na evropském kontinentu, vytvořila anglická badatelka Elizabeth Fowler⁶⁰, která rozdělila kroužkové spony do 8 forem (formy A až H). Pro oblast Švýcarska vypracovala typologii Elisabeth Ettlenger⁶¹, na jejíž práci při zpracování materiálu z antického města a tábora v Augst a Kaiseraugst (Augusta Raurica, kanton Aargau) navázala Emilie Riha⁶². Nálezy spon z legionářského tábora Lauriacum (dnešní Enns, Kr. Linec-venkov) v Horním Rakousku, včetně kroužkových spon, představil Werner Jobst⁶³ (Teegen 1998, 341).

3.2.2 Podoba a rozšíření

Jak kroužkové, tak omegovité spony tvoří otevřený kruh s pohyblivou jehlou – dlouhým trnem se svinutým očkem na konci, který je navlečen na základový prstenec (tělo spony), po kterém se volně pohybuje. **Délka jehly je vždy větší než průměr prstence** a **proti jejímu vyklouznutí mezerou z kruhu slouží zahnuté, zesílené nebo různě tvarované a profilované konce**, které jsou základním rozlišovacím znamením jednotlivých forem. Zatímco **omegovité spony** mají konce zahnuté nazpět tak, že celým svým tvarem **připomínají řecké písmeno omega** (Tab. 2: Obr. 1) a jejich **prstenec tvoří**

⁶⁰ E. Fowler 1960: The Origins and Development of the Penannular Brooch in Europe. Proc. Prehist. Soc. 26, 149-177. Kruhové spony podle E. Fowler:

Typ A: s drátem tvarovaným kruhem a zesílenými konci

Typ B: s ven zahnutými nebo svinutými konci (Omegafibeln)

Typ C: se svinutými konci

Typ D: s podvazanými nebo profilovanými konci

Typ E: malé kruhové spony s konci v podobě zvířecí hlavičky

Typ F: velké kruhové spony se stylizovanými zvířecími hlavičkami na koncích

Typ G: s fasetovanými konci nebo konci ve tvaru krychličky

Typ H: raně středověké formy s rozšířenými konci a (extrémně) dlouhou jehlou

⁶¹ E. Ettlenger 1973: Die Römischen Fibeln in der Schweiz. Handbuch der Schweiz zur Römer und Merowingerzeit, Bern.

⁶² E. Riha 1979: Die römischen Fibeln aus Augst und Kaiseraugst. Forschungen in Augst 3. Augst. / táž 1994: Die römischen Fibeln aus Augst und Kaiseraugst. Die Neufunde seit 1975. Forschungen in Augst 18. Augst.

⁶³ W. Jobst 1975: Die römischen Fibeln aus Lauriacum. Linz.

drát okrouhlého nebo **kvadratického** (nejčastěji **rombického**) **průřezu**, **kroužkové spony mají konce rovnou uzavřeny knoflíkem, zakončením ve tvaru zvířecí (hadí) hlavičky** či prostým **stočením směrem dovnitř nebo ven** a na rozdíl od omegovitých spon je **jejich základový prstenec** nejčastěji **plochý a páskový**, je ale možné setkat se i s hráněným **rombickým** nebo **okrouhlým průřezem** (Riha 1979, 205; 208). **Uzavřený prstenec** mají **pouze varianty zakončené pravoúhlým** (obdélným, trapézovitým nebo šikmo vykrojeným) **dílem** s podélným středovým otvorem pro špičku jehly (Tab. 2: Obr. 2a) **nebo** exempláře **s širokým páskovým prstencem zdobeným** kolem dokola **prolamováním** (nejčastěji trojúhelníkovitými, háčkovitými nebo ledvinkovitě tvarovanými ornamenty), které jsou datovány do 3. – 4. stol. (Tab. 2: Obr. 2b) (Jobst 1975, 125-126).

W. Jobst považoval omegovité spony s esovitě tvarovanými nebo svinutými konci z pozdní DŘ za typologické předchůdce kroužkových spon, v rámci nichž je varianta se svinutými konci zastoupena nejčastěji (Jobst 1975, 124-125).

Jak ale vyvrátila již E. Riha, omegovité spony nemohou být předchůdcem kroužkových spon, protože jsou s nimi časově souběžné a mezi oběma skupinami lze pozorovat společné typologické prvky (Riha 1979, 208).

Omegovité spony se nejvíce koncentrují **na půdě západních provincií**, především **v J Německu, ve Švýcarsku, ve Španělsku a v Anglii**, odkud se směrem na východ do středního Podunají a Panonie dostaly pouze výjimečně (Jobst 1975, 124; Riha 1979, 205). **Kroužkové spony** se v DŘ vyskytují **jak v římských provinciích, tak v barbariku**, zejména **v západní, střední a severo-západní Evropě**, kde jeden z největších souborů tvoří hromadný nález ze studny **v Pymontu** (Bad Pymont, Lkr. Hameln-Pymont, spolková země Dolní Sasko), jehož součástí bylo i 19 exemplářů různých druhů kruhových spon a kolekce **ze sídliště Feddersen Wierde** (Lkr. Cuxhaven, spolková země Dolní Sasko) reprezentovaná 8 kusy (Teegen 1998, 339).

Převážná část kroužkových spon byla **zhotovena kováním**, pouze výjimečně bývaly tyto spony i odlévány. Většina kusů v provinciích byla vyrobeny **z bronzu**, v mladší DŘ v Germánii ale převládají exempláře **ze železa**. Stříbrné nebo stříbrem

plátované kusy se v barbariku vyskytují poměrně vzácně a jsou datovány hlavně do 2. stol. po Kristu, kdy drahé exempláře z pozlaceného stříbra nacházíme v bohatě vybavených kostrových hrobech lübsovského typu ze starší DŘ. Nejčastějším a **většinou** také **jediným výzdobným prvkem kroužkových spon** jsou jejich **různě tvarované konce** (nejčastěji svinuté nebo různě profilované, ploché a rozšířené, ve formě kolmo postavených čtverhranných nebo trapézovitých destiček, kulovité, zakončené plastickými knoflíky v podobě krychliček, polyedrických kostek, kuželů, stylizovaných zvířecích hlaviček apod.). **Výzdoba základového prstence** je vzácná a zpravidla se omezuje jen na **vroubkování** při okrajích či jednoduché **vybíjení** (Teegen 1998, 346).

3.2.3 Nositelé a datace

Identifikace nositelů a způsobu nošení kroužkových spon jsou ztíženy několika faktory. Prvním z nich je, že v hrobech z DŘ se tyto spony vyskytují jen málo a navíc v době, kdy v Germánii převládal žárový pohřební ritus. Výpověď o funkci a způsobu nošení spon mohou ale poskytnout pouze kostrové pohřby, se kterými se však v barbariku setkáváme pouze vzácně ve formě ojedinělých bohatě vybavených hrobů germánské aristokracie, pro které se ve starší DŘ ujalo označení hroby lübsowského typu a v mladší DŘ skupina Leuna-Haßleben (či Haßleben-Leuna-Gommern) (Teegen 339; 345; 347).

Jeden z mála dokladů poskytují v tomto směru mužské **knížecí hroby z Marwedel** (u města Hitzacker, Lkr. Lüchow-Dannenberg, spolková země Dolní Sasko). V knížecím hrobě **Marwedel II** bylo nalezeno **5 kroužkových spon** stejného druhu **ležících v 1 řadě souběžně s podélnou osou těla zemřelého**, pravděpodobně na levé straně jeho hrudi. U hrobu **Marwedel I** nebyla rekonstrukce nálezové situace provedena, ale předpokládá se, že zde kroužkové spony byly použity stejným způsobem a ke stejnému účelu jako v sousedním hrobě. Podle zbytků textilu, které ulpěly na zkorodovaných částech spon, spínaly kroužkové spony pás látky s dvojitým okrajem, a proto jsou považovány za **přezky**, které sloužily **k sepnutí svrchního oděvu**. F. Laux⁶⁴ předpokládá, že **mrtvý z hrobu Marwedel I měl kožený kabátec**, který byl uzavřen

⁶⁴ F. Laux 1993: Überlegungen zu den germanischen Fürstengräbern bei Marwedel, Gde. Hitzacker, Kr. Lüchow-Dannenberg. Ber. RGK 73, 1992 (1993), 315-376. (viz S. 330; 351).

textilními pásy. Oba knížecí hroby z Marwedel z mladší fáze starší DŘ tak dokládají **použití kroužkových spon na oděvu** bohatých, sociálně výše postavených **mužů**, pravděpodobně **ve formě uzávěru koženého kabátce**. **Mužskou komponentu** nositele **dokládají** také bezpečně **nálezy spojené s vojenským prostředím**, zejména s legionářskými tábory jako je **Zugmantel, Augst** nebo **Lauriacum**, či s hroby válečníků, jako je **pohřeb bojovníka z Hankenbostelu** (Lkr. Celle, spolková země Dolní Sasko) vybavený 1 exemplářem těchto spon nebo **bojovnícký hrob z Hamburg-Langenbeku** (městská spolková země Hamburg) se 3 kroužkovými sponami (Teegen 1998, 341; 344; 347). Na základě pohřební výbavy (zbraně, ostruhy apod.) převažoval mužský prvek i v hrobech s kroužkovými sponami na žárovém pohřebišti v **Pritzieru** (Lkr. Ludwigslust-Parchim, spolková země Meklenbursko-Přední Pomořansko). Exemplář **z hrobu 3** v dánském **Juellinge** byl však nalezen v hrobě lübovského typu s pohřbem mladého **děvčete** (Teegen 1998, 343; 347).

V pozdní antice i v raném středověku používaly kroužkové spony na oděvu prokazatelně **jak muži, tak i ženy**. V antickém světě nás o této skutečnosti informuje často **římské výtvarné umění**, kde jsou velké prolamované exempláře kroužkových spon vyobrazeny např. na mramorových sochách a reliéfech kněžek bohyně Vesty **z Palazzo Colonna** a **domu Vestálek v Římě**, u nichž 1 tato spona spíná na hrudi silný našasený šátek přehozený přes ramena (tzv. suffibulum) (Jobst 1975, 125-126).

Přesto se v **provinciích** na sever od Alp stejně jako v **Germánii** tyto spony vyskytují **častěji v hrobech mužů**, nežli v hrobech žen a to vždy u pohřbů **dospělých** nebo **mladistvých jedinců**. V tomto směru představuje dětský pohřeb z DSN z Prahy-Zličína kuriozitu. Do žárových hrobů v Germánii byla **nejčastěji** přidávána pouze **1 kroužková spona**, ale jsou doloženy i případy se **2-3 exempláři**. Nálezy z kostrových hrobů v **římských provinciích** naznačují, že v římském světě **používali muži tento druh spon**, stejně jako spony s cibulovitými knoflíky, **k uchycení pláště** jeho sepnutím **na pravém rameni**. Ve většině případů lze tedy předpokládat, že kroužková spona sloužila jako šatové spínadlo, v některých hrobech ale poloha spon naznačuje, že **mohly být** díky svému tvaru **používány i jako přezka opasku** či **kapsáře**, se kterými jsou někdy zaměňovány (Riha 1979, 209; Teegen 1998, 342; 347).

Kroužkové spony se svinutými konci (Tab. 2: Obr. 3), ke kterým lze přiřadit rovněž sponu z hrobu 167 v Praze-Zličíně, patří k nejrozšířenějšímu typu kroužkových spon DŘ, které byly ve 2. – 4. stol. n. l. vyráběny jak na půdě barbarika, tak v římských provinciích. Tyto spony byly zhotovovány hlavně z bronzu, v Germánii pak často také ze železa. Stříbrný zlacený exemplář z hrobu 167 na pohřebišti v Praze-Zličíně patří v tomto směru k unikátům. U nálezů z DSN se ale zatím nepodařilo prokázat, zda výroba kruhových spon z DŘ pokračovala i v dalším období, nebo zda jsou jejich exempláře, vyskytující se ojedinele v kostrových hrobech z 5. a 6. stol., pouze druhotně přidanou starožitností (Teegen 1998, 342; 345). V takovém případě by spona z Prahy-Zličína mohla být do hrobu přidána kdykoliv v průběhu používání tohoto pohřebiště, tedy v rozmezí od 1/2 5. až do poč. 6. stol. n. l. bez chronologické spojitosti s pohřbem.

3.3 SPONY S KNOFLÍKEM NA LUČÍKU

(labskogermánské)

- **Karlovice-Čertova ruka** – sídelní lokalita – refugium/kultovní areál? (1 ks, Br)

Pro germánské samostřílové spony z mladší a pozdní DŘ, jejichž konec je u hlavice lučíku opatřen 1 ozdobným knoflíkem, se v archeologické terminologii ujalo označení [Bügelknopffibel] neboli spony s knoflíkem na lučíku (Tab. 3). Tento termín pro formy Almgrenovy VI. skupiny typu 185 a 186⁶⁵ poprvé použil německý badatel Freidank Kuchenbuch⁶⁶, který tak označil germánskou formu spon zejména 4. a poč. 5. stol., odvozenou od vojenských spon z pozdního 3. a raného 4. stol. vyráběných v římských provinciích.

⁶⁵ O. Almgren 1923, S. 86-87; Taf. VIII: 185-186.

⁶⁶ Kuchenbuch, F. 1938: Die altmärkisch-osthannöverschen Schalenurnenfelder der spätrömischen Zeit. Jahresschrift für mitteldeutsche Vorgeschichte 27.

3.3.1 Dějiny bádání a původ BKF

Spony s knoflíkem na lučíku (BKF) jsou chronologicky považovány za vůdčí tvar posledního úseku mladší DŘ (stupně C3) ve svobodné Germánii. Jedná se o formu spon, která bývá často považována za germánský protějšek římských spon s cibulovitými knoflíky [Zwiebelknopffibeln – ZKF] formy A 190 a 191⁶⁷, které se na jejím tvarovém vývoji částečně podílely a jejichž vznik je kladen do poslední třetiny 3. stol. (Jobst 1975, 86-87; Riha 1979, 84; Voß 1998, 271). Na to, že předlohou obou dvou skupin jsou zřejmě starší římské šarnýrové spony s dlouhými ramínky formy A 187⁶⁸, které jsou řazeny přibližně do období od vlády Septima Severa (193-211) po Galliena (259-268), upozornil již Oscar Almgren a po něm Alfred Plettke⁶⁹, který ve sponách s knoflíkem na lučíku spatřoval germánskou napodobeninu římských spon s cibulovitými knoflíky (Voß 1998, 271). Hlavní podíl nejmladších vojenských spon a šarnýrových spon s ramínky sledoval v morfologické stavbě BKF také Bedřich Svoboda, který tyto exempláře z Čech vyčlenil jako skupinu tzv. „pozdních vojenských spon“ (Svoboda 1948, 184-186). Společné kořeny BKF a ZKF v šarnýrových sponách s dlouhými ramínky nakonec zdůraznil i Elmar Meyer, který o sponách s knoflíkem na lučíku vypracoval základní studii, v níž všechny tehdy známé exempláře (235 ks) rozdělil podle tvaru knoflíku, průřezu lučíku a výzdoby do 6 sérií s celkem 13 variantami a jejich hlavní výskyt zasadil do 4. a raného 5. stol.⁷⁰. Jejich třídění později dále rozvinuli Robert Koch⁷¹, Mechthild Schulze-Dörrlam⁷² a nejnověji Hans Ulrich Voß⁷³ (Jobst 1975, 86; Musil – Pecinovská 2014, 266; Riha 1979, 84; Voß 1998, 271).

⁶⁷ O. Almgren 1923, S. 88; Taf. VIII: 190-191.

⁶⁸ O. Almgren 1923, S. 89; Taf. VIII: 187.

⁶⁹ Plettke, A. 1921: Ursprung und Ausbreitung der Angeln und Sachsen: Beiträge zur Siedlungsarchaeologie der Ingväonen, Urnenfriedhöfe Niedersachsen 3, Leipzig. (viz S. 20).

⁷⁰ Meyer, E. 1960: Die Bügelknopffibel. Arbeitsund Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege 8, 216-349. (viz S. 221; 242).

⁷¹ Koch, R. 1974: Spät-kaiserzeitliche Fibeln aus Süddeutschland, In: G. Kossack – G. Ulbert (eds.): Studien zur vor- und frühgeschichtlichen Archäologie 1. Allgemeines, Vorgeschichte, Römerzeit. Münchner Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte Ergänzungsband 1/1, 227-246.

Koch, R. 1985: Die Tracht der Alamannen in der Spätantike. In: Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt 2, Principat 12.3. Berlin – New York, 456-545.

⁷² Schulze-Dörrlam, M. 1986: Romanisch oder germanisch? Untersuchungen zu den Armbrust- und Bügelknopffibeln des 5. und 6. Jahrhunderts n. Chr. aus den Gebieten westlich des Rheins und südlich der Donau. Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz 33, 593–720.

⁷³ Voß, H.-U. 1991: Neue völkerwanderungszeitliche Fibeln aus Brandenburg und Mecklenburg/Vorpommern, Zeitschrift für Archäologie 25, 55-66.

3.3.2 Datace a rozšíření

Společná datace BKF a ZKF se pohybuje zhruba v rozmezí **od konce 3. do 1/2 5. stol. (C3-D2)** s nejsilnějším zastoupením **ve 4. stol. n. l. (C3-D1)**. V průběhu 1/2 5. stol. přestávají být BKF postupně používány. V pozměněné podobě se ale jejich přežívající formy objevují i **v pozdějším 5. a v raném 6. stol.** Tyto **pozdní varianty** mají již obrácený poměr proporcí, ke kterému dochází na počátku DSN a v průběhu 1/2 5. stol., kdy se u spon na místo dlouhého lučíku a krátké nožky začíná objevovat krátký obloučkovitě klenutý lučík v kombinaci s dlouhou nožkou a pevným otevřeným zachycovačem (Schulze-Dörrlamm 1986, 669-672; Voß 1998, 276).

Podle mapy rozšíření, kterou vypracoval E. Meyer, byly spony s knoflíkem na lučíku v mnoha variantách rozšířeny **od J Skandinávie až po Alpy a od Anglie po SV část střední Evropy (Z Rusko) s těžištěm zejména v Z Meklenbursku, Braniborsku, v Posáli, v Čechách a v JZ Německu včetně území při ústí řek Rýnu a Mohanu** (Jobst 1975, 86; Riha 1979, 84; Steuer 1998, 295; Voß 1998, 271). I přestože jsou BKF vůdčím tvarem germánského barbarika pozdní DŘ a v římských provinciích jsou zastoupeny podstatně méně, **nejstarší exempláře již z 2/2 3. stol.** se vyskytují **v prostředí římských vojenských táborů**, zatímco **v Germánii** spadá jejich hlavní výskyt až do **4.-5. stol.** Proto se zdá, že tyto výrobky, zaměřené na germánské odběratele, začaly být vyráběny nejprve v provinciích, a teprve později převzaly jejich výrobu i dílny na území barbarika. U germánských foederátů nahrazovaly BKF symboliku spon s cibulovitými knoflíky, které sloužily jako doplněk kroje římských hodnostářů (Musil – Pecinovská 2014, 266-267; Tejral 1985, 315). Jejich výrobu i v římskoprovinciálních dílnách ještě v 5. stol. ale dokládá stříbrný exemplář s lučíkem zdobeným na hřbetě plastikou dvou lvů z neznámé francouzské lokality uložený **v Muzeu Saint-Germain-des-Prés v Paříži**⁷⁴ a také spona

Voß, H.-U. 1992: Kaiser- und frühvölkerwanderungszeitliche Gräber aus Leisten, Kr. Lütz, und Grünow, Kr. Neustrelitz, Bodendenkmalpflegen in Mecklenburg-Vorpommern 40, 125-186.

Voß, H.-U. 1993. „Kaiser- und völkerwanderungszeitliche Gräber aus Leisten, Kr. Lütz, und Grünow, Kr. Neustrelitz, Bodendenkmalpflege in Mecklenburg-Vorpommern 40, 125-186.

⁷⁴ **Muzeum Saint-Germain-des-Prés** – M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 660, Abb. 83.

z knížecího hrobu z **Blučiny**⁷⁵ (okr. Brno-venkov) na J Moravě (Schulze-Dörrlamm 1986, 684; Voß 1998, 271).

3.3.3 Hlavní varianty spon s knoflíkem na lučíku

BKF jsou velmi variabilní skupinou samostřílových spon, vyráběnou zřejmě v řadě lokálních dílen, jejíž varianty se od sebe liší především tvarem knoflíku na lučíku, průřezem lučíku, proporcemi a druhem zachycovače. Pro všechny je společné, že jejich lučík je většinou výrazně půlkruhovitě klenutý a nožka je k němu nasazena v pravém úhlu. Většina spon má dlouhé samostřílové vinutí, jehož osa prochází kolmou obloučkovitou ploténkou, která současně tvoří hlavici spony, a je na obou koncích uzavřena knoflíky, které se velikostí a tvarem mohou odlišovat od knoflíku u hlavice lučíku. Tento knoflík není (stejně jako u římskoprovinciálních šarnýrových spon s ramínky a u spon cibulovitými knoflíky) umístěn až na konci lučíku, ale kousek před ním. Nožka spon bývá u většiny exemplářů (především v labskogermánském prostředí) trubkovitě uzavřená s tzv. schránkovitým zachycovačem (Tab. 3: Obr. 2), anebo může být opatřena částečně zkráceným, pevným, otevřeným zachycovačem, který přestává být veden po celé délce nožky (Tab. 3: Obr. 1). Lučík a nožka jsou na vnější straně zdobeny nejčastěji vybíjenou, případně rytou výzdobou a fasetováním. Uplatňuje se zejména široké spektrum bodových, kruhových a půlkruhových punců včetně vybíjených kruhových oček, hranolovité a obloučkovité fasetování, příčné rýhování a vroubkování. Zpravidla se jedná o masivní lité exempláře odlévané nejčastěji z bronzu, vzácněji ze stříbra, jejichž hmotnost může někdy dosahovat až okolo 50g (Musil – Pecinovská 2014, 267; Riha 1979, 84; Voß 1998, 271).

K nejstarším formám BKF v germánském barbariku, datovaným především do 1/2 a doby okolo pol. 4. stol., patří exempláře s hřebenem na hřbetě lučíku a malým čepovitým (někdy mírně profilovaným) knoflíkem, které Philipp M. Pröttel⁷⁶ označil

⁷⁵ Blučina – K. Tihelka 1963, s. 473, Obr. 5: 1; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík a kol. 2015, s. 166, Obr. vpravo nahoře.

⁷⁶ P. M. Pröttel: Die spätrömischen Metallfunde. Römische Kleinfunde aus Burghöfe 2. Frühgeschichtliche und Provinzialrömische Archäologie Materialien und Forschungen 6. Rahden/Westf. 2002, 85–140. (viz S. 97).

jako typ **Gerlachsheim**⁷⁷ (Tab. 3: Obr. 3a). Tento typ, jehož hranici výskytu posunul na konec 4. stol. (C3-D1) nález z kostrového hrobu v **Berouně-Závodí**⁷⁸, má mezi českými nálezy nejširší zastoupení. Do ²/₂ 4. stol. je datován i exemplář stejného typu z hrobu 312 na žárovém pohřebišti v **Kostelci na Hané**⁷⁹. Hlavní rozšíření typu Gerlachsheim je ale v labskogermánské sídelní oblasti v JZ Německu (Bemmann 2008, 27-28; Droberjar 2015, 716; Voß 1998, 271).

K časným formám BKF z ¹/₂ 4. stol. náleží také **exempláře s malým čepovitým knoflíkem bez hřebenového lučíku**⁸⁰ (Tab. 3: Obr. 3b), ke kterým v Čechách patří nálezy z **Lovčic** (okr. Hradec Králové) a **Žehuně** (okr. Kolín)⁸¹. Tyto spony mají velmi drobný knoflík rudimentárního charakteru připomínající někdy spíše jen plastický výčnělek (Bemmann 2008, 28-29; Droberjar 2015, 716).

Naopak do ²/₂ 4. a raného 5. stol. jsou řazeny labskogermánské formy s **velkým dvojkónickým knoflíkem**, které Robert Koch vyčlenil jako **typ Leutkirch**⁸² (Tab. 3: Obr. 3c) a které jsou charakteristické především pro alamanské území v JZ Německu a střední a severoněmecké Polabí. Jak dokládají nové nálezy z Čech, přibývají jejich koncentrace také v České kotlině, především ve středočeském (**Nová Ves I** – okr. Kolín, **Pšovlky** – okr. Rakovník) a severozápadočeském (**Budyně nad Ohří** – okr. Litoměřice) regionu⁸³ (Bemmann 2008, 29-31; Droberjar 2015, 713; Voß 1998, 271).

K pozdním formám BKF, které jsou různými německými autory datovány v rozmezí od ²/₂ 4. do ¹/₂ 5. stol., patří v oblasti J, stř. a S Německa také skupina spon

⁷⁷ Typ Gerlachsheim – J. Bemmann 2008, S. 27, Abb. 5; S. 28, Abb. 6.

⁷⁸ Beroun-Závodí – E. Droberjar 2002, s. 16; 17, Obr. dole:11; týž 2015, s. 714, Obr. 5: 4, J. Tejral 1999, S. 217; 218, Abb. 11: 13.

⁷⁹ Kostelec na Hané (hrob 312) – J. Zeman 1961, s. 132; 133, Obr. 63: B: b; I. Peškař 1972, Taf. 44: 4; J. Tejral 1982, s. 20, Obr. 2: 1.

⁸⁰ typ s malým knoflíkem bez hřebene na lučíku – J. Bemmann 2008, S. 29, Abb. 7: 1-2.

⁸¹ Lovčice, Žehuň – E. Droberjar 2015, s. 715, Obr. 6: 1-2.

⁸² Typ Leutkirch – R. Koch 1974, S. 236; týž 1985, S. 501-502, Abb. 14; H.-U. Voß 1998, S. 274, Abb. 2: 1-2; S. 279, Abb. 7 (Punkt); E. Droberjar, s. 718, Obr. 9.

⁸³ Budyně nad Ohří, Nová Ves I, Pšovlky – Droberjar 2015, s. 714, Obr. 5: 1-3.

s **polyedrickým knoflíkem umístěným na stopce**⁸⁴ (Tab. 3: Obr. 3d). K těmto exemplářům lze v Čechách přiřadit ojedinělé nálezy ze **Lžovic**⁸⁵ (okr. Kolín) a **Žerotína**⁸⁶ (okr. Louny) (Bemmann 2008, 31-32; Droberjar 2015, 716).

K nejmladším zástupcům BKF v labskogermánské a alamanské sídelní oblasti pak patří spony **typu Leipferdingen**⁸⁷ (Tab. 3: Obr. 3e) s **polyedricky hráněným knoflíkem na stopce u hlavice lučíku a stejně tvarovaným knoflíkem umístěným na patce**. Tyto spony se stejně jako předešlá skupina zřejmě vyvinuly v oblasti Meklenburska, odkud se rozšířily až do JZ Německa. Typ Leipferdingen zatím v českých nálezech zastoupen není (Voß 1998, 271; 276).

3.3.4 Ostatní

Vedle těchto několika nejrozšířenějších skupin existuje velké množství dalších, pravděpodobně lokálních variant např. s polokulovitým, kulovitým, cylindrickým či jinak tvarovaným, někdy i vícenásobně profilovaným knoflíkem včetně spon, které nelze blíže zařadit⁸⁸. Zvláštní kategorii představují **pozdní exempláře** s krátkým půlkruhovitým lučíkem, dlouhou, různě tvarovanou i zakončenou nožkou a krátkým otevřeným zachycovačem z ²/₂ 5. a raného 6. stol. (D3-E1), které německá badatelka Mechthild Schulze-Dörrlamm vyčlenila jako **typy Desana**⁸⁹ (Tab. 3: Obr. 4b), **Altenerding**⁹⁰ (Tab. 3: Obr. 4c), **Conimbriga**⁹¹ (Tab. 3: Obr. 4e), **Gurina**⁹² (Tab. 3: Obr. 4f), **Grepault**⁹³ (Tab. 3: Obr. 4g), **Aachen**⁹⁴ (Tab. 3: Obr. 4a) a jedním kusem zastoupený **typ Saint-**

⁸⁴ **Typ s polyedrickým knoflíkem na stopce** – H.-U. Voß 1998, S. 275, Abb. 3: 3-4; S. 280, Abb. 8; J. Bemmann 2008, S. 30, Abb. 8.

⁸⁵ **Lžovice** – B. Svoboda 1948, s. 184-185, Obr. 36: 2a-b; tab. XXI:5; E. Droberjar 2015, s. 715, Obr. 6: 3.

⁸⁶ **Žerotín** – M. Zápotocký 1969, s. 180, Obr. 2: 12; E. Droberjar 2015, s. 715, Obr. 6: 4.

⁸⁷ **Typ Leipferdingen** – H.-U. Voß 1998, S. 275, Abb. 3: 4-6.

⁸⁸ K českým nálezům BKF více B. Svoboda 1948; E. Droberjar 2015.

⁸⁹ **Typ Desana** – M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 657-659; S. 658, Abb. 79-80; H.-U. Voß 1998, S. 281, Abb. 9: 5.

⁹⁰ **Typ Altenerding** – M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 661-662; S. 660, Abb. 84; S. 661, Abb. 85; H.-U. Voß 1998, S. 281, Abb. 9: 3.

⁹¹ **Typ Conimbriga** – M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 662-663; S. 663, Abb. 87; H.-U. Voß 1998, S. 281, Abb. 9: 4.

⁹² **Typ Gurina** – M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 663-668; 664, Abb. 88; S. 665, Abb. 89; H.-U. Voß 1998, S. 281, Abb. 9: 7.

⁹³ **Typ Grepault** – M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 668; S. 667, Abb. 92-93; H.-U. Voß 1998, S. 281, Abb. 9: 8.

⁹⁴ **Typ Aachen** – M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 668-669; S. 668, Abb. 94; H.-U. Voß 1998, S. 281, Abb. 9: 6.

Germain⁹⁵ (Tab. 3: Obr. 4d) (viz výše). Ve všech případech se jedná o cizí, převážně bronzové formy, které existují jen v několika málo exemplářích a vyskytují se především v JZ části Evropy, zejména v Alpské oblasti (tedy na území bývalých římských provincií, kde jsou dávány do souvislosti s římskými vojáky germánského, často východního původu) (Schulze-Dörrlamm 1986, 657-669; Voß 1998, 276). K těmto pozdním formám patří i spona z lokality **Karlovice-Čertova ruka** (Obr. 3) v Českém ráji s polyedrickým knoflíkem na lučíku umístěným na stopce. Po tvarové stránce se nejvíce blíží sponám typu Altenerding, z pozdního 5. a raného 6. stol., které mají ale jinak tvarovaný knoflík bez stopky a na začátku nožky jsou často zdobeny políčkem s rytými diagonálními křížky.

3.3.5 Nositelé

Budeme-li vycházet z předpokladu, že BKF jsou germánským ekvivalentem římských spon s cibulovitými knoflíky, jejichž tradice byla převzata z vojenského prostředí, kde tyto spony sloužily k sepnutí mužského pláště na pravém rameni, a stejně jako ony se někdy objevují ve vrstvách římských pohraničních kastelů, kde jejich nositeli mohli být pouze římsští legionáři, pak **byly** spony s knoflíkem na lučíku **vyvinuty nejprve jako ryze mužské spínadlo**. Jako takové v barbariku vystupují i jedny z jejich nejstarších exemplářů v knížecích hrobech v Leuně z doby okolo roku 300 n. l. Původní plášťová spínadla, přejatá od římských vojenských spon, začala být **na půdě barbarika** ale **postupně používána také ženami** (Jobst 1975, 86; Riha 1979, 84; Steuer 1998, 295; 299; Voß 1998, 271).

Spony s knoflíkem na lučíku jsou považovány za charakteristickou labskogermánskou formu spon pozdní DŘ a poč. DSN (C3-D1) a jako takové jejich **klasické varianty nepatří do období trvání vinařické skupiny**. Z mladší fáze VS je znám pouze jeden exemplář, který pochází z atypické sídelní lokality v oblasti pískovcového skalního města v Českém ráji a který svou morfologickou stavbou odpovídá až pozdním formám z pokročilého 5. až poč. 6. stol. n. l. Na základě dalších

⁹⁵ Typ **Saint-Germain** – M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 660-661; S. 660, Abb. 83.

společných nálezů z vrstev pískovcového abri je český exemplář řazen do období ²/₃ 5. stol. (D2/D3).

3.4 NIEMBERSKÉ SPONY

(labskogermánské)

- **Mašov – Čertova ruka** – sídliště refugiálního charakteru (2 ks, Br)

Niemberské spony (Tab. 4) jsou charakteristickým šatovým spínadlem pozdní DŘ a celé starší fáze DSN na území středního, resp. středního a východního Německa. Kulturně jsou spojeny zejména s tzv. niemberskou skupinou, která zde ve stupni C3 navazuje na skupinu Leuna-Hassleben a je archeologicky rozeznatelná až do stupně D2 DSN.

3.4.1 Dějiny bádání

Základní typologickou studii o niemberských sponách vypracoval německý archeolog **Walther Schulz**⁹⁶, který jako první tento typ spon popsal a chronologicky roztrřídil. Podle jejich významu pro DSN ve středním Německu **rozdělil niemberské spony do 3 variant** nazvaných podle svých stupňů **A, B, C** a do **jednoho** chronologicko-typologického **předstupně**. Takto navržené třídící schéma pro severněji položené labskogermánské oblasti (S Braniborsko, Meklenbursko-Přední Pomořansko) dále rozvinul **Walter Matthes**⁹⁷, který ve své typologii zařadil k niemberským sponám i některé další spony velmi podobného typu, jako jsou plechové spony s pravoúhlu, na konci rovně seříznutou nožkou, které **Hans-Ulrich Voß**⁹⁸ později vyčlenil jako tzv. **meklenburský typ** (viz dále). Krátkou stat' věnoval niemberským sponám také **Berthold**

⁹⁶ W. Schulz 1924: Die Fibeln des Begräbnisplatzes von Niemberg, Saalkreis, Mannus 16, 99-111.

⁹⁷ W. Matthes 1931: Die nördlichen Elbgermanen in spätrömischer Zeit (Mannus-Bibliothek 48), Leipzig.

⁹⁸ ⁹⁸ H.-U. Voß 1991: Neue völkerwanderungszeitliche Fibeln aus Brandenburg und Mecklenburg/Vorpommern, Zeitschr. Arch. 25, 55-66.

H.-U. Voß 1994 - H.-U. Voß: Fibel und Fibeltracht. Römische Kaiserzeit und Völkerwanderungszeit zwischen Rhein und Elbe. In: H. Beck, H. Jankuhn, H. Steuer & R. Wenskus (Hrsg.), Reallexikon der Germanischen Altertumskunde Bd. 8. Berlin - New York 1994, 496-509.

Schmidt⁹⁹, který niemberskou skupinu jako archeologickou entitu nejen rozpoznal, ale i pojmenoval a definoval (Bemmann 2001, 60; Schulte 1997, 136-138). Do své rozsáhlé práce o sponách s pevným zachycovačem zapojila spony niemberského typu rovněž **Mechtild Schulze**, která varianty A, B a C na základě formálních a výzdobných znaků rozdělila celkem do 3 různých skupin – viz skupiny 87 (Ix Bd 1d), 100 (Ix Bd 9d) a 110 (Iz Bd 1d)¹⁰⁰. V těchto skupinách nejsou ale niemberské spony rozděleny do následných variant ve smyslu práce Walthera Schulze, nýbrž skupinově propojeny s dalšími druhy spon a v rámci jejich vlastních variant se mezi sebou překrývají. Skupina 100 v pojetí M. Schulze sice obsahuje pouze spony varianty C, ale v ostatních skupinách (87 a 110) jsou spony varianty A a B zastoupeny společně. Tyto skupiny se od sebe, podle formálních kritérií definovaných M. Schulze, liší pouze tvarem hlavičky. Spony skupiny 87 mají v její studii hlavičku tvořenou kolmou destičkou s otvorem sloužícím k provlečení osy vinutí, zatímco spony skupiny 110 disponují úchytem, v jehož případě tvoří hlavičku spony proužek vytažený z konce lučičku a svinutý v očko, kterým následně prochází osa vinutí. Problémem klasifikace spon M. Schulze je skutečnost, že autorka ne vždy pracovala se sponami přímo a proto jsou některé její závěry zkreslené – nevychází totiž z vlastního poznání, ale ze studia literatury a obrazové dokumentace. To je důvodem, proč si nevšimla, že všechny niemberské spony bez výjimky mají vždy hlavičku tvořenou proužkem vytaženým z konce lučičku a svinutým v očko, což je jedno z jejich charakteristických kritérií. Spony tzv. předstupně jsou ve studii M. Schulze pro změnu roztrženy mezi skupiny 81 (Ix Ad 1b), 107 (Iz Bd 1b) a 109 (Iz Ad 1d)¹⁰¹. Nejfatálnější chyba, které se M. Schulze dopustila, je ale fakt, že niemberské spony po typologické stránce vůbec nepatří ke sponám s pevným zachycovačem, na které je celá její práce zaměřena. Tento omyl je citelný o to více, že právě zachycovač se, vedle tvaru lučičku a nožky, stal jejich nejdůležitějším poznávacím kritériem (Bemmann 2001, 60; Schulte 1997, 138-146). Podrobný přehled dějin výzkumu tohoto typu spon prezentoval **Lothar**

⁹⁹ B. Schmidt 1961: Die späte Völkerwanderungszeit in Mitteldeutschland. Halle.

B. Schmidt 1964: Das frühvölkerwanderungszeitliche Gräberfeld von Niemberg, Saalkreis, Jahres-schr. Mitteldt. Vorgesch. 48, 315-332.

¹⁰⁰ M. Schulze 1977: Die spätkaiserzeitlichen Armbrustfibeln mit festem Nadelhalter (Gruppe Almgren VI, 2). Bonn. Skupina 87 (Ix Bd 1d), S. 57-58; Skupina 100 (Ix Bd 9d); S. 64; Skupina 110 (Iz Bd 1d), S. 69-70.

¹⁰¹ M. Schulze 1977: Skupina 81 (Ix Ad 1b), S. 54-55; Skupina 107 (Iz Bd 1b), S. 66-67; Skupina 109 (Iz Ad 1d), S. 68-69.

Schulte¹⁰², který převzal Schulzovu 3-stupňovou klasifikaci a jeho údaje korigoval s moderně získanými daty a výzkumy. Protože ale i v jeho práci je patrná fyzická neznalost originálních exemplářů tohoto typu spon, konfrontoval všechny dosud vydané studie o niemberských sponách jako poslední v řadě, právě na základě práce s materiálem, **Jan Bemann**¹⁰³. Tímto způsobem objasnil chyby, kterých se ostatní autoři nevědomky dopustili a vyloučil z dosud existujícího seznamu niemberských spon všechny exempláře, které k nim byly v minulosti nesprávně zařazeny.

3.4.2 Původ a rozšíření

Rozšíření niemberských spon je zpravidla spojováno s tzv. niemberskou kulturní skupinou, jejíž jádrová sídelní oblast se nacházela východně od řeky Sály. Směrem na sever zasahovala do povodí řek Havoly a Sprévy, zatímco na východ částečně procházela Dolní Lužicí. Těžiště rozšíření niemberských spon tak v Německu obecně leží v povodí řek Sála a Labe, resp. na labských přítocích. Dříve se silně koncentrovalo zejména mezi dolní Sálou a Muldou. Teprve s novými výzkumy se území výskytu niemberských spon znatelně rozšířilo i do povodí Havoly a jejího přítoku Sprévy. Z velké části jsou lokality niemberské skupiny nacházeny právě podél vodních cest. Mimo vlastní jádrovou oblast jsou ale nálezy niemberských spon vzácné a v jiných regionech bývají vždy považovány za cizí formu dokládající mezikulturní kontakty (Bemann 2001, 71; týž 2008, 146; Schulte 1997, 158). Ze současného geografického hlediska se **spony niemberského typu nejvíce koncentrují** na území dnešního **Braniborska**¹⁰⁴, **Saska-Anhaltska**¹⁰⁵ a **Durynska**¹⁰⁶. V rámci Německa se s jejich rozptýlenými nálezy směrem na jih setkáváme v **S Bavorsku** na lokalitách **Burgellern** (Lkr. Bamberg), **Staffelberg** (Lkr. Lichtenfels) a **Karlstadt** (Lkr. Main-Spessart) v regionech Horní a Dolní Franky (Bemann 2001, 93; Schulte 1997, 163). Na severu Německa se objevují až po **Meklenbursko-Přední Pomořansko**, kde se jinak vyskytuje hlavně tvarově jim příbuzná meklenburská varianta

¹⁰² L. Schulte 1997: Untersuchungen zu den Niemberger Fibeln, *Ethnographisch-Archäologische Zeitschrift* 38, 135-176.

¹⁰³ J. Bemann 2001: Die Niemberger Fibeln und die Chronologie der Völkerwanderungszeit in Mitteldeutschland, *Slovenská archeológia* 49, 59-101.

¹⁰⁴ **Braniborsko** – seznam lokalit viz J. Bemann 2001, S. 91-92 (Nr. 3-32); / porovnej s L. Schulte 1997, S. 163-166 (Nr. 3-39).

¹⁰⁵ **Sasko-Anhaltsko** – seznam lokalit viz J. Bemann 2001, S. 92 (Nr. 33-74); / porovnej s L. Schulte 1997, S. 169-173 (Nr. 58-94).

¹⁰⁶ **Durynsko** – seznam lokalit viz J. Bemann 2001, S. 92-93 (Nr. 75-116); / porovnej s L. Schulte 1997, S. 173 (Nr. 95-98).

(viz dále), a s jedním ojedinělým nálezem se setkáváme v **Dolním Sasku**. Podle aktualizovaného seznamu J. Bemmanna pochází z této oblasti Německa niemberské spony varianty A nalezené na pohřebišti v **Grünowu**, (Kr. Mecklenburg-Strelitz, spolková země Meklenbursko-Přední Pomořansko) a spony varianty B z kostrového hrobu v **Groß Hesebeck** (Lkr. Uelzen, spolková země Dolní Sasko) (Bemmann 2001, 91; Schulte 1997, 167). Mimo oblast dnešního Německa se ojedinělé nálezy niemberských spon nacházejí pouze směrem na východ – 3 nálezy jsou známy z Čech, kde kromě 2 exemplářů (var. B a C) z období trvání vinařické skupiny pocházející ze skalního masivu **Čertova ruka** (katastr obce Mašov) v Českém ráji (Obr. 1 a 2) uvádí J. Bemmann ještě ojedinělý nález z žárové nekropole z pozdní DŘ v **Opočně**¹⁰⁷ (okr. Louny) v SZ Čechách (Bemmann 2001, 93; Schulte 1997, 174). V **Polsku** byla niemberská spona varianty B s vybíjenou výzdobou součástí depotu stříbrných předmětů ukrytých v zahloubené chatě na sídlišti **Świlcza** (pow. Rzeszów, Podkarpatské vojvodství) (viz kap. 5.1.1.2.1) (Bemmann 2001, 93; Schulte 1997, 174). Z **Dolního Rakouska** jsou potom 2 ojedinělé nálezy niemberských spon varianty B a C známy z lokalit **Mannersdorf am Leithagebirge** (Kr. Bruck an der Leitha) a **Ringelsdorf-Niederabsdorf** (Kr. Gänserndorf) (Bemmann 2001, 93).

Téměř $\frac{3}{4}$ všech nálezů niemberských spon pocházejí z hrobů. Pohřebišťe niemberské skupiny se nejvíce koncentrují mezi Sálou a saským Polabím. Exempláře v povodí řek Havola a Spréva a kolem řeky Unstruty představují naopak nejčastěji nálezy ze sídlišť. Niemberské spony varianty A a typologické předlohy těchto spon (spony tzv. předstupně) se kromě hlavního distribučního centra v jiných oblastech prakticky nevyskytují. Nejpočetněji zastoupenou variantou jsou niemberské spony varianty B, které dominují především v durynské pánvi (Bemmann 2001, 71; Schulte 1997, 159).

3.4.3 Varianty niemberských spon a jejich vývoj

K základním charakteristickým znakům niemberských spon varianty A, B a C patří **páskový, trojúhelníkovitě tvarovaný lučík a úzká, směrem do špičky se sbíhající nožka**, která je na spodní straně opatřena **dlouhým, uzavřeným zachycovačem**,

¹⁰⁷ **Opočno** (žárový hrob) – J. Bemmann 2001, S. 69; I. Pleinerová 1995, Taf. 65: 2.

vedeným po celé její délce. Zachycovač se společně s nožkou sbíhá dolů do špičky, a protože vzniká přehnutím a stočením okraje nožky, získává nezaměnitelný **kornoutovitý tvar.** Hlavici spon tvoří úzký proužek vytažený z konce lučíku a přehnutý směrem dolů tak, aby vytvářel páskové ouško sloužící k uchycení železné osy vinutí. Konstrukce spon je tedy dvoudílná se samostřílovým vinutím. Vývojová tendence se nejvíce projevuje při porovnávání šířky lučíku, která je hlavním třídícím kritériem usnadňujícím rozřazování niemberských spon do jednotlivých variant. Obecně platí, že lučík spon má tendenci se neustále rozšiřovat, takže mladší exempláře mají zpravidla vždy o něco výraznější trojúhelníkovitý tvar lučíku, než spony předešlé varianty.

Naprostá většina všech niemberských spon je vyrobena z bronzu či směsi tzv. bílého (barevného, nikoliv drahého) kovu. Jen v několika málo případech jsou známy i exempláře zhotovené ze stříbra (Bemmann 2001, 68; Schulte 147-149).

Typologickým předchůdcem variant A, B a C niemberských spon jsou **spony tzv. předstupně**, pro které je charakteristický úzký, vysoce klenutý, páskový lučík, který je na rozdíl od pozdějších klasických variant rovnoměrně široký a nezdobený. Nožka se směrem k patce zužuje a bývá často zakončena buď drobnou knoflíkovitou patkou, nebo ozdobným profilováním. Od lučíku je odsazena ostrým zalomením. O. Almgren zařadil tyto spony do své VI. skupiny pod č. 178 (Schulte 1997, 136).

Pro **niemberské spony varianty A**¹⁰⁸ (podle W. Schulze) (Tab. 4: Obr. 1) je charakteristická délka od 4,5 - 5 cm, silný, relativně úzký (0,5 - 0,9 cm široký), ale již trojúhelníkovitě rozšířený páskový lučík, železná osa, na jejichž koncích jsou nasazeny štočky z bronzového plechu, spirála vinutí opatřená na každé straně 4 až 5 závitů a kónicky tvarovaná nožka. Zachycovač spon má kolmou vnější stěnu a i když se kónicky zužuje, netvoří ještě společně s nožkou plně uzavřený, do špičky ubíhající kornoutek, jako je tomu u varianty B a C. Lučík a nožka od sebe bývají odděleny ostrým zalomením nebo profilovaným schůdkem. U spon tohoto stupně se začíná objevovat výzdoba na lučíku, kterou tvoří nejčastěji 2 jednoduché okrajové linie, mezi kterými jsou na horním

¹⁰⁸ Niemberské spony, var. A – J. Bemmann 2001, S. 62, Abb. 1.

a dolním konci lučíku umístěny zpravidla 2 příčné rýhy. Konce lučíku ohraničuje také často ploché metopovité políčko s fasetovaným vroubkem po stranách. Středem lučíku může někdy procházet linie s vybějenou výzdobou. Nožka spon je většinou nezdobená nebo jen lehce fasetovaná (Bemmann 2001, 61; 68; Schulte 136).

Niemberské spony varianty B¹⁰⁹ (podle W. Schulze) (Tab. 4: Obr. 2) jsou dlouhé přes 5, někdy i přes 6 cm, jejich lučík je na začátku širší, než u varianty A. Šířka lučíku varianty B se pohybuje v rozmezí od 0,9 po 1,7 cm, osa vinutí je zpravidla železná a spirálu tvoří na každé straně 3 až 7 závitů, nožka je ve srovnání s variantou A méně ostře odsazená. Lučík je nyní méně klenutý a je místo rytých okrajových linií, které se vyskytují u varianty A, zdoben při okraji vybějením, nejčastěji ve formě bodů, háčků nebo půlobloučků. Vzácně se setkáváme také s esíčkovitými puncy nebo krátkými cikcakovitými liniemi či tremolovými čarami. Konce lučíku zdobí často i nadále metopovité políčko se dvěma protilehlými fasetovanými vroubkami na okrajích, které jsou někdy jedinou výzdobou spony a v některých případech jsou spony i zcela nezdobené. Nožka spon začíná být, vedle obvyklého podélného fasetování, zdobena někdy i příčně rytými liniemi, klikatkovitým ornamentem, či motivem vstřícných nebo šikmých čar. Mízi příčné rýhy na koncích lučíku (Bemmann 2001, 61; 68; Schulte 136).

Niemberské spony varianty C¹¹⁰ (podle W. Schulze) (Tab. 4: Obr. 3) mají podobnou délku jako exempláře varianty B, osa vinutí je opět nejčastěji vyrobena ze železa, počet závitů na každé straně spirály vinutí se pohybuje od 3 do 9 kusů. Lučík varianty C je široký 1,1 až 1,8 cm a má klenutý (na profilu obloučkovitý) průřez, který je spolehlivou pomůckou pro odlišení varianty C od chronologicky starší varianty B. Nožka spon je jen lehce odsazena. Některé spony var. C mají lučík po celé délce zdobený skupinami 2-3 (někdy i více) příčných rýh, které podle W. Schulze napodobují drahé exempláře zdobené perličkováním drátkem. Tato výzdoba se u předešlých variant niemberských spon nevyskytuje a společně s obloučkovitým průřezem je tvarově a výzdobně přibližuje k časově současným plechovým sponám typu Wiesbaden, se kterými

¹⁰⁹ Niemberské spony, var. B – J. Bemmann 2001, S. 63, Abb. 2; S. 64, Abb. 3; S. 65, Abb. 4.

¹¹⁰ Niemberské spony, var. C – J. Bemmann 2001, S. 66, Abb. 5; S. 67, Abb. 6.

jsou někdy i společně nacházeny (např. Rohrbeck, Wandlitz, Świlcza). Domněnka, že tvar lučíku a celoplošná výzdoba je dokladem toho, že niemberské spony varianty C sloužily jako předloha ke vzniku spon typu Wiesbaden je ale pouhou spekulací. Lučík spon varianty C může být také zcela nezdobený, nebo zdobený postranními liniemi doprovázenými krátkými čarami podobně jako u varianty B. Políčka mezi skupinami příčných rýh jsou někdy vyplněna rytými diagonálními kříži nebo cikcakovitou linií. Nejnápadnějším rysem, vedle tvaru lučíku, je ale příčně rýhovaná nožka, u které jsou, podobně jako na lučíku, rýhy organizovány do skupin, zatímco u starších variant niemberských spon se s příčnými rýhami na nožce setkáváme většinou jen ve stejnoměrných nebo nestejněmárně vzdálených rozestupech (Bemmann 2001, 61; 68; Schulte 136-137; 153).

3.4.4 Datace

Vývoj niemberských spon probíhá plynule od jejich předstupně přes stupeň A až k variantám B a C. V současnosti je známo přes 100 exemplářů niemberských spon, jejich přesná datace je ale ztížena řadou faktorů. Jednotlivé varianty jsou sice následné, dvě sousední se však spolu vždy po určitou dobu překrývají a i přestože pochází velká část spon z hrobových nálezů a tedy hypoteticky z uzavřených nálezových celků, jen málo z nich nebylo v minulosti druhotně narušeno, zdokumentováno a především obsahovalo vedle spon i jiné, chronologicky citlivé milodary, z kterých by se přesná datace dala odvodit. Studium hmotných pramenů z DŘ a DSN na území středního Německa se v současné době nejvíce zabývá Jan Bemmann, který pro pozdní DŘ a starší fázi DSN vypracoval pomocné tabulky se skupinami předmětů, které se v jednotlivých fázích vyskytují v hrobech. Vzhledem k obsahu hrobů, jejichž inventář tvoří zpravidla jen chronologicky málo citlivé milodary, se v jeho studii stalo hlavní oporou datace složení perlových náhrdelníků – především tvar, barva a průsvitnost použitých korálek a kombinace, ve kterých se v náhrdelnících objevují. Z nich byly sestaveny 3 charakteristické typy perlových náhrdelníků a celkově 3 tzv. **kombinační skupiny** s charakteristickými typy nálezů, které však ve skutečnosti nejsou vůdčími tvary materiální kultury daného období a některé z nich se spolu navíc časově překrývají (Bemmann 2001, 74-91). **Niemberské spony varianty A** jsou vázány na **1. combinační skupinu** ze závěru stupně C2 a v C3 pozdní DŘ (Bemmann 2001, 77; 100). Na přechodu

k DSN se objevují **niemberské spony varianty B**, které jsou spolu s dvojicí perlových náhrdelníků a „středovým opaskovým závěskem“ vřídčím tvarem **2. kombinační skupiny** ve stupni D1 (Bemmann 2001, 81-82; 100).

Ve **3. kombinační skupině** (stupeň D2) se poprvé objevují **niemberské spony varianty C** spolu se sponami typu Wiesbaden a korálky pocházejícími z Podunají (Bemmann 2001, 83-85).

V průběhu stupně D2 se v hrobech začínají objevovat rovněž náhrdelníky složené až z několika stovek velmi malých, neprůsvitných, přibližně kulovitých, černých korálků, které obsahoval mimo jiné i ženský kostrový **hrob XXXII** z pol. 5. stol. **ze Smolína** na J Moravě (okr. Břeclav). Charakteristickou ukázkou hrobového inventáře, která představuje typické složení předmětů 3. kombinační skupiny, je ale zejména známý kostrový **hrob 2 ve Wulfen**¹¹¹ (Lkr. Anhakt-Bitterfeld, Kr. Köthen, spolková země Sasko-Anhaltsko), který roku 1931 objevil německý archeolog W. Götze (Tab. 7: Obr. 2b). Protože tento hrob je zde zmiňován vícekrát, mimo jiné v souvislosti se sponami typu Wiesbaden, představuji zde nyní jeho obsah o něco podrobněji. V hrobě, orientovaném ve směru S-J, byla v natažené poloze na zádech pohřbena žena středního věku s pažemi překříženými na břiše. V zásypu nad kostrou a také ve východní části hrobové jámy leželo 8 velkých balvanů. Okolo krku zemřelé bylo objeveno 331 malých kulovitých korálků z neprůhledného černého skla a 4 soudkovité korále zhotovené ze zlatého plechu zdobené po obvodu 3 filigránovými drátky. Vlevo od hlavy se nacházel třívrstvý hřeben s trojúhelníkovou rukojetí a vpravo fragment jehlice s postříbřenou žebrovanou hlavicí. Na levé a pravé horní straně hrudi zemřelé spočívaly 2 stříbrné, částečně pozlacené, samostřílové spony s litou, srdčité zakončenou nožkou. V horní části pánve ležela litá bronzová přezka se 2 zvířecími hlavičkami a bronzové opaskové kování. V pánevní oblasti se dále nacházely různě tvarované a zdobené skleněné a fajánsové korálky. Vlevo od pánve ležely zbytky malého koženého váčku (kapsáře) s korodovanou hrudkou slepenou z kroužků z pleteného železného řetízku, fragmentem přezky, postříbřeným bronzovým kotoučkem a 2 železnými noži. Levé předloktí zemřelé zdobil

¹¹¹ **Wulfen** (hrob 2) – J. Bemmann 2001, S. 84, Abb. 118; B. Schmidt – J. Bemmann 2008, S. 377, Taf. 185: 127/2; S. 378, Taf. 186: 127/2; S. 379, Taf. 187: 127/2.

velký kruh ze slonoviny a vně pravé nohy byl postaven hrnec překrytý miskou, převrácený v době nálezů ústím k východní stěně hrobové jámy (Bemmann 2001, 83-85).

Z výše uvedeného přehledu vyplývá, že časové zařazení středoněmeckého nálezu materiálu pocházejícího vesměs z ženských hrobů, v nichž se vyskytují niemberské spony varianty A, B a C, odpovídá časovým stupňům C3, D1 a D2. Absolutní datování jednotlivých variant je ale o něco komplikovanější a zůstává i nadále předmětem diskuzí. Niemberské spony **varianty A** se s největší pravděpodobností objevují již v $1/2$ **4. stol.** a zůstávají používány až do jeho konce. V průběhu $2/2$ **4. stol.** se vedle nich šíří niemberské spony **varianty B**. Spony **varianty C** jsou s jistotou vyráběny od $2/4$ **5. stol.**, jejich první exempláře se ale pravděpodobně objevují již v jeho $1/4$. Časová souběžnost varianty B a C je zatím bezpečně prokázána pro $2/4$ **5. stol.** Prozatím neexistuje doklad toho, že by se niemberské spony varianty C používaly i na počátku **6. stol.**, jak se dříve mylně předpokládalo (Schulte 1997, 135). Za nejmladší exempláře niemberských spon varianty B a C byly totiž po dlouhou dobu považovány nálezy z pohřebiště **ve Stößen** (Lkr. Burgendlandkreis, spolková země Sasko-Anhaltsko). Právě hroby z tohoto pohřebiště (např. **hrob 25**¹¹² a **67**¹¹³ a další) se v minulosti staly základem datování niemberských spon var. B a C. Chronologicky nesourodé složení hrobových výbav však vedlo badatele k chybné dataci niemberských spon až do $1/2$ **6. stol.** (Schulte 1997, 154-155). Teprve při pozdější revizi nálezového fondu se ukázalo, že obsah všech hrobů byl prodejcem záměrně kombinován s nálezy z jiných lokalit (Bemmann 2001, 73; Schulte 1997, 154-158).

Niemberské spony **varianty A** byly pomocí nálezů z urnového **hrobu 147 z Butzowa** (Lkr. Potsdam-Mittelmark, spolková země Braniborsko) žárového **hrobu 112 z Dessau-Großkühnau** (Lkr. Dessau, spolková země Sasko-Anhaltsko) a kostrového **hrobu z Prettinu** (Lkr. Wittenberg, spolková země Sasko-Anhaltsko) nejnověji zařazeny do celé $1/2$ **4. stol.** Jejich počátek by však mohl zasahovat i hlouběji do minulosti, tedy možná až do **3. stol. n. l.** Spony **varianty B** byly úžeji datovány prostřednictvím kostrových hrobů **č. 18 v Görzigu** (Lkr. Anhalt-Bitterfeld), **Gützu** (Lkr.

¹¹² **Stößen** (hrob 25) – B. Schmidt 1970, Taf. 13: 1; J. Bemmann 2001, S. 74, Abb. 10; B. Schmidt – J. Bemmann 2008, S. 335, Taf. 143: 113/25.

¹¹³ **Stößen** (hrob 67) – B. Schmidt 1970, Taf. 26: 3; B. Schmidt – J. Bemmann 2008, S. 337, Taf. 145: 113/67.

Saale), **Niembergu** (Lkr. Saale) a **Trebitzu** (Lkr. Saale) v Sasku-Anhaltsku, pomocí jejichž výbavy B. Schmidt, M. Schulze a J. Werner prokázali životnost niemberských spon varianty B od $1/2$ **4. stol.** do $2/2$ **5. stol.** **Varianta C**, která se objevuje v průběhu $1/2$ **5. stol.**, jak dokládá mimo jiné i výzdoba lučíku, která je částečně shodná s výzdobou některých spon typu Wiesbaden, končí svůj vývoj již ve $2/2$ **5. stol.** Do tohoto období datovali B. Schmidt a M. Schulze kostrový **hrob č. 2 z Trebitzu** (Lkr. Saale, spolková země Sasko-Anhaltsko), **hrob z Leuthen-Wintorfu** (Lkr. Spree-Neiße, spolková země Braniborsko) a **hrob 17 z pohřebiště v Niembergu** (Lkr. Saale, spolková země Sasko-Anhaltsko) (Schulte 1997, 156-158).

3.4.5 Nositelé

Informace o způsobu nošení niemberských spon nám poskytují pouze kostrové pohřby. Niemberské spony jsou podobné sponám typu Ramersdorf a Wiesbaden, které patří k součástem oděvu germánských žen. I v případě niemberských spon se jedná prokazatelně o doplněk dámského kroje, jak dokládají buď pozůstatky skeletu, nebo nejčastěji složení hrobové výbavy. Pohřební ritus představitelů niemberské skupiny byl kostrový. Mrtví byli pohřbíváni na ose S-J (hlavou k severu, nohama k jihu) a většinou ve skrčené poloze. Nejčastěji se setkáváme s polohou na boku, nebo na zádech, ale s nohama pokrčenýma v kolenou a směřujícíma na jednu nebo druhou stranu hrobové jámy, výjimečně pak i s polohou na břicho, což následnou interpretaci nálezů ztěžuje. Spony byly většinou nošeny v párech a nejčastěji jsou nacházeny **v oblasti krku a ramen**, často položené **na klíčních kostech**, vzácněji pak **na hrudi**. Bývají uloženy jak příčně, tak podélně k ose těla (jejich poloha v hrobě může být ale ovlivněna postfunerálními procesy), přičemž hlavice spon s osou vinutí směřuje zpravidla k nohám zemřelého (Bemmann 2001, 69; 71; Schulte 1997, 160). Ukázkou jsou v tomto směru např. **hrob 2 z Niembergu**, kostrový **hrob z Prettinu** nebo **hrob 5 z Gießmannsdorfu**, ve kterých byly dvojice spon nalezeny na klíčních kostech zemřelých. **Atypickou polohu** spon v oblasti **nohou** (hrob 15 v Görzigu či hrob 5 v Köthen – Geuzu) **a hlavy** (hrob 25 a 56 v Görzigu, hrob 220 v Liebersee) nelze podle Jana Bemmanna interpretovat jako funkční součást oděvu na těle zemřelých. V případě exemplářů nalezených okolo lebky je možné se domnívat, že hlava žen bývala někdy ovinuta šátkem, zatímco umístění spon u nohou

může naznačovat, že mrtví byli na cestu vybaveni ještě jedním, náhradním oděvem (Bemmann 2001, 70-71).

3.4.6 Příbuzné typy

Jak již bylo několikrát zmíněno, niemberským sponám jsou tvarově a výzdobně příbuzné **spony meklenburské varianty** a také **spony typu Ramersdorf**, které někteří autoři dříve řadili k niemberským sponám varianty C, s nimiž jsou současné.

a) Spony meklenburského typu

Spony meklenburského typu (Tab. 4: Obr. 5a) vyčlenil německý badatel **Hans-Ulrich Voß**¹¹⁴, který tak jako první označil sponu z **Rachowa** (Lkr. Güstrow, spolková země Meklenbursko-Přední Pomořansko) zařazenou dříve W. Matthesem do stupně C (Bemmann 2001, 60, Schulte 1997, 138; 143; 146; 151). Pro tyto spony je typický široký plechový lučík s obloučkovitým průřezem, kterým se tyto spony blíží sponám typu Wiesbaden a niemberským sponám varianty C a naopak, na rozdíl od špičaté nožky niemberských spon či rombické nožky spon typu Wiesbaden, plochá, na konci rovně seříznutá (kvadratická) nožka. Charakteristická je pro ně celoplošná výzdoba lučíku, který je pokryt pásy horizontálně rytých klikatek ohraničených skupinami příčně rytých rýh. Zachycovač, který vzniká přehnutím okraje na jedné straně nožky, je vedený po celé její délce a spojuje meklenburskou variantu vedle niemberských spon i s některými nydamskými sponami známými v Z Meklenbursku již ve 4. stol. (Schulte 1997, 146).

Na základě tvarové a výzdobné analogie vyčlenil H.-U. Voß meklenburský typ nejprve jako variantu niemberských spon¹¹⁵ (podobný tvar lučíku, cikcakovitý ornament a skupiny příčně rytých rýh u var. C, konstrukce zachycovače), ale později ho označil jako vlastní skupinu v rámci rodiny spon typu Wiesbaden¹¹⁶ (plechový lučík

¹¹⁴ H.-U. Voß 1986: Untersuchungen zur Geschichte der germanischen Besiedlung zwischen Elbe/Saale und Oder/Neiße im 3. bis 7. Jahrhundert. Berlin; týž 1991: Neue völkerwanderungszeitliche Fibeln aus Brandenburg und Mecklenburg/Vorpommern, Zeitschr. Arch. 25, 55-66; týž 1994: Fibel und Fibeltracht. Römische Kaiserzeit und Völkerwanderungszeit zwischen Rhein und Elbe. In: H. Beck, H. Jankuhn, H. Steuer & R. Wenskus (Hrsg.), Reallexikon der Germanischen Altertumskunde Bd. 8. Berlin - New York 1994, 496-509.

¹¹⁵ H.-U. Voß 1986, S. 68.

¹¹⁶ H.-U. Voß 1991, 56; týž 1994, S. 507.

s obloučkovitým průřezem, svazky příčně rytých rýh). Řada současných autorů se však přiklání spíše k 1. variantě, protože stupeň podobnosti meklenburské varianty s niemberskými sponami a naopak počet rozdílů těchto spon vůči sponám typu Wiesbaden je výrazně vyšší (Schulte 1997, 135; 151-153). Nejznámější exempláře pocházejí z pohřebiště v **Grünowu**¹¹⁷ (Kr. Mecklenburg-Strelitz) a **Rachowu**¹¹⁸ (Lkr. Güstrow) v Meklenbursku-Předním Pomořansku. V severním Braniborsku, byly na lokalitách **Dargardt** (Lkr. Prignitz), **Herzprung**¹¹⁹, **Tornow**¹²⁰ (oboje Lkr. Ostprignitz-Ruppin) a **Plänitz-Leddin**¹²¹ (Lkr. Neustadt) nalezeny pouze fragmenty lučíku spon zdobené motivem klikatky a proto nelze upřesnit, zda tyto spony patří k meklenburské variantě nebo k niemberským sponám var. C (Bemmann 2001, 68, Schulte 1997, 151).

b) Spony typu Ramersdorf

Bronzové plechové **spony typu Ramersdorf** (Tab. 4: Obr. 5b) zahrnuje německá badatelka Mechthild Schulze nejprve v rámci své souhrnné práce o sponách s pevným zachycovačem ke skupině 108 (Iz Cd 1b)¹²². Teprve později je, citovaná již jako Schulze-Dörrlamm, vyčlenila jako samostatný typ¹²³, který nazvala podle dvojice bronzových spon z chudě vybaveného ženského kostrového **hrobu z München-Ramersdorfu**¹²⁴. Nápadné podobnosti těchto spon s niemberskými sponami si všiml již J. Werner a v pracích řady badatelů k nim byly v minulosti často přiřazovány. To ale není, vzhledem k tvaru jejich lučíku a nožky s otevřeným zachycovačem, správné (Bemmann 2001, 61; Schulte 1997, 156; Werner 1951, 144). Pro skupinu těchto spon, je charakteristická dvoudílná konstrukce s krátkou spirálou samostřílového vinutí, široký, páskově tvarovaný lučík s oválným obrysem, který je v plné šíři uchycen kolem osy vinutí, a velmi

¹¹⁷ **Grünow** (urnový hrob) – L. Schulte 1997, S. 167; S. 140, Abb. 2: 44b, 45a (fragment).

¹¹⁸ **Rachow** (urnový hrob) – L. Schulte 1997, S. 167; S. 140, Abb. 2: 46.

¹¹⁹ **Herzprung** (ojedinělý nález) – L. Schulte 1997, S. 165; S. 139, Abb. 1: 21.

¹²⁰ **Tornow** (sídlíště) – L. Schulte 1997, S. 166; J. Bemmann 2001, S. 67, Abb. 6: 8.

¹²¹ **Plänitz-Leddin** (urnový hrob) – L. Schulte 1997, S. 166; J. Bemmann 2001, S. 67, Abb. 6: 9.

¹²² M. Schulze 1977, S. 67-68.

¹²³ M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 597-600.

¹²⁴ **München-Ramersdorf** (kostrový hrob) – M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 596, Abb. 2: 1-2.

úzká nožka s dlouhým pevným zachycovačem. Nožka spon bývá zpravidla pokryta příčným či šikmým drážkováním, zatímco lučík je zdoben jen při okrajích nejčastěji podélnou rytou, nebo vybíjenou výzdobou v podobě rytých obvodových linií nebo řady ražené z kruhových kolků, plně vybíjených bodů, půlobloučků či ve formě tremolové klikatky (Schulze-Dörrlamm 1986, 597). Rozdílnost těchto spon oproti všem variantám niemberského typu spočívá tedy hlavně ve tvaru lučíku, který je u niemberských spon vždy trojúhelníkového obrysu a kolem osy vinutí nebývá uchycen v celé šíři, ale pouze pomocí úzkého proužku vytaženého z hlavice lučíku. Zachycovač spon typu Ramersdorf je sice vedený po celé délce nožky jako u niemberských spon, na rozdíl od nich má ale rovný průběh a nevytváří uzavřený kornoutovitě stáčený tvar. Oválný obrys lučíku těchto spon je podle M. Schulze-Dörrlamm dokladem toho, že spony typu Ramersdorf jsou skandinávského původu, kde se, podle jejího názoru, vyvinuly z pozdně římských spon s úzkým lučíkem. Časově jsou řazeny převážně do $2/2$ 5. až raného 6. stol. a patří tedy ke spínadlům z již pokročilejšího stupně DSN (D3-E1) (Schulze-Dörrlamm 1986, 597; 599). K nejznámějším nálezům tohoto typu patří dvojice spon z hrobu na norské lokalitě **Hunn**¹²⁵ (region Østfold), exemplář **z hrobu 1 v Oszcziwilku**¹²⁶ (pow. Radziejów, Kujavsko-pomořské vojvodství), bronzová spona **z hrobu 1** na lokalitě **Farsleben**¹²⁷ (Lkr. Börde) v Sasko-Anhaltsku, nález z dětského **hrobu 36 ve Výmaru**¹²⁸ (Lkr. Výmar) v Durynsku, spony z eponymní lokality **v Mnichově-Ramersdorfu** (Lkr. Mnichov, spolková země Bavorsko), stříbrná spona z ženského hrobu v **Høylandu**¹²⁹ (region Vest-Agder) v J Norsku a exempláře objevené na slovanských sídlištních lokalitách **Biskupin**¹³⁰ (pow. Żnin, Kujavsko-pomořské vojvodství) a **Bonikowo**¹³¹ (pow. Kościan, Velkopolské vojvodství) v centrálním Polsku. I navzdory těmto dvěma nálezům a exemplářům z bavorských pohřebišť ve Výmaru, v Mnichově-Ramersdorfu a v dosud

¹²⁵ **Hunn** (hrob 26) – M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 596, Abb. 2: 8-9; S. 598, Abb. 3.

¹²⁶ **Oszcziwilk** (hrob 1) – M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 596, Abb. 2:5; S. 599, Abb. 5.

¹²⁷ **Farsleben** (hrob 1) – B. Schmidt 1976, S. 213, Taf. 25: 1; M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 596, Abb. 2: 4; B. Schmidt – J. Bemann 2008, S. 26-27; S. 208, Taf. 16: 27/1.

¹²⁸ **Výmar** (hrob 36) – M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 596, Abb. 2: 3.

¹²⁹ **Høyland** (kostrový hrob) – M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 596, Abb. 2: 11; S. 598, Abb. 4.

¹³⁰ **Biskupin** (sídliště) – M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 596, Abb. 2: 7.

¹³¹ **Bonikowo** (sídliště) – M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 596, Abb. 2: 6.

nejmenovaném **hrobě 421** na pohřebišti v **Altenerding** jsou tyto spony považovány za oděvní doplněk germánských žen ze severní Evropy (Schmidt – Bemmann 2008, 26-27; Schulte 1997, 156-157; Schulze-Dörrlamm 1986, 597-600).

Niemberské spony jsou typickým **labskogermánským oděvním doplňkem pozdní DŘ a starší fáze DSN** ve stupních **C3-D3**. Exempláře **varianty B a C**, které byly s řadou dalších předmětů objeveny ve výplni pískovcového skalního masivu **Čertova ruka v Českém ráji**, jsou chronologicky zástupci stupňů D2 a D3 DSN. Nálezy jsou datovány přibližně do pol. 5. stol. Obě spony nalezené v Čechách tak nejlépe odpovídají přechodu mezi stupni **D2/D3** tj. přibližně $\frac{2}{3}$ **5. stol.** i přestože niemberský typ jako takový dobu trvání vinařické skupiny předchází a je používán až do konce 5. stol., tedy ještě na poč. stupně E1.

4 SPONY STUPNĚ D2

4.1 SPONY TYPU OSLIP¹³²

(římskoprovinciální-východogermánské)

- **Lovosice** – hrob 1 (1 ks, Br + Au)
- **neznámé místo, západní Čechy (?)** – ojedinělý nález (1 ks, Br + Au)

Úzká skupina litých, tepaných, bronzových spon s polokruhovitou záhlavní destičkou a dlouhou jazykovitou nožkou, pro které je charakteristická lineární výzdoba provedená tremolovou technikou (Tab. 5), byla v 1/2 5. stol. vyráběna ve středním Podunají na území římské provincie Pannonie. S výjimkou 2 exemplářů z Čech, pocházejí všechny dosud známé nálezy těchto spon výhradně z římskoprovinciálního prostředí, zejména z oblastí podél pásma limitu a sídlištních vrstev římských pohraničních pevností. Tvarově tato spínadla vycházejí z tradice černjachovské kultury, kde je jejich podoba odvozována od plechových exemplářů vyráběných ve 2/2 4. stol., a i když jejich mladší plechové a později i lité modifikace nebyly již vyráběny ve východních oblastech barbarika, ale v římskoprovinciálních dílnách ve středním Podunají, souvisí jejich existence s materiální kulturou tzv. východních foederátů, která má blízké analogie a nepopiratelné zastoupení i v nejstarších nálezech vinařické skupiny v Čechách (kovová, kostěná a parohová industrie, některé typy skleněných a keramických nádob). Bedřich Svoboda nazýval skupinu těchto spon, tvarově ovlivněných původními východogermánskými plechovými sponami, jako tzv. „lité napodobeniny podunajských plechových spon“, které, podobně jako i jiní autoři, pokládal za doklady vztahů mezi Českou kotlinou a Podunajím (Svoboda 1965, 81; týž 1967, 354).

¹³² Formální pojmenování této skupiny spon není prozatím pevně stanoveno. V literatuře se o těchto exemplářích zpravidla hovoří jako o skupině litých římskoprovinciálních variant východogermánských (černjachovských) plechových spon nazývaných často podle jednotlivých nálezů – typ Oslip, Camuntum, Ternitz, Intercisa apod. (viz např. J. Tejral 1985, s. 351; týž 2006, s. 417; týž 2011, s. 87; týž 2015, s. 304; týž 2016, s. 136 nebo J. Jiřík 2011, s. 276 atd.).

4.1.1 Dějiny bádání a předchůdci spon typu Oslip

První plechové spony s polokruhovitou záhlavní destičkou a rombickou nožkou se objevují ve 2/2 4. stol. v pozdní fázi kultury Černjachov – Sântana de Mureș na území dnešní J Ukrajiny, V Rumunska a Moldávie (Bierbrauer 1980, 132; Diaconu 1973, 264; Holl 1983, 41; Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík 2015, 98). Typologicko-chronologický přehled spon pro východní část evropského kontinentu vypracoval **A. K. Ambroz**¹³³. Rané exempláře těchto spon z pozdní DŘ, které odpovídají Ambrozově skupině I, se od mladších variant liší především způsobem utváření nožky, jejíž největší šířka spočívá v dolní části nánožní destičky. Toto těžiště se u spon postupně přesouvá směrem nahoru, nejprve ke středu nožky, a nakonec až přímo k lučíku. Nožka spon se postupem času stále více zeštíhluje, až nakonec ztratí svůj původní rombický tvar. Pro nánožní destičky spon z raného 5. stol. je typické, že mají podlouhlý, jazykovitě tvarovaný obrys, který se od kořene lučíku směrem k patce plynule zužuje a je zakončený nikoliv ostrou špičkou, ale půlobloučkem (Holl 1983, 41). Nejstarší černjachovské tvary jsou v časné fázi DSN, tedy ve stupni D1, v Pannonii nahrazeny jednoduššími formami původních plechových předloh, které však již nejsou vyráběny na půdě barbarika, ale na území římských provincií v Podunají. První pannonské exempláře stále ještě plechových, stříbrných a bronzových spon vycházejících z černjachovské kulturní tradice, které odpovídají starším formám a provedení spon I. Ambrozovy skupiny z pozdního černjachovského období, se již vyznačují změnou těžiště nožky. Ta je stále ještě zřetelně rombická, ale její největší šířka se posunula k polovině délky nebo lehce nad ní (blíže k lučíku). **Do tzv. postčernjachovského horizontu stupně D1**, během kterého došlo **k prvním přesunům skupin barbarského obyvatelstva z východu do Pannonie**, patří několik exemplářů plechových spon, nalezených především na římských opěrných bodech v pohraničí (Tejral 1985, 348; týž 2016 135-136). K nejstarším nálezům, u nichž lze předpokládat již místní (římskoprovinciální) produkci, patří bronzová spona z nejmladšího pohřebiště u vojenského tábora v *Brigetiu* – dnešní **Komárom**¹³⁴ (župa Komárom-Esztergom, region Střední Zadunají) v SZ Maďarsku na pravém břehu Dunaje oddělujícím Brigetio od slovenského Komárna, či malé bronzové exempláře z plochy

¹³³ Ambroz, A. K. 1966: Fibuly juga evropejskoj časti SSSR (II v. do n.e. – IV v. n.e.), Arch. SSSR. Svod archeologičeskich istočnikov, D 1-30, Moskva.

¹³⁴ *Brigetio* (castrum) – J. Tejral 1985, s. 346, Obr. 22: 5; s. 347, Obr. 23: 6; týž 2011, S. 83, Abb. 4: 3; týž 2016, S. 138, Abb. 11: 5.

pohraničních castr **Stara Palanka – Lederata**¹³⁵ (Tab. 5: Obr. 3: 1) a **Novi Banovci – Burgenae**¹³⁶ (provincie Vojvodina) v SZ Srbsku, které odpovídají ještě Ambrozově variantě I AA. Tvarově o něco mladší jsou dunajské deriváty spon Ambrozovy varianty I BA nebo I BB z římských pevností **Pilismarót Málompatak – Castra ad Herculem**¹³⁷ (Komárňansko-ostřihomská župa, region Střední Zadunají) a **Aquincum** – dnešní **Budapešť**¹³⁸ (župa Budapešť, region Közép-Magyarország) v S Maďarsku. Z vnitrozemí, v jižní části provincie Valérie, pochází stříbrná plechová spona z **Harkány**¹³⁹ (župa Baranya, region Jižní Zadunají) (Tab. 5: Obr. 3: 2) v dnešním JZ Maďarsku, která je podél okraje záhlavní destičky zdobená typickou římskoprovinciální prolamovanou výzdobou. Z ženského cihlového hrobu v nedalekém **Pécs-Basahalom**¹⁴⁰ pochází zase dvojice bronzových plechových spon černjachovské tradice, které jsou, stejně jako fragment stříbrného exempláře stejného druhu z kostrového hrobu v **Csorné**¹⁴¹ (župa Győr-Moson-Sopron, region Západní Zadunají) v SZ Maďarsku (Tab. 5: Obr. 2d), zdobený charakteristickou římskoprovinciální technikou provedenou tzv. tremolovými čarami (Holl 1983, 42; Tejral 1985, 348; 351; týž 2011, 87; týž 2015, 304; týž 2016, 135-136). Dvanáct cm dlouhá plechová stříbrná spona Ambrozovy varianty I BA nebo I BB byla nalezena i v hrobě v **Göttingu**¹⁴² (Lkr. Rosenheim, spolková země Bavorsko) v provincii Raetia Secunda, který kromě ní obsahoval i hřeben s trojúhelníkovitou rukojetí, zlaté textilní nitě a keramickou nádobku klasického černjachovského typu (Tejral 1985, 348; týž 2016, 136).

Všechny výše zmíněné **exempláře postčernjachovského horizontu** časné fáze DSN (**D1**) jsou nejen dokladem počátků místní provinciální modifikace černjachovských plechových spon, ale zároveň i **předstupněm** typologicky navazující **lité provinciální varianty stupně D2 typu Oslip – Ternitz – Carnuntum – Intercisa**, které jsou

¹³⁵ **Stara Palanka** (castrum) – J. Tejral 1985, s. 347, Obr. 23: 3; týž 2016, S. 137, Abb. 10: 5 (zde uvedeno jako Rakovac – Nova Lederata).

¹³⁶ **Novi Banovci** (castrum) – J. Tejral 2016, S. 137, Abb. 10: 3.

¹³⁷ **Pilismarót Málompatak** (castrum) – J. Tejral 1985, s. 347, Obr. 23: 1; týž 2016, S. 138, Abb. 11: 3-

¹³⁸ **Aquincum** (castrum) – J. Tejral 2016, S. 138, Abb. 11: 4, 6.

¹³⁹ **Harkány** – J. Tejral 2016, S. 137, Abb. 10: 6.

¹⁴⁰ **Pécs-Basahalom** (hrob) – J. Tejral 1985, s. 347, Obr. 23: 9-10; týž 2011, S. 149, Abb. 107: 1-2; týž 2016, S. 138, Abb. 11: 1-2.

¹⁴¹ **Csorna** (hrob) – H. Kühn 1974, Band 2, Taf. 226: 51,132; J. Tejral 1985, s. 344, Obr. 21: 15; týž 2011, S. 217, Abb. 166: 7.

¹⁴² **Götting** (hrob) – J. Tejral 1985, s. 347, Obr. 23: 7, 12, 13; týž 2016, S. 166, Abb. 9 (spony Abb. 9: 1).

považovány za ryze panonskou formu vyráběnou v římskoprovinciálních dílnách v Pannonii I. (Tejral 1985, 351; týž 2011, 87; týž 2016, 136).

4.1.2 Podoba spon typu Oslip

Spony typu Oslip, jak budou i nadále v této práci nazývány, patří k relativně velmi homogenní skupině spon, v rámci níž je zatím známo jen několik málo exemplářů, které si jsou jak tvarem, tak velikostí i výzdobou vzájemně velmi podobné. Pro všechny spony je typická **polokruhovitá záhlavní destička** osazená na vrcholu **1 ozdobným knoflíkem**, velmi **tenký a krátký, obloučkovitý lučík** a naopak **dlouhá, plochá, jazykovitě tvarovaná nožka**, která je dole oble zakončena. Jak nožka, tak záhlavní destička mají mírně klenutý průřez. Lučík bývá na povrchu střechovitě hráněný, zatímco jeho spodní část je lehce vtažena dovnitř, takže na průřezu vytváří trojúhelníkovitý tvar s konkávní obloučkovitou základnou. Nejcharakterističtějším znakem této skupiny spon je ale jejich **celoplošná lineárně-geometrická výzdoba** provedená tzv. **tremolovými čarami**. Nejčastěji se setkáváme s jednoduchým větvičkovitým či paprskovitě uspořádaným dekorem nebo s motivem mřížky, případně s jejich kombinacemi, které vyplňují vnitřní plochu záhlavní destičky s nožkou a podél jejich okraje jsou rámovány vnější obvodovou linií. Nejkrásnější a nejsložitější výzdobou disponuje spona z eponymní lokality v Oslipu, která je zdobena diamantovým, hvězdicovitým vzorem složeným z trojúhelníků. Tremolová technika je považována za znak římskoprovinciálního uměleckého řemesla i přestože se s ní vzácně setkáváme i v sarmatském a germánském nálezovém materiálu. Na kovové industrii (zejména na některých typech spon) v pannonských provinciích se objevuje již v časně a starší DŘ, kde zdobí např. některé noricko-pannonské spony s křídélky, které byly součástí ženského oděvu, nebo naopak různé varianty mužských vojenských spon, především římskoprovinciální kolínkovité spony s polokruhovitou záhlavní destičkou. V pozdní DŘ je potom tremolová výzdoba doplňkem kování přezek a nákončí vojenských opasků, které jsou nacházeny na půdě římských provincií a jejich pohraničí jak v Podunají, tak i v Porýní (Gauß 2009, 345-346; Holl 1983, 43). Knoflík, který zdobí vrchol záhlavní destičky, není její pevnou součástí. Záhlavní destička všech spon vybíhá na vrcholku v malý jazykovitý výčnělek, který slouží jako trn, na který byl nasazen dutý, plechový knoflík, jehož plášť má na zadní straně viditelný rozparek. Výčnělek, na kterém je knoflík

nasazen, je zakončený nýtkem, který brání plechovému plášti ve vyklouznutí a pravděpodobně byl k trnu i lehce připájen.

Konstrukce vinutí i celý funkční aparát spony (spirála s osou vinutí, fixační ploténka, jehla a zachycovač) se ani u jednoho z dosud známých exemplářů nezachovaly. Vzhledem ke stopě (matné skvrně) na spodní straně záhlavní destičky a nožky, která se dochovala u spony z Oslipu, se však můžeme domnívat, že jak konstrukce vinutí, tak i zachycovač byly připevněny pájením a stejně jako u jiných malých východogermánských plechových spon procházely jejich středem, přičemž konstrukci vinutí fixovala přichytná středová ploténka a zachycovač byl nasazen již u místa rozhraní nožky s lučíkem nebo lehce pod ním. Všechny exempláře, s výjimkou mosazné spony z Oslipu, jsou **vyrobeny z bronzu** a jedná se tedy o levnější variantu stříbrných plechových spon. Délka exemplářů se pohybuje v průměru okolo 8,6 – 9,0 cm. Záhlavní destička bývá široká přibližně 2,5 – 2,7 cm a šířka nožky činí zhruba 1,5 cm (Holl 1983, 40-41; Kühn 1974/2, 541; Stadler 1987, 329).

4.1.3 Datace a rozšíření

Opory pro časové zařazení této skupiny spon jsou poměrně vzácné, protože většina exemplářů pochází ze sídlištních vrstev nebo jde o ojedinělé nálezy.

Spona z eponymní lokality **v Oslipu**¹⁴³ (Kr. Eisenstadt-okolí, spolková země Burgenland) ve vých. Rakousku (Tab. 5: Obr. 2a) byla nalezena roku 1971 asi 2,5 Km SZ od obce v údolí „Kurzbreitenäcker“ pod Litavskými vrchy, v místě, kde byly již na počátku 20. stol. objeveny pozůstatky pozdně antické zdi a později 4 staveb, které dohromady tvořily součást římského statku obehnaného obvodovým zdívem. V jeho blízkosti bylo zjištěno i několik pozdně římských kostrových hrobů a hlášeny byly také náhodně objevené mince, mezi nimiž převládají ražby ze 4. stol. Spona bohužel představuje ojedinělý povrchový nález bez návaznosti na stavbu či hrob. Její záhlavní destičku s nožkou zdobí trojúhelníkovitě uspořádané linie vytvářející hvězdovitý vzor a obě výzdobné plochy jsou podél okraje lemovány toutéž obvodovou linií. Na zadní

¹⁴³ **Oslip** (bez nálezových okolností) – A. Holl 1983, Taf. 1: 1; P. Stadler 1987, In: Menghin – Springer – Wamers, S. 338; S. 339, Abb. VII, 25; Jiřík 2011, p. 273, Fig. 9.7.D: 2; Tejral 2011, S. 86, Abb. 48: 1; týž 2016, S. 137, Abb. 10: 4.

straně záhlavní destičky je v pravé horní části vidět několik hlubokých zářezů. Před vyčištěním byl celý povrch spony pokryt silnou, tmavou patinou způsobenou žářem a přítomnost ohně dokládá i několik dochovaných načervenalých skvrn, které vznikly tavením zinku. Délka této spony je 87 mm, šířka záhlavní destičky 25 mm a šířka nožky měří 15 mm (Holl 1983, 40-41; Stadler 1987, 338).

Pro časové zařazení spon typu **Oslip do stupně D2** má stěžejní význam nález exempláře z vojenského tábora v **Carnuntu**¹⁴⁴ (část obce Bad Deutsch-Altenburg, Bz. Bruck an der Leitha) v Dolním Rakousku (Tab. 5: Obr. 2b). V letech 1908-1911 zde Eduard Nowotny odkryl několik staveb z nejmladšího (povalentiniánského) období, které patří do tzv. pozdní carnuntské periody 6. Spona byla objevena na vnitřní straně JV zdi budovy Q v západní části praetoria, kde byla nalezena spolu s železným barbarským exemplářem obloukovitých spon typu Praha. Exemplář z Carnunta, který je dlouhý 9,0 cm, je na záhlavní destičce zdoben 7 mi paprskovitě rozmístěnými liniemi, zatímco na jeho nožce se nacházejí 2 propletené tremolové klikatky vytvářející spolu kosočtvercovou síť. Nedaleko tohoto nálezu a ve stejné hloubce, byly objeveny fragmenty dvouúche keramické nádoby s vlešťovaným mřížkovaným dekorem. Podobná, na kruhu točená, keramika stupně D2, která se v Podunají vyskytuje jak v hrobech z konce 4. a ½ 5. stol., tak v sídlištních vrstvách již opuštěných a pomalu pustnoucích římských pohraničních kastelů, byla vyráběna v místních dílnách v provinciích Pannonia a v Noricu Ripense. Jejimi objednateli byly ale skupiny nově příchozího barbarského obyvatelstva z východu a je proto charakteristickým znakem hmotné kultury tzv. podunajských foederátů. E. Nowotny datoval výstavbu budovy Q do prvních desetiletí 5. stol., kdy již existenci legionářského tábora nemůžeme dávat do souvislosti s římskou vojenskou posádkou, která se z něj stáhla někdy po roce 395 n. l. Osídlení tábora v Carnuntu na poč. 5. stol. je tak na základě keramiky a dalších hmotných pramenů spojováno s přítomností východogermánských foederátů spolu se zbytky romanizovaného obyvatelstva (Holl 1983, 41-42; Nowotny 1914, 188; 191; Stadler 1987, 329; Tejral 1985, 359; týž 2011, 88; týž 2015, 304).

¹⁴⁴ **Carnuntum** (castrum) E. Nowotny 1914, S. 188, Fig. 31; J. Tejral 1985, s. 357, Obr. 30: 13; P. Stadler 1987, In: Menghin – Springer – Wamers, S. 329; S. 330, Abb. VII, 1.b; Jiřík 2011, p. 273, Fig. 9.7.D: 3.

Všechny ostatní exempláře spon typu Oslip, s výjimkou spony z hrobu 1 v Lovosicích (viz dále), se dochovaly bez nálezových okolností. K typickým představitelům této skupiny patří ojedinělý nález **z Ternitzu u Payerbachu**¹⁴⁵ (Lkr. Neunkirchen) v Dolním Rakousku (Tab. 5: Obr. 2c), který je na záhlavní destičce i na nožce zdoben vůči sobě obráceným větvičkovitým dekorem. Podobným způsobem jako spona z Ternitzu byl zdoben i fragment spony z **Intersisy – Dunaújváros**¹⁴⁶ (župa Fejér, region Střední Zadunají) v centrálním Maďarsku, u něhož se však dochoval jen malý zlomek nožky. Ze soukromé sbírky a bez bližších nálezových okolností se do NM v Praze dostala i bronzová spona nalezená údajně kdesi **v západních Čechách** (Obr. 12), která má povrch záhlavní destičky s nožkou pokryt celoplošným mřížkováným dekorem s nepatrnými zbytky zlacení (viz kap. 7.2.6.1) (Holl 1983, 41-42; Jiřík 2011, 276; Tejral 2006, 417).

Spona z hrobu 1 v Lovosicích¹⁴⁷ (okr. Litoměřice) (Obr. 13; kap. 7.2.6.2), která svým tvarem odpovídá sponám typu Oslip a našimi autory bývá po typologické stránce spojována se starším nálezem ze západních Čech, byla nalezena ve vyházené hlíně kostrového hrobu bez výbavy. Výzdoba její záhlavní destičky v podobě 5 ti paprskovitě rozmístěných linií je však tvořena řadami vybíjených rýžek a nikoliv tremolových čar, které jsou charakteristické pro spony typu Oslip. Její nožka je navíc nezdobená. Z tohoto důvodu bych exemplář z Lovosic zařadil spíše ke skupině provinciálních podunajských spon, které jsou s typem Oslip tvarově, výrobně, geograficky a časově shodné (jsou lité a mají stejný tvar záhlavní destičky, lučičku i nožky jako spony typu Oslip), ale na rozdíl od nich jsou nezdobené, anebo ozdobeny jiným druhem ryté nebo vybíjené výzdoby. Příkladem jsou **2 exempláře** bez nálezových okolností z legionářského tábora **v Carnuntu**¹⁴⁸, které tvarově odpovídají sponě objevené v západní části praetoria zdobené tremolovou technikou, jejich povrch je však na rozdíl od ní hladký a ponechaný **bez výzdoby** (Holl 1983, 42; Kühn 1974/2, 540).

¹⁴⁵ **Ternitz** (bez nálezových okolností) – H. Mitscha-Märheim 1963, S. 46, Abb. 4; H. Kühn 1974, Band 2, Taf. 229: 51,162; H. Friesinger – H. Adler 1979, S. 25, Abb. 14: A; F. Gauß 2009, Taf. V; J. Tejral 2011, S. 86, Abb. 48: 2; týž 2016, S. 137, Abb. 10: 7.

¹⁴⁶ **Intercisa** (castrum, bez nálezových okolností) – H. Kühn 1974, Band 2, Taf. 226: 51,133.

¹⁴⁷ **Lovosice** (hrob 1) – J. Blažek – O. Kotyza 1995, s. 9, Obr. 2: 1; E. Droberjar 1999, s. 55, Obr. 27: 1; týž 2002, s. 366, Obr. 1: 1.

¹⁴⁸ **Carnuntum** (castrum, 2 nezdobené spony bez nálezových okolností) – E. Beninger 1930, Taf. XV: 12; H. Kühn 1974, Band 2, Taf. 228: 51,154; 51, 155.

Tvarová a výzdobná jednotnost spon typu Oslip a jejich úzké, geografickém rozšíření s největší koncentrací nálezů v bývalých římských provinciích v Podunají (Tab. 5: Obr. 1), jsou evidentním dokladem toho, že tyto **spony byly na poč. 5. stol. vyráběny v římskoprovinciálních dílnách v Pannonii**. Jejich vznik a vývoj je spojen se změnami a celkovou situací, ke které v Podunají došlo na přelomu 4. a 5. stol. n. l. a která formovala nejen nové společenské a politické vztahy, ale spolu s nimi vytvářela i nový projev materiální kultury (Holl 1983, 45; Tejral 2011, 87-88).

4.1.4 Foederální hmotná kultura středního Podunají

Charakteristickým projevem této kultury je příliv artefaktů nových, cizorodých forem, které jsou obvykle spojovány s příchodem cizích etnických skupin z vnější strany hranice Římské říše. Tyto cizorodé a netradiční prvky, které kolem roku 400 infiltrovaly pozdně antickou provinciální kulturu, se projevují nejenom ve výbavě římskoprovinciálních pohřebišť, ale také ve vrstvách římských pohraničních opěrných bodů – vojenských táborů, kastelů a strážních věží. Z těchto důvodů jsou prvky nové hmotné kultury tradičně **spojovány s východogermánskými vojenskými družinami**, které byly do okrajových částí Imperia Romana umísťovány jako **strážci římských hranic** a nové tvary artefaktů, které se tu vyvinuly, jsou považovány za doklad přítomnosti barbarských vojenských jednotek, v nichž vedle východních Gótů sloužily v římských vojenských sborech na Dunaji i smíšené skupiny Alanů, Hunů, Svěbů a Herulů (Tejral 1985, 345; týž 2016, 138-140).

Cizorodý materiál, nacházený v sídlištních vrstvách pozdně antických staveb a v hrobech z nejmladší fáze antických nekropolí jako jsou **Csákvár-Floriana** a **Keszthely-Fenekpuszta** či naopak na zcela nově zakládaných pohřebišťích, (keramické tvary, drobná kovová a kostěná industrie) se v Pannonii poprvé objevuje zhruba v 80. letech 4. stol. Většina nálezů patřících k novým, neobvyklým formám patří ale až do pozdějšího období ve stupni D2, protože první vlny barbarských přistěhovalců podlehly brzy akulturaci v ještě životaschopném provinciálním prostředí. To se změnilo až po roce 400 n. l. Postupná barbarizace provinciálního prostředí, spolu se vznikem nové materiální kultury, nesouvisela totiž pouze s přílivem nových etnických a kulturních skupin, ale současně také s vyzníváním původní provinciální kultury, které bylo způsobeno odchodem velké části římského obyvatelstva a zejména patricijských vrstev římské

společnosti. Ty se novými vlnami barbarů a jejich sílící invazí do Podunají začaly cítit ohroženy a uchýlily se proto z oblasti podunajského limitu na chráněnější místa provincií ve vnitrozemí (Tejral 1985, 351-354; týž 2016, 134, 138-140).

V tomto období také dochází v římských provinciích k nové vojenské a správní reorganizaci, během níž byly v pohraničních oblastech Pannonie a v jejím vnitrozemí, rozmisťovány nové barbarské kontingenty. Proto se nový, cizokrajný materiál z období kolem roku 400 a krátce po něm nachází často až v povalentiniánských sídlištních vrstvách v Římany již opuštěných a postupně chátrajících pohraničních objektech. Barbarské typy výrobků jsou kromě toho nacházeny i v kostrových hrobech a na menších hřbitovech zakládaných nově v blízkosti římských vojenských staveb, nebo přímo v jejich zdech. V některých případech jsou menší skupiny hrobů s předměty cizí provenience, podobně jako v Galii, umístovány také na okrajích větších pozdně antických pohřebišť původního provinciálního obyvatelstva (Tejral 1985, 351, týž 2016, 135).

V důsledku toho dochází k přesunu řemeslnických center do pohraničního pásma na Dunaji, jejichž prostřednictvím barbaři přejali některé římské formy, zatímco místní řemeslníci, ovládající dokonalejší techniky zpracování různých druhů materiálů, se naopak začali přizpůsobovat vkusu a požadavkům nově přichozích skupin obyvatelstva. Tím postupně vznikla **nová, smíšená hmotná kultura**, k jejímž charakteristickým projevům patří na kruhu točená keramika s vlešťovaným dekorem a nové tvary kovové, kostěné a skleněné industrie. Dokladem tohoto vývoje jsou vedle provinciální modifikace černjachovských plechových spon, jak je uvedeno výše, především hrnčírské dílny nalezené v prostoru bývalých římských pohraničních pevností **Mautern, Pilismarót** nebo **Leányfalu** a také nález dílny na zpracování kosti a parohu v areálu římského vojenského tábora **v Intercise**, v níž byla prokázána výroba hřebenů s polokruhovitým odsazeným držadlem východní provenience a kostěných destiček na obkládání nomádských reflexních luků (Tejral 1985, 351-352; týž 2016, 136). Etnickou pestrost populací žijících na poč. 5. stol. v Pannonii, kam byly, vedle východních Germánů, usídleny i početné skupiny Sarmatů, dokládají nejen milodary v hrobech, kde se vedle východogermánských (zejména gótských) tvarů objevují často i jezdecko-nomádské prvky, ale také antropologický materiál s výrazným zastoupením mongoloidních rysů.

Jedním z dokladů nomádské přítomnosti je i **hrob z Csorny**¹⁴⁹, v němž byly, vedle fragmentu stříbrné spony (Tab. 5: Obr. 2d), která je ranou formou provinciálních modifikací černjachovských plechových spon (viz výše), zastoupeny zejména předměty s analogií v prostředí stepních kočovníků, především nomádské kruhové zrcátko se středovým ouškem a 2 přezky s oválným, zesíleným, příčně žebrovaným rámečkem a trojúhelníkovitým kováním nomádského typu, na základě nichž bývá tento hrob považován za alano-sarmatský (Tejral 1985, 359; týž 2011, 298; týž 2016, 138).

K charakteristickým **projevům tzv. foederátní hmotné kultury**, která v oblastech Podunají začala krystalizovat již ve stupni D1, ale plně vyvinutou se stala až v následujícím horizontu **stupně D2**, patří tvary odvozené z východoevropských předloh pozdní DŘ, jejichž paralely se vyskytují v barbarských kulturách střední a především východní Evropy a které se na půdu podunajských provincií dostaly spolu se svými nositeli. Ve hmotné náplni černjachovské kultury a jí příbuzných kulturních okruzích východní Evropy mají své typologické kořeny nejenom **jednodílné bronzové a železné SPN** a některé **typy s pevným zachycovačem**, ale také všechny výše zmíněné **plechové spony Ambrozovy I. skupiny**, parohové **hřebeny typu Thomas III s polokruhovitou odsazenou (tzv. jazykovitou) rukojetí**, bronzové nebo stříbrné **přezky s kruhovým (méně často oválným) zesíleným rámečkem** a pravoúhlým nebo kruhově tvarovaným kováním, **náušnice s polyedrickou kostkou** a některé typy cizokrajných **závěsků** nebo skleněných **korálků**. Nejcharakterističtější je ale **foederátní**, na kruhu **točená keramika** džbánovitých a amforovitých tvarů, která je na plecích **zdobená vlešťovaným mřížkováním dekorem** a na hrdle **motivem svislých nebo šikmých čar – keramika typu Murga** (Tejral 1985, 348; 345; týž 2011, 211; týž 2016, 135). Z prvků, přejatých naopak z provinciální kultury, se v hrobech podunajských foederátů v raném 5. stol. často setkáváme s redukovanou **soupravou picích nádob**. Zvláště oblíbenou formou, rozšířenou od Podunají po oblast Černého moře, byly **žebrované skleněné lahve, džbány a zvonovité pohárky** zdobené často nálepy z modrého skla (Tejral 2016, 134).

Foederátní kultura v nejvyšším slova smyslu souvisí také s **formováním nových mocenských a společenských struktur**. Na poč. 5. stol. se v Podunají prohlubuje moc

¹⁴⁹ Csorna (hrobová výbava) – J. Tejral 1985, s. 344, Obr. 21: 6-7, 13-15, 19; týž 2011, S. 217, Abb. 176: 7.

vojenské aristokracie, jejíž rostoucí společenský význam je, zejména na půdě Pannonie, ve stupni D2 reprezentován bohatě vybavenými kostrovými **hroby skupiny Untersiebenbrunn** (Untersiebenbrunn-Coşoveni de Jos). Ta je považována za výsledek sociálních změn barbarské společnosti, ke které došlo na počátku DSN na SV hranici Římské říše a v podunajských provinciích a souvisí s vyvíjející se kulturou barbarských elit. Výjimečné postavení těchto jedinců dokládají nálezy z hrobů v **Lébény, Lengyeltóti, Regöly, Keszthely** nebo **Táski** a především několik hrobů nalezených těsně za římskou hranicí na levém břehu Dunaje v dolnorakouském **Untersiebenbrunnu**. **Představitelé této vojenské elity** byli nejen zástupci rodové aristokracie a kmenovými vůdci nově přesídlených barbarských skupin, ale jako **foederáti** se stávali i římskými vojenskými hodnostáři a úředníky, jejichž funkci a postavení reprezentují v hrobech tzv. **mocenské insignie**, mezi něž patří zejména **zlaté nákrčníky** a **náramky** s kyjovitě rozšířenými konci, **soupravy drobných zlatých a stříbrných přezek** vykládaných často almandiny a **stříbrná, někdy pozlacovaná kování koňských postrojů s charakteristickou kolkovanou výzdobou** (Untersiebenbrunn, Kačín, Coşoveni), která spojuje východogermánskou hmotnou kulturu s umělecko-řemeslným dědictvím římských provincií a se severským okruhem kovových památek horizontu Sösdala. Podle římského zvyku se v těchto hrobech často vyskytují i výše zmíněné **soupravy picích nádob**, tvořené zpravidla kombinací hliněného nebo skleněného džbánu či konvice spolu se skleněným pohárkem (Tejral 1985, 355; týž 1997, 335; týž 2011, 184; týž 2016, 136-138). O tom, že v římských vojenských sborech na Dunaji působily i jednotky Svěbů, jejichž obyvatelstvo se v pohraničních oblastech Pannonie zřejmě také částečně podílelo na formování nové foederátní kultury, nás informují jak písemné, tak archeologické prameny. Důkaz o existenci **spojení svěbské kultury** střední a západní Evropy s **oblastmi středního Podunají** poskytují nejenom četné hrobové i sídlištní nálezy typické foederátní keramiky a skleněných nádob, ale v souvislosti s náčelnickými hroby i **velké jednoduché spony s podvázanou nožkou** či s **pevným zachycovačem** a krátkým, čtyřzávitovým vinutím, zhotovované ze zlata a stříbra (viz kap. 3.1.4), které jsou nacházeny v hrobech vysoce postavených foederátů, jimž po římském způsobu spínaly

plášť na pravém rameni. Typickou ukázkou je **hrob válečníka z Wolfsheimu**¹⁵⁰ (Lkr. Mainz-Bingen, spolková země Porýní-Vestfálsko), který obsahoval i všechny ostatní, pro tuto dobu charakteristické, insignie společenského postavení – zlatý náramek s kyjovitě rozšířenými konci, zlatý nákrčník a přezky se zesíleným kruhovým rámečkem a kovánými vykládanými almandiny (Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík 2015, 82; Menghin – Springer – Wamers 1987, 183 c.; Quast 1999, 705-706; Rupprecht 1990, 672; Tejral 2011, 199). Spojení České kotliny s hmotnou kulturou podunajských foederátů na poč. 5. stol. n. l. vykresluje nejlépe **hrob bojovníka z Břízy u Litoměřic**¹⁵¹, jehož inventář v sobě spojuje východogermánské a nomádské prvky. Východogermánskou složku tvoří stříbrné částečně pozlacené opaskové a obuvní přezky s kruhovým zesíleným rámečkem a pravoúhlým kováním s vybíjeným dekorem ve stylu Untersiebenbrunn, zatímco nomádský element představují 4 přezky s pravoúhlým rámečkem a nedochované hroty železných šipek, které byly pravděpodobně součástí výbavy reflexního luku. Odznakem římského foederáta byl v tomto případě zkorodovaný dvousečný meč a především zlatý drátěný nákrčník, vedle nichž hrob obsahoval ještě závěsek ze zlatého plechu, součásti koňského postroje (postranice uzdy a kování řemení) a fragmenty měděného vědra (Droberjar 1999, 7; týž 2005b, 111; Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík 2015, 97-98; Tejral 1985, 365-366; týž 2011, 319).

4.1.5 Nositelé

Spony typu Oslip se ani v jednom z dosud evidovaných případů nedochovaly v přímé souvislosti s hrobovou výbavou. To, že jejich **nositelkami byly s největší pravděpodobností východogermánské ženy**, popřípadě manželky svébských foederátů usídlených na římskoprovinciální půdě v Pannonii, tak lze pouze předpokládat na základě jejich starších plechových předloh nacházených výhradně v ženských kostrových hrobech východoevropských kultur jak v jejich původní domovině, tak později i v oblastech Podunají. Jako většina plechových spon byly zřejmě i jejich lité provinciální

¹⁵⁰ **Wolfsheim** (hrob) – W. Menghin – T. Springer – E. Wamers 1987, S. 177, Taf. 13: III, 55.a-h; M. Kazanski 1997, S. 306, Fig. 4: 3; D. Quast 1999, S. 707, Abb. 1: 3; J. Tejral 2011, S. 200, Abb. 151: 3; S. 313, Abb. 242; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík 2015, s. 82, Obr. vpravo nahoře.

¹⁵¹ **Bříza u Litoměřic** (hrob) – J. Tejral 1985, s. 364, Obr. 36; týž 2011, S. 318, Abb. 247; E. Droberjar 1999, s. 56, Tab. 28: 1; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík 2015, s. 99.

protějšky nošeny většinou (i když ne nutně vždy) v párech a jako šatové spínadlo tak patrně souvisely s východogermánským krojem typu peplos. Vzájemná tvarová i výzdobná podobnost všech známých exemplářů, jejich nízký počet a úzký geografický rozptyl, v němž se vyskytují, naznačují, že šlo jen o krátkodobý módní jev relativně uzavřené části obyvatelstva jižního Podunají, které někdy v 1/2 5. stol. sídlilo zřejmě kdesi v prostoru mezi Vindobonou (Vídni) a Carnuntem (Petronell-Carnuntum u Bad Deutsch-Altenburgu). Z chronologického hlediska jsou svým přímým napojením na foederální hmotnou kulturu **fáze D2 oděvním doplňkem** představitelk **starší fáze vinařické skupiny** v Čechách (Holl 1983, 45).

4.2 SPONY TYPU WIESBADEN

(labskogermánské)

- **Hřensko** – depot (1 ks, Ag)
- **Praha-Zličín** – hrob 168 (2 ks, Br)
- **Vinařice** – rozrušený hrob (2 ks, Ag+Au)

4.2.1 Dějiny bádání

Spony typu Wiesbaden (Tab. 6) jako první popsal a pojmenoval německý archeolog Eduard Brenner¹⁵² podle několika exemplářů, které byly objeveny v kostrových hrobech na pohřebišti z 5. stol. u německého Wiesbadenu (dnes hlavního města spolkové země Hessensko). Příbuznými sponami z Braniborska se o několik desítek let později nezávisle na sobě zabývali Lothar Friedrich Zotz¹⁵³ a Hans Schoppa¹⁵⁴ (Werner 1981, 226-227). Herbert Kühn označil ve své práci o lučikovitých sponách z DSN v J Německu¹⁵⁵ spony typu Wiesbaden podle českých nálezů z eponymní lokality

¹⁵² E. Brenner 1911: Vorfränkische Funde aus Wiesbaden. Die Alterthümer unserer heidnischen Vorzeit 5, S. 422.

¹⁵³ L. F. Zotz 1939: Beitrag zur Völkerwanderungszeit Pommerns im Lichte neuer Funde aus Brandenburg. Zweites Beiheft zum Erwerbungs- und Forschungsbericht des Landesmus. Stettin. Baltische Studien Neue Funde LXI, I: 17.

¹⁵⁴ H. Schoppa 1953: Prähistorische Zeitschrift. 24/25, 1949/1950 (zweite Hälfte), S. 268.

¹⁵⁵ H. Kühn 1974: Die germanischen Bügelfibeln der Völkerwanderungszeit, II. Teil. In der Süddeutschland, Band 1-2. Graz.

vinařické skupiny ve Vinařicích jako typ Vinařice¹⁵⁶. Všechny formy této skupiny spon známé do roku 1972 monograficky zpracovala německá badatelka Mechthild Schulze ve své disertační práci z roku 1977¹⁵⁷. Studie M. Schulze o sponách s pevným zachycovačem [Fibeln mit festem Nadelhalter] je však založena na způsobu třídění spon prostřednictvím kombinace 8 mi kritérií, v rámci kterého autorka detailně vyčlenila celkem 255 samostatných skupin, které jsou namísto pojmenování označeny čtyřmístnými abstraktními kódy (Schulze 1977, 11; Heynowski 2012, 12). Poměrně variabilní skupinu tvarově a konstrukčně příbuzných spínadel, které byly později zahrnuty pod společný typ Wiesbaden, tak M. Schulze ve své práci rozdělila do 5 ti skupin¹⁵⁸, které se od sebe liší především výzdobou, tvarem nožky a zpravidla také regionálním výskytem. Všech 5 skupin časově zařadila do 1/2 či 2/2 pol. 5. stol. n. l. Pod společnou rodinu spon zařadil všechny exempláře, rozdělené M. Schulze do více skupin, Joachim Werner¹⁵⁹, který celou skupinu označil po vzoru E. Brennera jako spony typu Wiesbaden. Na rozdíl od M. Schulze vidí v odlišnostech mezi sponami spíše dobře mapovatelné regionální rozdíly, které jsou dány působením cizích vlivů přicházejících z různých směrů. Pestré varianty podle něj odráží spíše individuální řemeslnou práci, nežli normovaný výrobní typ podle studie M. Schulze. Podobně jako H. W. Böhme v případě spon skupiny Niederflorstadt-Wiesloch a Groß Umstadt (viz dále) spatřuje ve sponách typu Wiesbaden jednu společnou, tvarově a výzdobně značně variabilní, skupinu labskogermánských šatových

¹⁵⁶ H. Kühn 1974, Band 2, S. 565-571.

¹⁵⁷ M. Schulze 1977: Die spätkaiserzeitlichen Armbrustfibeln mit festem Nadelhalter (Gruppe Almgren VI, 2). Bonn.

¹⁵⁸ J. Werner 1981, S. 226, Abb. 1; Spony typu Wiesbaden rozdělené do 5 ti skupin podle M. Schulze:

1. Skupina **180) Ix BG 9a** – nálezy z lok. **Foss** (Kat. 1206) G; **Geuz** (Kat. 928) G, **Hammoo** (Kat. 107) G, **Körner** (Kat. 1064) G, **Mattstedt** (Kat. 1067) G, **Rohrbeck** (Kat. 813) E, **Vinařice** (Kat. 1667) G, **Wandlitz** (Kat. 828) G; skupina je autorkou datována do 1. pol. 5. až poč. 2. pol. 5. stol. (M. Schulze 1977, S. 103-104).

2. Skupina **202) Ix AH 9a** – nálezy z lok. **Westick** (Kat. 545) S, **Wiesbaden** (Kat. 565) E, **Wiesbaden** (Kat. 566) E, **Wiesbaden** (Kat. 567) E, **Wiesbaden** (Kat. 568) E, **Treptow** (Kat. 1104) H; skupina je autorkou datována do 1. pol. až časně 2. pol. 5. stol. (M. Schulze 1977, S. 113-114).

3. Skupina **208) Ix AJ 9a** – nálezy z lok. **Alt-Bodschwingken** (Kat. 1950) E, **Thüngersheim** (Kat. 613) E, **Wiesbaden** (Kat. 2008) E; skupina je autorkou datována až do 2. pol. 5. stol. (M. Schulze 1977, S. 116).

4. Skupina **231) Ix BM 9a** – nálezy z lok. **Bostorp** (Kat. 1510) E, **Krefeld-Gellep** (Kat. 528) G, **Niemberg** (Kat. 974) G, **Rohrbeck** (Kat. 812) E, **Weilbach** (Kat. 564) G, **Wulfen** (Kat. 1024) G; skupina je autorkou datována do 1. pol. až časně 2. pol. 5. stol. (M. Schulze 1977, S. 125-126).

Skupina **236) Ix BN 9a** – nálezy z lok. **Dommitzsch** (Kat. 1098) E; skupina je autorkou datována do pozdní 1. pol. až časně 2. pol. 5. stol. (M. Schulze 1977, S. 126-127).

¹⁵⁹ J. Werner 1981: Zu einer elbgermanischen Fibel des 5. Jahrhunderts aus Gaukönigshofen, Ldkr. Würzburg. Bayerische Vorgeschichtsblätter 46, 225–254.

spon, oblíbených v 1. pol. 5. stol. n. l. v několika centrálních oblastech středoevropského barbarika.

4.2.2 Podoba a vývoj spon typu Wiesbaden

K základním konstrukčním a morfologickým znakům spon typu Wiesbaden patří dvoudílná samostřílová konstrukce s dlouhým spirálovým vinutím s dolní tětivou, které je k tělu spony přichyceno pomocí železné nebo bronzové osy provlečené napříč širokým páskovým ouškem vytaženým a přehnutým z konce lučíku a tvořícím zároveň hlavici spony. Nejcharakterističtějším znakem celé skupiny je však široký, ze spodu dutý, plechový lučík s průřezem ve tvaru písmene -C-, jehož půlkruhový průřez měl bránit zachycování spon do vlněného či lněného roucha během upevňování a nošení, a především, pro tuto skupinu zcela typická, absence záhlavní destičky, která spony typu Wiesbaden odlišuje od někdy velmi podobných, ale již litých, nikoliv plechových, variant spon z pozdějšího 5. a raného 6. stol. (např. forma Prietzier-Perdöhl). Lučík bývá zpravidla hladký (jen v jednom případě je žebrovaný)¹⁶⁰ a opticky členěný horizontální rytou výzdobou či plastickými aplikacemi. Nejčastěji bývá zdobený pravidelně rozmístěnými perličkovanými drátky¹⁶¹ zasazenými často do kolejniček z příčně rytých rýh. Konce drátků bývají jednoduše zahnuty přes okraj lučíku na jeho dutou vnitřní stranu. Druhým nejčastějším typem výzdoby jsou skupiny příčných rýžek¹⁶² nebo žlábků¹⁶³ oddělených od sebe nezdobenými hladkými plochami. Objevují se také (nejčastěji po dvojicích) hladké prstýnkovité obroučky¹⁶⁴ či kombinace více (zpravidla dvou) těchto ozdobných prvků (plastického a negativního nebo dvou plastických) zároveň¹⁶⁵. Vzácně se na lučíku můžeme setkat také s jiným druhem negativní (ryté nebo vybějené) výzdoby.

¹⁶⁰ J. Werner 1981, Beilage 2, Nr. 9 (Gaukönigshofen).

¹⁶¹ J. Werner 1981, Beilage 2, Nr. 1a-b; 4a-b (Wiesbaden); 6 (Krefeld-Gellep); 8 (Thüngersheim); 10 (Vinařice); 15 (Wulfen); 18 (Wandlitz); 22a-b (Šwielino); 25 (Bostorp).

¹⁶² J. Werner 1981, Beilage 2, Nr. 2 (Wiesbaden); 12 (Mattstedt); 13 (Niemberg); 14 (Geuz); 16 (Dommitzsch).

¹⁶³ J. Werner 1981, Beilage 2, Nr. 9 (Gaukönigshofen).

¹⁶⁴ J. Werner 1981, Beilage 2, Nr. 11 (Körner); 17a-17b (Rohrbeck).

¹⁶⁵ J. Werner 1981, Beilage 2, Nr. 1a-1b; 4a-4b (Wiesbaden); 8 (Thüngersheim); 15 (Wulfen).

Např. s jemně gravírovanými vertikálními liniemi¹⁶⁶, orámovanou rytou klikátkou¹⁶⁷, s poli vyplněnými úhlopříčně překříženými rytými liniemi¹⁶⁸, řezem ve tvaru dlouhého zašpičatělého oválu¹⁶⁹ vedoucího svisle středem lučíku, drobnými kolky s motivy v podobě vybějených kruhových oček¹⁷⁰, zdvojených polokroužků¹⁷¹ či plně vybějených teček a bodů¹⁷² a s jejich kombinacemi (Werner 1981, 225; 227; Heynowski 2012, 94).

Nožka spon typu Wiesbaden je rovněž jedním z charakteristických znaků celé skupiny, na rozdíl od lučíku má však mnohem více proměnlivý tvar. Vždy má podobu široké ploché nánožní destičky, která bývá nejčastěji lichoběžníkového, zpravidla rombického¹⁷³ nebo protáhlého klínovitého¹⁷⁴ tvaru. Rombický tvar může být proporčně vyvážený s největší šířkou posazenou uprostřed nožky¹⁷⁵, nebo mít max. šířku posunutou mimo střed nánožní destičky, jak blíže k lučíku¹⁷⁶, tak naopak, po starším vzoru polabských spon s klínovitou nožkou, více směrem k patce¹⁷⁷. Někdy může být rombický tvar v místě patky zakončen dvěma drobnými srdčitě spojenými obloučky¹⁷⁸. U některých exemplářů se také často objevuje protáhlá, na konci rozeklaná nožka, pro kterou se ujal označení „nožka v podobě vlašťovčího ocásku“¹⁷⁹. Na rozdíl od jiné skupiny spon, pro kterou je tento typ ostře rozeklané nožky charakteristický [Fibeln mit

¹⁶⁶ J. Werner 1981, Beilage 2, Nr. 19 (Hammor); J. Haberstroh 2003, S. 243, Abb. 26:4 (Ehrenbürg u Schleifhausenu).

¹⁶⁷ J. Werner 1981, Beilage 2, Nr. 24 (Foss).

¹⁶⁸ J. Haberstroh 2003, S. 243, Nr. 26:3 (Eggolsheim-Retterner Kanzel).

¹⁶⁹ J. Werner 1981, Beilage 2, Nr. 21 (Dębczyno); 24 (Foss).

¹⁷⁰ J. Werner 1981, Beilage 2, Nr. 20 (Trzebiatów).

¹⁷¹ J. Werner 1981, Beilage 2, Nr. 22a (Świelino).

¹⁷² J. Werner 1981, Beilage 2, Nr. 19 (Hammor); 22a (Świelino).

¹⁷³ J. Werner 1981, Beilage 2, Nr. 1a-1b; 2; 3; 4a-4b (Wiesbaden); 7 (Wiesloch); 8 (Thüngersheim); 9 (Gaukönigshofen); 12 (Mattstedt); 18 (Wandlitz); 20 (Trzebiatów); 21 (Dębczyno); 24 (Foss).

¹⁷⁴ J. Werner 1981, Beilage 2, Nr. 10 (Vinařice); 11 (Körner); 14 (Geuz); 17b (Rohrbeck); 19 (Hammor); 22 (Świelino); 23 (Świlcza).

¹⁷⁵ J. Werner 1981, Beilage 2, Nr. 1a-1b; 4a-4b (Wiesbaden); 7 (Wiesloch).

¹⁷⁶ J. Werner 1981, Beilage 2, Nr. 2-3 (Wiesbaden); 8 (Thüngersheim); 9 (Gaukönigshofen); 21 (Dębczyno).

¹⁷⁷ J. Werner 1981, Beilage 2, Nr. 12 (Mattstedt); 18 (Wandlitz); 20 (Trzebiatów); 24 (Foss).

¹⁷⁸ J. Werner 1981, Beilage 2, Nr. 4a-4b (Wiesbaden); 8 (Thüngersheim).

¹⁷⁹ J. Werner 1981, Beilage 2, Nr. 6 (Krefeld-Gellep); 13 (Niemberg); 15 (Wulfen); 17a (Rohrbeck); 25 (Bostorp); D. Rosenstock 1992, S. 194, Abb. 5:21; D. Neubauer 2007, Taf. 34: 2 (Kreuzwertheim/Wettenburg).

Schwalbenschwanzendigung nebo tzv. schwalbenschwanzförmigem Fuß / skupina Jena-Lobeda], je však v případě spon typu Wiesbaden nožka vždy zakončena oblou srdcovitou patkou (Werner 1981, 225; 227; Heynowski 2012, 94). Mezi novější nálezy patří i pár stříbrných, částečně pozlacených, spon typu Wiesbaden s niellovanou výzdobou, který byl objeven **v hrobě č. 76** na pohřebišti z DSN **v Röcken**¹⁸⁰ (Lkr. Burgenlandkreis, spolková země Sasko-Anhaltsko). Rombicky tvarovaná nožka těchto spon je ve všech třech nárožích opatřena malým kruhovým terčíkem s dvojitým vybitým kroužkem. Tyto ploché terčovité útvary se často vyskytují u východogermánských spon, např. u malých plechových exemplářů typu Bratei a Vyškov (Schmidt – Bemmann 2008, 107). V jednom případě máme doložen dokonce i exemplář s (pro tento typ zcela netypickou) trapézovitě utvářenou nožkou (sídlíště **Kreuzwertheim/Wettenburg**)¹⁸¹ (Neubauer 2007, 113).

Podobně jako tvar nožky může být velmi proměnlivá i její výzdoba. Někdy je nánožní destička zcela nezdobená¹⁸², nejčastěji však bývá zdobena po okrajích, jindy podél okraje a uprostřed nebo i po celém povrchu, a to zpravidla vybitou nebo rytou výzdobou, či jejich kombinacemi. Setkáváme se s rytými (často dvojitými) obvodovými liniemi¹⁸³, s liniemi překříženými do tvaru písmene -X-¹⁸⁴, či tvořenými z krátkých rytých nebo vybitých čárek připomínajících motiv radélka¹⁸⁵. Především se ale objevuje rozmanitá škála různě tvarovaných kolků, od obyčejných vybitých kroužků¹⁸⁶, kruhových oček¹⁸⁷ a linií sestavených z bodů¹⁸⁸, přes dvojitě kroužky a polokroužky¹⁸⁹, řazené trojúhelníkové kolky¹⁹⁰, linie ze za sebou řetězených tzv. mandličkovitých kolků

¹⁸⁰ **Röcken** (hrob 76) – B. Schmidt – J. Bemmann 2008, S. 329, Taf. 137: 99/76, 1-2.

¹⁸¹ D. Rosenstock 1992, S. 194, Abb. 5: 25; D. Neubauer 2007, Taf. 34: 1; D. Rosenstock 1992, S. 194, Abb. 5: 25; D. Neubauer 2007, Taf. 34: 1 (Kreuzwertheim/Wettenburg).

¹⁸² J. Werner 1981, Beilage 2, Nr. 16 (Dommitzsch); 17a-17b (Rohrbeck).

¹⁸³ J. Werner 1981, Beilage 2, Nr. 4a-4b (Wiesbaden); 14 (Geuz).

¹⁸⁴ J. Werner 1981, Beilage 2, Nr. 1a-1b; 2 (Wiesbaden); J. Haberstroh 2003, S. 243, Abb. 25:4 (Reisberg u Burgellernu)

¹⁸⁵ J. Werner 1981, Beilage 2, Nr. 13 (Niemberg); 18 (Wandlitz); 23 (Świlcza).

¹⁸⁶ J. Werner 1981, Beilage 2, Nr. 9 (Gaukönigshofen); 13 (Niemberg).

¹⁸⁷ J. Werner 1981, Beilage 2, Nr. 8 (Thüngersheim); 11 (Körner); 12 (Mattstedt); 14 (Geuz).

¹⁸⁸ J. Werner 1981, Beilage 2, Nr. 1a-1b; 3 (Wiesbaden); 8 (Thüngersheim); 10 (Vinařice); 21 (Dębczyno); 25 (Bostorp).

¹⁸⁹ J. Werner 1981, Beilage 2, Nr. 19 (Hammoor); 20 (Trzebiatów); 25 (Bostorp).

¹⁹⁰ J. Werner 1981, Beilage 2, Nr. 20 (Trzebiatów); 21 (Dębczyno); 22a (Świolino).

a jejich sestav ve spojení s dalšími vybíjenými vzory¹⁹¹ (viz dále). U některých spon se objevuje také perličkovitá okrajová lišta¹⁹² či středové pole nožky s rytým mřížkovým dekorem vyplňovaným niellem¹⁹³ a velmi vzácně se setkáváme také s vrubořezem¹⁹⁴.

Po tvarové stránce jsou spony typu Wiesbaden derivátem dvou jiných labskogermánských typů spon. Jejich výchozím tvarem jsou především tzv. polabské spony [Elbefibeln], tj. dvoudílné samostřílové spony s pevným zachycovačem typu Almgren 175 z mladší a pozdní DŘ (3. a 4. stol.) s rovnou, směrem dolů rozšířenou a klínovitě zakončenou nožkou (Heynowski 2012, 90; Werner 1981, 227). Druhým typem, který se na vzniku spon typu Wiesbaden podílel, jsou pozdější tvary tzv. niemberských spon var. B a C, které byly rozšířeny v prostředí niemberské kulturní skupiny ve středním Německu zejména v povodí řek Labe, Sála, Havola a Spréva a částečně také v oblasti Dolní Lužice a které jsou se sponami typu Wiesbaden současné (Haberstroh 2003, 244; Jiřík 2010, 41).

Některé exempláře této skupiny spon mohou být příležitostně opatřeny také knoflíky. Drobné kulovité, nebo polyedricky hráněné tvary bývaly nasazeny zpravidla na koncích osy vinutí¹⁹⁵. S trojicí podstatně větších, uvnitř dutých plášťových knoflíků, z nichž dva jistí konce osy vinutí, zatímco třetí zdobí vrchol spony, do které je začepován pomocí trnu kruhového průřezu zasazeného do otvoru v hlavici lučičku a bronzového nebo železného nýtu, se setkáváme zejména u zvláštních lokálních variant spon typu Wiesbaden (viz dále). Knoflíky těchto spon, zhotovované patrně na dřevěném jádru, se vyskytují hlavně u velkých luxusních exemplářů v SV části střední Evropy, zejména v prostředí przeworské a dębczyńské kulturní skupiny v Pomořansku (Werner 1981, 241-242). Nalezneme je také ale u některých plechových exemplářů s rozeklanou, srdčitě zakončenou nožkou v podobě ptačího ocásku, které M. Schülze-Dörrlamm vyčlenila jako

¹⁹¹ J. Werner 1981, Beilage 2, Nr. 10 (Vinařice); 21 (Dębczyno); 22a (Świłino).

¹⁹² J. Werner 1981, Beilage 2, Nr. 7 (Wiesloch); 10 (Vinařice); 15 (Wulfen).

¹⁹³ J. Werner 1981, Beilage 2, Nr. 1a-1b (Wiesbaden); 7 (Wiesloch); 10 (Vinařice); 25 (Bostorp).

¹⁹⁴ J. Werner 1981, Beilage 2, Nr. 15 (Wulfen); S. 242, Abb. 8: a-b (Świłca); Taf. 28: 4-5 (Weilbach). Pozn.: Vrubořezem zdobené exempláře nejsou již ale plechové, nýbrž lité a zpravidla o něco málo mladší, než plechové varianty.

¹⁹⁵ Např. exempláře z Rohrbecku, Geuzu, Mattstedtu, Wiesbadenu či Thüngersheimu.

samostatnou skupinu spon (**typ Rohrbeck**) (Schulze-Dörrlam 1986, 621-623). Příkladem je zejména pár stříbrných pozlacených spon z bohatě vybaveného ženského kostrového **hrobu č. 2 ve Wulfen**¹⁹⁶ (Kr. Köthen, Lkr. Anhalt-Bitterfeld, spolková země Sasko-Anhaltsko) (Tab. 7: Obr. 2b). Se třemi knoflíky se setkáváme také u pozdějších litých variant spon typu Wiesbaden zdobených již technikou vrubořezu, jako jsou exempláře **z Weilbachu**¹⁹⁷ (Lkr. Miltenberg, Dolní Franky, spolková země Bavorsko) nebo **Świlczy**¹⁹⁸ (pow. Rzeszów, Podkarpatské woj., JV Polsko) (Tab. 8: 1a; 2c). Především jsou ale typické pro již výše naznačené velké plechové či lité formy z ½ až pol. 5. stol. pocházející většinou z pokladů nalezených na území mezi Odrou a Vislou. Mezi tyto honosné varianty spon patří některé exempláře z polských lokalit **Trzebiatów**¹⁹⁹ (něm. Treptow an der Rega, woj. Západní Pomořansko, SZ Polsko) či **Świelino**²⁰⁰ (něm. Schwelmin, pow. Koszalin, woj. Západní Pomořansko, SZ Polsko) (Tab. 6: Obr. 2 šedé; Tab. 7: Obr. 3a). V Čechách mají spony z polských depotů své protějšky v bohatém kostrovém hrobě v Úhercích.

Spony typu Wiesbaden, které se v ½ 5. stol. staly hlavní formou labskogermánských oděvních spínadel, byly původně vyráběny ze silného bronzového nebo stříbrného plechu a jejich povrch mohl být navíc u stříbrných exemplářů na vnější (pohledové) straně dále zušlechťován zlacením a to buď horkou cestou (tj. pokovením předmětu v žáru roztaveným zlatem), nebo vzácněji imitací této techniky za studena tzv. plátováním (potažením povrchu spony tenkou zlatou fólií, resp. slabými zlatými plátky – např. u exemplářů z pokladu v Trzebiátowě²⁰¹ nebo u páru spon z norské lokality Foss²⁰²). O plechových lučkovitých sponách hovoříme proto, že spony nejsou lité, ale zhotovené tepáním ze silných kovových plátů (Werner 1981, 225; 227; 241). Tento „plechový styl“

¹⁹⁶ **Wulfen** – B. Schmidt 1961, Taf. 51: a-b; týž 1976, S. 367, Taf. 179: c-d; J. Werner 1981, Beilage 2, Abb. 15; Taf. 28: 2-2a; M. Schulze-Dörrlam 1986, 622, Abb. 32; M. Martin 2002, S. 209, Abb. 11: 1; B. Schmidt – J. Bemann 2008, S. 378, Taf. 186: 4-5.

¹⁹⁷ **Weilbach** – J. Werner 1981, Taf. 28: 4-5; M. Martin 2002, S. 209, Abb. 11:3.

¹⁹⁸ **Świlcza** – J. Werner 1981, S. 242, Abb. 8a-b.

¹⁹⁹ **Trzebiatów** – J. Werner 1981, Taf. 30: 4.

²⁰⁰ **Świelino** – J. Werner 1981, Beilage 2, Nr. 22a; Taf. 29: 1-2.

²⁰¹ **Trzebiatów** – J. Werner 1981, Taf. 30: 2-4.

²⁰² **Foss** – J. Werner 1981, Beilage 2, Nr. 24.

ovlivněný, podle Joachima Wenera, podunajskými (východogermánskými) bronzovými a stříbrnými plechovými sponami, tvoří v labskogermánských oblastech přechodnou formu mezi samostřílovými sponami z mladší DŘ a pozdějšími litými bronzovými a stříbrnými sponami s polokruhovitou záhlavní destičkou a rombicky tvarovanou nebo srdčité zakončenou nožkou, či nožkou zakončenou ve tvaru vlašťovčího ocásku ze $2/2$ 5. a následného 6. stol. Tento typologický přechod je ostatně patrný již v jejich vlastních, vesměs o něco málo pozdějších, lokálních variantách, které byly již rovněž odlévané a zdobené nejčastěji novou výzdobnou technikou ve formě vrubořezu (Wulfen²⁰³, Weilbach²⁰⁴, Biharkeresztes-Ártánd-Nagyfarkasdomb²⁰⁵, Świlcza²⁰⁶, Groß-Köris²⁰⁷, Yverdon-les-Bains²⁰⁸) (Tab. 8: Obr. 1 a 2) (Werner 1981, 234).

Svou velikostí vycházejí spony typu Wiesbaden z rozměrů spon pozdní DŘ. Většina exemplářů měří zpravidla okolo 4 – 6,5 cm. Výjimku představují pouze větší exempláře z Polska (Trzebiatów, Świelino)²⁰⁹, Šlesvicka-Holštýnska (Hammoor)²¹⁰ a novější nález z Braniborska (Dallgow-Döberitz)²¹¹ (cca 7-11 cm). Naopak menší je spona z lok. Świlcza²¹² (3,5 cm). České nálezy (Vinařice a Hřensko – oboje cca 6,6 cm) patří na horní standardizovanou hranici.

4.2.3 Rozšíření spon typu Wiesbaden

Spony typu Wiesbaden jsou nacházeny v širokém geografickém prostoru sahajícím od dolního Pomohání přes střední Německo až po Západní Pomořansko (Tab. 6: Obr. 1) (Werner 1981, 235). Nejvýraznější distribuční centra spojená s prokazatelnou existencí specializovaných dílen jsou předpokládána zejména při ústí řeky Mohanu a ve

²⁰³ Wulfen – viz pozn. ¹⁹⁶.

²⁰⁴ Weilbach – viz pozn. ¹⁹⁷.

²⁰⁵ Biharkeresztes-Ártánd-Nagyfarkasdomb – M. Martin 2002, S. 209, Abb. 11: 2.

²⁰⁶ Świlcza – viz pozn. ¹⁹⁸.

²⁰⁷ Groß-Köris – J. Tejral 1997, Abb. 27: 11; V. Hilberg 2009, S. 170, Abb. 5.64; J. Schuster 2016, p. 236, Fig. 11: 6.

²⁰⁸ Yverdon-les-Bains – J. Schuster 2016, p. 236, Fig. 11: 5.

²⁰⁹ Trzebiatów, Świelino viz pozn. ¹⁹⁹⁻²⁰⁰.

²¹⁰ Hammoor – J. Werner 1981, Beilage 2, Nr. 19.

²¹¹ Dallgow-Döberitz – P. Schöneburg 1996, S. 171, Abb. 4-5.

²¹² Świlcza – viz pozn. ¹⁹⁸.

středním Porýní, kde byly nejstarší varianty spon typu Wiesbaden, ovlivněné římskoprovinciálními tradicemi, vyráběny již od poč. 5. stol. (Werner 1981, 237; Jiřík 2010, 148). Na zcela samostatné lokální centrum poukazují rovněž polské nálezy plechových spon s vybíjenou ornamentikou ve stylu Untersiebenbrunn-Sösdala a jejich pozdější lité varianty zdobené vrubořezem, které však byly v Pomořansku vyráběny již na území východogermánských kmenových skupin.

Za těžiště výskytu spon typu Wiesbaden je tradičně považována oblast středního Německa reprezentovaná především Durynskem, Saskem a Saskem-Anhaltskem. Velmi silnou koncentrací nálezů však disponuje, jak se nově ukazuje, také severní polovina Bavorska. J. Werner zmapoval celkem 25 nálezů (samostatných kusů či párů) plechových spon typu Wiesbaden. Nejvíce nalezišť (lokalit, nikoliv nalezených kusů) mělo v jeho studii zastoupeno Sasko-Anhaltsko, kde byly spony typu Wiesbaden objeveny celkem na 3 lokalitách: **Wulfen**²¹³ (Lkr. Anhalt-Bitterfeld, Kr. Köthen), **Niemberg**²¹⁴ (Lkr. Saalekreis), **Geuz**²¹⁵ (část města Köthen, Lkr. Anhalt Bitterfeld). Dvě z Wernerových lokalit se nachází v Durynsku: **Körner**²¹⁶ (Lkr. Unstrut-Hainich-Kreis) a **Mattstedt**²¹⁷ (Lkr. Weimarer Land), dvě v Bavorsku: **Thüngersheim**²¹⁸ (Lkr. Würzburg) a **Gaukönigshofen**²¹⁹ (Lkr. Würzburg), dvě v Braniborsku: **Rohrbeck**²²⁰ (Lkr. Teltow-Fläming) a **Wandlitz**²²¹ (Lkr. Barnim), a po jedné lokalitě ve spolkových zemích Sasko:

²¹³ **Wulfen** (hrob 2) – typ Rohrbeck, 2 ks, Ag; B. Schmidt 1961, Taf. 51: a-b; týž 1976, S. 367, Taf. 179: c-d; J. Werner 1981, S. 231; Beilage 2, Nr. 15; Taf. 28: 2; M. Schulze-Dörrlam 1986, 622, Abb. 32; M. Martin 2002, S. 209, Abb. 11: 1; B. Schmidt – J. Bemann 2008, S. 134-135; S. 378, Taf. 186: 4-5.

²¹⁴ **Niemberg** (hrob 14) – typ Rohrbeck, 1 ks, Br; J. Werner 1981, S. 231; Beilage 2, Nr. 13; B. Schmidt – J. Bemann 2008, S. 97; S. 310, Taf. 118: 83/14, 2.

²¹⁵ **Geuz** (hrob 3) – 1 ks, Br; J. Werner 1981, S. 231; Beilage 2, Nr. 14.

²¹⁶ **Körner** (hrob 1) – 1 ks, Ag; J. Werner 1981, S. 231; Beilage 2, Nr. 11; B. Schmidt – J. Bemann 2008, S. 135; S. 413, Taf. 221: 163, 13.

²¹⁷ **Mattstedt** (hrob 4) – 2 ks, Br; J. Werner 1981, S. 231; Beilage 2, Nr. 12; B. Schmidt – J. Bemann 2008, S. 167, S. 413, Taf. 224: 168/4, 1.

²¹⁸ **Thüngersheim** (patrně hrob) – 1 ks, Ag rombická nožka zakončená 2 ma obloučky; J. Werner 1981, S. 230; Beilage 2, Nr. 8; D. Neubauer 1998, S. 130, Abb. 1: 3; týž 2007, S. 116, Abb. 31: 5.

²¹⁹ **Gaukönigshofen** (sídlíště) – 1 ks, Br; J. Werner 1981, S. 230; Beilage 2, Nr. 9; D. Rosenstock 1992, S. 194, Abb. 5: 22; D. Neubauer 2007, S. 116, Abb. 31: 7.

²²⁰ **Rohrbeck** (rozrušené kostrové hroby) – typ Rohrbeck, 1 ks Ag + spona s klínovitou nožkou, 1 ks, Ag; J. Werner 1981, S. 231-232; Beilage 2, Nr. 17a-17b.

²²¹ **Wandlitz** (žárový hrob 1) – 1 ks, Ag; J. Werner 1981, S. 232; Beilage 2, Nr. 18.

Domnitzsch²²² (Lkr. Nordsachsen), Hessensko: **Wiesbaden**²²³ (hl. město spolkové země Hessensko) a Bádensko-Württembersko: **Wiesloch**²²⁴ (Lkr. Rhein-Neckar-Kreis). Ze vzdálenějších oblastí v Z Německu uvedl 2 nálezy ze Severního Porýní-Vestfálska: z pohřebiště v **Krefeld-Gellep**²²⁵ (Regierungsbezirk Düsseldorf) a sídlištní nález z **Westicku**²²⁶ (Lkr. Unna) a dále na jihu Jutského poloostrova 2 párové spony z žárového hrobu v **Hammooru**²²⁷ (Lkr. Stormarn) v severoněmeckém Šlesvicko-Holštýnsku. Dál směrem na východ a SV patří již nálezy z Čech: **Vinařice**²²⁸ (okr. Kladno) a již výše zmíněné exempláře z Polska představující samostatnou lokální skupinu: **Trzebiatów**²²⁹ (pow. Gryfice), **Świelino**²³⁰ (pow. Koszaliń), **Dębczyno**²³¹ (pow. Białogard) a **Świlcza**²³² (pow. Rzeszów). Ojedinelý výskyt představují nálezy ze Skandinávie v **Bostorpu**²³³ na

²²² **Domnitzsch** (rozrušený kostrový hrob) – 1 ks, Br (fragment spony původně zřejmě sečsrdčité zakončenou nožkou, viz typ Rohrbeck); J. Werner 1981, S. 231; Beilage 2, Nr. 16; D. Neubauer 2007, S. 113; B. Schmidt – J. Bemann 2008, Text: S. 177, S. 432, Taf. 240: 182, 9.

²²³ **Wiesbaden** – nálezy z rozrušených kostrových hrobů:

1) pár Ag zclacených plechových spon s rombickou nožkou zdobenou rytým mřížkováním vyplňovaným niellem; J. Werner 1981, S. 229; Beilage 2, Nr. 1a-1b; Taf. 27: 1-2; D. Neubauer 2007, S. 116, Abb. 31: 1.

2) Ag plechová spona s úzkou rombickou nožkou zdobenou rytým diagonálním křížem; J. Werner 1981, S. 229; Beilage 2, Nr. 2; D. Neubauer 2007, S. 116, Abb. 31: 2.

3) pár Ag plechových spon s rombickou nožkou zdobenou po obvodu tremolovou čarou a uprostřed motivem kříže; J. Werner 1981, S. 229; Beilage 2, Nr. 3; Neubauer 2007, S. 116, Abb. 31: 3.

4) pár Ag plechových spon s rombickou nožkou zakončenou 2 mi srdčitými půlobloučky; J. Werner 1981, S. 229; Beilage 2, Nr. 4a-4b; Taf. 27: 3-4; Neubauer 2007, S. 116, Abb. 31: 4.

²²⁴ **Wiesloch** (hrob 30) – uložena jako starožitnost v pozdněmerovejském kostrovém hrobě 1 ks, Ag+Au; J. Werner 1981, S. 230; Beilage 2, Nr. 7; Taf. 28:3; D. Neubauer 2007, S. 116, Abb. 31: 6.

²²⁵ **Krefeld-Gellep** (hrob 2307) – typ Rohrbeck, 1 ks, Ag; J. Werner 1981, S. 230; Beilage 2, Nr. 6.

²²⁶ **Westick** (sídlištní) – fragment bez nožky, 1 ks, Br; J. Werner 1981, Taf. 28: 1.

²²⁷ **Hammoor** (urnový hrob č. 72) – 1 ks, Br; J. Werner 1981, S. 232; Beilage 2, Nr. 19.

²²⁸ **Vinařice** (rozrušený kostrový hrob) – 2 ks, Ag+Au; J. Werner 1981, S. 230; Beilage 2, Nr. 10; Taf. 27: 6.

²²⁹ **Trzebiatów** – poklad 4 stříbrných spon typu Wiesbaden:

1) velká plechová Ag spona s rombickou nožkou zdobenou trojúhelníkovitými a půlobloučkovými kolkami; J. Werner 1981, S. 232; Beilage 2, Nr. 20; Taf. 30: 1.

2) pár velkých Ag, zlatem plátovaných spon s rombickou nožkou zdobenou hvězdicovitými motivy; J. Werner 1981, Taf. 30: 2-3.

3) fragment velké Ag zlatem plátované spony s rombickou nožkou zdobenou hvězdicovitými motivy a velkým dutým knoflíkem na hlavici lučiku; J. Werner 1981, Taf. 30: 4.

²³⁰ **Świelino** (depot) – 2 ks, Ag+Au, nožka zakončena 2 půlobloučkami; J. Werner 1981, S. 233; Beilage 2, Nr. 22; Taf. 29: 2.

²³¹ **Dębczyno** (sídlištní – zahlobená stavba č. 22) 1 ks, Br, spona s mandorlovitou štěrbinou na lučiku; J. Werner 1981, S. 232; Beilage 2, Nr. 21.

²³² **Świlcza** (depot na sídlištní) – 1 ks, Ag; J. Werner 1981, S. 233; Beilage 2, Nr. 23.

²³³ **Bostorp** (rozrušený kostrový hrob) – typ Rohrbeck, 1 ks, Ag+Au; J. Werner 1981, S. 233; Beilage 2, Nr. 25; Taf. 27: 5.

švédském ostrově Öland a z norské lokality **Foss**²³⁴ (část obce Lyngdal, reg. Vest-Agder). K těmto nálezům je dnes třeba připočítat řadu nověji publikovaných exemplářů, z nichž největší zastoupení má nyní Bavorsko, kde se lokality kumulují zejména v povodí řeky Regnitz a Mohan v severní polovině země. Do první skupiny patří např. 3 výšinná sídliště a 1 hrobový nález z lokalit: **Reisberg u Burgellernu**²³⁵ (Lkr. Bamberg), **Retterner Kanzel u Eggolsheimu**²³⁶, **Ehrenbürg u Schlaifhausenu**²³⁷ (obojí Lkr. Forchheim) a hrob 45 z **Altendorfu**²³⁸ (Lkr. Bamberg). Dolnofrancký region v bavorském Pomohání reprezentuje povrchový nález fragmentu spony z **Karlstadtu**²³⁹, torzo lučíku z **Müdesheimu**²⁴⁰ (v povodí řeky Wern – pravého přítoku Mohanu) a hned 4 rozdílné varianty z plochy opevněného výšinného sídliště na vrchu **Wettenburg u Kreuzwertheimu**²⁴¹ (vše Lkr. Main-Spessart). Poněkud stranou těchto dvou hlavních center výskytu jsou nálezy spon z **Untereggersbergu**²⁴² (Lkr. Kelheim) v Dolním

²³⁴ **Foss** (kostrový mohylový hrob) – 2 ks, Ag+Au, spony s mandorlovitou štěrbinou na lučíku; J. Werner 1981, S. 233; Beilage 2, Nr. 24.

²³⁵ **Burgellern/Reisberg** – výšinné sídliště:

- 1) 1 ks, Br – lučík zdobený vstřícně rytými čarami; J. Haberstroh 2003, S. 243, Abb. 25: 3.
- 2) 1 ks, Br – nožka s rytým diagonálním křížem, lučík zdobený svazky rytých rýh; J. Haberstroh 2003, S. 243, Abb. 25: 4.
- 3) 1 ks, Br – spona s plochým páskovým lučíkem zdobeným podélným rýhováním a rombičkou nožkou s motivem kříže; J. Haberstroh 2003, S. 243, Abb. 25: 5.

²³⁶ **Eggolsheim/Retterner Kanzel** (výšinné sídliště) – 1 ks, Br, lučík s motivem dvou diagonálních křížů; J. Haberstroh 2003, S. 243, Abb. 26: 3.

²³⁷ **Schlaifhausen/Ehrenbürg** – výšinné sídliště:

- 1) 1 ks, Br – lučík zdobený rytými liniemi; J. Haberstroh 2003, S. 243, Abb. 26: 4.
- 2) fragment nožky; J. Haberstroh 2003, S. 243, Abb. 26: 5.

²³⁸ **Altendorf** (hrob 45) – 1 ks, Br – fragment lučíku; D. Neubauer 2007, S. 116, Abb. 38: 15.

²³⁹ **Karlstadt** (povrchový sběr) – 1 ks, Br – fragment lučíku; D. Neubauer 1998, S. 130, Abb. 1: 1; týž 2007, S. 116, Abb. 38: 12.

²⁴⁰ **Müdesheim** (povrchový sběr) – 1 ks, Br – fragment lučíku; D. Neubauer 1998, S. 130, Abb. 1: 2; týž 2007, S. 116, Abb. 38: 13.

²⁴¹ **Kreuzwertheim/Wettenburg** – výšinné sídliště:

- 1) typ Rohrbeck, 1 ks, Ag (?); D. Neubauer 2007, S. 116, Abb. 38: 8; Taf. 34:2; D. Rosenstock 1992, S. 194, Abb. 5: 21.
- 2) 1 ks, Ag+Au; D. Neubauer 2007, S. 116, Abb. 38: 9; Taf. 34: 3; D. Rosenstock 1992, S. 194, Abb. 5: 26.
- 3) 1 ks, Br (?) – fragment nožky; D. Neubauer 2007, S. 116, Abb. 38: 10.
- 4) 1 ks, Br (?) – spona s trapézovitě tvarovanou nožkou; D. Neubauer 2007, S. 116, Abb. 38: 11; Taf. 34: 1; D. Rosenstock 1992, S. 194, Abb. 5: 25.

²⁴² **Untereggersberg** (výšinné sídliště) – 1 ks, Br – fragment lučíku; D. Neubauer 2007, S. 116, Abb. 38: 14.

Bavorsku a z hrobu 17 na pohřebišti v **Dittenheimu**²⁴³ (Lkr. Weißenburg-Gunzenhausen) v regionu Střední Franky. Druhé největší zastoupení co do počtu lokalit si podrželo Sasko-Anhaltsko, kde k nálezům zpracovaným již J. Wernerem přibýly např. exempláře z pohřebišť zkoumaného v r. 1999 na jižním okraji obce **Röcken**²⁴⁴ (Lkr. Burgenlandkreis), kde byly objeveny celkem dva hroby s párem stříbrných spon typu Wiesbaden. Další dvě dvojice ze Saska-Anhaltska představují starší, J. Wernerem však nezminěné, nálezy bronzových párů spon typu Wiesbaden z hrobu 42/1959 na pohřebišti v **Görzigu**²⁴⁵ a dnes nezvěstné exempláře z kostrového hrobu č. 40 ve **Wulfen**²⁴⁶ (oboje Lkr. Anhalt-Bitterfeld) nalezeném již v roce 1931. Oblast Bádenska-Württemberska posiluje novější nález bronzové spony z kostrového hrobu č. 14 v **Dittigheimu u Tauberbischofsheimu**²⁴⁷ (Lkr. Main-Tauber-Kreis). Exempláře z Braniborska pak, vedle fragmentu bronzové spony z **Berlína-Rahnsdorfu**²⁴⁸, která však byla nalezena jako povrchová intruze na žárovém pohřebišti z mladší doby bronzové, obohatil nález bronzové spony z germánského sídliště v **Dallgow-Döberitz**²⁴⁹ (Lkr. Havelland) západně od Berlína. V Čechách přibyl nález 1 exempláře spony typu Wiesbaden z depotu stříbrných předmětů ukrytého v kaňonu řeky Labe nedaleko **Hřenska**²⁵⁰ (okr. Děčín) a bronzový pár z hrobu 168 na pohřebišti v **Praze-Zličíně**²⁵¹.

²⁴³ **Dittenheim** (hrob 17) – 1 ks, Br – spona nalezená jako starožitnost v ženském kostrovém hrobě ze 3/5 6. stol., kde neplnila funkci spinadla, ale byla součástí přívěsku; D. Neubauer 2007, S. 115, pozn. 864, S. 116, Abb. 31: 16.

²⁴⁴ **Röcken** – kostrové hroby:

5) hrob 7 – 2 ks, Ag; B. Schmidt – J. Bemann 2008, S. 107; S. 325, Taf. 133: 99/7, 1.

6) hrob 76 – 2 ks Ag+Au – nožka spon je v nárožích opatřena plochými kruhovými terčíky; B. Schmidt – J. Bemann 2008, S. 107; Taf. 137: 99/76, 1-2.

²⁴⁵ **Görzig** (hrob 42/1959) – 2 ks, Br; B. Schmidt – J. Bemann 2008, S. 44; S. 228, Taf. 36:37/69, 1-2.

²⁴⁶ **Wulfen** (hrob 40/1931) – 2 ks, Br, nezvěstné; B. Schmidt – J. Bemann 2008, S. 138; S. 384, Taf. 192: 127/9, 3-4.

²⁴⁷ **Dittigheim u Tauberbischofsheimu** (hrob 14) – 1 ks, Br – nalezena v porouchaném stavu uložená v kapsáři; U. von Freedon 2003, S. 12, Abb. 4: 3.

²⁴⁸ **Berlín-Rahnsdorf** (intruze na pohřebišti z mladší doby bronzové) – 1 ks, Br; P. Schöneburg 1996, S. 172; 174, Abb. 7; H. Seyer 1995, S. 43.

²⁴⁹ **Dallgow-Döberitz** (sídliště, zahloubený obj.) – 1 ks, Br – lučik zdoben dvěma podélnými mandličkovitými zářezy; P. Schöneburg 1996, S. 171, Abb. 4-5.

²⁵⁰ **Hřensko** (depot) – 1 ks, Ag; Jiřík – Peša – Jenč 2008, 188, Abb. 5: 1; 190, Abb. 7; Jiřík 2008, 172, Abb. 17 (vlevo); týž 2010, Tab. 2: 1 (nahore vlevo); Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, Obr. na s. 100 (nahore vlevo).

²⁵¹ **Praha-Zličín** (hrob 168) – 2 ks, Br; J. Vávra – J. Jiřík – M. Kuchařík – P. Kubálek 2008: s. 229, Obr. 15; J. Vávra – J. Jiřík – M. Kuchařík – I. Jarošová – M. Víšková 2012, p. 17, Fig. 15.

4.2.4 Perličková lišta – mřížkovaný dekor – mandličkovitý dekor – vrubořez

Již J. Werner se ve své studii zaměřil na důkladný stylistický rozbor několika výzdobných prvků, které se u některých spon typu Wiesbaden vyskytují. Výzdobné motivy jsou podle něj klíčem k možnosti stanovení regionálního rozšíření některých specifických variant těchto spon a tím i nepřímým dokladem existence lokálních výrobních center, která se v daných oblastech musela nacházet. Zároveň je však ornament možné použít pro stanovení směru, z kterého byly místní šperkařské dílny při své práci ovlivňovány. V případě geograficky vzdálenějších nálezů (Hammoor, Bostorp, Foss) je pak analýza ornamentu vedle samotného tvaru spon rovněž vodítkem pomáhajícím rozšifrovat původ spon a tím i pravděpodobný původ jejich nositelů.

Detailní stylistické analýze podrobil J. Werner zejména motivy vyskytující se na nožce spon. K těmto specifickým znakům řadí: **1. perličkovitou lištu** rámuující nožku spony po obvodu, **2. dekor v podobě ryté mřížky** vyplňované niellem, který bývá umístěn ve středovém poli nánožní destičky [tzv. „*Gittermuster*“], **3.** (u litých forem) **motivy ztvárněné technikou vrubořezu** a **4. vybíjení** provedené řadově nebo skupinově uspořádanými **mandličkovitými kolky** [tzv. „*Mandel-Dekor*“].

Výzdobný prvek v podobě **perličkovité obvodové lišty**, kterou je kolem dokola rámována plocha nánožní destičky (často v kombinaci s niellovaným mřížkovaným dekorem) je považován za charakteristický znak raných exemplářů spon typu Wiesbaden (Jiřík 2010, 148). Setkáváme se s ní na fragmentu nožky spony **z Wieslochu** či na exempláři **z Hřenska**. Objevuje se ale také na řadě o něco pozdějších litých lučkovitých spon z území středního Německa a Porýní, které po plechových sponách typu Wiesbaden následují. Příkladem jsou např. spony s polokruhovou záhlavní destičkou a nožkou ve tvaru vlaštovčího ocásku jako je velký bronzový exemplář **z hrobu 1** na pohřebišti **v Jena-Lobeda** (spolková země Durynsko), nebo malá spona **z hrobu 902 v Krefeld-Gellep** (spolková země Severní Porýní-Vestfálsko) či exemplář **z hrobu 99 v Rhenen**²⁵² (stř. Nizozemí, provincie Utrecht). Perličkovou lištu najdeme také na lité nožce páru stříbrných spon var. Rohrbeck **z hrobu 2 ve Wulfen**. Z dalších příkladů jmenuje J.

²⁵² J. Werner 1981, S. 238, Abb. 5a-b.

Werner pár stříbrných spon z **Výmaru** (spolková země Durynsko), z **hrobu 1 v Kohlstrasse** (spolková země Sasko) a hrobu 165 v **Eltille** (Rheingau-Taunus-Kreis, spolková země Hesensko) či na zvláštní formě bronzové plechové spony nalezené v areálu bývalého pozdně římského kastelu v **Bürgele u Gundremmingenu** na Dunaji (Lkr. Günzburg, spolková země Bavorsko), kterou tvoří 2 kosočtvercové nánožní destičky propojené dutým žebrovaným lučíkem²⁵³ (Werner 1981, 239). J. Werner spatřuje předlohu tohoto „západního“ dekoru ve výzdobě součástí vojenských pásových garnitur (přezek, nákončí a kování opasků), jaké byly v prvních desetiletích 5. stol. vyráběny v římskoprovinciálních dílnách na levém břehu řeky Rýna a které byly vedle perličkovité lišty zdobený i dalšími dekoracemi převzatými na spony typu Wiesbaden jako jsou vrubořez či motiv mřížky vyplňované niellem²⁵⁴ (Jiřík 2010, 148; Werner 1981, 237; 239; 241).

Mřížkovaný vzor vykládaný niellem, který zdobí střed nožky stříbrných spon z **Vinařic**, pár stříbrných spon z **Wiesbadenu**, fragment nožky z **Wieslochu**, nožku spony z **Bostorpu** a v modifikované formě (motiv vstříčných čar v segmentech křížem rozděleného kosočtvercového pole) i jeden z nálezů z **Wettenburgu u Kreuzwertheimu** (viz výše), najdeme rovněž u výše zmíněných, vrubořezem zdobených, provinciálních prací z Porýní. Je přítomen jak u nákončí z Kirchheimu, kde zdobí kuličky jeho hrozníčkovitého zakončení, tak v kvadratických polích vrubořezového dekoru kování pochvy meče z Wiesbadenu-Kastelu. I v tomto případě je tedy zjevné, že mřížkovaný motiv, který se v technicky a ornamentálně hrubší podobě vyskytuje u labskogermánských plechových spon typu Wiesbaden, navazuje na tradice provinciálních dílen z oblasti středního Porýní (Werner 1981, 237).

Nejinak je tomu i v případě **použití vrubořezu**, který se vyskytuje pouze u variant s litou nožkou. Vrubořezový dekor na nožkách těchto spon má rovněž přímou souvislost s pozdně římskými metalovými pracemi nacházenými ve vojenském prostředí podél rýnského limitu (Wiesbaden-Kastel, Kirchheim, Babenhausen), jejichž výzdobu, provedenou technikou vrubořezu, lze považovat za přímou předlohu a předchůdce výzdoby na páru spon z **hrobu A ve Weilbachu** (Kr. Main-Taunus, spolková země

²⁵³ J. Werner 1981, S. 240, Abb. 6a.

²⁵⁴ J. Werner 1981, S. 236, Abb. 4a-b. J. Tejral 2011, S. 275, Abb. 209.

Hessensko) (Werner 1981, 237). Tento pár stříbrných pozlacených spon se srdčité zakončenou nožkou, která je charakteristická pro variantu Rohrbeck (podle M. Schulze-Dörrlamm) označil původně Helmut Schoppa jako **spony typu Weilbach**. Jedná se o spony s litou nožkou, zdobenou kvalitním geometrickým dekorem, které se sponami typu Wiesbaden spojuje dutý plechový lučík zdobený příčnými obroučkami a typická absence záhlavní destičky, a proto jsou dnes považovány za jednu z jejich variant (Werner 1981, 236). Kromě exemplářů **z Weilbachu**²⁵⁵ je vrubořezem zdobena také dvojice stejně tvarovaných spon **z hrobu 182 Biharkeresztes-Ártánd-Nagyfarkasdomb**²⁵⁶ ve V Maďarsku (nedaleko hranic s Rumunskem), která je navíc doplněna okrajovou perličkovitou lištou, a stejným způsobem rámovaná nožka na páru spon **z hrobu 2 ve Wulfen**²⁵⁷, jejichž lučík je ještě plechový, ale nožka je již litá. Všechny 3 příklady představují lité exempláře se srdčité zakončenou nožkou v podobě vlašťovčího ocásku, které lze navíc označit i jako spony s knoflíkem na lučíku (BKF). Stejně jako pár spon z polské lokality **Świlcza**²⁵⁸ s vrubořezem zdobenou klínovitou nožkou a jemu příbuzný exemplář **z Groß Köris**²⁵⁹ (Lkr. Dahme-Spreewald, spolková země Braniborsko) a **z hrobu 216 v Yverdon-les-Bains**²⁶⁰ (okr. Jura-Nord Vaudois, kanton Vaud, Z Švýcarsko) jsou (nebo původně byly) všechny tyto spony opatřeny celkem 3 mi knoflíky, z nichž jeden byl umístěn na hlavici lučíku (BKF) a další dva na koncích osy vinutí. Všem vrubořezovým exemplářům byla v rámci rodiny spon typu Wiesbaden vyčleněna samostatná skupina (Tab. 8: Obr. 1 a 2), která bude zmíněna dále.

Zdá se, že všechny spony typu Wiesbaden s nožkou zdobenou mřížkováným dekorem vykládaným technikou niello, vrubořezem nebo perličkovitou lištou a jejich kombinacemi pocházejí z dílen v oblasti při ústí řeky Mohanu, kde byla tato skupina

²⁵⁵ **Weilbach** – J. Werner 1981, Taf. 28: 4-5; J. Tejral 1997, Abb. 27: 1-2; M. Martin 2002b, S. 209, Abb. 11: 3.

²⁵⁶ **Biharkeresztes-Ártánd-Nagyfarkasdomb** – J. Tejral 1997, Abb. 27: 8-9; M. Martin 2002b, S. 209, Abb. 11: 2; V. Hilberg 2009, S. 173, Abb. 5.67: 1-2.

²⁵⁷ **Wulfen** – B. Schmidt 1961, Taf. 51: a-b; týž 1976, S. 367, Taf. 179: c-d; J. Werner 1981, S. 231; Beilage 2, Nr. 15; Taf. 28: 2; M. Schulze-Dörrlamm 1986, 622, Abb. 32; J. Tejral 1997, Abb. 18: 2-3; M. Martin 2002b, S. 209, Abb. 11: 1; B. Schmidt – J. Bemann 2008, S. 134-135; S. 378, Taf. 186: 4-5; J. Schuster 2016, p. 236, Fig. 11: 3-4.

²⁵⁸ **Świlcza** – J. Werner 1981, S. 242, Abb. 8: a-b; J. Tejral 1997, Abb. 27: 10; V. Hilberg 2009, S. 139, Abb. 5.45: 16-17; J. Schuster 2016, p. 228; Fig. 1; p. 229, Fig. 3: 1-2; p. 230, Fig. 4: 1-2.

²⁵⁹ **Groß-Köris** – J. Tejral 1997, Abb. 27: 11; V. Hilberg 2009, S. 170, Abb. 5.64.

²⁶⁰ **Yverdon-les-Bains** – J. Schuster 2016, p. 236, Fig. 11: 5.

bohatě zdobených stříbrných spon zhotovována zřejmě kdesi v prostoru mezi Wiesbadenem a Heidelbergem. Místními šperkaři byly patrně zhotoveny i naše spony z Vinařic a Hřenska (Obr. 6, 8-9), jeden z exemplářů z Kreuzwertheim/Wettenburg²⁶¹ či nález ze vzdáleného Bostorpu²⁶². Pro většinu těchto exemplářů je charakteristické zlacení horkou cestou a svou výzdobou odkazují na vysoce kvalitní práce vyrobené v době okolo r. 400 či poč. 5. stol. v oblastech na levém břehu řeky Rýna (Werner 1981, 237; 240).

V kontrastu k této bohatě zdobené dolnopomohanské skupině spon jsou **nálezy prostých** bronzových a stříbrných **exemplářů** nacházené **na území středního a V Německa** (jižní Durynsko, Sasko, Sasko-Anhaltsko, Braniborsko), tedy mezi Durynským lesem a středním Polabím až Pohavolím, které jsou na nožce zdobený jen jednoduše vybíjenými kruhovými očky (Körner, Mattstedt, Geuz), jemně rytými čárkami připomínajícími motiv radélka (Wandlitz), anebo jsou ponechány zcela bez výzdoby (Dommitzsch, Rohrbeck) (Werner 1981, 241).

Z hlediska výzdoby zaznamenal Jochen Haberstroh **specifickou lokální skupinu** mezi koncentrací nálezů v oblasti **horního Pomohání**, resp. u spon, které se kumulují **na výšinných lokalitách v povodí řeky Regnitz** v severní polovině Bavorska. V tomto prostoru, nedaleko České kotliny, se vyskytují **spony typu Wiesbaden** s klasickou lichoběžníkovitou nožkou, **zdobené** na nožce či na lučíku **rytou lineární výzdobou**, která připomíná motivy známé z některých exemplářů niemberských spon var. C v Posáli (Haberstroh 2003, 242; Jiřík 2010, 148-149). Objevuje se zde motiv v podobě rybí kosti, kterým je pokryt lučík jednoho z exemplářů **z Reisbergu**²⁶³ a především svazky různě rytých linií či motivy ležatých křížů (kolky ve tvaru -X-) vytvářející geometrické a cikcakovité obrazce²⁶⁴. U exempláře s atypickým páskovým (nikoliv tradičně dutým)

²⁶¹ Kreuzwertheim/Wettenburg – D. Rosenstock 1992, S. 194, Abb. 5: 26.

²⁶² Bostorp – J. Werner 1981, Beilage 2, Nr. 25.

²⁶³ Reisberg – J. Haberstroh 2003, S. 243, Abb. 25: 3.

²⁶⁴ J. Haberstroh 2003, S. 243, Abb. 25:4; Abb. 26: 3.

lučíkem z **Reisbergu**²⁶⁵ a u dnes nezvěstné spony z **Ehrenbürgu**²⁶⁶ se setkáváme také s podélným rýhováním lučíku, které se jinak vyskytuje pouze u páru spon z **Hammooru**. Spony typu Wiesbaden, které jsou obecně považovány za typickou součást ženského kroje a jako takové známy především z hrobů, představují v nálezovém materiálu pozdně antických výšinných sídlišť severního Bavorska jen jednu z mála prokazatelných ženských komponent, jejíž móda (používání plechových spon) je v S Bavorsku, prostřednictvím **hrobu č. 45 v Altendorfu** (Lkr. Schwandorf) doložena ještě před ukončením zárového pohřebního ritu v oblasti Pomohání (Haberstroh 2003, 244).

Prvek, který v ½ 5. stol. n. l. patřil zřejmě k běžným dovednostem a součástem germánského uměleckého řemesla šperkařů pracujících v různých částech barbarika, a kterému je u kovových prací věnována velká pozornost, je dekor složený z drobných vybíjených tělísek v podobě úzkých, na obou koncích zašpičatělých oválek, který připomíná mělký vrubořez. Již v roce 1911 ho rakouský historik a archeolog Wilhelm Kubitschek označil jako tzv. „*Mandel-Punzen*“ či nověji „*Mandel-Dekor*“ (Werner 1981, 244; Jiřík 2010, 149). Tyto drobné mandličkovitě tvarované kolky, které ve skutečnosti připomínají spíše tvar na hranu postavené čočky či velmi úzké mandorly, a které se v různých sestavách objevují na celé řadě vybíjením zdobených kovových prací středo- a východogermánského kulturního okruhu stupně D2, se jako doplňkový ornament vyskytují také na nožkách některých exemplářů spon typu Wiesbaden, kde se setkáváme **se dvěma** odlišnými kompozičními **principy jejich použití**. V prvním případě může být nožka spon buď lemována, nebo doprovázena **ornamentem tvořeným z linií těchto mandličkovitých útvarů**, které jsou jednoduše řetězeny jeden za druhým (Vinařice, Wiesbaden, Kreuzwertheim, Trzebiatów) a mohou být někdy v místě spojů (u špiček mandlí) doplněny dvojicí vybíjených bodů (z každé strany jedním), což je motiv, který se vyvinul na půdě barbarika a reprezentuje ryze domácí germánský styl. V druhém případě se objevuje schéma, v němž jsou **mandličkovité kolky** na nožce spon buď **kruhově uspořádány do tvaru** kolem dokola orámované **rozety**, nebo volně **hvězdicovitě rozvětveny** (Dęczyńo, Świellino). V případě rozet se jedná o motiv

²⁶⁵ **Reisberg** – J. Haberstroh 2003, S. 243, Abb. 25: 5.

²⁶⁶ **Ehrenbürg** – J. Haberstroh 2003, S. 243, Abb. 26: 4.

vycházející již z tradice pozdně římských, vrubořezem zdobených, bronzových prací (Werner 1981, 244-251). Ve stupni D2 se tyto linie vybíjené z mandličkovitých kolků a rozetovitý či tzv. hvězdicovitý germánský ornament objevují jako jeden z motivů na drobné kovové industrii s charakteristickou kolkovanou výzdobou zhotovené ve stylu Untersiebenbrunn (či Untersiebenbrunn-Coşovenii de Jos), který vznikl pravděpodobně v římskoprovinciálních dílnách v Pannonii nebo v oblasti Přičernomoří, a je úzce příbuzný také se severským okruhem kovových památek s výzdobou ve stylu 2. fáze skandinávského horizontu Sösdala (konec 4. až $\frac{1}{3}$ 5. stol.). V těchto dvou kulturních okruzích se s mandličkovitým vybíjením setkáváme zejména na stříbrných a bronzových součástech pásových garnitur (kování, přezky, nákončí) nebo na ozdobných závěscích a jiných doplňcích honosně zdobených koňských postrojů²⁶⁷ (Werner 1981, 247-251; Tejral 2011, 171-172).

Západní, pozdně římskou dílenskou tradici zastupují především ozdobně vybíjená **terčovitá a lancetovitá opasková nákončí** z pozdního 4. a $\frac{1}{2}$ 5. stol., která jsou často opatřena protomy v podobě koní a tvoří součást ozdobně vybíjených pásových garnitur. Tato nákončí se, až na některé výjimky, koncentrují v horním a středním Porýní či v horním Podunají, tedy v pohraničních římskoprovinciálních oblastech JZ Německa²⁶⁸. Šesti-cípá rozeta sestavená z mandličkových kolků, podle H. W. Böhmeho, napodobuje vrubořezový motiv převzatý ze starších vojenských opasků²⁶⁹ (Werner 1981, 245; 248; Tejral 2011, 185; 276-277; 180-182).

Za samostatný projev germánské ornamentiky lze považovat **dekor sestavený ze tří- až pěti mandličkových kolků volně seskupených či rozvětvených do tzv. „hvězdicovitého tvaru“**. U dvoudílných plechových spon typu Wiesbaden se s ním

²⁶⁷ **Mainz-Greiffenklaustrasse** – J. Werner 1981, S. 245, Abb. 10: 2; 4; **Untersiebenbrunn** – J. Werner 1981, S. 246, Abb. 11: a-b; A. Koch 1999, S. 167, Abb. 6: 1-2; J. Tejral 2011, S. 170, Abb. 125; **Kronberg** – J. Werner 1981, S. 248, poz. 46 (Germania 11, Jahr. 1927, S. 34, Abb. 1); J. Tejral 1985, s. 352, Obr. 26: 10-12; **Dahmkehr** – J. Werner 1981, S. 246, Abb. 11: c; A. Koch 1999, S. 167, Abb. 6: 3; **Finnestorp** – J. Werner 1981, S. 251, Abb. 14: a; U. Näsman 2017, p. 109, Fig. 2 (vlevo); **Høsten Torp** – J. Werner 1981, S. 251, Abb. 14: b; **Untersiebenbrunn** – J. Werner 1981, S. 246, Abb. 11: a-b; J. Tejral 1997, Abb. 16: 1-2; týž 2011, S. 170, Abb. 125.

²⁶⁸ Protomy koní představují v tomto období velmi rozšířený motiv, který se uplatnil zejména při výzdobě rukojetí hřebců. Zatímco však hřebce opatřené koňskými nebo obecně zvířecími protomy byly rozšířeny od Británie až po dolní Podunají, jsou nálezy protomů koní zdobících kovovou industrii, a s ní spojená terčovitá nákončí, omezeny především na území horního a středního Porýní, příp. na horní Podunají v přilehlých pohraničních regionech JZ Německa mimo římské území. Z toho H. W. Böhme usuzuje, že se jedná o specifickou variantu vojenských opasků, která se vyvinula v římsko-alamanské nebo římsko-burgundské kontaktní zóně (J. Tejral 1997, 336; týž 2011, 185).

²⁶⁹ **Kempton** – J. Werner 1981, S. 247, Abb. 12: b; **Bürgle-Gundremmingen** – J. Werner 1981, S. 247, Abb. 12: a; **Schleithem-Hebsack** – J. Tejral 1997, Abb. 18: 8; týž 2011, S. 181, Abb. 137: 3.

setkáváme pouze u bronzové spony z **Dębczyna**²⁷⁰, na jejíž nožce jsou mandličkové kolky rozvětveny do podoby čtyřčlenných uskupení doplněných vybíjenými body. Typická je tato dekorace ale zejména pro severogermánský styl Sösdala. Tři hvězdicovitě uspořádané kolky se jako doplňkový ornament nacházejí na stříbrném peltoidním závěsku koňského postroje pocházejícího z pokladu z **Vennebo**²⁷¹ (Västergötland, Z Švédsko), jednoho z hlavních představitelů skandinávského horizontu Sösdala, kam patří také stejně tvarovaná stříbrná ozdoba čela koňského postroje s konci v podobě dvou svinutých ptačích hlaviček z nálezů na obětišti v **Sösdala**²⁷² (provincie Scania, ostrov Gotland, J Švédsko), po kterém byl tento styl pojmenován (Werner 1981, 252).

Mandličkovité vybíjení, uspořádané do kruhových rozet, či volný hvězdicovitý ornament jsou také charakteristické pro **skupinu bronzových přezek se štítkovým nebo vzácněji pravouhlým kováním**, které patří do raného 5. stol. a byly rozšířeny od Maďarska po J a stř. Polsko s ojedinělým výskytem také na pobřeží Jadranu a v černomořské oblasti jižního Ruska (Werner 1981, 246; 248). Jedná se o velké exempláře s oválným rámečkem zdobeným velmi často vybíjenými body tuzovanými stříbrem, které jsou opatřeny nejčastěji oválným nebo kruhovým až $3/4$ kruhovým (terčovitým) příchytým kováním, jehož povrch je zdoben celou řadou kombinací vybíjených mandličkových kolků, většinou ale tvořících rozetovitý vzor. Tyto přezky, vycházející z tvarosloví Čerňachovské kultury a staršího materiálu přechodného stupně D1, vyčlenila jako **typ Strzegocice-Tiszaladány-Kertsch** polská badatelka Renata Madyda-Legutko²⁷³. Mapování kolků zdobených přezek a dalších vybíjených prací s centrem výskytu v římskoprovinciálním prostředí středního Podunají pak nověji provedl maďarský archeolog István Bóna²⁷⁴. Z německých autorů se pak skupinami opaskových přezek zabývá Alexander Koch, který v rámci skupiny Strzegocice-Tiszaladány-Kertsch rozlišil celkem 5 variant²⁷⁵. Mezi velké reprezentativní přezky, řazené rovněž částečně

²⁷⁰ Dębczyno – J. Werner 1981, S. 232; Beilage 2, Nr. 21.

²⁷¹ Vennebo – J. Werner 1981, S. 251, Abb. 14: c; U. Näsman 2017, p. 169, Fig. 18.

²⁷² Sösdala – Werner 1981, Taf. 31: 2a-b; U. Näsman 2017, p. 160, Fig. 7.

²⁷³ Madyda-Legutko, R. 1978: The Buckles with Imprint Ornamentation. *Wiadomości Archeologiczne* 43, 1978, 3-16.

²⁷⁴ Bóna, I. 1991: *Das Hunnenreich*. Budapest-Stuttgart. (S. 261, Abb. 66).

²⁷⁵ A. Koch 1999 (var. **Tanais** – S. 171-172; S. 171, Abb. 11; S. 172, Abb. 12; var. **Cecel** – S. 172; S. 172, Abb. 13; var. **Pyszków** – S. 172-172; S. 173, Abb. 14; var. **Piwonice** – S. 173; S. 173, Abb. 15; var. **Szabadbattyán** – S. 173-174; S. 174, Abb. 16).

pod skupinu Strzegocice-Tiszaladány-Kertsch, patří i ve stejném stylu zdobené exempláře s pravoúhlým kováním²⁷⁶ (Werner 1981, 252; Koch 1999, 175; Tejral 2011, 175-179). Kvalita zhotovení (nedbalé i precizně zhotovené kusy) naznačuje, že tyto široce rozšířené, bohatě vybíjené exempláře byly vyráběny jak na půdě barbarika, tak (zejména v časném stupni DSN) v římskoprovinciálních dílnách v Podunají (Pannonii), kde se hojně vyskytují jak přímo v předpolí římského limitu, tak i dál severně a východně od Karpat. Za výrobky římskoprovinciálních dílen, jejichž odběratelem však byla barbarská vojenská elita, jsou ostatně považovány i vysoce kvalitní přezky a kování koňských postrojů z hrobu v Untersiebenbrunn. Vybíjením zdobené práce z východní části střední Evropy, které vznikly jako výsledek osvojení si cizích prvků z římskoprovinciálních dílen sloučených s domácími tradicemi, jsou tak nejspíše charakteristickým příkladem vzájemného míšení pozdních anticko-barbarských kultur (Hilberg 2009, 138; Tejral 2011, 179-180; 184).

Některé z exemplářů spon typu Wiesbaden jsou na hřbetě zdobeny také úzkou, **podélnou, mandorlovitou štěrbínou** (zářezem), která prochází středem jejich lučíku. Tento nezvyklý prvek se vyskytuje pouze na bronzové sponě ze sídliště **v Dębczynu**²⁷⁷, na dvojici velkých, stříbrných, zlatem plátovaných spon s nožkou zdobenou vybíjenými hvězdicovitými motivy z pokladu **v Trzebiatówě**²⁷⁸ a na páru malých, prokazatelně importovaných, pozlacených stříbrných spon z mohylového hrobu na norské lokalitě **Foss**²⁷⁹ (Werner 1981, 252-253). S dvojicí podélných mandličkovitých (ale kapkovitých nikoliv na obou koncích zahrocených) zářezů se nejnověji setkáváme na hřbetě lučíku spony ze sídlištního objektu **v Dallgow-Döberitz**²⁸⁰ (Schöneburg 1996, 167-175).

4.2.5 Nositelé

Spony typu Wiesbaden byly v naprosté většině případů nalezeny v hrobech, kde tvořily (zpravidla v páru) součást ženského kroje. Pouze ojediněle (Gaukönigshofen,

²⁷⁶ A. Koch 1999, S. 176, Abb. 19.

²⁷⁷ **Dębczyno** – J. Werner 1981, S. 232; Beilage 2, Nr. 21.

²⁷⁸ **Trzebiatów** – J. Werner 1981, Taf. 30: 2-3.

²⁷⁹ **Foss** – J. Werner 1981, S. 233; Beilage 2, Nr. 24.

²⁸⁰ **Dallgow-Döberitz** – P. Schöneburg 1996, S. 171, Abb. 4-5.

Westick) byly některé exempláře objeveny také na nížinných sídlištích. Nápadná kumulace těchto spon ve výšinných sídelních polohách v povodí řek Mohan a Regnitz v jižní části Německa (S Bavorsko) nebyla zatím v jiných regionech prokázána a zřejmě se jedná pouze o zvláštní lokální jev (Haberstroh 2003, 244). V Západním Pomořansku se naopak tyto spony často objevují v depotech (pokladech typu Trzebiatów-Świelino) z pol. 5. stol., které někdy bývají interpretovány jako náhražky pohřební výbavy (tzv. poklady mrtvého) (Machajewski 1998, 154). Jako votivní dar je rovněž interpretován i depot obsahující sponu typu Wiesbaden z Hřenska (viz dále).

V hrobech, u nichž se dochovala nálezová situace, byly tyto spony uloženy u pravého a levého ramene zemřelé a vykazují tedy, i přestože se jedná o alamanskou (labskogermánskou) formu spon, znaky tzv. „Peplosfibeln“ – krojovou charakteristiku oděvu východogermánských žen, které svůj peplos, na rozdíl od tunik, musely spínat na ramenou. Párové spony typu Wiesbaden jsou dokladem toho, že v ½ 5. stol., došlo u alamanských žen, zřejmě vlivem módy, k přijetí nového (východogermánského) zvyku a způsobu odívání. Šířitelkami tohoto zvyku mohly být v daném období příslušnice původem východogermánského kmene Burgundů, který se již v DŘ začal ze své domoviny mezi Odrou a Vislou přesouvat směrem na JZ. Ve 4. stol. se tento kmen usídlil při ústí řeky Mohanu a Rýna, odkud vytlačil právě Alamany a na poč. 5. stol. přesídlil na římské území v okolí dnešní Mohuče. Roku 413 uzavřeli Burgundi s Římany spojeneckou smlouvu, na jejímž základě obdrželi území okolo Wormsu a Špýru (spolková země Porýní-Falc), kde vytvořili nakrátko tzv. Wormskou říši, která však byla již v roce 436/7 vyvrácena Huny. Římský vojevůdce Flavius Aetius usadil roku 443 zbytky Burgundů v údolí řeky Rhône nedaleko Ženevského jezera. V této krajině zvané Sapaudia (Savojsko) měli pak jako římstí spojenci (foederáti) za úkol bránit Gallii proti nájezdům Alamanů (Bednaříková 2007, 169-171; Martin 2002, 208-209).

V oděvu typu peplos s párem spon typu Wiesbaden varianty Rohrbeck byla prokazatelně pohřbena žena z hrobu 2 ve Wulfen a rovněž zesnulá z hrobu A ve Weilbachu a 182 v Bihárkeresztes-Ártand-Nagyfarkasdomb s dvojicemi vrubořezových exemplářů varianty Weilbach. Stejný šat spínal i pár stříbrných spon typu Wiesbaden v případě mohylového pohřbu na jihonorské lokalitě Foss (Martin 2002, 208-209).

Zatímco ojedinělý výskyt spon skupiny NF-W ve vzdálených oblastech SV Gallie, Belgie, JZ Německa nebo Švýcarska, je dáván především do souvislosti s vojenskou službou a přesunem rodin germánských foederátů z Čech a Alamanie do římských pohraničních oblastí na západě, jsou spony typu Wiesbaden, jako ryze ženské spínadlo, v podobných případech pokládány za doklad mezikulturních sňatků. Exempláře z drahých kovů jako je stříbro, nalezené v oblastech značně vzdálených od místa svého přirozeného výskytu, nebývají považovány za doklady obchodu, nýbrž za osobní šperk. Většinou pocházejí z bohatě vybavených ženských hrobů, kde tyto cizí formy spon tvořily součást (funkční doplněk) kroje rovněž nedomáciho původu a jsou proto spojovány s mobilitou jednotlivých osob, v tomto případě za doklad příchodu manželek pocházejících z cizích krajín a kmenů (Werner 1981, 254). Svědectvím těchto událostí je především ženský pohřeb z **Foss**²⁸¹ v regionu Vest Agder na jihu Norska s párem silně opotřebovaných stříbrných spon se zřetelnou analogií v plechových sponách typu Wiesbaden z Pomořanska. Tento pár zdobí podélná mandorlovitá štěrbinová lučička jako je tomu u exemplářů z Dębuczyna a Trzebiatowa a jejich nožka je, stejně jako u spon z Trzebiatowa, zlacená pomocí plátků zlata s bohatě raženým a gravírovaným dekorem. Vzhledem k těmto analogiím se zdá, že stříbrný pár spon z Foss byl vyroben uměleckým řemeslníkem v Západním Pomořansku. Protože obě spony jsou o něco málo starší, než ostatní milodary v hrobě, které jsou již dílem místní produkce, a míra jejich opotřebení dokládá dlouhé používání, lze předpokládat, že dáma pohřbená v tomto hrobě pocházela původně z oblasti Pomořanska, odkud byla někdy v 1/2 5. stol., jak dosvědčují právě spony, provdána do Norska. Do hrobu jí pak byly spolu s krojem vloženy i doplňky zhotovené v její původní domovině, ke kterým ji zřejmě poutal osobní vztah. Podobně lze nahlížet i na stříbrnou sponu typu Wiesbaden pocházející ze zničeného hrobu v **Bostorpu**²⁸² na švédském ostrově Öland, která se však dochovala bez bližších nálezových okolností. Tato spona se srdčitě zakončenou nožkou (typ Rohrbeck) zdobenou niellovaným mřížkovým dekorem, byla zcela prokazatelně vyrobena v dílnách při ústí řeky Mohanu (Werner 1981, 253).

²⁸¹ **Foss** – J. Werner 1981, S. 233; Beilage 2, Nr. 24.

²⁸² **Bostorp** – J. Werner 1981, S. 233; Beilage 2, Nr. 25; Taf. 27: 5.

4.2.6 Zvlášť vyčleněné varianty spon typu Wiesbaden

a) Jednodílné východní varianty

S módou dutého plechového lučiku, zdobeného v některých případech perličkovanými drátky se setkáváme také u **skupiny jednodílných, honosně zdobených, stříbrných spon**, které byly ve stupni D2 rozšířeny ve střední a středovýchodní části Evropy a **jsou považovány za východní variantu spon typu Wiesbaden** (Tab. 7: Obr. 1). Na rozdíl od západních forem s dvoudílnou samostřílovou konstrukcí, se však jedná o jednodílné exempláře opatřené pouze krátkým čtyřzavítočným vinutím a plochou, zpravidla pravoúhlou, klínovitou nebo jinak ozdobně vykrojenou nožkou, které vývojově představují další fázi místních spon s pevným zachycovačem odvozených z domácích výrobních tradic. Také u těchto spon se na nožce někdy vyskytuje motiv z řady za sebou řetězených mandličkovitých kolků. Ve většině případů se jedná o nálezy z depotů náležejících ke skupině středovýchodoevropských pokladů horizontu Kačín-Zamość-Kožminek (Tejral 1997, 337; týž 2011, 200-201). K nejznámějším příkladům patří pár stříbrných exemplářů z polského pokladu ze **Siedlikówa**²⁸³ (pow. Ostrzeszów, Velkopolské vojvodství) (Tab. 7: Obr. 1b) vzdáleného asi 37 Km JZ od Kalisze, který původně obsahoval i kolem 400 římských denárů z 1. a 2. stol. a oválnou stříbrnou přezku se zesíleným rámečkem ze stupně D1. Tyto spony mají rovnou, dlouhou, pravoúhlou nožku zdobenou uprostřed podélnou řadou mandličkovitých kolků doplněných v místě spojů vybíjenými body ve stylu skupiny Untersiebenbrunn-Coşoveni. Stejným prvkem je zdobena i velmi podobná stříbrná **spona** s klínovitě vykrojenou nožkou **neznámé provenience**²⁸⁴ uložená v muzeu v **Berlíně** (Tab. 7: Obr. 1c), která však byla původně dvoudílné samostřílové konstrukce. Vedle bohatě zdobených spon ze slovenských lokalit **Selce**²⁸⁵ (okr. Banská Bystrica, Banskobystrický kraj) (Tab. 7: Obr. 1a) a **Kšinná**²⁸⁶ (okr. Bánovce nad Bebravou, Trenčianský kraj), pro které je charakteristická na obou stranách

²⁸³ **Siedlikowo** – J. Werner 1981, S. 249, Abb. 13: a; Taf. 31: 4-5; J. Tejral 1997, Abb. 15: 6; týž 2011, S. 176, Abb. 132: 1-2.

²⁸⁴ J. Werner 1981, S. 249, Abb. 13: b; Taf. 31: 1.

²⁸⁵ **Selce** – J. Werner 1981, Taf. 32: 1a-b; K. Pieta 1999, S. 180, Abb. 8: 8.

²⁸⁶ **Kšinná** – J. Werner 1981, Taf. 31: 3a-b; Taf. 32: 2a-c; K. Pieta 1987 (In: Germanen-Hunen-Awaren) Text S. 412; S. 399, Taf. 62: IX,13; J. Tejral 2011, S. 201, Abb. 152.

obloučkovitě vykrojená nánožní destička, je znám i jeden zcela prostý exemplář zdobený pouze perličkováním drátkem na lučíku z rumunského **Coșoveni**²⁸⁷ (župa Dolj, J Rumunsko). Nejnákladněji zdobený z výše uvedeného seznamu je pár stříbrných částečně pozlacených spon z Kšinné, který byl na nožce i na lučíku zdoben bohatou vybíjenou výzdobou doplněnou navíc niellem, filigránem a granulací (Werner 1981, 249-250; Hilberg 2009, 140; Tejral 1997, 337; týž 2011, 200-201).

b) Typ Rohrbeck

Jak bylo zmíněno již v předchozím přehledu, vyčlenila německá badatelka M. Schulze-Dörrlamm západní variantu spon typu Wiesbaden ze stříbrného a bronzového plechu se srdčité zakončenou nožkou v podobě tzv. vlašťovčího ocásku (Tab. 7: Obr. 2a), jako samostatný typ, který pojmenovala podle exempláře z rozrušených kostrových hrobů v Rohrbecku (Lkr. Teltow-Fläming) v Braniborsku jako typ Rohrbeck (Schulze-Dörrlamm 1986, 621-623). Autorka se domnívá, že tato varianta nebyla vyráběna po celou dobu používání spon typu Wiesbaden v průběhu 1/2 5. stol. a zahrnuje pouze část z období jejich celkové produkce, konkrétně 2/4 5. stol. Z plechových exemplářů sem zařadila pár stříbrných spon z ženského kostrového **hrobu 2 ve Wulfen**²⁸⁸ (Tab. 7: Obr. 2b). Tyto spony byly navíc opatřeny dutými plechovými knoflíky (na hlavici lučíku a na koncích osy vinutí) a typologicky tedy patří i k tzv. sponám s knoflíkem na lučíku [Bügelknopffibeln]. Zvláštností páru spon z Wulfen je litá nožka v kombinaci s plechovým lučíkem, na které se, vedle okrajové perličkovité lišty, poprvé objevuje vrubořez (2 trojúhelníkové zářezy v místě, kde je nožka rozštěpena). Vedle stříbrného exempláře z eponymní lokality **Rohrbeck**²⁸⁹, jehož nožka je ponechána zcela bez výzdoby, patří do této skupiny také bronzová spona z **hrobu 14 v Niembergu**²⁹⁰ (Lkr.

²⁸⁷ **Coșoveni** – J. Tejral 1997, Abb. 15: 3; 2011, S. 201, Abb. 153: 1.

²⁸⁸ **Wulfen** – hrob 2 (pár Ag plechových spon s litou, vrubořezem zdobenou nožkou ve tvaru vlašťovčího ocásku – typ Rohrbeck); B. Schmidt 1961, Taf. 51: a-b; týž 1976, S. 367, Taf. 179: c-d; J. Werner 1981, S. 231; Beilage 2, Nr. 15; Taf. 28: 2; M. Schulze-Dörrlamm 1986, 622, Abb. 32; M. Martin 2002, S. 209, Abb. 11: 1; B. Schmidt – J. Bemann 2008, S. 378, Taf. 186: 4-5; J. Schuster 2016, p. 236, Fig. 11: 3-4.

²⁸⁹ **Rohrbeck** – nálezy z rozrušených kostrových hrobů – 2 ks (Ag plechová spona s nožkou ve tvaru vlašťovčího ocásku – typ Rohrbeck + Ag plechová spona s klínovitou nožkou); J. Werner 1981, S. 231-232; Beilage 2, Nr. 17a-17b.

²⁹⁰ **Niemberg** – hrob 14 (bronzová plechová spona s nožkou ve tvaru vlašťovčího ocásku – typ Rohrbeck); J. Werner 1981, S. 231; Beilage 2, Nr. 13; B. Schmidt – J. Bemann 2008, S. 97; S. 310, Taf. 118: 83/14, 2.

Saalekreis, spolková země Sasko-Anhaltsko) zdobená na nožce krátkými vyběženými čarami a kroužky, exemplář **z hrobu 2307 v Krefeld-Gellep**²⁹¹ (Regierungsbezirk Düsseldorf, spolková země Severní Porýní-Vestfálsko), který má po stranách nožky dvě řady vůči sobě vklíněných trojúhelníkovitých kolků a především ojedinělý nález ze švédského **Bostorpu**²⁹² s nožkou vyplněnou uvnitř niellovaným mřížkovaným dekorem, který je spojován s výrobní tradicí dílen při ústí řeky Mohanu. Z novějších nálezů pak skupinu doplňuje pravděpodobně stříbrná spona s vyběženým mandličkovitým dekorem z výšinné opevněné polohy na vrchu **Wettenburg u Kreuzwertheimu**²⁹³. Ve starší práci z roku 1977 zařadila M. Schulze všechny tyto spony pod skupinu s pracovním kódem 231 (Ix BM 9 a), do které začlenila i lité exempláře se srdčité zakončenou nožkou zdobenou po celé ploše vrubořezovým dekorem **z hrobu A ve Weilbachu**, které německý archeolog Helmut Schoppa²⁹⁴ označil jako **typ Weilbach**²⁹⁵. Této vysoce kvalitní práci odpovídá i neméně precizně zhotovený pár stříbrných pozlacených spon z pohřebiště v **Biharkeresztes-Ártánd-Nagyfarkasdomb**²⁹⁶ ve východním Maďarsku. Oba páry těchto litých vrubořezových spon jsou dnes vyčleněny jako samostatná varianta (viz dále). M. Schulze-Dörrlamm je považuje za pozdější lité napodobeniny plechových variant typu Rohrbeck, které byly podle ní vyráběny až kolem pol. nebo v rané 2. pol. 5. stol. (Schulze-Dörrlamm 1986, 621).

²⁹¹ **Krefeld-Gellep** – hrob 2307 (Ag plechová spona s nožkou ve tvaru vlaštovčího ocásku – typ Rohrbeck); J. Werner 1981, S. 230; Beilage 2, Nr. 6.

²⁹² **Bostorp** – J. Werner 1981, S. 233; Beilage 2, Nr. 25; Taf. 27: 5.

²⁹³ **Kreuzwertheim/Wettenburg** – D. Neubauer 2007, S. 116, Abb. 38: 8; Taf. 34: 2; D. Rosenstock 1992, S. 194, Abb. 5: 21.

²⁹⁴ Schoppa, H. 1959: Die fränkischen Friedhöfe von Weilbach, Maintaunuskreis. Wiesbaden. (S. 20-22).

²⁹⁵ **Weilbach** – J. Werner 1981, Taf. 28: 4-5; J. Tejral 1997, Abb. 27: 1-2; M. Martin 2002, S. 209, Abb. 11: 3.

²⁹⁶ **Biharkeresztes-Ártánd-Nagyfarkasdomb** – J. Tejral 1997, Abb. 27: 8-9; M. Martin 2002, S. 209, Abb. 11: 2; V. Hilberg 2009, S. 173, Abb. 5.67: 1-2.

5 SPONY STUPNĚ D2/D3

5.1 LITÉ VARIANTY SPON TYPU WIESBADEN ZDOBENÉ VRUBOŘEZEM

5.1.1 Typ Úherce-Świlcza (východogermánské)

- **Úherce** – bohatý ženský kostrový hrob (2 ks, Ag+Au)

Za chronologicky nejmladší zástupce typologické řady spon typu Wiesbaden, které vývoj těchto spínadel v pol. a na poč. $2/2$ 5. stol. uzavírají, jsou některými autory považovány **pozdní lité varianty**, resp. napodobeniny původních plechových spon, zdobené bohatou (geometrickou nebo úponkovitou) vrubořezovou výzdobou zhotovenou v tzv. nydamském stylu (přechodná fáze mezi skandinávským výzdobným stylem Sösdala a Sjörup v $1/2$ 5. stol.). Typologicky se jedná stále o spony s pevným zachycovačem, které odpovídají 2 sérii VI. skupiny podle O. Almgrena. Většina těchto spon pochází z nalezišť ve východní části střední Evropy, především z Polska – z území patřícímu již k východogermánskému kulturnímu okruhu, kde jsou tyto lité varianty (na rozdíl od Čech) nacházeny výhradně v depotech (často v kombinaci s plechovými exempláři), které se většinou interpretují jako náhražka pohřební výbavy či tzv. poklady mrtvého [Totenschatz]. Pro tyto kvalitně zhotovené vrubořezové práce vyrobené z pozlaceného stříbra byla vytvořena zvláštní kategorie spon – spony typu Úherce-Świlcza, kterou tvoří spínadla dvou skupin:

- a) **Lité lučkovité spony s polokruhovitou záhlavní destičkou se 3 mi nebo 5 ti knoflíky a podlouhlou rombicky tvarovanou nožkou, které jsou zdobené tzv. úponkovitými vrubořezovými motivy (varianta Úherce).**

b) Lité samostřílové spony bez záhlavní destičky s knoflíkem na lučíku (BKF) a koncích osy vinutí, s klínovitou nožkou zdobenou geometrickým vrubořezovým dekorem (varianta Świlcza).

Obě varianty spojuje se sponami typu Wiesbaden především jejich široký, ve spodu dutý lučík s průřezem ve tvaru písmene -C- zdobený po celé délce příčným žebrováním nebo pravidelně rozmístěnými perličkovanými drátky. V případě varianty Świlcza je charakteristickým znakem také typická absence záhlavní destičky a u obou variant pak příbuzný tvar nožky (rombický, klínovitý).

V labskogermánsko-východogermánském tvarovém okruhu se také vyvinula obliba používání dutých ozdobných knoflíků, které byly vyráběny buď jako žebrované, nebo kulovitě tvarované, výjimečně i polyedrické (např. Weilbach).

5.1.1.1 Varianta Úherce

Varianta Úherce (Tab. 7: Obr. 3) byla pojmenována podle dvou exemplářů z bohatě vybaveného ženského hrobu v **Úhercích u Loun** v SZ Čechách (Obr. 26 a 27), který byl objeven roku 1884 (viz kap. 7.1.18 a 7.3.1.1). Jejich nejznámější tvarovou a výzdobnou analogii představuje pár stříbrných zlacených spon z depotu nalezeného na území děbczyńské kulturní skupiny v SZ Polsku na katastru obce **Świellino**²⁹⁷ (pow. Koszaliń, Západopomořanské vojvodství). Tento depot se skládal celkem ze 4 spon – z dvojice plechových exemplářů typu Wiesbaden a **páru velkých** (19,5 cm dlouhých) **litých vrubořezových spon varianty Úherce-Świlcza** se záhlavní destičkou s 5 ti knoflíky (Tab. 7: Obr. 3a). Poklad byl objeven náhodně roku 1904 při stavbě úzkorozchodné železniční trati vedoucí ve směru ze Świelinu do Bobolice a celých 30 let se předměty nacházely ve vlastnictví majitele pozemku. Teprve v červenci roku 1934 se informace o nálezu dostaly do muzea ve Štětíně, kam byly spony se souhlasem majitele převezeny (Bursche – Machajewski – Rogalski 2012, 308; Machajewski 1992b, 82; Zeiř 1937, 34). Spony byly objeveny pohromadě, ukryté záměrně pod velikým kamenem.

²⁹⁷ Świellino – E. Petersen 1936, S. 57, Abb. 41; H. Zeiř 1937, S. 34, Taf. 10: 1-2; Taf. 11: 2; H. Preidel 1939-1940, Taf. 56: 3a-3b; H. Kühn 1981, Taf. 75: 503; J. Werner 1981, Taf. 29: 1-1a; H. Machajewski 1992a, s. 34; s. 229, Tab. XLI: 1; V. Hilberg 2009, S. 158, Abb. 5.57; J. Jiřík 2011, 291, Fig. 9.11: D3.

Charakter pokladu proto bývá často popisován jako kultovní depozit. Ten se nejčastěji interpretuje buď jako votivní dar (oběť božstvům na posvátném místě), nebo jako součást osobní výbavy zemřelého, který byl však pochován jinde. Podle skandinávské tradice fungují tyto poklady jako náhrada pohřební výbavy. Tato představa souvisí s vírou tradovanou ještě v době vikinské, podle níž si nebožtík za života ukrýval do země předměty osobní povahy, které mu měly po smrti dál sloužit (Bursche – Machajewski – Rogalski 2012, 308; Zeiß 1937, 34).

Depot ze Świelinu patří mezi tzv. **poklady typu Świelino-Trzebiatów**, které náleží ke 2. horizontu nálezů pokladů koncentrovaných na území děbzyňské kulturní skupiny, zejména v oblasti mezi řekami Rega a Parsęta (Západopomořanské vojvodství, SZ Polsko) a jsou datovány do konce 1/2 až poloviny 5. stol. (Machajewski 1992b, 82). Do stejného okruhu patří, jak název napovídá, i poklad objevený v **Trzebiatówě**²⁹⁸ (pow. Gryfice), který obsahoval 4 plechové spony typu Wiesbaden s vybíjenou výzdobou ve stylu Sösdala, sídlištní depot z **Dębzyńa**²⁹⁹ (pow. Białogard) s podobně zdobeným bronzovým exemplářem a poklad z **Kielpinu**³⁰⁰ (pow. Gryfice) (Tab. 7: Obr. 3b), se dvěma stříbrnými pozlacenými lučikovými sponami tvarově příbuznými zdejšími východními variantám spon typu Wiesbaden (viz dále). Složení depotů typu Świelino-Trzebiatów odráží kontakty mezi Západním Pomořanskem a Skandinávií. Právě na sponách z těchto pokladů se objevuje užití skandinávského výzdobného stylu Sösdala a Sjörup. Zatímco však vzory stylu Sösdala (konec 4. a celé 5. stol.), který je založen na

²⁹⁸ **Trzebiatów** – roku 1916 byl v místní štěrkovně náhodně objeven depot nejméně 4 pozlacených stříbrných plechových spon typu Wiesbaden. Tři z těchto spon byly téměř identické. Skládaly se z dlouhé rombové nožky s krátkým zachycovačem a širokého dutého lučiku s půlkruhovitým průřezem. Původně byly opatřeny samostřílovým vinutím s dolní třívou, které se však ani u jedné ze spon nedochovalo. U jednoho z exemplářů se zachoval dlouhý trn s pozůstatkem dutého plechového knoflíku, který byl začepován do hlavice lučiku. Nožky spon pokrýval vybíjený ornament vycházející z tradice skandinávského výzdobného stylu Sösdala. Ozdobný motiv byl tvořen z koncentricky uspořádaných ozubených koleček (kružnic) a menších polokroužků doplněný linií ze za sebou řetězených mandličkovitých kolků. Okraj lemovala vybíjená perličkovitá lišta. U 4. exempláře byla nožka zdobena jen perličkovými liniemi. Z původních 4 spon se po 2. sv. válce dochovala jen jedna jediná uložená dnes v Národním muzeu ve Štětíně (A. Bursche – H. Machajewski – B. Rogalski 2012, 310; H. Machajewski 1992a, S. 143). Obr. Werner 1981, Taf. 30: 1-4.

²⁹⁹ **Dębzyńo** – skupina sídlišť z DŘ a časné fáze DSN – poloha 3, v poloze č. 22 (obj. 300) byl objeven depot, který obsahoval skleněnou nádobu a pohár typu Snartemo, bronzovou sponu typu Wiesbaden s mandorlovitou štěrbinou na lučiku a nožkou zdobenou vybíjeným ornamentem ve stylu Sösdala, sponu s lopatkovitou nožkou, hliněné přesleny, železný nůž, šipku a několik železných kroužků (H. Machajewski 1992a, s. 209, Tab. XXI).

³⁰⁰ **Kielpino** – poklad z Kielpinu byl objeven někdy kolem roku 1900 při těžbě rašeliny. Přesné nálezné okolnosti ani původní složení depotu nejsou známy. Část předmětů, která se o několik desetiletí později dostala do muzea v Gdaňsku, se skládá ze dvou lučikovitých spon zhotovených z pozlaceného stříbra, několika fragmentů kroužků ze stříbrného drátku a celkem z 31 jantarových, 2 skleněných a 2 karneolových korálků (V. Hilberg 2009, 153-155). M. Tempelmann-Maczyńska 1985, S. 147, Abb. 24; V. Hilberg 2009, S. 156, Abb. 5.56.

vybíjených motivech převzatých z prací pozdní doby římské, jsou zdobeny plechové exempláře (typ Wiesbaden), styl Sjörup (konec 1/2 5. stol. až konec 5. nebo poč. 6. stol.), který v sobě propojil skandinávské a provinciální (západoevropské) prvky převzaté z vrubořezem zdobených prací z konce doby římské v Porýní, se uplatnil při výzdobě litých spon zdobených právě technikou vrubořezu (typ Úherce-Świlcza). Skandinávský protipól těchto nálezů představuje nádherně zdobený exemplář z oblasti **Bohuslän**³⁰¹ (region Götaland) v J Švédsku (Tab. 7: Obr. 3c) (Machajewski 1992a, 143; týž 1992b, 82).

5.1.1.1.1 Původ varianty Úherce

Spony varianty Úherce jsou někdy označovány také jako **lité spony podunajského typu s vrubořezovou výzdobou ve stylu Sjörup**. Podobnost s podunajskými plechovými sponami z 1/2 5. stol. je zřetelná v protáhlém tvaru jejich nožky a zejména v přítomnosti polokruhové záhlavní destičky. Po morfologické a výzdobné stránce tvoří tyto spony derivát, který smísil tvar polabských spon typu Wiesbaden (podoba lučičku, základní tvar nožky), podunajských (východogermánských) plechových spon (přítomnost záhlavní destičky, dlouze protažená nožka) a severogermánský výzdobný ornament (vrubořezové vzory vycházející z tradice skandinávského stylu Sjörup). To vše za přispění předloh pocházejících z provinciálních dílen pozdní doby římské, jejichž výrobky se germánští řemeslníci ze severu a v Podunají inspirovali a v modifikované podobě je pak s časovým odstupem přenesli na domácí tvary.

O tom, že spony varianty Úherce, které se inspirovaly plechovými předlohami z Podunají, jsou možná první formou pozdějších litých exemplářů se záhlavními destičkami, svědčí skutečnost, že tyto spony (jak z Úherců, tak ze Świlina) jsou složeny z více dílů – záhlavní destičky všech 4 exemplářů byly vyrobeny samostatně z několika vzájemně pospojovaných komponent (vnější rám záhlavní destičky, její vnitřní výplň, knoflíky, konstrukce vinutí) a k tělu spony následně přiletovány. Složitost této konstrukce podporuje myšlenku, že v případě varianty Úherce může jít o první pokusy přenosu tvaru

³⁰¹ **Bohuslän** (ojedinelý nález) – Åberg 1922, S. 24, Abb. 16; Salin 1935, S. 50, Abb. 112.

plechových spon do budoucí odlévané podoby, protože později bylo obvyklé zhotovovat (odlévat) celý kus i s výzdobou naráz (Zeiß 1937, 36).

Párům honosných spon z Úherců a Świelinu jsou svým tvarem, způsobem zhotovení, výzdobou i místem nalezení příbuzné nákladně zdobené exempláře z pokladu **v Kielpinu** (Tab. 7: Obr. 3b), které depot datují shodně do období kolem pol. 5. stol. Obě spony mají romboickou až klínovitou nožku a polokruhovitou záhlavní destičku opatřenou původně třemi samostatně nasazenými knoflíky. Větší exemplář je dlouhý 16 cm a jeho polokruhovitá záhlavní destička je po celé ploše vyplněna jemnou ornamentální výzdobou vybíjenou v úzkých pásech. Dolní část záhlavní destičky uzavírá horizontální linie vytvářející jednoduchý cikcakovitý motiv provedený technikou vrubořezu. Nožka spony je mírně střechovitě hráněná a zdobená podobným způsobem. Tuto sponu lze spojit s vybíjenými pracemi stylu Sösdala a Untersiebenbrunn-Coşoveni de Jos stupně D2. Dílna, ve které byla vyrobena, záměrně propojila jihovýchodoevropské a skandinávské podněty a přidáním zvláštnosti v podobě velkých, dutých knoflíků, odvozených z římských spon s cibulovitými knoflíky, a širokého, příčně žebrovaného lučíku s podélnou mandorlovitou štěrbínou, který se vyskytuje u východních spon typu Wiesbaden, pak vytvořila zcela ojedinělý tvar. Nejinak je tomu i v případě druhé spony dlouhé okolo 11 cm, která však není zdobena vybíjením, nýbrž je po celé ploše, včetně lučíku, pokryta vrubořezovou výzdobou (úponkovitou i geometrickou), s nejbližšími paralelami právě u exemplářů varianty Úherce-Świlcza (Hilberg 2009, 154-155).

5.1.1.2 Varianta Świlcza

Variantu Świlcza (Tab. 8: 1) zastupují lité samostřílové **exempláře s klínovitou nožkou** zdobenu po celé ploše geometrickým vrubořezovým dekorem. Tyto spony jsou po tvarové stránce imitacemi plechových variant spon typu Wiesbaden a stejně jako některé z nich jsou opatřeny třemi ozdobnými knoflíky (na hlavici lučíku a koncích osy vinutí), které je řadí do kategorie spon s knoflíkem na lučíku (BKF). Tvarově i výzdobně jsou jim nejbližší lité vrubořezové **exempláře se srdčité zakončenou nožkou**, které H. Schoppa označil jako **typ Weilbach** – litý protějšek plechových exemplářů varianty Rohrbeck podle M. Schulze-Dörrlamm. Výrobní technologie (lití) a tvar nožky (klínovitá X srdčité zakončená) jsou kritérii, která skupiny Świlcza a Weilbach umožňují definovat jako úzce příbuzný, ale v obou případech samostatný typ. Jan Schuster nazývá nejnověji

tyto dvě skupiny spon jako **typ Groß Köris-Šwilcza** (varianta s klínovitou nožkou) a **typ Wulfen-Weilbach** (varianta se srdčitou nožkou)³⁰² (Tab. 8: 2).

5.1.1.2.1 Nálezy varianty Šwilcza

Varianta Šwilcza je nazvána podle eponymní lokality **Šwilcza** (pow. Rzeszów, Podkarpatiské vojvodství) v JV Polsku, kde byla roku 1970 objevena jedna z nejlépe dochovaných osad představitelů przeworské kultury. Mezi lety 1970-1982 zde bylo prozkoumáno celkem 9 zahloubených objektů včetně dvou chat a dílen na zpracování jantaru, které představují výrobní zónu většího sídelního areálu situovaného na křižovatce labsko-východogermánských, hunských a baltských kontaktních cest. Nadregionálních vztahy, které zde byly prokázány, souvisí zřejmě s geografickou polohou sídliště umístěného nedaleko severního okraje Dukelského průsmyku, kde mělo vzhledem k přechodu Karpat vynikající dopravní podmínky. V roce 1976 byl v přístavbě na jižní straně zahloubené chaty č. 1 objeven poklad zlatých a stříbrných předmětů³⁰³ uložený v koženém pouzdru. Tento depot zahrnoval 2 lité stříbrné pozlacené spony varianty Úherce-Šwilcza³⁰⁴ (Tab. 8: Obr. 1a) s vrubořezovou výzdobou, stříbrnou plechovou sponu typu Wiesbaden s klínovitou nožkou zdobenou tremolovými čarami, stříbrnou niemberskou sponu varianty B s vybíjenými esíčkovitými puncy, zlatou půlměsícovitou hunskou náušnici, bronzovou náušnici, stříbrný náramek s kyjovitými konci s osmihranným průřezem rozdělený na 2 kusy, fialový skleněný korálek, shluk 11 kroužků ze stříbrného drátu s přes sebe ovinutými konci, fragment železného předmětu (čepel nože?) s kouskem spečeného jílu, část kostěného nástroje, pazourkový úštěp a 10 římských denárů z 2. stol. n. l. (Hilberg 2009, 136-138; Schuster 2016, 227-239).

Osada fungovala od konce 4. do pol. 5. stol., kdy byla narychlo opuštěna zřejmě pod vlivem vnějšího nebezpečí (pravděpodobně ze strany Hunů), o čemž svědčí i poklad zanechaný uvnitř chaty č. 1. Tento zánikový horizont potvrdil i dendrochronologický

³⁰² J. Schuster 2016, p. 237.

³⁰³ J. Werner 1981, S. 342, Abb. 8; V. Hilberg 2009, S. 139, Abb. 5.45; J. Schuster 2016, p. 228; Fig. 1.

³⁰⁴ **Šwilcza** – J. Werner 1981, S. 242, Abb. 8: a-b; J. Tejral 1997, Abb. 27: 10; V. Hilberg 2009, S. 139, Abb. 5.45: 16-17; J. Schuster 2016, p. 228; Fig. 1; p. 229, Fig. 3: 1-2; p. 230, Fig. 4: 1-2.

rozbor dobře zachovalých zbytků dřevěné podlahy ze zahloubeného domu č. 1, které byly datovány cca do roku 433 ± 10 let (Hilberg 2009, 138).

Pár nákladně zhotovených litých, stříbrných spon s klínovitou nožkou zdobenou pozlaceným geometrickým vrubořezem je dlouhý 8,6 cm a jeho lučík je ozdoben skupinami příčných žeber a 5 ti perličkovanými drátky. Hlavice a konce osy vinutí jsou osazeny 3 mi kulovitými knoflíky.

Skupinu Šwiltza zastupují v současnosti jen 4 známé exempláře. Vedle **páru z eponymní lokality Šwiltza**, se v literatuře objevují již pouze 2 samostatné kusy. První sponou je exemplář nalezený v jezeře u městečka **Groß Köris**³⁰⁵ (Lkr. Dahme-Spreewald) v Braniborsku (Tab. 8: Obr. 1c), zatímco druhý kus představuje spona **z hrobu 216** na pohřebišti v **Yverdon-les-Bains**³⁰⁶ (okr. Jura-Nord Vaudois, kanton Vaud) objeveném na JZ břehu Neuchâtelského jezera ve Švýcarsku (Tab. 8: Obr. 1b). Stejně spoře je zastoupena i **varianta Weilbach** se srdčitě zakončenou nožkou. Tu vedle dvojice spon **z hrobu A ve Weilbachu**³⁰⁷ (Kr. Main-Taunus, spolková země Hessensko) (Tab. 8: Obr. 2c), prezentují již jen párové spony **z hrobu 182** na gepidském pohřebišti v **Biharkeresztes-Ártánd-Nagyfarkasdomb**³⁰⁸ (Tab. 8: Obr. 2b) a vzhledem k lité nožce se dvěma vrubořezovými zářezy pak i dvojice spon s plechovým lučíkem **z hrobu 2 ve Wulfen**³⁰⁹ (Lkr. Anhalt-Bitterfeld, spolková země Sasko-Anhaltsko) (Tab. 8: Obr. 2a). Všechny spony spojuje geometrická vrubořezová výzdoba vycházející z podobného schématu. Nožky exemplářů ze Šwiltzy, Groß Köris, Weilbachu i Biharkeresztes-Ártánd-Nagyfarkasdomb jsou pomyslnou vvislou linií opticky rozděleny na dvě poloviny vyplněné stranově převráceným vrubořezovým dekorem, často ve formě šikmých řezů. Ve způsobu výzdoby těchto spon lze pozorovat stejný řemeslný styl, který by mohl poukazovat na jejich společný kulturní původ. Dané schéma porušuje pouze nožka spony

³⁰⁵ **Groß-Köris** – J. Tejral 1997, Abb. 27: 11; V. Hilberg 2009, S. 170, Abb. 5.64; J. Schuster 2016, p. 236, Fig. 11: 6.

³⁰⁶ **Yverdon-les-Bains** – J. Schuster 2016, p. 236, Fig. 11: 5.

³⁰⁷ **Weilbach** – J. Werner 1981, Taf. 28: 4-5; J. Tejral 1997, Abb. 27: 1-2; M. Martin 2002b, S. 209, Abb. 11: 3; J. Schuster 2016, p. 237, Fig. 12: 1.

³⁰⁸ **Biharkeresztes-Ártánd-Nagyfarkasdomb** – J. Tejral 1997, Abb. 27: 8-9; M. Martin 2002b, S. 209, Abb. 11: 2; V. Hilberg 2009, S. 173, Abb. 5.67: 1-2; J. Schuster 2016, p. 237, Fig. 12: 2.

³⁰⁹ **Wulfen** – B. Schmidt 1961, Taf. 51: a-b; týž 1976, S. 367, Taf. 179: c-d; J. Werner 1981, S. 231; Beilage 2, Nr. 15; Taf. 28: 2; M. Schulze-Dörrlam 1986, 622, Abb. 32; J. Tejral 1997, Abb. 18: 2-3; M. Martin 2002b, S. 209, Abb. 11: 1; B. Schmidt – J. Bemann 2008, S. 134-135; S. 378, Taf. 186: 4-5; J. Schuster 2016, p. 236, Fig. 11: 3-4.

z Yverdon-les-Bains, u které byla použita odlišná kompozice (Schuster 2016, 239). Zatímco u spon varianty Úherce se předpokládá, že byly (stejně jako plechové spony typu Wiesbaden z území mezi Odrou a Vislou i oba deriváty z Kiełpinu) vyrobeny v dílně, kterou je možné lokalizovat do východogermánské oblasti ležící pravděpodobně kdesi na území děbczyńské kulturní skupiny v SZ Polsku, provenienci varianty Świlcza a jí příbuzného typu Weilbach nebylo zatím možné blíže klasifikovat (Hilberg 2009, 157). K. Mesterházy považuje spony z hrobu 182 v Ártánd-Nagyfarkasdomb, datovaného do $2/2$ 5. stol., na základě západních analogií za durynské importy v gepidském prostředí. Protože spony byly nalezeny pod rameny a byly tedy nošeny nikoliv durynským, ale charakteristickým východogermánským způsobem, musela být v tomto případě jejich majitelkou gepidská žena (Dobos 2009, 233). Sporadičnost nálezů, které byly navíc objeveny v od sebe značně vzdálených a odlišných kulturních prostředích, však přesněji zařazení prozatím neumožňuje.

Lité **exempláře varianty Úherce-Świlcza**, které vývoj spon typu Wiesbaden uzavírají, byly **vyráběny** v době okolo **poloviny 5. (resp. ve $2/3$) 5. stol. n. l.** a jsou charakteristickým tvarem **fáze D2/D3**.

5.1.2 Spony typu Mainz-Bretzenheim / typ Saint-Martin-de-Fontenay

(západoevropsko-germánské)

- **Měcholupy** – bohatý ženský kostrový hrob (2 ks, Ag+Au) – derivát

Pár litých, stříbrných, na povrchu zlacených, spon s geometrickou vrubořezovou výzdobou z bohatě vybaveného ženského kostrového hrobu v **Měcholupech u Žatce** (Obr. 23-24) je některými českými a zahraničními autory považován také za jednu z pozdních litých variant spon typu Wiesbaden³¹⁰, na které odkazuje tvar a podoba jejich dutého, příčně žebrovaného lučiku zdobeného stříbrnými perličkovanými drátky a rombicky tvarovaná nožka. Současně jsou ale svým vrubořezovým dekorem na nožce a kvadraticky tvarované záhlavní destičce připodobňovány k severofrancouzské skupině

³¹⁰ podle J. Tejral 1997, S. 349; týž 2006, S. 418; J. Vávra – J. Jiřík – P. Kubálek – M. Kuchařík 2006, str. 570; J. Jiřík 2010, str. 154; týž 2011, str. 293; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík 2015, 44.

plechových spon typu Mainz-Bretzenheim³¹¹ (podle H. Kühna, viz dále), kterou zde z tohoto důvodu rovněž uvádím. V případě spon z Měcholup se však jedná o derivát, který nemá prozatím v evropském měřítku žádnou přímou analogii.

5.1.2.1 Dějiny bádání

Spony typu Mainz-Bretzenheim (Tab. 8: Obr. 3) představují velmi úzce vymezenou skupinu západoevropských plechových spon, jejichž charakteristickým znakem je výzdoba záhlavní destičky a nožky, které jsou pokryty celoplošným geometrickým dekorem imitujícím vrubořezovou techniku. Jako typ Mainz-Bretzenheim vyčlenil několik málo známých exemplářů těchto spon, ve své práci o lučikovitých sponách z DSN v Porýní, německý archeolog Herbert Kühn³¹². Moderní laboratorní výzkum RGZM v Mainzu (Mohuči) však v roce 1983 prokázal, že dvojice plechových spon z eponymní lokality Mainz-Bretzenheim je novodobé falzum, a proto bylo terminologické označení navržené H. Kühnem nahrazeno novým názvem „typ Saint-Martin-de-Fontenay“ (Koch 1998a, 438; 440). Starší Kühnovo označení se však i nadále používá a je převzato i v této práci.

5.1.2.2 Původ, podoba a rozšíření

Spony typu Mainz-Bretzenheim/Saint-Martin-de-Fontenay jsou po tvarové stránce odvozovány od celostříbrných plechových spon západogótské (vizigótské) produkce, které byly nejčastěji potaženy nezdobeným (hladkým) plechem a jejich exempláře se ve 2/2 5. a v raném 6. stol. objevily v oblasti severní Galie, kde byly tyto spony patrně také vyráběny. Obě skupiny spojuje především jejich vnější podoba. Záhlavní destička všech těchto plechových spon má nepravidelný polokruhovitý tvar, jehož charakteristickým rysem jsou rovně seříznuté boční stěny. U některých exemplářů typu Mainz-Bretzenheim je záhlavní destička v horní partii oblouku navíc ze dvou stran

³¹¹ podle H. Kühn 1974, S. 621-624; D. Quast 1993, S. 82; J. Jiřík 2010, str. 154.

³¹² H. Kühn 1965, S. 101-106; týž 1974, Band 2, S. 621-624.

ještě tzv. střečovitě seříznuta, čímž získává zhruba 5 ti-úhelníkovitý obrys³¹³. Plochá destičkovitá nožka těchto spon je výrazně dlouhá a má úzký, jazykovitě protáhlý, lehce trapézovitý tvar. Je pro ni typické, že se od kořene lučiku směrem k patce mírně zužuje a je zakončena půlobloučkem. Záhlavní destičku s nožkou spojuje krátký, obloučkovitý, velmi tenký a zcela nezdobený lučík, který je buď hladkého polokruhovitého, nebo střečovitě hraněného (tj. trojúhelníkového) průřezu. Skupinu Mainz-Bretzenheim odlišuje od jejich stříbrných západogótských protějšků především způsob výzdoby aplikované na povrchu záhlavní destičky s nožkou. Od čistých, téměř nezdobených a pouze hladkým stříbrným plechem obložených gótských spon, které jsou kompletně zhotoveny ze stříbra, se varianty Mainz-Bretzenheim liší svým méně ušlechtilým, zpravidla bronzovým nebo dokonce železným jádrem, potaženým stříbrným nebo zlatým plechem s celoplošně lisovanou výzdobou napodobující geometrický vrubořezový ornament převzatý z litých římskoprovinciálních západních prací, které přispěly i k vývoji skandinávských výzdobných stylů Sösdala, Nydam a Sjörup (Koch 1998a, 439; Kühn 1965, 101-103). Tento vnější plechový obklad byl k tělu spony připevněn pomocí nýtků. Všechny motivy na něm tvoří zpravidla trojúhelníkovitá pole, sestavená v ostré, lineárně geometrické obrazce. Základem dekoru na záhlavní destičce s nožkou je podélná osa, rozdělující sponu na dvě poloviny tvořící stranově převrácená výzdobná pole, ve kterých jsou jednotlivé motivy sestavené z hvězdicovitě uspořádaných trojúhelníkovitých vrubořezových políček, řazených buď do čtverců, nebo kladených vedle sebe. Na nožce se někdy objevuje motiv klikatky. Kruhová výzdoba v podobě spirál a úponků se u této skupiny spon nevyskytuje. Geometrický vrubořez je odvozen z dekoru římskoprovinciálních opaskových přezek, které byly v pozdní době římské a na počátku DSN (cca mezi lety 350 až 450 n. l.) vyráběny v oblastech při pravém břehu řeky Rýna. Vrubořezový ornament s rovným řezem, který se následně vyvinul, dosáhl (stejně jako úponkovitý ornament) u spon největšího rozkvětu v letech 450-500 po Kristu (Koch 1998a, 439-440; Kühn 1965, 101; 103; týž 1974, 622).

³¹³ **Bassenheim** (H. Kühn 1965, Taf. 11: 37; Taf. 66: 5,1; týž 1974, Band 2, Taf. 245: 5,2); **Bretzenheim** (H. Kühn 1965, Taf. 67: 5,3; týž 1974, Band 2, Taf. 245: 5,1); **Kärllich** (N. Åberg 1922, S. 50, Abb. 74; B. Salin 1935, S. 18, Abb. 29; H. Kühn 1965, Taf. 22: 75; Taf. 67: 5,2; týž 1974, Band 2, Taf. 245: 5,3).

Kromě celkového vzhledu vypovídají o společném typologickém základu spon typu Mainz-Bretzenheim a gótských plechových spon také jednotlivé detaily. U všech exemplářů spon typu Mainz-Bretzenheim je záhlavní destička s nožkou po obvodu lemována buď přesekávanou, nebo perličkovanou lištou, která zřejmě napodobuje okrajové lišty umístované pro ozdobu po stranách záhlavní destičky hladkých plechových spon. Na těchto lištách a na vrcholu záhlavní destičky bývají, stejně jako u spon typu Mainz-Bretzenheim, připevněny okrasy v podobě polokulovitých nebo vícenásobně profilovaných výčnělků přejatých z tvarů některých, ve Španělsku vyráběných (vizigótských), stříbrných plechových spon, opatřovaných rudimentárními litými knoflíky. Tyto knoflíkovité útvary jsou pravděpodobně zárodkem knoflíků vyskytujících se později na litých exemplářích. Rovněž plastický výstupek, který je v podobě ozdobného vějířovitého štítku nebo perličkovité lišty uchycen kolem konců lučíku, v místě jejich napojení na záhlavní destičku a nožku, je očividně odvozen od hladkých stříbrných spon, které mívají na stejném místě aplikaci ve formě stylizované plechové palmy (Koch 1998a, 439-440).

O přímé souvislosti plechových spon typu Mainz-Bretzenheim s časově souběžnými hladkými sponami zhotovenými kompletně z drahých kovů, které mohly fungovat jako jejich předlohy, tak nelze pochybovat. Obě skupiny se navíc vyskytují společně v relativně úzce geograficky vymezeném prostoru. Vzájemná podoba jednotlivých exemplářů spon typu Mainz-Bretzenheim dokonce nevylučuje možnost, že všechny kusy, které byly dosud nalezeny (výhradně v S Francii a v západoněmeckém Porýní), pocházejí ze stejného dílenského okruhu nebo z několika vzájemně na sobě závislých dílen, jejichž výrobní centrum je spatřováno v oblasti Picardie³¹⁴ (Koch 1998a, 445).

5.1.2.3 Nálezy typu Mainz-Bretzenheim

Vedle dvojice spon z hrobu 300 na pohřebišti v **Saint-Martin-de-Fontenay**³¹⁵ (dép. Calvados, region Normandie) (Tab. 8: Obr. 3b), které byly nalezeny na prsou zemřelé, pochází spony typu Mainz-Bretzenheim již pouze ze 3 severofrancouzských

³¹⁴ Picardie – bývalý severofrancouzský region zahrnující departementy Aisne, Oise, Somme, dnes součást nově sloučeného regionu Hauts-de-France.

³¹⁵ **Saint-Martin de-Fontenay** – A. Koch 1998a, Taf. 56: 2; týž 1998b, S. 85, Abb. 20.

lokalit. Jeden osamocený exemplář, nalezený rovněž v poloze na hrudi, byl objeven **v hrobě 2278 v Arcy-Sainte-Restitue**³¹⁶ (dép. Aisne, region Hauts-de-France). Tato spona je na rozdíl od ostatních známých exemplářů silně korodovaná a zdobená méně kvalitním pseudo-vrubořezovým ornamentem. Stav jejího zachování způsobilo železné jádro potažené stříbrným plechem, kterým se autor spony snažil svůj výrobek připodobnit dražším exemplářům (Koch 1998a, 439-440). Nádherně zdobený kus pocházející z hrobu mladé dívky **v Marchélepot**³¹⁷ (dép. Somme, region Hauts-de-France) (Tab. 8: Obr. 3a), který byl kdysi uložen v soukromé sbírce A. Ponchona, je dnes považován za nezvěstný. Dochovalo se pouze jeho kresebné vyobrazení, nápadně podobné fotografii exempláře z blíže **neznámé francouzské lokality**³¹⁸, který je evidován ve sbírce muzea v Saint-Germain-en-Laye. Tuto sponu, dochovanou bez jakýchkoliv nálezových okolností, publikoval Herbert Kühn nejprve jako exemplář z neznámého naleziště v severofrancouzském departementu Aisne (region Hauts-de-France). Později však stejný kus prezentoval jako nález ze „**Champ de Château-aux-Salins**“³¹⁹. Shoda mezi oběma kusy (kresbou spony z Marchélepot a fotografií exempláře z muzea v Saint-Germain-en-Laye) je podle Alexandra Kocha natolik výrazná, že by se mohlo jednat o stejný exemplář nebo o dva kusy zhotovené ve stejné dílně. Zároveň nevylučuje možnost existence páru spon, který byl v minulosti (snad v době nálezů) rozdělen (Koch 1998a, 438-440). Kromě francouzských lokalit jsou známy již pouze 3 nálezy objevené v západoněmeckém Porýní, které však byly nověji zredukovány na 1. Prvním nálezem je pár spon z hrobu **v Bretzenheimu**³²⁰ nedaleko Mohuče (Lkr. Mainz, spolková země Porýní-Falc), podle kterého byla celá skupina původně pojmenována, ale který byl v 80. letech minulého století vyhodnocen jako novodobé falzum (viz výše). Téměř identická s tímto párem je dvojice zlatým plechem obložených spon **z Bassenheimu**³²¹ (Lkr. Mayen-Koblentz, spolková země Porýní-Falc), kterou v roce 1919 zakoupilo Wallraf-Richartz-Museum

³¹⁶ **Arcy-Sainte-Restitue** – N. Åberg 1922, S. 50, Abb. 72; H. Kühn 1965, Taf. 67: 5,5; týž 1974, Taf. 245: 5,4; Koch 1998a, Taf. 56: 3.

³¹⁷ **Marchélepot** – N. Åberg 1922, S. 50, Abb. 73; H. Kühn 1965, Taf. 67: 5,4; týž 1974, Band 2, Taf. 245: 5,7; A. Koch 1998a, Taf. 56: 1.

³¹⁸ **Neznámé nálezové místo** (dép. Aisne) / „**Champ de Château-aux-Salins**“ – H. Kühn 1965, Taf. 67: 5,8; týž 1974, Taf. 245: 5,5.

³¹⁹ H. Kühn 1965, S. 103 (neznámé naleziště); týž 1974, Band 2, S. 622 („**Champ de Château-aux-Salins**“).

³²⁰ **Bretzenheim** – H. Kühn 1965, Taf. 67: 5,3; týž 1974, Band 2, Taf. 245: 5,1.

³²¹ **Bassenheim** – H. Kühn 1965, Taf. 11: 37; Taf. 66: 5,1; týž 1974, Band 2, Taf. 245: 5,2.

v Kolíně nad Rýnem. Spony byly získány v aukci a údajně měly pocházet z hrobu, který obsahoval i další, v aukčním katalogu uvedené, předměty. Podle katalogového seznamu, však tyto milodary tvořily dvě mince ze 7. a 9. stol., což činí informaci o společném původu všech předmětů pochybnou (Kühn 1965, 379-380). Vzhledem k výrazné podobě s padělaným párem z Bretzenheimu je v současné době pravost spon z Bassenheimu zpochybňována (Koch 1998a, 440; Kühn 1965, 101). Z tohoto důvodu zůstal z nálezů v západním Porýní považován za pravý pouze ojedinělý exemplář z **Kärlichu**³²² (katastrální území Mühlheim-Kärlich; Lkr. Mayen-Koblenz, spolková země Porýní-Falc) (Tab. 8: Obr. 3c). Podle údajů H. Kühna pochází tato spona z uzavřeného nálezového celku, který obsahoval ještě stříbrné pravoúhlé kování a meč typu spatha s pochvou s niellovaným ústím, což je v případě prokazatelně ženského šatového spínadla nezvyklé (Koch 1998a, 440; 443; Kühn 1965, 104; 402). Skutečnost, že spony z Bretzenheimu, Bassenheimu a Kärlichu jsou téměř identické, vedla svého času H. Kühna k myšlence, že byly zhotoveny stejnou rukou (Koch 1998a, 440; Kühn 1965, 101). Na rozdíl od obou napodobenin je však spona z Kärlichu prokazatelně merovejská, o čemž vypovídá stav jejího zachování (koroze, fragmentarizace) i moderní materiálová analýza. Jako jediná z těchto exemplářů má také bronzové (nikoliv stříbrné) jádro potažené stříbrným pozlaceným plechem. Její podobnost s padělanými exempláři z Bretzenheimu a Bassenheimu tak nevylučuje možnost, že právě ona mohla být vzorem, podle kterého byly oba moderně zhotovené padělky vyrobeny. I navzdory místu nálezu je exemplář z Kärlichu považován s jistotou za výrobek některé ze severofrancouzských dílen (Koch 1998a, 440; Kühn 1965, 402).

5.1.2.4 Lité deriváty typu Mainz-Bretzenheim

Podobně jako u spon typu Wiesbaden se i u této skupiny plechových spon setkáváme s jejich litými deriváty, které jsou na rozdíl od plechových variant zdobeny pravou vrubořezovou technikou. H. Kühn zahrnul kdysi k těmto litým exemplářům (s ohledem na stejný styl geometrické vrubořezové výzdoby) také naši dvojici stříbrných zlacených spon z bohatě vybaveného kostrového hrobu z **Měcholup** (Obr. 23 a 24) v SZ

³²² Kärlich – N. Åberg 1922, S. 50, Abb. 74; B. Salin 1935, S. 18, Abb. 29; H. Kühn 1965, Taf. 22: 75; Taf. 67: 5,2; týž 1974, Band 2, Taf. 245: 5,3.

Čechách (viz kap. 7.1.6 a 7.3.1.2), jejichž přímou typologickou příbuznost se severofrancouzskými sponami však A. Koch popírá (Koch 1998a, 444; Kühn 1974, 623-624). Za litou variantu spon typu Mainz-Bretzenheim je tak zatím považován pouze ojedinělý severofrancouzský exemplář **z hrobu 182 v Lavoye**³²³ (dép. Meuse, region Grand Est), který byl nalezen kousek nad pasem zhruba 5 letého děvčete, a spona bez nálezových okolností pocházející údajně **z Herpes**³²⁴ (dép. Charente, region Nová Akvitánie) v Z Francii. Obě tyto spony jsou zdobeny podobným vrubořezovým dekorem jako jejich plechové protějšky. Od cca 14-16 cm velkých plechových exemplářů se však liší svými nápadně malými rozměry (Lavoye – 7,5 cm; Herpes – 6,5 cm), které jsou v případě spony z Lavoye vysvětlovány pohřbem dítěte. Pro obě spony je také charakteristická čistě polokruhovitá, neseříznutá záhlavní destička zdobená 3 mi (Herpes) a 5 ti (Lavoye) knoflíky (Koch 1998a, 441-443). Vzdálenější paralelu pak představují rovněž řídce zastoupené, geometricky zdobené lité **spony skupiny Dombovár/Gelbe Bürg/Doingt-Flamicourt**³²⁵, které se vedle jednoho exempláře v S Francii vyskytují již pouze na východ od Rýna s analogiemi až v J Rusku. Tyto spony však mají trojúhelníkovitě vykrojenou záhlavní destičku a rombickou nožku s kruhovými terčíky v nárožích (Koch 1998a, 442; Kühn 1965, 104).

Jak již bylo uvedeno výše, lze spony typu Mainz-Bretzenheim odvozovat přímo či nepřímo od hladkých stříbrných plechových spon nepochybně západogótské produkce. Obě skupiny spon patří zhruba do stejného období. Liší se pouze svým plechovým obložením. U typologicky nejmladších, hladkým stříbrným plechem obložených, gótských spon nacházených v S Francii se předpokládá většinou výroba v místních, západogótských nebo jiných východogermánských dílnách. To o typu Mainz-Bretzenheim i přes zřetelnou příbuznost obou skupin spon s jistotou říci nelze, protože jejich zhotoviteli mohli být řemeslníci z řad původního západogermánského obyvatelstva, kteří se východní módou sem nově přesídlených Gótů pouze inspirovali. Vedle prokazatelně vizigótského vlivu nelze ve vývoji spon typu Mainz-Bretzenheim

³²³ **Lavoye** – A. Koch 1998a, Taf. 56: 4.

³²⁴ **Herpes** – H. Kühn 1965, Taf. 67: 5,7; týž 1974, Band 2, Taf. 245: 5,6.

³²⁵ **Dombovár** (župa Tolna, region Jižní Zadunají, J Maďarsko) – F. Kuchenbuch 1954, S. 12, Abb. 1: 10; H. Kühn 1965, S. 105, Abb. 12: 5; týž 1974, Taf. 245: 57,13; **Doingt-Flamicourt** (dép. Somme, region Hauts-de-France, S Francie) – H. Kühn 1965, Taf. 67: 5,6; A. Koch 1998a, Taf. 27: 9.

vyloučit ani podíl jiných východogermánských předloh, konkrétně hladkých plechových spon s vrubořezem zdobenými lištami na okraji záhlavní destičky typu Smolín, varianty Tiszalök, které byly v polovině a na poč. ²/₂ 5. stol. vyráběny ve středním Podunají. Na tuto možnost, nebo přinejmenším na možnou přítomnost zlatníků pocházejících původně ze středodunajské pánve, může nepřímou poukazovat hrob ze Saint-Martin-de-Fontenay, v němž byla pohřbena žena s uměle deformovanou lebkou východogermánského, pravděpodobně právě podunajského, původu i přestože pár spon, nalezený v jejím hrobě, byl nepochybně zhotoven již na území S Francie (Koch 1998a 442-445).

5.1.2.5 Datace

Spony typu Mainz-Bretzenheim, stejně jako jejich hladké stříbrné protějšky, pocházejí z raně merovejského období, konkrétně z ²/₂ 5. a raného (cca ¹/₄) 6. stol. To odpovídá datacím založeným převážně na typologicko-stylistické srovnávací analýze, kterou umožňují právě plechové spony ze severní Galie a jim příbuzné vizigótské exempláře vyrobené již na Iberském poloostrově. Zda se plechové exempláře typu Mainz-Bretzenheim objevují již na počátku ²/₂ 5. stol. nebo až v jejím průběhu, však zatím nebylo možné spolehlivě prokázat, protože většina spon nepochází z uzavřených nálezových celků. Na tuto možnost nás upozorňuje pouze typologicky časný geometrický vrubořez, který by dolní dataci spon mohl posunout právě na přelom 1. a 2. pol. 5. stol. V žádném případě se však tyto spony neobjevují dříve (Koch 1998a, 443-444). Výbavu z hrobu 300 v Saint-Martin-de-Fontenay, který kromě páru spon obsahoval ještě bronzovou přezku, vřetenovitý jantarový korálek a nůž se zbytky kožené pochvy, datoval Christian Pilet zhruba do let 480 až 490 n. l. (Koch 1998a, 443). **Hrob 2278 z Arcy-Sainte-Restitue**, který obsahoval časově starší minci císaře Gratiana (375-383), 6 korálků se závěsnými oušky a štítkové kování opaskové přezky s trnem, je datován do doby okolo roku 500 nebo do prvních desetiletí 6. stol. (Koch 1998a. 442-443). Zhruba do roku 500 je kladena i litá lučikovitá spona z dětského hrobu 182 v Lavoye (Koch 1998a, 443).

Spony typu Mainz-Bretzenheim byly prokazatelně vyráběny v severofrancouzských šperkařských dílnách. Jejich zhotoviteli ale mohli být, stejně jako v případě hladkých stříbrných exemplářů, přesídlení západogótské řemeslníci, anebo mohly vznikat pod silným vlivem východogermánských odběratelů. Objednavatelem těchto spon mohly být skupiny nově usazeného gótského obyvatelstva, jejichž sponami

se místní řemeslníci inspirovali a na přání zákazníka pak vyrobili šperk podobného typu. To, zda jejich nositelkami byly výhradně gótské ženy nebo i představitelky jiné východo- či západogermánské etnicity, nelze spolehlivě odvodit. Početně nízký stav nálezů těchto spon i jejich územně relativně velmi omezený výskyt jsou však dokladem toho, že se jedná o úzce ohraničenou skupinu domácích, raně merovejských spon, které byly v oblasti S Francie nejen vyráběny, ale současně také nošeny (Gauß 2009, 206; Koch 1998a, 444).

Na jedné straně může být jejich výskyt v severní Galii dáván do spojitosti se skupinami západogótského obyvatelstva, které se okolo roku 500 a v raném 6. stol. se souhlasem franckých vládců usadilo na severu dnešní Francie. Částečně však mohou být spojovány i s přítomností východogermánských foederátů (snad Ostrogótů) působících během 2/2 5. stol. v římských službách, s nimiž směrem na západ společně přicestovali i jejich rodinní příslušníci (Koch 1998a, 445).

5.2 SPONY TYPU BRATEI A VYŠKOV

(východogermánské)

- **Praha-Zličín** – hrob 172 (2 ks, Ag + Au)³²⁶

Bronzové lučkovité **spony typu Bratei** (Tab. 9: Obr. 3-6) a **Vyškov** (Tab. 9: Obr. 8) jsou velmi variabilní skupinou levných šatových spínadel, vyráběných v době okolo pol. 5. stol. v Podunají jako laciná imitace stříbrných východogermánských plechových spon.

³²⁶ **Praha-Zličín** (hrob 172) – dvojice spon z Prahy-Zličína, kterou autoři výzkumu řadí k variantě Bratei je sice po formální stránce těmto sponám velmi podobná, od klasických forem se ale liší v řadě detailů. Na prvním místě materiálem, neboť spony z Prahy-Zličína jsou vyrobeny z pozlaceného stříbra a nikoliv pouze z bronzu. Odlišný je i tvar jejich záhlavní destičky, která není trojúhelníkovitá, nýbrž v podobě pěti-úhelníkovitě seříznutého půlkruhu s okrajovým rámečkem a není zdobena 3 současně s ní odlišnými kruhovými terčiky, ale sekundárně nasazenými plastickými knoflíky, z nichž 2 jistí konce osy vinutí. Těmito prvky se nejvíce blíží sérii **Vranja** podle I. O. Gavritukhina. Spony mají také mnohem širší lučik a bohatší vybíjenou výzdobu, která byla navíc vykládána niellem.

5.2.1 Dějiny bádání a rozšíření

Tyto 2 vzájemně si příbuzné typy vyčlenil a pojmenoval (podle mohylového pohřebiště v rumunském Sedmihradsku – typ Bratei; a nálezu z rozrušeného kostrového hrobu na moravském pohřebišti ve Vyškově³²⁷ – typ Vyškov) německý archeolog Volker Bierbrauer³²⁸, který vycházel z práce Attily Kisse³²⁹ věnované skupině spon z Brigetia. V našem prostředí se sponami typu Bratei a Vyškov ve svých pracích, zaměřených především na oblast středního Podunají, zabýval Jaroslav Tejral³³⁰. Nejnověji se jim v širším měřítku věnuje ruský badatel Igor Gavritukhin, který typ Bratei označuje jako karpatskou sérii Bratei-Brigetio a typ Vyškov jako skupinu Vyškov-Chersones, a v rámci obou hlavních typů (hromadné podskupiny Bratei-Vyškov) pak rozlišuje nejen jednotlivé série, ale i jejich varianty³³¹ (Bierbrauer 1989, 141; Tejral 2015, 297).

Hlavní distribuční oblast obou typů se nachází **ve středním a dolním Podunají a v Příčernomoří** (Tab. 9: Obr. 1 a 2). Vinařické skupině tedy nejbližší na J Moravě (Vyškov, Smolín), v Dolním Rakousku (Buschberg-Steinmandl); a na Slovensku (Bratislava-Devínská Nová Ves). Rozptýlené nálezy těchto spon s řadou modifikací lze ale najít na území rozprostírajícím se de facto od Gallie až po horní Don (Gavritukhin – Kazanski 2018, 338; Tejral 2015, 297-298).

Typy Bratei a Vyškov si jsou vzájemně velmi podobné a badatelé je často posuzují společně či v širším kontextu středně velkých bronzových spon se záhlavní destičkou a plochou nožkou východogermánské tradice, imitujících luxusní spínadla z drahých kovů (Gavritukhin – Kazanski 2018, 337).

³²⁷ Vyškov (rozrušený kostrový hrob) – J. Tejral 1982, s. 107, Obr. 40: 1; s. 215, Obr. 93: 2; V. Bierbrauer 1989, S. 148, Abb. 2: 1.

³²⁸ V. Bierbrauer 1989, 141–160.

³²⁹ A. Kiss 1981: Funde aus dem 5. - 6. Jh. im Gebiet von Brigetio, Folia Archaeologica 32, 191-210.

³³⁰ J. Tejral 1974, Völkerwanderungszeitliches Gräberfeld bei Vyškov (Mähren). Praha. (spona z Vyškova viz S. 15, Abb. 5,1). Naposledy J. Tejral 2015, Zum Problem der Feinschmiedeproduktion im Mitteldonaurum während des 5. Jahrhunderts nach Chr. Památky archeologické CVI, 291-362.

³³¹ I. O. Gavritukhin, 2000, 261-324; I. O. Gavritukhin – M. M. Kazanski 2018, 333-354.

5.2.2 Podoba spon typu Bratei a Vyškov

Pro spony typu **Bratei** je charakteristická **trojúhelníková záhlavní destička** s rovnými nevykrojenými stranami, **krátký** a velmi tenký, nejčastěji střechovitě hráněný, **obloučkový lučik** s trojúhelníkovitým, méně často hladkým půlkruhovitým průřezem a **dlouhá**, plochá, většinou podélně protažená **rombická nožka**, s největší šířkou přibližně v polovině výšky nánožní destičky. Na **záhlavní destičce** většiny spon tohoto typu se, stejně jako **na nožce**, nacházejí **3** společně odlité, **lalůčkovité** nebo **okrouhlé výčnělky (terčíky)** zdobené někdy vybíjenými kroužky nebo kruhovými očky. Na záhlavní destičce jsou posazeny v rozích trojúhelníku, zatímco u nožky tvoří 1 terčík patky a 2 jsou umístěny v nárožích (v místě lomu a zároveň max. šířky) kosodélníku (Bierbrauer 1989, 141, Gavritukhin – Kazanski 2018, 337, Tejral 2015, 298). Hlavní rozdíl spon typu Bratei oproti typu Vyškov spočívá ve tvaru záhlavní destičky a v počtu okrajových terčíků. Spony typu Vyškov jsou obecně o něco propracovanější, než typ Bratei a působí jemnějším dojmem. Pro spony typu **Vyškov** (Tab. 9: Obr. 8) je charakteristická rovněž v podstatě **trojúhelníková záhlavní destička s konkávně** (směrem dovnitř) **obloukovitě vykrojenými bočními stranami**, které jsou v nejširším místě nad základnou po obou stranách (zhruba v $\frac{1}{3}$ výšky záhlavní destičky) rovně seříznuty. I. Gavritukhin je proto připodobňuje ke tvaru třírohého klobouku. Poprvé se tento tvar záhlavní destičky v Podunají objevuje u dvojice honosných spon z bohatě vybaveného ženského hrobu v **Regöly**³³² (župa Tolna, region Jižní Zadunají) v Maďarsku, který časově spadá do pokročilé $\frac{1}{2}$ 5. stol., tedy do horizontu Untersiebenbrunn, a podle V. Bierbrauera má tato specifická forma, stejně jako její zakončení a počet terčíků na nožce, své paralely v J Rusku. **Vrchol záhlavní destičky** spon typu Vyškov totiž, na rozdíl od typu Bratei, zakončuje ozdobný **výběžek se 3** lalokovitě tvarovanými **výčnělkami** připomínající trojlístek. Podlouhlá, rombicky tvarovaná **nožka** je někdy spíše klínovitá s maximální šířkou posazenou blíže k patce a, na rozdíl od typu Bratei, má **podél okraje** rozmístěno **5 okrouhlých terčovitých výčnělků**, které se nacházejí v nárožích na začátku nánožní destičky (u kořene lučíku) nebo lehce pod ním, v jejím nejširším místě (na lomu

³³² Regöly – např. V. Bierbrauer 1989, S. 148, Abb. 2: 11; J. Tejral 1973, Taf. 11: 5-6; týž 2011, S. 188, Abb. 145: 1,2.

kosodélníku) a v místě patky (Bierbrauer 1989, 149-150; Gavritukhin – Kazanski 2018, 337; Tejral 2015, 302).

Obě skupiny spon jsou na vnitřní straně opatřeny samostřilovým vinutím, jehož osa prochází zpravidla malou, obloučkovitou, fixační ploténkou přiletovanou kolmo ke středu dolní části záhlavní destičky, zatímco krátký, pravoúhlý zachycovač je umístěn, stejně jako u většiny lučikovitých spon z 5. stol., na středové ose nožky u místa rozhraní nožky s lučíkem.

Formy Bratei a Vyškov jsou buď hladké a nezdobené, nebo dekorované prostou, obvodovou, vybíjenou výzdobou vedenou podél okraje záhlavní a nánožní destičky nejčastěji v podobě klikatky provedené tremolovou technikou nebo jednou či dvěma řadami drobných trojúhelníkovitých kolků, čárek či malých vybíjených bodů (Tejral 2015, 297-298).

Zatímco spony typu Bratei jsou prokazatelně lité, u gracilnější varianty typu Vyškov se někdy uvažuje spíše o možnosti vystříhání z litého bronzového plechu (Bierbrauer 1989, 143). Velikostí a poměrem proporcí si jsou spony podobné, jejich délka se zpravidla pohybuje přibližně mezi 7-10 cm (Bierbrauer 1989, 143; Gavritukhin – Kazanski 2018, 338).

Některé exempláře spon typu Bratei a Vyškov ale své základní schéma porušují a odlišují se jednotlivými detaily. Příkladem je počet terčků na nožce nebo jejich podoba ve vrcholových partiích. U některých spon typu Bratei se vyskytuje varianta jen s 1 kruhovým terčkem na záhlavní destičce – v takovém případě vždy umístěným na vrcholu (např. **Brigetio, Ksizovo**)³³³ anebo naopak jen s 1 terčkem na nožce ve formě patky bez osazení postranních nároží (**Bratei**)³³⁴ a setkáváme se také s dvojicemi okrouhlých

³³³ **Brigetio, Ksizovo** – V. Bierbrauer 1989, S. 148, Abb. 2: 2; I. O. Gavritukhin – M. M. Kazanski 2018, S. 340, Fig. 3: 10-11.

³³⁴ **Bratei** (hrob 3/1968) – V. Bierbrauer 1989, S. 142, Abb. 1: 1-2; J. Tejral 2015, S. 301, Abb. 6: 3-4.

výčnělků posazených vedle sebe buď na vrcholu záhlavní destičky (**Velemszentvid**)³³⁵, nebo na konci nožky v podobě tzv. rozcípené patky (**Smolín**)³³⁶. Spony typu Bratei se také vzájemně liší proporcemi záhlavní destičky – některé exempláře ji mají stranově vyváženou, jiné vertikálně protaženou do podoby vysokého, štíhlého trojúhelníku, nebo jsou naopak horizontálně roztažené a tvar jejich záhlavní destičky je široký a nízký. Šířka záhlavní destičky nemůže být ale podle J. Tejrál považována za významnější formální znak mající vliv na regionální výskyt nebo chronologii (Tejral 2015, 299). I. O. Gavritukhin ve své studii o těchto sponách vyčlenil 3 varianty podskupiny Bratei-Vyškov podle umístění lomu (tedy místa s maximální šířkou) na jejich nánožní destičce, která se může nacházet buď blíže směrem k lučíku, ke středu nožky nebo naopak k patce bez ohledu na počet knoflíků na nožce. Poznamenal ale, že všechny tyto možnosti mohou být zastoupeny nejen v rámci jednoho typu, ale dokonce i v rámci jedné jím navržené série (Gavritukhin 2000, 281; Gavritukhin – Kazanski 2018, 337).

5.2.3 Hlavní varianty typu Bratei

I. O. Gavritukhin rozdělil **typ Bratei-Brigetio** (viz spony typu Bratei) na základě tvaru nožky na 2 podtypy: **podtyp I.** má nožku s jasně viditelnými ramínky na přechodu nožky k lučíku (tj. pěti-úhelníkovitě tvarovanou), zatímco **podtyp II.** má čistě rombickou nožku připomínající kosočtverec, přičemž jeden z jeho vrcholů je pomyslně skryt pod lučíkem. V rámci těchto podtypů pak podle vlastností záhlavní destičky a některých dalších znaků vyčlenil navíc ještě série těchto spon (Gavritukhin – Kazanski 2018, 339).

Podtyp I. tvoří tzv.:

Středodunajská série³³⁷ (Tab. 9: Obr. 3), do které I. O. Gavritukhin řadí i exemplář z rozrušeného kostrového hrobu **ve Smolíně**. Pro spony této série je typická trojúhelníkovitá záhlavní destička s okrouhlými terčíky ve všech 3 rozích (**Carnuntum** – Petronell-Carnuntum, Kr. Bruck an der Leitha, spolková země Dolní Rakousko; **Tolna**

³³⁵ **Velemszentvid** – V. Bierbrauer 1989, S. 142, Abb. 1: 3; J. Tejral 2015, S. 300, Abb. 5: 1; I. O. Gavritukhin – M. M. Kazanski 2018, S. 340, Fig. 3: 2.

³³⁶ **Smolín** (rozrušený hrob) – V. Bierbrauer 1989, S. 142, Abb. 1: 5; J. Tejral 2015, S. 300, Abb. 5: 1; I. O. Gavritukhin – M. M. Kazanski 2018, S. 340, Fig. 3: 5.

³³⁷ **Středodunajská série** – I. O. Gavritukhin – M. M. Kazanski 2018, s. 340, Obr. 3: 1-7.

– župa Tolna, region Jižní Zadunají, J Maďarsko; **Tonocov grad** – na katastru obce Občina Kobarid, SZ Slovinsko; **Smolín** – okr. Brno-venkov, J Morava; **Mártély** – župa Csongrád, J Maďarsko; **Bechej-Botra** – provincie Vojvodina, S Srbsko), případně s rozeklaným terčíkem na vrcholu (**Velemszentvid** – okr. Kőszeg, region Západní Zadunají, Z Maďarsko), která může být lehce protažená jak vertikálním (Carnuntum), tak horizontálním (Smolín, Mártély, Bechej-Botra) směrem (Gavritukhin – Kazanski 2018, 339).

Sérii Brigetio³³⁸ (Tab. 9: Obr. 3: 4) charakterizuje přítomnost pouze 1 terčíku jak na záhlavní destičce, tak současně i na pěti-úhelníkovitě tvarované nožce (**Brigetio** – okr. Komárom, region Střední Zadunají, S Maďarsko; **Ksizovo-19** – Zadonsk, Lipecká oblast, J Rusko) (Gavritukhin – Kazanski 2018, 339).

Sérii Vranja³³⁹ (Tab. 9: Obr. 6) zastupují 2 páry spon pocházející z **hrobu 1** na pohřebišti ve **Vranja** (provincie Centrální Srbsko) v J Srbsku a z **hrobu 3 z Khan-Krumu** (Plovdivská oblast) v Bulharsku. U obou párů se vyskytují, pro spony typu Bratei netypické, malé reliéfní, výčnělky připomínající spíše plastické knoflíky, než ploché terčíky charakteristické pro tento typ spon. Oba páry jsou navíc zhotoveny ze stříbra, nikoliv z bronzu, a exempláře z Vranja jsou dokonce pozlacené, což je typické spíše pro starší spony, které levným spínadlům typu Bratei a Vyškov stály vzorem. Nejnověji lze k této sérii přiřadit pár stříbrných zlacených spon s bohatou vybíjenou výzdobou a 3mi plasticky profilovanými knoflíky z **hrobu 172** na pohřebišti v **Praze-Zličíně** (Obr. 14 a 15).

Vedle těchto sérií vyčlenil I. O. Gavritukhin v rámci I. podtypu spon Bratei-Brigetio tzv. blízké variace, což jsou jakési hybridní formy spojující v sobě prvky z více sérií (více viz Gavritukhin – Kazanski 2018, 339).

³³⁸ **Série Brigetio** – I. O. Gavritukhin – M. M. Kazanski 2018, s. 340, Obr. 3: 10-11.

³³⁹ **Série Vranja** – I. O. Gavritukhin – M. M. Kazanski 2018, s. 341, Obr. 4: 1-4.

Podtyp II. představují v nově přepracované studii I. O. Gavritukhina 2 série rozlišitelné na základě tvaru záhlavní destičky i přestože okruh podobných spon je mnohem rozmanitější.

Zatímco **sérii Steinmandl-Botevo**³⁴⁰ (Tab. 9: Obr. 5) charakterizují spony s úzkou, vertikálně protaženou trojúhelníkovou záhlavní destičkou se 3 kruhovými terčíky, pro **sérii Lalić-Brigetio**³⁴¹ (Tab. 9: Obr. 4) je naopak typická široká, silně horizontálně vytažená záhlavní destička s nevýraznými, až zaniklými, kruhovými terčíky po stranách, která se podle I. O. Gavritukhina vyvinula postupným slučováním bočních knoflíků se záhlavní destičkou (Gavritukhin – Kazanski 2018, 341-342).

Vedle těchto hlavních sérií se pak vyskytují četné variace, modifikace a ojedinělé tvary, jejichž zařazení do skupin je obtížné, existuje totiž navíc i celá řada dalších variant a přechodných forem (Gavritukhin – Kazanski 2018, 343-345).

Vedle spon typu Bratei a Vyškov se velmi podobné plechové spony, s většími či menšími odlišnostmi, vyskytují v celém středním Podunají a dále směrem na východ až k Balkánu a v severních oblastech Příčernomoří.

5.2.4 Příbuzné varianty

V širším geografickém měřítku je z hlediska formálních znaků, výzdobných prvků a technologických vlastností sponám typu Bratei velmi blízká skupina spon se stejně tvarovanou trojúhelníkovitou záhlavní destičkou (tj. s rovnými, nevykrojenými stranami) lučíkem i nožkou, která má ale, podobně jako spony typu Vyškov, na nánožní destičce navíc 2 doplňkové okrouhlé terčíky umístěné podél kořene lučíku a podle J. Tejrala proto představuje jejich oddělenou facii. Příkladem je spona z **Micălaca**³⁴² (župa

³⁴⁰ **Série Steinmandl-Botevo** – I. O. Gavritukhin – M. M. Kazanski 2018, s. 342, Obr. 5.

³⁴¹ **Série Lalić-Brigetio** – I. O. Gavritukhin – M. M. Kazanski 2018, s. 343, Obr. 6.

³⁴² **Micălaca** – V. Bierbrauer 1989, S. 142, Abb. 1: 8; J. Tejral 2015, S. 301, Abb. 6: 5.

Arad, Z Rumunsko) či exemplář **z Višnjica**³⁴³ (Karaburma) u vojenského tábora *Singidunum* (Bělehrad, Centrální Srbsko) (Tejral 2015, 301-302).

Sponám typu Vyškov je zase velmi blízká početná skupina východních plechových spon známá především z Krymu (Kerč, Chersones), ojediněle i z J Ruska a Povolží, kterou I. O. Gavritukhin označil jako „**severopontskou variantu**“. Tyto spony jsou, na rozdíl od bronzových exemplářů typu Bratei a Vyškov, vyrobeny ze stříbra, nebo z pozlaceného bronzu (někdy byly zlatým plechem i obložené) a mají, jako typ Vyškov, stejně rozmístěné terčíky podél okrajů záhlavní destičky a nožky včetně charakteristického trojlístku na vrcholu záhlavní destičky. Strany záhlavní destičky jsou ale rovné a nikoliv konkávně vykrojené. Jejich nejcharakterističtější znakem jsou však **ozdobné nýty**, kterými jsou vyplněny všechny okrouhlé terčíky na záhlavní destičce s nožkou³⁴⁴. Právě tyto formy, rozšířené především v **Černomoří**, byly ve starší literatuře označovány jako **předlohy podunajských plechových spon** (Tejral 2015, 302).

5.2.5 Původ spon typu Bratei a Vyškov

Většina autorů se již v minulosti přiklonila k tomu, že bronzové **spony typu Bratei a Vyškov jsou derivátem** nebo **napodobeninami východogermánských stříbrných plechových spon**, přičemž podle V. Bierbrauera sloužily jako přímá předloha spon typu Bratei **stříbrné jihorské a černomořské exempláře s trojúhelníkovitou záhlavní destičkou** z období okolo roku 400 a ¹/₄ 5. stol. n. l., které mají **u kořene lučíku** pouze **ozdobný perličkovaný drátek** a nejsou ještě opatřeny pozdějšími, pro stříbrné plechové spony charakteristickými, plechovými palmetovitými štítky. Pro všechny tyto spony s perličkovaným drátkem na koncích lučíku jsou vedle výrazné trojúhelníkovité záhlavní destičky a podlouhlé rombické nožky společné také **ozdobné nýty** na záhlavní destičce a nožce a trojčlenné zakončení záhlavní destičky charakteristické pro bronzové exempláře typu Vyškov (Bierbrauer 1989, 145-147).

Podle J. Tejrala mohou být předlohy pro malé okrouhlé výčnělky připevněné na nejdůležitějších místech spon za pomoci nýtů kulovitého tvaru hledány u

³⁴³ **Višnjica (Singidunum)** – J. Tejral 2015, S. 301, Abb. 6: 7.

³⁴⁴ **severopontská varianta** – J. Tejral 2015, S. 303, Abb. 7: 2, 5-6.

východogermánských forem (zejména u kultury černjachovské), zatímco pontské a jihoruské exempláře s ozdobnými nýty, představují podle něj zřejmě vlastní vývojovou linii. Tato východogermánská tradice v podobě ozdobných plastických nýtů z pozdní DŘ se později přeměnila v okrouhlé postranní výčnělky na podélně protažené, rombicky nebo 5ti-úhelníkovitě tvarované nožce východogermánských lučkovitých spon z 5. stol., jejichž terčíky u exemplářů z drahých kovů byly někdy dokonce vykládány almandiny a u prostých bronzových exemplářů začaly původní ozdobné nýty imitovat vybíjená kruhová očka (Bierbrauer 1989, 145; Tejral 2015, 302). I když se některé tvary a výzdobné prvky, které se později vyskytují rovněž u středodunajských bronzových napodobenin stříbrných plechových spon, objevují nejdříve ve východogermánském kulturním prostředí (v pozdní fázi černjachovské kultury), nejde podle J. Tejrala o jedinou přímou vývojovou linii vedoucí k pozdějším malým středodunajským bronzovým exemplářům. Vedle často zdůrazňovaných pontských předloh, mohl být podle něj jejich vznik vyvolán spíše specifickými vývojovými tendencemi ve vlastním středním Podunají (viz níže). Ozdobné nýty, které byly u jednodušších bronzových spon později nahrazeny oblými výstupky či kruhovými terčíky, jsou ve středodunajském prostoru totiž známy již u spon zhotovovaných ve stylu skupiny Untersiebenbrunn (Tejral 2015, 302-303). K těmto ryze středodunajským vzorům patří i stříbrný exemplář s trojúhelníkovitou záhlavní destičkou z proslulého ženského hrobu **v Untersiebenbrunnu**³⁴⁵ (Kr. Gänserndorf, spolková země Dolní Rakousko) s dvojicemi a trojicemi drobných kulovitých nýtků v nárožích záhlavní destičky s nožkou (Tejral 2015, 303-304).

Za přímé typologické předchůdce spon typu Bratei a Vyškov, které mají nepochybně úzké vazby právě k vybíjené výzdobě drobné kovové industrie skupiny Untersiebenbrunn – Coșoveni de Jos, lze považovat ojedinělý nález stříbrné, zlacené spony **z hrobu 2 v Tápé-Lebő**³⁴⁶ (Szeged, župa Csongrád) v JV Maďarsku (Tab. 9: Obr. 7: 2), dvojici stříbrných spon **z Vajuga**³⁴⁷ (katastr obce Kladovo, provincie Centrální Srbsko) ve V Srbsku (Tab. 9: Obr. 7: 3) a exemplář z langobardského hrobu na pohřebišti

³⁴⁵ **Untersiebenbrunn** (bohatý ženský hrob) – V. Bierbrauer 1989, S. 142, Abb. 1: 9-10; J. Tejral 2015, S. 306, Abb. 8: 4.

³⁴⁶ **Tápé-Lebő** (hrob 2) – V. Bierbrauer 1989, S. 142, Abb. 1: 11; J. Tejral 2011, S. 175, Abb. 129: 3; týž 2015, S. 307, Abb. 9: 3.

³⁴⁷ **Vajuga** (hrob 18) – V. Bierbrauer 1989, S. 153, Abb. 3; J. Tejral 2011, S. 175, Abb. 129: 1-2; týž 2015, S. 307, Abb. 9: 1-2.

v **Keszthely-Fenekpuszta**³⁴⁸ (okr. Keszthely, region Západní Zadunají) u Balatonského jezera v Z Maďarsku (Tab. 9: Obr. 7:1). Zatímco první dva nálezy náleží stylisticky do raného 5. stol., exemplář z **Keszthely-Fenekpuszta** byl do hrobu přidán jako starožitnost. Všechny exempláře spojuje se skupinou Untersiebenbrunn charakteristická škála vybíjených a rytých motivů, v případě spon z **Tápé-Lebő** a z **Vajuga** jsou zvláště výrazné oblíbené mandličkovité kolky (viz kap. 4.2.4) uspořádané do čtveřic. Všechny spony jsou také v nárožích záhlavní a nánožní destičky opatřeny výše zmíněnými ozdobnými nýty, přičemž na vrcholu jejich záhlavní destičky a na konci nožky spony z Keszthely se kulovité nýtky vyskytují po dvojicích. Tyto spony patří do stupně D2 evropského barbarika (380/400-440/450), tedy do období, v němž podle I. O. Gavritukhina začaly být zřejmě odlévány levné imitace napodobující tvary luxusního plechového zboží, mezi něž patří i bronzové spony typů Bratei a Vyškov (Gavritukhin – Kazanski 2018, 338).

Spojení mezi stříbrnými podunajskými formami skupiny Untersiebenbrunn a pozdějšími levnějšími spínadly typu Bratei může podle J. Tejrala dokládat možnost, že jako předloha bronzových spon typu Bratei a Vyškov nemusely nutně sloužit jen často zmiňované jihorské exempláře, ale že se na jejich vzniku mohly podílet i všeobecné kulturní tendence v pozdně antickém prostředí středního Podunají, kde právě v této době dochází ke vzniku nové hmotné kultury, která je výsledkem smíšení barbarské a římskoprovinciální výrobní tradice. V této souvislosti zmiňuje J. Tejral vývoj početně málo zastoupené sourozenecké série levných středodunajských bronzových spon s polokruhovitou záhlavní destičkou **typu Oslip** (viz kap. 4.1), které představují litou imitaci východogermánských stříbrných plechových spon vyráběnou v římskoprovinciálních dílnách na Dunaji, která však souvisí s tzv. hmotnou kulturou východních foederátů a jejich objednavatelem byly manželky východních Germánů sloužících v římských vojenských pomocných sborech (Tejral 2015, 304). Na úzkou příbuznost a společné kořeny spon typu Oslip se sponami typu Bratei a Vyškov

³⁴⁸ **Keszthely-Fenekpuszta** – J. Tejral 2011, S. 175, Abb. 130; týž 2015, S. 307, Abb. 9: 4.

upozornila již dříve na základě charakteristické tremolové výzdoby Angelika Holl³⁴⁹ a zmiňuje ji i Volker Bierbrauer.

5.2.6 Datace

Pro přesné datování spon typu Bratei a Vyškov existuje v nálezovém materiálu jen několik málo opravdu spolehlivě datovatelných celků. Jejich datace se tak z velké části vždy opírala zejména o tyochronologickou srovnávací analýzu příbuzných forem spon. Jistou oporou v tomto směru by mohla být i výše zmíněná souvislost s typem Oslip, který se váže ke stupni D2 DSN. Stejně jako v jejich případě mohly být v římskoprovinciálních dílnách na Dunaji v levnějším bronzovém provedení brzy napodobovány nejen stříbrné spony s polokruhovitou záhlavní destičkou, ale i ty s trojúhelníkovitou. Vzhledem k technologické a výzdobné podobnosti spon typu Bratei (jejichž pramenná základna se v Podunají nachází výhradně na periférii východogermánského kulturního prostoru) se sponami typu Oslip (které jsou prokazatelně spojeny s foederátní hmotnou kulturou podél římského limitu) je možné pomýšlet na částečnou časovou souběžnost obou těchto typů zdobených tremolovou technikou a k jejich prvnímu výskytu tak muselo dojít již v době před pol. 5. stol. n. l. (Bierbrauer 1989, 152; Holl 1983, 43-44; Tejral 2015, 305). Bronzové spony s polokruhovitou záhlavní destičkou typu Oslip se podle V. Bierbrauera objevují o něco dříve, než typy Bratei a Vyškov, které mají zase o něco delší existenci a na rozdíl od typu Oslip, jehož spony pocházejí především ze sídlištních vrstev římských pohraničních kastelů a strážních věží z povalentiniánského období, se vyskytují ještě na poč. 2/2 5. stol. (Bierbrauer 1989, 153).

I u spon typu Bratei a Vyškov se jedná většinou jen o obtížně datovatelné ojedinělé či sídlištní nálezy. Z hrobů je známo jen několik málo exemplářů. Na mohylovém pohřebišti v **Bratei**³⁵⁰ byl pár nesterpně velkých spon tohoto typu nalezen v **hrobě 3/1968**, který se nacházel v malé skupině 3 pohřbů a kromě spon neobsahoval již žádnou další

³⁴⁹ A. Holl 1983: Zwei völkerwanderungszeitliche Fibeln aus dem Burgenland. *Annalen des Naturhistorischen Museums in Wien* 85/A, 39–51. (zde S. 43-44).

³⁵⁰ **Bratei** (hrob 3/1968) – viz pozn. ³³⁴.

výbavu. K dataci v tomto případě přispívá nález ze sousedního **hrobu 2/1968**, kde byly nalezeny **2 malé lité bronzové spony** s trojúhelníkovitou záhlavní destičkou a vrubořezovou výzdobou **typu Prša-Levice** zdobené jednoduchým geometrickým dekorem, které náleží **do pol. až 3/4 5. stol.** a stejně jako typ Oslip a Bratei-Vyškov jsou levnější středodunajskou variantou (napodobeninou) drahých forem stříbrných plechových spon. Kromě nich hrob obsahoval navíc i 1 masivní bronzovou náušnici s polyedrickou kostkou (Bierbrauer 1989, 143; Tejral 2015, 305).

Exemplář **ze Smolína**³⁵¹ na J Moravě pochází z rozrušeného kostrového hrobu bez výbavy. Protože byl ale nalezen na ploše předlangobardského pohřebiště z 5. stol. n. l., ze kterého pochází i bohatý ženský hrob XXXII s velkými stříbrnými plechovými sponami, je spona orientačně datována rovněž do doby **okolo pol. 5. stol.** nebo krátce po ní (Bierbrauer 1989, 143; Tejral 2015, 305).

Do rané ²/₂ 5. stol. patří zřejmě hrobový nález **z Micálaca**³⁵², který v rámci malé skupiny hrobů doprovázel ještě pár zlatých polyedrických náušnic s granulovanou výzdobou, zrcátko se středovým ouškem a 4 jantarové korálky (Bierbrauer 1989, 143; Tejral 2015, 305).

I když jsou nálezové komplexy pro datování spon typu Bratei vzácné, téměř všichni badatelé se dnes vzhledem ke kontextu jiných nálezů, rozšíření spon a jejich analogiím shodují v tom, že se tento typ poprvé objevuje v době okolo pol. 5. stol. Podle J. Tejrala jsou obě varianty typické zejména pro období **D2/D3 (430/440-460/470)**, jak nejnověji dokládá i nález 3 polotovarů spon typu Bratei z pokladu klenotníka **na vrchu Buschberg-Steinmandl**³⁵³ (Kr. Mistelbach) v dolnorakouském Weinviertelu (Bierbrauer 1989, 143-144; 146-147; Gavritukhin – Kazanski 2018, 338-339; Tejral 2015, 304-307). Jejich dataci a hlavní dobu výskytu do **období okolo pol.** a zejména do ³/₄ **5. stol.** podporuje i formální podobnost s litými vrubořezovými bronzovými sponami s trojúhelníkovitou záhlavní destičkou a rombickou nožkou **typu Prša-Levice**, které patří

³⁵¹ **Smolín** (rozrušený hrob) – viz pozn. ³³⁶.

³⁵² **Micálaca** – viz pozn. ³⁴².

³⁵³ **Buschberg-Steinmandl** (depot) – J. Tejral 2015, S. 299, Abb. 4: 1-3; I. O. Gavritukhin – M. M. Kazanski 2018, S. 342, Fig. 5: 2-3.

do stejné skupiny laciných středodunajských spínadel a částečně na spony typu Bratei a Vyškov navazují (Tejral 2015, 305).

5.2.7 Nositelé

Jen slabě zastoupený **hrobový materiál** umožňuje pouze omezené posouzení způsobu **užívání** tohoto krojového doplňku a jeho **umístění na oděvu**. Několik málo nálezů ale poukazuje na použití těchto spon **v rámci východogermánského ženského kroje**. Spony typu Bratei a Vyškov, jsou, stejně jako jim podobné typy Oslip a Pršalevice, **znakem "střední třídy"** a podle V. Bierbrauera patřily nositelky těchto spon v 1/2 5. stol. v Podunají k sociálně odlišně strukturovaným, ve společenské hierarchii **níže postaveným, skupinám obyvatelstva** (Bierbrauer 1989, 143; 152-153; Gavritukhin – Kazanski 2018, 338; Tejral 2015, 298).

Spony typu Bratei a Vyškov, stejně jako i jiné typy patřící k východogermánské ženské krojové tradici, byly **nošeny na ramenou a tvořily pár**. Výskyt dvojice spon (někdy i odlišných typů) a jejich poloha v pravé a levé horní části trupu či paže odpovídá časově způsobu používání východogermánského ženského **kroje typu peplos** (Bierbrauer 1989, 143; 149; Gavritukhin – Kazanski 2018, 338).

V hrobě 3/1968 na eponymní lokalitě **v Bratei**³⁵⁴ v rumunském Sedmihradsku, který byl až na spony zcela bez výbavy, byl objeven pár dvou vzhledově stejných, ale nesterjné velikých spon, z nichž jedna byla nalezena vedle pravého nadloktí (Bierbrauer 1989, 143).

Dvojici spon pod rameny obsahoval i **ženský hrob 1 z Vranja**³⁵⁵ (provincie Centrální Srbsko), v J Srbsku, jehož výbavu doplňovala ještě železná spona samostřílové konstrukce, kovové nomádské zrcátko, přezka s rombickým kováním a nádoba s vlešťovanou výzdobou (Bierbrauer 1989, 144). Dle J. Teirala je **pohřeb z Vranja** typický

³⁵⁴ **Bratei** (hrob 3/1968) – viz pozn. ³³⁴.

³⁵⁵ **Vranja** (hrob 1) – V. Bierbrauer 1989, S. 142, Abb. 1: 13; J. Tejral 2015, S. 306, Abb. 8: 1-2; I. O. Gavritukhin – M. M. Kazanski 2018, S. 341, Fig. 4: 3-4.

pro pozdní fázi stupně D2 (tj. cca 420/430-450) a odpovídá tzv. „hunskému horizontu“ (Gavritukhin – Kazanski 2018, 441; Tejral 2011, 367, 368).

Dvojici spon odlišného typu obsahovaly také hroby z castrum Argamum a Romanu v Rumunsku. V **Argamum**³⁵⁶ (Jurilovca, župa Tulcea, V Rumunsko) byly v pravé a levé horní části paže nalezeny spona typu Vyškov a fragment lité bronzové spony s volutovitou vrubořezovou výzdobou, zatímco v **Romanu**³⁵⁷ (župa Neamț, V Rumunsko) sekundovala formě Vyškov spona s polokruhovitou záhlavní destičkou a rombickou nožkou zdobená tremolovými čarami (Bierbrauer 1989, 144).

Na nošení těchto spon ve východogermánské krojové tradici poukazuje ostatně i pár stříbrných spon z **hrobu 18** na pohřebišti ve **Vajuga**³⁵⁸ (provincie Centrální Srbsko) na dácko-pobřežním limitu ve V Srbsku, který byl nalezen v bohatě vybaveném hrobě mladého děvčete ve věku asi 12-14 let. I tento pár z raného 5. stol., zdobený ozdobnými nýty a vybíjeným mandličkovitým dekorem ve stylu skupiny Untersiebenbrunn, který je řazen ke stříbrným předlohám bronzových spon typu Vyškov, byl nalezen v typické poloze na ramenou (Bierbrauer 1989, 157; Tejral 2015, 304).

Podle V. Bierbrauera se v případě bronzových spon typu Bratei a Vyškov jedná o východogermánský oděvní doplněk běžného obyvatelstva, které bylo v době okolo pol. 5. stol. pohřbíváno stranou od pohřebišť elity a pravděpodobně navíc většinou bez výbavy, čímž vysvětluje absenci nálezů tohoto typu spon a jim příbuzného typu Oslip v hrobech (více viz Bierbrauer 1989, 154-157). Příslušnost jejich nositelů (resp. nositelek) k východogermánskému etniku je více než zřejmá. Zda toto obyvatelstvo patřilo ke skupinám východogermánských vojenských jednotek ve službách Říma a oba druhy spon jsou, stejně jako typ Oslip, projevem provinciální hmotné kultury tzv. východních foederátů, nebo se jednalo o skupiny východních Germánů sídlících v okrajové zóně barbarika poblíž římského limitu na Dunaji, nelze rozhodnout. Spony

³⁵⁶ **Argamum** – V. Bierbrauer 1989, S. 148, Abb. 2: 4; J. Tejral 2015, S. 303, Abb. 7: 4.

³⁵⁷ **Roman** – V. Bierbrauer 1989, S. 148, Abb. 2: 3.

³⁵⁸ **Vajuga** (hrob 18) – viz pozn. ³⁴⁷.

typu Bratei a Vyškov patří ke středodunajským formám levných šatových spon, stejné skupiny jako spony typu Oslip, které se objevují o něco dříve, a vrubořezové spony typu Prša-Levice, které je částečně nahrazují. Z hlediska české chronologie jde o oděvní doplněk z konce starší a poč. mladší fáze vinařické skupiny, který náleží do pozdní fáze stupně **D2** a především do **D2/D3**.

5.3 SPONY TYPU PRAHA A JIM PŘÍBUZNÉ JEDNODÍLNÉ FORMY S OBDÉLNÍKOVITOU NOŽKOU

(východogermánské?)

Typ Praha:

- **Praha-Dejvice** (cihelna Nová Juliska) – rozrušený kostrový hrob, typ Praha (1 ks, Br + Ag)
- **Praha-Veleslavín** (cihelna Vídeňské banky) – hrob 7, typ Praha (1 ks, Br + Ag)

Jednodílné spony s obdélníkovitou nožkou a drátem ovinutým lučičkem:

- **Praha-Veleslavín** (cihelna Vídeňské banky) – hrob 7, jednodílná spona s obdélníkovitou nožkou (1 ks, Br + Ag)
- **Závist (Dolní Břežany)** – sídliště, jednodílná spona s obdélníkovitou nožkou (1 ks, Br + Ag)

5.3.1 Dějiny bádání a rozšíření

Spony typu Praha (Tab. 10) vymezila jako samostatnou skupinu spon ve své práci z roku 1986 německá badatelka Mechthild Schulze-Dörrlamm, která ji stanovila na základě nálezů dvou spon z Prahy-Veleslavína³⁵⁹ a několika dalších příbuzných exemplářů³⁶⁰, jejichž počáteční výskyt se časově kryje již s prvními kostrovými hroby doby stěhování národů a pokračuje plynule do druhé poloviny 5. stol. s těžištěm výskytu zejména ve $\frac{2}{3}$ 5. stol. n. l. Již B. Svoboda považoval tyto spony konstrukčně za varianty

³⁵⁹ Ve skutečnosti pochází jedna z těchto dvou spon z cihelny Nová Juliska v Praze-Dejvicích, jak bylo nedávno prokázáno při revizi sbírek Muzea hl. m. Prahy (k tomu více M. Hlava 2013, s. 661-680).

³⁶⁰ M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 601, Abb. 7.

vzniklé kombinací pozdních vojenských spon západního provinciálního původu s velmi oblíbeným typem východních spon s podvázanou nožkou, jejichž původ je hledán v oblastech Přebornomoří (Svoboda 1948, 161-162). Rovněž L. Niederle odvíjel podobu spon typu Praha a jim podobných exemplářů od provinciálních spon z konce doby římské, kam kladl zároveň jejich počátek (Niederle 1918, 8). Geograficky byly tyto spony rozšířeny v oblastech severně od Dunaje na značně rozsáhlém území rozprostírajícím se od Ukrajiny až po Rýn, nejvíce však v prostoru mezi Čechami na západě a povodím Dněstru na východě. Druhé menší distribuční centrum spon typu Praha shledává M. Schulze-Dörrlamm v Pobaltí. Do římského prostředí v pohraničních oblastech podél limitu však z území barbarika pronikly pouze výjimečně a je proto zřejmé, že se jedná o práce domácího germánského obyvatelstva (Tab. 10: Obr. 1) (Beneš 2007, 478; Schulze-Dörrlamm 1986, 602).

5.3.2 Podoba spon typu Praha

Spony typu Praha jsou tvarově i konstrukčně ještě typem spínadel vycházejícím ze schématu spon pozdní DŘ, pro které je typický výrazný rozdíl v poměru mezi délkou lučíku a nožky a velikost i umístění zachycovače. Pro spony typu Praha je charakteristická krátká, od lučíku zřetelně odsazená, pravoúhlá nožka s otevřeným zachycovačem, vedeným ještě po zvyku spon z DŘ po celé délce nožky, a dlouhý, často výrazně klenutý, tyčinkovitý lučík. Nejvýraznějším poznávacím znakem masivního litého lučíku je však jeho výzdoba, docílená prostřednictvím tordování, ovinování lučíku po celé délce za pomoci plochého drátku nebo pseudotordování, vytvořeného plastickými nálitky v podobě oblých vývalků. Imitace způsobu ovinování lučíku drátkem bylo někdy u spon dosahováno také prostřednictvím příčně kladených rýžek a žlábků.

Většina exemplářů těchto spon je dlouhá do 7 cm a nejčastěji jsou vyrobeny ze železa nebo z bronzu. Vzácně se objevují i exempláře stříbrné nebo takové, jejichž železný či bronzový lučík je ovinut stříbrným drátkem (Praha-Veleslavín, Praha-Dejvice).

5.3.3 Původ a vývoj (příbuzné jednodílné formy s obdélníkovitou nožkou)

Způsob ovinování lučíku drátkem, jeho tordování nebo napodobování těchto technik je známo již z mladší a pozdní doby římské, kdy se s ním setkáváme v oblastech

při severním úpatí Kavkazu v jižním Rusku, kde se lučík ovinutý drátkem objevuje u spon s podvázanou nožkou a napodobování těchto technik v evropském barbariku pak pokračuje dále i na počátku doby stěhování národů, až do pokročilého 5. stol. Za náhlý průnik této módy do prostředí středoevropského barbarika je, podle M. Schulze-Dörrlamm, pravděpodobně zodpovědný hunsko-alanský vpád do střední Evropy, ke kterému došlo v 1. pol. 5. stol. po Kristu (Beneš 2007, 478; Schulze-Dörrlamm 1986, 600-603).

Spony typu Praha jsou již, jako většina spon z 5. stol., vyráběny novým způsobem, rozšířeným v mladší době římské, kdy byla spona, namísto tepaného taženého drátu, zhotovována technikou odlévání. Odlévané spony mají zpravidla dvoudílnou samostřílovou konstrukci. Jejich lučík, zakončený na jedné straně hlavicí a na druhé nožkou se zachycovačem, bývají lité, zatímco druhá část (spirála vinutí) je i nadále stáčena z taženého drátu. Tento výrobní postup umožnil provést změny na nožce a zachycovači, kdy začala být namísto ohnutého drátu, roztepaného do podoby plachtovitého zachycovače, jehož konec byl ovinut kolem dolního konce lučíku (SPN), vyráběna rovná nožka s tzv. přehnutým zachycovačem (Svoboda 1948, 162).

Typologicky vzato odpovídají spony typu Praha částečně skupině spon 46) Iz Aa 7b a 59) III Aa 7b, které M. Schulze definovala ve své disertační práci z r. 1977. V ní se zabývala rozbohem nálezů spon s pevným zachycovačem skupiny Almgren VI, 2. Chronologicky starší skupinu 59) III Aa 7b reprezentují v jejím pojetí bronzové nebo železné spony, jejichž nožka bývá opatřena příčným fasetováním s profilovanými vroubky po okrajích, zatímco lučík může být ovinut drátkem nebo zdoben příčným žebrováním či ornamentem, tvořeným střídavě skupinou drátěných obrouček, proložených mezerami z trojhranných faset. Nálezy těchto spon se koncentrují v oblasti středního Podunají (v našem sousedství především na Moravě a JZ Slovensku), se zásahem do Čech a předhůří bavorských Alp (Schulze 1977, 47, Taf. 5). Vedle jednoho exempláře z Prahy-Veleslavína³⁶¹ (jednodílné bronzové spony z hrobu 7), zařazuje do této skupiny např. exempláře spon z Kostelce na Hané³⁶² (okr. Prostějov), slovenského

³⁶¹ M. Schulze 1977, S. 406, Kat. 1643.

³⁶² M. Schulze 1977, S. 400, Kat. 1586; S. 401, Kat. 1593; J. Zeman 1961, s. 109, Obr. 51: D, a-b; s. 144, Obr. 67: E.a.

Očkova³⁶³ (okr. Nové Mesto nad Váhom), dolnorakouského Oberleiserbergu³⁶⁴ (Bz. Korneuburg), nebo německého Isny im Allgäu³⁶⁵ (Lkr. Ravensburg, spolková země Bádensko-Württembersko), které jsou datovány do pozdního 4. století. Spony skupiny 59) III Aa 7b, které chronologicky patří ještě spíše do pozdní doby římské, spadají typologicky do **skupiny spon s obdélníkovitou nožkou**, které se jako řada tvarů v mladší době římské, dělí na **dvě varianty – jednoduché exempláře** s krátkým čtyřzávitovým vinutím, opatřeným horní třívou (kterým by odpovídala skupina 59) III Aa 7b podle M. Schulze), a **dvoudílné spony se samostřílovou konstrukcí**.

B. Svoboda spatřoval v pozadí vývoje spon s obdélníkovitou nožkou dominantní podíl tvarů římskoprovinciálních vojenských spon za spoluúčasti některých dalších současných typů spínadel, z nichž nejčastěji byly v daném období vojenské spony kombinovány především s tvaroslovím spon s podvázanou nožkou či se samostřílovými sponami s vysokým zachycovačem. Řada autorů se v otázce původu spon s obdélníkovitou nožkou přiklání spíše k hlavnímu podílu spon podvázaných. Největší zastoupení v rámci českých nálezů mají spony s obdélníkovitou nožkou z mladší a pozdní DŘ na moravském pohřebišti v Kostelci na Hané (Svoboda 1948, 59, 74, 184; Zeman 1961 200-201; 206). Jako samostatnou skupinu pak B. Svoboda vyčlenil ještě **samostřílové spony s dlouhou obdélníkovitou nožkou**, ke kterým mylně zařadil i mnohem mladší železnou sponu typu Rathewitz z pohřebiště ve Vinařicích (viz kap. 7.4.3.2). Pro tuto skupinu je charakteristické dlouhé samostřílové vinutí, jehož osa je po stranách zakončena knoflíky a upevněna k hlavici lučíku buď za pomoci kolmé přichytné destičky, nebo prostřednictvím oka vycházejícího z hlavice lučíku. Nožka těchto spon je stejně široká jako lučík a na spodní straně bývá opatřena krátkým, svisle umístěným, přehnutým nebo destičkovitým zachycovačem. Konec nožky pak bývá buď rovně seříznut, nebo lehce zaoblen (Svoboda 1948, 173). První samostřílové spony s dlouhou obdélníkovitou nožkou klade B. Svoboda již na konec 3. stol. n. l. Jedná se o charakteristickou skupinu spon pozdní doby římské, která byla ve 4. stol. n. l. rozšířena

³⁶³ M. Schulze 1977, S. 416, Kat. 1735; T. Kolník 1965, s. 199, Obr. 9: 11, 14.

³⁶⁴ M. Schulze 1977, S. 369, Kat. 1264.

³⁶⁵ M. Schulze 1977, S. 301, Kat. 584.

v širokém pásmu rozprostírajícím se od severní Evropy přes Braniborsko a střední Německo až do Čech a odtud dále směrem na SV do Polska a jejíž výskyt, podepřený i nálezem exempláře z Vinařic, se měl udržet až do počátku doby stěhování národů. Na vzniku těchto spon se podle B. Svobody měl kromě tvaru a konstrukce vojenských typů spon podílet opět především „litý přepis“ spon s podvázanou nožkou (Svoboda 1948, 173-174).

Jednodílné spony s obdélníkovitou nožkou, které jsou vedle několika nálezů z Čech početně nejvíce zastoupeny v oblastech **středního Podunají** (na Moravě a JZ Slovensku), kde se na rozdíl od Čech a krajů položených více na sever a na západ prakticky nevyskytují jejich dvoudílné exempláře, označuje **T. Kolník** jako **jednodílné, výrazně obloukovité spony**. Také on shledává, že v jejich konstrukci se výrazně uplatňují prvky vojenských spon z 2. stol. n. l., jak na to poukázal již B. Svoboda, a současně si všímá toho, že velmi brzy, snad již koncem 2. nebo na poč. 3. stol., došlo k jejich vzájemnému **tvarovému mísení se sponami s podvázanou nožkou**, jehož působením se, vedle starších železných exemplářů, začaly rozvíjet i jejich bronzové varianty (Kolník 1965, 201). K tomuto oboustrannému, vzájemně se ovlivňujícímu vývoji jednodílných výrazně obloukovitých spon (tj. jednodílných spon s obdélníkovitou nožkou) s jednodílnými sponami s úzkou podvázanou nožkou došlo podle něj pravděpodobně v moravsko-slovenské oblasti, kde **za jeden z přímých dokladů tvarového splývání** obou skupin **považuje exempláře** jednodílných výrazně obloukovitých spon **s tordovaným nebo po celé délce drátkem ovitým lučíkem**, tedy spony opatřené výzdobným prvkem, s kterým se poprvé setkáváme již u starších typů spon s podvázanou nožkou v jejich domovských oblastech ve vzdálených končinách jižního Ruska. K těmto exemplářům lze připočítat i kusy, zdobené pouhou imitací výše zmíněných technik. Z dobře známých, publikovaných příkladů, pocházejí nejtypičtější nálezy jednodílných spon s obdélníkovitou nožkou z rozrušených žárových hrobů popelnicového pohřebiště z mladší doby římské a počátku doby stěhování národů **v Očkově u Piešťan**, kde byla objevena jedna jednodílná železná spona s tyčinkovitým tordovaným lučíkem³⁶⁶ a jeden bronzový exemplář, jehož lučík je po celé délce zdoben

³⁶⁶ T. Kolník 1956, s. 261, Obr. 9: 13; týž 1965, s. 200, Obr. 9: 11.

dvojicemi příčných rýh³⁶⁷, v nichž lze spatřit určitý druh napodobování, ohlasu či reminiscence tordovaného nebo drátem ovinutého lučíku (Kolník 1956, 260-262; týž 1965, 199; 201-202).

Jiný příklad představuje **nález z jeskyně Kaplnka** na katastrálním území **obce Sásová** (okr. Banská Bystrica), kde byla rovněž objevena jedna neúplná, jednodílná železná spona s tyčinkovitým tordovaným lučíkem³⁶⁸ či bronzový exemplář pocházející z plochy římského sídliště, zachyceného při stavbě chemické dusíkárně v okresním městě **Šaľa na Nitransku**, jehož celý, souměrně klenutý, tyčinkovitý lučík, je zdoben jemným příčným žebrováním napodobujícím ovinování lučíku drátkem³⁶⁹ (Kolník 1965, 202; Liptáková 1963, 335).

Protějšek k slovenským nálezům z našeho území představuje např. jednodílný železný **exemplář** spony pocházející **z žárového hrobu č. 358** na pohřebišti z mladší doby římské **v Kostelci na Hané** (okr. Prostějov)³⁷⁰, jehož lučík je zdoben pěti oddělenými skupinami čtyř drátěných prstýnkovitých obrouček, zatímco v mezerách mezi nimi se nachází trojhranné fasetování. I zde drátěný ornament zřetelně upomíná na techniku výzdoby lučíku pomocí ovinutého drátku, ať již po celé ploše lučíku či pouze v jeho dolní části, jak tomu bývalo zvykem u spon s podvázanou nožkou (Zeman 1961, 144; 206).

Mezi novější nálezy jednodílných spon s obdélníkovitou nožkou s charakteristicky zdobeným (tordovaným nebo drátkem ovinutým) lučíkem patří spony z několika slovenských výšinných lokalit. Kromě již zmíněné jeskyně Kaplnka v tzv. Sásovskom krasu (okr. Banská Bystrica), byl na středním Slovensku objeven jeden exemplář také na výšinném sídlišti **Vyšehradné**³⁷¹ (okres Prievidza). Ze severokarpatské

³⁶⁷ T. Kolník 1956, s. 261, Obr. 9: 12; týž 1965, s. 200, Obr. 9: 14.

³⁶⁸ J. Bárta 1955, s. 290; s. 298, Tab. IV: 5; K. Pieta 1999, s. 180, Abb. 8: 13.

³⁶⁹ L. Liptáková 1963, s. 335; s. 334, Obr. 115: 3.

³⁷⁰ J. Zeman 1961, s. 142, Obr. 67: E, a; I. Peškař 1972, S. 191, Taf. 37: 7.

³⁷¹ **Vyšehradné** – K. Pieta 1999, S. 180, Abb. 8: 3.

oblasti v žilinském kraji pochází sídlištní nález z polohy **Vyšný Kubín**³⁷² (sev. Slovensko, okr. Dolný Kubín). Hrobové nálezy zastupuje v oblasti středního Podunají spona z ženského kostrového **hrobu 9** na pohřebišti z pol. 5. stol. **Břeclav-Líbivá**³⁷³ (okr. Břeclav) na J Moravě, které bylo objeveno v roce 1995, či exemplář z **hrobu 189** na pozdně antické nekropoli ze 4. – 5. stol. odkryté v letech 1999-2002 v dolnorakouském **Mautern/Burrgartengasse**³⁷⁴ (Macháček-Klanicová 1997, 58; 60; Wewerka 2004, 416; Tejral 2015, 343). Na poměrně nový nález spony, objevené v roce 2002 v kulturní jámě sídliště z pozdní doby římské v **Mořicích na Moravě** (okr. Prostějov), upozornil v nedávné době také Zdeněk Beneš. Zde byly při výzkumu ve výplni objektu 535 nalezeny části dvou neúplných železných spon. Z obou se dochovala pouze větší část oblého tyčinkovitého lučíku s nezdobenou nožkou a zachycovačem. Jeden z exemplářů představuje obloukovitá železná spona, jejíž lučík je zdoben příčným šikmým žlábkováním imitujícím způsob výzdoby lučíku za pomoci tordování nebo jeho ovinování plochým ozdobným drátkem³⁷⁵. Tuto sponu bylo na základě výzdoby a doprovodného keramického materiálu možné časově zařadit do konce 4., případně až na poč. 5. stol. n. l. I přestože autor příspěvku netvrdí, že nalezený exemplář je možné typologicky přiřadit ke skupině spon typu Praha, domnívá se, že jeho výzdoba (zachycená i na jiných sponách z konce doby římské), může být ukazatelem směru jakési nové módní tendence, která se na počátku DSN vývojově uplatnila i při vzniku spon typu Praha (Beneš 2007, 478). Jak formy se samostřílovou konstrukcí, tak i jednoduché varianty spon s obdélníkovitou nožkou odrážejí stejné, v určitém časovém období panující stylové tendence, které se promítly na jejich výzdobě, a mohly být proto v určitém časovém okamžiku používány paralelně vedle sebe jako dvě zcela rovnocenné formy spon i přestože jednoduché spony s obdélníkovitou nožkou jsou typologicky mnohem starší a pouze ukončují svůj vývoj z DŘ. Podle J. Tejrala vycházejí spony typu Praha a ostatní samostřílové spony s pevným zachycovačem z časné fáze DSN známé ze středního Podunají z konstrukčního principu

³⁷² **Vyšný Kubín** – K. Pieta 1999, S. 184, Abb. 11: 7.

³⁷³ **Břeclav-Líbivá** – J. Macháček – E. Klanicová 1997, Abb. 2: 8. J. Tejral cituje lokalitu jako Poštorná (Tejral 2015, S. 343).

³⁷⁴ **Mautern/Burrgartengasse** – B. Wewerka 2004, S. 427, Abb. 25. Zde spona chybně popsána jako „samostřílová“ s krátkým vinutím a horní tětívou a zařazena k typu Praha (Wewerka 2004, 416). Jedná se ale o jednoduchou sponu s obdélníkovitou nožkou s krátkým vinutím, horní tětívou a žebrovaným lučíkem.

³⁷⁵ Z. Beneš 2007, s. 502, Obr. 16: 1.

římsko-sarmatských nebo východogermánských spon, zatímco jednoduché formy spojují pravděpodobně domácí podunajsko-svébskou tradici (Tejral 2015, 443).

Všechny výše zmíněné příklady představují **jednodílné spony s obdélníkovitou nožkou** a krátkým čtyřzávitovým vinutím o horní tětívě, které lze bezpečně považovat za společný derivát vzešlý z provinciálních spon vojenských, ovlivněných zásadním způsobem především sponami s podvázanou nožkou, příp. i některými dalšími provinciálními typy spon. S exempláři spon s obdélníkovitou nožkou se setkáváme zhruba od poloviny 3. stol. n. l., přičemž jako **těžiště výskytu** jednodílných variant těchto spon je již od konce 3. stol. n. l. spatřována **oblast středního Podunají, reprezentovaná Moravou a JZ Slovenskem**. Největší zastoupení nálezů spon s pravoúhlou neboli obdélníkovitou nožkou zde zaznamenáváme ve **2. pol. 4. stol. n. l. s mírným přesahem** do následujícího **5. století** a vývojově jde tedy hlavně o spony pozdní doby římské až počátku doby stěhování národů (Beneš 2007, 478; Zeman 1961, 203-204). Bronzová **jednodílná spona z hrobu 7** (Obr. 19), nalezená na pohřebišti z doby stěhování národů **v Praze-Veleslavíně**, která se svou konstrukcí a výzdobou hlásí k poněkud pozdějším a častěji spíše dvoudílným exemplářům spon typu Praha, je po typologické stránce jednodílnou variantou spon s obdélníkovitou nožkou. M. Schulze-Dörrlamm, která skupinu spon typu Praha definovala, tento jednodílný veleslavínský exemplář ve svém seznamu nálezů spon typu Praha, i přes jeho charakteristický způsob výzdoby, neuvádí, i přestože jej, stejně jako ostatní dva **exempláře z Prahy-Veleslavína** (Obr. 18) a **Prahy-Dejvic Nové Julisky** (Obr. 17), které **skupinu spon typu Praha** de facto **reprezentují**, velmi dobře znala. Mezi sponami typu Praha jsou sice často zastoupeny i varianty s krátkým vinutím se čtyřmi závitů, jaké najdeme u jednodílné bronzové spony z Prahy-Veleslavína, avšak ve všech případech je jejich vinutí opatřeno dolní tětívou, a tedy samostřílovou konstrukcí, na rozdíl od spony z hrobu 7, která má tětívu horní, typickou pro jednodílné varianty spon s obdélníkovitou nožkou. Do této skupiny řadí jednodílný exemplář z Prahy-Veleslavína i J. Zeman (Zeman 1961, 203-204). Jeho nejbližší protějšek s krátkým vinutím se 4 mi závitů, horní tětívou a po celé délce drátem ovinitým lučičkem představuje v českých nálezech jednodílný exemplář z výšinného sídliště vinařické skupiny objeveného na akropoli bývalého keltského oppida **Závist nad**

Zbraslaví (Obr. 20). Tato spona stejně jako jednodílný exemplář z hrobu 7 v Praze-Veleslavíně typologicky patří ke skupině obloukovitých spon s obdélníkovitou nožkou.

5.3.4 Nálezy spon typu Praha

Zbylé dvě spony³⁷⁶ (fragment dvoudílné spony z hrobu 7 z Prahy-Veleslavína a celý exemplář téhož typu z neznámého hrobu z Prahy-Dejvic, cihelny Nová Juliska), které lze již bezpečně přiřadit ke skupině spon typu Praha, jsou tedy, jak již bylo řečeno, **dvoudílné samostřílové konstrukce** a svou stavbou odpovídají v širším měřítku podle M. Schulze 1977 její skupině spon 46) Iz Aa 7b, pro kterou jsou typické převážně železné spony s tyčinkovitým, buď oblým, nebo tordovaným lučíkem, případně s lučíkem ovinutým bronzovým, vzácněji i stříbrným drátkem. Všechny dosud známé exempláře těchto spon jsou delší než 5 cm a centrem jejich výskytu je podle badatelky oblast východně od řeky Pasłęky³⁷⁷ s druhým centrem rozšíření v jižním Polabí a několika nálezy objevenými rovněž ve středním Podunají. Skupina spon 46) Iz Aa 7b je formou spon náležejících do **2. pol. 5.** a na **poč. 6. stol. n. l.** (Schulze 1977, 39). Do této širší skupiny spon zařadila M. Schulze i další spony z našeho území, které již nepatří ke skupině spon typu Praha, ale které svým časovým zařazením odpovídají době trvání vinařické skupiny a budou popsány na jiném místě.

V současnosti platí, že spony typu Praha mohou být zařazeny do velké skupiny převážně masivních železných spon s příčně žebrovaným nebo tordovaným lučíkem a krátkým samostřílovým vinutím (většinou jen se 4-6 ti závity), které začínají na poč. DSN pronikat do širokého geografického prostoru celé střední Evropy. Rozšíření samostřílových spon, které lze označovat jako typ Praha, tak pokrývá plochu rozprostírající se od Rýna směrem na východ do středního Podunají a severovýchodně odtud pak od Pobaltí až po východní Evropu (Tejral 2015, 339). Zatím dosud nejzápadnější nález spony typu Praha představuje exemplář z tzv. hrobu klenotníka v **Bobenheim-Roxheimu**³⁷⁸ (Lkr. Rhein-Pfalz-Kreis, spolková země Severní Porýní-

³⁷⁶ M. Schulze 1977, S. 406, Kat. 1643 a 1644 (zde obě spony chybně uvedeny jako Praha-Veleslavín).

³⁷⁷ Pasłęka (něm. Passarge) je polská řeka pramenící v Olštýnsku na severovýchodě Polska, která se na severu vlévá do Baltského moře. V minulosti tvořila přirozenou hranici mezi dnešním Mazursko-warmijským vojvodstvím a východní částí Horního Pruska.

³⁷⁸ **Bobenheim-Roxheim** – M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 601, Abb. 7: 3; M. Kazanski 1997, Fig. 1: 7; J. Tejral 2015, S. 342, Abb. 30: 1.

Vestfálsko) nedaleko Wormsu, z pol. 5. stol. n. l., kde tvořila spona typu Praha prokazatelnou součást kroje zemřelého (Schulze-Dörrlamm 1986, 602; Tejral 2015, 339; 343). Vynecháme-li již výše zmíněné příklady z Čech, jsou nálezy spon typu Praha silně zastoupeny v oblastech středního Podunají reprezentovaném zejména sousedním Slovenskem a Dolním Rakouskem. Ze slovenských lokalit je znám nález spony typu Praha ze **Sládkovičova**³⁷⁹ (okr. Galanta), dále exemplář ze sídliště **Nitra-Párovské Háje**³⁸⁰ (okr. Nitra) a především stojí za zmínku kusy z výšinných lokalit **Velký Kolačín**³⁸¹ (okr. Nové Město nad Váhom), **Bojná II**³⁸² (okr. Topoľčany) a **Rybník-Krivín**³⁸³ (okr. Levice), kde byly navíc objeveny i doklady kovolitectví a šperkařské činnosti (Pieta – Ruttkay 1997, 149; Tejral 2015, 339). Koncentrace výrobních center do výše situovaných poloh, je na poč. DSN dokumentována v prostoru celé střední Evropy. Vedle středního Podunají je přítomnost specializovaných řemeslníků a šperkařů na místech v lépe chráněných, exponovaných polohách sídlištního charakteru, bezpečně doložena také v JZ Německu, kde je hned od poč. 5. stol. možné sledovat záměrné umístění výrobních center do strategicky chráněných poloh. To potvrzuje předpoklad, že výšinná sídliště z 5. stol. byla centry řemesel a obchodu, a protože již od pozdní DŘ se činnost specializovaných řemeslníků, zvláště šperkařů, soustřeďovala v okolí sídel barbarských vládců, souvisí zřejmě i výšinné polohy z DSN se sídly tehdejší aristokracie (Tejral 2015, 247; 349-350). Jednoduché železné spony samostřílové konstrukce, jako jsou typy Praha nebo Miltenberg a Rathewitz (viz dále), které se vyskytují v místech s doklady specializované řemeslné výroby, však nebývají považovány za produkty místních dílen. Vzhledem k materiálu, ze kterého jsou vyrobeny, se poškozené a často i silně opotřebované železné kusy nepovažují ani za surovinu určenou k recyklaci, jak tomu bývá u nálezů nefunkčních předmětů z barevných kovů, ale jsou, zvláště s ohledem na známky opotřebování dokládající jejich dlouhé používání, pokládány spíše za běžnou součást oděvu zde pracujících osob, jak by mohl napovídat i nález spony typu Praha přímo

³⁷⁹ **Sládkovičovo** – M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 601, Abb. 7: 5; J. Tejral 2015, S. 340, Abb. 29: 1.

³⁸⁰ **Nitra-Párovské Háje** – K. Pieta – M. Ruttkay 1997, Abb. 11 :1; J. Tejral 2015, S. 340, Abb. 29: 10.

³⁸¹ **Velký Kolačín** – J. Tejral 2015, S. 340, Abb. 29: 2.

³⁸² **Bojná II** – J. Tejral 2015, S. 340, Abb. 29: 9.

³⁸³ **Rybník Krivín** – J. Tejral 2015, S. 340, Abb. 29: 3.

v hrobě klenotníka na výše zmíněné lokalitě v Bobenheim-Roxheimu (Tejral 2015, 346; 350).

V rámci středodunajského prostoru je exemplář spony typu Praha zastoupen také v hromadném nálezů předmětů v kopcích na **Buschberg-Steinmandlu**³⁸⁴ v dolnorakouském Weinviertelu. Tento depot čítající desítky předmětů výrobního charakteru je interpretován jako sklad řemeslníka, jehož inventář tvořilo vedle náradí mnoho drobných předmětů vyrobených z bronzu, stříbra, železa, olova i kostí převážně ve formě malých oděvních doplňků a jejich polotovarů (spon, přezek, součástí opasků, kování pochev mečů a dalších), nebo licích modelů a předmětů určených k recyklaci (Tejral 2015, 339; 350).

I přestože drtivá většina nálezů spon typu Praha byla nalezena na půdě barbarika, je známo i několik exemplářů objevených v římskoprovinciálních pohraničních oblastech. Příkladem je dvojice spon z ženského kostrového **hrobu č. 29** na pozdně antické nekropoli **Viminacium**³⁸⁵ u městečka Kostolac ve vých. Srbsku (Tab. 10: Obr. 3). Další exemplář byl nalezen v **hrobě č. 8 v Singidunum** (dnes v hlavním městě Srbska Bělehradu) či nedaleko Varny na bulharském pohřebišti **Zvanes** (Tejral 2015, 341). Z prostředí podunajského limitu pochází také starý nález v legionářském táboře **Carnuntum**³⁸⁶ (dnes Bad Deutsch-Altenburg, Kr. Bruck an der Leitha) v Dolním Rakousku.

Směrem na sever a severovýchod od Podunají jsou známy dvoudílné exempláře spon typu Praha z polských lokalit **Osowa**³⁸⁷ a **Wolownia**³⁸⁸ (pow. Suwalski, woj. Podlaskie) a v bohatě vybaveném jezdeckém hrobě v **Taurapilis**³⁸⁹ (Kr. Utena) u jezera Tauragnas v Litvě. V prostoru mezi Karpatskou kotlinou a ukrajinskou lesostepní zónou byly zjištěny na místech v povodí řek Dněpru, Desné a Dněstru. Příkladem jsou lokality **Mikhailovka** v Moldávii či **Kolodežnyj Bugor** a **Kodyně** na Ukrajině, kde se vyskytují

³⁸⁴ **Buschberg-Steinmandl** – J. Tejral 2015, S. 340, Abb. 29: 11.

³⁸⁵ **Viminacium** – M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 602-603, Abb. 9: 1; J. Tejral 2015, S. 340, Abb. 29: 7-8.

³⁸⁶ **Carnuntum** – J. Tejral 1985, s. 357, Obr. 30: 14; týž 2015, S. 340, Abb. 29: 4; M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 601, Abb. 7: 4; P. Stadler 1987, In: Menghin – Springer – Wamers, S. 330, Abb. VII, 1.b.

³⁸⁷ **Osowa** – M. Schulze 1977, S. 379, Kat. 1367; M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 601, Abb. 7: 10.

³⁸⁸ **Wolownia** – M. Schulze 1977, S. 384, Kat. 1418; M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 601, Abb. 7: 7.

³⁸⁹ **Taurapilis** – M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 604, Abb. 10; V. Hilberg 2009, S. 145, Abb. 5.50.

v prostředí kultury Koločin a v kultuře s keramikou pražského typu (Tejral 2015, 341). Ve východním Přičernomoří jsou známy pouze ojedinělé příklady. Jedná se o exempláře z **hrobu č. 5** nalezené v mohyle I na lokalitě **Paškova Stanica** (okr. Krasnodar) nebo na pohřebišti **Sopino** na severním Kavkazu v Rusku, které jsou však datovány až do 6. stol. n. l. (Schulze-Dörrlamm 1986, 603; Tejral 2015, 341-343).

5.3.5 Otázka chronologie a provenience

Otázka provenience spon typu Praha **není** prozatím zcela **vyřešena**. Jejich původ je hledán **na půdě barbarika** pravděpodobně **ve středním Podunají**, kde jsou nacházeny hlavně na sever od pozdně antického limitu. Jejich tvůrcem zde ve $2/3$ 5. stol. mohly být **jak polabské, tak především východogermánské skupiny obyvatelstva**. Navíc se jedná o poměrně dlouho používanou formu spon. Ponecháme-li stranou mladší východní příklady, vyvstane nám obraz skupiny spon, která se objevila již někdy **po roce 400** či **v prvních desetiletích 5. stol.** kdesi ve středodunajském prostoru a zůstala používána hluboko **do $2/2$ 5. stol. n. l.** nacházená na řadě míst převážně střední, ale i V a SV Evropy. Nejstarší příklad, který je řazen ještě **před pol. 5. stol.** pochází z vojenského tábora **Carnuntum** (Bad Deutsch-Altenburg) v Dolním Rakousku, kde byla železná spona typu Praha nalezena v kontextu s malou bronzovou sponou typu Oslip s polokruhovitou záhlavní destičkou zdobenou tremolovými čarami, která je datována do stupně D2. Oba nálezy byly objeveny společně v západní části praetoria u JV vnitřní zdi pozdně antické budovy Q (Stadler 1987, 329; Tejral 1985, 359-360; týž 2011, 88; týž 2015, 343). Do doby **kolem pol. 5. stol.** byl datován **hrob klenotníka z** (od Podunají značně vzdáleného) **Bobenheim-Roxheimu** v německém Porýní, který obsahoval kromě železné spony typu Praha, kleští, kladívka a několika drobných nástrojů dvě kostěné obuvní přezky se zesíleným rámečkem a okrouhlým kováním zdobeným paprskovitě uspořádaným vrubořezem (Schulze-Dörrlamm 1986, 602; Tejral 2015, 343). Exempláře **z hrobu 29 ve Viminacium** v Srbsku byly nalezeny spolu s kruhovým nomádkým zrcátkem se středovým ouškem, oboustranným kostěným hřebenem, bronzovým náramkem s kyjovitými konci, uzavřeným železným náramkem a skleněnými a jantarovými korálky, tedy s předměty charakteristickými pro malá podunajsko-východogermánská pohřebiště z $2/3$ až $2/2$ 5. stol. n. l. (Schulze-Dörrlamm 1986, 602; Tejral 2015, 343). Z jezdeckého hrobu **v Taurapilis** v Litvě (Tab. 10: Obr. 4) pochází spona typu Praha s drátkem

ovinutým lučíkem doprovázená kromě jiného dvěma stříbrnými pozlacenými přezkami s kováním zdobeným úponkovitým vrubořezovým dekorem a dlouhou železnou spathou, které jsou datovány do pol. či na poč. $^{2}/_{2}$ 5. století po Kristu (Schulze-Dörrlamm 1986, 602-603).

Pokud se pokusíme o časové zařazení spon typu Praha a s nimi zřejmě paralelně souběžných jednodílných variant s obdélníkovitou nožkou a tordovaným, žebrovaným, nebo drátkem ovinutým lučíkem dojdeme k poměrně široké dataci v rozmezí od 1. do 2. pol. 5. století n. l. Obecně jsou všechny české nálezy spon typu Praha a jim příbuzné jednodílné varianty spon s obdélníkovitou nožkou datovány do starší fáze vinařické skupiny v **1. pol. 5. stol. n. l.**, která je synchronizována se **stupněm D2** doby stěhování národů v Čechách. **Těžištěm** jejich **výskytu** v ostatních částech barbarika je však zejména $^{2}/_{3}$ **5. stol.** a v evropském měřítku se tedy jedná o formu spon z **rozhraní starší a mladší fáze vinařické skupiny na přelomu stupňů D2/D3.**

5.4 SPONY TYPU NIEDERFLORSTADT-WIESLOCH A GROB-UMSTADT

(labskogermánské)

Typ NF-W:

- **Praha-Dejvice** (Mailbeckova cihelna) – hrob 7 (1 ks, Ag+Au)
- **Praha-Dejvice** (cihelna Juliska) – rozrušený kostrový hrob (2 ks, Ag+Au)
- **Praha-Dejvice** (cihelna Juliska) – rozrušený kostrový hrob (1 ks, Ag+Au)
- **Praha-Zličín** – hrob 101 (2 ks, Ag)
- **Praha-Zličín** – hrob 110 (2 ks, Ag+Au)
- **Vinařice** – rozrušený kostrový hrob (1 ks, Cu/Br+Ag)
- **Vinařice** – rozrušený kostrový hrob (1 ks, Cu/Br+Ag)

Typ GU:

- **Plaňany** („za nádražím“) – ojedinělý nález (1 ks, Ag)
- **Praha-Michle** (cihelna) – rozrušený kostrový hrob (1 ks, Ag)
- **Praha-Michle** (U Plynárny) – rozrušený kostrový hrob (1 ks, Br)

5.4.1 Dějiny bádání

Skupiny spon typu Niederflorstadt-Wiesloch³⁹⁰ (NF-W) a Groß-Umstadt³⁹¹ (GU) (Tab. 11: Obr. 5 a 6) zmapoval a vyčlenil jako dva vzájemně si příbuzné typy německý badatel Horst Wolfgang Böhme³⁹². V práci Herberta Kühna věnované lučikovitým sponám z DSN na území jižního Německa vystupují obě skupiny spon pod starším pracovním označením jako typ „Alkofen“³⁹³ (skupina NF-W) a typ „Herten“³⁹⁴ (skupina GU). Hlavním charakteristickým rysem těchto drobných, zpravidla bronzových nebo stříbrných, často horkou cestou zlacených nebo postříbřených spon je zejména tvar jejich záhlavní destičky a způsob utváření nožky (Jiřík, J. – Vávra, J. – Šmolíková, M. – Kuchařík, M. a kol. 2015, 157). Všechny exempláře patří k tvarově velmi variabilní skupině protomerovejských a částečně také raně merovejských lučikovitých spon [Bügelfibeln/BF], které se objevují kolem poloviny 5. stol. na území mezi severní Francií a středním Podunajím. Hlavní centrum rozšíření obou skupin se nachází v labskogermánském kulturním prostoru s největší koncentrací v Čechách a v JZ Německu, zejména v oblastech při řekách Mohan, Neckar a Rýn³⁹⁵ (Böhme 1989, 398; Jiřík, J. – Vávra, J. – Šmolíková, M. – Kuchařík, M. a kol. 2015, 157; Steuer 1998, 301; Tejral, J. 2006, 420).

5.4.2 Podoba spon typu NF-W a GU

Exempláře spon skupiny Niederflorstadt-Wiesloch a Gross-Umstadt se vyznačují pestrá tvarovou variabilitou, která je výsledkem kombinování forem a výzdoby jejich základních stavebních prvků. Tvary i výzdoba jednotlivých komponent, jako jsou záhlavní destička, nožka nebo lučík, jsou silně proměnlivé a bývaly mezi sebou často různě zaměňovány, což je jev, který je pro uměleckořemeslné výrobky na počátku DSN, tedy v protomerovejském (SD Phase 1, cca 400-450 n. l.) a ve starším úseku raně

³⁹⁰ H. W. Böhme 1989, S. 398-399, Abb. 2-3.

³⁹¹ H. W. Böhme 1989, S. 401, Abb. 4.

³⁹² H. W. Böhme 1989.

³⁹³ H. Kühn 1974: Die germanischen Bügelfibeln der Völkerwanderungszeit II. Teil, Band 2, S. 571-575.

³⁹⁴ H. Kühn 1974: Die germanischen Bügelfibeln der Völkerwanderungszeit II. Teil, Band 2, S. 575-583.

³⁹⁵ H. W. Böhme 1989, S. 402, Abb. 5

merovejského období (SD Phase 2, cca 450-480/490 n. l.)³⁹⁶ typický. Na nesnadnou klasifikaci obou skupin z hlediska nestálosti a variability v utváření jednotlivých detailů, která je společným znakem všech těchto spon, upozornil již B. Svoboda, který v kombinaci tvarů a výzdoby spatřoval přechodnou fázi vývoje při hledání nových, již tvarově pevně uchopených typů. Tomu by odpovídala i skutečnost, že na počátku vývoje lučikovitých spon protomerovejského období nevznikaly prakticky vůbec tvarově pevně vymezené typy či série o větším počtu kusů, jak tomu bylo v době římské, a téměř každá spona tak může být považována za unikát – zcela jedinečný a originální výrobek svého druhu, který odpovídá spíše výrobě na zakázku a proto se do značné míry vymyká jakémukoliv přesnějšímu typovému zařazení (Böhme 1989, 398-399; 405; Koch 1998, 19; Svoboda 1965, 85; týž 1967, 338).

Spony skupiny Niederflorstadt-Wiesloch a Groß-Umstadt vykazují po stavební stránce nový módní trend, který se projevil změnou proporcí lučíku a nožky. Tento jev se stal velmi důležitým kritériem při určování spon z doby stěhování národů. Zatímco pro pozdně římské spony byl charakteristický dlouhý a mírně klenutý lučík, jehož protiklad tvořila krátká nožka, u lučikovitých spon [Bügelfibeln] z 5. stol. n. l. je tento „staromódní“ poměr proporcí obrácen a ke krátkému, obloukovitě klenutému lučíku přistupuje nožka, která je přibližně stejně dlouhá, nebo i delší, nežli lučík (Schulze-Dörrlamm 1986, 594; táž 2000, 604; 606).

I přestože se jedná o relativně nehomogenní skupinu spon, prakticky **jediný výrazný rozdíl mezi skupinami NF-W a GU představuje způsob tvarování záhlavní destičky**, který má však pouze typologický, nikoliv i chronologický význam (Koch 1998, 19-20). Zatímco **u spon skupiny NF-W převládá** více méně **trojúhelníkovitý tvar** (Tab. 11: Obr. 5), **u skupiny GU bývá záhlavní destička** obvykle **polokruhovitá až kruhová** (Tab. 11: Obr. 6). Charakteristickým znakem (a to zejména skupiny NF-W) je, že tato **destička bývá** po obvodu různě profilovaná, resp. tzv. **ozdobně vykrajovaná**. Typické bývají zejména jemné vroubky po okrajích, dovnitř vtažené (vykrojené) boční strany, nebo základ destičky vybíhající po stranách či ve (většinou zkosených, nikoliv ostrých) vrcholových partiích trojúhelníku v paralelní laloky. U skupiny GU se s tímto ozdobným

³⁹⁶ Podle návrhu nového chronologického modelu v jižním Německu; SD Phase – jihoněmecká fáze (M. Friedrich 2016, S. 66, Abb. 28).

profilováním základního geometrického tvaru záhlavní destičky setkáváme o něco méně. Záhlavní destička, která na své spodní straně nese konstrukci vinutí, zatímco její vrchní pohledová strana se vedle nožky stává hlavním nositelem výzdoby, je jedním z nejcharakterističtějších znaků spon DSN, v jejímž průběhu postupně nabývá na důležitosti. Oba typy patří ke skupině lučikovitých spon, jejichž záhlavní destička začíná být v době stěhování národů zdobena litými plastickými knoflíky. V tomto případě se často (i když ne nutně vždy) setkáváme zpravidla s **jedním ozdobně profilovaným knoflíkem**, umístěvaným výhradně **na vrcholu záhlavní destičky**. Někdy se ozdobné knoflíky objevují také po stranách, kde ale většinou netvoří součást záhlavní destičky, nýbrž ozdobné jištění osy vinutí, na jejichž koncích jsou nasazeny, a zpoza záhlavní destičky pak pouze přesahují ven. Výjimku v tomto směru představuje fragment lučikovité spony skupiny GU nalezený jako ojedinělý nález na pohřebišti **v Marchélepot³⁹⁷** (dép. Somme) v S Francii, jehož záhlavní destička disponuje 3 mi litými plastickými knoflíky. **Plocha záhlavní destičky bývá většinou zdobena jednoduchou, nejčastěji vybíjenou nebo rytou výzdobou**. Objevují se na ní zpravidla jednoduché **lineární nebo kruhové motivy** v podobě linií, čárek, obloučků a kroužků, ať již ve formě drobných plně vybíjených teček, prázdných koleček, soustředných dvojitéch kroužků či kruhových oček tvořených obrysovou kružnicí se středovou tečkou. Vzácně se objevuje i jednoduchá forma vrubořezu opět s lineárními nebo geometrickými vzory³⁹⁸. **Lučík spon bývá krátký, obloukovitě klenutý, nejčastěji s trojúhelníkovým nebo obloučkovým průřezem**. Může být hladký, zcela nezdobený, nebo různě **fasetovaný** (nejčastěji tzv. střechovitě hraněný), případně fasetovaný a zdobený jemnou rytou nebo vybíjenou výzdobou. Častěji, a hlavně výrazněji nežli lučík, však bývá zdobena **dlouhá a úzká, ozdobně profilovaná nožka**. Ta je nejčastěji **příčně žebrovaná, nebo podélně fasetovaná** a většinou bývá **zakončena plastickou patkou, která je někdy ztvárněna v podobě protáhlé stylizované zvířecí hlavičky**. U některých variant se také setkáváme se zakončením nožky patkou **ve formě plastického knoflíku** (Böhme 1989, 399-400;

³⁹⁷ H. W. Böhme 1989, S. 401, Abb. 4: 10; A. Koch 1998, Taf. 1: 1.

³⁹⁸ Exemplář spony skupiny Niederflorstadt-Wiesloch nebo Groß-Umstadt zdobený jednoduchou vrubořezovou technikou na našem území postrádáme, vhodným příkladem může být např. vrubořezem zdobená záhlavní destička spony skupiny Groß-Umstadt pocházející z hrobu 34 v německém Eschbornu nedaleko Frankfurtu nad Mohanem v dnešním Hessensku (např.: Böhme 1989, 401, Abb. 4: 11).

Vávra – Jiřík – Kubálek – Kuchařík 2007, 570; Jiřík, J. – Vávra, J. – Šmolíková, M. – Kuchařík, M. a kol. 2015, 157). **Konstrukce vinutí** lučikovitých spon skupiny Niederflorstadt-Wiesloch a Groß-Umstadt, uchycená na spodní straně záhlavní destičky, je **samostrílová**. Osička vinutí prochází na vnitřní straně záhlavní destičky perforovanou, příčně přiletovanou, obloučkovitou ploténkou. Spirála samostrílového vinutí disponuje tradičně dolní tětivou. Krátký, pravoúhlý, jednoduše přehnutý zachycovač bývá usazen v horní části nožky, hned u místa rozhraní nožky s lučíkem, a zaujímá pouze její kratší část.

5.4.3 Předchůdci, vývoj a nositelé spon typu NF-W a GU

Původem, resp. předlohou, která stála u vzniku nejstarších germánských tzv. protomerovejských lučikovitých spon, k nimž skupiny Niederflorstadt-Wiesloch a Groß-Umstadt, rozšířené v labskogermánském sídelním prostoru, nepochybně patří, se v nedávné studii detailně věnovala Mechthild Schulze-Dörrlamm³⁹⁹. I přestože jsou stříbrné lučikovité spony, nalezené na půdě barbarika, šperkem a typickou součástí kroje germánských žen, a jako takové byly bezesporu vyráběny v místních řemeslnických dílnách, vzory pro nejstarší labskogermánské a francké typy lučikovitých spon s dlouhou a úzkou nebo trapézovitě tvarovanou nožkou z období ²/₃ 5. stol., jsou většinou badatelů hledány u vojenských římskoprovinciálních spon z konce doby římské a počátků doby stěhování národů. Jak v mladší a pozdní době římské, tak i na počátku doby stěhování národů se totiž silný zdroj inspirace, uměleckých impulzů a módních inovací nacházel na území Impéria a značná část nových typů germánských spon vznikala prokazatelně prostřednictvím napodobování římských předloh zhotovovaných z drahých kovů (Schulze-Dörrlamm 2000, 599; 604). O tomto vlivu, který se promítl i při vzniku exemplářů spon skupiny Niederflorstadt-Wiesloch a Groß-Umstadt, nepochyboval ani B. Svoboda, který jej vyjádřil již v nadpisu kapitoly, do níž oba typy spon zařadil a kterou označil názvem: „*Pozdní spony provinciální*“ (Svoboda 1965, 85-88). Zřetelné dědictví římskoprovinciálních spon charakteristických typickým plně litým lučíkem i nožkou, zdobenými často fasetováním, ke kterým se v prostoru středoevropského barbarika navíc vyvinula pouze polokruhová nebo trojúhelníkovitá záhlavní destička, pozoroval v těchto

³⁹⁹ M. Schulze-Dörrlamm 2000, 599-613.

exemplářích i L. Niederle, který je bezpečně odlišoval od jiných, tzv. litých napodobenin východogermánských plechových spon, opatřených rovněž záhlavní destičkou, jejichž inspirace a předloha přicházela z Podunají (Niederle 1918, 5).

Aby M. Schulze-Dörrlamm prokázala a zároveň také vyvrátila původ některých vzorů, stojících u zrodu nejstarších germánských lučikovitých spon [Bügelfibeln], provedla důkladný rozbor dvou vzhledově velmi podobných typů germánských spon z pozdní doby římské a současně se zabývala otázkou související s identifikací místa výroby lučikovitých spon, tj. zda a jakým způsobem je možné rozlišit od sebe exempláře, které byly vyrobeny v barbarských (germánských) nebo naopak v římskoprovinciálních dílnách a tím se pokusit rozluštit otázku spojenou s původem jejich nositelů. Prokazatelný římský vliv na vývoj spon z území barbarika v pozdní době římské a opětovné hledání inspirace v římskoprovinciálním prostředí na prahu doby stěhování národů prokázala na příkladech **spon typu Peukendorf**⁴⁰⁰ a **Soest-Ardey**⁴⁰¹, v nichž zároveň hledala také možný původ germánských lučikovitých spon.

V obou případech se jedná o lité bronzové exempláře spon používaných Germány a zhotovených v pozdně římském proporčním stylu, tedy s dlouhým, půlkruhovitě klenutým lučíkem a krátkou, úzkou, pravoúhlou nožkou opatřenou pevným zachycovačem, v jejichž stavbě je jasně patrný vliv časově současných typů římskoprovinciálních spon. Jde především o tvar a průřez lučíku a nožky, které se způsobem zpracování a proporcemi podobají římským sponám s knoflíkem na lučíku [Bügelknopffibeln] či sponám s cibulovitými knoflíky [Zwiebelknopffibeln] a v určitých detailech také některým pozdně římským šarnýrovým sponám [Scharnierfibeln] nebo sponám s ramínky [Stützarmfibeln]. Od sebe navzájem se liší hlavně tvarem a způsobem utváření zachycovače. Zatímco spony typu Peukendorf mají, stejně jako spony s cibulovitými knoflíky, odlévaný, na konci tzv. schránkovitě uzavřený zachycovač, který prostupuje celou délkou nožky, spony typu Soest-Ardey disponují, již podobně jako nejstarší lučikovité spony, krátkým, otevřeným, pravoúhle tvarovaným zachycovačem, který není nasazen po celé délce nožky, nýbrž zaujímá vespod pouze její část. To, co obě dvě skupiny velmi přibližuje prvním lučikovitým sponám protomerovejského období je

⁴⁰⁰ M. Schulze-Dörrlamm 2000, S. 599-602, Abb. 1; J. Bemmann 2008, S. 24, Abb. 3.

⁴⁰¹ M. Schulze-Dörrlamm 2000, S. 603-604, Abb. 4.

přítomnost záhlavní destičky, umístěné na konci lučíku a zakrývající konstrukci vinutí, která však ještě **nebývá osazena** žádným vrcholovým **knoflíkem**. V německé terminologii jsou na základě toho označovány tyto typy spon jako tzv. „Spiralplattenfibeln“. U spon typu **Peukendorf** (Tab. 11: Obr. 3) je záhlavní destička většinou polokruhová nebo trojúhelníkovitá, zatímco v případě **spon typu Soest-Ardey** (Tab. 11: Obr. 4) se vyskytuje tvar polokruhový až lehce kruhový. Chronologicky se jedná o dva vzájemně na sebe navazující typy rozšířené v prostoru barbarika nejprve v 1. pol. či $\frac{1}{3}$ 4. stol. až na počátku $\frac{2}{2}$ 4. stol. (typ Peukendorf) a následně ve $\frac{2}{2}$ 4. až na počátku 5. stol. n. l. (typ Soest-Ardey). Z geografického hlediska byly ojedinělé nálezy spon typu Peukendorf rozšířeny jak ve svobodné Germánii (zejména ve středním Pomohání a v Durynsku), tak především v oblastech podél vojenského limitu na Rýnu a Dunaji (provincie Germania I a Raetia), kde jsou často nacházeny na území římských pohraničních kastelů nebo v jejich předpolí⁴⁰². Na základě těchto míst výskytu usuzuje M. Schulze-Dörrlamm na pravděpodobný vojenský charakter těchto spon a v takovém případě by Spiralplattenfibeln typu Peukendorf byly, dle jejího mínění, barbarkou imitací odvozenou nejpravděpodobněji z tvarů pozdně římských vojenských spon s cibulovitými knoflíky [Zwiebelknopffibeln] a tedy mužským typem spínadel. Oproti tomu jsou poměrně ojedinělé nálezy spon typu Soest-Ardey rozprostřeny ve značně rozptýleném a geograficky rozsáhlém prostoru bez znatelného centra rozšíření, který se rozprostírá od řeky Bug a Visla na severovýchodě přes Durynsko a Westfálsko na západě, až po dunajský limit provincie Norica ležící na jihu⁴⁰³ a jako jejich nositelé tak připadají v úvahu jak východní, tak i polabští Germáni – zejména Durynkové. To, co tyto dvě tvarově velmi nadějně se ubírající skupiny spon vyřazuje z možné kandidatury na přímé předchůdce nejstarších domácích germánských lučikovitých spon z počátku doby stěhování národů je, dle rozboru M. Schulze-Dörrlamm, velmi časně chronologické zařazení spon typu Peukendorf na straně jedné a v případě obou typů pak také jejich materiálové provedení na straně druhé. Oba typy Spiralplattenfibeln byly pouze levnými bronzovými napodobeninami římských typů vojenských plášťových spínadel, které byly příliš málo nápadné na to, aby podnítily vznik mnohem honosnějších stříbrných a

⁴⁰² J. Bemann 2008, S. 26, Abb. 4; M. Schulze-Dörrlamm 2000, S. 602, Abb. 3.

⁴⁰³ M. Schulze-Dörrlamm 2000, S. 602, Abb. 3.

pozlacovaných lučikovitých spon, jaké na půdě evropského barbarika nosily na počátku doby stěhování národů pouze velmi zámožné germánské ženy (Bemmann 2008, 25; Jiřík, J. – Vávra, J. – Šmolíková, M. – Kuchařík, M. a kol. 2015, 158; Schulze-Dörrlamm 2000, 599; 601-604).

I přestože se nejstarší labskogermánské a francké stříbrné lučikovité spony nedají odvodit od labskogermánských Spiralplattenfibeln z pozdní doby římské a dosud nebyli identifikováni jejich přímí předchůdci, **impuls k výrobě lučikovitých spon na území svobodné Germánie daly** s největší pravděpodobností opět **drahé exempláře prvních lučikovitých spon vyráběných v dílnách římských řemeslníků**. O tom, že germánská řemeslníci dokázali zpravidla velmi rychle, obvykle již během stejného časového stupně, přejímat vzory a vyrábět imitované tvary (napodobeniny) římských spon, svědčí výše zmíněný příklad bronzových spon typu Peukendorf, které byly vyráběny ve stejné době, jako jejich předlohy. Z tohoto důvodu je proto, dle M. Schulze-Dörrlamm, zcela opodstatněné pokoušet se hledat předlohu germánských lučikovitých spon protomerovejského období u římskoprovinciálních spon vyráběných v témže časovém rozmezí jako nejstarší germánské lučikovité spony, tedy ve $2/3$ 5. stol., přičemž je pochopitelné, že k tomu, aby se římské lučikovité spony mohly stát předlohou sponám germánským, musely vzniknout alespoň o něco málo dříve, pravděpodobně hned na počátku protomerovejského období. Za nepřímý typologický důkaz tohoto vývoje považuje M. Schulze-Dörrlamm např. dvě **rané stříbrné lučikovité spony z poč. 5. stol.** nalezené v německé **Mohuči**⁴⁰⁴ a anglickém **Sussexu**⁴⁰⁵, které se svými proporcemi a vzhledem některých stavebních prvků hlásí ještě k poněkud zastaralému kánonu pozdně římských samostřílových spon [Armbrustfibeln], spon s knoflíkem na lučíku [Bügelknopffibeln] či germánských Spiralplattenfibeln z pozdní doby římské, u kterých byl lučík vždy delší než nožka. Na rozdíl od nich vynikají již o něco mladší stříbrné lučikovité **spony typu TÁC-Gorsium**⁴⁰⁶ (Tab. 11: Obr. 2), už moderními proporcemi v podobě krátkého lučíku a dlouhé nožky. K základním znakům této skupiny spon patří

⁴⁰⁴ Mohuč – M. Schulze-Dörrlamm 2000, S. 607, Abb. 6: 1.

⁴⁰⁵ Sussex – M. Schulze-Dörrlamm 2000, S. 607, Abb. 6: 3; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík a kol. 2015, Obr. na s. 161 vpravo dole.

⁴⁰⁶ Spony typu TÁC Gorsium vyčlenila rovněž M. Schulze-Dörrlamm (viz Schulze-Dörrlamm 2000, S. 607, Abb. 6: 5-8; A. Koch 1999, S. 166, Abb. 5: 3).

polokruhovitá záhlavní destička se třemi kulatými knoflíky a dlouhá úzká, na konci lehce trapézovitá nožka s odlévaným, trubkovitě tvarovaným zachycovačem vedeným po celé její délce. Podle V. Bierbrauera patří tyto spony, jejichž některé exempláře byly dříve řazeny ke sponám typu GU, k vůdčím tvarům jeho dunajského stupně D2b, kterým zakončil protomerovejský horizont. Všechny tyto spony byly zřejmě vyráběny v římskoprovinciálních dílnách nebo římskoprovinciální tvary napodobovaly, jak napovídá jejich na opačnou stranu, tj. doprava otevřený zachycovač (viz dále). M. Schulze-Dörrlamm v nich tak právem spatřuje možný vzor pro první lučikovité tvary vyráběné na půdě barbarika, protože jejich tvar (polokruhová až kruhová záhlavní destička, kulaté knoflíky) a část výzdoby (spirálové úponky na lučíku a nožce spony z Mohuče, listy vinné révy na záhlavní destičce spony z Táč Gorsia, naturalistická plastika kančí hlavičky na lučíku spony ze Sussexu a další), které vycházejí z pozdně antické tradice, nelze odvodit od barbarského tvarového kánonu (Bemmann 2008, 148; Schulze-Dörrlamm 2000, 606-607).

K nejstarším archaickým exemplářům samostřílových spon se záhlavní destičkou, které je možné považovat za prototypy lučikovitých spon z doby stěhování národů, se řadí např. tři samostřílové spony z mladší doby římské objevené v prostředí vojenského tábora v **Dura Europos**⁴⁰⁷ v Sýrii. Tyto spony vykazují úzké vazby k exemplářům nacházeným podél římského limitu v Porýní a dokládají tak, že **nositeli předchůdců a pravděpodobných vzorů lučikovitých spon doby stěhování národů**, které se objevují zejména na různých vojenských opěrných bodech římského impéria, **byli římsí legionáři**. I **římské lučikovité spony** doby stěhování národů **sloužily jako spínadlo mužského vojenského pláště** a jejich nositeli byli tedy muži, včetně Germánů sloužících během 2/3 5. stol. v římském vojsku, kde měly drahé stříbrné exempláře tohoto nového typu plášťových spon vedle funkce spínadla rovněž funkci ukazatele společenského postavení a mnohdy i vojenské hodnosti svého nositele. Protože **v germánském světě nosily podobné stříbrné exempláře** zpravidla ženy, je podle M. Schulze-Dörrlamm možné považovat právě tyto nové římské typy vojenských spínadel za podnět k výrobě tvarově velmi podobných lučikovitých spon, kterými začaly **durynské, alamanské a**

⁴⁰⁷ **Dura Europos** – J. Jirík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík a kol. 2015, Obr. na s. 161 vlevo dole.

francké ženy jen o něco málo později zdobit také svůj germánský kroj (Schulze-Dörrlamm 2000, 604-606; 608; Jiřík, J. – Vávra, J. – Šmolíková, M. – Kuchařík, M. a kol. 2015, 157; 161).

Protože lučikovité spony byly vyráběny jak v germánských, tak v římskoprovinciálních dílnách, stanovila M. Schulze-Dörrlamm jako jedno z možných kritérií identifikace výrobců, a tím do jisté míry zřejmě také etnické příslušnosti nositelů jimi zhotovených spon, rozdílný způsob v utváření zachycovače. Při svém studiu spon z pozdní doby římské a doby stěhování národů si jako první všimla drobného technického rozdílu, kterým se některé spony, vyrobené prokazatelně v římskoprovinciálních dílnách, liší od svých germánských protějšků. U některých stříbrných lučikovitých spon z $2/3$ 5. stol. se totiž vstupní otvor pro zachycení jehly nenachází na levé (jak je to obvyklé u germánských samostřilových i lučikovitých spon z DŘ a DSN), nýbrž na pravé straně zachycovače. Podle M. Schulze-Dörrlamm tento nezvyklý jev znamená, že spona byla nošena na pravém rameni a jako taková je výrobkem pocházejícím z římských dílen, kde tento odlišný technický prvek sloužil k tomu, aby mohly být některé typy spon používány k sepnutí vojenského pláště, který si Římané zapínali na pravém rameni (Bemmann 2008, 26; Schulze-Dörrlamm 2000, 605-606). V germánském světě se takto umístěný zachycovač vyskytuje pouze u východogermánských skupin, jejichž ženy si pomocí těchto spon upínaly svůj oděv zvaný peplos. Protože se však tento kroj zapínal na ramenou, vyskytují se v hrobech východogermánských žen zpravidla dva stejné exempláře (tzv. párové spony), z nichž vstupní otvor na pravé straně zachycovače mívá pouze jedna z nich, a sice ta umístěná na pravém rameni. Pro většinu lučikovitých spon, vyrobených na území svobodné Germánie, však platí, že mají vstupní otvor zachycovače umístěný na levé straně, protože francké i labskogermánské ženy měly ve zvyku spínat si svůj oděv nikoliv na ramenou, ale v oblasti hrudi, pasu a stehů či boků (Schulze-Dörrlamm 2000, 606).

Lučikovité **spony typu Niederflorstadt-Wiesloch a Groß-Umstadt** se záhlavní destičkou trojúhelníkovitého nebo polokruhovitěho tvaru, vyráběné na území barbarika, **jsou pravděpodobně** jako i ostatní nejstarší germánské lučikovité spony **odvozeny z římských vzorů** či římskoprovinciálních tvarů **spon z mladší a pozdní doby římské** a v neposlední řadě také od prvních tvarů lučikovitých spon, vyráběných již na samém počátku doby stěhování národů nejprve v římských dílnách. Podobně, jako zřejmě i u

jiných labskogermánských či franckých lučikovitých spon protomerovejského období, je jako přímého předchůdce skupiny NF-W a GU možné označit **jeden z nejstarších exemplářů římských lučikovitých spon** z poč. 5. stol. – **stříbrnou sponu** se třemi knoflíky a křížem zdobenou kruhovou záhlavní destičkou nalezenou **v anglickém Sussexu**, jejíž lučík je zdoben plně plastickou a naturalisticky ztvárněnou kančí hlavičkou (viz výše) (Jiřík, J. – Vávra, J. – Šmolíková, M. – Kuchařík, M. a kol. 2015, 158; Schulze-Dörrlamm 2000, 606).

5.4.4 Spony typu NF-W a GU jako domácí výrobky vinařické skupiny?

Lučikovité spony, které se v mnoha četných variantách vyskytují v různých oblastech svobodné Germánie, odrážejí narůstající módu šířící se v rozlehlém, ale zároveň široce propojeném kontaktním prostoru. Podíváme-li se na skupiny spon NF-W a GU, které lze i navzdory odlišným tvarům záhlavní destičky a tvarové variabilitě ve způsobu utváření nožky mapovat a zahrnout tak společně do jedné rodiny vzájemně si příbuzných spon, zaujmou nás na první pohled tři velmi nápadná centra jejich výskytu. **Nacházejí se většinou na území labskogermánských kmenových skupin v prostoru mezi dolním Polabím, horním Podunajím a Moravskou bránou s největší koncentrací v horní polovině Čech a v JZ Německu v oblastech kolem řek Rýna a Mohanu**⁴⁰⁸ (Tab. 11: Obr. 1) (Böhme 1989, 400; Koch 1998, 21; 23; Tejral 2006, 420).

Z německých center má hmotnou náplní česká kotlina reprezentovaná vinařickou skupinou nejbliže k oblasti Pomohání. Obě skupiny spon (NF-W a GU) tak lze považovat za typické doklady labskogermánského uměleckého řemesla 5. stol. n. l., které slučovalo domácí pozdně římské tradice s novými vlivy a podněty z Podunají. Jejich zvýšená koncentrace v některých oblastech (zejména v Čechách a v JZ Německu) souvisí zřejmě s otázkou původu výrobního centra a ukazuje směry šíření jeho distribuce. Budeme-li vycházet z oprávněného, i když dosud ne zcela jednoznačně prokázaného předpokladu, že **spony skupiny NF-W a GU, které jsou specifickým znakem české vinařické skupiny**, byly vyráběny v Čechách, pak jejich vyšší výskyt v některých dalších oblastech labskogermánského sídelního prostoru nemusí, podle J. Tejrala⁴⁰⁹, nutně

⁴⁰⁸ J. Bemann 2008, S. 148, Abb. 2.

⁴⁰⁹ J. Tejral 2006, S. 420.

souviset s migrací obyvatelstva z české kotliny ven směrem na západ, ale spíše jej můžeme považovat za **projev silících mezikulturních vztahů a vzájemné meziprosťorové komunikace**, která okolo pol. 5. stol. probíhala na mnoha úrovních následkem zvýšené mobility různých skupin obyvatelstva (Tejral 2006, 420). **Příchod labskogermánských skupin do německého Podunají** či jiných pohraničních oblastí Římského impéria v Porýní v průběhu 5. stol. je dáván zejména do souvislosti s jejich vojenskou službou, konanou v rámci ostrahy a zabezpečení pozdně římské hranice na Rýnu, neboť řada Germánů sloužila v pomocných sborech pozdně antické římské armády. O tom, že polabští Germáni jak českého, tak středoněmeckého původu nacházeli uplatnění v rámci římské vojenské služby nejenom v oblasti středního Porýní a JZ Německa, ale často také např. v SV Galii, svědčí mimo jiné i nálezy spon.

5.4.5 Rozšíření

Vedle lokalit vinařické skupiny soustředěných především v Pražské kotlině a jejím okolí (**Vinařice, Praha-Podbaba, Praha-Michle, Praha-Zličín, Plaňany**), pocházejí nejznámější nálezy spon skupiny Niederflorstadt-Wiesloch a Groß-Umstadt, nalezené na území středního, JZ a Z Německa, vedle eponymních lokalit **Nieder-Florstadt** (část města Florstadt, Lkr. Wetteraukreis, spolková země Hessensko, stř. Německo), **Gross Umstadt** (Lkr. Darmstadt-Dieburg, spolková země Hessensko, stř. Německo) a **Wiesloch** (Lkr. Rhein-Neckar, spolková země Bádensko-Württenbersko, JZ Německo), např. z německého **Eschbornu** (Lkr. Main-Taunus, Hessensko, stř. Německo), **Wenigumstadtu** (Lkr. Aschaffenburg, Dolní Franky – spolková země Bavorsko, J Německo), **Monsheimu** (Lkr. Alzey-Worms, spolková země Porýní-Falc, Z Německo), **Renningenu** (Lkr. Böblingen, spolková země Bádensko-Württenbersko, JZ Německo), **Bruchsalu** (Lkr. Bruchsal, spolková země Bádensko-Württenbersko, JZ Německo), **Pleidelsheimu** (Lkr. Ludwigsburk, spolková země Bádensko-Württenbersko, JZ Německo) nebo **Gelben Bürgu** u obce Dittenheim (Lkr. Weissenburg-Gunzenhausen, Střední Franky – spolková země Bavorsko, J Německo). Ze vzdálenějších oblastí máme ojedinělé nálezy např. ze severoněmeckého **Hagenow** (Lkr. Ludwigslust-Parchim, spolková země Meklenbursko-Přední Pomořansko), východofrancouzské **Izenave** (dép. Ain, region Auvergne-Rhône-Alpes) severofrancouzského **Marchélepot** (dép. Somme, region Hauts-de-France) nebo z belgického **Vieuxville** (prov. Liège, region Valonsko) a

Tournai (prov. Henegavsko, region Valonsko). Za nejzápadnější doklad rozšíření skupiny spon NF-W je momentálně považován nálezy spony z lokality **Limetz-Villez**⁴¹⁰ (dép. Yvelines, region Île-de-France) v severní Francii. Nálezy spon tak můžeme bezpečně považovat za doklad dalekosáhlých prostorových přesunů a pohybu germánského obyvatelstva, které však nesouvisely s jeho přesídlováním, ale s verbováním germánských skupin do římského vojska (Böhme 1989, 400).

Spony skupiny Niederflorstadt-Wiesloch a Groß-Umstadt náleží z chronologického hlediska do středoněmecké fáze D2 doby stěhování národů a většinou českých i zahraničních autorů jsou tak shodně datovány přibližně do $\frac{2}{3}$ 5. stol., tedy zpravidla do let 430-460 n. l. Takto zařadila tyto spony do své SD-Phase 1⁴¹¹ např. německá badatelka Ursula Koch (Koch 2001, 70; 221). Do doby kolem poloviny a prvních desetiletí $\frac{2}{2}$ 5. stol. datoval skupinu NF-W a GU Alexander Koch a k pol. až $\frac{3}{3}$ 5. stol. se přiklání rovněž Eva Stauch (Bemmann 2008, 146; Koch 1998, 23-24; Stauch 2004, 229). Pro nálezy z Čech přišli J. Tejral a J. Jiřík s o něco pozdějším počátkem datace. Podle J. Tejrala patří tyto spony **do období největšího rozkvětu vinařické skupiny**, které datuje do let 440-470 n. l. (Tejral 2006, 418). J. Jiřík posunul pak tuto fázi ještě o něco dále do let 440/450-480/490 n. l., tedy na přechod stupňů **D2/D3** a do celého následného stupně **D3** (Jiřík 2007, 135; týž 2011, 287). Budeme-li vycházet z širšího evropského kontextu, pak je skupina spon NF-W a GU formou spínadel používaných především ve $\frac{2}{3}$ 5. stol. a tedy na přechodu starší a mladší fáze vinařické skupiny ve stupních **D2/D3**.

5.5 SPONY S NOŽKOU VE TVARU VLAŠTOVČÍHO OCÁSKU

(labskogermánské)

- **Praha-Libeň** – kostrový hrob, var. Elstertrebnitz/Praha-Libeň (2 ks, Ag + Au)

⁴¹⁰ **Limetz-Villez** – H. W. Böhme 1989, S. 397, Abb. 1.

⁴¹¹ SD-Phase / viz jihoněmecká fáze.

5.5.1 Dějiny bádání a rozšíření

Lučikovité **spony se 3 knoflíky na záhlavní destičce a plochou**, dole klínovitě **rozeklanou nožkou**, která svým zakončením připomíná stylizovaný vlaštovčí ocas (Tab. 12), definoval jako tzv. „**Typ mit Schwalbenschwanzendigung**“⁴¹² a později jako „**Typ Wiesloch**“⁴¹³ německý badatel Herbert Kühn. Tento tvar nožky vychází podle mínění většiny badatelů z labskogermánské kulturní tradice. Sám H. Kühn ho považoval za durynský a domníval se, že spony se záhlavní destičkou a nožkou ve tvaru vlaštovčího ocásku byly odvozeny od typologicky starších durynských spon, protože ve středním Německu (Durynsku a Sasku-Anhaltsku) se s tímto zakončením poprvé setkáváme již u některých exemplářů spon typu Wiesbaden z 1/2 5. stol., které M. Schulze-Dörrlamm později, právě na základě nezvykle tvarované nožky, vyčlenila jako samostatnou variantu nazvanou typ Rohrbeck (viz kap. 4.2.6 b). Kühnovo tvrzení bylo později přijato a obecně akceptováno i dalšími autory, i přestože **mapa rozšíření** spon s nožkou ve tvaru vlaštovčího ocásku nevykazuje **největší koncentrace** v Durynsku, nýbrž v **Porýní**, kde se jejich hustá nálezová centra nacházejí především v **Neuwiederské pánvi** v Z Německu (spolková země Porýní-Falc), v oblastech **podél pravého břehu Rýna v horním Porýní** a částečně v **S Francii**, zatímco **ve středním Německu**, stejně jako vzácně v **Nizozemí, ve Švýcarsku, v Čechách** a v **Dolním Rakousku** je ve skutečnosti dohromady známo jen několik exemplářů (Koch 1998a, Teil 1, 30; Kühn 1965, 194-196). H. Kühn proto předpokládal, že spony jsou sice durynského původu (jak dokládá tvar jejich nožky, žebrovaný lučík či perličková lišta podél okrajů záhlavní a nánožní destičky či kořene lučíku), ale zvláštnost v podobě vlaštovčího ocásku byla následně v mnohem větší míře převzata Franky (Tab. 12: Obr. 1) (Kühn 1965, 199). Zatímco H. Kühn považoval spony s nožkou ve tvaru vlaštovčího ocásku za relativně homogenní skupinu a nerozlišoval v rámci jednotlivých exemplářů rozdíly v počtu knoflíků na záhlavní destičce (3 nebo 5), způsob výzdoby (vybíjení nebo vrubořez a variabilitu ornamentů), přítomnost nebo absenci okrouhlých výčnělků podél okraje nožky atd., vyčlenil Alexander Koch, při zpracovávání francouzských exemplářů, 2 hlavní, samostatné a časově na sebe navazující kategorie spon. Do první zařadil spony se 3mi knoflíky zdobené převážně vybíjenou,

⁴¹² H. Kühn 1940 a 1965, S. 194-199.

⁴¹³ H. Kühn 1974, Band 2, S. 605-610.

méně často vrubořezovou výzdobou, zhotovené nejčastěji z bronzu (**skupina Jena-Lobeda**)⁴¹⁴, zatímco do druhé zasadil stříbrné exempláře s 5ti knoflíky, specifickou vrubořezovou výzdobou a 5ti drobnými okrouhlými výstupky rozmístěnými podél okraje nožky (**skupina Bulles/Krefeld-Gellep**)⁴¹⁵ (viz dále).

H. Kühn datoval spony s nožkou zakončenou ve tvaru vlaštovčího ocásku nejprve do 6. stol., především do jeho $1/2$ (500-575 n. l.). Vycházel přitom z předpokladu jejich současnosti se skupinou durynských spon s klešťovitě vykrajovanou záhlavní destičkou, jejichž některé varianty mají rovněž dole rozeklanou nožku. Později svůj názor ale přehodnotil a jako spony typu Wiesloch zařadil celou skupinu do období mezi roky **450-500/525 n. l.** (Kühn 1965, 198, týž 1974/2, 610). K časnější dataci do doby okolo pol. 5. stol. ho vedlo vyhodnocení nálezů z pohřebiště v Krefeld-Gellep, které mezitím monograficky zpracovala Renate Pirling⁴¹⁶. Ta publikovala i nálezy z hrobu 902, který obsahoval mimo jiné dvojici spon s nožkou ve tvaru vlaštovčího ocásku, ale v době prvního vydání Kühnovy publikace nebyl ještě znám. Na základě pohřební výbavy datovala R. Pirling **hrob 902 v Krefeld-Gellep** včetně obou dvou spon do raného 5. stol. či do doby okolo jeho pol. (Kühn 1974/2, 608-609). Jako formu **poloviny 5. stol.** (u skupiny Jena-Lobeda) a $2/3$ až $3/4$ **5. stol.** (u skupiny Bulles/Krefeld-Gellep) vyčlenil exempláře s rozeklanou nožkou rovněž Alexander Koch (Koch 1998a, Teil 1, 30; 51).

V rámci předložené práce nazývám celou skupinu těchto spon souhrnně jako „spony s nožkou ve tvaru vlaštovčího ocásku“ a na zvláštnosti Kochových variant pak na příslušných místech upozorňuji.

⁴¹⁴ A. Koch 1998a, Teil 1, S. 27-30.

⁴¹⁵ A. Koch 1998a, Teil 1, S. 49-51.

⁴¹⁶ R. Pirling 1966: Das römisch-fränkische Gräberfeld von Krefeld-Gellep 1964-65, Germanische Denkmäler der Völkerwanderungszeit. Serie B, Die fränkischen Altertümer des Rheinlandes – Svazek 10.

5.5.2 Podoba a varianty spon s nožkou ve tvaru vlaštovčího ocásku

5.5.2.1 Varianta Jena-Lobeda

Pro klasickou variantu spon s nožkou ve tvaru vlaštovčího ocásku se **3 knoflíky – var. Jena-Lobeda** (Tab. 12: Obr. 3) je charakteristická **polokruhovitá**, někdy více či méně trojúhelníkovitě tvarovaná (Krefeld-Gellep⁴¹⁷, Compiègne⁴¹⁸, neznámé naleziště ve Francii⁴¹⁹) **záhlavní destička**, která může být ojediněle i nepravidelně **okrouhlá** (Praha-Libeň, hrob 9 v Elstertrebnitz⁴²⁰). **Lučík** spon je nejčastěji **krátký a široký**, ale může být i **úzký, tyčinkovitý**. V prvním případě bývá většinou ze spodu **dutý s obloučkovitým průřezem** ve tvaru písmene –C–, jak tomu bylo zvykem u spon typu Wiesbaden, a **zdobený zpravidla příčným žebrováním**, nebo může být **páskový s mírně zkosenými bočními stranami**, přičemž jeho středem prochází rovný pás s rytou niellovanou výzdobou (hrob 9 v Elstertrebnitz, Praha-Libeň). V případě **úzkého lučíku**, je lučík vždy **hladký** a nezdobený a typicky **střechovitě hráněný** s ostrým trojúhelníkovitým průřezem (hrob 102 v Basel-Kleinhüningen⁴²¹, hrob 902 v Krefeld-Gellep⁴²²). **Nožka** spon je vždy **plochá a široká** a může mít buď relativně rovný průběh, kdy je rozšířena jen v místě patky (Groß-Umstadt⁴²³, hrob 102 v Basel-Kleinhüningen, hrob 9 v Elstertrebnitz, Praha-Libeň), anebo se od lučíku směrem dolů (jak je tomu u většiny spon) mírně nebo výrazně rozšiřovat. **Klínovité vykrojení** na konci nožky je buď rovné, nebo obloučkovité s cípy vychýlenými často směrem do stran a může být jak mělké, tak hluboké. **Spony jsou zdobené buď rytím a vybíjením**, nebo prostým či bohatým **vrubořezovým dekorem**. V případě vybíjené výzdoby je nožka spon spolu se záhlavní destičkou nejčastěji doprovázena podél okraje obvodovou perličkovitou lištou (hrob 902

⁴¹⁷ Krefeld-Gellep + Krefeld-Gellep (hrob 902) – H. Kühn 1965, S. 197, Nr. 6; Taf. 83: 20,6; týž 1974, Band 2, Taf. 241: 56,5; (hrob 902) Taf. 241: 56,6; J. Werner 1981, S. 238, Abb. 5: b.

⁴¹⁸ Compiègne – H. Kühn 1974, Band 2, Taf. 241: 56,5; A. Koch 1998a, Teil 2, Taf. 1: 10.

⁴¹⁹ neznámá lokalita, Francie – H. Kühn 1965, S. 196-197, Nr. 5; Taf. 83: 20,5 (zde uvedeno jako department Pas-de-Calais); A. Koch 1998a, Teil 2, Taf. 1: 11.

⁴²⁰ Elstertrebnitz (hrob 9) – H. Kühn 1965, S. 197-198, Nr. 10; Taf. 83: 20,10; týž 1974, Band 2, Taf. 241: 56,11; B. Schmidt 1976, S. 390, Taf. 202: m.

⁴²¹ Basel-Kleinhüningen (hrob 102) – H. Kühn 1965, S. 196, Nr. 1; Taf. 83: 20,1; týž 1974, Band 2, Taf. 241: 56,13.

⁴²² Krefeld-Gellep (hrob 902) – H. Kühn 1974, Band 2, Taf. 241: 56,6; J. Werner 1981, S. 238, Abb. 5: b.

⁴²³ Groß-Umstadt – H. Kühn 1965, S. 198, Nr. 11; Taf. 83: 11,1; týž 1974, Band 2, Taf. 241: 56,1.

v **Krefeld-Gellep, hrob 99 v Rhenen**⁴²⁴) doplněnou někdy řadou vybíjených kruhových oček či dvojitých polokroužků (**hrob 1 v Jena-Lobeda**⁴²⁵). Mnohem pestřejší je však výzdoba provedená vrubořezovou technikou, kdy se setkáváme s velmi variabilní škálou různě kombinovaných vzorů. Nožku klasické 3 knoflíkové varianty zdobí většinou podél okraje jednoduché linie složené z 1 nebo ze 2 svislých vrubořezových brázd, které mohou někdy vyplňovat i vnitřní pole nožky a být zdobeny přesekáváním. U exempláře z **Wieslochu**⁴²⁶ a k němu identického kusu z **Diergardtovy sbírky**⁴²⁷, je vnitřní plocha nožky vyplněna celoplošnou klínovitou šrafurou. Tyto spony spojuje spolu s exempláři z **Groß-Umstadt** a **hrobu 102 v Basel-Kleinhüningen** palmetovitý dekor na záhlavní destičce v podobě paprskovitě rozmístěných vrubořezových linií, které se vyskytují u jedné z variant východogermánských lučikovitých spon s rombicky tvarovanou nožkou typu Gursuf. U exemplářů z **Prahy-Libně** a **hrobu 9 v Elstertrebnitz** vyplňuje plochu nepravidelně okrouhlé záhlavní destičky pro změnu dvojice velkých, zrcadlově převrácených volut. Nejhonosnější výzdobou disponují exempláře stříbrných, zlacených spon z **hrobu 873 v Cutry**⁴²⁸ (dép. Meurthe-et-Moselle) v SV Francii a ojedinělý exemplář z **Wiesbadenu**⁴²⁹ (spolková země Hessensko), které jsou pokryty bohatou vrubořezovou výzdobou provedenou na vysoce kvalitní řemeslné úrovni. Spony z Cutry mají nízkou, trojúhelníkovitě tvarovanou záhlavní destičku, která je vyplněna 2 dvojicemi zrcadlově převrácených esovitých úponků, zatímco vnitřní pole nožky zdobí 2 řady sestavené z řetězených vrubořezových trojúhelníčků. Jak nožka, tak záhlavní destička jsou kolem dokola navíc rámovány přesekávanou (perličkovitou) lištou. Unikátní výzdobu exempláře z Wiesbadenu tvoří celoplošný ornament složený z vinných úponků a cikcakovitá linie podél obou stran lučíku. Svým mimořádně kvalitním dekorem i zhotovením se oba nálezy od ostatních exemplářů spon se 3 knoflíky a nožkou ve tvaru vlašťovčího ocásku liší natolik, že pro ně Alexander Koch v rámci své skupiny Jena-

⁴²⁴ **Rhenen** (hrob 99) – H. Kühn 1974, Band 2, Taf. 241: 56,12; J. Werner 1981, S. 238, Abb. 5: c; A. Koch 1998a, Teil 2, Taf. 1: 9.

⁴²⁵ **Jena-Lobeda** (hrob 1) – H. Kühn 1981, Taf. 38: 234; J. Werner 1981, S. 238, Abb. 5: a.

⁴²⁶ **Wiesloch** – H. Kühn 1965, S. 198, Nr. 12; Taf. 83: 20,12; týž 1974, Band 2, Taf. 241: 56,3.

⁴²⁷ **Sammlung Diergardt** – J. Werner 1961, Taf. 8: 29.

⁴²⁸ **Cutry** (hrob 873) – A. Koch 1998a, Teil 2, Taf. 4: 1.

⁴²⁹ **Wiesbaden** – H. Kühn 1965, S. 198, Nr. 13; Taf. 83: 20,13; týž 1974, Band 2, Taf. 241: 56,10.

Lobeda navrhl vyčlenit samostatnou **variantu Cutry/Wiesbaden** (Tab. 12: Obr. 2) (Koch 1998a, Teil 1, 28, Anm. 59; Kühn 1974/2, 609). Uměleckořemeslná úroveň zpracování obou výrobků i dekor v podobě vinných úponků ještě v tradici pozdně antických řemeslnických center u spony z Wiesbadenu, vypovídají o jejich rané dataci nejdříve do doby okolo pol. 5. stol., čemuž odpovídá i zbytek výbavy hrobu v Cutry, který vedle obou vrubořezových spon obsahoval ještě dvojici malých raných destičkovitých spon vykládaných almandiny, náušnice s polyedrickou kostkou a vlasovou jehlicí typu Irlmauth, které umožňují zařadit pohřeb nejdříve do doby okolo pol. 5. stol. nebo do jeho $\frac{3}{4}$ (Koch 1998a, Teil 1, 30).

Absolutní protiklad k těmto honosně zdobeným sponám tvoří malé, jednoduché exempláře s netradičně vykrajovaným zakončením nožky z **hrobu 725 v Bulles**⁴³⁰ (dép. Oise) a z **neznámé francouzské lokality**⁴³¹ vyrobené v tradici malých plechových spon s vybíjenou výzdobou v podobě kruhových oček s lučíkem trojúhelníkovitého průřezu, které lze podle A. Kocha pokládat za regionální francké výrobky, na rozdíl od exemplářů z **hrobu 99 v Rhenen**⁴³² (prov. Utrecht, centrální Nizozemí), **hrobu 873 v Cutry**⁴³³ (dép. Meurthe-et-Moselle), ojedinělého nálezu z lesa u **Compiègne**⁴³⁴ (dép. Oise, region Hauts-de-France) a **neznámé francouzské lokality**⁴³⁵, které jsou zdobeny buď příčně žebrovaným lučíkem nebo imitací perličkovaného drátku v podobě přesekávaných listů a tedy charakteristickou labskogermánskou dekorací. Analogie k těmto sponám v labskogermánském prostoru, např. v **hrobě 1** na pohřebišti v **Jena-Lobeda**⁴³⁶ v Durynsku, a jejich předlohy z prvních desetiletí 5. stol. nacházené u plechových spon typu Wiesbaden, jsou podle autora adekvátním svědectvím směru vývoje západogermánských lučikovitých spon, které měly výrazný vliv na formování

⁴³⁰ **Bulles** (hrob 725) – A. Koch 1998a, Teil 2, Taf. 1: 8.

⁴³¹ **neznámá lokalita, Francie** – A. Koch 1998a, Teil 2, Taf. 1: 12.

⁴³² **Rhenen** (hrob 99) – H. Kühn 1974, Band 2, Taf. 241: 56,12; J. Werner 1981, S. 238, Abb. 5: c; A. Koch 1998a, Teil 2, Taf. 1: 9.

⁴³³ **Cutry** (hrob 873) – A. Koch 1998a, Teil 2, Taf. 4: 1.

⁴³⁴ **Compiègne** – H. Kühn 1974, Band 2, Taf. 241: 56,5; A. Koch 1998a, Teil 2, Taf. 1: 10.

⁴³⁵ **neznámá lokalita, Francie** – H. Kühn 1965, S. 196-197, Nr. 5; Taf. 83: 20,5 (zde uvedeno jako departement Pas-de-Calais); A. Koch 1998a, Teil 2, Taf. 1: 11.

⁴³⁶ **Jena-Lobeda** (hrob 1) – H. Kühn 1981, Taf. 38: 234; J. Werner 1981, S. 238, Abb. 5: a.

protomerovejských a raněmerovejských exemplářů na západě (Koch 1998a, Teil 1, 28-30).

Konstrukce vinutí na vnitřní straně těchto spon je vždy samostřílová a k záhlavní destičce je (zřejmě v závislosti na velikosti exempláře) přichycena systémem buď jedné, nebo dvou perforovaných plotének přiletovaných kolmo ke středu nebo k dolní části záhlavní destičky. Zachycovač je zpravidla krátký a pravoúhlý, někdy na straně směrem k lučíku oble vykrojený, a je nasazený na středové ose nožky u místa rozhraní nožky s lučíkem.

Knoflíky na záhlavní destičce jsou u všech exemplářů jen poloplastické a byly odlišné společně se záhlavní destičkou.

5.5.2.2 Varianta Bulles/Krefeld-Gellep

Jak již bylo řečeno výše, vyčlenil A. Koch z Kühnova hromadného typu spon s nožkou ve tvaru vlaštovčího ocásku 2 samostatné skupiny – exempláře se 3 knoflíky na záhlavní destičce jako skupinu Jena-Lobeda a spony s 5 knoflíky jako formu Bulles/Krefeld-Gellep. Počet knoflíků ale ve skutečnosti není hlavním dělicím kritériem mezi těmito skupinami. Tím je především nový, specifický druh vrubořezové výzdoby a nožka doplněná po obvodu o drobné plastické výčnělky. **Skupinu spon Bulles/Krefeld-Gellep** (Tab. 12: Obr. 4) charakterizuje ve všech případech polokruhovitá záhlavní destička s 5 knoflíky, krátký, široký, příčně žebrovaný lučík a dlouhá, plochá, směrem dolů se rozšiřující nožka, která je po obvodu lemována 5ti okrouhlými výstupky. Ty jsou umístěny vždy na začátku nánožní destičky (po obou stranách kořene lučíku), uprostřed výšky nožky a mezi jejími rozeklanými konci (mezi cípy nožky) a připomínají kruhové terčíky a výčnělky u některých sérií východogermánských spon. Vnitřní plocha nožky je podélnou středovou linií rozdělena na 2 poloviny a podél ní se na každé straně táhne vrubořezová girlanda sestavená z vedle sebe kladených obloučků. Tento ústřední motiv je pak rámován obvodovým rámečkem zdobeným řadou vybíjených bodů nebo kruhových oček. Stejnou girlandou je podél okraje lemován i vnitřní půlkruh záhlavní destičky. Středový oblouk vzniklý v její dolní části nad kořenem lučíku je u některých

exemplářů ponechán bez výzdoby (**hrob 406 v Krefeld-Gellep**⁴³⁷) nebo je zdoben kruhovými očky (**hrob 126 v Bulles**⁴³⁸, **neznámá francouzská lokalita**⁴³⁹) či prořezávaným trojúhelníkem (**neznámá lokalita ve střední Francii**⁴⁴⁰) (Koch 1998a, Teil 1, 49-50). Stejným vrubořezovým dekorem jsou ale zdobeny již i 2 exempláře jen se 3 knoflíky na záhlavní destičce a bez 5ti výčnělků kolem okraje nožky **z hrobu 7 Heidelberg-Kirchheimu**⁴⁴¹ (Lkr. Rhein-Neckar-Kreis, spolková země Bádensko-Württembersko) nebo **Mülhofenu**⁴⁴² (Lkr. Mayen-Koblenz, spolková země Porýní-Falc). Naopak bez vrubořezového dekoru, ale stejného tvaru nožky s 5ti okrouhlými výčnělky jako exempláře skupiny Bulles/Krefeld-Gellep je spona se 3mi knoflíky na záhlavní destičce **z Kaltenengers**⁴⁴³ (Lkr. Mayen-Koblenz, dříve uváděno pod lokalitou **Engers**, Lkr. Neuwied, spolková země Porýní-Falc) a **z Andernachu**⁴⁴⁴ (Lkr. Mayen-Koblenz, spolková země Porýní-Falc), které ještě patří ke skupině Jena-Lobeda.

Alexander Koch považuje spony skupiny Bulles/Krefeld-Gellep za regionální vývoj exemplářů skupiny Jena-Lobeda, jejíž těžiště vidí v pol. 5. stol. n. l. Skupina Bulles/Krefeld-Gellep podle něj pak vyplňuje především období $\frac{2}{3}$ až $\frac{3}{4}$ 5. stol. a s ohledem na její geograficky úzce ohraničený výskyt lze výrobu těchto spon předpokládat v oblasti mezi středním a dolním Porýním (v dnešním departementu Oise v severofrancouzském regionu Hauts-de-France). I přestože zakončení nožky ve tvaru vlastovčího ocásku u těchto lučikovitých spon vychází patrně z labskogermánské tradice, lze vzhledem k jejich relativně nízkému rozptylu i sjednocené vrubořezové výzdobě předpokládat jejich výrobu ve franckých dílnách a podle A. Kocha mohly souviset s rodinnými příslušníky germánských foederátů působících v desetiletích kolem pol. 5. stol. v římských službách podél rýnského limitu (Koch 1998a, Teil 1, 49-50).

⁴³⁷ **Krefeld-Gellep** (hrob 406) – H. Kühn 1965, S. 196, Nr. 2; Taf. 83: 20,2; týž 1974, Band 2, Taf. 241: 56,4.

⁴³⁸ **Bulles** (hrob 126) – A. Koch 1998a, Teil 2, Taf. 3: 8.

⁴³⁹ **neznámá lokalita, Francie** – A. Koch 1998a, Teil 2, Taf. 3: 9.

⁴⁴⁰ **neznámá lokalita, Francie** – A. Koch 1998a, Teil 2, Taf. 4: 2.

⁴⁴¹ **Heidelberg-Kirchheim** – H. Kühn 1965, S. 196, Nr. 4; Taf. 83: 20,4; týž 1974, Band 2, Taf. 241: 56,2.

⁴⁴² **Mülhofen** – H. Kühn 1965, S. 196, Nr. 3; Taf. 83: 20,3; týž 1974, Band 2, Taf. 241: 56,7.

⁴⁴³ **Kaltenengers/Engers** – H. Kühn 1965, S. 197, Nr. 8; Taf. 83: 20,8; týž 1974, Band 2, Taf. 241: 56,8.

⁴⁴⁴ **Andernach** – H. Kühn 1965, S. 197, Nr. 7; Taf. 83: 20,7; týž 1974, Band 2, Taf. 241: 56,9.

5.5.3 Spony s rozeklanou nožkou jako doklad vztahu mezi Alamanií a Karpatskou kotlinou

Spony s nožkou zakončenou ve tvaru vlaštovčího ocásku jsou poměrně úzkou, zároveň ale velmi variabilní skupinou a podle mínění některých autorů je možné rozlišit mezi stávajícími kusy se 3 knoflíky, které H. Kühn nazývá jako typ Wiesloch a A. Koch jako skupinu Jena-Lobeda, více, snad regionálně specifických, variant nebo variant vykazujících vlivy z jiných kulturních oblastí (Dobos 2009, 236). Např. **exempláře z Prahy-Libně** a **z hrobu 9 v Elstertrebnitz** (Tab. 12: Obr. 5a), jejichž varianty s podobně zdobenou záhlavní destičkou jsou nacházeny v Pannonii, jsou často dávány do spojitosti s alamanským vlivem na vývoj východogermánských typů spon, zejména formu malých lučikovitých exemplářů s okrouhlou záhlavní destičkou a nožkou ve tvaru vlaštovčího ocásku **typu Hács-Bédekpuzsza**⁴⁴⁵ (Tab. 12: Obr. 5b), které jsou nacházeny na pohřebištích z tzv. předlangobardského období v Pannonii a bývají považovány za výrobky místních dílen z doby kolem pol. až $\frac{3}{3}$ 5. stol. (Dobos 2009, 236; Straub 2008, 189-190; Tejral 2002, 319-320). Péter Straub⁴⁴⁶ dokonce pokládá spony z Prahy-Libně a z Elstertrebnitzu za západní labskogermánskou tvarovou variantu odvozenou právě od středodunajských spon typu Hács-Bédekpuzsza a označuje je jako **typ Vinařice**, i přestože spony typu Bédekpuzsza, na jejichž nožku mohl působit tvar převzatý z polabské tradice, jsou, na rozdíl od drahých exemplářů z Prahy-Libně, spíše skupinou malých laciných spon běžného venkovského obyvatelstva (Straub 2008, 202; 204, Abb. 1:9-10). Pro sledování oboustranných vlivů mezi západem a východem můžeme jako modelový příklad pro dobu $\frac{2}{2}$ 5. stol. použít prokazatelný vztah mezi Alamanií a Karpatskou kotlinou. Ten se projevuje výskytem artefaktů východního typu (šperky, zbraně, keramika, spony typu Gursuf – viz dále) nacházených v nálezovém materiálu na území JZ Německa a Švýcarska, tedy v oblasti obývané Alamany, a naopak výskytem prvků západní provenience (zejména některých typů lučikovitých spon včetně jejich polohy v hrobě) na pohřebištích v Pannonii, které vykazují zřetelné vazby k alamanským sídelním oblastem. Příkladem mohou být **pohřebiště v Hács-Bédekpuzsza** a

⁴⁴⁵ **typ Hács-Bédekpuzsza** – např. J. Tejral 2002, S. 319, Abb. 4: 2-6; 9-12; P. Straub 2008, S. 204, Abb. 1: 1-8.

⁴⁴⁶ P. Straub 2008, S. 204, Abb. 1: 9-10.

Balatonszemes-Szemesi berek, na kterých se již ve $3/4$ 5. stol. nevyskytují spony v oblasti ramen, která je typická pro východogermánskou krojovou tradici a nošení oděvu typu peplos, ale objevují se v oblasti pánve, jako u tuniky alamanských žen, avšak v horizontální poloze, která podle Maxe Martina, vedle východních typů spon, odlišuje na jihoněmeckých pohřebištích (jako např. v Hemmingenu) bezpečně cizince pocházející z východu od domácích alamanských žen s labskogermánskými typy spon umístěvanými ve vertikální pozici (Martin 2002b, 215-216; Straub 2008, 203). Vzájemné ovlivňování, ke kterému v posthunském období ve $2/2$ 5. stol. začalo docházet mezi východogermánským kulturním komplexem v Podunají a Pannonii a raně merovejskými oblastmi na západě, bývá často dáván do souvislosti s utvářením tzv. **druhé alamanské etnogeneze**, ke které došlo za účasti národů obývajících prostor středního Podunají, především Gepidů, zbytku V Gótů a tzv. podunajských Svěbů. Nálezy z Podunají a Karpatské kotliny, které se ve $2/2$ 5. stol. vyskytují na téměř celém alamanském území, nevykazují již žádné vztahy k tvarovému spektru předmětů Attilova období a nelze je tedy, jak se dříve předpokládalo, dávat do souvislosti s příslušníky Attilova kmenového svazu a jejich expanzí na západ, ale se zcela novými vlnami osadníků z východu (Quast 1997, 179-180). Úzké spojení s Podunajím vykazují, jak již bylo řečeno, zejména spony z ženských hrobů, jejichž protějšky se v Karpatské kotlině vyskytují jak u Gepidů, tak u V Gótů i u dunajských Svěbů, a typická vlešťovaná keramika, jejíž techniku a zdobení původem ze středního Podunají začali Alamané brzy napodobovat. V mužských alamanských hrobech tohoto období se východní vlivy naopak projevují přítomností vojenských pásových garnitur a některých typů zbraní nebo zbroje (úzké dlouhé meče, přilby Baldenheimského typu), ačkoliv původ těchto militarií je zpravidla byzantský, protože mnoho východních Germánů sloužilo v Podunají ve východořímské armádě. Jedná se zejména o kování opasků vykládané někdy almandiny, častěji ale levnými skleněnými vložkami a o přezky, z nichž některé mají rámeček zhotovený vybroušením z horského křišťálu, achátu či mořské pěny⁴⁴⁷ (Quast 1997, 182).

Někdy mezi lety 470-480 byli zřejmě do alamanského kmenového svazu integrováni i podunajští Svěbové, jejichž sídelní oblast se v 5. stol. nacházela

⁴⁴⁷ D. Quast 1997, S. 179, Abb. 186.

v S Pannonii a na Slovensku. Ti v Podunají mezi lety 466-70 utrpěli drtivou porážku od Ostrogótů a následně se začlenili mezi Alamany, jejichž říše ve $2/2$ 5. stol. dospěla postupnou expanzí ke své největší územní rozloze. Expanze Alamanů je tak zřejmě jednou z hlavních příčin provázanosti vztahů mezi územím Alamanie a Karpatské kotliny ve $2/2$ 5. stol. a propojenosti jejich hmotné kultury. Zatímco směrem na západ proudily skupiny Svěbů a východních Germánů, mohlo se naopak od Alamanů směrem na východ dostávat nejenom zboží a zvyky, ale snad i skupiny alamanských osadníků (Quast 1997, 183).

5.5.4 Nositelé

Západogermánské exempláře spon s nožkou zakončenou ve tvaru vlaštovčího ocásku, zvláště ty z pozdější $2/2$ a $3/4$ 5. stol. byly již pravděpodobně nošeny ženami, jejichž hlavní součást oděvu tvořila tunika, a proto jsou spony nacházeny v dolní části trupu a na hrudi zemřelých. **V hrobě 99 z Rhenen** (prov. Utrecht) v Holandsku byl 1 exemplář těchto spon nalezen s dvojicí ptačích spon v poloze na prsou. Kromě nich hrob obsahoval také pár stříbrných náušnic s polyedrickou kostkou, železnou přezku s oválným páskově tautovaným rámečkem, 2 hliněné nádoby včetně poháru formy Trier B 6, několik korálek, kostěný hřeben, přeslen a železný nůž, které umožňují datovat pohřeb do $3/4$ 5. stol. Malá lučikovitá spona **z hrobu 725 v Bulles** (dép. Oise) v Picardii byla nalezena v páru s východogermánskou lučikovitou sponou s polokruhovitou záhlavní destičkou a rombickou nožkou uloženou paralelně vedle ní v oblasti pánve. Kromě nich hrob obsahoval skleněnou lahvičku, šedý hliněný džbán, bronzový prsten, rozpůlenou římskou minci neurčitelné ražby a opaskovou přezku s pevným lichoběžníkovitým kováním pravděpodobně pozdně římského typu, které hrob datují do pol. 5. stol. (Koch 1998a, Teil 1, 29). V pánevní oblasti se nacházel také pár spon skupiny Bulles/Krefeld-Gellep s 5 knoflíky z bohatě vybaveného ženského **hrobu 126 v Bulles** (Tab. 12: Obr. 4: 5). Ke čtyř-sponovému oděvu zemřelé patřila ještě nesourodá dvojice malých spon představovaná miniaturní formou Bulles/Lauriacum a (-S-) esovitou sponou, které se dochovaly v poloze na krku a levé straně hrudi. Pohřeb lze na základě těchto forem a dalších milodarů v hrobě datovat do $3/4$ nebo na konec 5. stol. (Koch 1998a, Teil 1, 50).

Spony s nožkou ve tvaru vlaštovčího ocásku, které jsou především západoevropskou formou spon s labskogermánskými kořeny, se začínají objevovat kolem **pol. 5. stol.** a vyplňují přibližně celou jeho $2/2$. Z typochronologického hlediska jsou především tvarem stupně **D2/D3-D3** DSN a v zastoupení nálezů z Prahy-Libně patří do vrcholné fáze vinařické skupiny v Čechách.

5.6 SPONY TYPU MILTENBERG

(labskogermánské)

5.6.1 Dějiny bádání a podoba spon typu Miltenberg

Spony typu Miltenberg⁴⁴⁸ (Tab. 13: Obr. 1) vyčlenila jako samostatnou skupinu spon německá badatelka Mechthild Schulze-Dörrlamm (Schulze-Dörrlamm 1986, 609-612). Nazvány jsou podle **eponymní lokality** a zde nalezeného exempláře s tordovaným lučíkem⁴⁴⁹ na pohřebišti u **Miltenbergu** (vládní obvod Dolní Franky) v Bavorsku. Konstrukčně se jedná o samostřílové spony [Armbrustfibeln] s pevným zachycovačem, které náleží do Almgrenovy skupiny VI,2.

Ve většině případů jsou tyto jednoduché dvoudílné samostřílové spony, vyráběné téměř výhradně ze železa. K jejich základním charakteristickým znakům patří plně litý, tyčinkovitý, výrazně obloukovitý až půlkruhovitě klenutý lučík, jehož délka je přibližně srovnatelná s délkou nožky. Právě změna poměru mezi délkou lučíku a nožky je považována za pozdější znak, kterým se zřetelně odlišují formy spon s pevným zachycovačem z DSN od spon z DŘ (Schulze-Dörrlamm 1986, 669). Lučík může být jak hladký a zcela nezdobený, tak i tvarovaný za pomoci tordování, šroubovitě stáčeného drážkování nebo ozdobený krátkým příčným, případně i šikmým rýhováním. Osa vinutí prochází příčným očkem vytaženým a svinutým z konce lučíku. Toto ouško je zpravidla stejně široké jako lučík a právě tímto prvkem se, podle M. Schulze-Dörrlamm, dají spony typu Miltenberg odlišit od jiných, velmi podobných typů spon DSN z $2/3$ 5. stol. s výrazně dlouhým samostřílovým vinutím, známých ze Skandinávie a Východního Pruska, jejichž

⁴⁴⁸ M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 611, Abb. 17.

⁴⁴⁹ D. Rosenstock 1992, S. 195, Abb. 6: 20.

osa vinutí prochází záchytným očkem, stočeným na konci hlavice lučíku pouze z úzce vytaženého proužku. K těmto cizím formám pocházejícím z jiných germánských dílen v barbariku řadí M. Schulze-Dörrlamm např. exempláře z **Roes** (Lkr. Cochem-Zell, spolková země Porýní-Falc), z farnosti **Hablingbo** na švédském ostrově Gotland, ze **Serappen** (na poloostrově Samland) ve Východním Prusku či z **Korkliny** (Podleské vojvodství, pow. Suwałski) v SV Polsku (Schulze-Dörrlamm 1986, 612). Nožka spon typu Miltenberg bývá zpravidla úzká a pravoúhlá, někdy se ve spodní části mírně sbíhá do špičky a ojediněle může mít i průběh postupně se zužující tyčinky. Většinou bývá od lučíku odsazena téměř v pravém, příp. i v o něco tupějším, úhlu a v její horní části, zpravidla hned u kořene lučíku, bývá usazen krátký, pevný, jednoduše přehnutý zachycovač. Po stránce výzdoby může být jak nezdobená, tak opatřená stejnými výzdobnými prvky jako lučík. V jednom případě se objevuje i technika tauzování zlatými vlákny (exemplář z **Hemmingenu**) a z nových nálezů má zlatem plátovanou nožku také železná spona z depotu šperkařských předmětů nalezených v kopcích na **Buschberg-Steinmandlu**⁴⁵⁰ v Dolním Rakousku (viz dále). Všechny spony typu Miltenberg jsou, podobně jako spony typu Praha, dvoudílné samostřílové konstrukce a disponují stejně jako ony pouze krátkým vinutím o 4 až 6 ti závitech a dolní třívou. Za typologického předchůdce spon typu Miltenberg bývají, podle typologie M. Schulze (1977), považovány labskogermánské samostřílové spony skupiny 33 (Iz Aa 2a)⁴⁵¹ z pozdní doby římské, které však byly vyráběny z bronzu a zdobeny především fasetováním. Koncentrovaly se v oblastech severního Polabí pouze s ojedinělými zásahy také na území středního toku Labe a do prostoru hornogermánského limitu⁴⁵² (Schulze 1977, 30). Jediná známá bronzová spona typu Miltenberg zdobená na nožce fasetováním pochází z **hrobu 17** na pohřebišti v **Dully** (Kr. Nyon, kanton Vaud) ve Švýcarsku (Schulze-Dörrlamm 1986, 609).

⁴⁵⁰ E. Szameit 1997, 236 Taf. 5: 12.

⁴⁵¹ M. Schulze 1977, S. 30, Taf. 4.

⁴⁵² M. Schulze 1977, Karte 2.

5.6.2 Rozšíření

Centrum rozšíření spon typu Miltenberg se rovněž nachází v labskogermánském prostředí, zejména **v oblastech JZ Německa**, kam je zároveň kladen i jejich původ, konkrétně do sídelního prostoru labskogermánského **kmene Alamanů**⁴⁵³, odkud se tyto spony dostávaly **prostřednictvím interregionálních kontaktů** germánského obyvatelstva dále **na území Durynska** a do **Čech** (Tab. 13: Obr. 1).

M. Schulze-Dörrlamm svého času zveřejnila seznam nálezů spon typu Miltenberg z celkem jedenácti lokalit, přičemž pouze 3 exempláře byly nalezeny mimo alamanské sídelní oblasti – jedna z těchto spon byla objevena v Durynsku (**Weimar**), jedna v Čechách (**Tetín**) a jedna v Británii (**Spong Hill**). Dvě spony byly nalezeny také již na římskoprovinciálním území v Bavorsku (**Bittenbrunn**) a ve Švýcarsku (**Dully**). Ostatní spony, kromě eponymní lokality **Miltenberg** (Lkr. Miltenberg, Dolní Franky, spolková země Bavorsko), pocházely výhradně z Bádenska-Würtemberska – **Runder Berg** (bei Bad Urach), **Inzlingen** (Lkr. Lörrach), **Hemmingen** (Lkr. Ludwigsburg), **Weingarten** (Lkr. Ravensburg) a **z Alzey** v sousední Falci (Lkr. Alzey-Worms) (Schulze-Dörrlamm 1986, 609-612).

K materiálové základně z JZ Německa patří dnes i několik novějších exemplářů tohoto typu spon. Především se jedná o exemplář **z hrobu 66** na alamanském pohřebišti **v Pleidelsheimu**⁴⁵⁴ (Lkr. Ludwigsburg) a o fragment spony **z hrobu 12 v Aldingenu**⁴⁵⁵ (Lkr. Tuttlingen) v Bádensku-Württembersku. Zlomek spony z Aldingenu lze ke skupině spon typu Miltenberg zařadit na základě analogie zlatých uzávěrů na koncích osy vinutí, které odpovídají drobným nýtkům nebo knoflíkům z drahých kovů, jaké se vyskytují i u spon **z hrobu 53 v Hemmingenu**⁴⁵⁶ a **z hrobu 6 v Bittenbrunnu**⁴⁵⁷. Hned 3 exempláře pocházejí z výšinného opevněného sídliště **na Wettenu u Kreuzwertheimu**⁴⁵⁸ v Dolních Francích v Bavorsku, které zde byly patrně také vyrobeny, jak dosvědčují dvě

⁴⁵³ M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 612, Abb. 18.

⁴⁵⁴ **Pleidelsheim** – U. Koch 2001, S. 223, Taf. 26: B: 2.

⁴⁵⁵ **Aldingen** – H. Schach-Döriges 2004, S. 24, Abb. 9; 41: 2.

⁴⁵⁶ **Hemmingen** – M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 613, Abb. 20: 1.

⁴⁵⁷ **Bittenbrunn** – M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 613, Abb. 19: 1.

⁴⁵⁸ **Kreuzwertheim/Wettenburg** – D. Neubauer 2007, Taf. 34: 4, 6-7.

z těchto spon ve formě polotovarů poskytujících doklad o místní produkci. Mezi novější příklady nalezené v římskoprovinciálním prostředí patří také dva exempláře z pohřebiště **ve Straubing-Bajuwarenstraße**⁴⁵⁹ (Lkr. Straubing-Bogen) v Dolním Bavorsku, tedy na území bývalé římské provincie Ratie. Ze západních provincií pochází nález spony z etnicky smíšeného pohřebiště **Saint-Martin-de Fontenay** (dép. Calvados) nedaleko Caen v Normandii (sev. Francie), které Ursula Koch ztotožňuje s alamanskými přistěhovalci (Koch 2001, 223, Tejral 2015, 345). Nově je výskyt spon typu Miltenberg doložen také ve středním Podunají, kde byly dva exempláře součástí řemeslnického depotu na vrchu **Buschberg-Steinmandl**⁴⁶⁰ (Kr. Mistelbach) v dolnorakouském Weinviertelu a dále na slovenských lokalitách **Rybník-Krivín**⁴⁶¹ (okr. Levice) a **Nitra-Chrenová**⁴⁶² (okr. Nitra) (Tejral 2015, 345).

5.6.3 Datace

M. Schulze-Dörrlamm zařadila spony typu Miltenberg, na základě tehdy dostupného hrobového inventáře, do doby kolem pol. a zejména do $2/2$ 5. stol. (Schulze-Dörrlamm 1986, 611-612). K nejstarším nálezům z doby okolo pol. 5. stol. patří ženský kostrový **hrob 4 v Inzlingenu** (Lkr. Lörrach, spolková země Bádensko-Württembersko), kde byla malá, železná spona typu Miltenberg nalezena společně s plechovou sponou z $1/2$ 5. stol. Těžištěm výskytu spon typu Miltenberg je však především $2/3$ 5. stol., do které jsou na základě ostatní pohřební výbavy datovány spony z **hrobu 6 v Bittenbrunnu** (místní část města Neuburg an der Donau, Lkr. Neuburg-Schrobenhausen, spolková země Bavorsko), železné exempláře z **hrobu 53 v Hemmingenu** (Lkr. Ludwigsburg, spolková země Bádensko-Württembersko) i spona z **hrobu 1743** objevená na raně anglosaském pohřebišti **ve Spong Hill**⁴⁶³ v hrabství Norfolk ve vých. Anglii. Z časné $2/2$ 5. stol. pochází

⁴⁵⁹ **Straubing-Bajuwarenstraße** – H. Geisler 1998, S. 62, Taf. 60: 1-2.

⁴⁶⁰ **Buschberg-Steinmandl** – E. Szameit 1997, Taf. 5: 11-12; J. Tejral 2015, 344, Abb. 31: 1-2.

⁴⁶¹ **Rybník-Krivín** – K. Pieta 2008, Abb. 7: 7; J. Tejral 2015, 344, Abb. 31: 5. Železná spona z vyšší lokality Rybník-Krivín je ke sponám typu Miltenberg řazena K. Pietou. Její nožka má však pro spony této skupiny neobvyklý trapézovitý tvar, který se navíc zvedá nepatrně šikmo vzhůru a může být proto spojována spíše s o něco málo mladšími, samostřílovými sponami typu Rathewitz (Tejral 2015, 346).

⁴⁶² **Nitra-Chrenová** – K. Pieta 1993, Obr. 5: 11; J. Tejral 2015, 344, Abb. 31: 4.

⁴⁶³ **Spong Hill** – M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 611, Abb. 17: 2.

dvě železné spony z **hrobu 113 ve Weingartenu**⁴⁶⁴ (Lkr. Ravensburg, spolková země Bádensko-Württembersko), které doprovázela železná přezka s oválným torďovaným rámečkem s analogií v hrobě 43 v Hemmingenu. Do stejného období patří také železná spona z **hrobu 42 ve Weimaru** (spolková země Durynsko), nalezená společně se samostřilovou sponou typu Praha (Schulze-Dörrlamm 1986, 611-612).

S touto datací souhlasí i časové zařazení nově odkrytých hrobových celků na alamanském pohřebišti v **Pleidelsheimu**, kde sponu z **hrobu 66** doprovázely miniaturní korálky kombinační skupiny A (podle U. Koch), zatímco **hrob 12 v Aldingenu** obsahoval kromě stříbrné pozlacené lví spony také stříbrnou náušnici s polyedrickou kostkou, které Ursula Koch datuje na počátek raně merovejského období, tj. do své SD Phase 2 (460–480 n. l.). (Koch 2001, 23-24; 72). V oblasti středního Podunají je významným chronologickým ukazatelem zejména **obsah sídlištního objektu 3/73** na sídlišti v **Nitře-Chrenové** datovaný do $\frac{2}{3}$ nebo $\frac{3}{4}$ 5. stol., který kromě spony typu Miltenberg obsahoval také fragmenty bronzové liguly a výběr keramiky typu Murga, doprovázený hrubou, šedou, v ruce tvarovanou keramikou včetně fragmentu skleněného poháru s nitkovanou výzdobou řazeného do protomerovejského období (440/450–470/480 n. l.). **Hrob 233** na pohřebišti ve **Straubingu-Bajuwarenstraße**, který obsahoval hned dvě, nikoliv ale párové, spony typu Miltenberg, je datován do nejstarší fáze pohřebiště, která začíná v době krátce po pol. 5. stol. a trvá do jeho poslední čtvrtiny (Tejral 2015, 345-346).

Produkce spon typu Miltenberg tedy začíná již v průběhu **1. pol.** nebo těsně před **pol. 5. stol.** s **těžištěm výskytu** zejména v jeho $\frac{2}{3}$ a **dozníváním** v průběhu $\frac{3}{3}$ **5. stol. n. l.** (Schulze 1977, 30; Schulze-Dörrlamm 1986, 609; 611-612). Z hlediska provenience se prokazatelně jedná o labskogermánskou formu spon, která byla vyráběna pravděpodobně v alamanské sídelní oblasti a časově jsou spony typu Miltenberg spínadlem charakteristickým hlavně pro **přechod starší a mladší fáze** vinařické skupiny **ve stupních D2/D3**.

5.7 SPONY TYPU BULLES-LAURIACUM

(západoevropská germánská forma – franko-alamanské)

⁴⁶⁴ Weingarten – M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 611, Abb. 17: 5-6.

- **Praha-Zličín** – hrob 98 (2 ks, Ag)

5.7.1 Dějiny bádání, původ a rozšíření

Spony typu Bulles-Lauriacum (Tab. 14) vyčlenil **Herbert Kühn** původně jako **typ 69 Sindelfingen**⁴⁶⁵. Již dříve ale **Joachim Werner** upozornil na to, že v rámci skupiny těchto spon je možné rozlišit dvě varianty, **franckou** (západo-středoevropskou) a **anglosaskou**, která se vyskytuje na Britských ostrovech⁴⁶⁶. Nejnověji spony skupiny Sindelfingen zpracoval **Alexander Koch**, který jejich pevninskou variantu přejmenoval na **skupinu Bulles-Lauriacum**⁴⁶⁷ a mírně odlišné ostrovní exempláře klasifikoval jako samostatnou skupinu nazývanou formou **Chessel Down**⁴⁶⁸.

V obou dvou případech se jedná o formu miniaturních lučkovitých spon z protomerovejského až raně merovejského období, jejichž výskyt je fixován hlavně na západní část Evropy. Zatímco **forma Chessel Down** (Tab. 14: Obr. 2) se vyskytuje především v **J Anglii** a její exempláře se na kontinentu objevují pouze výjimečně a navíc zpravidla v podobě napodobenin, reprezentuje **skupina Bulles-Lauriacum** (Tab. 14: Obr. 3), podle A. Kocha, početně málo zastoupenou, ale široce rozptýlenou **středoevropskou kontinentální formu**, kterou nelze spojit s žádnými konkrétními diferencovanými etnickými skupinami obyvatelstva (Koch 1998a, Teil 1, 157). **Těžištěm jejich výskytu je západní a západní část střední Evropy** (Tab. 14: Obr. 1). Z celkem 22 lokalit, registrovaných A. Kochem, pochází nejvíce nálezů ze **S Francie, Z a J Německa** a ze **S Švýcarska**. V severní Francii byly spony typu Bulles/Lauriacum nalezeny v **hrobě 126** na eponymní lokalitě v **Bulles**⁴⁶⁹ (dép. Oise, reg. Picardie), v **hrobě**

⁴⁶⁵ H. Kühn 1974, Band 2, S. 784-789; Taf. 267: 69,1-20.

⁴⁶⁶ J. Werner 1961, S. 57, Fundliste 4 (Angelsächsische Variante 1-5); Taf. 52 (dole).

⁴⁶⁷ A. Koch 1998a, Teil 1, S. 157-162; Teil 2, Karte 14; Taf. 26.

⁴⁶⁸ A. Koch 1998a, Teil 1, S. 162-163; Teil 2, Karte 14; Taf. 26: 4.

⁴⁶⁹ **Bulles** (hrob 126) – A. Koch 1998a, Teil 2, S. 695; Kat. S. 609-610 (Nr. 206/2); Taf. 26: 2.

689 ve Vicq⁴⁷⁰ (dép. Yvelines, reg. Île-de-France), **v hrobě 121 A ve Vron**⁴⁷¹ (dép. Somme, reg. Picardie) a **na neznámé lokalitě v Picardii**⁴⁷². Ze **Z Francie** pochází pouze **1 ojedinělý nález z Herpes**⁴⁷³ (dép. Charente, reg. Nová Akvitánie). Oblast **Z Německa** zastupují nálezy **z hrobů 863 a 933 na pohřebišti v Krefeld-Gellep**⁴⁷⁴ (vládní obvod Düsseldorf, spolková země Severní Porýní-Vestfálsko) a **hroby 12 a 16 z Eschbornu**⁴⁷⁵ (vládní obvod Darmstadt, spolková země Hessensko). **J Německo** reprezentuje hrobový nález **z Kleinwallstadtu**⁴⁷⁶ (Lkr. Miltenberg, vládní obvod Dolní Franky, spolková země Bavorsko) a **z hrobu 26 v Hemmingenu**⁴⁷⁷ (Lkr. Ludwigsburg, vládní obvod Stuttgart) a **Sindelfingen**⁴⁷⁸ (Lkr. Böblingen, vládní obvod Stuttgart) v Bádensku-Württembersku. V **S Švýcarsku** byly spony této varianty nalezeny na pohřebišti v Basileji **v hrobech 13 a 24 v Basel-Gotterbarmwegu**⁴⁷⁹, **v hrobě 167 v Basel-Kleinhüningenu**⁴⁸⁰ (kanton Basel-město) a dále **v hrobě 455 ve Schleithem-Hebsacku**⁴⁸¹ (kanton Schaffhausen). Ojedinelé výskyty představují, vedle **3 kusů z neznámých nalezišť v Diergardtově sbírce**⁴⁸², nález **z hrobu 457 v Éprave**⁴⁸³ (prov. Namur), **v J Belgii**, ojedinělý nález

⁴⁷⁰ **Vicq** (hrob 689) – A. Koch 1998a, Teil 2, S. 695; Kat. S. 651 (Nr. 533/1).

⁴⁷¹ **Vron** (hrob 121 A) – A. Koch 1998a, Teil 2, S. 695; Kat. S. 655 (Nr. 561) Taf. 26: 3.

⁴⁷² **Picardie** (neznámé naleziště) – A. Koch 1998a, Teil 2, S. 695; Kat. S. 659 (Nr. 604).

⁴⁷³ **Herpes** (ojedinělý nález) – H. Kühn 1974, Band 2, S. 788; Taf. 267: 69,10; A. Koch 1998a, Teil 2, S. 695.

⁴⁷⁴ **Krefeld-Gellep** (hrob 863 a 933) – H. Kühn 1974, Band 2, S. 786; Taf. 267: 69,2-3.; A. Koch 1998a, Teil 2, S. 695-696.

⁴⁷⁵ **Eschborn** (hrob 12 a 16) – A. Koch 1998a, Teil 2, S. 696; J. Tejral 2015, S. 309, Abb. 10: 5-6 (hrob 16).

⁴⁷⁶ **Kleinwallstadt** (hrob) – A. Koch 1998a, Teil 2, S. 696.

⁴⁷⁷ **Hemmingen** (hrob 26) – A. Koch 1998a, Teil 2, S. 696; J. Tejral 2015, S. 309, Abb. 10: 2.

⁴⁷⁸ **Sindelfingen** – A. Koch 1998a, Teil 2, S. 696; H. Kühn 1974, Band 2, S. 786; Taf. 267: 69,1.

⁴⁷⁹ **Basel-Gotterbarmweg** (hrob 13 a 24) – A. Koch 1998a, Teil 2, S. 696; H. Kühn 1974, Band 2, S. 786; Taf. 267: 69,4-5.

⁴⁸⁰ **Basel-Kleinhüningen** (hrob 167) – A. Koch 1998a, Teil 2, S. 696; H. Kühn 1974, Band 2, S. 786; Taf. 267: 69,6.

⁴⁸¹ **Schleithem-Hebsack** (hrob 455) – A. Koch 1998a, Teil 2, S. 696.

⁴⁸² **Diergardtova sbírka** (neznámá naleziště)

1) J. Werner 1961, S. 23 (Nr. 69); Taf. 16: 69; H. Kühn 1974, Band 2, S. 789; Taf. 267: 69,19; A. Koch 1998a, Teil 2, S. 696.

2) J. Werner 1961, S. 23 (Nr. 70); Taf. 16: 70; H. Kühn 1974, Band 2, S. 789; Taf. 267: 69,18; A. Koch 1998a, Teil 2, S. 696.

3) J. Werner 1961, S. 23 (Nr. 72); Taf. 16: 72; A. Koch 1998a, Teil 2, S. 696.

⁴⁸³ **Éprave** (hrob 457) – A. Koch 1998a, Teil 2, S. 695; Kat. S. 588 (Nr. 28); Taf. 26: 1.

z **Bifrons**⁴⁸⁴, (hrabství Kent) v **J Anglii** a **hrob 25/1953 z Lauriacum-Ziegelfeldu**⁴⁸⁵ (Kr. Enns-Lorch) v **Horním Rakousku** (Koch 1998a, Teil 1, 157-162; Kühn 1974/2, 785-789).

H. Kühn považoval spony typu Bulles/Lauriacum za miniaturní formy odvozené z východogótských lučikovitých spon s polokruhovitou záhlavní destičkou, které na západě, kde se nejvíce koncentrují v západofrancké a severogalské oblasti (S Francie) a v alamanském sídelním prostoru (Z a J Německo), prošly proměnou v podobě zmenšení své velikosti a pozměněním tvaru nožky z původní rombické na trojúhelníkovou (Kühn 1974/2, 784-785). Obecně se předpokládá, že stavba všech lučikovitých spon s polokruhovitou záhlavní destičkou, které se v širokém prostoru mezi S Francií a středním Podunajím objevují ve 2/3 5. stol., byla ovlivněna středodunajskými prototypy.

5.7.2 Podoba spon typu Bulles-Lauriacum

Pro lučikovité **spony typu Bulles-Lauriacum** (Tab. 14: Obr. 3) je charakteristická **polokruhovitá až trojúhelníkovitá záhlavní destička se 3 knoflíky, krátký obloučkovitý lučík**, který je zpravidla hladký nebo střechovitě hráněný a má půlkruhový nebo trojúhelníkový průřez, a zejména nápadná **plochá, trojúhelníkovitá nožka** v podobě vrcholem dolů převráceného trojúhelníka **zakončená knoflíkovitou nebo terčovitou patkou** a opatřená někdy v horních nárožích 2 terčíky nebo plastickými výčnělky. Knoflíky jsou většinou poloplastické a odlité současně se záhlavní destičkou. Často mají podobu okrouhlých výčnělků, stejného tvaru a výzdoby, jako drobnější nárožní terčíky, pouze knoflík na vrcholu záhlavní destičky bývá o něco větší, než knoflíky po stranách. Pokud se objeví plastické knoflíky, pak bývají k záhlavní destičce přichyceny zvlášť, přičemž postranní knoflíky slouží obvykle k jistění konců osy vinutí. **Hlavní rozdíl oproti sponám skupiny Chessel Down** (Tab. 14: Obr. 2) spočívá **v počtu terčků na nožce a ve tvaru patky**. Zatímco forma Bulles-Lauriacum nemá buď žádné, nebo pouze 2 terčíky umístěné po jednom na každé straně nároží nožky, u anglických forem je špičatá trojúhelníková nožka zdobená celkem 4 terčíky nebo výstupky

⁴⁸⁴ **Bifrons** – B. Salin 1935, S. 22, Abb. 44; H. Kühn 1974, Band 2, S. 788; Taf. 267: 69,13; A. Koch 1998a, Teil 2, S. 696.

⁴⁸⁵ **Lauriacum-Ziegelfeld** (hrob 25/1953) – H. Kühn 1974, Band 2, S. 788; Taf. 267: 69,7; A. Koch 1998a, Teil 2, S. 696; J. Tejral 2015, S. 309, Abb. 10: 8.

umístěnými po okrajích – vedle 2 terčků v nárožích nožky se další 2 výčnělky nacházejí ještě zhruba v polovině výšky nánožní destičky. Charakteristický pro formu Chessel Down je ale zejména odlišně zhotovený tvar patky, která má podobu dvou vedle sebe umístěných kotoučovitých volutek vinutých směrem do stran⁴⁸⁶. Lučík spon je u obou skupin zpravidla hladký a nezdobený, vzácněji příčně žebrovaný a zcela výjimečně se objevuje výzdoba vrubořezovou klikatkou (forma Chessel Down). Výzdoba se většinou soustředí na záhlavní destičce s nožkou a je tvořena jednoduchým geometrickým dekorem. U většiny spon skupiny **Bulles-Lauriacum** se na záhlavní destičce objevuje **motiv** složený z **radiálně (paprskovitě) rozmístěných vrubořezových čar** (tzv. "**vějířovitý či palmetovitý dekor**"). Někdy je záhlavní destička rámována vrubořezovou linií a její vnitřní pole vyplňují 3 do půlkruhu uspořádané rovnostranné trojúhelníky (Éprave, Bulles)⁴⁸⁷ nebo je vyplněna ornamentem ze 2, proti sobě postavených, vrubořezových polí oddělených středovou linií (Sindelfingen, hrob 689 ve Vicq, hrob 12 z Eschbornu)⁴⁸⁸. **Nožku zdobí** nejčastěji podél okraje tenká **obvodová vrubořezová linie**, která má někdy podobu i dvou širokých, uvnitř se stýkajících brázd (Éprave)⁴⁸⁹ s klínovitým výřezem okolo kořene lučíku, takže výsledný dekor vypadá jako trojúhelník s rozeklanou základnou, který svým tvarem připomíná šipku. Jindy bývá vnitřní plocha nožky vyplněna 3 svislými, od sebe oddělenými, vrubořezovými liniemi (hrob 16 v Eschbornu, Lauriacum-Ziegelfeld)⁴⁹⁰. Případné kruhové terčíky v nárožích nožky nebo terčovitě tvarované knoflíky na záhlavní destičce či patka jsou nejčastěji zdobeny motivem vybíjených kroužků nebo kruhových oček (Koch 1998a, Teil 1, 157-158; Tejral 2015, 307-308).

⁴⁸⁶ Forma Chessel Down:

Bifrons – H. Kühn 1974, Band 2, Taf. 267: 69,14; **Chessel Down** – H. Kühn 1974, Band 2, Taf. 267: 69,15; **Harnham Hill** – H. Kühn 1974, Band 2, Taf. 267: 69,16; **Petersfinger** – H. Kühn 1974, Band 2, Taf. 267: 69,17; další příklady viz A. Koch 1998a, Teil 1, S. 162; 696-697 (**Nouvion-en-Ponthieu** – hrob 194; **Faversham**; **Bowcombe Down** – hrob 23; **Woolbury Ring** – **Stockbridge**; **Mill Hill** – **Deal** – hrob 102; **Buttsole** – **Eastry**; **Herpes**; **Sammlung Diergardt**).

⁴⁸⁷ viz pozn. 469 a 483.

⁴⁸⁸ viz pozn. 470, 475, 478.

⁴⁸⁹ viz pozn. 483.

⁴⁹⁰ viz pozn. 475 a 485.

Vedle litých vrubořezových exemplářů se objevuje i **malá série** skromnějších **spon** zdobených podél okraje záhlavní destičky s nožkou prostou **vybíjenou výzdobou** tvořenou ornamentem sestaveným z vedle sebe řazených kruhových oček, dvou soustředných kroužků, bodů nebo obloučků zatímco vnitřní plocha obou destiček je ponechána bez výzdoby. Mezi tyto spony patří i **ojedinělý nález z neznámého místa v Picardii**⁴⁹¹, který se od litých vrubořezových protějšků odlišuje i tím, že je plechový. Jeho nejbližší paralelu v tomto směru představuje nově dvojice stříbrných plechových spon **z hrobu 98 v Praze-Zličíně** (Obr. 70-71) a **ojedinělý nález z Bifrons**⁴⁹² v J Anglii. Pouhým vybíjením (v podobě kruhových oček) je zdoben také litý exemplář **z hrobu 863 v Krefeld-Gellep**⁴⁹³ a **z hrobu 26 v Hemmingenu**⁴⁹⁴. Unikátní je v tomto směru pár litých, nezdobených, bronzových spon **z hrobu 121 A ve Vron**⁴⁹⁵ (Koch 1998a, Teil 1, 158-159, Tejral 2015, 307).

Konstrukce vinutí je, stejně jako u všech ostatních lučikovitých spon z DSN, samostřílová a k záhlavní destičce je přichycena systémem perforované středové ploténky, přiletované k dolní části záhlavní destičky. Všechny spony mají krátký a pravoúhlý, jednoduše přehnutý zachycovač, který je nasazen u místa rozhraní nožky s lučíkem. Většina spon je vyrobena z pozlaceného stříbra. Vedle nich jsou ale známy i exempláře bronzové či bronzové a na povrchu zlacené. Velikost spon se s drobnými výjimkami pohybuje nejčastěji v rozmezí od 4-5 cm.

Zvláštní skupinu tvoří několik exemplářů pocházejících ze středního Podunají, jako je dvojice spon **z hrobu 62 ve Vinkovci-Viminacium**⁴⁹⁶ (Tab. 14: Obr. 3: 4) v Srbsku nebo **z hrobu Cluj-Someșeni**⁴⁹⁷ (Tab. 14: Obr. 3: 2) v rumunském

⁴⁹¹ viz pozn. ⁴⁷².

⁴⁹² viz pozn. ⁴⁸⁴.

⁴⁹³ viz pozn. ⁴⁷⁴.

⁴⁹⁴ viz pozn. ⁴⁷⁷.

⁴⁹⁵ viz pozn. ⁴⁷¹.

⁴⁹⁶ **Vinkovci-Viminacium** (hrob 62) – J. Tejral 2015, S. 309, Abb. 10: 4.

⁴⁹⁷ **Cluj-Someșeni** – J. Tejral 2015, S. 309, Abb. 10: 7.

Sedmíhradsku, či další mírně pozměněné podunajské formy, které jsou sice sponám typu Bulles-Lauriacum tvarově i výzdobně velmi podobné, ale podle A. Kocha vycházejí údajně z "jiných tradic a uměleckořemeslných stylů" (Koch 1998a, Teil 1, 158, Anm. 11; Tejral 2015, 308).

5.7.3 Datace

Pohřby, v nichž se spony typu Bulles-Lauriacum vyskytují, náleží do protomerovejského a nejstaršího raně merovejského období. Podle současné francouzské chronologie jsou řazeny hlavně do **protomerovejské fáze (440/450-470/480)**, což je o více než půl století dříve, než svůj typ Sindelfingen původně datoval H. Kühn, který počátek výroby těchto spon kladl až na konec 5. stol. s těžištěm výskytu v ½ 6. stol. (500-550 n. l.) (Kühn 1974/2, 784; 789; Tejral 2015, 309). Dataci těchto drobných lučikovitých spínadel pomáhají upřesňovat jiné, poměrně hojné, chronologicky citlivé milodary z uzavřených hrobových celků, jako jsou zejména další typy spon, vlasových jehlic, přezek a především různé tvary skleněných nádob, které hovoří pro nejstarší dataci těchto spon do doby okolo pol. 5. stol. (girlandami zdobený kulovitý pohár z hrobu 25 v Lauriacum-Ziegelfeldu, zvoncovitý pohár s vláknitou výzdobou z hrobu 12 v Eschbornu či miska s prohnutými stěnami a pohár s hrotitým dnem typu Gellep z hrobu 16 na témže pohřebišti) (Koch 1998a, Teil 1, 160; Tejral 2015, 308). Většina francouzských hrobů je datována od poloviny do $\frac{3}{4}$ 5. stol. Na chronologickou fixaci spon skupiny Bulles-Lauriacum (Sindelfingen) upozorňuje, podle A. Kocha, jejich celkový vzhled, který je charakteristický pro lučikovitě spony protomerovejského a nejstaršího merovejského období (malá velikost, tvar záhlavní destičky a nožky, počet a podoba knoflíků a použitá výzdobná technika – vrubořezové ornamenty složené z jednoduchých geometrických motivů – trojúhelníků a linií, i oblíbené vybíjené vzory). Na relativně rané časové zařazení těchto spon v rámci celkového vývoje lučikovitých spon DSN ukazuje podle něj také jejich pouze malý výskyt v kombinaci s širokým prostorovým rozšířením a podle J. Tejrala i tvarová a výzdobná příbuznost s některými ranými lučikovitými sponami z oblasti středního Podunají (Koch 1998a, Teil 1, 161; Tejral 2015, 309).

5.7.4 Nositelé

Miniaturní spony typu Bulles-Lauriacum tvořily v západoalamanských, franckých a severogalských hrobech obvykle **doplňěk tzv. 4-sponového ženského kroje**, v rámci něhož spolu byly používány dva páry spon – 1 dvojice malých a 2 větší lučikovité spony. K této funkční změně ve způsobu odívání došlo u žen ale až ve $2/2$ či **poslední třetině 5. stol.** (Koch 1998a, Teil 1, 160; Tejral 2015, 308). O způsobu nošení nás dobře informují zejména pohřby z Vron, Vicq, Bulles a Basileje.

V hrobě 126 v Bulles (dép. Oise, reg. Picardie) byla 1 spona typu Bulles-Lauriacum fungující v páru spolu s ranou, esovitou (-S-) sponou, nalezena na levé části hrudi a u krku zemřelé, zatímco pár větších lučikovitých spon představovala dvojice spon s 5 knoflíky a nožkou ve tvaru vlaštovčího ocásku, které byly uloženy v oblasti pánve. Tyto spony spolu s malou esovitou sponou řadí pohřeb do **pol. až $3/4$ 5. stol.** Kromě nich hrob obsahoval také přeslen z modrého skla, železnou oválnou přezku, perlový náhrdelník z cca 250 miniaturních skleněných korálků se 4 mincovními závěsky, náramek složený z modro-žlutých korálků, skleněnou misku se zprohýbanými stěnami, stříbrnou minci císaře Hadriána (117-138), okraj bronzové pánvičky s perličkovitým vybíjením a různé železné zbytky (Koch 1998a, Teil 1, 159-160; Tejral 2015, 308).

Hrob 121 A z Vronu (dép. Somme, reg. Picardie), který je řazen do pozdější $2/2$ **5. stol.**, obsahoval vedle dvojice spon typu Bulles-Lauriacum, zdobenou bronzovou miskovitou sponu a bronzovou ptačí sponu s kruhovými očky, fragmenty železné vlasové jehlice, bronzový náramek, opaskovou přezku s oválným rámečkem a trojúhelníkovým kováním, nádobu se zprohýbanými stěnami zdobenou rozetovitými kolky, opaskový závěsek s bronzovým kroužkem, nůž, neidentifikovatelnou římskou minci a přeslen s kroužkem z tordovaného bronzového drátu (Koch 1998a, Teil 1, 159).

Mezi nejmladší pohřby s výskytem spon typu Bulles-Lauriacum patří **hrob 689 z Vicq** (dép. Yvelines, reg. Île-de-France), který vedle dvojice těchto miniaturních spon doplňoval pár dvou maskovitě zdobených spon typu Douai s 5 knoflíky, 2 stříbrné náramky, bronzová jehlice a imitace byzantské mince ražené v Konstantinopoli neznámého data (Koch 1998a, Teil 1, 159).

Prozatím nebyly lokalizovány žádné dílny, v nichž byly spony typu Bulles-Lauriacum vyráběny. Pravděpodobný původ v jedné dílně předpokládá A. Koch minimálně u exemplářů z hrobu 126 v Bulles a z hrobu 457 v Éprave, které jsou téměř

identické. Zároveň lze podle něj odlišit raně francké exempláře nalezené v S Galii (hladký lučík s trojúhelníkovým průřezem na rozdíl od příčně žebrovaného vyskytujícího se pouze u alamanských exemplářů, a ostře řezaný geometrický vrubořez spon z Bulles a Eprave) od jihoněmeckých a švýcarských kusů (Koch 1998a, Teil 1, 161-162).

Většina spon byla do hrobu uložena v pol. a rané $2/2$ 5. stol., přičemž některé německé a švýcarské exempláře jsou o něco málo starší, než severofrancouzské, které patří naopak k nejmladším datovaným nálezovým celkům. Z hlediska **absolutní chronologie** patří lučikovité spony skupiny **Bulles-Lauriacum do 2. a 3. třetiny 5. stol.** s těžištěm výskytu zejména v rané $2/2$ až $3/4$ 5. stol. a lze předpokládat, že ještě před **koncem 5. stol. vyšly z módy**. Doba jejich používání tedy mohla pokrývat zhruba desetiletí mezi lety **435/445 a 475/485 n. l.** (Koch 1998a, Teil 1, 162; Tejral 2015, 308-309). V rámci české chronologie **jsou tedy spínadlem z mladší, závěrečné fáze vinařické skupiny ve stupni D2/D3-D3.**

5.8 SPONY TYPU ZLIČÍN

(labskogermánské?)

- **Praha-Zličín** – hrob 42 (2 ks, Au)
- **Praha-Zličín** – hrob 135 (2 ks, Au)

5.8.1 Podoba spon typu Zličín

Spony typu Zličín (Obr. 45-49) jsou novým druhem unikátních párových spon, jejichž dosud jediné známé exempláře byly nalezeny na pohřebišti vinařické skupiny v Praze-Zličíně (viz kap. 7.1.16 a 7.3.9). Jedná se o **skupinu velmi drobných, miniaturních spon** o velikosti pouze okolo 3 cm, které byly vyrobeny **z jednoho kusu** taženého **zlatého drátu**. Jejich charakteristickým prvkem je **jednodílná konstrukce** s krátkým **4-závitovým vinutím o horní třetivě** a **krátký půlkruhovitě klenutý lučík** v kontrastu **s dlouhou, mírně do špičky ubíhající nožkou**. Základním charakteristickým rysem je ale podoba patky těchto spon. Jejich nožka, která se v místě za zachycovačem může buď zvedat mírně šikmo vzhůru (hrob 42), nebo mít rovný průběh (hrob 135), má **příčně žebrovaný konec** (na způsob perličkovaného drátku), který **je svinut do podoby spirály**. Nožka spony tak svou stavbou připomíná ocásek mořského koníka (Jiřík – Vávra

– Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 154). Tělo spon je hladké a nezdobené, jediným výzdobným prvkem je příčné vroubkování nožky a její volutovité zakončení. Zatímco **exempláře z hrobu 42** (Obr. 45-47) mají okrouhlý průřez lučíku a nožky a byly zřejmě zhotoveny protažením zlatého drátu průvlakem s kruhovým profilem, druhá **dvojice spon z hrobu 135** (Obr. 48-49) má půlkruhovitý průřez lučíku a čtverhranně hráněnou nožku, jejíž spirálovité zakončení je však okrouhlého průřezu (Vávra – Jířík – Kuchařík – Kubálek 2008, 227). Drážky volutovitě stočeného konce byly do zlatého drátu jemně vypilovány. Všechny spony mají krátký, pevný zachycovač, který je vytažen ze spodní strany nožky, má obdélníkový tvar a u všech exemplářů se jeho vstupní otvor nachází na levé straně. Lůžko jehly je vytvořeno jednoduchým přehnutím směrem ven obloukovitě vykrojeného konce (Jířík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 155).

5.8.2 Analogie

Svou celkovou stavbou, poměrem proporcí mezi lučíkem a nožkou, absencí výzdoby a zejména tvarem nožky a zachycovače se spony typu Zličín nejvíce podobají nezdobeným **samosťřílovým sponám** z DSN **typu Lauriacum** (Tab. 15: Obr. 2) a **Invillino** (Tab. 15: Obr. 1), které vyčlenila Mechthild Schulze-Dörrlamm⁴⁹⁸, přičemž původ jejich spirálovitě stočené nožky lze hledat i u východogermánských **spon** stejné konstrukce **typu Viminacium**⁴⁹⁹ z konce 4. až poč. 6. stol. a u jejich příbuzných forem z předhůří Kavkazu, které jsou nacházeny v oblastech na sever od středního a dolního Dunaje zejména podél limitu na území od provincie Pannonie I po provincii Moesie II, kde se hojně vyskytují jak v hrobech, tak především ve vrstvách římských pohraničních kastelů a jsou proto připisovány východogermánským vojákům (Schulze-Dörrlamm 1986, 605-608).

⁴⁹⁸ M. Schulze-Dörrlamm 1986: Romanisch oder germanisch? Untersuchungen zu den Armbrust- und Bügelknopffibeln des 5. und 6. Jahrhunderts n. Chr. aus den Gebieten westlich des Rheins und südlich der Donau. Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz 33, 593-720.

⁴⁹⁹ **Typ Viminacium** – M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 605-609; S. 606, Abb. 12; S. 607, Abb. 13: 3-4; S. 608, Abb. 14: 2; S. 609, Abb. 15: 6-7.

Spony typu Lauriacum⁵⁰⁰ a **Invillino**⁵⁰¹ zařadila M. Schulze-Dörrlamm do stejné skupiny samostřílových spon jako **typy Passau**⁵⁰² a **Siscia**⁵⁰³, které, vedle podobné konstrukce a utváření lučíku a nožky, spojuje také stejný způsob přichycení osy vinutí, jejíž nosník a zároveň hlavici spony tvoří konec lučíku stočený směrem nahoru nebo dolů v jednoduché páskové očko. Centrum rozšíření těchto spon, které byly nošeny ve 2. pol. 5. až na poč. 6. století, leží ve východním Pňialpí a v oblasti Dalmácie s ojedinělym výskytem v J Itálii, v Čechách (Kladno)⁵⁰⁴ a ve Francii. Nejsou naopak známy z vizigótských hrobů ve Španělsku, kde se však vyskytují jim podobné samostřílové spony s krátkým polokruhovitým lučíkem a dlouhou, většinou do špičky ubíhající nožkou s krátkým pevným zachycovačem **typu Duratón**⁵⁰⁵, které ale mají hlavici spony v podobě kolmo postavené obloučkovité ploténky s perforovaným otvorem pro provlečení osy vinutí (Schulze-Dörrlamm 1986, 694; Vávra – Jiřík – Kubálek – Kuchařík 2007, 569; Vávra – Jiřík – Kuchařík – Jarošová – Víšková – Kubálek 2012, 18).

S patkou v podobě spirály se ale v rámci této skupiny spon setkáváme pouze u typu Lauriacum. Spony tohoto druhu jsou známy ve 3 exemplářích – z 1 naleziště v Rakousku (Lauriacum) a ze 2 ve Francii (Laudun a Juvincourt-et-Damary), ale pouze exemplář z Lauriaca⁵⁰⁶ má jako jediný, stejně jako spony typu Viminacium, na konci svinutou nožku, zatímco ostatní 2 kusy ji mají pouze v mírném sklonu zvednutu šikmo vzhůru a spony typu Invillino mají dokonce celou nožku v jedné rovině (Schulze-Dörrlamm 1986, 642-643; Vávra – Jiřík – Kubálek – Kuchařík 2007, 569).

Svou konstrukcí a vnějším vinutím navazují spony typu Zličín na formy jednodílných spon z pozdní DŘ, jejichž schéma se na počátku DSN rovněž ve zlatě či

⁵⁰⁰ **Typ Lauriacum** – M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 642-643; S. 643, Abb. 59; S. 644, Abb. 60.

⁵⁰¹ **Typ Invillino** – M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 639-642; S. 641, Abb. 56; S. 642, Abb. 57.

⁵⁰² **Typ Passau** – M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 637-338; S. 638, Abb. 52-53.

⁵⁰³ **Typ Siscia** – M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 635-637; S. 636, Abb. 50; S. 637, Abb. 51.

⁵⁰⁴ **Kladno** (spona typu Invillino) – Droberjar 2002: Opomenuté nálezy spon z doby stěhování národů z Kladna a Lovosic, Archeologie ve středních Čechách 6/2, 409-413; s. 409, Obr. 1.

⁵⁰⁵ **Typ Duratón** – M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 643-647; S. 645, Abb. 61; S. 646, Abb. 62.

⁵⁰⁶ **Lauriacum** – M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 642-643; S. 643, Abb. 59: 1.

stříbře objevuje i u některých velkých exemplářů honosných spon s podvázanou nožkou nebo s pevným zachycovačem z bohatě vybavených hrobů či depotů, jako jsou hrob bojovníka z Wolfsheimu, ženský kostrový hrob XXXII ze Smolína, poklad ze Zamošče, v nálezu z jeskyně Netopierská v Sásovskom krasu atd. (viz kap. 3.1.4) a podle autorů výzkumu tak mohou spony typu Zličín představovat domácí experiment ve spojení starých forem (jednodílná konstrukce s krátkým 4-závitovým vinutím s horní třetivou) a nových módních podnětů (krátký lučík, dlouhá nožka, otevřený pevný zachycovač, spirálovité zakončení) (Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 155; Vávra – Jiřík – Kubálek – Kuchařík 2007, 569).

5.8.3 Nositelé a datace

Zatímco všechny analogické exempláře samostřílových spon (typ Lauriacum, Invillino, Viminacium) jsou prostým spínadlem vyrobeným ze železa nebo z bronzu a ve většině případů jsou spojovány s vojenským prostředím či prostými ženskými hroby podél pásma limitu, spony typu Zličín jsou vyrobeny ze zlata, jehož ryzost byla u páru spon z hrobu 42 dokonce záměrně zvýšena naleptáním povrchu předmětu. Oba páry spon pocházejí z hrobu mladé ženy (hrob 42) a dítěte (hrob 135) a jejich **drobná velikost i použitý materiál vylučují** možnost, že sloužily jako **plnohodnotná šatová spínadla**, jejichž hlavní funkcí bylo fixování oděvu na těle svého nositele. Tyto jemné miniaturní spony nebyly konstruovány k tomu, aby udržely nápor většího kusu látky či pevnějšího druhu tkaniny kladoucího sponě mechanický odpor, na to jsou příliš slabé. Sloužily buď **k okrase ve formě broží, k upevnění lehkého pláště nebo přehoze** z velmi jemné tkaniny, nebo mohly plnit **funkci uzávěru náhrdelníku** na místo esovitých háčků, jaké známe např. z bohatého hrobu v Úhercích (viz kap. 7.3.1.1). Tomu by nasvědčovala i skutečnost, že hrob 42 v Praze-Zličíně obsahoval mimo jiné i 3 zlaté trojlaločnaté závěsky typu Úherce, které mohly být původně součástí náhrdelníku o větším počtu kusů. Jak z DŘ, tak následně i v DSN jsou z hrobů dam také známy páry spon umístěvané na ramenou a propojené mezi sebou řetízkem, který zdobil jejich hrud' a na kterém mohly být někdy zavěšovány malé závěsky (Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 152; 155).

Spony typu Zličín tedy **plnily spíše funkci estetického šperku**, než oděvního spínadla a proto nepřekvapuje, že byly nalezeny **v ženském hrobě**. Jejich poloha při

levém boku v případě dětského pohřbu 135 této myšlenky neodporuje. Protože populace v Praze-Zličíně své mrtvé na nekropoli pohřbívala v období od 1/2 5. do přelomu 5. a 6. století n. l., mohou drobné sponky typu Zličín zapadat jak do obecného rámce datace jim tvarově příbuzných samostřílových spon z 2/2 5. až poč. 6. stol. n. l. a být považovány za spínadla z vrcholné a zvláště závěrečné fáze vinařické skupiny ve stupni D3, tak na základě zastaralé jednodílné konstrukce s horní třetivou vycházející ještě z konceptu tvarů jednodílných spon z pozdní DŘ a v takovém případě by byly spíše formou stupně D2 z 1/2 5. stol. V kontextu nálezů se zlatými hrozníčkovitými závěšky typu Úherce z hrobu 135, které se našly také v bohatě vybaveném ženském hrobě v Úhercích u Loun, jenž je na základě pohřební výbavy, včetně litých variant spon typu Wiesbaden s vrubořezovou výzdobou, datován do přechodného stupně **D2/D3**, je možné oba zličínské pohřby analogicky zařadit nejspíše do tohoto časového úseku. Autoři výzkumu se však zatím, kromě výše uvedených analogií k jiným formám spon, k dataci spon typu Zličín nevyjádřili. Jistě jim bude nápomocné i umístění obou hrobů v rámci celkového plánu pohřebiště a jejich vztah k okolním hrobům a jejich inventáři.

6 SPONY STUPNĚ D3-E1

6.1 SPONY TYPU KREFELD

(labskogermánské)

- **Praha-Kobylisy** – hrob IV (1 ks, Ag + Au)
- **Praha-Zličín** – hrob 144 (1 ks, Ag + Au)
- **Praha-Zličín** – hrob 151 (2 ks, Ag + Au)
- **Vinařice** – rozrušený kostrový hrob (1 ks, Cu + Ag + Au)

6.1.1 Dějiny bádání

Lučikovité spony se 3 knoflíky na záhlavní destičce, vrubořezovou výzdobou a úzkou, rovnoměrně širokou nožkou zakončenou patkou v podobě stylizované zvířecí hlavičky (Tab. 16), které pocházejí ze $2/2$ 5. stol., vyčlenil a pojmenoval německý archeolog Herbert Kühn⁵⁰⁷. Spony jsou nazvány podle pozdně antické nekropole v Krefeldu nedaleko Düsseldorfu (spolková země Severní Porýní-Vestfálsko). H. Kühn zařadil při svém prvním zpracování lučikovitých spon do této skupiny i varianty s více knoflíky a tzv. pozdní formy, které reprezentuje početně silně zastoupená skupina masivních miniaturních spínadel z konce 5. a $1/2$ 6. stol., která byla později vyčleněna jako samostatný typ **Weimar/Arcy-Sainte-Restitue** (viz níže).

6.1.2 Původ a rozšíření

Spony typu Krefeld patří k variabilní skupině raných západoevropských litých lučikovitých spon se 3 knoflíky, která byla rozšířena od S Francie přes JZ Německo až po Podunají. Jejich hlavní distribuční centrum ale představuje francko-alamanská kulturní oblast mezi Rýnem a Dunajem, zejména alamanské území v J a JZ Německu a francká oblast v SV Francii a Z Porýní (Koch 1998a, Teil 1, 24; Kühn 1965, 87; Tejral 1982, 107).

⁵⁰⁷ H. Kühn 1940/1965, S. 73-87; týž 1974, Band 2, S. 587-595.

V rámci celkové mapy Německa jsou jejich nálezy nejvíce zastoupeny ve spolkových zemích Porýní Falc, Bádensko-Württembersko a Bavorsko. Dále se objevují v Severním Porýní-Vestfálsku, Hessensku, Durynsku, Sasku a Sako-Anhaltsku. Velmi oblíbené byly v již zmíněné SV Francii, se zásahem do Belgie a do Švýcarska. Směrem na východ se zřejmě přes Čechy dostaly do pásma středního Podunají, které kromě J Moravy (hrob 12 v Šaraticích) reprezentují nálezy z Dolního Rakouska (Carnuntum) a maďarského Středního Zadunají (Soponya, Tác-Gorsium). Nejdále na východ se s jejich dokladem setkáváme až v západním Pobaltí např. na pohřebišti v Dollkeim-Kovrovo nebo u mohylových pohřbů východomazurské skupiny Gołdap, kde se vyskytuje zvláštní forma lučikovitých spon se všemi znaky spon typu Krefeld, pro které je ale charakteristická extrémně malá, po stranách konkávně vykrojená záhlavní destička⁵⁰⁸ (Tab. 16: Obr. 5b). Podle V. Hilberga by tak tyto spony mohly představovat místní západobaltskou imitaci (Tab. 16: Obr. 1) (Hilberg 2009, 207-208).

Spony jsou obecně chápány jako labskogermánské. H. Kühn však považoval typ Krefeld za francký (Kühn 1974/2, 590-594). Podle něj se tento druh spon vyvinul v oblasti jižního a západního Německa, odkud se stejnou měrou šířil jak k Frankům (tedy Rýnsko-veserským Germánům), tak k Durynkům a Alamanům (Polabským Germánům). Většinou autorů jsou dnes tyto spony ale považovány za specifický **alamanský typ. Vznik spon typu Krefeld je hledán ve spojení prvků pozdně římského uměleckého řemesla a gótských tvarů**⁵⁰⁹, přetvořených do nové podoby a vyjadřujících západogermánský vkus. Ne náhodou se proto zřejmě vyvinuly právě v anticko-barbarské kontaktní zóně. Konkrétně se jedná o **spojení pozdně římských spon s cibulovitými knoflíky** (krátký obloučkovitě klenutý lučík, 3 knoflíky, rovná, dlouhá, na průřezu okrouhlá nožka) a **východogermánských lučikovitých spon s polokruhovitou záhlavní destičkou** (většinou se 3 knoflíky), **za přispění dědictví spon s podvázanou nožkou**

⁵⁰⁸ V. Hilberg 2009, S. 208, Abb. 7.2; Taf. 15: 114.

⁵⁰⁹ H. Kühn ve své starší práci zaměřené na lučikovité spony v Porýní vliv gótských (východogermánských) tvarů na vzniku spon typu Krefeld vyloučil a jejich vývoj spatřoval výhradně ve spojení spon s podvázanou nožkou s římskými sponami s cibulovitými knoflíky (H. Kühn 1965, S. 86-87). Ve své mladší práci o lučikovitých sponách na území středního Německa však tento názor přehodnotil a východogermánským vlivem zdůvodňuje jak přítomnost a tvar záhlavní destičky, tak také podobu patky, kterou dává do souvislosti s křesťanskými (ariánskými) představami šířenými především Góty (H. Kühn 1974, Band 2, S. 587-589) viz dále v textu.

(příčné žebrovaní nožky nad patkou). Výrobní centrum těchto spon se pak, podle H. Kühna, nacházelo v oblasti kolem řek Neckar a Rýn (Kühn 1965, 87; týž 1974/2, 594).

6.1.3 Podoba a vývoj spon typu Krefeld

Základním rysem spon typu Krefeld je přítomnost a specifická podoba záhlavní destičky, lučíku i nožky. U všech těchto spon se vyskytuje **polokruhovitá záhlavní destička** s více či méně výrazným **vrubořezovým ornamentem**, poměrně široký, **obloučkovitě klenutý páskový lučík** a úzká, **dlouhá, rovnoměrně široká nožka** zakončená **patkou v podobě stylizované zvířecí hlavičky** (Tab. 16: Obr. 3 a 4). Rozborem těchto prvků lze mezi sponami vysledovat zřetelné rozdíly (zejména v charakteru výzdoby a změně proporcí), které pomáhají stanovit jejich chronologickou posloupnost a rozdělit je na jednotlivé série.

Spony typu Krefeld jsou ve své základní podobě formou spon 5. stol. (450-500 n. l.). Základními znaky jejich klasické, výchozí formy jsou 3 knoflíky, spirálovitý ornament na záhlavní destičce a dlouhá, štíhlá, příčně žebrovaná nožka zakončená zvířecí hlavičkou. Na konci 5. a v 1/2 6. stol. nastává jejich další vývojová fáze, ve které dochází ke změně ornamentu a poměru proporcí. Tvar těchto mladších exemplářů je opticky kratší a celkově působí masivnějším dojmem (Kühn 1965, 79). Základem výzdoby klasických forem je **volutovitá** nebo **úponkovitá vrubořezová výzdoba na záhlavní destičce** většinou ve formě několika drobných spirálovitých či esovitých úponků (**hrob 95 v Krefeld-Gellep**⁵¹⁰, **Heidenheim**⁵¹¹, **Sindelfingen**⁵¹², **Flomborn**⁵¹³, **Arcy-Sainte-Restitue**⁵¹⁴, **hrob 68 v Neuville-sur-Escout**⁵¹⁵, **hrob 10 v Basel-Gotterbarmweg**⁵¹⁶) anebo častěji, v podobě dvojice jednoduchých nebo vícenásobných, stranově

⁵¹⁰ **Krefeld-Gellep** (hrob 95) – H. Kühn 1965, S. 74, Nr. 1; Taf. 61: 1,1; týž 1974, Band 2, Taf. 239: 1,13.

⁵¹¹ **Heidenheim** – H. Kühn 1965, S. 75, Nr. 4; Taf. 61:1,4; týž 1974, Band 2, Taf. 239: 1,4.

⁵¹² **Sindelfingen** – H. Kühn 1965, S. 76, Nr. 10; Taf. 61: 1,10; týž 1974, Band 2, Taf. 239: 1,9.

⁵¹³ **Flomborn** – H. Kühn 1965, S. 76, Nr. 11; Taf. 61: 1,11; týž 1974, Band 2, Taf. 249: 59,1.

⁵¹⁴ **Arcy-Sainte-Restitue** (hrob 2085) – H. Kühn 1965, S. 76, Nr. 12; Taf. 61: 1,12.

⁵¹⁵ **Neuville-sur-Escout** (hrob 68) – A. Koch 1998a, Teil 2, Taf. 1: 7.

⁵¹⁶ **Basel-Gotterbarmweg** (hrob 10) – H. Kühn 1965, S. 76-77, Nr. 13; Taf. 61: 1,13; týž 1974, Band 2, Taf. 239: 1,20.

převrácených volut, z nichž každá vyplňuje jednu polovinu vnitřního pole záhlavní destičky. Mezi dvěma volutami, v horní části záhlavní destičky, se někdy, stejně jako u východogermánských spon typu Gursuf, var. Sikenica-Kiszombor, hrob 88 a var. Sokolnice-Szekszárd, vyskytuje klínovitý doplňkový ornament v podobě široce rozevřeného písmene –V–. Hrany vrubořezových brázd nebo obvodový rámeček záhlavní destičky jsou také občas zdobeny přesekáváním. Podoba dvojitého spirálového dekoru je velmi variabilní a mění se podle polohy volut na záhlavní destičce – ty jsou vedené buď odspoda nahoru nebo naopak vzácněji odshora dolů (**Mainz**⁵¹⁷, **Andernach**⁵¹⁸, **Praha-Zličín – hrob 144**) a mohou vycházet buď ze středu záhlavní destičky (**hrob 6 v Reuden**⁵¹⁹, **Mainz**⁵²⁰, **hrob 3 v Kirchheimu**⁵²¹, **Östrich**⁵²², **hrob 5 v Sainte-Sulpice**⁵²³, **Vinařice**), nebo z jejích dolních okrajů (**Balgstädt**⁵²⁴, **Praha-Zličín hrob – 151, neznámá lokalita v J Německu**⁵²⁵). Někdy se mění i směr stáčení spirál, které nejčastěji směřují od sebe směrem do stran a vytváří tak motiv očí či motýlích tykadel. Výjimečně ale mohou být spirály vinuty i směrem k sobě, čímž získávají podobu srdce se svinutými konci (**Vinařice, Mainz, Andernach, Praha-Zličín – hrob 144**). Při sledování vývoje tohoto spirálového ornamentu lze podle H. Kühna pozorovat směr pohybu od jednoduchých zřetelných spirál k méně jasnému spirálovitému dekoru, který se postupně rozpadá, a namísto celoplošných volut se vrubořezové linie stácejí pouze na koncích ve formě půloblouků. **V mladší vývojové fázi** (série z konce 5. a 1/2 6. stol.) je **spirálový dekor** z velké části **nahrazen motivem připomínajícím tvar fazolí**, kdy je plocha záhlavní destičky vyplněna 2 velkými, protilehlými a vůči sobě šikmo

⁵¹⁷ Mainz – H. Kühn 1965, S. 78, Nr. 16; Taf. 61: 1,16; týž 1974, Band 2, Taf. 239: 1,5.

⁵¹⁸ Andernach – H. Kühn 1965, S. 79, Nr. 23; Taf. 61: 1,23; týž 1974, Band 2, Taf. 239: 1,12.

⁵¹⁹ Reuden (hrob 6) – H. Kühn 1965, S. 75, Nr. 3; Taf. 61: 1,3; týž 1974, Band 2, Taf. 239: 1,17.

⁵²⁰ Mainz – H. Kühn 1965, S. 77, Nr. 14; Taf. 61: 1,14; týž 1974, Band 2, Taf. 239: 1,6.

⁵²¹ Kirchheim (hrob 3) – H. Kühn 1965, S. 75, Nr. 7; Taf. 61: 1,7; týž 1974, Band 2, Taf. 239: 1,2.

⁵²² Östrich – H. Kühn 1965, S. 78, Nr. 15; Taf. 61: 1,15; týž 1974, Band 2, Taf. 239: 1,16.

⁵²³ Saint-Sulpice (hrob 5) – H. Kühn 1965, S. 78, Nr. 17; Taf. 61: 1,17; týž 1974, Band 2, Taf. 240: 1,22.

⁵²⁴ Balgstädt – B. Schmidt 1961, S. Taf. 32: c; týž 1976, S. 378, Taf. 190: 1; H. Kühn 1965, S. 74, Nr. 2; Taf. 61: 1,2; týž 1974, Band 2, Taf. 239: 1,14.

⁵²⁵ neznámá lokalita, J Německo – H. Kühn 1965, S. 75, Nr. 5; Taf. 61: 1,5; týž 1974, Band 2, Taf. 239: 1,11.

postavenými, čokovitými, nebo oválnými útvary⁵²⁶ (Tab. 16: Obr. 4: 2). Spirálová výzdoba se však vyskytuje i nadále (Kühn 1965, 77-80; Tejral 1982, 107).

Kromě těchto motivů se na záhlavní destičce spon může objevit i jiný druh vrubořezové výzdoby. Unikátní jsou v tomto směru např. obvodové půlkruhové linie u exempláře z **Carnunta**⁵²⁷, svislé vrubořezové brázdy zdobené přesekáváním u spony z **hrobu IV v Praze-Kobylisích** či palmetovitý dekor na exempláři ze **Šaratic**⁵²⁸.

Vedle exemplářů se 3mi knoflíky je známo i **několik spon** stejného typu s úponkovitou (Sasbach⁵²⁹, Gunzenhausen⁵³⁰, Kadelberg⁵³¹, Anderlecht⁵³²), volutovitou (Ostie⁵³³) a fazolovitou (Mühlhausen⁵³⁴) výzdobou s 5 knoflíky na záhlavní destičce a francouzský exemplář z **Charnay-lès-Chalon**⁵³⁵ (dép. Saône-et-Loire, region Burgundsko-Franche-Comté), který má knoflíky **pouze 4**. Tvarově a časově shodnou formu spon s polokruhovitou záhlavní destičkou se 3 či 5 knoflíky s trojúhelníkovitou nebo cikcakovitou vrubořezovou výzdobou a rovnoměrně širokou nožkou zakončenou zoomorfní obličejovou patkou vyčlenil H. Kühn jako samostatný **typ Heilbronn-Böckingen**⁵³⁶ (Tab. 16: Obr. 5a). I přestože jsou spony s 5 knoflíky typické až pro 6. stol., nemá počet knoflíků na záhlavní destičce v případě této skupiny podle autora žádný hlubší chronologický význam, protože vedle nich se i nadále objevují klasické exempláře se 3 knoflíky, jak se spirálovitým, tak s fazolovitým motivem, a spony

⁵²⁶ fazolovitý dekor – H. Kühn 1965, Taf. 61: 1,18-22.

⁵²⁷ Carnuntum – E. Benninger 1930, Taf. XVII: 5; H. Kühn 1965, S. 76, Nr. 8; Taf. 61: 1,8; týž 1974, Band 2, Taf. 239: 1,19.

⁵²⁸ Šaratic – H. Kühn 1974, Band 2, Taf. 240: 2,14; J. Tejral 1982, s. 107, Obr. 40: 3; Tab. XX: 5; s. 218.

⁵²⁹ Sasbach – H. Kühn 1965, S. 80, Nr. 24; Taf. 61: 1,24; týž 1974, Band 2, Taf. 240: 1,22.

⁵³⁰ Gunzenhausen – H. Kühn 1965, S. 80, Nr. 25; Taf. 61: 1,25.

⁵³¹ Kadelberg – H. Kühn 1965, S. 80, Nr. 26; Taf. 61: 1,26.

⁵³² Anderlecht – H. Kühn 1965, S. 81, Nr. 28; Taf. 61: 1,28; týž 1974, Band 2, Taf. 240: 1,27; A. Koch 1998a, Teil 2, Taf. 2: 12.

⁵³³ Ostie – H. Kühn 1965, S. 81, Nr. 37; Taf. 62: 1,37.

⁵³⁴ Mühlhausen – H. Kühn 1965, S. 80, Nr. 27; Taf. 61: 1,27; týž 1974, Band 2, Taf. 239: 1,15.

⁵³⁵ Charnay-lès-Chalon – H. Kühn 1965, S. 81, Nr. 29; Taf. 61: 1,29; týž 1974, Band 2, Taf. 240: 1,26; A. Koch 1998a, Teil 2, 1: 5.

⁵³⁶ typ Heilbronn-Böckingen – H. Kühn 1974, Band 2, S. 597-605; nověji A. Koch 1998a, Teil 1, S. 42-44.

tak lze považovat nikoliv za následnou, ale spíše za méně častou 5-knoflíkovou variantu jinak klasické 3-knoflíkové formy (Kühn 1965, 80-82).

Knoflíky spon typu Krefeld se vyskytují ve dvou variantách – buď **v podobě volných, plasticky profilovaných knoflíků**, které jsou k záhlavní destičce **přichyceny sekundárně**, nebo jako **pevná součást záhlavní destičky**. V prvním případě je záhlavní destička spon na vnitřní straně opatřena navíc polokruhovým obvodovým rámečkem, který dole po stranách vybíhá v obloučkovité perforované ploténky, jimiž procházela osa vinutí. Zatímco postranní knoflíky jsou uvnitř duté (plášťové) a byly nasazeny na koncích osy vinutí, vrcholový knoflík byl nejčastěji pevnou součástí záhlavní destičky, což je i důvod, proč se tento knoflík u takto koncipovaných spon většinou dochová, zatímco sekundárně přichycené postranní odpadnou. Ve druhém případě se všechny 3 knoflíky vyskytují ve formě poloplastických, ze spodní strany plochých knoflíků, které jsou ozdobně profilované pouze z vrchní pohledové strany a byly odlity společně se záhlavní destičkou.

Široký páskový lučík bývá po stranách mírně zkosený hráněním, čímž získává lehce střežovitý průřez. Jeho středem obvykle prochází plochý hřbítek zdobený často rytou niellovanou výzdobou. Ta má nejčastěji podobu přesekávané linie (**Vinařice**) nebo pásu sestaveného z tangenciálně pospojovaných kroužků či řady bodů (**Praha-Kobylysy, Praha-Zličín – hrob 144**). Někdy je lučík spon hladký a nezdobený nebo členěný podélnými lištami (**hrob 6 v Reuden, Mainz, hrob 10 v Basel-Gotterbarmweg, Charnay-lès-Chalon**). Vzácně může být i příčně žebrovaný (**Balgstädt, Praha-Zličín – hrob 151**) či zkrášený po stranách podélnou vrubořezovou výzdobou ve formě spirálovitých úponků (**Heidenheim, neznámá jihoněmecká lokalita, hrob 95 v Krefeld-Gellep**) nebo, jako exemplář z **Anderlechtu**, ojedinělou cikcakovitou klikátkou (Koch 1998a, Teil 1, 41).

Charakteristickým znakem krefeldských spon je ale zejména **tvár, podoba a zakončení nožky**. Ta má **rovný průběh** ukončený o něco širší, **oválnou** a na konci lehce **zašpičatělou zoomorfni patkou**. Dřík nožky je v místě nad patkou příčně žebrovaný a patka má prořezávané obličejové partie (oči, tlama, vystupující čenich). Podobná, rovná,

příčně žebrovaná nožka zakončená zvířecí hlavičkou se někdy vyskytuje již u typologicky starších exemplářů labskogermánských lučkovitých spon tvarové skupiny **NF-W a GU z pol. až ³/₄ 5. stol.** (viz kap. 5.4) a tento tvar je proto považován za labskogermánský (Koch 1998a, Teil 1, 26). Příčné **žebrování nožky** lučkovitých spon je pokládáno za jakousi reminiscenci způsobu ovinování konce nožky drátem **převzatým od spon s podvázanou nožkou** a stejně jako příležitostně se vyskytující skupiny drátěných obrouček (**Balgstädt, hrob 95 v Krefeld-Gellep**) je vnímáno jako **imitace** původního **drátového vázání** (Kühn 1965, 77; týž 1974/2, 590; Tejral 1982, 106-107). **Symbolický či mýtický význam** měla nepochybně **patka** těchto spon přetvořená do **silně stylizované obličejové formy** považované nejčastěji za hlavu obvykle **obtížně identifikovatelného druhu zvířete**. Často se v podobné souvislosti zmiňuje podobnost s hadem či motiv bájného nebo smyšleného (zpravidla démonického) tvora. H. Kühn připodobňuje stavbu spon k transformaci vzešlé ze spojení starých náboženských představ Franků a nově se šířícího křesťanství (ariánství) šířeného v Evropě západními Góty. Nový tvar lučkovitých spon tak v jeho úvahách představuje synonyma převzatá z nové ideologie – symbolické členění spony na půlkruh (nebe), rovnoměrně širokou nožku (zemi) a démona či draka (peklo/podsvětí) (Kühn 1974/2, 587-589).

Zatímco u některých spon tvoří celou obličejovou partii patky pouze motiv očí ve formě 2 samostatných (od sebe oddělených) zahrocených nebo srdčitě propojených (**Hrob 95 v Krefeld-Gellep, Balgstädt, hrob 151 v Praze-Zličíně**) oválů, u kterých je někdy znázorněna zornička, u jiných spon se setkáváme se silně předimenzovanou zvířecí hlavou v podobě mohutného, protáhlého oválu, s více či méně výrazně ohraničenými očima a čenichem, jejíž obličejové partie jsou rozvrženy viditelnou nebo pomyslnou lištou ve tvaru písmene – **Y** –, která na hlavičce odděluje oči, čelo a čenich s tlamou. K variantě s takto členěnou, mohutnou, zoomorfní patkou patří vedle exempláře **z Vinařic** (Obr. 67) a **hrobu 12 v Šaraticích** na Moravě (Tab. 16: Obr. 4: 3) např. spona **ze Sindelfingen, Heidenheimu, z hrobu 10 v Basel-Gotterbarmwegu, neznámé jihoněmecké lokality** nebo **z Charnay-lès-Chalon** (Koch 1998a, Teil 1, 25; Tejral 1982, 107). Rozvržení podél osy ve tvaru písmene ypsilon se ale nachází i u exemplářů s tvarově méně výraznou patkou. U skupiny menších robustnějších spon, jejichž záhlavní destička má spíše nepravidelně kruhový až oble trojúhelníkový či rombický, než polokruhovitý tvar, a jejich výzdobu představuje dvojice jednoduchých zavěšovaných spirál v podobě

převráceného srdce se svinutými konci, se nachází silně stylizovaná podkovovitá patka, ve tvaru lehce zahroceného písmene – U –, jejíž jedinou výzdobu tvoří rytá obvodová linie vyplňovaná někdy vybíjenými tečkami (**Mainz, Andernach, Sainte Sulpice, hrob 144 v Praze-Zličíně**).

V případě spon typu Krefeld je, podle H. Kühna, do jisté míry možné za chronologický ukazatel a směr pohybu jejich vývoje považovat, vedle postupně se rozpadajícího ornamentu, i tvar průřezu nožky. U výchozích forem se totiž častěji setkáváme s průřezem okrouhlého tvaru, který je převzat od pozdně římských spon. V průběhu času se okrouhlý průřez zplošťuje a původně dlouhá, úzká, tyčinkovitá nožka se opticky zkracuje, rozšiřuje a začíná mít zesponu plochý a nahoře mírně klenutý tvar, čímž získává půlkruhovitý průřez (Kühn 1965, 79-82; týž 1974/2, 590).

Funkční aparát na vnitřní straně spony tvoří konstrukce samostřílového vinutí, jehož železná osa byla uchycena systémem dvou perforovaných příchytných plotének vycházejících buď z obvodového ráfku, vedeného kolem horního půlkruhu záhlavní destičky, nebo přiletovaných v dolní části k její vnitřní ploše. V prvním případě byly na konce osy vinutí nasazeny postranní knoflíky, ve druhém měla spona knoflíky odlité současně se záhlavní destičkou a konce osy vinutí byly poté, co prošly otvorem příchytných plotének, jen jednoduše zahnuty. Zachycovač byl krátký a pravoúhlý a jako u všech lučikovitých spon tohoto období byl na vnitřní straně nožky nasazen hned u místa rozhraní nožky s lučíkem.

6.1.4 Datace

Již staří autoři, jako např. Nils Åberg⁵³⁷ nebo P. H. Stemmermann⁵³⁸, datovali spony typu Krefeld správně do období cca mezi lety **450-500 n. l.** (Kühn 1965, 74). Tuto dataci dále podpořil i H. Kühn, který do stejné doby zařadil jejich výchozí exempláře s dlouhou nožkou, zatímco následné pozdější formy kladl až do ¹/₂ 6. stol. (500-550 n. l.). I přestože spony typu Krefeld pocházejí většinou z hrobů, které zpravidla neobsahují jiné

⁵³⁷ N. Åberg 1922: Die Franken und Westgoten in der Völkerwanderungszeit, Leipzig.

⁵³⁸ P. H. Stemmerman 1938: Ein Alamannenfriedhof von der Reichsautobahn bei Heidelberg-Kirchheim. Badische Fundberichte, 73-82.

chronologicky citlivé milodary, všeobecně přijímaná datace klasických forem do $2/2$ 5. stol. se od dob H. Kühna nezměnila. K prokazatelně nejstarším nálezům lze počítat spony **z hrobu 95 v Krefeld-Gellep**⁵³⁹ (vládní obvod Düsseldorf, spolková země Severní Porýní-Vestfálsko) (Tab. 16: Obr. 3: 1) a pár stříbrných pozlacených spon **z Balgstädtu**⁵⁴⁰ (Lkr. Burgenlandkreis, spolková země Sasko-Anhaltsko) (Tab. 16: Obr. 3: 4), které nesou nejstarší rysy (dlouhou a štíhlou, na průřezu okrouhlou nožku zdobenou, vedle příčného žebrování, i skupinou drátěných obrouček, které ještě zřetelně upomínají na způsob ovinování nožky drátem u SPN) obě jsou shodně datovány do období 450-500 n. l. a v rámci tohoto rozmezí pak kladeny spíše blíže k pol. 5. stol., jak datovala spony z hrobu 95 v Krefeld-Gellep i Renate Pirling⁵⁴¹, která tuto pozdně antickou nekropoli zpracovala (Kühn 1965, 82; týž 1974/2, 594). Podobné rysy a dataci vykazují i stříbrné pozlacované exempláře **z hrobu 6 v Reuden**⁵⁴² (Lkr. Burgenlandkreis, spolková země Sasko-Anhaltsko) a **z Hammelburgu**⁵⁴³ (Lkr. Bad Kissingen, vládní obvod Dolní Franky, spolková země Bavorsko), které, stejně jako oba předchozí exempláře, odkazují svými výraznými, plně plastickými knoflíky na dědictví římských cibulovitých spon. **Spona z Reuden** byla nalezena v páru s exemplářem typu Mistřín a na základě železné přezky s ledvinkovitě tvarovaným rámečkem a pravoúhlým kováním je datována opět do doby kolem **450-500 n. l.** (Kühn 1974/2, 594-595).

Z uzavřeného nálezového celku, datovaného rovněž do $2/2$ 5. stol., pochází stříbrný, zlacený **exemplář z hrobu 11 v Reuden**⁵⁴⁴ (Lkr. Burgenlandkreis, spolková země Sasko-Anhaltsko) a pár rovněž stříbrných a pozlacených spon z hrobu **ve Walheimu**⁵⁴⁵ (Lkr. Ludwigsburg, spolková země Bádensko-Württembersko), které jsou na záhlavní destičce ale zdobeny již vyvinutým fazolovitým dekorem. Zatímco spona z

⁵³⁹ **Krefeld-Gellep** (hrob 95) – H. Kühn 1965, S. 74, Nr. 1; Taf. 61: 1,1; týž 1974, Band 2, Taf. 239: 1,13.

⁵⁴⁰ **Balgstädt** – B. Schmidt 1961, S. Taf. 32: c; týž 1976, S. 378, Taf. 190: 1; H. Kühn 1965, S. 74, Nr. 2; Taf. 61: 1,2; týž 1974, Band 2, Taf. 239: 1,14.

⁵⁴¹ R. Pirling 1966: Das römischfränkische Gräberfeld von Krefeld-Gellep, Berlin.

⁵⁴² **Reuden** (hrob 6) – H. Kühn 1965, S. 75, Nr. 3; Taf. 61: 1,3; týž 1974, Band 2, S. 592, Abb. 10; Taf. 239: 1,17.

⁵⁴³ **Hammelburg** – H. Kühn 1974, Band 2, Taf. 239: 1,1.

⁵⁴⁴ **Reuden** (hrob 11) – H. Kühn 1965, S. 78, Nr. 19; Taf. 61: 1,19; týž 1974, Band 2, S. 593, Abb. 11; Taf. 239: 1,18.

⁵⁴⁵ **Walheim** – H. Kühn 1965, S. 78, Nr. 20; Taf. 61: 1,20; týž 1974, Band 2, Taf. 239: 1,10; D. Quast 1997, S. 176, Abb. 181.

hrobu 11 v Reuden byla nalezena spolu s perlovým náramkem a hliněnou nádobou, která je ve středním Německu charakteristická pro období **450-500 n. l.**, exempláře z Walheimu doplňovala 1 (-S-) esovitá spona typická již pro **přelom 5./6. stol.** (Kühn 1965, 78; 80; týž 1974/2, 595).

Z uzavřeného hrobového celku pochází pár spon s jemnou úponkovitou výzdobou **z hrobu 2085** na pohřebišti v **Arcy-Sainte-Restitue**⁵⁴⁶ (dép. Aisne, region Picardie, S Francie), který obsahoval i 2 destičkovité zvířecí spony, náramek s kyjovitě rozšířenými konci, několik korálků a 3 závěšky, které lze na základě paralel zařadit **do posledních 2 až 3 desetiletí 5. stol.** nebo do doby **okolo roku 500 n. l.**

Podobně zdobená spona **z hrobu 10 v Basel-Gotterbarmwegu**⁵⁴⁷ (kanton Basel-město, S Švýcarsko) byla nalezena společně se stříbrnou vlasovou jehlicí, fragmentem bronzového prstenu a korálkem z tmavě zeleného skla. H. Kühn zařadil tento hrob již do 6. stol., ale podobně jako většina alamanských hrobů se sponami typu Krefeld náleží spíše do **pokročilé 2/2 5. stol.** či do desetiletí **okolo roku 500 n. l.** (Koch 1998a, Teil 1, 24-26; Kühn 1965, 76-77).

Většina spon z Francie a dalších sousedních oblastí se zpravidla opírá o typochronologii exemplářů právě z alamanského území. Např. ojedinělý exemplář lučikovité spony **z hrobu 68 v Neuville-sur-Escaut**⁵⁴⁸ (dép. Nord, region Nord-Pas-de-Calais, S Francie) se 4 mi vrubořezovými volutkami na záhlavní destičce, který pochází z rozrušeného ženského hrobu bez výbavy, datuje A. Koch pouze na základě paralel v jihozápadoněmeckém prostoru na konec 5. stol. (Koch 1998a, Teil 1, 25). Do posledních 2 až 3 desetiletí 5. stol. patří zřejmě i atypický exemplář se 4 knoflíky **z Charnay-lès-Chalon**⁵⁴⁹ (dép. Saône-et-Loire, region Burgundsko-Franche-Comté, V Francie) (Tab. 16: Obr. 3: 7) zdobený esovitou úponkovitou výzdobou a výraznou patkou

⁵⁴⁶ **Arcy-Sainte-Restitue** (hrob 2085) – H. Kühn 1965, S. 76, Nr. 12; Taf. 61: 1,12.

⁵⁴⁷ **Basel-Gotterbarmweg** (hrob 10) – H. Kühn 1965, S. 76-77, Nr. 13; Taf. 61: 1,13; týž 1974, Band 2, Taf. 239: 1,20.

⁵⁴⁸ **Neuville-sur-Escaut** (hrob 68) – A. Koch 1998a, Teil 2, Taf. 1: 7.

⁵⁴⁹ **Charnay-lès-Chalon** – H. Kühn 1965, S. 81, Nr. 29; Taf. 61: 1,29; týž 1974, Band 2, Taf. 240: 1,26; A. Koch 1998a, Teil 2, Taf. 1: 5.

s obličejovou partií dělenou ve tvaru písmene -Y-, který vykazuje dílenské paralely s několika exempláři z JZ Německa a 3 nálezy ze středního Podunají. Především se jedná o 2 exempláře ze **Sindelfingen**⁵⁵⁰ (Lkr. Böblingen, spolková země Bádensko-Württembersko), z **hrobu 10 v Basel-Gotterbarmwegu**⁵⁵¹ (kanton Basel-město, S Švýcarsko) (Tab. 16: Obr. 3: 5) a z **Gunzenhausenu**⁵⁵² (Gelbe Bürg u Dittenheimu, Lkr. Weißenburg-Gunzenhausen, vládní obvod Střední Franky, spolková země Bavorsko). V Podunají tvoří analogie k těmto sponám exempláře ze **Soponya, Tác-Gorsium** (oboje okr. Székesfehérvár, Stoličnobělehradská župa, region Střední Zadunají, Maďarsko) a **hrobu 12 v Šaraticích**⁵⁵³ (Tab. 16: Obr. 4: 3) na J Moravě (okr. Vyškov). U všech těchto spon lze i přes výraznou geografickou vzdálenost míst jejich nálezu předpokládat jejich společný vznik v jedné dílně nebo alespoň dílenském okruhu v oblasti J Německa (Koch 1998a, Teil 1, 25-26). K této sérii lze navíc přiřadit i sponu se stejnými znaky, ale vybavenou již 5 knoflíky na záhlavní destičce z **Anderlechtu**⁵⁵⁴ (Bruselský region, Belgie) (Koch 1998a, Teil 1, 41).

6.1.5 Nositelé

U lučikovitých spon typu Krefeld se předpokládá, že byly, stejně jako všechny ostatní lučikovité spony se záhlavní destičkou v tomto období, součástí ženského kroje. U mužů se totiž, na rozdíl od žen, setkáváme většinou s přítomností pouze 1 tzv. plášťové spony a to zpravidla samostřílové.

S rekonstrukcí funkce a polohy spon typu Krefeld na kroji je to však složitější, protože se jedná nejčastěji o staré nálezy bez nálezové dokumentace anebo o spony z již dříve rozrušených hrobů. I samo eponymní pohřebiště v Krefeld-Gellep v Severním Porýní-Vestfálsku poskytuje v tomto směru pouze omezené informace. Vzhledem k písčitém půdám, které strávily většinu kostí, zůstaly v hrobech ze skeletů dochovány

⁵⁵⁰ **Sindelfingen** – H. Kühn 1965, S. 76, Nr. 10; Taf. 61: 1,10; týž 1974, Band 2, Taf. 239: 1,9.

⁵⁵¹ viz pozn. ⁵⁴⁷.

⁵⁵² **Gunzenhausen** – H. Kühn 1965, S. 80, Nr. 25; Taf. 61: 1,25.

⁵⁵³ **Šaratice** – H. Kühn 1974, Band 2, Taf. 240: 2,14; J. Tejral 1982, s. 107, Obr. 40: 3; Tab. XX: 5; s. 218.

⁵⁵⁴ **Anderlecht** – H. Kühn 1965, S. 81, Nr. 28; Taf. 61: 1,28; týž 1974, Band 2, Taf. 240: 1,27; A. Koch 1998a, Teil 2, Taf. 2: 12.

zpravidla jen zuby, a proto je i pohlaví zemřelých osob na tomto pohřebišti odvozováno pouze z milodarů, které jsou navíc většinou jen skromné. Můžeme se ale opřít o dobře dokumentovaný jev, ke kterému v dějinách odívání germánských žen došlo právě v průběhu 5. stol. (Martin 2002a, 117-118).

Spony typu Krefeld jsou západoevropskou formou již raně merovejských lučikovitých spon. Zatímco v protomerovejském období nosily germánské ženy na území mezi Labem a Rýnem jako funkční součást svého kroje dvojici, většinou bronzových spon, v době okolo pol. 5. stol. se nejdůležitějším výzdobným prvkem dámského oděvu staly stříbrné pozlacené exempláře, nacházené ve zcela jiné poloze, než dříve, ze kterých se na západě spolu se změnou kroje vyvinul především okrasný symbol vyjadřující sociální status svého majitele (Martin 2002a, 119).

Během 5. stol. došlo v oblastech na východ od Rýna a na sever od Dunaje k výrazné proměně v používání ženského kroje. V celé svobodné Germánii bylo v DR a na poč. DSN jako hlavní součást dámského oděvu používáno roucho zvané **peplos**⁵⁵⁵ (Tab. 16: Obr. 2a), které kolem pol. 5. stol. vyšlo z módy. Jednalo se o dlouhé šaty bez rukávů, jejichž spodní část tvořila válcovitá suknice stažená v pase opaskem a horní část (živůtek) byla rozdělena na přední a zadní díl – zadní část byla od přední v podpaždí oddělena a přehozením přes záda a vrchní část ramen se její cípy opět setkaly s předním dílem. Okraje obou částí se poté v oblasti ramen spojily dvěma (zpravidla párovými, tedy totožnými) sponami. Za poslední doklady používání oděvu typu peplos polabskými Germány jsou v J Německu a oblastech západně a jižně od Rýna považovány obvykle spony typu Wiesbaden z 1/2 5. stol. (Martin 2002b, 206-208).

Tento tradiční háv vystřídala v pol. 5. stol. n. l. **tunika**⁵⁵⁶ (Tab. 16: Obr. 2b), která byla přejata z římskoprovinciálního prostředí a antického Středomoří. V římských provinciích na sever od Alp ji ženy začaly nosit dokonce již v průběhu 1. a 2. stol. n. l. Naopak nejdéle se tradiční peplos udržel u východogermánských populací, kde se s ním můžeme setkat až do 7. stol. Na rozdíl od peplu se tunika oblékala přetažením přes hlavu,

⁵⁵⁵ M. Martin 2002b, S. 208, Abb. 10: 1.

⁵⁵⁶ M. Martin 2002b, S. 208, Abb. 10: 2.

byla vybavena rukávy a její horní část s otvorem u krku se nacházela v celku. K jejímu nošení tak již nebyly žádné spony zapotřebí. Přesto byl u západogermánských žen i nadále používán nový druh párových lučikovitých spon. Ty však měly zcela novou funkci i umístění na kroji. Tunika těchto žen byla přepásána širokou šerpou, ke které byly spony buď v párech, nebo i jednotlivě připevňovány ve vodorovné nebo šikmé poloze a kromě ozdoby mohly sloužit také k jejímu upevnění, anebo byly jako ozdoba zavěšovány na jejích převislých koncích v podobě dlouhých šňůr. Proto jsou v hrobech nacházeny především v dolní části těla, zejména v oblasti pánve, boků a stehen. Pokud se spony objeví i v horní části trupu, pak proto, že spínaly na hrudi nebo u krku jinou součást oděvu – zpravidla plášť nebo pléd přehozený přes ramena. Tzv. „čtyřsponový kroj“ na západě převažuje až od Chlodvíkova období (481-511) a je pro něj charakteristické, že zatímco jeden pár spon byl nošen v oblasti pánve či stehen, druhý, tvořený menšími sponami (často destičkovitými nebo zvířecími), spínal na hrudi látku přehozenou přes ramena (Quast 1997, 182).

Na rozdíl od spon spínajících dříve peplos jsou tyto spony vyráběny z drahých kovů. Nový druh párových spon měl proto v první řadě vyjadřovat společenský status svého nositele a plnil tedy zřejmě funkci sociálního a snad i magického symbolu, neboť spolu se sponami byly na koncích opaskových šňůr často zavěšovány i nejrůznější amulety nepochybně s ochrannou funkcí. To, že tyto spony byly společenským atributem horní třídy, vyjadřuje nejen materiál, z kterého jsou vyrobeny, ale i skutečnost, že v době rozkvětu tohoto nového kroje se levné lučikovité spony z barevných a železných kovů, které by mohly patřit sociálně níže postaveným ženám, prakticky vůbec nevyskytují (Martin 2002b, 207-208).

Zatímco v Alamannii a u ostatních západogermánských kmenů (Franků, Durynků, Langobardů a Bavorů) byl peplos nahrazen tunikou již krátce před počátkem raně merovejského období, u východogermánských populací zůstal oblíben až do raného středověku, jak dokládají hroby západních a východních Gótů, jejichž ženy z horních vrstev společnosti se v tomto tradičním, slavnostním a národním kroji nechávaly pohřbit až hluboko do 6. stol. (Martin 2002b, 207).

6.1.6 Pozdní miniaturní formy

Na závěr uvádím krátkou zmínku o miniaturních formách těchto spon, které jsou se sponami typu Krefeld nejenom příbuzné, ale částečně i současné. Malé exempláře podobné stavby, které H. Kühn považoval za pozdní odnož středně velkých lučikovitých spon typu Krefeld byly později na základě výzkumu H. W. Böhmeho v Durynsku označeny jako samostatná skupina **Weimar/Arcy-Sainte-Restitue**⁵⁵⁷ (Tab. 16: Obr. 6) (Koch 1998a, Teil 1, 381, Anm. 1; Kühn 1965, 86). H. Kühn datoval původně tyto spony do pol. až ²/₂ pol. 6. stol. (550-600 n. l.). Tato forma je ale ve skutečnosti dřívější. Její těžiště leží v **pozdním 5. stol. (stupeň E1)** a v několika regionálních variantách se vyskytuje ještě v rámci celé ¹/₂ **6. stol. n. l.** Je známa nejenom ve středním Německu u Durynků, kde pravděpodobně také vznikla, ale i v J Německu u Alamannů, jejichž spony typu Krefeld se na vzniku miniaturních spon v durynské pánvi podílely, a najdeme je i v západofrancké a severogalské oblasti u Franků (Francie, Belgie) (Koch 1998a, Teil 1, 388). Všechny spony jsou v průměru velké jen **okolo 3 cm** a mají **polokruhovitou záhlavní destičku** vždy pouze se **3** výraznými kulovitými **knoflíky**, **krátký široký lučík** a rovněž krátkou, **rovnoměrně širokou**, obvykle **příčně žebrovanou nožku** zakončenou zpravidla jednoduchou **okrouhlou patkou**. Patka v podobě zvířecí hlavičky se u těchto exemplářů objevuje jen vzácně. Hlavním **dělicím kritériem** těchto spon je ale především **druh výzdoby** a **ornament** použitý **na záhlavní destičce**. Setkáváme se buď s **vrubořezovou technikou** a obvyklým spirálovitým nebo fazolkovitým dekorem přejatým od klasických spon typu Krefeld (někdy jsou tyto volutky již pouze rudimentárně stylizované do dvou obloučků anebo se u spon objevují 2-3 obloukovité linie kopírující tvar záhlavní destičky), nebo s **polychromovanou výzdobou červenými** (almandinovými či granátovými) **vložkami**, kterými jsou zdobeny knoflíky a patka a občas se okrouhlý almandin nebo granátová buňka vyskytne i na vrcholu lučíku. Zcela výjimečně nahrazuje někdy tyto vložky rytý motiv v podobě kruhových oček vyplňovaných niellem, anebo jsou knoflíky zcela nezdobené (Koch 1998, Teil 1, 382; Kühn 1965, 86).

⁵⁵⁷ Miniaturní formy **Weimar/Arcy-Sainte-Restitue** – H. Kühn 1965, S. 85, Abb. 9.

Miniaturní formy lučikovitých spon skupiny Weimar/Arcy-Sainte-Restitue se vyvinuly ve středním Německu (v Durynsku) pravděpodobně pod vlivem raně alamanských lučikovitých spon typu Krefeld z jihoněmecké oblasti a rozšířily se dále na západ, kde prošly v domácích dílnách drobnými regionálními změnami. Např. právě exempláře opatřené almandinovými nebo granátovými vložkami jsou charakteristické pro oblast S Galie a nepochybně představují domácí variantu vyráběnou v místních dílnách. Na základě výzdobné techniky, provedení ornamentu a stavby spon lze mezi exempláři rozlišit celkem 4 hlavní regionální skupiny – durynskou, alamanskou, západofranckou a severogalskou, přičemž pro západofranckou a severogalskou oblast jsou charakteristické varianty s 5 vložkami (tzv. severofrancouzská varianta), zatímco v alamanské a durynské kulturní oblasti převažovala výzdoba vrubořezem. Pro alamanské teritorium je typická varianta s neobvykle dlouhou, příčně žebrovanou nožkou, převzatá od výchozích forem spon typu Krefeld (jihoněmecká varianta), která se tak liší od vrubořezové formy s krátkou nožkou v Durynsku (středoněmecká varianta).

Na rozdíl od alamanské sídelní oblasti, kde tyto formy brzy ustoupily jiným sériím spon, si durynská a severogalská varianta (odvozená od durynských středoněmeckých předloh) udržely oblibu podstatně déle a pravděpodobně odrážejí tehdejší módní vkus. Není zřejmě náhodou, že právě durynská varianta se ještě v 5. stol. dostala do Čech a je jedním z mnoha dokladů předpokládaných kontaktů mezi středním Německem a Českou kotlinou. Dětský **hrob 1777 v Arcy-Sainte-Restitue** byl kromě obou miniaturních spon, přezek, korálků, závěsku a nádobek vybaven i skleněným pohárem s hrotitým dnem a vícenásobně profilovanou hliněnou nádobou, jejíž nejbližší tvarové paralely se na poč. 2/2 5. stol. nacházely v české vinařické skupině. To potvrzuje myšlenku vyslovenou vícekrát již ve spojitosti s lučikovitými sponami skupiny NF-W a GU, že část labskogermánského obyvatelstva z Čech (snad rodiny římských foederátů) přesídlila v průběhu 5. stol. do Porýní a pravděpodobně i dál směrem na západ (viz kap. 5.4.4) (Koch 1998a, Teil 1, 384-386).

Zajímavostí této skupiny miniaturních spon je způsob jejich použití. Na rozdíl od mnoha jiných malých forem nebyly totiž nošeny jen jako druhotná doplňková spínadla v rámci krojové sponové 4-kombinace, kdy byly 2 malé spony nošeny společně se dvěma většími lučikovitými sponami, ale často sloužily jako plnohodnotné hlavní spony. Jejich

výskyt na území vinařické skupiny zatím nebyl zaznamenán a jsou zde známy až z následné durynské fáze E1. Nejnovějším, v literatuře prezentovaným nálezem z doby trvání vinařické skupiny, avšak nalezený mimo její sídelní oikumenu, je jihomoravský exemplář z **Hodonína**⁵⁵⁸ (poloha na „Bažantnici“), který byl v roce 2005 objeven povrchovou prospekci za použití detektoru kovů a na základě několika západních analogií časově zařazen do $2/2$ 5. stol. (Jílek 2006, 133).

Spony typu Krefeld představují ve své klasické formě typ středně velkých, západoevropských, lučikovitých spon z konce protomerovejského a počátku raně merovejského období, jejichž průměrná velikost se pohybuje přibližně mezi 5-8 cm. V naprosté většině případů byly vyrobeny z pozlaceného stříbra. Vyvinuly se v době kolem poloviny 5. stol. v J a JZ Německu, kde vyplnily celou jeho druhou polovinu. Z chronologického měřítka jsou tedy především typem spon **stupně D3-E1** DSN a patří tak do **závěrečné fáze vinařické skupiny**. Jejich pozdní formy a miniaturní varianty se pak dál vyvíjejí ještě v $1/2$ 6. stol.

6.2 SPONY TYPU GURSUF

(východogermánské)

- **Kšely** – ojedinělý nález (1 ks, Br)
- **neznámé místo, západní Čechy** (?) – ojedinělý nález (1 ks, Br)
- **neznámé místo, Čechy** (?) – ojedinělý nález, nezvěstná (1 ks, Br)
- **Praha-Zličín** – hrob 41 (2 ks, Ag + Au)
- **Praha-Zličín** – hrob 57 (2 ks, Ag + Au)

6.2.1 Dějiny bádání

Spony s polokruhovitou záhlavní destičkou a rombicky tvarovanou nožkou zdobené vrubořezovou technikou (Tab. 17), které byly ve $2/2$ 5. stol. n. l. vyráběny v oblastech středního Podunají a v Karpatské kotlině, tvoří velmi variabilní skupinu

⁵⁵⁸ **Hodonín** – J. Jílek 2006, s. 134, Obr. 1-2.

východogermánských litých lučikovitých spon, pro které Herbert Kühn⁵⁵⁹ v rámci svého typologicko-chronologického třídícího systému vyčlenil typy č. 64-68 nazvané Gursuf, Sisak, Reuden, Krainburg a Taman⁵⁶⁰, a které všechny společně zařadil do ½ 6. stol. (500-550 n. l.) (Hilberg 2009, 88; Jířík – Vávra 2015, 160; Kühn 1974/2, 728-779). Jeho rozdělení je však problematické a dnes již z velké části neplatné. Jednotlivé typy tak, jak je definoval, jsou totiž tvarově a chronologicky nejednotné a vzájemně se mezi sebou překrývají. Příkladem nesrovnalosti Kühnova typologického třídění jsou mimo jiné i některé nálezy z našeho území (Horní Kšely, neznámé naleziště v Z Čechách, Kyjov). Tyto tvarově a výzdobně identické kusy zařadil H. Kühn nejprve k typu Gursuf, aby je hned v následující kapitole přiřadil k typu Sisak. Důvodem je výzdoba spon, protože v jeho práci je rozhodujícím třídícím kritériem ornament nacházející se na záhlavní destičce s nožkou. Problém výzdoby těchto spon ale spočívá v její variabilitě a v tom, že ornamenty jsou mezi sebou různě kombinovány. Typ Gursuf tak v Kühnově pojetí zdobí na záhlavní destičce spirálovitý ornament složený ze dvou volutovitých úponků a nožka s koncentricky uspořádanými kosočtverci, zatímco pro definici typu Sisak se stala charakteristickým znakem pouze polokruhovitá záhlavní destička vyplněná lineárním vějířovitým dekorem (do půlkruhu paprskovitě uspořádané vrubořezové linie) bez ohledu na výzdobu nožky (Kühn 1974/2, 728; 742). Některé nálezy, jako ty z Čech, v sobě však spojují charakteristiku obou Kühnových skupin – jejich záhlavní destičku totiž zdobí vějířovitý vrubořez charakteristický pro typ Sisak, zatímco nožka je zdobena motivem soustředných kosočtverců, který je primárním znakem spon typu Gursuf. Proto musel H. Kühn začlenit některé nálezy do více skupin. Podobně je tomu i u ostatních typů této série spon Reuden, Krainburg a Taman, které jsou však již většinou pozdějšími formami, zpravidla z přelomu 5./6. stol. a ½ 6. stol. n. l. H. Kühn se ve svém třídění přiklonil vždy k jednomu charakteristickému rysu bez toho, aniž by věnoval pozornost i ostatním formálním znakům a detailům, jako je velikost spon, počet knoflíků na záhlavní destičce, ornament zdobící jak záhlavní destičku, tak i nožku, přítomnost či naopak absence kruhových terčů v nárožích nožky některých spon a jejich počet atd. Tím vznikly v jeho

⁵⁵⁹ H. Kühn 1974: Die germanischen Bügelfibeln der Völkerwanderungszeit II. Teil. In der Süddeutschland, Band 2: Die Ergebnisse. Graz.

⁵⁶⁰ H. Kühn 1974, Band 2: **Typ 64 Gursuf** (S. 728-742); **Typ 65 Sisak** (S. 742-749); **Typ 66 Reuden** (S. 749-757); **Typ 67 Krainburg** (S. 758-766); **Typ 68 Taman** (S. 766-779).

práci tvarově i chronologicky nesourodé skupiny spon. Většina z nich již byla předefinována a typologicky začleněna do nověji vytvořených kategorií (Hilberg 2009, 88; Jiřík – Vávra 2015, 160).

6.2.2 Podoba spon typu Gursuf

Typ Gursuf⁵⁶¹, jak bude tato skupina spon dále zkráceně a zastřešeně nazývána, zahrnuje **spony s polokruhovitou záhlavní destičkou se 3 mi knoflíky** [Dreiknopffibeln], **krátkým obloučkovitě klenutým lučíkem** [Bügelfibeln] a **rombickou nožkou zakončenou plastickou patkou**, ztvárněnou nejčastěji **v podobě stylizované zvířecí hlavičky**, které jsou **zdobeny vrubořezem**. Vzhledem k jejich různorodosti (výzdobné variabilitě) je praktičtější pracovat s těmito sponami v širším měřítku (podobně jako H. W. Böhme v případě spon skupiny NF-W a GU nebo J. Werner u spon typu Wiesbaden), a na základě výzdoby záhlavní destičky a nožky je rozdělit do několika příbuzných variant. Samostatnou skupinu v rámci pojednávaného typu tvoří potom některé exempláře nalezené mimo oblast Karpatské kotliny a Pannonie, které sice splňují základní typologické znaky této tvarové série (tvar záhlavní destičky a nožky, některý z charakteristických výzdobných stylů), ale svou variabilitou se pevnému typologickému zařazení vymykají. Důvodem je, že v těchto odlehlejších končinách se většinou nesetkáváme s originálními výrobky importovanými z Podunají, ale s jejich pozměněnými (a zpravidla méně kvalitními) lokálními napodobeninami (Hilberg 2009, 87-94; Jiřík – Vávra 2015, 160).

První lučikovité **spony typu Gursuf**, které jsou charakteristické pro podunajsko-východogermánský kulturní okruh, se začínají objevovat ve $2/3$ 5. stol. n. l. a vyplňují přibližně celou jeho druhou polovinu (Hilberg 2009, 87; Tejral 1997, 349, týž 2002, 321). Pro období $2/3$ 5. stol. (tzv. přechodná fáze D2/D3) je charakteristické, že se na litých

⁵⁶¹ Spony této skupiny nevystupují v pracích různých autorů pod jednotným označením – u H. Kühna se, stejně jako nejnověji u M. Kazanského, setkáváme s prostým označením celé skupiny jako typ „Gursuf“ (H. Kühn 1974, Band 2, S. 728-742; M. Kazanski 2018, s. 99-100); u J. Tejrala se často objevuje termín „Sokolnice-Bakodpuszta“ i jiná označení, většinou podle jednotlivých nálezů – viz typ Sokolnice, typ Cífer Pác atd. (J. Tejral 1997, S. 349-350; týž 2006, S. 420 apod.); kolektiv autorů publikace Hroby barbarů v Praze-Zličíně a zpráv ke zličínskému pohřebišti používá označení „typ Sokolnice-Bakodpuszta-Gursuf“ nebo přesmyknutě „Bakodpuszta-Sokolnice-Gursuf“ (viz např. J. Vávra – J. Jiřík – P. Kubálek – M. Kuchařík 2007, s. 569-570; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík 2015 a kol., s. 160) atd.

předmětech jako jsou opaskové přezky a lučkovité spony začíná uplatňovat celoplošný vrubořezový ornament, který je, jak již bylo vícekrát zmíněno, dědictvím pozdně antických (římskoprovinciálních) vrubořezových prací z konce 4. stol. U podunajských lučkovitých spon se nejčastěji setkáváme buď se spirálovitými (tzv. úponkovitými) stylizovanými rostlinnými motivy (příčemž dvojité úponky jsou odvozeny přímo od pozdně římských vojenských opaskových přezek), nebo s jednoduchým lineárně-geometrickým vrubořezem. Nejstarší vrubořezové práce vycházející z provinciálních tradic tohoto typu se objevují právě v oblastech středního Podunají (Tejral 1982, 94-95). Široce rozšířenou rodinu podunajských lučkovitých spon, které dnes řadíme k typu Gursuf a jejichž základní formu charakterizuje druh stříbrných pozlacených spon se 3mi knoflíky na polokruhové záhlavní destičce a rombická nožka zdobené rozmanitou škálou vrubořezového dekoru, lze charakterizovat přibližně tímto způsobem – záhlavní destička těchto spon je zdobena buď spirálovitými motivy, vějířovitým ornamentem, nebo obloučkovitým dekorem, zatímco nožka nese většinou motiv sestavený ze 4 spirálovitých úponků nebo geometrický, koncentricky uspořádaný, kosočtvercový ornament (Tejral 1997, 350; týž 2002, 321). Na základě kombinací těchto motivů mezi sebou navzájem pak můžeme rozlišovat několik charakteristických variant.

6.2.3 Varianty typu Gursuf

Varianta Sikenica-Kiszombor, hrob 88⁵⁶² (Tab. 17: Obr. 3) – u těchto spon je záhlavní destička zdobena motivem dvou od sebe odvrácených volut (směrem do stran stočených spirálovitých úponků), zatímco nožka nese dekor v podobě koncentricky uspořádaných obvodových linií (motiv soustředných kosočtverců). Prostor mezi volutami v horní části záhlavní destičky vyplňuje doplňkový ornament ve tvaru široce rozevřeného písmene –V– (Hilberg 2009, 89).

Varianta Bakodpuszta⁵⁶³ (Tab. 17: Obr. 2) – u této varianty vyplňuje obě plochy spony lineární geometrický ornament. Záhlavní destičku zdobí vějířovitě uspořádané

⁵⁶² Viz např. V. Hilberg 2009, 89.

⁵⁶³ Tato varianta není nikde pojmenována, bývá pouze popisována na základě své charakteristické výzdoby. V této práci jsem proto použil vlastní pracovní označení podle nejznámějšího nálezů celé skupiny.

vrubořezové linie (typ Sisak podle H. Kühna), zatímco nožka nese, stejně jako u var. Sikenica-Kiszombor, hrob 88, motiv z koncentricky uspořádaných kosočtverců. Charakteristický vějířovitý vzor na záhlavní destičce litých lučikovitých exemplářů bývá někdy odvozován od plechových štítků s lisovanou výzdobou v podobě palmy, které se vyskytují u velkých východogermánských plechových spon, kde bylo těmito aplikacemi obloženo místo kolem kořene lučíku (v místě jeho napojení na záhlavní destičku s nožkou). Přímé analogie ale nacházíme i v římskoprovinciálním prostředí na pozdně římských pásových garniturách (Tejral 1982, 96).

Varianta Sokolnice-Szekszárd⁵⁶⁴ (Tab. 17: Obr. 5) – spony této skupiny zdobí v obou dvou případech (na záhlavní destičce i nožce) spirálovité motivy. Na záhlavní destičce se nejčastěji vyskytuje buď (stejně jako u varianty Sikenica-Kiszombor, hrob 88) dvojice od sebe odvrácených volut s klínovitým doplňkovým ornamentem, nebo čtveřice menších, esovitě stáčených úponků, zatímco nožku vyplňuje dekor sestavený ze dvou dvojic nebo čtveřic drobných esovitých spirálek rozdělených do kříže podélnou a příčnou osou nožky. Motiv bývá někdy doplněn dalšími příčnými nebo vertikálními liniemi (Tejral 1982, 93-94, týž 1997, 350; týž 2015, 323).

Varianta Cífer Pác-Sokolnice⁵⁶⁵ (Tab. 17: Obr. 4) – tuto skupinu spon spojuje s variantou Sikenica-Kiszombor, hrob 88 a variantou Bakodpuszta motiv nacházející se na nožce v podobě zpravidla tří, koncentricky uspořádaných kosočtverců, ale záhlavní destičku nezdobí volutovitý nebo vějířovitý vzor, nýbrž 3 obloukovité vrubořezové linie kopírující její obrys. Tato varianta je zastoupena pouze dvěma dosud známými exempláři ze Slovenska a J Moravy (Hilberg 2009, 90).

Lučík spon bývá krátký, obloučkovitě klenutý a zpravidla nezdobený, většinou je hladký nebo jen jednoduše střežovitě hráněný. Může být jak úzký, tak široký. Nejčastěji se u něj setkáváme s půlobloučkovitým nebo trojúhelníkovitým průřezem. Široký páskový lučík mívá v některých případech ozdobné, schůdkovitě profilované, podélné

⁵⁶⁴ viz např. J. Tejral 2015, 323.

⁵⁶⁵ viz např. V. Hilberg 2009, 90.

lišty, přičemž střed lučíku může být na hřbetě zvýrazněn žebrem zdobeným přesekáváním nebo vybijením. Konstrukci dlouhého samostřílového vinutí na vnitřní straně spony tvoří spirála navlečená na železné ose, jejíž konce jsou uchyceny mezi dvě kolmé, perforované, obloučkovitě tvarované ploténky, umístěné po stranách záhlavní destičky. Tyto ploténky mohou být k záhlavní destičce buď přiletovány, nebo odlity současně s ní. V druhém případě má záhlavní destička zesponu kolem horního oblouku odlitý několik milimetrů vysoký páskový rámeček zakončený právě ploténkami. Konce osy vinutí mohou být buď jednoduše ohnuty, nebo na ně mohou být nasazeny ozdobně profilované postranní knoflíky. Ty se vyskytují ve dvou provedeních. U nejstarších forem se objevují knoflíky celoplastické, z nichž vrcholový knoflík bývá odlitý společně se záhlavní destičkou, zatímco postranní knoflíky jsou vyrobeny samostatně a nasazeny na konce osy vinutí. Mladší exempláře mívají naproti tomu knoflíky plastické pouze z vrchní pohledové strany, zatímco jejich spodní strana je plochá. V tomto případě jsou všechny 3 knoflíky pevnou součástí záhlavní destičky a byly odlity společně s ní, přičemž postranní knoflíky zakrývají fixační ploténky se zahnutými konci osy vinutí. Zachycovač spon je zpravidla krátký a pravoúhlý. Tradičně bývá nasazen hned od místa rozhraní nožky s lučíkem, kde je přiletován ke středu nánožní destičky. Svou délkou často dosahuje přibližně k místu lomu kosodélníku nebo lehce za něj. Většina exemplářů je velká jen okolo 6-7 cm a zpočátku mohly tvořit pouze doplněk k dvojici hlavních velkých stříbrných plechových spon.

6.2.4 Datace a rozšíření

Spony typu Gursuf jsou charakteristickou formou raných, vrubořezem zdobených, lučíkovitých spon $^{2/2}$ 5. stol. Začínají být vyráběny v průběhu $^{2/3}$ 5. stol. n. l., přičemž pohřby, v nichž se vyskytují, sahají až do konce 5. nebo na poč. 6. stol. Centra jejich výskytu se nacházejí v Podunají a Pannonii reprezentovanými v širším pojetí celou Karpatskou kotlinou, odkud se postupně rozšířily až do Černomoří. Především jsou ale známy z Maďarska, JZ Slovenska a J Moravy, kde se vyskytují od podunajsko-svébské hranice na Dunaji (J Morava, JZ Slovensko, Dolní Rakousko, Maďarské Zadunají) a směrem dál na východ přes centrální Maďarsko až po sídla gepidských kmenů ve východním Potisí. Jejich nálezy jsou známé z Rumunska, Srbska, Chorvatska, Bulharska, Slovinska a Ukrajiny až po J Rusko a S Černomoří, kde se objevují především jejich

následné mladší formy z konce 5. a ½ 6. stol. s 5 ti knoflíky na záhlavní destičce a rombickou nožkou opatřenou v nárožích dvěma litými kruhovými terčíky, mimo jiné na lokalitách Kerč a Gursuf na Krymu. Rozptýlené nálezy nacházíme v Pobaltí, v Itálii, ve Švýcarsku i Německu (Hilberg 2009, 90).

Mezi nejznámější příklady spon typu Gursuf **varianta Sikenica-Kiszombor, hrob 88** patří nálezy z obou dvou eponymních lokalit. Prvním nálezem je pár stříbrných pozlacených spon z bohatě vybaveného **hrobu malého dítěte**, který byl objeven roku 1955 při hloubení jámy pro stožár elektrického vedení **u Vel'kého Peseku**⁵⁶⁶ (část obce Sikenica, okr. Levice) na JZ Slovensku. Nálezy z hrobu byly anonymním dárcem odevzdány do Archeologického ústavu v Nitře, kde se dostaly k Prof. Bohuslavu Novotnému. Nález sám byl publikován a vyhodnocován přes 3 desetiletí, počínaje předběžnou zprávou A. Točíka z roku 1962⁵⁶⁷, přes článek B. Novotného z roku 1989⁵⁶⁸, až po novější práce T. Kolníka a K. Piety⁵⁶⁹. Inventář hrobu tvořil vedle dvojice lučikovitých spon (Tab. 17: Obr. 3: 2) především džbán typu Murga s hlazenou vlešťovanou výzdobou, stříbrný náramek s kyjovitě rozšířenými konci, bronzový prsten a náušnice, zlacený závěsek ze stříbrného plechu vykládaný rudým almandinem, náhrdelník, z něhož se dochovalo 5 jantarových a 6 skleněných korálků, fragment železné přezky s oválným rámečkem, železný nožík a několik korodovaných kroužků z pleteného železného řetízku. Ze skeletu byl spolu s nálezy odevzdán pouze zlomek dolní čelisti s několika mléčnými zuby, které patřily zhruba 4 letému děvčátku (Pieta 1984, 516; týž 2002, 237-239). Podobnou výbavou disponoval i druhý hrob, podle kterého je tato varianta spon typu Gursuf pojmenována. **Hrob 88** na pohřebišti z DSN v **Kiszombor**⁵⁷⁰ (župa Csongrád) v J Maďarsku byl objeven roku 1928. Vedle 1 bronzové lučikovité spony s vrubořezovou výzdobou obsahoval perlový náhrdelník z korálků různých tvarů a

⁵⁶⁶ **Vel'ký Pesek – Sikenica** (dětský hrob) – T. Kolník 1971, s. 537, Abb. 38; K. Pieta 1987, S. 405, Taf. 68: IX, 30.a-b; týž 2002, S. 238, Abb. 1: 3-4; J. Tejral 1997, Abb. 28: 8-9; týž 2002, S. 322, Abb. 6: 3-4.

⁵⁶⁷ A. Točík 1962: Nové nálezy z doby sťahovania národov na juhozápadnom Slovensku. Študijné zvesti AÚ SAV 9, 187-214.

⁵⁶⁸ B. Novotný 1989: Ein völkerwanderungszeitliches Grab aus Sikenica-Vel'ky Pesek. Mitt. Anthr. Ges. Wien 118/119, 1988/1989, 305-312.

⁵⁶⁹ T. Kolník 1971: Prehľad a stav bádania o dobe rímskej a sťahovaní národov, Slovenská archeológia 19, 499–548; K. Pieta 1987, Die Völkerwanderungszeit in der Slowakei In: W. Menghin – T. Springer – E. Wamers (Hrsg.), Germanen, Hunnen und Awaren. Schätze der Völkerwanderungszeit. Nürnberg, 383-418.

⁵⁷⁰ **Kiszombor** (hrob 88) – H. Kühn 1965, Taf. 78: 12A; týž 1974, Band 2, Taf. 261: 64,26.

velikostí, 3 hliněné přesleny, prsten a fragmenty železného nože a tyčinkovitého předmětu (Kühn 1974/2, 734). V prostředí vinařické skupiny v Čechách pochází nález dvojice stříbrných, zlatem plátovaných spon této varianty **z hrobu 41** na pohřebišti **v Praze-Zličíně**⁵⁷¹ (Obr. 58-59). Z Maďarska byly exempláře tohoto druhu dále zachráněny např. z hrobu **v Jobbágyi-Petöfistraße**⁵⁷² (Novohradská župa), nebo na pohřebišti **v Szentendre** (župa Pešť) u Budapešti. Z území Rumunska pochází fragment spony varianty Sikenica-Kiszombor, hrob 88 **z Morești**⁵⁷³ (župa Mureș, centrální Rumunsko). Dále na jihovýchod je několik exemplářů známo z blíže **neznámých nalezišť v J Rusku**⁵⁷⁴, kde se, stejně jako v Černomoří, vyskytují hlavně stejně zdobené varianty se 3 mi nebo 5 ti knoflíky s nožkou opatřenou po stranách dvěma kruhovými terčíky⁵⁷⁵. Překrásný pár těchto spon pochází z antické apokryfní lokality **Nikopol**⁵⁷⁶. Tato dvojice stříbrných pozlacených exemplářů byla původně spojena stříbrným řetízkem s karneolovým medailonem (Kühn 1974/2, 736; Werner 1961, 31). Rozptýlený nález představuje ojedinělý exemplář **z Ušakova**⁵⁷⁷ (raj. Gurěvsk, Kaliningradská oblast, Rusko), který byl objeven nedávno při povrchovém průzkumu prováděném Sambijskou expedicí Ruské akademie věd na pohřebišti Ušakovo 3 u Viselského zálivu ve vzdáleném Pobaltí (Skvorcov – Rudnický 2017, 302-310). Naopak směrem na jih byly tyto spony nalezeny až na Apeninském poloostrově. Příkladem je ojedinělý nález **z Ascoli Piceno**⁵⁷⁸ (region Marche) ve V Itálii a z pohřebišť **v San Secondo** (region Piemont) v podhůří severoitalských Alp (Hilberg 2009, 89; Kühn 1974/2, 729). Cestu přes Alpy dokládají nálezy spon ve švýcarské Basileji (kanton Basel-Stadt), zachráněné **z hrobu 33 v Basel-Gotterbarmweg**⁵⁷⁹ a objevené **v hrobech 30 a 74** na pohřebišti **v Basel-**

⁵⁷¹ **Praha-Zličín** (hrob 41) – J. Vávra – J. Jiřík – P. Kubálek – M. Kuchařík 2007, s. 575, Obr. 5; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík 2015, s. 160, Obr. vpravo nahoře.

⁵⁷² **Jobbágyi** (Novohradská župa, S Maďarsko) – A. Kiss 1981, 167, Taf. 1: 7; P. Straub 2002, S. 15, Abb. 3: 4.

⁵⁷³ **Morești** (fragment) – H. Kühn 1974, Band 2, Taf. 261: 64,27.

⁵⁷⁴ **Jižní Rusko** (neznámá naleziště) – J. Werner 1961, Taf. 31-33; H. Kühn 1974, Band 2, Taf. 262: 64,36; 64,48; 64,52.

⁵⁷⁵ Viz např. J. Werner 1961, Taf. 31-33; H. Kühn 1974, Band 2, Taf. 262.

⁵⁷⁶ **Nikopol** – J. Werner 1961, Taf. 31: 120a-120b; H. Kühn 1974, Band 2, Taf. 262: 64,37; M. Kazanski 2018, s. 102, Fig. 15: 11-12.

⁵⁷⁷ **Ušakovo** (povrchový sběr) – K. N. Skvorcov – M. Rudnický 2018, s. 303, Ryc. 2: 3.

⁵⁷⁸ **Ascoli Piceno** (ojedinělý nález) – H. Kühn 1974, Band 2, Taf. 261: 64,3.

⁵⁷⁹ **Basel-Gotterbarmweg** (hrob 33) – H. Kühn 1974, Band 2, Taf. 261: 64,10; M. Kazanski 1997, Fig. 14: 11.

Kleinhüningenu⁵⁸⁰. Další dvě spony byly zachráněny ze zničeného hrobu v burgundském **Saint-Prex**⁵⁸¹ (kanton Vaud) na severním břehu Ženevského jezera (Hilberg 2009, 89; Kühn 1974/2, 730). V sousedním Bádensku-Württembersku byly 2 exempláře uloženy **do hrobu 51** na alamanském pohřebišti v **Bräunlingenu** (Hilberg 2009, 89).

Variantu Bakodpuszta reprezentuje nejlépe pár dvou malých stříbrných pozlacených spon **z hrobu 3 v Dunapataj-Bödbakod**⁵⁸² (dříve Puszta-Bakod, Báčsko-malokumánská župa) v centrálním Maďarsku (Tab. 17: Obr. 2: 1), který byl objeven roku 1859. Kromě dvou malých lučikovitých spon, které původně doprovázely zřejmě ještě dvě velké stříbrné plechové spony, obsahoval také stříbrnou přezku s oválným rámečkem a destičkovitým kováním, fragmenty stříbrných kroužků (snad závěsků z náušnic), korálky z náhrdelníku ze skelné pasty a jantaru, několik zrezivělých železných úlomků a zejména černou, na kruhu točenou nádobu s rytou lineární výzdobou a fasetovanými ovály na stěnách (Kühn 1974/2, 746-748). Vedle **ojedinělého bronzového exempláře z Kerče**⁵⁸³ na poloostrově Krym, pak pocházejí nálezy tohoto druhu především z Čech a J Moravy (Kühn 1974/2, 744-745, Tejral 1982, 96). Ve všech případech se ale bohužel jedná o ojedinělé exempláře bez nálezových okolností. Moravský exemplář představuje bronzová, původně zřejmě pozlacená, spona nalezená kdesi **v okolí Kyjova**⁵⁸⁴ (okr. Hodonín). Jejimi protějšky v České kotlině jsou 3 téměř identické bronzové kusy pocházející **z Horních Kšel**⁵⁸⁵ na Kolínsku (Obr. 56) a **neznámého nálezového místa**⁵⁸⁶ v Čechách (Obr. 57). Knoflíky všech 4 spon z našeho území jsou zesponu ploché a byly

⁵⁸⁰ **Basel-Kleinhüningen** (hrob 30) – H. Kühn 1974, Band 2, Taf. 261: 64,11; M. Kazanski 1997, Fig. 13: 1-2; P. Straub 2002, S. 15, Abb. 3: 4a; V. Hilberg 2009, S. 92, Abb. 5.3: 1-2. **Basel-Kleinhüningen** (hrob 74) – H. Kühn 1974, Band 2, Taf. 261: 64,13; M. Kazanski 1997, Fig. 13: 7-8.

⁵⁸¹ **Saint-Prex** – H. Kühn 1974, Band 2, Taf. 261: 64,12.

⁵⁸² **Dunapataj-Bödbakod / Puszta Bakod / Bakodpuszta** (hrob 3) – N. Åberg 1922, S. 67, Abb. 92; N. Salin 1935, S. 22, Abb. 40; H. Kühn 1974, Band 2, Taf. 263: 65,16; A. Kiss 1983, 101, 102, Abb. 7, 8; Tejral 1997, Abb. 28: 15-16.

⁵⁸³ **Kerč** (ojedinělý nález) – B. Salin 1935, S. 20, Abb. 37; H. Kühn 1974, Band 2, Taf. 262: 65,4.

⁵⁸⁴ **Kyjov** (ojedinělý nález) – H. Kühn 1974, Band 2, Taf. 263: 65,11; Tejral 1982, s. 103, Obr. 37: 3; týž 2002, S. 322, Abb. 6: 5.

⁵⁸⁵ **Horní Kšely** – F. Dvořák 1936, 100, Obr. 29: 5; B. Svoboda 1965, Tab. XIX: 7; H. Kühn 1974, Band 2, Taf. 261: 64,29; Taf. 263: 65,10; R. Pleiner – A. Rybová 1976, 757, Obr. 228: 3; E. Droberjar 2008, 182, Obr. 103: 1; J. Tejral 2006, 419, Abb. 92: 15; J. Jiřík 2012, 377, Tab. I: D3: 18.

⁵⁸⁶ **Neznámé naleziště záp. Čechy** – B. Svoboda 1965, Tab. XIX: 8; H. Kühn 1974, Band 2, Taf. 261: 64,28; Taf. 263: 65,9; J. Jiřík 2012, 377, Tab. I: D3: 15. **Neznámé naleziště Čechy** – L. Niederle 1918, 4, Obr. II: 34; H. Preidel 1930a, 62, Abb. 66; týž 1930b, 111, Abb. 106; J. Filip 1948, Tab. 23: 20; H. Kühn 1974, Band 2, Taf. 263: 65,12.

odlity současně se záhlavní destičkou. Analogickou výzdobu má dvojice malých lučkovitých spon neznámého původu z **Diergardtovy sbírky**⁵⁸⁷, která je dnes uložena v muzeu v Kolíně nad Rýnem. Tyto stříbrné, slabě pozlacené a neúplně dochované exempláře však mají záhlavní destičku lemovanu již 5 ti poloplastickými knoflíky (Tejral 1982, 96; Werner 1961, 29). Nejkrásnější ukázkou litých lučkovitých spon s polokruhovitou záhlavní destičkou zdobenou vějířovitým vrubořezovým dekorem, kterým H. Kühn svého času definoval typ 65 Sisak, je však dvojice velkých stříbrných, pozlacených spon ze **Zemunu**⁵⁸⁸ (část města Bělehradu) v Srbsku s krátkým, velmi úzkým lučíkem a jazykovitě protáhlou kosodélníkovou nožkou zdobenou diamantovým vrubořezovým motivem sestaveným z trojúhelníkovitých řezů, které jsou litými napodobeninami podunajských plechových spon (Tejral 1982, 96).

Variantu Sokolnice-Szekszárd, jak spony typu Gursuf s jemně prořezávanou úponkovitou výzdobou na záhlavní destičce s nožkou nazývá J. Tejral (viz Tejral 2015, 323), reprezentuje pár spon z **hrobu 217** na pohřebišti v **Szekszárd-Palánk**⁵⁸⁹ (region Jižní Zadunají) v J Maďarsku (Tab. 17: Obr. 5: 3) a 2 exempláře, které byly (každý zvlášť) nalezeny na katastru obce **Sokolnice** (okr. Brno-venkov) na J Moravě (Tab. 17: Obr. 5: 4). První z obou kusů představuje stříbrná zlacená **spona z kostrového hrobu č. 5**⁵⁹⁰, který byl spolu s dalšími 7 mi hroby objeven v trati „Malá pole“ v JZ části katastru obce při záchranném výzkumu SAÚ v Brně v roce 1949. Kromě tohoto exempláře, který se nacházel mezi pánevními kostmi, obsahoval hrob také fragment železné přezky ledvinkovitého tvaru, železný nožík a třívrstevný oboustranný kostěný hřeben (Tejral 1982, 217, Obr. 96). Spona, vyrobená z kvalitního stříbra, patří k nejstarším exemplářům zdobeným spirálovitou úponkovitou technikou, jak dokládá její precizně provedený vrubořezový ornament navazující bezprostředně na kvalitní řemeslnické práce pozdně-

⁵⁸⁷ J. Werner 1961, Taf. 25: 107a-b; H. Kühn 1974, Band 2, Taf. 233: 65,18.

⁵⁸⁸ **Zemun** (Bělehrad) – N. Åberg 1922, S. 51, Abb. 75; B. Salin 1935, S. 22, Abb. 41; H. Kühn 1974, Band 2, Taf. 263:65,13; Germanen-Hunen-Awaren 1987 S. 206, V, 21.a; Tejral 1997, Abb. 23: 17-18. Nutno dodat, že zatímco v pracích J. Tejrals vystupují tyto spony jako nález ze Zemunu (městská část dnešního Bělehradu v Srbsku), ve starší literatuře je místo nálezů citováno jako Sisak v Chorvatsku nebo pouze Chorvatsko (viz Kühn 1974, Band 2, S. 745; Åberg 1922; Salin 1935).

⁵⁸⁹ M. Martin 2002b, S. 211, Abb. 13: 5.

⁵⁹⁰ **Sokolnice** (hrob 5) – J. Říhovský 1951, s. 194, Obr. 149; H. Kühn 1974, Band 2, Taf. 266: 68,25; J. Tejral 1982, s. 95, Obr. 30: 2; s. 217, Obr. 96: 2a-b; týž 1997, Abb. 28: 14; týž 2002, S. 322, Abb. 6: 7.

římských dílen. Všechny 3 knoflíky jsou plně plastické, horní z nich byl odlit společně se záhlavní destičkou, zatímco postranní knoflíky jsou volně nasazeny na koncích osy vinutí. Vzor sestavený ze čtveřice malých spirálovitě stočených úponků na nožce spony má blízkou analogii u rombicky tvarovaného **kování opaskových přezek z hrobu v Košicích**⁵⁹¹ (okr. Košice) na V Slovensku a v **Tiszalök**⁵⁹² (okr. Tiszavasvári, Sabolčsko-satmársko-berežská župa) v SV Maďarsku. Přezky s touto výzdobou jsou spolu s ranými exempláři spon varianty Sokolnice-Szekszárd přímými předchůdci podunajsko-východogermánských vrubořezových prací následujícího horizontu stupně D3. K nejpůsobivějším dokladům této skupiny uměleckořemeslných památek patří především příklady podunajského vrubořezového stylu nacházené na území Karpatské kotliny v bohatě vybavených ženských hrobech, jako je **Karavukovo**⁵⁹³ (Západobačský okruh, provincie Vojvodina, Srbsko), **Dombóvár** (okr. Dombóvár, region Jižní Zadunají), **Gáva**⁵⁹⁴ (součást obce Gávavencsellő, okr. Ibrány, Sabolčsko-satmársko-berežská župa), **Domolospusza**⁵⁹⁵ (okr. Szigetvár, region Jižní Zadunají, župa Baranya), **Répcelak**⁵⁹⁶ (okr. Sárvár, region Západní Zadunají, župa Vas) nebo **Aquasanta**⁵⁹⁷ (region Marche) ve V Itálii. Velký rozvoj tohoto honosného vrubořezového umění zřejmě souvisí s okolnostmi, které v Evropě nastaly po rozpadu Attilovy říše. Ty umožnily vytvoření nových lokálních mocenských center ve středním Podunají, jejichž představitelé se začali obklopotvat přepychem (Tejral 1982, 94, týž 1997, 350; týž 2002, 321).

Téměř identický **exemplář**⁵⁹⁸ rovněž ze **Sokolnic** odlitý ze směsi mědi, cínu a stříbra byl údajně nalezen **v trati v „Úzkých“** a pro Moravské zemské muzeum v Brně zakoupen od A. Dvořáčka (Tejral 1982, 217). Svou velikostí, tvarem i výzdobou je téměř

⁵⁹¹ **Košice** – J. Tejral 1982, s. 95, Obr. 30: 1; týž 1997, S. Abb. 28: 19; týž 2015, S. 330, Abb. 23: 4.

⁵⁹² **Tiszalök** – J. Tejral 2015, S. 330, Abb. 23: 3.

⁵⁹³ **Karavukovo** – J. Tejral 2015, S. 329, Abb. 22: 1.

⁵⁹⁴ **Gáva** – J. Tejral 2015, S. 327, Abb. 20: 1.

⁵⁹⁵ **Domolospusza** – O. Heinrich-Tamáška – P. Straub 2015, S. 635, Abb. 7: 3.

⁵⁹⁶ **Répcelak** – V. Bierbrauer 2008, S. 78, Taf. 14: 1-2; O. Heinrich-Tamáška – P. Straub 2015, S. 637, Abb. 8: 1.

⁵⁹⁷ **Aquasanta** – J. Tejral 2015, S. 329, Abb. 22: 2.

⁵⁹⁸ **Sokolnice** (ojedinělý nález) – H. Kühn 1974, Band 2, Taf. 266: 68,24; J. Tejral 1982, s. 102, Obr. 36: 3; s. 216, Obr. 94:6; Tab. XXII: 6; týž 1997, Abb. 28: 13; týž 2002, S. 322, Abb. 6: 8.

shodný s exemplářem z hrobu 5. Kromě drobných detailů ve výzdobě nožky spočívá hlavní rozdíl mezi oběma sponami v utváření knoflíků, které jsou v druhém případě odlišně společně se záhlavní destičkou a na spodní straně ploché. Identický dekor, jako spona z hrobu 5, má na nožce také fragment stříbrné pozlacené spony z kostrového hrobu **v Knínicích**⁵⁹⁹ (okr. Blansko), který obsahoval ještě bronzovou náušnici s polyedrickou kostkou a jantarový korálek. Ze spony se dochoval pouze zlomek lučíku a nožky (Tejral 1982, 94; 202). Spony z hrobu 5 v Sokolnicích a z moravských Knínic patří k typologicky nejstarším ukázkám raného podunajského vrubořezového stylu. I přestože spona z hrobu 5 nese stopy opotřebení, které jsou dokladem jejího dlouhodobého používání a jako taková mohla být do hrobu uložena kdykoliv v průběhu 2/2 5. stol., kvalita a styl jejího vrubořezu vypovídají o tom, že byla zhotovena již v době kolem pol. 5. stol. n. l. nebo lehce před ní. Druhá spona ze Sokolnic je na základě technického provedení ornamentu i méně kvalitní slitiny prací ze 2/2 nebo dokonce až z konce 5. stol. (Tejral 1982, 94-96; týž 1997, 350; týž 2002, 321). V České kotlině by s jistými výhradami šla k variantě Sokolnice-Szekszárd přiřadit dvojice stříbrných pozlacených spon z dívčího **hrobu 57** na pohřebišti vinařické skupiny **v Praze-Zličíně**⁶⁰⁰ (Obr. 61-62) kterou autoři výzkumu, i přes drobné odlišnosti ve výzdobě a nezvykle utvářené patce, řadí ke skupině Bakodpuszta-Sokolnice-Gursuf a jejím pozdějším formám ze stupně E1, jaké se našly na pohřebišti z mladší fáze DSN v Záluží u Čelákovice (Jiřík – Vávra 2008, 528; Vávra – Jiřík – Kuchařík – Kubálek 2008, 227). Patka této spony je ve tvaru trojlaločnatého, tzv. hrozníčkovitého závěsku typu Úherce. Záhlavní destičku zdobí dvě odvrácené, nedotočené voluty, zatímco na nožce se nachází motiv sestavený ze vzájemně propletených esovitých úponků vytvářejících pletencovou síť. Podle autorů výzkumu se může jednat o domácí vývoj původních podunajských spon (Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 157). Z Maďarska pochází dvojice stříbrných pozlacených spon s volutovou a úponkovitou výzdobou z hrobu BM na pohřebišti **v Dabronc-Ötvöspusztá**⁶⁰¹ (župa Veszprém, Transdanubie, Z Maďarsko). Hrob ženy,

⁵⁹⁹ Knínice – J. Tejral 1982, s. 132, Obr. 47: 5; Tab. XXIV: 14; týž 2002, S. 322, Abb. 6: 6.

⁶⁰⁰ Praha-Zličín (hrob 57) – J. Jiřík – J. Vávra 2008, s. 528, Obr. 18; J. Vávra – J. Jiřík – M. Kuchařík – I. Jarošová – M. Víšková – P. Kubálek 2012, p. 19, Fig. 17; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík 2015, s. 160, Obr. vlevo dole.

⁶⁰¹ Dabronc-Ötvöspusztá (hrob BM) – I. Bóna 1987: S. 191, Taf. 16: IV, 10.a; P. Straub 2002, S. 15, Abb. 3: 1, 2.

pohřbené v rakvi z vydlabaného kmene stromu, zde byl objeven roku 1967, kdy byl narušen zemními pracemi. S výjimkou jantarových korálek se jeho výbavu podařilo sesbírat. Vedle spon obsahoval také stříbrnou přezku s oválným rámečkem a pravoúhlým kováním se 4 mi nýty, jejíž trn byl zakončen zoomorfne stylizovanou špičkou, a tmavě šedý keramický džbán (Bóna 1987, 197; Straub 2002, 13). Překrásný stříbrno-zlatý exemplář, velmi podobný oběma sponám ze Sokolnic, se **bez nálezových okolností** ocitl **v muzeu v Budapešti**⁶⁰² (Kühn 1974/2, 775). Spojení středního Podunají s alamanskou a burgundskou kulturní oblastí dokládají nálezy této úponkovité varianty spon typu Gursuf nalezené např. v hrobech **v Hemmingenu**⁶⁰³ (vládní obvod Stuttgart) a **Weingartenu**⁶⁰⁴ (vládní obvod Karlsruhe) v Bádensku-Württembersku či **v Charnay-lès-Chalon**⁶⁰⁵ (dép. Saône-et-Loire, region Burgundsko-Franche-Comté) ve V Francii (Hilberg 2009, 90; Kühn 1974/2, 759; 765; 776). Výskyt podunajských typů spínadel mimo oblast Karpatské kotliny se obvykle vysvětluje osobní mobilitou jejich nositelek, která je zpravidla spojována s rolí manželek, jejichž prostřednictvím docházelo ke vzniku a utužování nových socio-politických a kulturních svazků.

Nejstarší vrubořezové práce kombinující spirálovité a esovité úponky jsou považovány za produkt středního Podunají, jak dokládají i rané varianty spon typu Gursuf ze Sokolnic a Knínic na Moravě. Velká obliba této výzdoby u spon z Černomoří a J Ruska, je tak zřejmě pouze ohlasem původního podunajského uměleckého řemesla. Tzv. **kerčské varianty** s úponkovitou výzdobou, které se hojně vyskytují na Krymu a v oblastech J Ruska, jsou totiž až pozdějšími pokročilejšími formami, které se od spon typu Gursuf odlišují především 5 ti poloplastickými knoflíky a rombickou nožkou opatřenou v nárožích buď plastickými nálitky, kruhovými terčíky vykládanými almandinovými vložkami, nebo aplikacemi v podobě stylizovaných ptačích hlaviček⁶⁰⁶ (Tejral 1982, 95).

⁶⁰² **Maďarsko** (ojedinělý nález) – H. Kühn 1974, Band 2, Taf. 266: 68,21.

⁶⁰³ **Hemmingen** – P. Straub 2002, S. 15, Abb. 3: 2a.

⁶⁰⁴ **Weingarten** (hrob 241) – H. Kühn 1974, Band 2, Taf. 264: 67,2; P. Straub 2002, S. 15, Abb. 3: 2a.

⁶⁰⁵ **Charnay-lès-Chalon** (ojedinělý nález) – H. Kühn 1974, Band 2, Taf. 266: 68,28; M. Kazanski 1997, Fig. 14:9; A. Koch 1998, Taf. 27: 7.

⁶⁰⁶ Viz např. Werner 1961, Taf. 27-30.

Varianta Cífer Pác-Sokolnice je zastoupena prozatím pouze dvěma známými exempláři. V letech 1991-1993 proběhla na katastru obce **Cífer-Pác**⁶⁰⁷ (okr. Trnava) na JZ Slovensku stavba přeložky ropovodu, která si vyžádala záchranný archeologický výzkum. V únoru roku 1993 zde bylo již ve vykopané rýze objeveno několik stavbou narušených zahloubených objektů datovaných od doby halštatské až po RS. Objekt z DSN představovala zásobnicová jáma hruškovitého tvaru (obj. 8), v jejíž výplni se našly 3 zlomky římské keramické střešní krytiny, fragmenty keramiky, oboustranný trojdílný kostěný hřeben, hliněný přeslen, korálek a stříbrná pozlacená lučkovitá spona (Tab. 17: Obr. 4: 1), které byly datovány zhruba do pol. 5. stol. n. l. (Cheben – Ruttkay 1995, 68; tíž 1997, 89-92). Spona má záhlavní destičku vyplněnou 3 mi obloukovitými vrubořezovými liniemi kopírujícími koncentricky její horní polokruhovitý tvar. Nožku zdobí 3 koncentricky uspořádané kosočtverce a široký páskový lučík je profilovaný 5 ti podélnými římsovitě odstupňovanými lištami. Jeho středem prochází hřbet s rytou přesekávanou linií. Protějškem tohoto exempláře je dnes již nezvěstná, stříbrná, pozlacená spona pocházející **z rozrušených kostrových hrobů v Sokolnicích**⁶⁰⁸ (Tab. 17: Obr. 4: 2), kterou kdysi popsal a nakreslil, B. Svoboda. Nález mu byl zapůjčen ze soukromé sbírky. Její záhlavní destička s nožkou jsou zdobeny stejným způsobem jako spona z Cífer-Pácu, ale mnohem hlubšími vrubořezovými liniemi. Čtyři vertikální linie brázdí podélně i její páskový lučík. J. Tejral zařadil tento exemplář již mezi pozdní varianty podunajských spon zdobených vrubořezem z pokročilé $2/2$ 5. až konce 5. stol. (Tejral 1982, 102; 217).

Variabilitu i výrobu těchto spon podunajského typu s polokruhovitou záhlavní destičkou se 3 mi knoflíky a rombickou nožkou dokládá, přímo ve středním Podunají vyrobený, bronzový licí model **z Carnunta**⁶⁰⁹ (katastrální území města Bad Deutsch Altenburg, Kr. Bruck an der Leitha) v Dolním Rakousku (Tab. 17: Obr. 6: 2), jehož finální produkt reprezentuje nejlépe pár stříbrných pozlacených spon **z hrobu 3** na

⁶⁰⁷ **Cífer Pác** (sídlíštní obj.) – I. Cheben – M. Ruttkay 1995, s. 170, Obr. 43: 1; tíž 1997, Abb. 2: 1; J. Tejral 1997, Abb. 28: 12; tíž 2002, S. 322, Abb. 6:1; V. Hilberg 2009, S. 92, Abb. 5.4.

⁶⁰⁸ **Sokolnice** (z rozrušených hrobů) – J. Tejral 1982, s. 103, Obr. 37: 2; tíž 2002, S. 322, Abb. 6: 2.

⁶⁰⁹ **Carnuntum** (bronzový licí model) – H. Friesinger – H. Adler 1979, S. 25, Abb. 14: B; J. Tejral 2015, S. 325, Abb. 18: 1.

pohřebišti v **Hács-Béndekpuszta**⁶¹⁰ (Tab. 17: Obr. 6: 1) v jižní Pannonii (okr. Fonyód, Šomod'ská župa/župa Somogy, region jižní Zadunají). Na rozdíl od ostatních, výše uvedených, exemplářů typu Gursuf jsou ale spony z Hács-Béndekpuszta i model z Carnunta opatřeny příčně žebrovaným lučíkem a pokryty celoplošným mřížkováným dekorem vytvářejícím vrubořezovou síť (Tejral 2015, 323-324).

6.2.5 Příbuzné formy

Samostatnou kategorií nálezů představují imitace nebo výrobky ovlivněné originály východogermánsko-podunajských typů spon v oblastech vzdálených na sever od Podunají, které nelze označit za importy, nýbrž za lokální napodobeniny. Příkladem je mazurská oblast v SV Polsku, kde byl v **hrobě 84** na velkém žárovém pohřebišti z DSN v **Kielary**⁶¹¹ (německy Kellaren, pow. Olsztyń, Varmijsko-mazurské vojvodství) vedle bronzové přezky s ledvinkovitým rámečkem, křížovým trnem a nezdobeným pravoúhlým kováním, drátěného bronzového prstenu a dvou ozdobných závěsků nalezen i pár bronzových lučíkovitých spon s polokruhovitou záhlavní destičkou se 3 mi silně stylizovanými, plochými, pravoúhlými knoflíky a rombickou nožkou zakončenou stejně abstraktní patkou (Tab. 17: Obr. 7: 2). Nezvyklý je výrazný vrubořezový dekor této spony, který je jak na nožce, tak na záhlavní destičce tvořen skupinou 3 soustředných kosočtverců, s kterými se v Podunají u spon typu Gursuf setkáváme pouze na nožkách. Mnohem věrnější napodobeninou originálních kusů typu Gursuf je ojedinělý exemplář nalezený ve východopruských **Grunajkách**⁶¹² (německy Gruneyken, pow. Gołdap, Varmijsko-mazurské vojvodství) (Tab. 17: Obr. 7: 3), jehož tvar i výzdoba přesně odpovídají variantě Sikenica-Kiszombor, hrob 88. Hlavní rozdíl mezi oběma napodobeninami a jejich předlohami z Podunají, které jim stály vzorem, spočívá ve větší stylizaci a zjednodušení tvaru i výzdoby polských spon. Mazurské exempláře jsou více ploché, strnulé a hruběji opracované, než spony z Podunají. K jejich výrobě bylo zpravidla použito i méně operací, než u kvalitních podunajských spon, které byly po odlití

⁶¹⁰ **Hács-Béndekpuszta** – O. Heinrich-Tamáška – P. Straub 2015, S. 637, Abb. 8: 2a.; J. Tejral 2015, S. 325, Abb. 18: 2. Pozn. – J. Tejral uvádí, že spona pochází z hrobu 3 (viz Tejral 2015, S. 325 – popiska pod Abb. 18: 2); O. Heinrich-Tamáška – P. Straub zmiňují hrob 19 (viz Heinrich-Tamáška – Straub 2015, S. 637 – popiska pod Abb. 8: 2).

⁶¹¹ **Kielary / Kellaren** (hrob 84) – V. Hilberg 2009, S. 90, Abb. 5.1.

⁶¹² **Grunajki / Gruneyken** (ojedinělý nález) – H. Kühn 1974/2, Taf. 261: 64,5; V. Hilberg 2009, S. 592, Taf. 16: 125.

dále upravovány a zušlechťovány zlacením. Východogermánsko-podunajské předlohy byly také většinou vyráběny z kvalitního stříbra, zatímco jejich imitace jsou pouze levnými odlitky ze slitiny barevných kovů (Hilberg 2009, 89; 93).

6.2.6 Nositelé a doklady vtažů mezi západem a východem

H. Kühn dával spony typu Gursuf a jim příbuzné typy spínadel do souvislosti s východními Góty, jejichž migrací mělo dojít i k postupnému rozšíření spon. Za epicentrum jejich vzniku považoval oblast J Ruska a Krymu, odkud Gótové po smrti Attily zahájili svou expanzi směrem na západ. Jihoruské a krymské exempláře proto kladl již do období 375-453 ještě před zničením Hunské říše. Spony v povodí Dunaje a Tisy spojoval s pobytem Ostrogótů v Pannonii mezi lety 454-488 a italské, jihoněmecké a východofrancouzské nálezy podle něj souvisely s Ostrogótskou říší v Itálii v letech 493-553 n. l. a odrážely směr vyzařování její moci (Kühn 1974/2, 738-742). S takto formulovanou hypotézou však dnes nelze souhlasit, mimo jiné i proto, že jak bylo pozdějšími výzkumy prokázáno, nepocházejí rané exempláře spon typu Gursuf z Krymu a přilehlých oblastí J Ruska, kde se naopak objevují až jejich pokročilejší mladší formy, nýbrž z Pannonie – především ze středního Podunají, kde jsou předpokládána i některá jejich výrobní centra (Tejral 2002, 326-327). Jako takové se proto tyto spony často vyskytují ve východogermánsko-svébské kontaktní zóně. Obecně jsou považovány za podunajský typ vyráběný východogermánskými skupinami, patrně i přímo Góty, ale pro jednoznačné posouzení etnické příslušnosti jejich výrobců i nositelů je třeba hledat spolehlivé materiálové opory. Důvodem obtížné interpretace nálezů je základní rys tohoto období – časté přesuny a mobilita velkých či malých skupin a jednotlivců a s tím spojená interregionálně smíšená pohřební výbava. Příkladem je právě svébské a východogermánské obyvatelstvo na půdě Pannonie. Část Svěbů žijící v údolí řeky Dunaje, která se roku 370 n. l. nepřidala k Vandalům a Alanům na jejich cestě do Hispánie, se na poč. 5. stol., stejně jako Ostrogóti, musela podrobit Hunům. Teprve po bitvě na řece Nedao (454) využily tyto skupiny možnost přemísťovat se ve vlnách dál směrem na jih. Ve $2/3$ 5. stol., kdy dochází v Pannonii k vývoji malých litých lučikovitých spon zdobených vrubořezovým dekorem, se v ženských hrobech (někdy po hunském zvyku s deformovanými lebkami) rozmáhají interetnické okrasné předměty a šperky (náušnice s polyedrickou kostkou, destičkovité spony, jantarové korálky, závěsky,

náramky, prsteny atd.) a toaletní potřeby (hunská zrcátka, kostěné hřebeny), které spolu s další výbavou (keramikou apod.) kombinují v rámci obsahu jednoho hrobu výrobky různé provenience. Z tohoto důvodu nelze řadu pohřbů, na základě typologických a poznávacích znaků jejich milodarů, jak tomu bylo v DŘ, již bezpečně spojovat s jedním nebo jiným germánským kmenem (Straub 2002, 13). Ukázkou tohoto jevu v Pannonii jsou malá, zhruba dvougenerační, východogermánská rodová pohřebiště z 2. a 3. třetiny 5. stol. v **Balatonzemes** (okr. Siófok) a **Hács-Béndekpuszta** (okr. Fonyód) v Šomod'ské župě v jižním Zadunají v okolí Balatonského jezera, kde je v ženských hrobech doložen výskyt západních typů labskogermánských lučíkovitých spon, známých z alamanského kulturního prostředí. Takováto malá pohřebiště s podobným spektrem cizích nálezů jsou nacházena i jinde v Evropě, což svědčí o intenzivní výměně zboží a myšlenek (idejí), ke kterým mezi východem a západem či severem a jihem evropského kontinentu zjevně docházelo a o utváření nových mocenských a sociálních struktur a jejich snahách po vzájemné provázanosti se sousedními oblastmi a územní expanzi (viz tzv. druhá etnogeneze Alamanů, kap. 5.5.3) (Heinrich-Tamáská – Straub 2015, 636-639; Straub 2002, 13).

Lučíkovité spony typu Gursuf jsou krojovým doplňkem oděvu východogermánských žen hunského a ostrogótského období. Jejich vývoj spadá ještě do fáze, kdy byly v Pannonii a Podunají k sepnutí šatu typu peplos používány dvě velké stříbrné plechové spony, zatímco plášť mužů i žen spínala vždy pouze 1 spona (obvykle samostřílová). Stejně jako mnohem větší plechové spony byly i malé lité lučíkovité exempláře s vrubořezovou výzdobou nošeny buď ve dvojicích na ramenou, nebo v případě pláště jednotlivě záhlavní destičkou směrem dolů a někdy mohly být kombinovány s jiným typem spon, např. sponami cikádovitými.

Tato východogermánská móda se změnila v poslední čtvrtině 5. stol., když V Gótové opustili Pannonii. Spony, používané v tomto období, začínají být místo na ramenou nacházeny na hrudi a v pánevní oblasti zemřelých, což je považováno za doklad změny ve stylu odívání. K úplnému zanechání používání oděvu typu peplos ve prospěch tuniky pak ve středním Podunají došlo zřejmě někdy okolo roku 500. Na pohřebišti v **Hács-Béndekpuszta** je tento přechod zachycen již ve $\frac{3}{4}$ 5. stol. Vedle výše popsanych poloh je tu doložen i způsob, kdy byla dvojice lučíkovitých spon v pánevní oblasti

uložena šikmo vedle sebe, čímž bývá jejich funkce interpretována jako mechanický uzávěr opasku (Heinrich-Tamáška – Straub 2015, 638; Hilberg 2009, 88; Straub 2002, 13).

Vedle sponami zdobeného oděvu patří k výbavě hrobů podunajsko-východogermánských žen z vyšších společenských vrstev rovněž v párech nošené náušnice, náramky, dvojice opaskových přezek, korálky z perlových náhrdelníků, hřeben, nožík, zrcátko a na kruhu točená keramika. Pohřby elit, které nad ostatní vynikají nákladnými předměty vyrobenými z drahých kovů, jsou odrazem sociální a politické dynamiky 2. a 3. třetiny 5. stol. Formování nových, vysoce postavených společenských vrstev provázela po rozpadu Attilova hunského kmenového svazu zřejmě potřeba demonstrovat co nejvíce svou nově nabytou moc a postavení, mimo jiné, i okázalou péčí o své mrtvé (Heinrich-Tamáška – Straub 2015, 639; Hilberg 2009, 88). O tom, že společensky kontrolovanou a přijatelnou roli musely v této době hrát již i velmi malé děti, vypovídá i výše zmíněná výbava z hrobu čtyřletého děvčátka **ve Velkém Peseku – Sikenici**, který je datován do doby okolo poloviny 5. stol. nebo krátce po ní (Pieta 2002, 243).

Výroba podunajských vrubořezových spon typu Gursuf se 3 knoflíky na záhlavní destičce začíná v průběhu $\frac{2}{3}$ **5. stol. n. l.**, tj. v přechodném stupni **D2/D3**. Jejich hlavní výskyt ale patří do $\frac{2}{2}$ **5. stol.**, tedy do stupně **D3** DSN v Čechách a pozdní formy zřejmě končí až na přelomu 5. a 6. stol. ve stupni E1. Jsou proto spínadlem až z mladší (vrcholné) fáze vinařické skupiny.

6.3 SPONY TYPU RATHEWITZ

(labskogermánské)

6.3.1 Dějiny bádání, podoba a vývoj

Dvoudílné samostřílové spony typu Rathewitz⁶¹³ (Tab. 13: Obr. 4a) vyčlenila jako samostatnou skupinu spon opět německá badatelka Mechthild Schulze-Dörrlamm (Schulze-Dörrlamm 1986, 612-617). Nazvány jsou podle eponymní lokality – pohřebiště z DSN na katastrálním území obce **Rathewitz** (Lkr. Burgenlandkreis) nedaleko Stößen v Sasku-Anhaltsku. Jde zpravidla o drobné exempláře prostých železných nebo bronzových spon, jejichž nožka bývá přibližně stejně dlouhá jako lučík. Většina těchto spon je velmi malá. Jejich obvyklá délka se pohybuje v rozmezí 3,5 – 5 cm, pouze v ojedinělých případech se setkáváme i s většími exempláři dlouhými do 7 cm. Celková stavba spon i proporce lučíku a nožky je stejná jako u spon typu Miltenberg. Dvoudílná samostřílová konstrukce se skládá z krátké spirály vinutí přemostěné dolní tětivou, přičemž lučík spony je na vrcholu zpravidla v celé šíři uchycen kolem osy vinutí, na jejichž koncích mohou být někdy nasazeny drobné knoflíky. Čepičky na koncích osy vinutí v podobě štočků svinutých z bronzového plechu se vyskytují např. u zlatem plátovaného železného exempláře z opevněného výšinného sídliště **Kreuzwertheim/Wettenburg**⁶¹⁴ či u spony z **hrobu 233** na pohřebišti ve **Straubing-Alburgu** v Bavorsku (Neubauer 2007, 118).

Rozdíl oproti sponám typu Miltenberg spočívá hlavně ve způsobu tvarování nožky, která je hlavním poznávacím znakem všech spon typu Rathewitz. Na rozdíl od jiných druhů spon se totiž nenachází ve vodorovné poloze, ale stoupá šikmo směrem vzhůru nebo má směrem nahoru zahnutý alespoň konec. Bývá jak pravouhlá, tak mírně zašpičatělá, kdy se její průběh směrem k patce zužuje, a někdy může být zakončena kulovitým knoflíkem (Schulze-Dörrlamm 1986, 612; 614; Neubauer 2007, 118).

Způsob tvarování nožky jejím ohnutím směrem nahoru je jedním z charakteristických znaků vyskytujících se u některých samostřílových a lučíkovitých spon z DSN z 5. až poč. 6. stol. n. l. Tento prvek se u germánských spon z pozdní DŘ neobjevuje. Impuls pro ohýbání nožky směrem vzhůru je hledán u pozdně římských tzv. císařských spon ze 2/2 4. stol. n. l. Tyto reprezentativní zlaté exempláře vykládané drahými kameny byly jednou z forem vladařské insignie, která v sobě spojovala tvar tradičních destičkovitých spon

⁶¹³ M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 614, Abb. 21.

⁶¹⁴ M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 614, Abb. 21: 14. D. Neubauer 2007, Taf. 34: 5.

[Scheibenfibeln] se sponami s cibulovitými knoflíky [Zwiebelknopffibeln] (např. exempláře ze zlatých pokladů v Szylágy-Somlyó⁶¹⁵ nebo Pietroasy⁶¹⁶ v Rumunsku). Právě tato kombinace si, podle M. Schulze-Dörrlamm, vyžádala nutnost provedení změn na nožce a zachycovači, které se pak staly novou módní inspirací. I přestože knoflík umístěný na konci nožky se u germánských spon objevuje již ve 4. stol., zvyk ohýbat nožku zakončenou knoflíkem směrem nahoru se prosadil nejdříve ve $\frac{2}{3}$ 5. stol. n. l. (Schulze-Dörrlamm 1986, 678-679). Sponám typu Rathewitz jsou v tomto směru nejvíce příbuzné anglosaské **spony s kroužkem na hlavici lučíku typu Mucking**⁶¹⁷ (Tab. 13: Obr. 6b) ($\frac{1}{2}$ až $\frac{3}{3}$ 5. stol.) a především spony **typu Glaston**⁶¹⁸ (Tab. 13: Obr. 6a) ($\frac{2}{2}$ 5. – $\frac{1}{2}$ 6. stol.), které jsou i navzdory svému výskytu ve V a JV Anglii (Suffolk, Essex) (Tab. 13: Obr. 5) obecně považovány za labskogermánské typy spínadel, odvozené snad přímo od tvaru lučíkovitých spon česko-alamanské provenience (typ Mucking s malou záhlavní destičkou), zatímco ve druhém případě je typ Glaston, který se vedle Anglie hojně vyskytuje také ve středním Německu (zejména v Sasko-Anhaltsku), považován dokonce za durynskou formu spon a jakousi variantu spon typu Rathewitz, jejíž výskyt mapuje kontakty a úzké vazby mezi Durynskem a anglosaskou Británií (Schulze-Dörrlamm 1986, 631; 634-635).

Na spodní straně nožky spon typu Rathewitz bývá hned za lomem oddělujícím nožku od lučíku umístěn krátký, pevný, pravoúhlý zachycovač. Výzdoba spon se projevuje nejčastěji na nožce, o něco méně často je přítomna i na lučíku. Nožka spon bývá zpravidla příčně žebrovaná, zatímco lučík (často nezdobený) může být z obou stran ozdoben krátkými, vůči sobě šikmo rytými liniemi a někdy bývá plocha spon zdobena také fasetováním. Některé železné spony mohou být buď zcela, nebo alespoň částečně potaženy vrstvou z dražšího kovu. Objevuje se plátování železa zlatem (Kreutzwertheim/Wettenburg) nebo např. obložení nožky bronzovým plechem s žebrovanou výzdobou (Krefeld-Gellep) (Schulze-Dörrlamm 1986, 612; 614; Neubauer 2007, 118).

⁶¹⁵ M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 679, Abb. 99.

⁶¹⁶ M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 680, Abb. 100.

⁶¹⁷ M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 629-632; S. 630, Abb. 42.

⁶¹⁸ M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 633-635; S. 632, Abb. 45.

6.3.2 Rozšíření

Centrum výskytu a následného šíření spon typu Rathewitz leží v JZ Německu (Bádensko-Württembersko, Bavorsko) na území, které bylo v 5. století n. l. sídlem labskogermánského kmene Alamanů, s velkou koncentrací rovněž ve stř. Německu v prostředí tzv. niemberské skupiny v Posáli – zejména v oblastech východně od řeky Sály (především Durynsko a Sasko-Anhaltsko)⁶¹⁹ (Tab. 13: Obr. 3). Rozptýlené nálezy této série spon alamansko-durynské proveniencí jsou potom nacházeny především na západním břehu středního a dolního toku Rýna (Hessensko, Severní Porýní-Vestfálsko, Porýní Falc), na dolním toku řeky Vezery (Severní Porýní-Vestfálsko), v Braniborsku a dále v Čechách (Vinařice, Praha-Ruzyně) s ojedinělým výskytem také ve francouzské Akvitánii a směrem na východ dokonce až na Ukrajině (Schulze-Dörrlamm 1986, 614; Jiřík 2010, 169).

M. Schulze-Dörrlamm prezentovala ve své práci z roku 1986 celkem 13 lokalit s nálezy spon typu Rathewitz. Tři z těchto lokalit leží v Bádensku-Württembersku (**Hemmingen**⁶²⁰, **Runder Berg** bei Bad Urach⁶²¹, **Sponeck**, část města Sasbach am Kaiserstuhl⁶²²), tři v Sasku-Anhaltsku (**Wörmlitz**⁶²³, **Rathewitz**⁶²⁴, **Mahndorf**⁶²⁵) a po jedné v Bavorsku (**Kreuzwertheim/Wettenburg**⁶²⁶, Lkr. Main-Spessart, Dolní Franky), v Hessensku (**Glauberg**⁶²⁷, Lkr. Wetterau), v Severním Porýní-Vestfálsku (**Krefeld-Gellep**⁶²⁸, RgrBz. Düsseldorf) a v Braniborsku (**Reuden**⁶²⁹, Lkr. Oberspreewald-

⁶¹⁹ M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 615, Abb. 22.

⁶²⁰ **Hemmingen** – M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 614, Abb. 21: 2-3;12.

⁶²¹ **Runder Berg** – M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 614, Abb. 21: 8.

⁶²² **Sponeck** – pozdně římský kastel – dnes součást města Sasbach am Kaiserstuhl (Lkr. Emmendingen, spolková země Bádensko-Württembersko); M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 614, Abb. 21: 5.

⁶²³ **Wörmlitz** – M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 614, Abb. 21: 9.

⁶²⁴ **Rathewitz** – M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 614, Abb. 21: 10.

⁶²⁵ **Mahndorf** – M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 614, Abb. 21: 11.

⁶²⁶ **Kreuzwertheim/Wettenburg** – M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 614, Abb. 21: 14. D. Neubauer 2007, Taf. 34: 5.

⁶²⁷ **Glauberg** – M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 614, Abb. 21: 7.

⁶²⁸ **Krefeld-Gellep** – M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 614, Abb. 21: 6.

⁶²⁹ **Reuden** – M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 614, Abb. 21: 1.

Lausitz). Mimo území Německa pak uvedla po jednom exempláři z JZ Francie (**Toulouse**⁶³⁰, dép. Haute-Garonne, reg. Okcitanie), v Čechách (**Vinařice**⁶³¹) a na Ukrajině (**Želežovice**⁶³²).

6.3.3 Nositelé a varianty typu Rathewitz

Železné samostřílové spony se těšily velké oblibě již v mladší DŘ např. ve východogermánské przeworské kultuře. Železné deriváty samostřílových spon s pevným zachycovačem skupiny Almgren VI, 2 z DSN, jako jsou typy Rathewitz a Miltenberg, však představují fenomén střeoevropského Polabí s charakteristickým výskytem především v JZ Německu a další distribuční oblastí mezi Čechami a Durynskem. Spony obou typů jsou známy nejen z hrobů, ale také z mnoha jihoněmeckých či franckých výšinných sídlišť. V nížinných osadách se, dle současného stavu bádání, vyskytují podstatně méně. K sepnutí oděvu je používali **jak muži, tak ženy**, v jejichž hrobech se na rozdíl od mužů mohou vyskytovat nejenom jednotlivě, ale také po dvojicích (v párech) (Neubauer 2007, 118-120).

Za zvláštní variantu spon typu Rathewitz považuje M. Schulze-Dörrlam **spony typu West Stow**⁶³³ z pol. 5. stol. n. l., které mají stejnou konstrukci, tvar lučičku i směrem nahoru zahnutou nožku s krátkým pevným zachycovačem, jako spony typu Rathewitz. V jejich případě je však nožka trapézovitě rozšířená. Tento typ definovala M. Schulze-Dörrlam na základě jediného exempláře – bronzové samostřílové spony z eponymní lokality **West Stow**⁶³⁴ (Tab. 13: Obr. 4c) v hrabství Suffolk ve V Anglii, který je po celé délce zdoben příčným fasetováním. Zároveň je svou stavbou **podobný** durynským **sponám typu Glaston**, které byly vedle Německa rozšířeny také v JV Anglii (viz výše). Tyto spony (typ Glaston) jsou rovněž zdobeny fasetovanou výzdobou a mají nožku, jejíž

⁶³⁰ **Toulouse** – M. Schulze-Dörrlam 1986, S. 614, Abb. 21: 4; 13.

⁶³¹ **Vinařice** – M. Schulze-Dörrlam 1986, S. 614, Abb. 21: 16. V současné době jsou z území Čech známy 2 exempláře spon typu Rathewitz – vedle starého nálezů z eponymního pohřebiště ve Vinařicích pochází nový nález ze zahloubeného objektu č. 618 objevený v roce 2006 na polykulturním sídlišti v dnešní **Praze-Ruzyni** (M. Kuchařík – M. Bureš – I. Pleinerová – J. Jiřík 2008, s. 223, Obr. 16 na s. 221).

⁶³² **Želežovice** – M. Schulze-Dörrlam 1986, S. 614, Abb. 21: 15.

⁶³³ **typ West Stow** – M. Schulze-Dörrlam 1986, S. 617-619.

⁶³⁴ **West Stow** – M. Schulze-Dörrlam 1986, S. 617, Abb. 26.

konec je ohnut směrem vzhůru, jejich charakteristickým znakem je ale kroužek zavěšený v očku na hlavici lučíku [tzv. Bügelringfibeln]. Spona z West Stow byla nalezena uvnitř zahlobené chaty, v jejíž výplni se nacházel také kostěný hřeben s plochou trojúhelníkovitou rukojetí, jaké se vyskytují ve výbavě českých a durynských kostrových hrobů, kde jsou datovány do starší fáze II. stupně podle Kurta Böhnera (450-480 n. l.), zatímco v mladší fázi na konci 5. a na poč. 6. stol. (480-525 n. l.) se v hrobech již neobjevují (Böhner 1958, 17; Schmidt 1970, 13; Schulze-Dörrlamm 1986, 617; 619). K typu West Stow či zvláštní variantě spon typu Rathewitz je tak možné nověji zařadit, byť s určitou opatrností, např. železnou sponu z výšinného sídliště **Rybník-Krivín**⁶³⁵ (okr. Levice), která svým tordovaným lučíkem připomíná spíše spony typu Miltenberg, ke kterým ji řadí Karol Pieta⁶³⁶, zároveň má ale i plochou, šikmo vzhůru vytaženou, trapézovitě rozšířenou nožku charakteristickou pro spony typu Rathewitz a jejich variantu West Stow (Pieta 2008, 471; Tejral 2015, 346). Podobnou, lehce trapézovitou, na konci mírně ohnutou nožku má také železná spona z depotu nalezeném na vrchu **Buschberg-Steinmandl**⁶³⁷ (Kr. Mistelbach) v Dolním Rakousku (Szameit 1997, 241; Tejral 2015, 346). Železné či bronzové exempláře s protáhlou, páskovou, na konci trapézovitě rozšířenou nožkou, které jsou příbuzné typu West Stow a Glaston, a jejichž nožka bývá také často zvednuta mírně šikmo vzhůru, byly nedávno vyčleněny jako **typ Burgellern**, resp. varianta **Rathewitz/Burgellern** (Tab. 13: Obr. 4b) (Haberstroh 2003, 245-246). Tyto spony mají, stejně jako typy Miltenberg a Rathewitz, samostřílovou konstrukci uchycenou v horní části lučíku jeho obepnutím v plné šíři kolem osy vinutí. Výrazná koncentrace této varianty spon je dokumentována v Bavorsku, kde jsou nacházeny především ve vyšších polohách, na často hrazených výšinných sídlištích jako je **Reisberg u Burgellernu**⁶³⁸ (Lkr. Bamberg), **Gangolfsberg u Oberelsbachu**⁶³⁹ (Lkr. Rhön-Grabfeld), **Wettenburg u Kreutzwertheimu**⁶⁴⁰ (Lkr. Main-Spessart), **Ehrenbürg u**

⁶³⁵ **Rybník-Krivín** – K. Pieta 2008, Abb. 7: 7; J. Tejral 2015, S. 344, Abb. 31: 5.

⁶³⁶ K. Pieta 2002, S. 243.

⁶³⁷ **Buschberg-Steinmandl** – E. Szameit 1997, Taf. 5:10; J. Tejral 2015 S. 344, Abb. 31: 6.

⁶³⁸ **Reisberg/Burgellern** – J. Haberstroh 2003, S. 243, Abb. 25: 6.

⁶³⁹ **Gangolfsberg/Oberelsbach** – D. Rosenstock 1992, S. 195, Abb. 6: 19; J. Haberstroh 2003, S. 247, Abb. 28: 10-11.

⁶⁴⁰ **Wettenburg/Kreutzwertheim** – J. Haberstroh 2003, S. 247, Abb. 28: 12.

Schlaifhausenu⁶⁴¹ (Lkr. Forchheim), **Lorenzberg u Epfachu**⁶⁴² (Lkr. Landsberg am Lech) nebo **Straubing**⁶⁴³ (Lkr. Straubing-Bogen). Předchůdcem těchto železných spon z DSN by, podle Jochena Haberstroha, mohly být velmi podobné železné exempláře s trapézovitě rozšířenou nožkou z $\frac{2}{2}$ 4. stol. z oblastí severního Polabí, ke kterým patří např. nálezy z **Pritzieru**⁶⁴⁴, **Perdöhl**⁶⁴⁵ (Lkr. Ludwigslust-Parchim, spolková země Meklenbursko-Přední Pomořansko) nebo **Wulfingenu**⁶⁴⁶ (Lkr. Hildesheim, spolková země Dolní Sasko) aj. (Haberstroh 2003, 245-246). Tyto spony, zdobené na okrajích fasetováním, mají oproti typům Rathewitz a Miltenberg stále ještě širší spirálu vinutí, jak tomu bylo zvykem u spon z DŘ, doporučně se ale již blíží mladším sponám z DSN, protože jsou opatřeny krátkým pevným zachycovačem a trapézovitou nožkou, která je stejně dlouhá jako lučík.

6.3.4 Datace

Datace spon typu Rathewitz byla stanovena na základě jejich uložení v hrobových celcích v přítomnosti dalších chronologicky citlivých milodarů. Za nejstarší hrobový celek obsahující pár železných spon typu Rathewitz bývá považován ženský kostrový **hrob 530** na pohřebišti v **Krefeld-Gellep**⁶⁴⁷ v dolním Porýní (RgrBz. Düsseldorf, spolková země Severní Porýní-Vestfálsko), který byl pomocí skleněného (lahve a poháru) a keramického inventáře (pohár s nožkovitou podstavou) datován do období vlády krále Childericha, tj. do pol. až $\frac{3}{4}$ 5. stol. Do poč. $\frac{2}{2}$ 5. stol. byly datovány kostrové **hroby 43**⁶⁴⁸ a **50**⁶⁴⁹ v **Hemmingenu** (Lkr. Ludwigsburg, spolková země Bádensko-Württembersko) (Schulze-Dörrlamm 1986, 615-616).

⁶⁴¹ Ehrenbürg/Schlaifhausen – J. Haberstroh 2003, S. 247, Abb. 28: 13.

⁶⁴² Lorenzberg/Epfach – J. Haberstroh 2003, S. 247, Abb. 28: 14.

⁶⁴³ Straubing – J. Haberstroh 2003, S. 247, Abb. 28: 15.

⁶⁴⁴ Pritzier – J. Haberstroh 2003, S. 247, Abb. 28: 3.

⁶⁴⁵ Perdöhl – J. Haberstroh 2003, S. 247, Abb. 28: 4.

⁶⁴⁶ Wulfingen – J. Haberstroh 2003, S. 247, Abb. 28: 15.

⁶⁴⁷ Krefeld-Gellep – M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 614, Abb. 21: 6; S. 616, Abb. 23.

⁶⁴⁸ Hemmingen (hrob 43) – M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 614, Abb. 21: 2-3.

⁶⁴⁹ Hemmingen (hrob 50) – M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 614, Abb. 21: 12; S. 616, Abb. 24.

Naproti tomu všechny durynské kostrové hroby, obsahující spony typu Rathewitz, zařadil Berthold Schmidt do svého stupně IIb, tedy až do pozdního 5. a raného 6. stol. Tento pozdní výskyt dokládají např. dva bronzové exempláře z ženského kostrového **hrobu 287 v Rübenachu**⁶⁵⁰ (část města Koblenz, spolková země Porýní-Falc) (Schulze-Dörrlamm 1986, 614-617). Obecně je datace železných samostřílových spon typu Miltenberg a zvláště pak o něco mladšího typu Rathewitz/Burgellern, které B. Schmidt (pro Durynsko) a D. Rosenstock (pro Dolní Franky v Bavorsku) kladou na přelom 5. a 6. stol. n. l., ztížena nedostatečnou pramennou základnou, protože ne na všech nalezištích včetně uzavřených nálezových celků je doložena horní hranice tohoto časového zařazení. Výskyt těchto spon ve staromerovejských hrobech ale ukazuje, že byly nošeny přinejmenším do období vlády krále Childericha (458-481 n. l.) (Haberstroh 2003, 246).

Počátek používání spon typu Rathewitz začíná tedy s největší pravděpodobností nejdříve v **polovině 5. stol.** a **končí** zhruba v $\frac{1}{3}$ **6. stol. n. l.**, kdy se objevují jejich pozdní bronzové formy (Neubauer 2007, 119; Schulze-Dörrlamm 1986, 616-617). Jaroslav Jiřík klade hlavní výskyt těchto spon do období poslední třetiny 5. a na poč. 6. stol. (Jiřík 2010, 169). Výskyt spon typu Rathewitz v rámci vinařické skupiny tak spadá do její mladší vrcholné fáze **ve stupni D3** a délkou svého výskytu trvání vinařické skupiny překračují až **do stupně E1** tedy do durynské fáze doby stěhování národů v Čechách. Původ těchto spon je spatřován v labskogermánské sídelní oblasti nejpravděpodobněji na území Alamanů, odkud se kontaktem a pohybem drobných skupin obyvatelstva nebo i jednotlivců dostávaly jak do sousedních oblastí, tak někdy i do vzdálenějších míst evropského barbarika (Droberjar 1999, 8; týž 2005b, 112).

6.4 SPONY TYPU BREITENFURT (FORMA PRITZIER-PERDÖHL)

(labskogermánské)

- **Praha-Dejvice/Podbaba** (Mailbeckova cihelna) – hrob 5 (1 ks, Br)

⁶⁵⁰ **Rübenach-Koblenz** – M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 616, Abb. 25.

- **Praha-Zličín** – hrob 162 (2 ks, Br + Au)⁶⁵¹
- **Liteň-Dolní Vlece** – detektorový nález (1 ks, Br)

6.4.1 Dějiny bádání, původ a rozšíření

Meklenburské spony formy Pritzier-Perdöhl (Tab. 18), vyčlenil Herbert Kühn, spolu s jím tvarově příbuznými saskými exempláři, jako skupinu spon, kterou nazval **typ 72 Breitenfurt**⁶⁵².

Tento druh spon se 3 knoflíky na záhlavní destičce, jehož původ je přisuzován kmeni Sasů, je jednoduchou **formou jedněch z nejstarších lučikovitých spon severoněmeckého dolního Polabí** zastoupenou především ve spolkových zemích **Meklenbursko-Přední Pomořansko a Dolní Sasko**. Směrem na jih se tyto exempláře vyskytují ve středním a JZ Německu a směrem na východ pak ojediněle v Čechách, na Moravě a v Dolním Rakousku. Nejvýchodněji se tato forma spon objevuje v západobaltském kulturním okruhu na severovýchodě Polska a v přilehlé kaliningradské oblasti, kde se ale setkáváme již spíše s jejich lokálními variantami či napodobeninami původních kontinentálních saských vzorů (viz dále).

Kühnův typ Breitenfurt, je nejvíce rozšířen ve své domovské oblasti, tedy zejména v severoněmecké nížině mezi ústím řek Vezery a Odry (Tab. 18: Obr. 1). Tuto nálezovou oblast rozšířil později o region mezi ústím řeky Labe a Vezery Horst Wolfgang Böhme⁶⁵³, který typ Breitenfurt rozdělil do 2 variant:

a) formu Oldendorf-Issendorf (Tab. 18: 3) s těžištěm rozšíření západně od řeky Labe (tzv. saská varianta);

⁶⁵¹ Autoři výzkumu pohřebiště vinařické skupiny v Praze-Zličíně, přičítají dvojici lučikovitých spon z hrobu 162 ke Kühnově typu Breitenfurt (Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík 2015, 161). Morfologicky tomuto typu skutečně odpovídají, od klasických saských forem se však liší svou vybíjenou výzdobou v podobě kruhových oček, které se nedrží jen při okrajích, ale vyplňují celou vnitřní plochu záhlavní destičky s nožkou. Současně mají netypický, plasticky vystouplý obvodový rámeček, podobně jako imitace spon typu Breitenfurt v podobě malých mazurských exemplářů v SV Polsku (viz Hilberg 2009, 207). Od typu Breitenfurt odlišuje spony z Prahy-Zličína také výzdoba lučiku, který není hladký a nezdobený či příčně žebrovaný, nýbrž podélně členěný římsovitými schůdky, přičemž jsou jednotlivé římsy navíc zdobeny přesekáváním a středem lučiku prochází pás vybíjených, tangenciálně pospojovaných kroužků. Rozdílem oproti běžným bronzovým spínadlům je také zušlechtění jejich povrchu zlacením horkou cestou.

⁶⁵² H. Kühn 1974, Band 2, S. 869-877; S. 870, Karte 36; Taf. 274; týž 1981, S. 48-51.

⁶⁵³ H. W. Böhme 1986, S. 554-558; S. 556, Abb. 73.

b) formu Pritzier-Perdöhl (Tab. 18: 2), která je doložena východně od Labe v oblasti rozkládající se od západomeklenburských žárových pohřebišť až po prostor středního Německa (tzv. meklenburská varianta) (Böhme 1986, 557-558; Droberjar – Stolz 2005, 524; Hilberg 2009, 205).

Nezávisle na to nazval spony formy Pritzier-Perdöhl Hans Ulrich Voß jako tzv. meklenburské spony se 3 knoflíky⁶⁵⁴.

Obě skupiny spon – forma Pritzier-Perdöhl a Oldendorf-Issendorf – si jsou značně podobné, liší se však délkou lučíku, který je u formy Oldendorf-Issendorf proporčně delší, než u spon formy Pritzier-Perdöhl. Obě varianty mají v zásadě polokruhovitou záhlavní destičku osazenou 3 ozdobnými knoflíky. Zatímco však forma Pritzier-Perdöhl má záhlavní destičku čistě polokruhovou s výrazně profilovanými knoflíky, které jsou tak od ní zřetelně odděleny, skupina Oldendorf-Issendorf má záhlavní destičku, jejíž půlkruh je většinou mírně zkosen do tvaru nevýrazného čtyřúhelníku nebo trojúhelníku a přechod ke knoflíkům je nevýrazný a plynulý. Středové pole záhlavní destičky bývá u této varianty navíc vyduté a vedle delšího lučíku má forma Oldendorf-Issendorf oproti typu Pritzier-Perdöhl, také mnohem častěji spíše dlouze protáhlou rombickou nožku, která někdy získává až oválný tvar (Bemmann 2008b, 150; Böhme 1986, 587; Droberjar – Stolz 2005, 524; Hilberg 2009, 205).

6.4.2 Podoba a vývoj spon typu Breitenfurt

Spony formy Pritzier-Perdöhl nazvané podle 2 eponymních, od sebe nedaleko vzdálených, žárových nekropolí na severu Německa (spolková země Meklenbursko-Přední Pomořansko), jsou jednoduchou **formou levnějších** šatových **spínadel**, které byly **vyráběny z bronzu** nebo ze **slitiny stříbra** se silným obsahem bronzu (Kühn 1974/2, 869). Je pro ně charakteristická **polokruhovitá záhlavní destička** se **3** ozdobně profilovanými **knoflíky**, které jsou však často plastické jen z vrchní (pohledové) strany, zatímco jejich vnitřní strana je plochá a tvoří pevnou součást záhlavní destičky, s kterou

⁶⁵⁴ H.-U. Voß 1991 Neue völkerwanderungszeitliche Fibeln aus Brandenburg und Mecklenburg / Vorpommern. Zeitschr. Arch. 25, 55-66; (zde S. 59; 63).

byly knoflíky současně odlity. Volné plášťové knoflíky nasazené zvláště na konce osy vinutí a na trn na vrcholu záhlavní destičky se vyskytují méně často. Na rozdíl od formy Oldendorf-Issendorf, jejíž lučík může být někdy i střežovitě hraněný, mají vždy **páskový lučík**, který je zpravidla stejnoměrně široký, případně se může od záhlavní destičky k nožce nepatrně zužovat a na vnější straně je bochánkovitě **vydutý**, čímž získává typický **obloučkovitý průřez** připomínající ležaté písmeno -D-. Bývá jak hladký, nezdobený, tak i příčně rýhovaný nebo žebrovaný a to buď u kořenů lučíku, nebo ve skupinách rozmístěných po jeho délce. Plochá, **rombická nožka** může být někdy, stejně jako u formy Oldendorf-Issendorf, výrazně protažená, častěji si ale zachovává svůj kosočtvercový tvar a **nebývá zakončena zvířecí hlavičkou**, jak je tomu většinou u jiných lučíkovitých spon DSN (např. typ NF-W a GU, Krefeld apod.), nýbrž výrazně **profilovaným knoflíkem** nebo **podlouhlou**, na vnější straně vypouklou, **bochánkovitě tvarovanou patkou** zdobenou zpravidla příčným rýhováním. Konstrukce samostřílového vinutí na vnitřní straně spony je na záhlavní destičce uchycena buď 1 středovou, nebo 2 ma, po stranách přiletovanými, fixačními ploténkami, kterými prochází osa vinutí, jejíž konce jsou proti vyklouznutí opatřeny buď drobnými nýtky, postranními knoflíky nebo jsou pouze jednoduše zahnuty. Krátký, otevřený zachycovač na vnitřní straně nožky, má nejčastěji jednoduchý obdélný nebo lehce lichoběžníkovitý tvar a bývá umístěn na středové ose nožky u místa rozhraní nožky s lučíkem. Plochy spon jsou většinou nezdobené, jen někdy mají podél okraje záhlavní destičky s nožkou prostou vybíjenou výzdobu, nejčastěji v podobě jednoduchých obloučků nebo polokroužků se středovou tečkou, které kopírují jejich tvar po obvodu. Velikost spon formy Pritzier-Perdöhl se obvykle pohybuje v rozmezí cca 5 – 6,5 cm (Bemmann 2008b, 150; Hilberg 2009, 205; Kühn 1974/2, 869).

Jednoduchý vzhled, působící oproti jiným, pečlivě a uměleckořemeslně zpracovaným exemplářům lučíkovitých spon ze 2/2 5. stol., zastaralým, téměř primitivním dojmem, připomínající rané formy, spojoval H. Kühn s dějinnými událostmi. Spony typu Breitenfurt (formy Pritzier-Perdöhl a Oldendorf-Issendorf), jejichž těžiště se nachází v S Německu, ve staré sídelní oblasti Sasů a Frísů, se podle něj vyvinuly v okrajových částech tehdejšího světa, který byl odříznut od dědictví antiky a centra hlavních evropských událostí. Na sever Německa tak často nepronikaly ani nové módní doplňky, které vnašely

inspiraci a cizí impulzy do tvorby místních řemeslníků. Pevnišší Sasové, kteří tyto vzdálené krajiny obývali, sídlili na území rozprostírajícím se od řeky Ijssel v dnešním Holandsku až k Labi a Odře, která tvořila jejich východní hranici se Slovany. Na JV byli jejich sousedy středoněmečtí Durynkové, na Z a na J pak Frankové, kteří v této době zažívali velký rozmach související s postupným budováním Francké říše. Sami Sasové tak museli čelit jejich dobývání. Jejich odříznutí od světa velkých změn a de facto obranná pozice jsou proto zřejmě příčinnou, proč u nich po dlouhou dobu přežívaly staré jednoduché tvary, které nevznikaly v bohatých uměleckořemeslných dílnách, jako francké spony, ale v mnohem chudším prostředí, kde byly odlévány místními bronzaři. Protože však mezi oběma oblastmi (Sasy a Franky) neustále probíhaly kontakty, způsobené vojenskými konflikty, vyskytují se někdy vzácně i na merovejském území v Porýní. Největší zastoupení mají ale ve svých domovských oblastech na S Německa. Podstatně méně se pak nacházejí i v jiných sousedních krajích, kromě již zmiňovaných Franků a oblasti JZ Německa, pak zejména ve středním Německu u Durynků. Kontakt mezi meklenburskými a středoněmeckými nalezišti tvořila, jak dosvědčuje řada nových nálezů, oblast Staré marky. Z Durynska se tyto spony pak zřejmě dostaly i do Čech, a podél pobřeží Baltského moře až do Východního Pruska, kde ještě v této době kvetl obchod s jantarem (Bemmann 2008, 150; Kühn 1974/2, 869; 871; týž 1981, 49). Ve 2/2 5. stol. mělo západní Pobaltí vztahy pouze se svými nejbližšími západními sousedy, kterými byly právě germánské kmeny v Meklenbursku, proto mají místní spony se 3 knoflíky typu Breitenfurt (vyskytující se v poslední fázi pohřebišť samlandsko-natangijské kultury Dollkeim-Kovrovo) tvarově blíže k východní meklenburské variantě těchto spon, tedy k typu Pritzier-Perdöhl, nežli k západnější saské variantě Oldendorf-Issendorf. Obecně platí, že rozsah variability, zaznamenaný v rámci tohoto jednoduchého typu spon, je poměrně velký a podrobná analýza dílčích detailů tak v některých případech může vést k rozlišení jejich regionálních variant, což je případ spon pocházejících právě ze vzdálenějších oblastí na SV Polska a z Kaliningradské oblasti, kde se vedle importovaných exemplářů objevují i spony, které se od pevně definovaného meklenburského typu odlišují některými výzdobnými prvky a jsou proto považovány za

západobaltské imitace⁶⁵⁵. Jednou z těchto odchylek je výzdoba lučíku, který je členěn nejen horizontálně (příčnými žebry či rýhami), ale i vertikálně podélnými liniemi. Za lokální mazurské varianty mohou být také pokládány malé bronzové spony se 3 knoflíky z mazurské a západo-sudaufijské oblasti Gołdap na SV Polska, které se od typu Breitenfurt odlišují pouze plasticky vystouplým obvodovým rámečkem lemujícím vnitřní pole záhlavní destičky s nožkou. K výskytu těchto forem lučíkovitých spon v baltském prostředí, interpretovaným někdy jako doklad námořního obchodu s jantarem probíhajícím mezi samlandskými pobřežními oblastmi a Z Evropou, který zastával H. Kühn, se však V. Hilberg staví spíše skepticky, neboť formy kontaktů mezi západem a východem mohly probíhat i na zcela jiných úrovních (Bemmann 2008b, 150; Hilberg 2009, 205-207).

6.4.3 Dace

Pokusy o přesné časové zařazení spon typu Breitenfurt, včetně způsobů jejich nošení a umístění na kroji, je v jejich domovských oblastech komplikováno užíváním žárového ritu. Všechny nálezy navíc pocházejí z uren, které neobsahují žádné mince. Proto se jejich jednotlivé dace poměrně liší, protože hroby mohou být datovány pouze na základě přítomnosti jiných milodarů. To svého času vedlo H. Kühna ke klasifikaci těchto spon jako velmi dlouhodobého a neměnného typu, který se ve své původní formě vyskytoval téměř 2 století. Sám Kühn datoval tyto spony relativně pozdě od poč. 6. až do pol. 7. stol. Důvodem tak dlouhého přetrvávání a oblíbenosti tohoto jednoduchého tvaru byla podle něj již výše zmíněná skutečnost, že lid Sasů a Frísů žil na okraji tehdejšího kulturního dění (Kühn 1974/2, 877). Širokou daci opíral H. Kühn o dace některých vybraných hrobových celků, z nichž některé ale byly zařazeny již na poč. nebo do ½ 5. stol. (s čímž si Kühnova pozdní dace odporuje) a nejmladší do pol. 7. stol. Jako nejstarší datovaný severoněmecký urnový nález zmiňuje sponu **z Mahndorferské duny**⁶⁵⁶ na okraji Brém (spolková země Dolní Sasko), kterou Erns Grohne datoval do doby **okolo roku 400**. Podobný exemplář **z Mecklenburgu**⁶⁵⁷ zařadil Helmut Preidel do let **400-450**

⁶⁵⁵ V. Hilberg 2009, S. 206, Abb. 7.1.

⁶⁵⁶ **Mahndorferská duna** – H. Kühn 1974, Band 2, S. 872; Taf. 274: 72.8.

⁶⁵⁷ **Meklenburg** (žárový hrob) – H. Kühn 1974, Band 2, S. 872; Taf. 274: 72.9.

n. l. Walter Matthes datoval sponu z **Premslinu**⁶⁵⁸ do **5. až 6. stol.** Mnohem mladší dataci přinesl hrob ze **Stuttgart-Untertürkheimu**⁶⁵⁹ (spolková země Bádensko-Württembersko) v J Německu, který byl datován prostřednictvím skleněného poháru a jeho paralely s pohárem s hrotitým dnem bez zahnutého okraje z **hrobu 6 v Beckumu** (Lkr. Warensdorf, spolková země Severní Porýní-Vestfálsko), jenž obsahoval i napodobeninu solidu císaře Justiniána I. (527-565). Kurt Böhner datoval tento pohár do svého **stupně III (525-600)**, proto se předpokládá, že hrob z **Untertürkheimu** musel být do země uložen až **po roce 550 n. l.**, přičemž Joachim Werner datoval **hrob z Beckumu** dokonce až do doby **okolo roku 650** na základě přítomnosti dlouhého saxu, který se podle něj nevyskytuje dříve, než v 7. stol. Pozdní datací disponuje také **hrob 85 ze Schwarzhendorfu**⁶⁶⁰ (část obce Schwarzhendorf/Vilich-Rheindorf, vládní obvod Kolín nad Rýnem, spolková země Severní Porýní – Vestfálsko), který obsahoval skleněnou misku řazenou Ottou Doppelfeldem do období mezi lety **550-600**, a kterou Renate Pirling, stejně jako Kurt Böhner, datují do svého **stupně II** - tedy cca do období **450-525 n. l.** (Kühn 1974/2, 876-877; týž 1981, 49). O problematice datování nálezu **hrobu 5 z Prahy-Dejvic/Podbaby** (viz kap. 7.4.4.2).

Naprostá **většina současných autorů** se však přiklání k časnější **dataci spon typu Breitenfurt do pol. až 2/2 5. stol.** s těžištěm zejména v jeho 3/3 (Bemmann 2008, 150). Podle H. W. Böhmeho dorazila móda "podunajských" lučikovitých spon, které se v průběhu 5. stol. rozšířily v celém okruhu merovejských řadových pohřebišť, do Dolního Saska a Meklenburska patrně přes Durynsko někdy **kolem pol. 5. stol.** (Böhme 1986, 555-556). Tyto spony zde ale brzy podlehly konkurenčnímu boji s domácími formami, které představovaly spony s ramínky, rovnoramenné vrubořezové a destičkovité nebo křížové spony. **Jejich datace se tedy omezuje jen na 2/2 5. stol.** To, že byly lučikovité spony s polokruhovitou záhlavní destičkou a 3 knoflíky v S Německu nošeny **již v pol. 5. stol.**, dokládá výskyt spony formy Oldendorf-Issendorf na pohřebišti **ve Westerwanna** (Lkr. Cuxhaven, spolková země Dolní Sasko), neboť pohřbívání na téměř všech známých

⁶⁵⁸ **Premslin** (zárový hrob) – H. Kühn 1974, Band 2, S. 873; Taf. 274: 72,19.

⁶⁵⁹ **Stuttgart-Untertürkheimu** (kostrový hrob) – H. Kühn 1974, Band 2, Taf. 273: 72,3.

⁶⁶⁰ **Schwarzhendorf** (kostrový hrob 85) – H. Kühn 1965, Taf. 52: 190; 1974, Band 2, Taf. 273: 72,5.

urnových hřbitovech na západě labsko-vezerského trojúhelníku, k nimž patří i toto pohřebiště, bylo ukončeno v době okolo pol. 5. stol., a proto jejich hroby neobsahují již žádné mladší nálezy ze $2/2$ 5. stol. To je považováno za doklad počátečního výskytu saských spon s polokruhovitou záhlavní destičkou ještě krátce před pol. 5. stol. Meklenburská varianta Pritzier-Perdöhl, která se na žárovém pohřebišti v **Perdöhl** objevuje až v jeho nejmladší fázi ve vrstvě s křížovými sponami typu Witmarsum, byla nošena ve stejné době jako saské spony formy Oldendorf-Issendorf. Proto lze předpokládat, že všechny severoněmecké lučikovité exempláře s polokruhovitou záhlavní destičkou vznikly kolem pol. 5. stol. a byly používány současně po celou jeho druhou polovinu (Böhme 1986, 557-558). Dataci do $2/2$ 5. stol. podporuje i následnost pohřbů na žárových pohřebištích v **Perdöhl** (Lkr. Ludwigslust, spolková země Meklenbursko-Přední Pomořansko) a **Issendorfu** (Lkr. Stade, spolková země Dolní Sasko) i datace inventáře kostrového hrobu v **Bachra**⁶⁶¹ (Lkr. Sömmerda, spolková země Durynsko), který byl díky fragmentu třívrstvého hřebene typu Ammerbuch s po stranách prohnutou polokruhovitou rukojetí a kruhovými ornamenty datován do období krále Childericha (458-481) (Bemmann 2008b, 149-152).

6.4.4 Příbuzné formy

Do stejného období a oblasti patří také lučikovité spony formy **Mahndorf-Mahlstedt**⁶⁶² s trojúhelníkovitě zkosenou polokruhovitou záhlavní destičkou se 3 knoflíky a téměř rovnoměrně širokou fasetovanou nožkou či úzce **příbuzné lučikovité spony s lalokovitě vykrajovanou záhlavní destičkou** (vždy se 3 laloky), které jsou rovněž **charakteristické pro dolnosaský a meklenburký region**. Na základě tvaru záhlavní destičky lze mezi nimi rozlišit saské varianty s pravoúhle nebo oble tvarovanými laloky od spon s obloukovitě vykrojenými trapézovitými laloky, které se naopak vyskytují hlavně ve středním a JZ Německu. K nejstarším lučikovitým sponám tohoto druhu patří severoněmecké spony typu **Liebenau-West Stow**⁶⁶³ s vykrajovanou, čtyřúhelníkovitou záhlavní destičkou, často provrtávanou 2 ma kruhovými otvory, příčně

⁶⁶¹ **Bachra** (kostrový hrob) – J. Bemmann 2008b, S. 151, Abb. 4.

⁶⁶² H. W. Böhme 1986, S. 556, Abb. 73.

⁶⁶³ H. W. Böhme 1986, S. 555, Abb. 72.

žebrovaným lučíkem a kosočtvercovou nožkou. Jedná se o specifický saský typ, který je, až na 1 exemplář z anglického **West Stow**⁶⁶⁴ (hrabství Suffolk, JV Anglie), rozšířen hlavně na evropském kontinentu. Naproti tomu severolabsko-anglické **formy Borgstedt-Rothwell a Bordesholm-Haslingfield**⁶⁶⁵, s úzkým, fasetovaným lučíkem a štíhlou, na konci trapézovitě rozšířenou či špachtlovitě tvarovanou nožkou, jsou naopak ostrovním typem vyskytujícím se, vedle pohřebišť v **Bordesholmu a Borgstedtu** (oboje Lkr. Rendsburg-Eckernförde, spolková země Šlesvicko-Holštýnsko) především v Anglii (Bemmann 2008b, 153, Böhme 1986, 556-557).

6.4.5 Nositelé

Způsob nošení saských spon v jejich domovské oblasti nelze vzhledem k žárovému pohřebnímu ritu a uložení spon do uren rekonstruovat. Jak ale dokládá malé **pohřebiště v Liebersee**⁶⁶⁶ (Lkr. Nordsachsen, spolková země Sasko), kde byly objeveny 2 pohřby se sponami formy Pritzier-Perdöhl, byly meklenburské spony se 3 knoflíky ve $2/2$ 5. stol. u Durynků nošeny již v oblasti pánve (Bemmann 2008, 150; 153). Na žárových pohřebištích v Z Meklenbursku, stejně jako u žárových nekropolí v samlandsko-natangijské kultury Dollkeim-Kovrovo v Pobaltí, byly tyto jednoduché malé lučikovité spony prokazatelně používány jak jednotlivě, tak i v párech a nemusely by tedy být striktně vázány jen na jedno pohlaví (Hilberg 2009, 207). Často jsou ale nacházeny i jejich samostatné exempláře v kombinaci s jiným typem současných spínadel, jak je tomu např. u dolnosaského **pohřbu J 10/B 4 v Liebenau**, kde byla uložena 1 spona formy Oldendorf-Issendorf a 1 exemplář s lalokovitě vykrajovanou záhlavní destičkou typu Liebenau-West Stow (Böhme 1986, 557).

Kontinentální saské lučikovité spony typu Breitenfurt formy Oldendorf-Issendorf i Pritzier-Perdöhl byly jednoduchým oděvním doplňkem používaným především u pevninských Sasů v oblastech mezi Vezerou a dolním Labem a běžným germánským obyvatelstvem v Z Meklenbursku. Nálezy exemplářů formy Pritzier-Perdöhl ve středním

⁶⁶⁴ **West Stow** – H. W. Böhme 1986, S. 554, Abb. 71: 1.

⁶⁶⁵ H. W. Böhme 1986, S. 555, Abb. 72.

⁶⁶⁶ **Liebersee** – J. Bemmann 2008b, S. 155, Abb. 8.

a J Německu mohou být spojovány s přesunem částí kmenů z Meklenburska do jižnějších regionů či jinou formou vzájemných kontaktů mezi Meklenburskem a Durynskem, odkud se tyto spony dostaly dalšími kontakty do Čech, odkud dnes známe celkem 4 exempláře (Praha-Dejvice, Liteň – Dolní Vlence, pár spon z Prahy-Zličína, viz kap. 7.4.4). Dva exempláře formy Oldendorf-Issendorf z anglických lokalit **West Stow**⁶⁶⁷ (hrabství Suffolk) a **High Down**⁶⁶⁸ (hrabství Západní Sussex) jsou tak zcela jistě archeologickým dokladem přistěhovalců z labsko-vezerské oblasti do JV Anglie (Böhme 1986, 557). Celkově jsou obě formy saských lučíkovitých **spon typu Breitenfurt spínadlem^{2/2} 5. stol.** a v chronologii české vinařické skupiny patří do její mladší a zejména závěrečné fáze ve stupni **D3 až počátku následného stupně E1 DSN.**

6.5 PTAČÍ SPONY

(západogermánské – franko-alamansko-burgundské)

- **Vinařice** – kostrový hrob (1 ks, Cu/Br + Ag + Au)

6.5.1 Dějiny bádání a druhy ptačích spon

Ptačí spony (Tab. 19) jsou staršími **zástupci** velké skupiny **malých destičkovitých spon z pozdního 5. a 6. stol.**, které v merovejském období **sloužily** spolu s lučíkovitými sponami **k sepnutí dámského kroje.**

Motiv ptáka se na sponách a jiných typech šperků objevuje již v době laténské a setkáváme se s ním až do RS. Obzvlášť charakteristický je ale pro starší merovejské období v prostředí germánských řadových pohřebišť.

První souhrnné dílo a typologii ptačích spon vypracovala německá badatelka Gertrud Thiry, která již v roce 1939 představila podrobný soupis všech do té doby známých nálezů ptačích a orlích spon z raného středověku⁶⁶⁹. Na její práci navázala až téměř o 60 let později Ute Haimerl, která v rámci své disertace představila i aktuální

⁶⁶⁷ **West Stow** – H. W. Böhme 1986, S. 554, Abb. 71: 3.

⁶⁶⁸ **High Down** – H. W. Böhme 1986, S. 554, Abb. 71: 4.

⁶⁶⁹ Thiry, G. 1939: Die Vogelfibeln der Germanischen Völkerwanderungszeit. Bonn.

přehled již téměř dvojnásobného počtu kusů, ke kterým vypracovala nejenom novou chronologii, ale i odvození významu ptačího motivu a původu tohoto druhu spon⁶⁷⁰. Tříděním kategorie ptačích spon se ve svých monografiích dílčím způsobem dále zabývali např. také Frank Siegmund⁶⁷¹, Ursula Koch⁶⁷² Helmut Roth a Claudia Theune⁶⁷³ (Friedrich 2016, 83; Haimerl 1998, 90; Theune 2006, 546-548).

Gertrud Thiry rozdělila ptačí spony na základě použité výzdobné techniky a jejich vykládání drahými kameny nebo sklíčky celkem **do 5 skupin** na: **a) jednoduché formy s- nebo bez vykládání skleněnými či almandinovými vložkami** (Tab. 19: Obr. 3 a 4); **b) spony zdobené vrubořezem** (Tab. 19: Obr. 5); **c) spony zdobené cloisonnou technikou** (Tab. 19: Obr. 7); **d) spony zdobené cabochonem, filigránem a granulací**. Jako samostatnou skupinu pak vyčlenila ještě tzv. **gótské orlí spony** (Tab. 19: Obr. 2) (viz dále).

Pro první 2 skupiny platí, že jak spony s vrubořezovou výzdobou tak ty bez ní, mohou či nemusí být vykládány kamínky. Na základě přítomnosti či absence červených sklíček lze mezi nimi rozlišovat: **a) ptačí spony s nožkou, křídlem a ocasioními pery bez granátových výplní, b) ptačí spony, které mají granátem, almandinem nebo červeným sklíčkem vykládané jen očko, a c) ptačí spony s červenými kamínkovými vložkami jak v očku, tak na křídle a/nebo/ na ocasu.**

Podrobné třídění ptačích spon se v nových studiích opírá nejčastěji o tvar a podobu pařátů, ocasu a křídla ptáka, jeho celkový vnější obrys a druh použitých výzdobných technik. Z nich byly vytvořeny celkem 4 kombinační, chronologicky interpretovatelné skupiny, jejichž absolutní datace byla stanovena prostřednictvím mincemi datovatelných ženských hrobů nebo jiných chronologicky citlivých milodarů (Friedrich 2016, 83; Haimerl 1998, 93; Theune 2006, 549). Na základě uzavřených

⁶⁷⁰ Haimerl, U. 1998: Die Vogelfibeln der älteren Merowingerzeit. Bemerkungen zur Chronologie und zur Herleitung der Fibelgattung. Acta Praehistorica et Archaeologica 30, 90-105.

⁶⁷¹ Siegmund, F. 1998: Merowingerzeit am Niederrhein. Die frühmittelalterlichen Funde aus dem Regierungsbezirk Düsseldorf und dem Kreis Heinsberg, Köln.

⁶⁷² Koch, U. 2001: Das alamannisch-fränkische Gräberfeld im Pleidelsheim. Stuttgart.

⁶⁷³ Roth, H. – Theune, C. 1995: Das frühmittelalterliche Gräberfeld bei Weingarten (Kr. Ravensburg). Katalog der Grabinventare. Forsch. u. Ber. Vor- u. Frühgesch. Baden-Württemberg 44/1, Stuttgart.

hrobových celků tak byly pro tyto skupiny stanoveny 4 relativně krátké výrobní fáze: **fáze 1** (cca 460/70 - 490), **fáze 2** (cca 490 - 510), **fáze 3** (cca 510 - 550) a **fáze 4** (cca 550 - 570/80) (Haimerl 1998, 90; 95-101).

6.5.2 Rozšíření

G. Thiry se chybně domnívala, že ptačí spony pocházejí z **Černomoří** nebo z **podunajsko-východogermánské kulturní oblasti**, odkud se směrem **na západ** měly rozšířit **v pozdním 4. stol.** prostřednictvím **Gótů**. Za nejstarší doklady ptačího motivu považovala kování s cloisonnovou výzdobou v podobě orlů, která se v Přičernomoří a oblasti východního Podunají podařilo objevit v mužských hrobech již z doby okolo roku 400. Ptačí spony, tak jak je známe z 5. stol. ze západní Evropy se zde však nevyskytují a sama kování se od nich odlišují jak velikostí, tak funkcí a tvarem i směrem pohledu ptáka (Haimerl 1998, 90; 101; Theune 2006, 549; Thiry 1939, 11-18). **Velmi málo se** nejstarší ptačí spony nacházejí i **v oblastech bývalé svobodné Germánie**, kde jsou z fáze 1 ve $2/2$ 5. stol. známy jen ze 4 lokalit (2 nálezy pocházejí z Dolního Saska, 1 ze Staré marky v Sasku-Anhaltsku a 1 z Čech – viz Vinařice). Nová these o původu ptačích spon se tak opírá především o mapu jejich rozšíření. Ta dokazuje, že **největší kumulace raných exemplářů ptačích spon** se koncentrují **v bývalých sídelních oblastech Franků, Alamanů a Burgundů** (zejména v regionech Normandie, Ile-de-France, jižní Picardie, Burgundsko a na území mezi Seinou, Rýnem a Dunajem)⁶⁷⁴ (Tab. 19: Obr. 1). Podle všeho **vznikly v Galii v římsko-germánské kontaktní zóně** a jejich kořeny je třeba hledat v pozdně antickém umění, které Germáni přejali a přetvořili ve zcela nový styl. Z této původní oblasti se postupně rozšířily do JV Anglie (Kent), na území stř. Německa (Durynsko, Sasko-Anhaltsko) a do Vídeňské pánve (Dolní Rakousko, Čechy, J Morava, JZ Slovensko)⁶⁷⁵ (Haimerl 1998, 90; 101-103; Theune 2006, 549-550).

⁶⁷⁴ U. Haimerl 1998, S. 102, Abb. 4.

⁶⁷⁵ U. Haimerl 1998, S. 91, Abb. 1.

6.5.3 Podoba ptačích spon

Pokus o **ornitologické určení druhu ptáka** se zpravidla odvíjí od způsobu zobrazení jeho hlavy, zobáku, nohou nebo peří. V případě ptačích spon merovejského období se na základě provedení pařátů a míry zakřivení zobáku, někdy přímo hákovitě zahnutého, většinou předpokládá, že **se jedná o dravce**, někdy identifikované přímo jako orly, přičemž podoba ptáka může být jak silně stylizovaná a schématická, tak i detailně naturalistická (Odenweller, 2017, 307; Theune 2006, 546-547).

Spony bývají vyrobeny z **pozlačeného stříbra** nebo z **bronzu** a jejich velikost se pohybuje přibližně mezi **2-4 cm**. Pták je vždy zobrazen z **profilu** a tedy jen s **1 křídlem** znázorněným buď **na boku** (tedy v obrysu těla) nejčastěji jako na obou koncích zašpičatělý ovál nebo kapkovitý útvar, anebo **na zádech**. **Ocas** je zpravidla v **podobě lichoběžníku** nebo **trojúhelníku**. **Hlava obou exemplářů** v rámci jednoho páru spon bývá **orientována stejným směrem**, v naprosté většině případů **na pravou stranu**. Exemplář z Vinařic tak představuje jednu z méně častých výjimek orientovaných vlevo. Důležitým typologickým a chronologickým kritériem jsou podle U. Koch **tvary nohou**, resp. pařátů. Ty mohou mít buď **trojúhelníkovitý, okrouhlý, srpkovitý** anebo **zakrnělý srpkovitý tvar** a bývají umístěny na hrudi. Setkáváme se ale i s ptáky bez znázorněných nožiček. Různé části těla, zpravidla **oči** nebo **peří** jsou **zvýrazněny** buď **reliéfně** (rytí, vrubořez, vybíjení) nebo mohou být **vykládány** kamennými (nejčastěji almandinovými) či skleněnými **vložkami**. Způsob ztvárnění jednotlivých prvků a jejich detailů (hlavy, těla, peří) a kvalita provedení jednotlivých exemplářů se od sebe velmi liší (Friedrich 2016, 83; Haimerl 1998, 101; Koch 2001, 44-47; Theune 2006, 548-549).

Konstrukce vinutí ptačích spon je **samostřílová**. Osa procházela perforovanou přichytnou ploténkou přiletovanou na středové ose těla zhruba v místě před ocasem a jednoduchý obdélný zachycovač byl umístěn na spodní straně krku a ptačí hlavičky.

6.5.4 Nositelé

V DSN a době merovejské se **malé formy** spon (ptačí, destičkovité, zvířecí) používaly společně se **2 lučikovými** sponami jako **součást 4-sponového způsobu zapínání ženského kroje**. V prostředí germánských řadových pohřebišť jsou tedy zpravidla nacházeny 2 páry spon – 2 větší lučikovité spony a 2 menší destičkovité nebo

miniaturní lučikovité exempláře. Klasické **ptačí spony patří k raným formám malých spon**, které jsou většinou nacházeny **v párech v oblasti krku nebo hrudi**. Zatímco lučikovité spony na oděvu zřejmě žádnou spínací funkci neměly a sloužily hlavně ozdobě a reprezentaci v dolní části oděvu, 2 malé spony, stejně jako později i jen jedna samostatná, **sloužily k uchycení plédu** nebo svrchního **pláště** přehozeného přes spodní šat (tuniku). Díky pečlivé exkavaci nových nálezů bylo prokázáno, že ptačí spony **byly** na oděv **připínány v horizontální poloze**, tedy „v letu ptáka“, a nikoliv ve vertikální pozici, jak bývají většinou zobrazovány v publikacích. Hlava ptáků směřuje u obou exemplářů vždy stejným směrem – nejčastěji vpravo, a její umístění naznačuje i směr letu ptáků na oděvu. Pařáty směřují k zemi a přiléhají těsně k tělu (Haimerl 1998, 101; Theune 2006, 548-550).

6.5.5 Orlí spony

Samostatnou skupinu v rámci kategorie ptačích spon představují **orlí spony** (Tab. 19: Obr. 2), které jsou znázorňovány heraldicky z čelního pohledu. Orlí spony jsou mnohem vzácnější, než klasické ptačí spony a na rozdíl od nich bývají často velmi nákladně zpracované. Charakteristická je zejména technika přihrádkového emailu. Vyskytují se buď jako **malé cloisonnové orlí spony**, které jsou někdy stejně malých rozměrů jako běžné ptačí exempláře, nebo jako **cloisonnové orlí spony** střední velikosti či v podobě **velkých orlích spon**, které svou velikostí připomínají prsní štít. Tyto spony **mají vždy podobu dravého ptáka zobrazeného v poloze zepředu s křídly na obou stranách těla. Hlava je otočena na stranu, přičemž u párových spon hledí oba ptáci směrem k sobě**. Ne vždy jsou vytvořeny nohy a drápy ptáka a někdy tak bývá zobrazeno jen tělo s křídly a ocasním peřím. Na rozdíl od klasických ptačích spon byly na oděvu nošeny v kolmé (vertikální) poloze a jejich původ je spojován s Góty, u nichž se, podobně jako na území osídleném Gepidy, kromě symbolu orla nevyskytují žádné jiné zvířecí motivy (Theune 2006, 550-551).

6.5.6 Symbolika ptačích spon

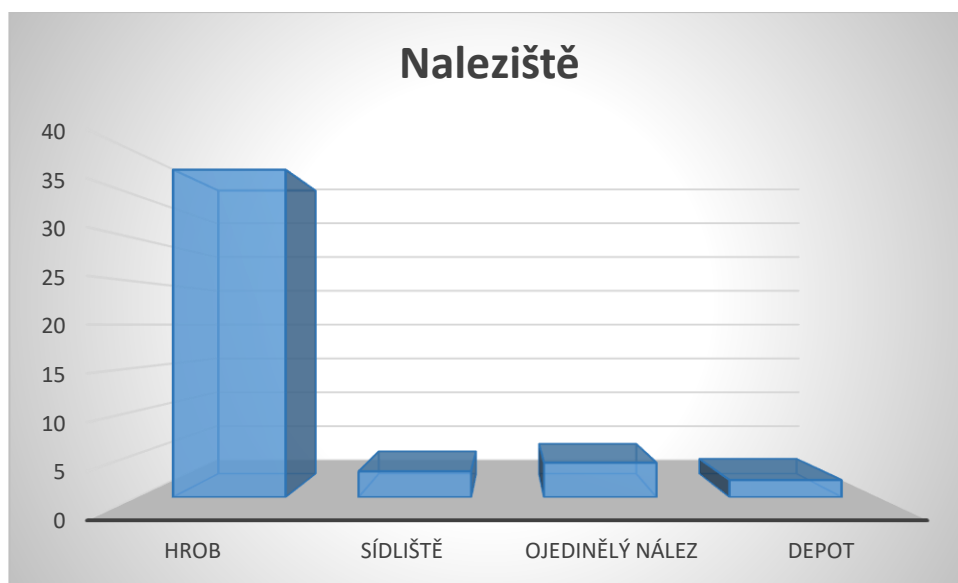
Symbol dravého ptáka patří v DSN k běžným motivům, přičemž germánský zvěrný ornament je odvozován z pozdně antických kořenů. **Motiv ptáka** nebo **orla** bývá často interpretován **ve spojitosti s křesťanskou a pohanskou mytologií** (orel/pták =

Kristus/Ódin). V raně křesťanském umění můžeme symbol orla interpretovat různými způsoby. Může buď představovat Krista jako Spasitele, který zachraňuje duše lidí a odnáší je do nebes, je tedy zároveň i symbolem pro nanebevzetí a také je znamením pokřtěných věřících či symbolem evangelisty Jana. Doklad pohanského pozadí motivu se nachází ve spojení s Ódinem a výskytem těchto zvířat v severské mytologii. **V těle některých ptáků** se navíc někdy setkáváme **se zašifrovaným tvarem ryby** (Tab. 19: Obr. 6), která má rovněž silnou spojitost s křesťanskou symbolikou. Jako zobrazení ryby je interpretováno vnitřní členění ptačího těla, které kopíruje jeho základní tvar tak, že se v trupu ptáka nachází buď zašpičatělý ovál, nebo struktura ve tvaru slzy, která působí dojmem silně schématického rybího těla, přičemž ocas ptáka je zároveň i ocasní ploutví ryby. Vnitřní kresbu v těle ptáka je v takovýchto případech možné interpretovat zároveň jako zobrazení peří i rybích šupin. Ryba ukrytá v těle ptáka je nejlépe rozeznatelná ve směru ptáka v letu, tedy v poloze, ve které byly ptačí spony nošeny na oděvu. Kombinace ztvárnění ptáka a ryby je v raném středověku jedním z motivů křesťanského umění. Dravý pták je v tomto výkladu symbolem Krista, zatímco ryba představuje smrtelného člověka nebo jeho duši. Ryba v pařátech dravce tak bývá interpretována jako alegorie Krista nesoucího duši zemřelého do nebe. Kombinace ptáka a ryby se ale vyskytuje i mimo křesťanský kontext. Zároveň není v případě ptačích spon vyloučena ani možnost, že předpokládaná kombinace motivu ptáka a ryby vznikla jen náhodou zjednodušením částí těla dravého ptáka, který byl v celé formě silně stylizován (Odenweller 2017, 309-310; Theune 2006, 551).

Ptačí spony jsou jednou z nejvýznamnějších forem tzv. malých spon staršího merovejského období. Vyvinuly se krátce po pol. 5. stol. v Z Evropě, v oblasti, která byla v intenzivních kontaktech s římským pohraničím na Rýnu a Dunaji a velmi pravděpodobně mají své kořeny, podobně jako spony v podobě mořských živočichů, v pozdně římském antickém umění (Haimperl 1998, 103). Z hlediska relativní chronologie vyplňují stupeň **D3-E2** DSN. Ptačí spona z Vinařic patří k nejstarším zástupcům těchto spon v Evropě vůbec a náleží do samého závěru vinařické skupiny či na poč. tzv. durynské fáze DSN v Čechách (stupeň E1).

7 SPONY VINAŘICKÉ SKUPINY V ČESKÝCH NÁLEZECH

Mezi českými nálezy zcela převládají exempláře pocházející jak z rozrušených, nikdy neprozkoumaných, tak kompletně nebo alespoň částečně zdokumentovaných hrobů. V sídlištním kontextu byly spony VS nalezeny pouze na 3 lokalitách (Karlovice-Čertova ruka, Praha-Ruzyně, Závist – Dolní Břežany). V 5ti případech se jedná o ojedinělý nález bez nálezových okolností (katastr obcí Kšely, Plaňany, Liteň – Dolní Vlence, 2x neznámé místo v západních Čechách), ve dvou případech byly spony součástí depotu jiných předmětů (Hřensko, Milčice).

V této části práce uvádím nejprve v abecedním pořadí seznam lokalit a typů spon, které na nich byly objeveny. Jednotlivé nálezy budou následně chronologicky a typologicky seřazeny a u každého budou představeny jejich nálezové okolnosti, popis, metrické údaje, evidenční označení a místo uložení.

7.1 LOKALITY S NÁLEZY SPON VS

7.1.1 HŘENSKO

Region: S Čechy, kraj Ústecký, okr. Děčín

Kategorie nálezu: hromadný nález (depot)

Řeka Labe představovala odpradáвна nejenom významnou dopravní tepnu, ale i přirozenou kulturní spojnici mezi českými regiony a oblastmi položenými geograficky na sever od České kotliny. V době stěhování národů pomáhala labská vodoteč zprostředkovávat zejména kulturní a obchodní transfer mezi labskogermánským kulturním prostorem ve středním a východním Německu a východogermánskými kulturami středního Podunají. Labská průrva v severní polovině Čech a přilehlé části Německa představuje koncentrací nálezů ukrytých v převážně nenápadných skalních dutinách a malých jeskyních labského kaňonu středoevropský fenomén. Předměty uložené v těchto skrýších pocházejí z různých období pravěku od eneolitu přes dobu bronzovou a laténskou až (jak nejnověji ukazuje depot z Hřenska) po dobu stěhování národů. Všechny tyto nálezy z labského údolí jsou v současné době interpretovány nejčastěji jako kultovní deponie, v tomto případě jako votivní dary související s labskou vodní cestou (Jiřík – Peša – Jenč 2008, 199-200; 205; Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, Obr. na s. 100-101).

Pískovcové oblasti severních Čech se již v 90. letech 20. stol. staly oblíbeným terčem zájmu soukromých hledačů s detektory kovů, kteří zde pátrají zejména po předmětech souvisejících s 2. světovou válkou. O hromadném nálezu několika stříbrných šperků s kousky zlomkového stříbra z DSN (Obr. 7), ke kterému došlo někdy v zimě mezi lety 1996-1997, se roku 2000 náhodně dozvěděli pracovníci Vlastivědného muzea a galerie v České Lípě Petr Jenč a Vladimír Peša. Depot byl objeven v labském údolí nedaleko Hřenska. První pokus obou archeologů o dohledání lokality, provedený na základě torzovitých informací, proběhl neúspěšně. Teprve v září roku 2005, kdy byly od detektorářů získány nové informace o poloze nálezu, se týmu archeologů, ve složení Petr Lissek (ÚAPP Most), Jana Smržová (FF Masarykovy univerzity v Brně), Petr Jenč a Vladimír Peša, podařilo lokalitu identifikovat a následným výzkumem rekonstruovat pravděpodobné nálezové okolnosti. Depot byl uložen ve špatně přístupné skalní dutině

kařonu řeky Labe, ve výšce přibližně 30-40 m nad hladinou vody. Vedle dvou kruhových šperků a několika drobných zlomků stříbra obsahoval i dvě stříbrné spony z 1. pol. 5. stol. n. l., které reprezentují plechová **spona typu Wiesbaden** (Obr. 6) a jednoduchá **spona s podvázanou nořkou typu Almgren 158** (Obr. 5) Předměty z depotu byly získány a odevzdány do sbírky Oblastního muzea v Děčíně (Jiřík – Peša – Jenč 2008, 186; 203; Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 100).

7.1.2 KARLOVICE – ČERTOVA RUKA

Region: SV Čechy, kraj Liberecký, okr. Semily

Kategorie nálezů: sídliště

Čertova ruka je rozsáhlý pískovcový útvar v CHKO Český ráj. Nachází se v oblasti „Hruboskalska“ na katastrálním území obce Karlovice (dříve uváděn Mašov) u Turnova. Geologicky se jedná o součást druhohorního pískovcového skalního města, které bylo v průběhu třetihor a čtvrtohor formováno rozsáhlými přírodními (erozními, denundačními a akumulacími) procesy (Demek 1965, 179; Benešová – Kalferst – Prostředník 1999, 55). Archeologicky je Čertova ruka významná polykulturní lokalita výšinného charakteru s doklady osídlení z různých období pravěku až středověku. Z regionálních badatelů se o její poznání nejvíce zasloužil Josef Vítězslav Šimák (muzeum Turnov) a Rudolf Turek (Státní arch. ústav Praha), kteří zde ve 30. letech minulého století navázali na terénní činnost domácích amatérských archeologů Ing. L. Nováka a J. Šourka (Benešová – Kalferst – Prostředník 1999, 55-56). Do širšího povědomí se nálezy z Čertovy ruky dostaly až roku 1947 zásluhou Jana Filipa, který je podrobně představil a časově i kulturně zařadil ve své publikaci „Dějinné počátky Českého ráje“. Areál Čertovy ruky je členěn na řadu pískovcových útvarů tvořených samostatnými skalními bloky s četnými výklenky, průrvami a převisy, které tým autorů (Jana Benešová, Jiří Kalferst a Jan Prostředník při moderním zpracování prostorové identifikace archeologických lokalit v oblasti Hruboskalska)⁶⁷⁶ pracovně rozdělil na 4 morfologicky od sebe oddělené části, z nichž nálezy z DSN pocházejí z prostoru Hlavního

⁶⁷⁶ J. Benešová – J. Kalferst – J. Prostředník 1999, s. 55-77.

masivu, a v rámci něj zejména z výplně tzv. Novákovy pece (Filip 1947, 225-228; Waldhauser – Košnar 1997, 125; Jiřík – Peša – Jenč 2008, 197; Jiřík 2008, 164; týž 2010, 173; týž 2011, 316; Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 101). Z jejího prostoru pochází velmi různorodý nálezový soubor kovových, skleněných a jantarových artefaktů z časné a starší fáze doby stěhování národů cizokrajného původu, jejichž provenience dokládá kontakty severní poloviny Čech hned s několika geograficky více či méně vzdálenými oblastmi ukazujícími do tří různých směrů (Obr. 4). Pískovcový masiv Čertova ruka není považován za běžnou sídlištní lokalitu. Nachází se mimo obydlenou zónu a sídelní oikumenu tradičního hospodářského charakteru, a i nálezy v něm učiněné neodpovídají svou skladbou a povahou (importy, drahé kovy, cennosti) běžnému sídlištnímu materiálu, už vůbec ne pak odpadu. Ve spojení s dobře krytou, a navíc exponovanou polohou se tak někdy uvažuje spíše o roli refugia či místa duchovních aktivit (Waldhauser – Košnar 1997, 125-126; Droberjar 2002, 116; Jiřík – Peša – Jenč 2008, 197; Jiřík 2008, 173; týž 2010, 175-176; týž 2011, 316). Netradiční složení a vzácnost některých deponovaných předmětů, dochovaných navíc z velmi neklidných časů Attilovy moci v Podunají, jejíž vliv zasáhl i do vývoje střední a západní Evropy, by minimálně první možnost podporovaly.

Nálezy spon zastupují 2 exempláře pocházející z prostředí tzv. Niemberské skupiny, tedy kulturní skupiny pozdní doby římské a starší fáze DSN, která se ve 4. stol. n. l. zformovala v oblasti středního a východního Německa (mezi řekami Labe, Spréva, Sála, Mulda, Havola a v části Dolní Lužice)⁶⁷⁷. Tato spínadla reprezentují **dva exempláře bronzových tzv. niemberských spon varianty B a C**⁶⁷⁸ z $1/3$ a $2/3$ 5. stol. (Obr. 1 a 2). Třetí exemplář zřejmě ze $2/3$ 5. stol. n. l. představuje bronzová **spona s knoflíkem na lučíku** (Obr. 3) s vazbou rovněž k oblastem položeným směrem na sever či severozápad od našeho území (Jiřík 2008, 166-167; týž 2010, 174; týž 2011, 316).

7.1.3 **KŠELY (dříve Horní Kšely)**

Region: Stř. Čechy, kraj Středočeský, okr. Kolín

Kategorie nálezů: ojedinělý nález

⁶⁷⁷ J. Jiřík 2010, s. 41.

⁶⁷⁸ podle L. Schulte 1997; J. Bemann 2001.

Bronzová **spona typu Gursuf**, (varianta Bákodpuszta) dochovaná bez bližších nálezových okolností⁶⁷⁹, byla nalezena na katastru obce Kšely⁶⁸⁰ na Kolínsku ve středních Čechách (Obr. 56). Do sbírky Regionálního muzea v Kolíně se dostala zásluhou MUDr. Františka Dvořáka, který její fotografii, avšak bez jakékoliv nálezové indicie, uveřejnil ve své publikaci z roku 1936 „Pravěk Kolínska a Kouřimska“⁶⁸¹. Bližší informace o nálezu, nejsou zaznamenány ani v inventáři Regionálního muzea v Kolíně.

7.1.4 LITEŇ-DOLNÍ VLENCE

Region: Stř. Čechy, kraj Středočeský, okr. Beroun

Kategorie nálezů: detektorový nález

Bronzová spona typu Breitenfurt, forma Pritzier-Perdöhl (Obr. 73) byla nalezena soukromým hledačem s detektorem kovů na katastru obce Liteň-Dolní Vlence, poloha Stříbrný potok. Bližší nálezové okolnosti nejsou v literatuře dostupné (Droberjar – Stolz 2005, 523-524).

7.1.5 LOVOSICE

Region: S Čechy, kraj Ústecký, okr. Litoměřice

Kategorie nálezů: kostrové pohřebiště

Soubor předmětů pocházejících ze 4 hrobů (snad většího pohřebiště) z DSN v Lovosicích se do Oblastního muzea v Litoměřicích dostal ze sbírky soukromého sběratele Gustava Justa. Hroby byly objeveny roku 1933 na zahradě pana Ing. Kerty ve Lhotecké ulici a jejich odkryv provedli Otto Tschakert a Gustav Just. Kostry spočívaly v natažené poloze na zádech s rukama podél těla a byly uloženy v hrobových jamách orientovaných ve směru Z-V. Popis nálezové situace a pohřební výbavy zůstal zaznamenán v deníkových zápiscích Gustava Justa uložených dnes rovněž v muzeu v Litoměřicích. Dva ze čtyř

⁶⁷⁹ B. Svoboda 1965, s. 241.

⁶⁸⁰ Dříve byla obec Kšely rozdělena na dvě samostatné části (Horní a Dolní Kšely).

⁶⁸¹ F. Dvořák 1936, s. 100, Obr. 29:5.

objevených hrobů byly vybaveny sponami. **Hrob 1** obsahoval bronzovou, původně pozlacenou **sponu** s polokruhovitou záhlavní destičkou s 1 knoflíkem a dlouhou jazykovitou nožkou řazenou k **typu Oslip** (Obr. 13). **Hrob 3** obsahoval podle zápisků G. Justa **dvojici stříbrných spon**, které byly uloženy na levé straně hrudi zemřelého. Obě spony byly však po válce **ukradeny** a není možné je typologicky zařadit. Spona typu Oslip z hrobu 1, kostěný oboustranný hřeben z hrobu 3 nebo bronzový náramek se zesílenými konci z hrobu 4 vykazují spojení s oblastmi středního Podunají a vedle ostatních milodarů (přesleny, železný nožik, železné přezky, zlomky železných nůžek, jantarový korál atd.) umožňují datovat pohřebiště do 1/2 či doby okolo pol. 5. stol. (Blažek 1997, 12; Blažek – Kotyza 1995, 7-10; Droberjar 2002, 162; Salač 2000, 160).

7.1.6 MĚCHOLUPY

Region: SZ Čechy, kraj Ústecký, okr. Louny

Kategorie nálezů: bohatě vybavený kostrový hrob

Na podzim roku 1938 byl v obci Měcholupy nedaleko Žatce objeven jeden z dvou dosud nejbohatších kostrových hrobů z 5. stol. n. l., náležejících kulturně k vinařické skupině. K jeho náhodnému objevu došlo 19. září časně z rána při hloubení základů domu měcholupského lékaře Dr. Franze Kühnela. Nález byl okamžitě ohlášen pracovníkům městského muzea v Žatci (tehdy tzv. Německému muzejnímu spolku, jehož členem byl i gymnaziální profesor a archeolog Helmut Preidel, který celý nálezový soubor později vyzve publikoval⁶⁸²). Unikátní archeologický objev, nalezený však 11 dní před podepsáním Mnichovské dohody, doplatil na politicky vypjatou situaci a sílící protiněmeckou atmosféru panující v Čechách v době jeho objevu, které vedly ke ztrátě toho nejcennějšího – nálezových okolností. Místo nálezů se totiž nacházelo jen několik desítek metrů od nově zbudovaného československého opevnění oddělujícího Sudety od českého vnitrozemí a zaměstnanci tehdejšího německého muzea v Žatci byli bez výjimky Němci. Ředitel muzea Hermann Födisch, který byl navíc vůdcem Sudetoněmecké strany, se tak v obavě o svoji bezpečnost nemohl k objevu vypravit osobně a pověřil proto

⁶⁸² H. Preidel 1939-1940, S. 108-125.

ohledáním místa nálezu muzejního konzervátora Antona Schmiedla. Tomu se sice podařilo přejít nepozorovaně obranné pásmo, a ještě tentýž den po poledni provést na místě odkryvu chvatný záchranný výzkum, ten však představoval z velké části pouhé převzetí a posbírání jednotlivých nálezů, neboť již před jeho příchodem byl obsah z hrobu neodborně vyzvednut a nálezová situace navždy zničena. Původní polohu těla i nálezů tak bylo možné rekonstruovat pouze částečně nebo zcela hypoteticky na základě ústního popisu očitéch svědků a stop zanechaných v půdě⁶⁸³. Dle kosterních pozůstatků byla v hrobě pohřbena mladá žena, jejíž výbavu tvořila řada předmětů z drahých kovů (Obr. 25), mezi nimi také **vrubořezem zdobená dvojice stříbrných**, na povrchu **zlacených lučkovitých spon s obdélníkovitou záhlavní destičkou se 7mi knoflíky a rombicky tvarovanou nožkou** (Obr. 23-24), které jsou pokračováním podunajských plechových spon z 1. pol. 5. století a bývají považovány za jednu z pozdějších **variant spon typu Wiesbaden** a jejich derivát ovlivněný výzdobou západoevropských plechových spon **typu Mainz-Bretzenheim** (Preidel 1939-1940, 108; Svoboda 1965, 253; Droberjar 1999, 8; týž 2002 177-178, týž 2005b, 138; týž 2008, 159-160; Holodňák 2006, 238-239; Militký 2013, 242; Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík 2015, 44).

7.1.7 MILČICE

Region: Stř. Čechy, kraj Středočeský, okr. Nymburk

Kategorie nálezů: detektorový nález

Rozoraný depot římských mincí dohledaný detektorem kovů, k němuž patrně náleží i železná, zlatem tauzovaná **spona typu Miltenberg**. Nález učiněn na katastrálním území obce Milčice poblíž silnice na Třebestovice (Droberjar 2013, 289).

7.1.8 PLAŇANY

Region: Stř. Čechy, kraj Středočeský, okr. Kolín

Kategorie nálezů: ojedinělý nález

⁶⁸³ K nálezové situaci se nedochovala žádná kresebná ani fotografická dokumentace. V archivu Regionálního muzea K. A. Polánka v Žatci je uložena černobílá fotografie bez popisky zachycující nálezovou situaci, o níž se archeolog muzea PhDr. Petr Holodňák domnívá, že by mohla dokumentovat nález hrobu z Mécholup. Tuto domněnku však bohužel není možné ničím prokázat (interní sdělení PhDr. P. Holodňáka při dokumentaci spon v Muzeu K. A. Polánka v Žatci).

Stříbrná lučikovitá **spona typu Groß-Umstadt**⁶⁸⁴ (Obr. 39), kterou B. Svoboda zahrnul do své skupiny spon „pozdě provinciálních“ byla nalezena za blíže neznámých okolností kdesi „za nádražím“ v obci Plaňany u Kolína ve středních Čechách, a to pravděpodobně někdy před rokem 1936⁶⁸⁵, neboť první zmínka o ní byla vypublicována právě tohoto roku v práci amatérského regionálního archeologa MUDr. Františka Dvořáka „Pravěk Kolínska a Kouřimska“⁶⁸⁶. Informací o nález samotném je zde však naprosté minimum, jedná se pouze o jednovětu zmínku v textu ve velmi stručné kapitole věnované době stěhování národů, navíc s nekvalitním vyobrazením. Širší popis spony s detaily jednotlivých komponent a analogiemi k její morfologické stavbě včetně fotografie přinesl až B. Svoboda⁶⁸⁷. Dle E. Droberjara pochází spona s velkou pravděpodobností z dříve rozrušeného kostrového hrobu (Droberjar 2002, 242). Informace o nálezci a nálezové situaci se však nezachovaly.

7.1.9 PRAHA-DEJVICE

dříve uváděno jako Praha-Podbaba

Region: Stř. Čechy, kraj Pražský, okr. Hlavní město Praha, městská část Praha 6

Kategorie nálezů: kostrová pohřebiště

Stavební boom na pražských předměstích a s ním spojená vysoká poptávka po stavebním materiálu vedly v polovině 19. století na mnoha místech dnešní Prahy k zakládání cihelen a pískoven. Velké množství těžebních areálů vzniklo také na úrodných sprašových terasách na Praze 6 – Dejvicích, kde na levém břehu Vltavy, při ústí dejvického potoka, vyrostl v 70. a 80. letech předminulého století pás hned několika sousedících cihelen (Sklenář 2015, 16-18). V řadě z nich naráželi brzy dělníci při těžbě

⁶⁸⁴ F. Dvořák 1936, s. 100, Obr. 29: 6; B. Svoboda 1965, Tab. XX: 3a, 3b; H. Kühn 1974, Band 2, Taf. 239: 55,12; H. W. Böhme 1989, S. 401, Abb. 4: 3.

⁶⁸⁵ E. Droberjar 2002, s. 242.

⁶⁸⁶ F. Dvořák 1936, s. 101; 144; Obr. 29: 6 na s. 100.

⁶⁸⁷ B. Svoboda 1965, s. 85; 256; Tab. XX: 3a, 3b.

hlíny na hroby z dob dávno minulých. Pohřebiště vinařické skupiny spolu s několika dochovanými nálezy spon pocházejí z těchto cihlen:

7.1.9.1 Mailbeckova cihelna

Velké kostrové pohřebiště patřící k nejvýznamnějším lokalitám doby stěhování národů v Čechách, bylo objeveno koncem 19. stol. na rozhraní pražských čtvrtí Dejvice a Bubeneč, pro které se v minulosti vžil místní název „Podbaba“. Plocha pohřebiště se nacházela na severním svahu Šáreckého potoka, odkud pokračovala na jižní stranu Mailbeckovy cihelny, kde hroby, ukryté více jak 1 m pod povrchem, začali nacházet cihlářští dělníci.

Cihelna patřící továrníku Vavřinci Mailbeckovi (psaná forma, kterou používal J. A. Jíra; někdy též uváděno jako cihelna Meilbeckova či Mailbekova) byla vybudována v roce 1872 na místě 3 starších vinic, při jižním úpatí vrchu Baba, přibližně v prostoru dnešního hotelu International Prague mezi ulicemi Čínská, Šlejnická, Pod Juliskou, Podbabská a Koulova⁶⁸⁸ (Hájek a kol. 2017, 48; Urbanová-Kostka-Korený 2010, 361).

Výzkumem lokality se nezávisle na sobě začali zabývat Prof. Josef Ladislav Píč a Josef Antonín Jíra, kteří zde v letech 1890-1892 (Jíra i 1893 a později) postupně zachránili celkem 54 hrobových celků včetně nálezů pocházejících z již rozrušených kostrových hrobů. Hroby, viditelné dobře ve žluté cihlářské hlíně, byly orientovány na ose Z–V a rozmístěné v nepravidelných řadách i vzdálenostech od sebe. Na pohřebišti se pohřbívalo po celou dobu stěhování národů, tedy v jejím starším i mladším stupni v průběhu celého 5. a 6. století n. l. Řada hrobů nesla stopy po vyloupení. Vedle běžných ženských a mužských pohřbů zde byly objeveny i pohřby bojovníků (Droberjar 2002, 258; týž 2008, 160; Lutovský-Smejtek 2005, 821; Urbanová-Kostka-Korený 2010, 361). Nálezy spon patřící do období trvání vinařické skupiny pocházející z této lokality reprezentuje **fragment pozlacené stříbrné spony typu Niederflorstadt-Wiesloch** nalezený v hrobě 7 (Obr. 38) a **bronzová spona typu Pritzier-Perdöhl** připisovaná hrobu 5 (Obr. 72).

⁶⁸⁸ 50°06'36.4"N 14°23'30.1E (podle J. Hájek a kol. 2017, 48).

7.1.9.2 Cihelna Juliska

Cihelna Juliska (někdy též označována jako Horní či Stará Juliska) vyrostla na místě bývalých vinic ze 17. století na jižním svahu vrchu Baba⁶⁸⁹. Založena byla roku 1878 Abrahamem Brandeisem a Fridrichem Hofmanem. Své jméno však dostala podle předchozího majitele pozemků a původní usedlosti Juliska čp. 26, zasazené ve svahu před cihelnou, kterou již v 80. letech 17. století zbudoval Jan Julius Herman (Hájek a kol. 2017, 37-38).

Z kostrových hrobů rozrušených v cihelně Juliska v Praze-Dejvicích pochází **3 stříbrné**, původně na povrchu zlacené **spony typu Niederflorstadt-Wiesloch** (Obr. 29 a 31-32).

7.1.9.3 Cihelna Nová Juliska

Cihelnu Nová Juliska založil roku 1889 na jižních svazích usedlosti Majorka, mezi dnešními ulicemi Paťanka a Pod Paťankou⁶⁹⁰, jako svou druhou cihelnu Bedřich Hofmann, spolumajitel a od roku 1884 jediný majitel sousední cihelny Juliska (Hájek a kol. 2017, 43-44). Z období trvání vinařické skupiny pochází z prostoru Nové Julisky **1 samostřílová spona typu Praha** (Obr. 17) a **1 typologicky nezařazená stříbrná spona**, která je **derivátem lité varianty spon typu Wiesbaden s prvky skandinávských plechových spon** (Obr. 22).

7.1.10 PRAHA-KOBYLISY

Region: Stř. Čechy, kraj Pražský, okr. Hlavní město Praha, městská část Praha 8
Kategorie nálezů: kostrové pohřebiště

Pohřebiště z doby stěhování národů v Praze-Kobylisích bylo objeveno ve 30. letech 20. stol. na mírném JV svahu rozlehlé říční terasy nad řekou Vltavou. Zde byl v roce 1930 při úpravě parcely 74/75 v okolí dnešních ulic Nad Šutkou a Ke Stírce, mezi dnešními ulicemi Trojská a Čimická, zachycen první hrob z kdysi původního kostrového

⁶⁸⁹ 50°06'42.2"N 14°23'14.8E (Hájek a kol. 2017, 37).

⁶⁹⁰ 50°06'50.8"N 14°23'29.8E (Hájek a kol. 2017, 43).

pohřebiště. Jeho dokumentaci provedli Karel Hacker a Jaroslav Petrbok. Další hroby byly nalezeny na jaře roku 1932 při kopání základů na parcele vedle domu čp. 490 v Bezejmenné ulici. Výzkum této parcely provedli archeologové Jiří Neústupný a Oleh Kandyba a po nich i terénní technik Oldřich Vidim z Národního muzea v Praze, kteří zde, kromě hrobů zničených dříve stavbou, odkryli a odborně vyzvedli 6 hrobů zapuštěných do pískovcového podloží. Poslední 3 hroby, náležející ke stejnému pohřebišti, pak byly objeveny na sousedním pozemku ještě následujícího roku 1933. Na základě rozboru nálezů z této lokality definoval později Prof. Bedřich Svoboda pojem vinařický stupeň coby starší úsek tzv. „kultury merovejské“ jak byla v západní Evropě nazývána hmotná kultura doby stěhování národů (Jiřík-Vávra-Šmolíková-Kuchařík a kol. 2015, 18; Droberjar 2002, 261; týž In: Lutovský-Smejtek a kol. 2005, 829; Svoboda 1939, 158; týž 1965, 259).

Torzo dochované části pohřebiště tvoří celkem 11 prozkoumaných hrobů, umístěných v pěti neúplných řadách, s obdélníkovými jámami orientovanými ve směru Z-V, které byly na povrchu země dříve patrně označeny nízkými mohylovými náspy. Hroby se nacházely v hloubce 130–225 cm. Původní počet řad ani hrobů a celkovou velikost pohřebiště nebylo možné zjistit. Většina prozkoumaných hrobů byla již v dávné minulosti vyloupena. Dokladem tohoto zásahu jsou nejenom hromady zpřeházených kostí a absence jakýchkoliv cennějších milodarů, ale zároveň v půdě dobře viditelné přístupové šachty vykradačů hrobů, vedené vždy se shora dolů nad horní polovinou těla zemřelého (Svoboda 1939, 160). Dochované milodary, které unikly pozornosti dávných zlodějů, či které nevzbuzovaly jejich zájem, jsou ukázkou sortimentu typického pro starší fázi doby stěhování národů v Čechách, tedy pro vinařickou skupinu. Z keramiky byla zachráněna miska s vykrajovaným límcem, na kruhu točené džbány, skleněné poháry a korálky, hliněné přesleny, kostěné hřebeny, železné nožíky a kamínky do křesacích souprav. Pouze ve dvou hrobech se zachovaly také nálezy spon. Tyto jediné **dva exempláře** z místního pohřebiště představují **železná samostřílová spona s dlouhou obdélníkovitou nožkou** z hrobu č. VI (Obr. 21) a stříbrná pozlacená **spona typu Krefeld**, objevená v hrobě č. IV. (Obr. 68) (Svoboda 1939, 159-160; týž 1965, 259-260; Droberjar 2002, 261).

7.1.11 PRAHA-LIBEŇ

Region: Stř. Čechy, kraj Praha, okr. Hlavní město Praha, městská část Praha 8

Kategorie nálezů: skupina kostrových hrobů / kostrové pohřebiště (?)

Na nízkém návrší v místě zvaném Na Košince (uváděno někdy také jako poloha „Na Výšince“) ležícím v sevření mezi dnešními ulicemi Na Košince a U Meteoru v Praze 8 – Libni, založil v letech 1879-1880 židovský velkopřemyslník Hermann Grab velkou textilní továrnu (přádelnu) na kožná a voskovaná plátna a koberce, která byla svého času největší textilní továrnou v Rakousko-Uherské monarchii⁶⁹¹. V září roku 1892 zde byly při kopání základů nového továrního komína náhodně objeveny 4 kostrové hroby z doby stěhování národů. Dva z nich spočívaly na západní straně hloubených základů, druhé dva naopak na protilehlé východní straně komína. První dvojice koster na západní straně byla uložena v hloubce asi 2 m v typické natažené poloze orientované na ose Z–V s hlavou položenou na západ a obličejem směřujícím k východu (Píč 1892, 645; týž 1893, 156; Svoboda 1965, 260; Droberjar 2002, 262; týž 2005, 830; Jiřík-Vávra-Šmolíková-Kuchařík 2015, 21). Druhé dva hroby na východní straně základů komína byly, dle popisu ředitele továrny V. Požáreckého, který však zastihl obě kostry již z části odkopané, údajně pohřbeny vedle sebe v nezvyklé poloze na zádech s pokrčenými nohama (Píč 1892, 645; týž 1893, 156; Svoboda 1965, 260; Droberjar 2002, 262; týž 2005, 830; Jiřík-Vávra-Šmolíková-Kuchařík 2015, 21). Hrobovou výbavu, kterou V. Požárecký při objevu zachránil, obsahoval pouze jeden ze dvou „skrčených“ pohřbů. Ostatní 3 hroby byly zřejmě bez výbavy, anebo byly jejich milodary již v minulosti rozchváčeny vykradači hrobů. Součástí bohatě vybaveného pohřbu v Praze-Libni, jehož výbava se jako jediná zachovala, je i **pár stříbrných na povrchu zlacených lučkovitých spon s vrubořezem prořezávanou polokruhovitou záhlavní destičkou se třemi knoflíky a nožkou zakončenou v podobě vlaštovčího ocásku** (Obr. 42-43).

⁶⁹¹ J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík a kol. 2015, s. 20, Obr. vlevo dole.

Městská část Praha 8 [cz]: Památky a významná místa. Kulturní památky: *Grabova vila* [online]. ©2012-2017 MČ Praha 8 [Cit. 2017-07-15]. Dostupné z: <https://www.praha8.cz/grabova-vila.html>.

7.1.12 PRAHA-MICHLE (ul. U Plynárny)

Region: Stř. Čechy, kraj Praha, okr. Hlavní město Praha, městská část Praha 10

Kategorie nálezů: kostrové hroby / pohřebiště

Zprávy o nálezů několika kostrových hrobů vinařické skupiny v dnešní Praze-Michli se dochovaly v písemných záznamech publikovaných J. L. Pičem⁶⁹² a MUDr. B. Kohoutem⁶⁹³, majitelem michelské pískovny. V roce 1889 byly při kopání základů domu čp. 267, naproti bývalé Kohoutově pískovně, v ulici „vedoucí k Záběhlicím“ dnes v ulici U Plynárny⁶⁹⁴ při úpatí Michle s Bohdalcem, objeveny 2 až 3 kostrové hroby, všechny pravděpodobně z doby stěhování národů (Droberjar 2002, 263-264; týž 2005, 834; Kohout 1893, 760; Pič 1892, 646; týž 1893, 157; Svoboda 1965, 261). Z jednoho z těchto hrobů pochází bronzová **spona typu Groß-Umstadt** (Obr. 41). O poloze koster a způsobu jejich uložení v zemi se však nezachovaly žádné informace. Část kosterních pozůstatků jednoho z hrobů spolu s několika předměty, které byly u kostry uloženy, se podařilo získat B. Kohoutovi, který o nálezů informoval J. L. Piče (Kohout 1893, 760; Pič 1892, 646; týž 1893, 157). Zda se zde rozkládalo celé pohřebiště nebo šlo pouze o několik samostatných hrobů nelze bezpečně určit. J. L. Pič soudil, že se zde větší pohřebiště nenacházelo: „...poněvadž hned za domy jest úpad.“⁶⁹⁵ B. Kohout naopak existenci většího pohřebiště předpokládal na základě zpráv, že: „...i v nejbližším sousedství nalézány dříve kostry, tak že by souditi se dalo na větší pohřebiště, jehož část asi ještě v zemi bude skryta.“⁶⁹⁶ Některé z dříve odkrytých koster byly ostatně nalezeny již o rok dříve hned na parcele sousedního domu čp. 256, kde bylo údajně vykopáno kolem pětice hrobů, z nichž některé měly být dokonce obloženy velikými kameny (Kohout 1893, 760). Zda patřily ke společnému pohřebišti a náležejí tedy do stejného časového horizontu z doby okolo pol. 5. stol., jako hroby objevené u domu čp. 267, či zda se jednalo o hroby výrazně starší nebo naopak mladší, nelze dnes již zjistit, neboť žádné

⁶⁹² J. L. Pič 1892, s. 646 (PA XV); týž 1893, s. 157 (Archeologický výzkum ve středních Čechách).

⁶⁹³ B. Kohout 1893, s. 760 (PA XVI).

⁶⁹⁴ M. Lutovský – L. Smejtek 2005, s. 834.

⁶⁹⁵ J. L. Pič 1892, s. 646 (PA XV); týž 1893, s. 157 (Archeologický výzkum ve středních Čechách).

⁶⁹⁶ B. Kohout 1893, s. 760 (PA XVI).

ze zdejších hrobů nebyly nikdy odborně prozkoumány ani vyzvednuty a jakýkoliv jejich obsah či popis se nezachovaly.

7.1.13 PRAHA-MICHLE (cihelna)

Region: Stř. Čechy, kraj Praha, okr. Hlavní město Praha, městská část Praha 10

Kategorie nálezů: kostrový hrob / pohřebiště?

V Národním muzeu v Praze jsou dnes z lokality Praha-Michle uloženy dvě dvoudílné – jedna bronzová (viz výše) a jedna stříbrná – lučikovité **spony typu Groß-Umstadt**. Stříbrný exemplář (Obr. 40) byl však nalezen podstatně dříve a pochází z kostrového hrobu rozrušeného v místní cihelně. Do Národního muzea v Praze (tehdejšího Musea Království českého) jej již roku 1874 daroval J. Kubelík⁶⁹⁷.

⁶⁹⁷ Z lokality Praha-Michle jsou dnes v NM v Praze uloženy dvě spony – jedna bronzová (inv. č. H1-50809), kterou J. L. Pičovi věnoval B. Kohout, a jedna stříbrná (inv. č. H1-50808), která se do sbírek NM v Praze dostala darem J. Kubelíka (Svoboda 1965, s. 261). Hrob, z něhož B. Kohout získal kosti a pohřební výbavu, jejíž část věnoval J. L. Pičovi, však původně obsahoval spony dvě (pravděpodobně párové), neboť dvě spony z tohoto hrobu uvádí jak B. Kohout (Kohout 1893, s. 760), tak i J. L. Pič (Pič 1892, s. 646; týž 1893, s. 157), který sděluje, že: „*Jednu z obou spon s hlavičkou kulatě destičkovitou ... obdržel jsem pro sbírky musejní.*“ Co se stalo s druhým exemplářem z hrobu, není známo. O druhé známé sponě z Prahy-Michle, kterou NM v Praze věnoval J. Kubelík, a která se liší jak materiálem, tak tvarem záhlavní destičky, se poprvé okrajově zmiňuje J. L. Pič a po něm velmi stručně i L. Niederle (Pič 1909, s. 69; Niederle 1918, s. 7). J. L. Pič o ní však ve svých odborných statích, věnovaných době stěhování národů, podrobněji nepíše a uvádí ji pouze na jednom místě – v abecedním seznamu lokalit s kostrovými hroby z doby stěhování národů ve svém třetím svazku Starožitností země české, zatímco ve vlastní kapitole věnované tomuto období zmiňuje opět pouze sponu bronzovou, kterou získal od B. Kohouta. Stříbrnou sponu zde však přitom prezentuje fotografií s popisou místa nálezů jako nález z Prahy-Michle (Pič 1909, s. 41, Obr. 20; s. 69). V Rejstříku lokalit poté udává, že spona byla do NM v Praze věnována roku 1874 a pochází z kostrového hrobu vykopaného v místní cihelně (Pič 1909, s. 69).

Dárce této druhé spony (J. Kubelík) zmiňuje ve svém díle pouze B. Svoboda, který ve své syntéze o době stěhování národů z roku 1965 uvádí: „*Z jiného hrobu daroval J. Kubelík stříbrnou sponu s plochou vykrajovanou záhl. destičkou.*“ (Svoboda 1965, s. 261), čímž jednoznačně dokládá, že stříbrná spona z Prahy-Michle není oním druhým exemplářem z kostrového hrobu vykopaného u domu čp. 267, o kterém se zmiňují B. Kohout a J. L. Pič.

Přejímáním výtahu z původních písemných zpráv však došlo v novější, souhrnně pojaté odborné literatuře k lehké dezorientaci – např. Droberjar 2002, s. 263-264; týž 2005, s. 834 píše, že: „*U jedné z koster nalezl B. Kohout drobnou stříbrnou a bronzovou sponu, které jsou charakteristické pro vinařickou skupinu, a bronzovou pinzetu.*“ A dále že: „*Z jiného hrobu pochází stříbrná pozlacená spona s vykrajovanou záhlavní destičkou, která je rovněž typická pro vinařickou skupinu.*“ B. Kohout spony nenalezl, ale pouze získal od nálezců, a protože obě spony popisuje shodně: „*Tyto skládaly se z hlavičky hladké, v nepravidelnou kruhovou plochu rozšířené a opatřené na přední straně knoflíčkem*“ (Kohout 1893, s. 760), zatímco stříbrná spona má záhlavní destičku pěti-úhelníkovitě vykrajovanou, domnívám se, že v hrobě se původně nacházel pár dvou identických exemplářů, tj. dvou shodných bronzových spon s kruhovou záhlavní destičkou, z nichž jednu B. Kohout daroval i s pinzetou J. L. Pičovi, zatímco druhou sponu spolu s kosterními pozůstatky si ponechal... Informace o tom, že: „*Z jiného hrobu pochází stříbrná pozlacená spona s vykrajovanou záhlavní destičkou...*“ je rovněž zavádějící. Spona skutečně pochází z jiného hrobu, ale nutno dodat, že i ze zcela jiného místa v Praze-Michli (z cihelny) a její nález i odevzdání do NM v Praze proběhl o celých 15 let dříve, než u spony bronzové. Materiálová skladba této druhé michelské spony, popisované u E. Droberjara jako „*stříbrná pozlacená spona s vykrajovanou záhlavní destičkou*“, kterou NM věnoval J. Kubelík, je zmíněna pouze v jedné publikaci, a sice u B. Svobody (viz Svoboda 1965, s. 261), kde vystupuje, stejně jako pod svým inv. číslem ve veřejně přístupné online databázi NM v Praze, pouze jako spona stříbrná, nikoliv i zlacená. S katalogovým označením jako „*Silber vergoldet*“ se v případě tohoto exempláře setkáváme u Herberta Kühna (Kühn 1974, Band 2, S. 573), který však čerpá ze všech výše citovaných zdrojů, v nichž se o pozlacení spony nehovoří.

7.1.14 PRAHA-RUZYŇ

Region: Stř. Čechy, kraj Praha, okr. Hlavní město Praha, městská část Praha 6

Kategorie nálezů: sídliště

Osídlení ze starší fáze DSN bylo objeveno v roce 2006 v ulici Na Hůrce v dnešní Praze 6 – Ruzyni. Výzkum lokality byl vyvolán stavbou skladištních hal budovy D a E v areálu firmy Karlovarská Bussiness Park, kde v letech 2003, 2006 a 2007-2008 provedlo Muzeum hlavního města Prahy ve spolupráci se společností Labrys o. p. s. několik předstihových archeologických výzkumů. Během nich bylo odkryto polykulturní sídliště s nálezy od mladší doby kamenné až po 5. stol. n. l. Ve výplni **objektu č. 618/2006** byly nalezeny 2 bronzové spony z DSN – **jednodílná spona s podvázanou nožkou** (Obr. 53) datovaná do stupně D2 a **samostrýlová spona typu Rathewitz** (Obr. 54) ze stupně D3 (Kuchařík – Bureš – Pleinerová – Jiřík 2008, 204-205; 223-224).

7.1.15 PRAHA-VELESLAVÍN

Region: Stř. Čechy, kraj Pražský, okr. Hlavní město Praha, městská část Praha 6

Kategorie nálezů: kostrové pohřebiště

V roce 1915 byly v prostoru bývalé cihelny Vídeňské bankovní jednoty v Praze 6 – Veleslavíně nad Dejvicemi a Bubencem (dnes přibližně v místech areálu Fakulty tělesné výchovy a sportu Univerzity Karlovy jižně při Evropské ulici), objeveny kostrové hroby z doby stěhování národů. Výzkum a dokumentaci pohřebiště provedl Josef Antonín Jíra. Na ploše, která byla odkryta, se podařilo zachytit kolem 14 ti hrobů⁶⁹⁸. Velikost pohřebiště není známa, lze se však domnívat, že z jeho celkového rozsahu byla výzkumem odkryta pouze malá část a že se zde mohla nalézat poměrně rozsáhlá nekropole z 5. století n. l., jejíž hroby byly těžbou narušovány po dlouhou dobu jak před výzkumem, tak pravděpodobně také po něm. Z koster, které byly při výzkumu odkryty a původně uloženy v natažené poloze na zádech, se v hrobech dochovaly pouze sekundárně narušené skelety a hromady zpřeházených kostí, které jsou evidentním dokladem

⁶⁹⁸ Toto přibližné číslo uvádí Niederle 1918, 8; Svoboda 1965, 268-269 zmiňuje pouze 11 nálezových celků, udává však, že mnohé terénní zápisky J. A. Jíry nejsou dnes již zcela srozumitelné a zároveň, že mnoho nálezů, zde objevených, se ztratilo již při odkryvu, anebo jsou dnes nezvěstné.

dobového zásahu vykradačů hrobů (Droberjar 2002, 265; Jiřík-Vávra-Šmolíková-Kuchařík 2015, 17; Lutovský-Smejtek 2005, 839). V muzeu Hlavního města Prahy jsou dnes z lokality Praha-Veleslavín uloženy dvě bronzové spony s lučíkem ovinutým stříbrným drátkem⁶⁹⁹, a sice jedna jednodílná spona s obdélníkovitou nožkou (Obr. 19) a fragment dvoudílné samostřílové spony typu Praha (Obr. 20).

7.1.16 PRAHA-ZLIČÍN⁷⁰⁰

Region: Stř. Čechy, kraj Praha, okr. Hlavní město Praha, městská část Praha 5

Kategorie nálezů: pohřebiště

V letech 2005-2008 bylo při západním okraji historického jádra obce Zličín na západním okraji Prahy objeveno dosud největší pohřebiště vinařické skupiny v Čechách a jedno z největších pohřebišť z DSN v celé střední Evropě. Lokalita se nachází na mírném severním svahu situovaném pod terénním zlomem, jenž uzavírá jižní část povodí Litovického potoka.

Předstihový archeologický výzkum v městské části Praze 5 – Zličíně, ulice Hrozenkovská, byl vyvolán stavebním projektem „Zličínský Dvůr“ spojeným s výstavbou komplexu nových bytových domů a na jeho realizaci se podílelo Muzeum hlavního města Prahy (zastoupené Milanem Kuchaříkem) ve spolupráci se společností Labrys o. p. s. (pod vedením Jiřího Vávry). Kromě vlastního pohřebiště zde byla prozkoumána také část hrazeného sídlištního areálu z mladší doby kamenné a zaniklá vozová cesta blíže neurčitého pravěkého stáří (Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík

⁶⁹⁹ V dobové a později i v novější literatuře (přejímající starší informace) se při popisu dvou známých exemplářů spon typu Praha a jim příbuzného typu (jednodílné spony s obdélníkovitou nožkou z hrobu 7) objevuje několik protichůdných detailů týkajících se konstrukce spon a kombinace materiálů, z nichž jsou všechny tři spony vyrobeny, a také správné lokace spony typu Praha nepocházející z hrobu 7.

Upozorňuji proto v poznámkách pod čarou na příslušných místech na všechny nesrovnalosti, s nimiž jsem se při studiu písemných pramenů setkal a zde uvádím souhrnně správné údaje:

Hrob 7 na pohřebišti v Praze-Veleslavíně obsahoval jednu jednodílnou bronzovou sponu s obdélníkovitou nožkou krátkým vinutím s horní většinou a lučíkem ovinutým stříbrným drátkem a jednu dvoudílnou, rovněž bronzovou sponu typu Praha s dlouhým samostřílovým vinutím a lučíkem ovinutým stříbrným drátkem. Další spona typu Praha, uváděná nesprávně jako spona z neznámého hrobu v Praze-Veleslavíně a popisována rovněž jako bronzová s lučíkem ovinutým plochým stříbrným drátkem, pochází ve skutečnosti z pohřebiště v cihelně Nová Juliska v Praze 6 – Dejvicích, dříve uváděném jako lokalita Praha-Podbaba.

⁷⁰⁰ Protože výzkum pohřebiště v Praze-Zličíně je stále ve fázi laboratorního i odborného zpracování a nebylo možné seznámit se blíže s nálezovou situací jednotlivých hrobů, je v této práci u spon ze zličínského pohřebiště popis nálezové buď vynechán, nebo pouze naznačen z obsahu předběžných zpráv a populárně naučné publikace vydané v roce 2015 ke stejnojmenné výstavě „Hroby barbarů v Praze-Zličíně“. Tyto zdroje však neumožňují rekonstruovat celou nálezovou situaci.

2015, 108; Vávra – Jiřík – Kuchařík – Kubálek 2009, 209; Víšková – Jarošová – Jiřík – Vávra – Kuchařík 2012, 61).

Pohřební areál obsahoval celkem 173 hrobů se 176 kostrovými pohřby. Hroby byly na ploše pohřebiště uspořádány od severu k jihu do několika nepravidelných neúplných řad, v rámci nichž tvořily oddělené shluky. Mrtví byli ukládáni v poloze na zádech do dřevěných rakví vyrobených z vydlabaných kmenů stromů přikrytých víkem a pohřbívání do pravoúhlých hrobových jam orientovaných delší osou ve směru Z-V s hlavou umístěnou k západu. Hloubka hrobů od povrchu skrývky po dno hrobových jam se pohybovala v rozmezí od 20 cm do 3 m, přičemž většina standardních pohřbů byla uložena v hloubce 1-1,5 m (Vávra – Jiřík – Kuchařík – Kubálek 2008, 216-217; Vávra – Kuchařík – Gojdová 2017, 102; Víšková – Jarošová – Jiřík – Vávra – Kuchařík 2012, 62).

Hroby bylo po skrývce možné identifikovat na základě tmavého zbarvení způsobeného druhotnými zásahy. Téměř všechny pohřby na zličínském pohřebišti byly v minulosti narušeny dobovými vykradači hrobů, jejichž činnost změnila strukturu vrstev i uspořádání nálezů ve výplni hrobových jam. Kostí zemřelých se tak spolu s pozůstatky milodarů ocitly rozptýleny v sekundárních polohách v různých úrovních zasypu. Tyto aktivity deformovaly původně pravoúhlý půdorys hrobové jámy rozšířením její západní části, která získala oválný tvar. Typickým poznávacím znamením naprosté většiny zličínských hrobů i známkou jejich vykradení se proto stal půdorys, který autoři výzkumu přirovnali ke tvaru „klíčové dírky“. Šachty vykradačů hrobů měly zpravidla trychtýřovitý tvar, který se směrem ke dnu zužoval. Jejich pravidelné nasměrování do západní poloviny hrobové jámy nebylo náhodné a svědčí o tom, že hroby byly na povrchu zřejmě nějak označeny a k jejich vyloupení došlo nedlouho po jejich vzniku, protože jejich plenitelé dobře znali tehdejší pohřební zvyky (i to jak jsou hrobové jámy a pohřby v nich orientovány), a své výkopy směřovali vždy do oblasti hrudníku a hlavy, kde očekávali nejvíce cenných milodarů (šperků a součástí oděvů zhotovených z drahých kovů). Jejich šachty zůstaly po vykopání nezasypané a pozvolna se samy zaplňovaly materiálem z okolního povrchu, který byl jiného složení, barvy a struktury, než původní hrobový zasyp (Vávra – Jiřík – Kuchařík – Kubálek 2008, 220; Vávra – Kuchařík – Gojdová 2017, 102; Víšková – Jarošová – Jiřík – Vávra – Kuchařík 2012, 62).

Hroby tvořila pravidelná obdélníková jáma s kolmými stěnami opatřená v určité výšce nade dnem jednou, dvěma nebo vícero obvodovými římsami, umístěnými nejčastěji při podélných stranách hrobu. Novým charakteristickým prvkem vinařické skupiny se staly hrobové výklenky objevené u necelé $\frac{1}{5}$ z celkového počtu hrobů. Nacházely se uprostřed kratší západní stěny hrobové jámy vyhloubené kus nade dnem za hlavou zemřelého. Téměř ve všech byly umístěny buď skleněné, nebo keramické nádoby (Vávra – Jiřík – Kuchařík – Kubálek 2008, 217-220).

I navzdory vykradačům hrobů poskytlo pohřebiště v Praze-Zličíně bohatou kolekci nálezů. Mezi hlavní milodary patřilo sklo a keramika. Nádoby se soustředily v západní části hrobové jámy, poblíž hlavy zemřelého. Nejčastěji se nacházely, pravděpodobně v záhlaví rakve, na dně hrobu uprostřed západní stěny, nebo v JZ rohu hrobové jámy položené buď opět na dno, nebo na vyšším obvodovém soklu. Z 26 kompletně dochovaných keramických nádob jsou tvarově nejvíce zastoupeny lahve, misky a džbány různé provenience. Kromě domácích, v ruce vyrobené keramiky (včetně několika vinařických misek s vykrajovaným límcem), se zde vyskytovaly i místní napodobeniny provinciálních nádob a importy z římských provincií i vzdálenějších oblastí barbarika. Výjimečným nálezem je neporušená římská miska vyrobená z terra sigillaty pozdní východogalské tzv. argonské produkce, nalezená spolu se skleněným pohárem v jednom z hrobových výklenků. Pohřebiště vydalo celkem 18 importovaných skleněných nádob – 14 různě tvarovaných a zdobených pohárů a 4 lahve, které byly vždy po 1 ks uloženy ve výklencích za hlavou zemřelého (Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 125-127; Vávra – Jiřík – Kuchařík – Kubálek 2008, 225-226). Největší soubor tvořily drobné ozdobné předměty a kovové součásti oděvu, z nichž byly početně nejvíce zastoupeny skleněné korálky (přes 12 tisíc kusů), proložené někdy kovovými spirálkami, hranolovitými korály, jantarovými perlami (10 kusů), stříbrnými kruhovými medailonky nebo zlatými trojlaločnými závěsky typu Úherce, které se primárně nacházely v oblasti hlavy, krku či horní části hrudi zemřelých a tvořily náhrdelníkové sestavy. Větší skleněné a jantarové korále různých barev a výzdoby nacházené v oblasti kolen byly pro změnu zavěšovány na koncích dlouhých opaskových šňůr. K okrase zřejmě sloužily i překrásně zdobené vlasové jehlice (dochován 1 kus), prsteny a nášivky na oděv v podobě rolniček, plášt'ových gombíků sestavených ze 2 dutých polokoulí či zlatých plaketek a plíšků. Hojné byly opaskové a obuvní přezky

s oválným zesíleným rámečkem nacházené v oblasti pánve a chodidel a lýtek. Konce opasků zakončovala v některých případech stříbrná nákončí. Z železných nálezů dominují převážně v hrobech mužů čepele nožů uložené většinou v oblasti pravé stehenní kosti či dolní části pravé ruky. Z organických materiálů se dochovalo 6 kostěných hřebenů s jazykovitou a trojúhelníkovitou rukojetí, složené z kostěných destiček spojených kovovými nýty, dále zbytky dvou dřevěných rakví a fragmenty kůže a textilu ulpěné v korozních vrstvách kovových předmětů (především přezek a spon). Charakteristikou vinařické skupiny jsou hroby beze zbraní, na celém pohřebišti byly nalezeny pouze 3 hroty železných šípů, které byly ve všech případech součástí dětských pohřbů (Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 127-128; 170-177; Vávra – Jiřík – Kuchařík – Kubálek 2008, 226-228).

Velká část z dochovaných předmětů je cizí provenience. Jejich přítomnost v hrobech vinařické skupiny je svědectvím dalekosáhlých prostorových kontaktů tehdejších obyvatel Čech s oblastmi položenými jak na západ (Pomohání, Porýní, dolní Polabí, severovýchodní Gallie) tak na východ (střední Podunají, východní Evropa) i na jih (severní Itálie) od České kotliny. K těmto nálezům patří i početný soubor zhruba tří desítek kovových spon různých typů, jejichž primární polohou v hrobech byla převážně oblast ramen, trupu a boků a z nichž většina padla za oběť vykradačů hrobů. Mezi nimi se vyskytují labskogermánské formy spon **typu Wiesbaden** (hrob 168, Obr. 10), **Niederflorstadt-Wiesloch** (hrob 101, Obr. 34-35; hrob 110, Obr. 36-37), **Krefeld** (hrob 144, Obr. 66; hrob 151, Obr. 64-65) a zvláštní varianta meklenburských spon typu **Breitenfurt** (hrob 162, Obr. 74-75). Východogermánské vlivy reprezentují spony typu **Bakodpuszta** (hrob 41, Obr. 58-59; hrob 57, Obr. 61-62) a **Bratei** (hrob 172, Obr. 14-15). Ze vzdálenějších oblastí na západě pochází dvojice severofrancouzských spon varianty **Bulles/Lauriacum** (hrob 98, Obr. 70-71), římské provincie patrně zastupuje 1 **kroužková spona** (hrob 167, Obr. 11), a domácí modifikace limitních spon s peltoidní záhlavní destičkou – tzv. **lunicovitá spona** (hrob 37, Obr. 63). Unikátní **nález spony** vyrobené **ze zlatého solidu císaře Honoria** (hrob 61, Obr. 51) poukazuje na styky s ostrogótskou Itálií. Symbolem výzkumu se ale stal **nový druh miniaturních jednodílných spon** vyrobených **ze zlatého drátu**, které byly nazvány **sponami typu Zličín** (hrob 42, Obr. 45-47; hrob 135, Obr. 48-49) (Vávra – Jiřík – Kuchařík – Kubálek

2008, 226-227; Vávra – Kuchařík – Gojdová 2017, 101; Víšková – Jarošová – Jiřík – Vávra – Kuchařík 2012, 61).

Zličínské pohřebiště bylo prostřednictvím dochovaných artefaktů datováno do starší fáze doby stěhování národů, v rámci níž vyplnilo především **období $\frac{2}{3}$ 5. až přelom 5. a 6. století**. Jeho protagonisté patřili za života k bohaté komunitě polabských Germánů, jejichž hmotnou kulturu v srdci Čech dnes nazýváme vinařickou skupinou. K nejstarším spínadlům na pohřebišti náleží spony typu Wiesbaden již z $\frac{1}{2}$ 5. stol. Většina artefaktů se ale váže až k vrcholné a závěrečné fázi vinařického stupně v Čechách, tedy ke $\frac{2}{3}$ a $\frac{2}{2}$ 5. stol. (**D2/D3 – D3**). Nejmladší hroby byly do země uloženy již ve stupni **E1**.

7.1.17 TETÍN

Region: Stř. Čechy, kraj Středočeský, okr. Beroun

Kategorie nálezů: kostrové pohřebiště

Na katastru obce Tetína, v blízkosti kostela sv. Jana Nepomuckého a jeho okolí, bylo na poč. 20. stol. prozkoumáno několik kostrových hrobů patřících, dle výzkumu Jana Axamita a Břetislava Jelínka, k rozsáhlému raně středověkému pohřebišti. Nejmladší řadové hroby (již bez milodarů), z nichž některé byly prý překryty kamennými deskami a obloženy dubovými prkny, měly být nacházeny ve stráni za severní zdí současného hřbitova (Axamit 1919, 8; týž 1924, 28).

Mezi nálezy z doby hradištní jsou však zastoupeny i některé předměty z doby římské a staršího stupně doby stěhování národů, které dle názoru J. Axamita: „*spojují hřbitov již bezpečně slovanský se staršími předměty na Tetíně se vyskytujícími...*“⁷⁰¹. Kromě ramena železných nůžek a železného hrotu kopí, tu byly objeveny i fragmenty dvou jednoduchých železných spon – samostřílová **spona typu Miltenberg** (Obr. 52) z 5. stol. n. l. a **zbytek jednodílné obloukovité spony** s krátkým vinutím o čtyřech závitech

⁷⁰¹ J. Axamit 1924, s. 29.

a horní třetivou z pozdní doby římské⁷⁰² (Axamit 1919, 8; týž 1924, 28; Svoboda 1948, 184; týž 1965, 275; Droberjar 2002, 336).

7.1.18 ÚHERCE

Region: SZ Čechy, kraj Ústecký, okr. Louny

Kategorie nálezů: bohatě vybavený kostrový hrob

Počátkem roku 1886⁷⁰³ byl na katastru obce Úherce, ležící 17 km JV od okresního města Louny, náhodně objeven první ze dvou dosud známých, nejbohatších kostrových hrobů ze starší fáze doby stěhování národů v Čechách. Místo nálezů se nachází jižně od obce, v poloze zvané Na Hrádku, v mírném svahu směřujícím na sousední ves Kokovice. Hrob objevil místní dělník Václav Suk, který v hliníku, na poli patřícím paní Rosalii Proprové, dobýval ze země cihlářskou hlínu. Ten „v hloubce 1 sáhu pod povrchem pozemku“⁷⁰⁴, v ničím neohrazené půdě, narazil na lidskou kostru, doprovázenou bohatou pohřební výbavou. Nálezy vyzdvižené z hrobu včetně kosterních pozůstatků odevzdal na radu Františka Moteyla, hospodářského správce na Peruckém velkostatku v Telcích, k ocenění Františku Danešovi, děkanovi v Peruci, který je ihned, i s druhotně vypracovaným popisem nálezové situace, zaslal do Musea království českého v Praze. Protože majitelka pozemku, paní Proprová, se svého podílu z nálezů dobrovolně vzdala ve prospěch muzea, byly předměty získané z hrobu zásluhou Františka Daneše od Václava Suka vykoupeny za nálezné v částce 60 ti zlatých (Smolík 1885-1886, 321; Svoboda 1965, 277; Droberjar 2002, 348; týž 2005b, 138-139; týž 2008, 161; Jířík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík 2015, 42; Hlava 2016, 334). Do hrobu byla původně uložena mladá žena pocházející patrně z nejvyšších společenských vrstev germánské aristokracie, kterou na poslední cestu doprovázela řada milodarů, zejména šperků z drahých kovů (Obr. 28). Její šat spínal

⁷⁰² J. Axamit 1924, s. 29, Obr. 5:1. NM inv. č. H1-46701 (veřejně přístupná online databáze NM: <http://forum.nm.cz/> v sekci prehistorie, pod inv. číslem předmětu).

⁷⁰³ Již Josef Smolík, který jako první zveřejnil nálezový soubor i okolnosti nálezů bohatého kostrového hrobu z Úherců, uvádí ve svém článku v Památkách archeologických (viz Smolík 1885-1886, PA XIII, s. 321-326), že objev hrobu byl učiněn na jaře r. 1886. Tento údaj, který byl v nezměněné podobě přejímán dalšími autory, za pomoci archivních pramenů v nedávné době blíže upřesnil Miloš Hlava (viz Hlava 2016, 333-342) ve své studii zabývající se osudem zlatých závěsků typu Úherce z Čech. Na základě korespondence mezi peruckým děkanem Františkem Danešem, jehož zásluhou se nálezy z Úherců dostaly do NM v Praze a Antonínem Jaroslavem Vrtátkem, knihovníkem a správcem části prehistorické sbírky Musea království českého, se mu podařilo poukázat na skutečnost, že k objevu muselo dojít již nejpozději na přelomu ledna a února roku 1886, neboť první dopis adresovaný Fr. Danešem do NM v Praze, v němž oznamuje nález hrobu, byl napsán 8. února 1886 (M. Hlava 2016, s. 334).

⁷⁰⁴ M. Hlava 2016, s. 334; (Jeden staročeský sáh rovná se v převodu 1, 793 m).

pár stříbrných, na povrchu zlacených, samostřílových spon typu Úherce–Šwiltza, var. Úherce (s polokruhovitou záhlavní destičkou se třemi knoflíky a rombickou nožkou) **s bohatou vrubořezovou výzdobou** (Obr. 26-28), které patří mezi pozdější, tzv. **lité varianty** honosných **spon typu Wiesbaden** (Tejral 1997, 349; týž 2006, 418; Jiřík 2010, 154; Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík 2015, 40; 42).

7.1.19 VINAŘICE

Region: Stř. Čechy, kraj Středočeský, okr. Kladno

Kategorie nálezů: kostrové pohřebiště

Eponymní lokalita vinařické skupiny, kterou dnes datujeme do 5. stol. n. l., byla objevena v 70. letech 19. století ve středních Čechách u obce Vinařice ležící na sever od Kladna ve směru na Slaný. Podobně jako i u jiných archeologických lokalit, objevených v předminulém století, stála za odkryvem zdejšího pohřebiště těžba hlíny. Na mírném svahu pod Vinařickou horou, svažujícím se směrem k Libušínskému potoku, byly v cihelně pana V. Landy po řadu let nacházeny kostrové hroby z doby stěhování národů. Dle svědectví dělníků byly prý uloženy v hloubce necelého 1 m pod povrchem a údajně měly být obloženy kameny. Protože dělníci dobývající hlínu postupovali při práci vzhůru (od břehu potoka směrem nahoru do svahu) a nekopali tak do země ze shora, nýbrž kolmo proti stěně svahu, byla většina objevených hrobů kompletně rozkopána a nálezy rozbity. Josef Smolík, který se zasloužil o záchranu a odevzdání mnoha nalezených předmětů, se na místo, de facto již zničeného pohřebiště, dostal až v r. 1876 a proto s výjimkou dvou hrobů, objevených však až později v roce 1894 a 1895 (již na pozemcích nového majitele pana Fr. Suka, mlynáře ve Vinařicích), z nichž ani jeden neobsahoval nálezy spon, platí, že všechny předměty z vinařického pohřebiště pocházejí ze zničených a nikdy neprozkoumaných hrobů. Soubor předmětů, které zde byly objeveny, zastupuje elegantní keramika různých tvarů, z nichž nejtypičtější pro vinařickou skupinu jsou především etážovité nádoby a misky s vykrajovaným límcem, či na kruhu točený džbán s vlešťovanou výzdobou, dále skleněné poháry, kostěné hřebeny s jazykovitou rukojetí, železné a bronzové přezky s oválným, často zesíleným rámečkem, skleněné korálky,

hliněné přesleny, bronzový prsten, a především **kolekce sedmi spon**⁷⁰⁵ pocházejících z dnes již nezjistitelných kostrových hrobů. Vedle **jedné železné samostřílové spony typu Rathewitz** (Obr. 55) zde byly objeveny také honosné **exempláře dvou** stříbrných pozlacených **spon typu Wiesbaden** s niellovanou výzdobou (Obr. 8-9), **dvě** měděné (ve skutečnosti spíše bronzové) a postříbřené **spony typu Niederflorstadt-Wiesloch** (Obr. 30 a 33), měděná silně postříbřená a pozlacená **spona typu Krefeld** (Obr. 67) nebo rovněž měděná (resp. bronzová) a postříbřená velmi raná tzv. **ptačí spona** (Obr. 69) (Droberjar 2002, 365; Jiřík-Vávra-Šmolíková-Kuchařík 2015, 14; Píč 1909, 72; Smolík, J. 1878-1881, 23-24, Svoboda 1965, 278).

7.1.20 ZÁPADNÍ ČECHY⁷⁰⁶ – NEZNÁMÁ LOKALITA

Kategorie nálezů: ojedinělý nález

Litá, tepaná, bronzová **spona typu Oslip** (Obr. 12) s vybitou tremolovou výzdobou pocházející „*odněkud z Čech*“⁷⁰⁷ byla původně součástí sbírky pražského bankéře Emanuela Mikše, od něhož se dostala do sbírky Karla Buchtely⁷⁰⁸, ředitele státního archeologického ústavu v Praze. Buchtelova sbírka byla později zakoupena Národním muzeem, kde je tato spona evidována jako ojedinělý nález z neznámého naleziště v západních Čechách⁷⁰⁹.

7.1.21 ZÁPADNÍ ČECHY⁷¹⁰ – NEZNÁMÁ LOKALITA

Kategorie nálezů: ojedinělý nález

⁷⁰⁵ J. Smolík 1878-1881, Tab. II.

⁷⁰⁶ V literatuře vystupuje spona obvykle jen jako nález z neznámého naleziště z Čech; Její o něco bližší lokalizace do západních Čech je uváděna v inv. záznamu NM v Praze; dále např. Droberjar 2005b, s. 110.

⁷⁰⁷ B. Svoboda 1965, s. 81.

⁷⁰⁸ Ve veřejně přístupné online databázi NM v Praze je v řádku „Poznámka“ uvedeno: „*Sbírka Buchtelova /dříve Mikšova/*“.

⁷⁰⁹ Ve veřejně přístupné online databázi NM v Praze je v řádku „Poznámka“ uvedeno: „*Způsob získání*“ – *zakoupeno od K. Buchtely; „Původ“* – *Západní Čechy. Bližší naleziště neznámo*. K nahlédnutí na webových stránkách: <http://forum.nm.cz/> v sekci prehistorie, pod inv. číslem předmětu.

⁷¹⁰ V literatuře vystupuje spona jen jako nález z neznámého naleziště v Čechách; Její o něco bližší lokalizace do západních Čech je uváděna v inv. záznamu NM v Praze (viz veřejně přístupná online databáze, k nahlédnutí na webových stránkách: <http://forum.nm.cz/> v sekci prehistorie, pod inv. číslem předmětu.

Bronzová spona typu Sokolnice-Bakodpuszta-Gursuf (Obr. 57), velmi podobná exempláři ze Kšela na Kolínsku (Obr. 56), se dochovala jako ojedinělý nález bez náleзовých okolností v Národním muzeu v Praze. V literatuře bývá citována jako „spona z neznámého naleziště“⁷¹¹ či „neznámého náleзовého místa v Čechách“; [von unbekanntem Fundort in Böhmen]⁷¹². Podobně jako spona typu Oslip-Carnuntum, byla zakoupena Národním muzeem v Praze spolu se sbírkou Karla Buchtely, který obě spony získal od pražského sběratele, bankéře Emanuela Mikše⁷¹³. V inventárním záznamu NM v Praze je tato spona, stejně jako exemplář Oslip-Carnuntum, evidována jako nález pocházející z neznámého místa v západních Čechách⁷¹⁴. Nic bližšího se o okolnostech jejího náleзу nedochovalo.

7.1.22 ZÁVIST (DOLNÍ BŘEŽANY)

Region: Stř. Čechy, Středočeský kraj Praha, okr. Praha-západ

Kategorie náleзу: výšinné sídliště

Osazování vyvýšených poloh na místech dřívějších prehistorických hradišť je v některých epochách, jako je i DSN, spojováno hlavně s přechodnými horizonty, kdy bylo původní obyvatelstvo vystaveno nebezpečí ze strany cizích nově příchozích skupin infiltrujících nové oblasti patrně v důsledku hunského tlaku z východních částí Evropy (Tejral 1985, 339). Ty mohly být i důvodem k osídlení, pro Germány zcela netypické sídelní polohy, na vrcholu bývalého keltského oppida Závist u Zbraslavi při jižním okraji Prahy vybudovaného kdysi nad soutokem Vltavy s Beroučkou, kde na konci 4. a v 1/2 5. stol. vyrostla osada pravděpodobně nadregionálního významu.

V 60. letech 20. stol. byly na ploše akropole bývalého keltského oppida Hradiště nad Závistí (především v její JZ části), na destrukčních vrstvách pozdně laténských

⁷¹¹ B. Svoboda 1965, s. 81.

⁷¹² J. Tejral 2006, S. 420.

⁷¹³ Ve veřejně přístupné online databázi NM v Praze v řádce „Poznámka“ uvedeno: "Sbírka Buchtelova /dříve Mikšova/"; V kolonce "Způsob získání" - Zakoupeno od K. Buchtely.

⁷¹⁴ Ve veřejně přístupné online databázi NM v Praze v řádce „Poznámka“ v kolonce "Původ" uvedeno: Západní Čechy. Bližší naleziště neznámo.

zástavby, odkryty pozůstatky germánské osady z konce DŘ a starší fáze DSN, které se na dlouhou dobu staly jediným známým sídlištním areálem obyvatelstva vinařické skupiny v Čechách. Výzkum provedl Archeologický ústav ČSAV Praha pod vedením Libuše Jansové⁷¹⁵. Objeveny byly 3 zahloubené stavby (pozdně římská zahloubená chata v SV části akropole, slovanská polozemnice s keramikou pražského typu na JZ straně centrální plošiny a tzv. chata s kamenným krbem v SZ části plata), většina nálezů z DSN ale pochází z dřevěných nadzemních staveb s dokladem kvalitních tesařských spojů a kombinace dřevěných vyplétaných mazanícových stěn (Jansová 1971, 135-157; Motyková – Drda – Rybová 1978, 178-182). Mimořádnou výpověď poskytl zejména pestrý soubor dobře datovatelné keramiky zahrnující časový interval od konce 4. do 1/2 5. stol. n. l., který dokládá význam místa a jeho polohy nejen jako centrální lokality, ale i jejího napojení na síť mezinárodního obchodu prostřednictvím vnitrozemských a dálkových obchodních cest a fungujících jak na sklonku DŘ, tak nepřerušeně i v následující vývojové fázi reprezentované již vinařickou skupinou. Vedle zlomků domácích, v ruce tvarovaných nádob, kterou zastupují především labskogermánské hrnce s esovitou profilací a zahnutými okraji či germánská na kruhu točená keramika v podobě nádob s leštěným povrchem a šikmou kanelací, tvořila importované zboží jemná i zdrsňovaná na kruhu točená keramika cizí provenience – pocházející především ze středního Podunají a římských provincií v Galii – objeveny byly fragmenty džbánu s vlešťovaným mřížkováním dekorem⁷¹⁶ s analogiemi v podunajských pohraničních oblastech stupně D1, který je dokladem tzv. foederátní keramiky, či džbán a lahev keramiky typu Murga rovněž středodunajského původu, která je charakteristickým zbožím stupně D2-D3. Styky s římským územím na západě i se vzdálenějšími oblastmi římského světa dokládají zlomky pozdně antických zeleně glazovaných mortárií⁷¹⁷ vyrobených na území provincie Raetie a několik fragmentů pozdní argonské a severoafrické terry sigillaty⁷¹⁸. Domácí hrnčířskou produkci reprezentuje nejlépe miska s

⁷¹⁵ L. Jansová 1971: Hradiště nad Závistí v období pozdně římském a v době stěhování národů, Památky archeologické 62/1, 135-178.

⁷¹⁶ fragment džbánu s mřížkováním dekorem – J. Jiřík 2010, s. 163, Obr. 80 vpravo.

⁷¹⁷ mortária – K. Motyková – P. Drda – A. Rybová 1978, s. 179, Obr. 51: 2; J. Jiřík 2010, s. 164, Obr. 81; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík a kol. 2015, s. 192, Obr. vpravo nahoře.

⁷¹⁸ terra sigillata – J. Jiřík 2010, s. 165, Obr. 82; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík a kol. 2015, s. 103, Obr. nahoře a uprostřed.

vykrajovaným límcem⁷¹⁹ zdobeným trojicemi kruhových kolků, která je charakteristickým tvarem vinařické skupiny z $1/3$ až $2/3$ 5. stol. (Droberjar 2002, 378-379; Jansová 1971, 135-157; Jiřík 2010, 162-166; Motyková – Drda – Rybová 1978, 178-182). Z vybavení domácnosti se kromě keramiky dochovalo také několik nálezů hliněných přeslenů, železných nožů, přezka se zesíleným oválným rámečkem, železný prsten, či skleněný korál. Germánské osídlení z pozdní DŘ a starší fáze DSN bylo ukončeno pravděpodobně násilným způsobem. Svědectvím cizího zásahu je požárová vrstva, v níž byly pozůstatky osídlení objeveny, a doklady bojů z přístupové cesty pod návrším akropole, mezi něž lze počítat především rozptýlené nálezy železných šipek v okolí brány D a ve východní části centrální plošiny. Jedním z nálezů z **prostoru vstupního koridoru brány D** je i dvojice spon z časně a starší fáze DSN, které představují železná oblouková samostřílová spona s pevným zachycovačem⁷²⁰ ze stupně D1 a **bronzová jednoduchá obloukovitá spona s obdélníkovitou nožkou a lučím ovínutým stříbrným drátkem ze stupně D2** (Obr. 20) (Motyková – Drda – Rybová 1978, 182).

⁷¹⁹ miska s vykrajovaným límcem – K. Motyková – P. Drda – A. Rybová 1978, s. 181, Obr. 53; J. Jiřík 2010, s. 166, Obr. 83 vlevo.

⁷²⁰ L. Jansová 1971, s. 173, Obr. 22: 1; K. Motyková – P. Drda – A. Rybová 1978, s. 180, Obr. 52: 1; J. Jiřík 2011, p. 277, Fig. 9.8: 13.

7.2 SPONY STUPNĚ D2

7.2.1 SPONY S PODVÁZANOU NOŽKOU TYPU A 158

(labskogermánské, východogermánské)

Mapa č. 1

7.2.1.1 Hřensko – depot (detektorový nález)

D 2	LOKALITA	Hřensko (údolí řeky Labe)	DÉLKA	59,0 mm	
	NÁLEZ. OKOLNOSTI	depot - detektorový nález	VÁHA	13,2 g	
	TYP	spona s podvázanou nožkou, var. A 158	ŠÍŘKA VINUTÍ	12,7 mm	
	PROVENIENCE	labskogermánská	VÝŠKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	–	
	DATA	1. pol. 5. stol.	ŠÍŘKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	–	
	MATERIÁL	Ag	ŠÍŘKA LUČÍKU	max. - 6,3 mm min. - 5,0 mm	
	TECHNOLOGIE	odlévání, tepání, tažený vinutý drát	ŠÍŘKA NOŽKY	max. - 6,2 mm min. - 3,9 mm	
	VÝZDOBA	rytí, fasetování	ULOŽENO	Oblastní muzeum v Děčíně	
	KONSTRUKCE	jednodílná s horní tětivou	INV. Č.	A 4385	
	POČET ZÁVITŮ	4 (2+2)	STAV	kompletní	

	TEXT	OBR.
LIT.	Jiřík – Peša – Jenč 2008, 189; 191-192; 204;	Jiřík – Peša – Jenč 2008, 188, Abb. 5:2; 192, Abb. 8;
	Jiřík 2010, 149-150;	Jiřík 2008, 172, Abb. 17 (vpravo); týž 2010, Tab. 2:1 (nahore vpravo);
	Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 100-101.	Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, s. 100 (nahore vpravo).

Nálezové okolnosti:

Skalní dutina v labském údolí jižně od Hřenska, ve které byl za pomoci detektoru kovů objeven depot několika stříbrných předmětů z DSN (Obr. 7), měla podobu nízké suťovité jeskyně o rozměrech 2,5 x 2,5 m. Průrva byla vymezena dvěma pískovcovými bloky s menšími kameny překrytými velkým plochým balvanem. Výška skalní dutiny v přední části jeskyně se pohybovala mezi 30-50 cm. Nález byl uložen v zadním traktu vysokém jen něco okolo 20-30 cm, takže k místu s depotem bylo nutné doplazít se po břiše (Jiřík – Peša – Jenč 2008, 186; 188; 203; Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 100).

Kromě obou dvou spon obsahoval depot ještě dva masivní stříbrné náramky⁷²¹ s rozšířenými konci a 5 zlomků sekaného stříbra⁷²². Oba náramky byly nezdobené. Menší z nich byl prostého kruhového průřezu s nejbližšími tvarovými analogiemi v 1. pol. až ²/₃ 5. stol. v dílnách ve středním Podunají. Druhý náramek řadí J. Jiřík ke skupině náramků s polygonálním průřezem a pečetítkovým zakončením, jejichž tvar, docílený pomocí podélného hránění, byl po dlouhou dobu (od ¹/₂ 5. až do pozdního 6. stol.) oblíben v různých částech Germánie (Jiřík – Peša – Jenč 2008, 189; 192-196; 204-205; Jiřík 2010, 150-153). Zlomky sekaného stříbra tvořily 4 kousky stříbrného drátu a 1 fragment obdélníkovité destičky, které byly patrně uchovávány jen pro hodnotu kovu (Jiřík – Peša – Jenč 2008, 196; Jiřík 2010, 153).

Předměty byly ukryté v zadní části jeskyně, mezi její zadní stěnou a větším balvanem. Dle výpovědi nálezců se měly náramky nacházet v povrchové vrstvě, zatímco spony byly uloženy hlouběji, soudě podle vykopané jámy však max. okolo 20 ti cm pod povrchem. Autorům výzkumu se v přední části skalní dutiny, v materiálu pocházejícím zřejmě z výkopu detektorářů, podařilo zpětně dohledat skleněný korálek⁷²³ s výzdobou v podobě dvou klikatek proložených horizontální nití datovaný do konce DŘ až poč. DSN (Jiřík – Peša – Jenč 2008, 189; 196; 203; 205; Jiřík 2010, 153; Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 100).

Rozbor spony:

Celostříbrná jednodílná spona s podvázanou nožkou typu Almgren 158 (Obr. 5) z depotu stříbrných předmětů objeveného v údolí řeky Labe nedaleko Hřenska, má masivní, litý, nezdobený, páskový lučík, který se od hlavice směrem k nožce mírně zužuje. Hlavice spony, vytažená z horní části lučíku, přechází plynule v pravý vnitřní závit krátkého spirálového vinutí tvořeného celkem 4 mi závity a horní třetivou. Dlouhá, obdélníkovitá nožka je u patky oble přehnuta směrem dolů a ve formě tzv. volného zachycovače, umístěného pod spodní částí nožky, svedena zpět až k místu rozhraní nožky

⁷²¹ J. Jiřík – V. Peša – P. Jenč 2008, S. 189; 192-196; 204-205; S. 188, Abb. 5: 8-9; S. 194, Abb. 9; J. Jiřík 2008, S. 172, Abb. 17; týž 2010, 150-153; Tab. 2: 1; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík a kol. 2015, s. 100.

⁷²² J. Jiřík – V. Peša – P. Jenč 2008, S. 189; 196; S. 188, Abb. 5: 3-7; J. Jiřík 2008, S. 172, Abb. 17; týž 2010, 153; Tab. 2: 1; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík a kol. 2015, s. 100.

⁷²³ J. Jiřík – V. Peša – P. Jenč, S. 189; 196; 205; S. 189, Abb. 6; J. Jiřík 2010, 153; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík a kol. 2015, s. 100.

s lučíkem, kde je pravý konec zachycovače vytažen v 1 mm široký, ploše roztepaný drát, ovitý ve 2,5 závitech kolem konce lučíku. Zachycovač, vytvořený z pásu nožky, má podobu jednoduše prohnutého žlábků, jehož vnitřní prohlubeň slouží k uchycení jehly vycházející z levého vnitřního závitu vinutí. Jedinou ozdobnou část spony představuje nožka, která je na povrchu zdobena rytou lineární výzdobou a fasetováním. V horní části nožky, v místě pod podvázáním, se nachází ploché obdélné metopovité políčko, jehož boční hrany jsou na každé straně ozdobeny jedním fasetovaným půlobloučkem. Nahoře a dole je políčko ohraničeno trojicí příčných rýh napodobujících zřejmě drátové vázání. Zbylá plocha nožky je na obou stranách mírně zkosená hráněním. Jejím středem prochází úzký, nezdobený, plochý hřbítek, zatímco seříznuté boční stěny zdobí jemný lineární ornament z krátkých vícenásobných (trojitých) linií vytvářejících nepravidelný, přerušovaný, cikcakovitý motiv. Stejnou konstrukci i podobně zdobenou nožku má např. bronzová spona datovaná do mladší DŘ, nalezená na katastru obce **Želeč**⁷²⁴ (část obce Měcholupy) u Žatce (okr. Louny) a věnovaná později bez bližších nálezových okolností do sbírky Regionálního muzea K. A. Polánka v Žatci. Nožka této spony je zdobena stejnou vícenásobnou klikatkou, na rozdíl od exempláře z Hřenska má však ozdoben i lučík, jehož okraje krásí podélný pás sestavený z vybíjených trojúhelníkovitých bodů (Holodňák 2006, 378; Sakař 1966, 617; Svoboda 1948, 118). B. Svoboda zařadil exemplář ze Želče k variantě jednodílných spon s úzkou podvázanou nožkou, jejichž výskyt patří hlavně 2. až 4. stol. n. l. Konstrukčně však upozornil na podobnost spony s již mladšími tvary samostřílových spon konce doby římské (páskový lučík, dlouhá obdélníkovitá nožka) a také na výzdobu typickou pro pozdější varianty podvázaných spon z oblastí Slezska a východního Povolí (Svoboda 1948, 116-118). Je proto možné, že i spona z Želče, která svou délkou 6,8 cm přesahuje velikost spony z Hřenska, je již spíše spínadlem časné fáze DSN ze stupně D1 či přechodné fáze mezi DŘ a DSN (C3/D1). Motiv v podobě pravidelné klikatky či tzv. vstřícných krokvic tvořících dohromady křížový vzor zdobí také nožku jednodílné⁷²⁵ bronzové podvázané spony z kostrového

⁷²⁴ **Želeč** – B. Svoboda 1948, s. 119, Obr. 20: 9a-9b; V. Sakař 1966, s. 609, Obr. 2: 8; Holodňák 2006, s. 378, Obr. 222.

⁷²⁵ J. Říhovský popisuje sponu jako „*podvázanou dvojdílnou bronzovou sponu se železným vinutím*“ (Říhovský 1951, s. 177); J. Tejral ji však již správně řadí do skupiny jednodílných spon s podvázanou nožkou (Tejral 1982, s. 83-84).

hrobu 1 pohřebiště DSN v **Sokolnicích**⁷²⁶ na Moravě (okr. Brno-venkov), který náleží do 1. pol. 5. stol. n. l. (Říhovský 1951, 177; Tejral 1982, 83-84; 216-217)

Jaroslav Jiřík řadí sponu z Hřenska mezi zástupce velkých, tzv. honosných spon s dlouhou podvázanou nožkou, vyráběných z drahých kovů a zdobených ve stylu skupiny Untersiebenbrunn, kam patří nálezy z ½ 5. stol. z bohatého ženského kostrového hrobu **ve Smolíně**, z hrobu foederáta **ve Wolfsheimu**, nebo z bojovnického hrobu **v Crimolois** a řada dalších (Jiřík 2010, 150). Spona z Hřenska je však v porovnání s těmito kusy spíše jen chudá příbuzná. Nedosahuje ani jejich délky překračující často i 10 cm a není ani podobně bohatě zdobená. Do skupiny honosných spon ji tak řadí pouze materiál, z kterého je vyrobena, a konstrukce typická pro SPN z 5. stol. n. l.

Podle nejnovějšího třídění materiálu przeworské kultury, které pro jednodílné SPN typu A 158 provedl Ireneusz Jakubczyk⁷²⁷, patří spona z Hřenska svou výzdobou a konstrukcí **k variantě Ojców**, subvariantě Ojców 3 (Jakubczyk 2014, 197, Taf. XXI). Variantu Ojców charakterizují jednodílné spony s krátkým vinutím o 4 závitech a horní třetivou s pravouhloú, v průřezu páskově tvarovanou nožkou. Spony varianty Ojców 3 jsou na území przeworské kultury nacházeny nejčastěji v krasových jeskyních na jihu Polska, v tzv. oblasti Krakovsko-čenstochovské jury (Malopolské a Slezské woj.) a je pro ně charakteristický trojúhelníkovitý tvar lučíku, tj. nikoliv rovnoměrně široký, ale plochý, nezdobený, páskový lučík, který se od hlavice směrem k nožce zužuje, a dlouhá obdélníkovitá nožka, která je buď po celé délce, nebo alespoň v horní části o něco širší než lučík. O tuto, oproti konci lučíku, širší část nožky se opírají závity drátového vázání omotané kolem slabšího konce lučíku. Lučík var. Ojców 3 bývá jen mírně klenutý na rozdíl od spony z Hřenska, jejíž výrazně obloukovitý tvar odpovídá spíše variantě Ojców 1 (Jakubczyk 2014, 194, Taf. XVIII). Nožka má ale zpravidla, stejně jako exemplář z Hřenska, páskový nebo žlábkovitě prohnutý průřez a na jejím povrchu se koncentruje veškerá výzdoba spony provedená nejčastěji technikou fasetování, metopovitých políček a rytého dekoru v podobě krokvic nebo tzv. motivu rybí kosti. Spony var. Ojców 3 byly používány v závěrečné fázi przeworské kultury, kde se vyskytují společně s na kruhu

⁷²⁶ **Sokolnice** – J. Říhovský 1951, s. 194, Obr. 150; J. Tejral 1982, s. 84, Obr. 26: 1; s. 216, Obr. 94: 4; týž 1997, Abb. 29: 18; E. Droberjar 2002, s. 301, Obr. 4.

⁷²⁷ I. Jakubczyk 2014, S. 113-218.

točenou keramikou a přezkami se zesíleným rámečkem. Podle I. Jakubczyka reprezentují tyto spony nový styl, který se objevuje nejdříve na konci DŘ a dále v DSN (Jakubczyk 2014, 132-133).

Stříbrný exemplář z Hřenska je spolu s ostatními předměty z depotu uložen v **Oblastním muzeu v Děčíně**, kde je evidován pod **inv. č. A 4385**. Svou datací odpovídá složení depotu a podobně jako spona typu Wiesbaden patří do poč. 5. stol. n. l., tedy do starší fáze vinařické skupiny ve **stupni D2** DSN v Čechách.

7.2.1.2 Praha-Ruzyně – sídliště (obj. 618)

D2 – D2/D3	LOKALITA	Praha-Ruzyně	DÉLKA	65,6 mm	
	NÁLEZ. OKOLNOSTI	sídliště - objekt 618	VÁHA	7,1 g	
	TYP	spona s podvázanou nožkou, var. A 158	ŠÍŘKA VINUTÍ	9,1 mm	
	PROVENIENCE	labskogermánská	VÝŠKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	–	
	DATAČE	1. pol. až 2. třetina 5. stol.	ŠÍŘKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	–	
	MATERIÁL	Br	ŠÍŘKA LUČÍKU	uprostřed - 5,3 mm	
	TECHNOLOGIE	tepání, tažený vinutý drát	ŠÍŘKA NOŽKY	max. - 7,6 mm min. - 4,6 mm	
	VÝZDOBA	rytí	ULOŽENO	Muzeum hl. m. Prahy	
	KONSTRUKCE	jednodílná s horní těživou	INV. Č.	A 571.137	
	POČET ZÁVITŮ	4 (2+2)	STAV	kompletní	

	TEXT	OBR.
LIT.	Kuchařík – Bureš – Pleinerová – Jiřík 2008, 223-224;	Kuchařík – Bureš – Pleinerová – Jiřík 2008, 221, Obr. 16: 6;
	Jiřík 2010, 169; Droberjar – Metlička – Řezáč 2011, 310.	Jiřík 2010, Tab. 59: 6.

Nálezové okolnosti:

Objekt č. 618⁷²⁸ interpretovatelný jako polozemnice (?) tvořila jáma nepravidelně oválného tvaru o rozměru 6,4 x 3,5 m. V její výplni bylo nalezeno celkem 719 artefaktů, z nichž naprostou většinu tvořily zlomky keramických nádob. Jedinou kovovou industrii představoval vedle spony s podvázanou nožkou a spony typu Rathewitz fragment bronzového drátěného nákrčníku s ploše roztepaným koncem v podobě podlouhlé záchytné ploténky, který na rozdíl od exemplářů s drátěným očkem či kruhovou

⁷²⁸ Objekt č. 618 – M. Kuchařík – M. Bureš – I. Pleinerová – J. Jiřík 2008, s. 207, Obr. 6: 618.

ploténkou z časné fáze DSN patří již do pokročilejšího 5. stol. (Kuchařík – Bureš – Pleinerová – Jiřík 2008, 220-223).

Rozbor spony:

Jednodílná bronzová SPN var. A 158 (Obr. 53) z obj. 618 na sídlišti z DSN v Praze-Ruzyni byla nalezena dne 14. 5. 2006 ve vrstvě o hloubce 40-60 cm od povrchu. Jedná se o kompletně zachovaný exemplář o celkové délce 6,5 cm s dlouhým půlkruhovitě klenutým lučíkem obloučkovitého průřezu a pravouhle roztepanou páskovou nožkou, která se od lučíku směrem k patce zužuje. Krátké vinutí se 4 závity a horní třetinou vybíhá v dlouhou jehlu, která dosahuje až téměř ke konci nožky. Nožka je na konci ohnuta směrem dolů a v podobě obloučkovitě prožlabeného zachycovače vedena zpět směrem k lučíku, kde je její konec, vytažený v tenký drátek, ovinutý ve 3 závitech kolem jeho dolní části. Vnější strana nožky je u rozhraní nožky s lučíkem zdobena čtvercovým políčkem s rytým diagonálním křížem a na druhém konci těsně nad patkou dvojicí příčně rytých rýh. Tato výzdoba nebyla v době dokumentace spony, na exempláři pokrytém silnou vrstvou korozních produktů, téměř viditelná, při popisu spony proto vycházím z rekonstrukční kresby J. Jiříka⁷²⁹. Blízké analogie k ruzyňskému exempláři představují zejména spony z mladší a pozdní DŘ nacházené ve východogermánské kulturní oblasti, kde se stejně tvarovaná nožka s motivem jednoho či dvou diagonálních křížů objevuje u některých exemplářů jednodílných bronzových a železných SPN, které Ireneusz Jakubczyk v przeworské kultuře vyčlenil jako variantu **Ojców, subvariantu Ojców 1**⁷³⁰ a které datuje od 2. do konce 4. stol. (C2-D) (Jakubczyk 2014, 132-133). Jaroslav Jiřík uvádí analogický nález z Altendorfu⁷³¹, který Jochen Haberstroh zařadil do rozmezí 450-480 n. l. (Kuchařík – Bureš – Pleinerová – Jiřík 2008, 224; Jiřík 2010, 169). Budeme-li vycházet z nálezové situace, kdy byla SPN z Prahy-Ruzyně nalezena ve stejném objektu jako samostřílová spona typu Rathewitz, která je typologickou formou stupně D3-E1, a přitom se nacházela ve vrstvě nad ní (Rathewitz – hl. 40-60cm; SPN – hl. 20-40 cm) mohla by být datována ve shodě se sponou z Altendorfu nejdříve na poč.

⁷²⁹ M. Kuchařík – M. Bureš – I. Pleinerová – J. Jiřík 2008, S. 221, Obr. 16: 6.

⁷³⁰ I. Jakubczyk 2014, S. 196, Taf. XX.

⁷³¹ **Altendorf** – J. Haberstroh 2003, S. 251, Abb. 30: 7.

²/₂ 5. stol., přičemž většina SPN z DSN doznívá již ve stupni **D2**. Nelze tedy ani vyloučit možnost, že se jedná o chronologicky starší předmět nalezený ve výplni mladšího objektu. Exemplář z Prahy-Ruzyně váží 7,1 g a je spolu s ostatními nálezy z této lokality uložen v archeologické sbírce **Muzea hlavního města Prahy** pod **inv. č. A 571.137**.

7.2.2 KROUŽKOVÉ SPONY

(labskogermánské, římskoprovinciální)

Mapa č. 8

7.2.2.1 Praha-Zličín – pohřebiště (hrob 167)

C3 – D2 ?	LOKALITA	Praha-Zličín	KONSTRUKCE	dvojdílná - volná jehla	
	NÁLEZ. OKOLNOSTI	pohřebiště - hrob 167	PRŮMĚR	27,3 mm	
	TYP	kroužková spona	VÁHA	1,7 g	
	PROVENIENCE	labskogermánská / římskoprovinciální ?	ŠÍŘKA PRSTENCE	2,5 mm	
	DATACE	4. stol. / 1. pol. 5. stol. ?	DÉLKA JEHLY	30,5 mm	
	MATERIÁL	Ag+Au	ULOŽENO	Muzeum hl. m. Prahy	
	TECHNOLOGIE	kování	INV. Č.	A 550.184	
	VÝZDOBA	rytí, fasetování	STAV	kompletní (rozlámaná, lepená)	

	TEXT	OBR.
LIT.	Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 160.	Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 160, Obr. vpravo dole.

Nálezové okolnosti:

Hrob 167 na pohřebišti v Praze-Zličíně, z něhož pochází stříbrná pozlacená kroužková spona, patřil asi 5ti-letému dítěti. Bližší nálezové okolnosti nejsou v literatuře dostupné (Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 160).

Rozbor spony:

Stříbrná kroužková spona se svinutými konci z hrobu 167 na pohřebišti v Praze-Zličíně (Obr. 11) patří k nejrozšířenějšímu typu kroužkových spon, vyráběných v DŘ (ve 2. – 4. stol. n. l.) jak na půdě barbarika, tak i v římských provinciích, svým provedením je však mimořádná. Je tvořena úzkým, na jedné straně přerušným (tzv. otevřeným) prstencem s nahoru zahnutými a směrem ven lehce stočenými konci, na kterém je

navlečena dlouhá, volně pohyblivá jehla. Základový prstenec je plochého páskového průřezu. Jeho spodní strana je hladká, zatímco vnější povrch zdobí kolem dokola fasetované půlobloučky proložené mezerami, v jejichž středu se nachází žebříčkovitý motiv v podobě dvojice příčně rytých rýh propojených dvěma slabšími vodorovnými rýžkami. Dlouhá, pohyblivá jehla má dřík kruhového průřezu, který je na konci odsazen drobným schůdkem a přechází v plochý proužek svinutý v očko, kterým byla navlečena na základový prstenec. Svou délkou průměr prstence přesahuje cca o 3 mm. Povrch prstence byl na vnější (pohledové) straně pokryt, dnes setřelým, amalgámovým zlacením, jehož pozůstatky ulpěly v obloučkovitých prohlubních a žebříčkovitých rýžkách. Spona se dochovala ve fragmentárním stavu rozlomená na 4 ks slepené zpět dohromady. Unikátní na zličínském exempláři je materiál, z kterého je spona vyrobena, její výzdoba i hrob, do něhož byla přidána. S dražšími kusy z pozlaceného stříbra se totiž v barbariku setkáváme jen vzácně a zpravidla u nejstarších spon z 2. stol. n. l., které byly ukládány do bohatě vybavených kostrových hrobů tzv. lübsovského typu ze starší DŘ. V mladší a pozdní DŘ převládají v Germánii hlavně nezdobené exempláře vyrobené ze železa, zatímco v provinciích dominují výrobky z bronzu, jejichž jedinou výzdobou jsou obvykle jen různě tvarované konce. Ojedinelý je zároveň i nález této spony v hrobě malého dítěte, s kterým se v provinciích ani v Germánii, kde jsou těmito sponami většinou vybavovány hroby dospělých a mladistvých jedinců převážně mužského pohlaví, nesetkáváme. Pro doklad výroby kroužkových spon z DŘ i v DSN, v rámci níž se tyto exempláře rovněž někdy vyskytují, zatím neexistují spolehlivé opory. V hrobě 167 v Praze-Zličíně, stejně jako v jiných hrobech z 5. a 6. stol. by se mohlo jednat o starožitnost pocházející ještě z pozdní DŘ. Rozhodnout, zda byl zličínský exemplář dobovou součástí oděvu a kde byl vyroben – zda na půdě provincií nebo barbarika – zůstává zatím otázkou. Exemplář z hrobu 167 má průměr prstence 2,7 cm a váží 1,7 g. Je uložen **ve sbírkách Muzea hlavního města Prahy pod inv. č. A 550.184.**

7.2.3 SPONY S OBDÉLNÍKOVITOU NOŽKOU

(labskogermánské, východogermánské)

Mapa č. 1

7.2.3.1 Praha-Kobylisy – pohřebiště (hrob VI)

D1 – D2	LOKALITA	Praha-Kobylisy	DÉLKA	73,0 mm	
	NÁLEZ. OKOLNOSTI	pohřebiště - hrob VI	VÁHA	?	
	TYP	spona s dlouhou obdélníkovitou nožkou*	ŠÍŘKA VINUTÍ	24,0 mm	
	PROVENIENCE	labskogermánská	VÝŠKA ZÁHL. DESTIČKY	–	
	DATAČE	1. pol. 5. stol.	ŠÍŘKA ZÁHL. DESTIČKY	–	
	MATERIÁL	Fe	ŠÍŘKA LUČÍKU	?	
	TECHNOLOGIE	odlévání	ŠÍŘKA NOŽKY	?	
	VÝZDOBA	nezdobená	ULOŽENO	Národní muzeum v Praze	
	KONSTRUKCE	samostřílová	INV. Č.	H1-43990	
	POČET ZÁVITŮ	6 (3+3)	STAV	kompletní	

	TEXT	OBR.
LIT.	Svoboda 1939, 173; týž 1965, 91.	Svoboda 1939, Tab. 9: I;
		Reinerth 1940, Band II., Taf. 261: 8;
		Svoboda 1965, Tab. XXVI: 5;
		Tejral 2006, 416, Abb. 91: 5.

Nálezové okolnosti:

Hrob VI⁷³² na pohřebišti v Praze-Kobylisích představuje jediný nenarušený nálezový celek, který pravděpodobně již svým označením na povrchu vykazoval známky nemajetnosti, díky kterým zůstal ušetřen druhotného zásahu vykradačů. V hrobové jámě pravidelného obdélníkového tvaru o rozměrech 210⁷³³ x 55 cm a hloubce 160 cm ležela kostra orientovaná ve směru Z–V s obličejem otočeným směrem k východu. Tělo bylo uloženo v natažené poloze s levou rukou ohnutou tak, aby spočinula v oblasti pánve, zatímco pravá ruka byla položena na hrudi. Trup byl mírně pootočen na levý bok a nohy, které se spolu téměř dotýkaly patami, ležely volně vedle sebe. Prostou hrobovou výbavu

⁷³² B. Svoboda 1939, s. 161, Obr. 2: a.

⁷³³ B. Svoboda 1939 uvádí délku hrobové jámy 210 cm, zatímco Svoboda 1965 popisuje týž rozměr o 10 cm vyšší, tj. 220 cm.

tvořila železná samostřílová spona s dlouhou obdélníkovitou, dnes na konci ulomenou nožkou, nalezená u levého lokte a součásti křesací soupravy – drobný železný nožík⁷³⁴ a křesací kamínek⁷³⁵, uzavřené spolu původně v koženém či textilním váčku, tzv. kapsáři zavěšeném u pravého boku, z něhož se dochovalo železné kování⁷³⁶ s přezkou⁷³⁷. Na pravé straně vedle hlavy pak byly nalezeny 2 keramické střípky⁷³⁸ (Svoboda 1939, 159-160; 162; týž 1965, 260).

Rozbor spony:

Tato prostá železná spona (Obr. 21) dvoudílné samostřílové konstrukce s dlouhou obdélníkovitou nožkou⁷³⁹ má vysoce klenutý, pravděpodobně hráněný, tyčinkovitý lučík, jehož původní tvar ani průřez není možné, vzhledem ke stupni koroze, blíže specifikovat. Původně byl na povrchu zřejmě ozdoben příčným žebrováním. Hlavice lučíku je zakončena příčným očkem svinutým z konce lučíku, kterým prochází osa vinutí. Samostřílovou konstrukci dotváří spirála vinutí se 6 ti závitů, které jsou spolu, vždy po třech na obou stranách lučíku, propojeny dolní tětivou. Na dolní konec lučíku navazuje dlouhá, výrazně odsazená, plochá a po celé délce rovnoměrně široká nožka, jejíž konec je ulomen. Dochovaná část naznačuje možnost lehkého zahrocení, ale o původním tvaru patky si nelze utvořit jasnou představu. Jehla, přecházející ze spirály vinutí, je dole zachycena v krátkém, svislém, jednoduše přehnutém zachycovači vedeném téměř po celé délce nožky (Svoboda 1939, 173; týž 1965, 91).

M. Schulze (1977) zahrnuje tento exemplář, podobně jako spony typu Praha, v rámci skupiny spon s pevným zachycovačem Almgren VI, 2 do skupiny spon

⁷³⁴ V literatuře nezobrazen. NM inv. č. H1-43991 (obrysová kresba předmětu je k vidění ve veřejně přístupné online databázi NM: <http://forum.nm.cz/> v sekci prehistorie, pod inv. číslem předmětu).

⁷³⁵ V literatuře nezobrazen. NM inv. č. H1-43993 (fotografie předmětu je k vidění ve veřejně přístupné online databázi NM: <http://forum.nm.cz/> v sekci prehistorie, pod inv. číslem předmětu).

⁷³⁶ Svoboda 1939, Tab. IX: 2; týž 1965, Tab. XXVI: 11; NM inv. č. H1-43992. Obrysová kresebná dokumentace je k vidění ve veřejně přístupné online databázi NM: <http://forum.nm.cz/> v sekci prehistorie, pod inv. číslem předmětu, kde je však předmět prezentován jako ocílka a nikoliv kování váčku či kapsáře.

⁷³⁷ V literatuře nezobrazeno a není evidováno ani ve sbírce NM v Praze pod inv. číslem jako ostatní nálezy z hrobu VI, které jsou evidovány pod inv. čísly H1-43990 až H1-43993.

⁷³⁸ V literatuře nezobrazeny a nejsou evidovány ani ve sbírce NM v Praze pod inv. číslem jako ostatní nálezy z hrobu VI, které jsou evidovány pod inv. čísly H1-43990 až H1-43993.

⁷³⁹ B. Svoboda 1939, Tab. 9:I; týž 1965, Tab. XXVI: 5.

s pracovním označením 46) Iz Aa 7b⁷⁴⁰. B. Svoboda (1965) zařadil tuto sponu obecně mezi dvoudílné **železné samostřílové spony s dlouhou nožkou** s odkazem na svou práci z roku 1948, konkrétně na str. 176, tj. na kapitolu pojednávající o **samostřílových sponách s dlouhou klínovitou nožkou**, kde však v textu ani v obr. příloze není kobylišký exemplář zastoupen. K hypotetickému zařazení této spony mezi skupinu spon s dlouhou klínovitou nožkou může vést podoba dochované části nožky, která je oproti tyčinkovitému lučíku ploše rozšířená a její ulomený konec naznačuje možnost lehkého zahrocení⁷⁴¹. Na rozdíl od spon s klínovitě zakončenou nožkou se však u dochované části kobylišké spony nožka směrem dolů k přechodu ke klínu nerozšiřuje a její rovný průběh i po celé délce zachovaná stejnoměrná šířka tak spíše vypovídají o zařazení ke skupině **samostřílových spon s dlouhou obdélníkovitou nožkou**.

Kobylišký exemplář je formou spon náležejících ještě do **pozdní doby římské** s hlavním výskytem v průběhu celého **4. stol. n. l.** s možností mírného přesahu do **počátků DSN v raném 5. stol.** a jako takový patří dle platné chronologie DŘ a DSN v Čechách do **stupňů D1 až D2**. Dochovaná délka spony měří 73 mm a měla by být uložena ve sbírce **Národního muzea v Praze** pod **inv. č.: H1-43990**⁷⁴², kde se ji však nepodařilo dohledat (Svoboda 1939, 173; týž 1965, 91).

⁷⁴⁰ Sponu se v depozitáři NM v Praze nepodařilo fyzicky dohledat, a proto nebylo možné provést její dokumentaci.

⁷⁴¹ B. Svoboda 1965, s. 260.

⁷⁴² M. Schulze 1977, S. 39; Kat. 1638, S. 406.

7.2.3.2 Praha-Veleslavin (cihelna Vídeňské bankovní jednoty) – pohřebiště (hrob 7)

D 2 / D 3	LOKALITA	Praha-Veleslavin (cihelna Vídeňské banky)	DÉLKA	33,4 mm	
	NÁLEZ. OKOLNOSTI	pohřebiště - hrob 7	VÁHA	4,2 g	
	TYP	spona s obdélníkovitou nožkou	ŠÍŘKA VINUTÍ	8,5 mm	
	PROVENIENCE	východogermánská	VÝŠKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	–	
	DATAČE	2. třetina 5. stol.	ŠÍŘKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	–	
	MATERIÁL	Br+Ag drát	ŠÍŘKA LUČÍKU	uprostřed - 3,6 mm	
	TECHNOLOGIE	odlévání	ŠÍŘKA NOŽKY	?	
	VÝZDOBA	ovínování lučíku drátkem	ULOŽENO	Muzeum hl. m. Prahy	
	KONSTRUKCE	jednodílná s horní tětivou	EVID. Č.	П 318	
	POČET ZÁVITŮ	4 (2+2)	STAV	chybí nožka, jehla a část tětivy (rozlámaná)	

	TEXT	OBR.
LIT.	Niederle 1918, 8;	Niederle 1918, 3, Obr. I: 6;
	Svoboda 1948, 161-162; týž 1965, 269.	Svoboda 1948, 163, obr. 30:4a-b; tamtéž Tab. XV: 4;
		Schulze 1977, Taf. 5;
		Droberjar 2005a, 795, Obr. vpravo nahoře pod č. 1;
		Jiřík 2011, 277, Fig. 9.8: 7.

Nálezové okolnosti:

Uzavřený nálezový celek, v němž byly, mimo jiné, objeveny dvě spony z 5. stol. n. l., představuje hrob 7, který byl pod dohledem J. A. Jíry vykopán 2. května roku 1915. Nacházela se v něm kostra ženy, uložená v natažené poloze na zádech s rukama podél těla. Kolem krku měla zavěšen dlouhý náhrdelník z drobných válcovitých perliček bílé barvy. Kromě něj se v hrobě nacházely také 4 duté kulovité korálky zhotovené ze stříbrného plechu a vyplněné bílou hmotou a za hlavou kostry byl objeven velký soudkovitý korál s podélným otvorem z šedobílého kamene. Stopy zelenavé patiny, svědčící snad o další ozdobě či kovových součástech oděvu, byly dle popisu zachyceny na pravé straně hrudníku a obratlích dutiny břišní. Vedle tohoto inventáře obsahoval hrob rovněž dvě bronzové spony – část dvoudílné samostřílové spony typu Praha a jednu jednodílnou sponu s obdélníkovitou nožkou obě s lučíkem ovinutým stříbrným drátkem, které byly nalezeny na břiše spolu se zbytky kůže (snad kapsáře), v níž byly údajně obě spony zapnuty (Archiv OAS MMP fond J. A. Jíra, sv. 1/XXXIV; Svoboda 1948, 161; týž 1965, 268-269). Nálezy z hrobu 7 byly původně uloženy v Jírově

archeologickém muzeu na Hanspaulce v Praze-Dejvicích, jehož sbírka je dnes součástí fondu Oddělení archeologické sbírky Muzea hlavního města Prahy.

Rozbor spony:

Jednu ze dvou spon pocházejících z hrobu 7 na pohřebišti v Praze-Veleslavíně reprezentuje jednoduchá bronzová spona s obdélníkovitou nožkou a lučíkem ovinutým stříbrným drátkem (Obr. 19)⁷⁴³. Spona měla krátké spirálovité vinutí se čtyřmi závití (2+2) a vysokou horní třívou. Jeden ze dvou vnitřních závitů tvořil zároveň hlavici spony, zatímco druhý přecházel v jehlu. Dnes je konstrukce vinutí rozlámána a část třívou chybí. Dlouhý, nesouměrně klenutý lučík je po celé délce ovinut plochým, zhruba 1 mm širokým, stříbrným drátkem vytvářejícím na lučiku celkem 27 závitů. Spona měla původně výrazně odsazenou, rovnou, pravděpodobně obdélníkovitou nožku, plasticky členěnou příčně fasetovanou výzdobou, tvořenou hranolovitými schůdky, oddělenými od sebe mezerami ze stejně širokých plochých žlábků (faset). Dochovanou část takto metopovitě profilované nožky zdobily dva schůdky proložené jedním středovým žlábkem. Dolní konec nožky byl již v době nálezů ulomen a dnes nožka chybí úplně⁷⁴⁴. Spona měla plný, nezdobený, rovnoměrně přehnutý zachycovač, vedený po celé délce nožky, v němž byla zachycena jehla přecházející dolů ze spirály vinutí. (Svoboda 1948, 161-162; týž 1965, 269). Jednoduchá bronzová spona z hrobu 7, s krátkým vinutím a horní třívou, patří podle M. Schulze mezi spony s pevným zachycovačem skupiny Almgren VI, 2, varianta 171 a je ji, dle jejího třídícího systému, možné přiřadit ke skupině 59 III Aa 7b, jejíž hlavní výskyt klade autorka již do pozdního 4. století, a která typologicky odpovídá jednoduchým variantám spon s obdélníkovitou nožkou z mladší a pozdní doby římské (Schulze 1977, 47). Exemplář z hrobu 7 na pohřebišti v Praze-Veleslavíně, který byl nalezen spolu s dvoudílnou variantou řazenou ke spínadlům typu Praha, je možné

⁷⁴³ B. Svoboda 1948, s. 161 uvádí, že lučík jednoduché spony s obdélníkovitou nožkou je ovinut bronzovým drátkem, avšak týž autor – viz Svoboda 1965, s. 269 při popisu stejné spony uvádí drátek stříbrný. Na stejných stránkách je rovněž odlišně uveden celkový materiál, z něhož jsou obě spony z hrobu 7 vyrobeny – Svoboda 1948 uvádí, že v hrobě 7 byly nalezeny dvě bronzové spony, zatímco při detailním popisu druhé dvoudílné spony uvádí sponu stříbrnou; Svoboda 1965 hovoří o jednoduché sponě bronzové a fragmentu dvoudílné spony stříbrné.

⁷⁴⁴ Obrázek spony s dochovaným fragmentem nožky je vyobrazen u L. Niederleho (Niederle 1918, 3, Obr. I: 6) a později znovu u B. Svobody (Svoboda 1948, 163, obr. 30: 4a-b; tamtéž Tab. XV: 4). Jejich kresebná podoba byla dále již jen přejímána. Obě spony z hrobu 7 byly dlouho považovány za nezvěstné a objeveny znovu poměrně nedávno při revizi fondu Muzea hl. města Prahy, kde jsou dnes nově zakonzervovány a uloženy v trezoru v depozitáři pod evidenčním označením původního Jirova inventáře, jak je publikoval již B. Svoboda. Jednoduchá spona z hrobu 7 se však dnes nachází pouze v torzovitém stavu – konstrukce vinutí byla rozlomena a středová část třívou včetně celého dochovaného fragmentu nožky jsou ztraceny.

považovat za pozdní výskyt spony s obdélníkovitou nožkou, ovlivněnou novým módním doplňkem, a datovat jej již na počátek doby stěhování národů, do stupně D2, který chronologicky vyplňuje 1. pol. 5. stol. n. l.

Délka dochovaného fragmentu spony (dnes bez nožky) měří 33 mm⁷⁴⁵ a je uložena ve sbírce Muzea hlavního města Prahy pod evidenčním č. II 318.

7.2.3.3 Závist (Dolní Břežany) – sídliště

D2	LOKALITA	Závist-Dolní Břežany	DÉLKA	cca 52,0 mm	
	NÁLEZ. OKOLNOSTI	výšinné sídliště (hradiště) - brána D	VÁHA	6,9 g	
	TYP	oblouková spona s obdélníkovitou nožkou*	ŠÍŘKA VINUTÍ	?	
	PROVENIENCE	východogermánská	VÝŠKA ZÁHL. DESTIČKY	–	
	DATAČE	1. pol. 5. stol.	ŠÍŘKA ZÁHL. DESTIČKY	–	
	MATERIÁL	Br+Ag	ŠÍŘKA LUČÍKU	?	
	TECHNOLOGIE	tažený vinutý drát	ŠÍŘKA NOŽKY	?	
	VÝZDOBA	ovínování lučiku drátkem, rytí	ULOŽENO	Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.	
	KONSTRUKCE	jednodílná s horní tětivou	INV. Č.	F 1793	
	POČET ZÁVITŮ	4 (2+2)	STAV	chybí polovina konstrukce vinutí a jehla	

	TEXT	OBR.
LIT.	Motyková – Drda – Rybová 1978, 182;	Motyková – Drda – Rybová 1978, 180, Obr. 52:2;
	Jiřík 2010, 163; týž 2011, 276-278.	Jiřík 2010, 163, Obr. 80 (vlevo); týž 2011, 277, Fig. 9.8:14.

* - Sponu nebylo možné fyzicky zdokumentovat.

Nálezové okolnosti:

Jednodílná obloukovitá spona s obdélníkovitou nožkou a drátem ovínutým lučíkem byla objevena v prostoru brány D bývalého keltského oppida na Hradišti Závist nad Zbraslaví na J okraji Prahy. Jedná se o ztrátový nález z kategorie drobné kovové industrie, v jehož okolí bylo nalezeno i několik náhodně rozptýlených hrotů železných šipek, které jsou datovány do stupně D1 až D2/D3 (Motyková – Drda – Rybová 1978, 182; Jiřík 2010, 163).

⁷⁴⁵ Svoboda 1948, s. 162 (u popisky k Obr. č. 30) uvádí délku spony tehdy ještě s částečně dochovanou nožkou, kdy měřila 59 mm; mnou naměřená hodnota dnes bez nožky činí jen 33,4 mm.

Rozbor spony:

Jednodílná obloukovitá spona s obdélníkovitou nožkou ze Závisti u Prahy (Obr. 20) má dlouhý, pravidelně klenutý, obloukovitý lučík a krátkou rovnoměrně širokou nožku zdobenou na vnější straně 6ti příčnými vroubky členícími její plochu na 3 pravouhlá metopovitá políčka. Patka nožky je v místě nad ohybem přeseknuta 3 trásňovitými zářezy. Zbytek nožky je podobně jako u SPN ohnut směrem dolů a v podobě oble prožlabeného zachycovače veden zpět směrem k lučíku. Nepravidelný trojúhelníkový prostor mezi horní a dolní částí nožky – tj. nožkou a zachycovačem – na pravé straně spony je vyplněn ploše roztepanou plachetkou, zatímco na levé straně se nacházel vstupní otvor pro jehlu. Spona byla původně opatřena krátkým 4-závitovým vinutím (2+2) a horní třetivou, z kterého se zachovalo pouze 1,5 závitu na pravé straně spony. Levá strana spirály vinutí s jehlou chybí. Lučík spony byl po celé délce ovinut plochým, přibližně 1 mm širokým, stříbrným drátkem v celkovém počtu 31 závitů. Touto výzdobou se spona velmi přibližuje jednodílné sponě s obdélníkovitou nožkou z hrobu 7 na pohřebišti v Praze-Veleslavíně a dvoudílným samostřílovým exemplářům, které M. Schulze-Dörrlamm vyčlenila jako spony typu Praha. Podle J. Jiříka lze přímé analogie k tomuto exempláři nalézt u východogermánských forem SPN z pozdní DŘ, především v prostředí kultury Černjachov-Sântana de Mureș (Jiřík 2010, 163; týž 2011, 276-278). Podobné SPN jsou vzácně zastoupeny také v przeworské kultuře, kde jejich jednodílné varianty s krátkým čtyřzávitovým vinutím s horní třetivou a tenkým, v průřezu většinou okrouhlým lučíkem zdobeným drátěným vázáním, vyčlenil Ireneusz Jakubczyk jako **variantu Rybna**⁷⁴⁶. Tyto spony, které autor datuje do pozdní DŘ až časně fáze DSN (C3-D1), mají lučík ovinutý buď pouze od nožky k nejvyššímu bodu na lučíku, nebo po celé jeho délce (Jakubczyk 2014, 140-141). Sponu z brány D na hradišti Závist u Prahy datuje J. Jiřík již do **stupně D2** DSN a jako taková náleží do starší fáze vinařické skupiny (Jiřík 2010, 163). Její délka je přibližně 5,2 cm⁷⁴⁷ a nachází se ve sbírkách **Archeologického ústavu AV ČR, Praha, v. v. i. pod inv. č. F 1793.**

⁷⁴⁶ **varianta Rybna** – I. Jakubczyk 2014, S. 207, Taf. XXXI: 5-8.

⁷⁴⁷ Pozn. autora – Sponu nebylo možné fyzicky zdokumentovat, na mou opakovanou žádost o zpřístupnění nálezu nikdo nereagoval.

7.2.4 NIEMBERSKÉ SPONY

(labskogermánské)

Mapa č. 1

7.2.4.1 Karlovice-Čertova ruka – sídliště

2 ks (Br)

Niemberská spona, var. B a C

Nálezové okolnosti:

Nálezy z 5. stol. n. l., které byly objeveny na lok. Čertova ruka v Českém ráji, pocházejí vesměs z prostoru tzv. Novákovy pece, přibližně 18 m dlouhého a 7 m hlubokého patrového abri, které bylo nazváno po svém objeviteli Ing. L. Novákovi. Novákova pec je skalní převis v mohutném pískovcovém bloku označovaném v současnosti, v rámci prostorové identifikace lokality, jako „Hlavní masiv“. S terénním výzkumem tohoto místa začali již v roce 1934 dva amatérští badatelé Ing. L. Novák se svým kolegou J. Šourkem, kteří zde vykopali artefakty hned z několika pravěkých období a svými objevy iniciovali odborně vedený archeologický průzkum. První fáze profesionálně vedených výkopů byla zahájena již o rok později v roce 1935, kdy se sem oba objevitelé vrátili pod vedením J. V. Šimáka, významného českého historika a profesora Karlovy Univerzity, který působil v místě svého rodiště v nedalekém Turnově jako externí muzejní pracovník (dnes Muzeum Českého ráje). Spolu s ním se výzkumu lokality zúčastnil i R. Turek ze Státního archeologického ústavu v Praze, který na Šimákovy výkopy později sám navázal (Benešová – Kalferst – Prostředník 1999, 56; 58-59). Kulturně cizorodý soubor památek z časné a starší fáze DSN (Obr. 4) pochází z výzkumů R. Turka uskutečněných v letech 1935-1936⁷⁴⁸, kdy zde byly objeveny kovové, skleněné a jantarové předměty dokládající cizí vlivy a mezikulturní vztahy mezi domácím obyvatelstvem severní poloviny Čech a třemi kulturně a geograficky odlišnými centry. Vedle řady předmětů domácí provenience tak první skupinu cizokrajných památek reprezentují předměty, jejichž původ je hledán v sousedním labskogermánském kulturním prostoru položeném severně od našich hranic,

⁷⁴⁸ J. Benešová – J. Kalferst – J. Prostředník 1999, s. 63.

který je dáván do spojitosti s tzv. niemberskou skupinou, jež bývá někdy ztotožňována s Duryňky a jejíž sídelní oikumena se na konci 4. a v průběhu 5. stol. nacházela ve středním a východním Německu. Kromě jediných dvou na našem území dosud známých nálezů niemberských spon je s prostředím niemberské skupiny spojován např. také nález poloviny bronzového náramku⁷⁴⁹ se zesílenými, hráněnými konci, některé exempláře a fragmenty skleněných a jantarových korálků⁷⁵⁰ či bronzový kroužek s nálitky⁷⁵¹ patrně z pásové garnitury. Vazby na sousední Pomohání jsou spatřovány ve zlomcích dvou bronzových nákrčníků⁷⁵² s ploše roztepaným perforovaným uzávěrem. Labskogermánského původu je i třetí spona z Čertovy ruky, kterou představuje bronzová spona s knoflíkem na hlavici lučíku v podobě polyedrické kostky. I tato spona k nám byla pravděpodobně dopravena odněkud ze severněji položených oblastí za hranicemi České kotliny. Významnou skupinou jsou předměty s prokazatelným původem ve středním Podunají, které bylo jádrem Attilova hunského kmenového svazu. Především je to uzda a kování postranic koňského postroje⁷⁵³ zhotovené z bronzu plátovaného stříbrným plechem a železná trojbrtitá (nomádská) šipka⁷⁵⁴ či fragmenty rámečků některých typů přezek⁷⁵⁵. Opačný směr kontaktů a styky se sklářskými centry v Porýní dokládají

⁷⁴⁹ **náramek** – J. Filip 1947, s. 226; týž 1948, s. 305, Obr. 85: 6; J. Waldhauser – L. Košnar 1997, s. 125-126, Obr. 7; J. Jiřík 2010, s. 174; Tab. 5: 22; týž 2011, p. 316; 317, Fig. 9.16.: 22.

⁷⁵⁰ **korálky** – J. Filip 1947, s. 227; B. Svoboda 1965, s. 253; J. Waldhauser – L. Košnar 1997, s. 125; E. Droberjar 2002, s. 116; J. Jiřík 2008, S. 171; 170, Abb. 15: 14-21; týž 2010, s. 175; Tab. 5: 14-21; týž 2011, p. 316; 317, Fig. 9.16.: 14-21; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík a kol. 2015, s. 101.

⁷⁵¹ **kroužek s nálitky** – J. Filip 1947, s. 226; Tab. 62: 18; týž 1948, s. 305, Obr. 85: 3; B. Svoboda 1965, s. 253; J. Jiřík 2008, S. 166; 171; 170, Abb. 15:11; týž 2010, s. 174; Tab. 5: 11; týž 2011, p. 316; 317, Fig. 9.16.: 11.

⁷⁵² **fragmenty nákrčníků** – J. Filip 1947, s. 226; Tab. 63: 8; týž 1948, s. 305, Obr. 85: 5; B. Svoboda 1965, s. 253; Tab. XXXII: 5; J. Waldhauser – L. Košnar 1997, s. 125-126, Obr. 8; E. Droberjar 2002, s. 116; J. Jiřík 2008, S. 168-169; 170, Abb. 15: 7, 8; týž 2010, s. 174; Tab. 5:7, 8; týž 2011, p. 316; 317, Fig. 9.16.: 7, 8.

⁷⁵³ **kování koňského postroje** – J. Filip 1947, s. 225; Tab. 63: 3, 4; týž 1948, s. 305, Obr. 85: 4; B. Svoboda 1965, s. 116; 253; Tab. XXXII: 4; J. Waldhauser – L. Košnar 1997, s. 125-126, Obr. 4; E. Droberjar 2002, s. 116; J. Jiřík 2008, S. 170, Abb. 15: 5; týž 2010, s. 173; Tab. 5: 5; týž 2011, p. 316; 317, Fig. 9.16.: 5; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík a kol. 2015, s. 101.

⁷⁵⁴ **trojbrtitá šipka** – J. Filip 1947, s. 226-227; J. Waldhauser – L. Košnar 1997, s. 125; J. Jiřík 2011, p. 316; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík a kol. 2015, s. 101-102.

⁷⁵⁵ **přezky** – J. Filip 1947, s. 226; Tab. 63:13, 14; týž 1948, s. 305, Obr. 85:2; B. Svoboda 1965, s. 253; J. Waldhauser – L. Košnar 1997, s. 125-126, Obr. 1; J. Jiřík 2008, S. 166; 170, Abb. 15:2; týž 2010, Tab. 5:2; týž 2011, p. 316; 317, Fig. 9.16.:2; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík a kol. 2015, s. 101.

dochované střepy z římskoprovinciálních skleněných nádob⁷⁵⁶ a také provinciální přezka se čtyřmi stylizovanými zvířecími hlavičkami⁷⁵⁷ (Filip 1947, 225-228; Svoboda 1965, 253; Droberjar 2002, 116; Jiřík – Peša – Jenč 2008, 197; Jiřík 2010, 173-175; týž 2011, 316; Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 101).

Niemberská spona var. C a bronzová **spona s knoflíkem na lučíku** pochází přímo z prostoru Novákovy pece. Chronologicky starší exemplář niemberské spony var. B byl nalezen zvláště při prokopávání erozí splaveného materiálu u úpatí Čertovy ruky pod Novákovou pecí (Filip, 1947, 228; Svoboda 1948, 183).

Niemberská spona, var. B

Rozbor spony:

D 2	LOKALITA	Karlovice - Čertova ruka	DÉLKA	60,3 mm	
	NÁLEZ. OKOLNOSTI	sídelní lok. - abri Nováková pec	VÁHA	3,9 g	
	TYP	Niemberská spona, var. B	ŠÍŘKA VINUTÍ	?	
	PROVENIENCE	labskogermánská	VÝŠKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	–	
	DATECE	1. třetina 5. stol.	ŠÍŘKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	–	
	MATERIÁL	Br	ŠÍŘKA LUČÍKU	max. - 15,1 mm min. - 6,2 mm	
	TECHNOLOGIE	plech - tažení, tepání	ŠÍŘKA NOŽKY	max. - 6,2 mm min. - 3,0 mm	
	VÝZDOBA	rytí	ULOŽENO	Muzeum Českého ráje v Turnově	
	KONSTRUKCE	samostřilová	INV. Č.	A 2713	
	POČET ZÁVITŮ	?	STAV	chybí jehla a konstrukce vinutí	

	TEXT	OBR.
LITERATURA	Filip 1947, 228;	Filip 1947, Tab. 63: 2; týž 1948, 305, Obr. 85: 7;
	Svoboda 1948, 183; týž 1965, 183;	Svoboda 1948, 182; Obr. 35: 2;
	Schulze 1977, 57-58; 403;	Waldhauser – Košnar 1997, 126, Obr. 5;
	Jiřík – Peša – Jenč 2008, 197;	Bermann 2001, 63, Abb. 2: 9;
	Jiřík 2008, 166-167; týž 2010, 174; týž 2011, 316;	Jiřík 2008, 170, Abb. 15: 3; týž 2010, Tab. 5:3; týž 2011, 317, Fig. 9.16.:3.
	Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 101.	

⁷⁵⁶ střepy skleněných nádob – J. Filip 1947, s. 227; týž 1948, s. 304; B. Svoboda 1965, s. 253; J. Waldhauser – L. Košnar 1997, s. 125; E. Droberjar 2002, s. 116; J. Jiřík 2008, S. 171; 170, Abb. 15: 23-27; týž 2010, s. 175; Tab. 5: 23-27; týž 2011, p. 316; 317, Fig. 9.16.:23-27; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík a kol. 2015, s. 101.

⁷⁵⁷ přezka se zvířecími hlavičkami – J. Filip 1947, s. 225-226; Tab. 63: 15; týž 1948, s. 304; 305, Obr. 85:9; B. Svoboda 1965, s. 114; 253; Tab. XXXII:1; J. Waldhauser – L. Košnar 1997, s. 125-126, Obr. 3; E. Droberjar 2002, s. 116; J. Jiřík 2008, S. 165; 170, Abb. 15:1; týž 2010, s. 173; Tab. 5:1; týž 2011, p. 316; 317, Fig. 9.16.:1; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík a kol. 2015, s. 101.

Dvoudílná niemberská spona var. B (Obr. 1) nalezená v druhotném uložení pod svahem Novákovy pece, je bronzová, téměř nezdobená spona s plochým, mírně klenutým, páskovým lučíkem, který se od hlavice směrem k nožce trojúhelníkovitě zužuje. Hlavici spony tvoří očko svinuté z úzkého proužku vytaženého z horní části lučíku. Tímto očkem byla provlečena osa samostřílového vinutí. Jedinou výzdobu spony tvoří dvojice nevýrazných příčně rytých linií ohraničujících konce lučíku, z nichž jedna je umístěná v horní, nejširší části lučíku, a druhá naopak dole na přechodu k nožce. Nožka spony je úzká, pásková, na konci mírně zahrocená. Na levé straně je po celé délce roztepána v tenký plát, který je na vnitřní straně nožky přehnut v kornoutovitě stočený zachycovač, jenž svou šířkou mírně přesahuje šířku nožky. Funkční zařízení – jehla a konstrukce vinutí chybí.

Nejbližší tvarovou a výzdobnou paralelu má nález z Čertovy ruky v ojedinělém nálezu z lokality v obci Zauschwitz⁷⁵⁸ (část města Pegau, Lkr. Lipsko, spolková země Sasko) a v exempláři z kostrového hrobu 63 na pohřebišti v Merseburg-Süd⁷⁵⁹ (Lkr. Saalekreis, spolková země Sasko-Anhaltsko).

B. Svoboda zařadil ve své publikaci z roku 1948 „Čechy a římské impérium“ exemplář z Čertovy ruky mezi skupinu pozdně římských samostřílových spon s dlouhou úzkou nožkou⁷⁶⁰, na jejichž vzniku měly mít podíl spony s úzkou podvázanou nožkou a přehnutým (kornoutovitě stočeným) zachycovačem vedeným po celé délce nožky. Původně souměrný páskový lučík těchto spon se postupně začal rozšiřovat a zároveň zužovat od hlavice směrem k nožce, která se tím stává nejužší částí spony, a pod tímto vlivem se nožka časem zkracuje a zahrocuje. Již v době B. Svobody byly protějšky těchto spon, nacházené v oblastech mezi Labem, Sálou, Muldou a Elsterou, podle definice W. Schulze⁷⁶¹ nazývány sponami „niembergskými“. Exemplář z Čertovy ruky řadí však B. Svoboda již do 4. stol. mezi nejstarší varianty niemberských spon (Svoboda 1948, 181-183). Německá badatelka M. Schulze začlenila ve své disertační práci z roku 1977

⁷⁵⁸ Zauschwitz – J. Bemmann 2001, S. 64, Abb. 3: 12.

⁷⁵⁹ Merseburg-Süd (hrob 63) – J. Bemmann 2001, S. 63, Abb. 2: 6.

⁷⁶⁰ B. Svoboda 1948, s. 181-184.

⁷⁶¹ Schulze, W. 1924: Die Fibeln des Begräbnisplatzes von Niemberg, Saalkreis (IV. Jahrh. n. Chr.), Mannus 16, 99-111.

chronologicky starší niemberskou sponu z Čertovy ruky do širší skupiny spon, označených pracovně jako skupina 87) Ix Bd 1d, jejíž rozšíření klade do oblasti německého středního Polabí s výskytem již od 1. pol. 4. až do poč. 6. stol.⁷⁶². Aktuální typologické a chronologické třídění vlastních niemberských spon provedli L. Schulte⁷⁶³ a nejnověji J. Bemmann⁷⁶⁴. Podle současné typologie niemberských spon je exemplář z Čertovy ruky zařazen do varianty B, která je datována do 1/3 **5. stol.** a patří do časné až starší fáze DSN ve **stupních D1-D2** a tedy do samého počátku vinařické skupiny. Spolu s ostatními nálezy z lokality Čertova ruka je uložen ve sbírce **Muzea Českého ráje v Turnově**, kde je evidován pod **inv. č. A 2713**.

Niemberská spona, var. C

Rozbor spony:

D2 / D3	LOKALITA	Karlovice - Čertova ruka	DÉLKA	38,6 mm	
	NÁLEZ. OKOLNOSTI	sídelní lok. -abri Novákova pec	VÁHA	4,8 g	
	TYP	Niemberská spona, var. C	ŠÍŘKA VINUTÍ	21,3 mm	
	PROVENIENCE	labskogermánská	VÝŠKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	–	
	DATAČE	2. třetina 5. stol.	ŠÍŘKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	–	
	MATERIÁL	Br	ŠÍŘKA LUČÍKU	max. - 12,1 mm min. - 5,5 mm	
	TECHNOLOGIE	plech - tažení, tepání	ŠÍŘKA NOŽKY	?	
	VÝZDOBA	rytí, fasetování	ULOŽENO	Muzeum Českého ráje v Turnově	
	KONSTRUKCE	samostřílová	INV. Č.	A 4595	
	POČET ZÁVITŮ	6 (3+3)	STAV	chybí část jehly, nožka a zachycovač	

	TEXT	OBR.
LITERATURA	Filip 1947, 226;	Filip 1947, Tab. 63: 1; týž 1948, 305, Obr. 85: 1;
	Waldhauser – Košnar 1997, 125;	Waldhauser – Košnar 1997, 126, Obr. 2;
	Droberjar 2002, 116;	Jiřík 2008, 170, Abb. 15: 4; týž 2010, Tab. 5: 4; týž 2011, 317, Fig. 9.16.: 4.
	Jiřík – Peša – Jenč 2008, 197;	
	Jiřík 2008, 167-168; týž 2010, 174; týž 2011, 316;	
	Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 101.	

⁷⁶² M. Schulze 1977, S. 57-58.

⁷⁶³ L. Schulte 1997, S. 135-176.

⁷⁶⁴ J. Bemmann 2001, S. 59-101.

Fragment dvoudílné bronzové spony var. C (Obr. 2) ze skupiny niemberských spon, pocházející z výplně Novákovy pece, se dochoval v neúplném stavu bez nožky. Torzo spony tvoří větší část širokého páskového lučíku, deformovaného tlakem naplocho. Jeho tvar se od hlavice směrem k nožce zužuje. Po celé délce je zdoben tenkými příčnými rýhami proloženými dvěma prázdnými metopami s trojúhelníkovitě fasetovanými klínky po stranách. Jedno z těchto polí se nachází v nejširší části u hlavice lučíku a druhé zhruba ve $\frac{2}{3}$ délky dochované části spony. Prostor mezi metopami vyplňuje 10 příčných rýh a 7 rýh následuje od spodní metopy k místu ulomení. Hlavici spony tvoří z horního okraje lučíku vytažená, kolmo roztepaná, perforovaná ploténka kapkovitého tvaru, jejímž středem prochází osa konstrukce vinutí. Konce osy jsou jištěny drobnými válcovitými knoflíky uzavřenými nýtkem. Z původně samostřílového vinutí se dochovala pouze spirála se 6ti závity bez tětiny vinutí. Ze třetího vnitřního závitu na levé straně spony vybíhá jehla, která je však přibližně v první horní třetině ulomena. Nožka a zachycovač spony chybí.

Český nález má nejbližší analogie v sídlištním nálezu z německého Waltersdorfu⁷⁶⁵ (Lkr. Saale-Holzland-Kreis, spolková země Durynsko) a v exemplářích z kostrových hrobů 15⁷⁶⁶ a 56⁷⁶⁷ na pohřebišti v Görzig (část města Südliches Anhalt, Lkr. Anhalt-Bitterfeld, spolková země Sasko-Anhaltsko).

M. Schulze zařadila tento typ spon mezi typická labskogermánská spínadla německého středního Polabí, pro jejichž lučík je charakteristická výzdoba v podobě svazků příčných rýh, pro která vyčlenila pracovní skupinu 100) Ix Ed 9d. Jejich časový výskyt vymezila poměrně úzce obdobím 1. pol. až poč. 2. pol. 5. stol. (Schulze 1977, 64). V rámci typologie niemberských spon patří spony varianty C do **stupně D2/D3** doby stěhování národů v Čechách, a tedy přibližně do $\frac{2}{3}$ **5. stol.** Exemplář z Čertovy ruky, uložený ve sbírce **Muzea Českého ráje v Turnově pod inv. č. A 4595**, je tak možné zařadit do období přechodu k mladší (vrcholné) fázi vinařické skupiny.

⁷⁶⁵ J. Bemann 2001, S. 66, Abb. 5: 1.

⁷⁶⁶ J. Bemann 2001, S. 66, Abb. 5: 3.

⁷⁶⁷ J. Bemann 2001, S. 66, Abb. 5: 2.

7.2.5 SPONY S KNOFLÍKEM NA LUČÍKU

(labskogermánské)

Mapa č. 1

7.2.5.1 Karlovice-Čertova ruka – sídliště

D2 – D2/D3	LOKALITA	Karlovice - Čertova ruka	DÉLKA	76,2 mm	
	NÁLEZ. OKOLNOSTI	sídelní lok. - abri Novákova pec	VÁHA	15,5 g	
	TYP	spona s knoflíkem na lučíku	POČET KNOFLÍKŮ	1 (0+1+0)	
	PROVENIENCE	labskogermánská	ŠÍŘKA VINUTÍ	?	
	DATAČE	1. pol. až 2. třetina 5. stol.	VÝŠKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	–	
	MATERIÁL	Br	ŠÍŘKA LUČÍKU	uprostřed - 5,3 mm	
	TECHNOLOGIE	odlévání	ŠÍŘKA NOŽKY	max. - 5,3 mm	
	VÝZDOBA	fasetování	ULOŽENO	Muzeum Českého ráje v Turnově	
	KONSTRUKCE	samostřílová	INV. Č.	A 2714	
	POČET ZÁVITŮ	?	STAV	bez konstrukce vinutí	

	TEXT	OBR.
LITERATURA	Filip 1947, 226;	Filip 1947, Tab. 63: 11; týž 1948, 305, Obr. 85: 8;
	Waldhauser – Košnar 1997, 125;	Waldhauser – Košnar 1997, 126, Obr. 6;
	Droberjar 2002, 116; týž 2015, 717-718;	Jiřík 2008, 170, Abb. 15: 6; 2010, Tab. 5: 6; týž 2011, 317, Fig. 9.16.: 6;
	Jiřík – Peša – Jenč 2008, 197;	Droberjar 2015, 716, Obr. 7: 3.
	Jiřík 2008, 166-167; týž 2010, 174; týž 2011, 316;	
	Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 101.	

Nálezové okolnosti:

(viz kap. 7.2.4.1)

Rozbor spony:

Bronzová spona s knoflíkem na lučíku (Obr. 3) z 5. stol. n. l. je jedním z nálezů z DSN objevených v prostoru Novákovy pece. Jedná se o litou lučíkovitou sponu dvoudílné samostřílové konstrukce s krátkým, půlkruhovitě klenutým lučíkem a dlouhou, rovnou, pravoúhle odsazenou a pravděpodobně rovně zakončenou nebo jen lehce zahrocenou nožkou, jejíž patka nese stopy opotřebování. Nožka i lučík jsou po celé délce střechovitě hráněné s trojúhelníkovitým průřezem. Jediný další výzdobný prvek spony představuje knoflík posazený na tenké stopce na hlavici lučíku. Knoflík je zpodobněn ve

tvaru polyedrické kostky s kvadraticky fasetovanými stěnami. Hlavici spony zakončuje masivní lité oko v podobě kolmé obloučkovité ploténky, jejímž středovým otvorem procházela osa konstrukce vinutí. Spirála, jehla, tětíva i osa vinutí dnes chybí, spona však původně disponovala dlouhou samostřílovou konstrukcí se 6 ti nebo 8 mi závity, jak je u této skupiny spon zvykem. Z funkčního zařízení se dochoval pouze krátký, obdélníkový, jednoduše přehnutý zachycovač umístěný na vnitřní straně nožky u místa rozhraní nožky s lučíkem.

Spona z lokality Čertova ruka je spínadlem příbuzným poměrně různorodé skupině spon s polyedrickým knoflíkem na lučíku, od nichž se však liší délkou nožky, která bývá u spon s knoflíkem na lučíku (BKF) z pozdní DŘ a rané fáze DSN výrazně kratší, a tvarem zachycovače, který je nejčastěji veden po celé délce trubkovitě tvarované nožky, se kterou vytváří polouzavřenou západku (tzv. schránkovitý zachycovač). Lučikovité spony s polyedrickým knoflíkem na stopce jsou pokládány za nejmladší skupinu spon v rámci BKF a většinou německých autorů jsou shodně řazeny do 2. pol. 4. až 1. pol. 5. stol. Krátký obdélný zachycovač spony z Čertovy ruky, nasazený u místa rozhraní nožky s lučíkem, je charakteristickým prvkem spon DSN až v pokročilejším 5. stol., což řadí sponu z Čertovy ruky mezi mladší typy labskogermánských spínadel, z nichž má, podle E. Droberjara, tento exemplář nejbližší ke sponám typu Altenerding vyčleněném M. Schulze-Dörrlamm⁷⁶⁸ (Droberjar 2015, 717). Spony typu Altenerding jsou BKF, které svou stavbou připomínají samostřílové spony typu Duratón⁷⁶⁹ rozšířené od konce 5. a zejména v 1. pol. 6. stol. n. l. na území Francie, Španělska a Portugalska. Pro oba tyto typy z mladší fáze DSN je charakteristický krátký, výrazně klenutý, polokruhovitý lučík s hlavici zakončenou úzkým, příčně litým okem pro uchycení osy vinutí a dlouhá, rovně zakončená nebo zašpičatělá nožka s krátkým pevným zachycovačem. Hlavní centrum rozšíření těchto převážně bronzových spon se nacházelo v oblasti JV Alp (Schulze-Dörrlamm 1986, 643-644; 661-662). I navzdory tvaru, kterým se český exemplář vymyká od stavby jiných polabských spon s knoflíkem na lučíku, je pokládán za import z labskogermánského kulturního prostoru položeného na sever či severozápad od našich hranic a J. Jiříkem je tato spona datována do doby kolem **pol.** či

⁷⁶⁸ M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 661-662; S. 660, Abb. 84.

⁷⁶⁹ M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 643-647; S. 645 Abb. 61.

²/₃ 5. stol. (Jiřík 2008, 167; týž 2010, 174; týž 2011, 316). S největší pravděpodobností se tak jedná o spínadlo z počátku mladší fáze vinařické skupiny a jako taková by patřila do stupně **D2/D3**. Spona je uložena v **Muzeu Českého ráje v Turnově** pod inv. č. **A 2714**.

7.2.6 TYP OSLIP

(římskoprovinciální-východogermánské)

Mapa č. 3

7.2.6.1 Neznámé místo, Z Čechy

D 2	LOKALITA	Záp. Čechy -?-	DÉLKA	85,9 mm	
	NÁLEZ. OKOLNOSTI	neznámé	VÁHA	10,4 g	
	TYP	Oslip	POČET KNOFLÍKŮ	1 (0+1+0)	
	PROVENIENCE	římskoprovinciální-východogermánská	VÝŠKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	22,3 mm	
	DATE	1. pol. 5. stol.	ŠÍŘKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	max. - 26,6 mm	
	MATERIÁL	Br+Au	ŠÍŘKA LUČÍKU	uprostřed - 6,1 mm	
	TECHNOLOGIE	odlévání, tepání	ŠÍŘKA NOŽKY	max. - 15,6 mm	
	VÝZDOBA	vybjení (tremolová technika)	ULOŽENO	Národní Muzeum v Praze	
	KONSTRUKCE	samostřílová	INV. Č.	H1-26898	
	POČET ZÁVITŮ	?	STAV	bez konstrukce vinutí, jehly a zachycovače	

	TEXT	OBR.
LITERATURA	Niederle 1918, 8;	Niederle 1918, 4, Obr. 2: 33;
	Svoboda 1965, 81; týž 1967, 354;	Preidel 1930a, 66, Abb. 75;
	Tejral 1985, 365; týž 2006, 417;	Reinert 1940, Band II., 595, Abb. 154: 2;
	Droberjar 2005b, 110;	Svoboda 1965, Tab. XIX:5; týž 1967, 356, Abb. 13: 1;
	Jiřík 2011, 276.	Kühn 1974, Band 2, Taf. 228: 51,151;
		Tejral 1985, 363, Obr. 35: 3; týž 2006, 416, Abb. 91: 6;
		Droberjar 1999, 55, Tab. 27: 2; týž 2002, 309, Obr. 5; 366, Obr. 1: 2; týž 2008, 182, Obr. 103: 6;
	Jiřík 2011, 277, Fig. 9.8: 2.	

Nálezové okolnosti:

Ojedinělý nález bez nálezových okolností.

Rozbor spony:

Spona typu Oslip z neznámého naleziště v Čechách (Obr. 12) patří mezi tzv. lité varianty⁷⁷⁰ podunajských plechových spon, které byly v pozdějším období vyráběny ve zmenšené podobě a z méně ušlechtilého kovu, než tomu bylo u původních tvarů tepaných v Podunají ze stříbrného plechu. Český exemplář má polokruhovitou záhlavní destičku zdobenou na vrcholu jedním plasticky profilovaným knoflíkem, členěným na základový prstenec s polokulovitou hlavičkou a prožlabeným středovým krčkem. Knoflík je plechový a jeho profilovaný plášť je nasazen na výčnělek vycházející z vrcholu záhlavní destičky. Protipól k ploše záhlavní destičky vytváří dlouhá, plochá, tzv. jazykovitě tvarovaná nožka, která je na vnější straně oble klenutá a zesponu naopak prohnutá do obloučku. Spojovací článek mezi oběma plošnými prvky vytváří, pro tento typ spon charakteristický, velmi krátký a tenký, tyčinkovitý lučík. Jeho hladký povrch je na vnější straně střechovitě hráněný a vesponu lehce vtažený dovnitř. Hlavním nositelem výzdoby je plocha záhlavní destičky s nožkou, které jsou na vnější straně pokryty celoplošným dekorem provedeným tremolovou technikou. Dekor je ztvárněn šikmými a víceméně kolmo proti sobě vedenými čarami vytvářejícími na povrchu motiv mřížky. Samotné linie (na záhlavní destičce v počtu 5x5, na nožce pak 6x6 kusů) tvořené z tremolových vpichů jsou v podobě klikatky složené z cikcakovitě na sebe navazujících půlobloučků (Droberjar 2005b, 110). Touto tremolovou linií je lemován také obvod obou dvou výzdobných ploch. Vnější povrch spony byl původně pozlacen. Zbytky setřelého zlacení jsou dnes patrné pouze neznatelně v prohlubních tremolových čar. Funkční zařízení na vnitřní straně spony se nezachovalo. Spona je na spodní straně hladká, bez výraznějších stop po umístění konstrukce vinutí i zachycovače. Pokud je možné usuzovat na polohu funkčních prvků na základě ostatních a zejména pak plechových spon z počátku 5. stol., setkáváme se vždy s umístěním zachycovače na rozhraní nožky s lučíkem nebo jen těsně pod ním. Konstrukce vinutí byla pravděpodobně uchycena systémem jedné přichytné

⁷⁷⁰ B. Svoboda nazývá skupinu těchto spon, tvarově ovlivněných původními plechovými sponami, jako tzv. „lité napodobeniny podunajských plechových spon“ (Svoboda 1965, s. 81).

ploténky přiletované kolmo k vnitřní straně záhlavní destičky. Přesnou podobu funkčního zařízení našeho nálezu lze odvodit např. od spony z Oslipu, u které se zachovaly stopy po letování. Nejbližší paralely k české sponě představují tři nálezy spon zdobených tremolovými vpichy z oblastí středního Podunají v Rakousku, kam je kladena i její vlastní provenience. Vůbec nejbližší mají k českému nálezu právě obě spony z eponymních lokalit **Oslip**⁷⁷¹ (Bz. Eisenstadt-Umgebung, spolková země Burgenland) a **Carnuntum**⁷⁷² (část obce Bad Deutsch-Altenburg, Bz. Bruck an der Leitha, spolková země Dolní Rakousko), které jsou zdobeny tremolovou klikatkou v podobě mřížky a paprskovitě rozmístěných linií. Třetí příbuzný exemplář představuje mírně deformovaný, ojedinělý nálezy spony z lokality **Ternitz**⁷⁷³ (Bz. Neunkirchen, spolková země Dolní Rakousko) zdobený lomenými čarami. J. Tejral datuje spony typu Oslip na základě paralel z římských provincií v Podunají do **1. pol. až ²/₃ 5. stol.**⁷⁷⁴, a jsou tedy typem používaným ve starší fázi vinařické skupiny **ve stupni D2**. Ojedinělý nálezy spony typu Oslip ze západních Čech měří 85,9 mm a je uložen v depozitáři **NM v Praze**, kde je evidován pod **inv. č. H1-26898**.

⁷⁷¹ **Oslip**: A. Holl 1983, Taf. 1: 1; P. Stadler 1987, In: Menghin – Springer – Wamers, S. 338; S. 339, Abb. VII,25; Jiřík 2011, p. 273, Fig. 9.7.D: 2; Tejral 2011, S. 86, Abb. 48: 1.

⁷⁷² **Carnuntum**: J. Tejral 1985, s. 357, Obr. 30: 13; P. Stadler 1987, In: Menghin – Springer – Wamers, S. 329; S. 330, Abb. VII, 1.b; Jiřík 2011, p. 273, Fig. 9.7.D: 3.

⁷⁷³ **Ternitz**: H. Mitscha-Märheim 1963, S. 46, Abb. 4; H. Kühn 1974, Band 2, Taf. 229: 51,162; H. Friesinger – H. Adler 1979, S. 25, Abb. 14: A; F. Gauß 2009, Taf. V; J. Tejral 2011, S. 86, Abb. 48: 2.

⁷⁷⁴ J. Tejral 1985, s. 359-360; týž 2006, S. 417; týž 2011, S. 87-88.

7.2.6.2 Lovosice – pohřebiště (hrob 1)

D2	LOKALITA	Lovosice	DÉLKA	75 mm	
	NÁLEZ. OKOLNOSTI	pohřebiště - hrob 1	VÁHA	?	
	TYP	Oslip*	POČET KNOFLÍKŮ	1 (0+1+0)	
	PROVENIENCE	římskoprovinciální- východogermánská	VÝŠKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	?	
	DATAČE	1. pol. 5. stol.	ŠÍŘKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	?	
	MATERIÁL	Br+Au	ŠÍŘKA LUČÍKU	?	
	TECHNOLOGIE	odlévání, tepání	ŠÍŘKA NOŽKY	?	
	VÝZDOBA	vybíjení (tremolová technika?)	ULOŽENO	Oblastní muzeum v Litoměřicích	
	KONSTRUKCE	samostřílová	INV. Č.	A 33840	
	POČET ZÁVITŮ	?	STAV	chybí knoflík, konstrukce vinutí, jehla a zachycovač	

	TEXT	OBR.
LITERATURA	Blažek – Kotyza 1995, 7-12;	Blažek – Kotyza 1995, 9, Obr. 2: 1;
	Blažek 1997, 12;	Blažek 1997, 17, Abb. 3: 1;
	Salač 2000, 160;	Droberjar 1999, 55, Tab. 27: 1; týž 2002, 366, Obr. 1: 1;
	Droberjar 2002, 162;	Salač 2000, 161, Abb. 4: 1;
	Tejral 2006, 417;	Jiřík 2011, 277, Fig. 9.8: 3.
	Jiřík 2011, 276.	

Nálezové okolnosti:

Hrob 1 byl objeven 29. 9. 1933. Kostra se nacházela v hrobové jámě o hloubce 0,5 m, orientované ve směru Z-V. Pohřbená osoba byla uložena hlavou k západu. Ležela na zádech v natažené poloze s rukama podél těla s levou nohou přehozenou křížem přes pravou. Tento hrob byl jako jediný z celé skupiny (kromě spony) bez výbavy. Bronzová pozlacená spona však byla nalezena až dodatečně ve vykopané hlíně vyházené ven ze zásypu hrobu (Blažek – Kotyza 1995, 7; Droberjar 2002, 162).

Rozbor spony:

Litá bronzová spona z hrobu 1 (Obr. 13) má charakteristickou polokruhovitou záhlavní destičku, která byla původně osazena 1 vrcholovým knoflíkem, který se patrně nezachoval. Pro spony typu Oslip je totiž charakteristické, že knoflík nebyl odlit spolu se záhlavní destičkou, ale býval druhotně nasazen na plochém jazýčkovitém výčnělku vycházejícím z vrcholu záhlavní destičky, jakým je opatřen i lovosický exemplář. Spojení s dlouhou, plochou, jazykovitě tvarovanou nožkou vytváří tenký obloučkovitý lučík,

který je na vrchní straně střechovitě hráněný. Sponu bohužel nebylo možné v době psaní této práce fyzicky zdokumentovat, její popis je proto založen výhradně na kresebném vyobrazení převzatém z literatury a na základě čelní fotografie zachycující exemplář v silně zkorodovaném stavu před konzervací, která mi byla poskytnuta emailem z muzea v Litoměřicích⁷⁷⁵. Z těchto důvodů není možné 100% garantovat správnou deskripci a několik prvků, kterými se, podle mého názoru, spona z Lovosic od ostatních exemplářů typu Oslip liší, a na které nyní upozorňuji. Prvním z nich je absence klenutí záhlavní destičky s nožkou, jejichž průřez u spon typu Oslip vytváří mírný oblouk. U exempláře z Lovosic se však zdá, že jsou nožka i záhlavní destička v jedné rovině a tedy s rovným páskovým průřezem. Druhým drobným rozdílem je nepřítomnost konkávního zakřivení vnitřní strany lučíku, který je u spon typu Oslip zpravidla vtažen směrem dovnitř, takže průřez lučíku tvoří trojúhelník s obloučkovitě prožlabenou základnou. I v tomto případě se zdá, že lučík spony z Lovosic je na spodní straně rovný a jeho průřez je čistě trojúhelníkový. Největší rozdíl oproti klasickým sponám typu Oslip ale představuje výzdoba vnějšího povrchu spony. Ten je u spon typu Oslip pokryt celoplošným vybíjeným dekorem provedeným tremolovou technikou, kdy jsou jak záhlavní destička, tak i nožka zdobené soustavou paprskovitých či jinak geometricky uspořádaných cikcakovitých linií tvořených z krátkých, klikatkovitě na sebe navazujících, ozubených, vybíjených čárek. U exempláře z Lovosic se však dekorace v podobě 5ti paprskovitě rozmístěných linií soustředí pouze na záhlavní destičce, zatímco nožka je zcela nezdobená a i přestože se v literatuře objevuje zmínka o tom, že byla provedena tremolovou technikou⁷⁷⁶, způsob, jakým je výzdoba nakreslena i zevrubný pohled na korozí pokrytý povrch na fotografii z litoměřického muzea, mě vedou k přesvědčení, že spona z Lovosic byla na záhlavní destičce zdobena jen liniemi vybíjenými z krátkých, horizontálně kladených, oddělených čárek a nikoliv tremolovými vpichy. Pokud jsou moje pozorování správná, pak odpovídá lovosický exemplář spíše formám, které jsou s typem Oslip tvarově i časově shodné, ale na rozdíl od nich jsou buď nezdobené, nebo zdobené jednodušší vybíjenou výzdobou a stejně jako ony byly v době 1/2 5. stol. vyráběny na římskoprovinciální půdě ve středním Podunají jako levnější imitace

⁷⁷⁵ Za zaslání fotografie a laskavé svolení k jejímu použití děkuji velmi PhDr. Oldřichu Kotyzovi, archeologovi Oblastního muzea v Litoměřicích.

⁷⁷⁶ např.: J. Blažek 1997, S. 12; J. Tejral 2006, S. 417.

východogermánských stříbrných plechových spon ze stupně D1. Zatímco u exempláře z neznámého naleziště v Z Čechách se stejně jako u spon z eponymní lokality v Oslipu, Carnunta, Ternitzu či Intercisy nezachoval funkční aparát na vnitřní straně spony, u spony z Lovosic zůstal zachován alespoň krátký obdélníkový zachycovač nasazený na středové ose nožky u místa rozhraní nožky s lučíkem, v němž se, podle pozorování G. Justa, měla ještě nacházet část železné jehly. Konstrukce vinutí byla uchycena v perforované ploténce přiletované kolmo uprostřed dolní části záhlavní destičky, z níž podle kresby zůstal zachován buď malý fragment, nebo stopa po letování. Povrch spony měl, podle terénních zápisků, nést stopy zlacení po obou stranách a její délka činí podle údajů v literatuře 7,5 cm (Blažek – Kotyza 1995, 7). Lovosický exemplář z hrobu 1, který je datován do doby okolo pol. 5. stol. n. l., je formou spon ze starší fáze vinařické skupiny **ve stupni D2** a dnes je deponován **ve sbírkách Oblastního muzea v Litoměřicích** pod **inv. číslem A 33840**.

7.2.7 TYP WIESBADEN

(labskogermánské)

Mapa č. 2

7.2.7.1 Hřensko – depot (detektorový nález)

D2	LOKALITA	Hřensko (údolí řeky Labe)	DÉLKA	65,6 mm	
	NÁLEZ. OKOLNOSTI	depot - detektorový nález	VÁHA	9,0 g	
	TYP	Wiesbaden	POČET KNOFLÍKŮ	1 (0+1+0)	
	PROVENIENCE	labskogermánská	ŠÍŘKA VINUTÍ	23,4 mm	
	DATAČE	1. pol. 5. stol.	VÝŠKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	–	
	MATERIÁL	Ag	ŠÍŘKA LUČÍKU	max. - 12,9 mm min. - 7,6 mm	
	TECHNOLOGIE	tepání	ŠÍŘKA NOŽKY	max. - 14,1 mm	
	VÝZDOBA	vybíjení, perličkovaný drát	ULOŽENO	Oblastní muzeum v Děčíně	
	KONSTRUKCE	samošřilová	INV. Č.	A 4386	
	POČET ZÁVITŮ	10 (5+5)	STAV	chybí knoflík a zachycovač	

	TEXT	OBR.
LIT.	Jiřík – Peša – Jenč 2008, 189; 189-191; 203;	Jiřík – Peša – Jenč 2008, 188, Abb. 5: 1; 190, Abb. 7;
	Jiřík 2010, 148-149;	Jiřík 2008, 172, Abb. 17 (vlevo); týž 2010, Tab. 2: 1 (nahore vlevo);
	Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 100-101.	Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, s. 100 (nahore vlevo).

Nálezové okolnosti:

(viz kap. 7.2.1.1)

Rozbor spony:

Spona typu Wiesbaden z labského údolí nedaleko Hřenska (Obr. 6), je vyrobena ze stříbrného plechu⁷⁷⁷. Tvoří ji široký, ze spodu dutý plechový lučík s průřezem ve tvaru písmene -C-, který se od hlavice směrem k nožce zužuje. Lučík je na povrchu hladký a zdobený 4 mi, 2 mm širokými, pravidelně rozmístěnými perličkovanými drátky, jejichž konce jsou jednoduše zahnuty za vnitřní okraj lučíku. Nezdá se, že by drátky byly zapuštěny do mělce vyhloubeného žlábků vyrytého na povrchu lučíku, jak tomu bývá zvykem u jiných exemplářů této skupiny. Pravděpodobně však byly ke sponě připájeny, protože jsou na ní pevně fixovány. Hlavici spony tvoří plechový proužek vytažený z okraje lučíku, jehož konec je obloučkovitě zakončen a přehnut dospod na vnitřní stranu spony, kde je přitisknut k horní části, se kterou je propojen železným nýt看kem a vytváří tak ploché široké páskové ouško pro uchycení osy vinutí. V jeho středu je kruhový otvor, do kterého byl kdysi na hlavici spony, podobně jako u páru spon z Vinařic i některých jiných exemplářů v barbariku nasazen dnes nedochovaný ozdobný knoflík. Spona má samostřílovou konstrukci s dlouhou spirálou vinutí s 10 ti závity. Z pátého vnitřního závitu na levé straně vybíhá jehla. Konstrukci vinutí schází železná osa, kterou byla spirála propojena s hlavicí spony, a proto je dnes uložena odděleně. Spona má plochou, ostře tvarovanou, kosodélníkovou nožku s max. šířkou téměř v polovině délky, o kousek blíže k patce. Obvod nánožní destičky lemuje u okraje úzký pruh s vybíjeným perličkovaným dekorem. V místě max. šířky jsou zhruba uprostřed nožky vyraženy dva decentralizované kroužky vychýlené mírně doprava. Lom kosodélníku zdobí na každé straně téměř neznatelný, drobný, terčovitý nálitek a dva další výstupky jsou po stranách kousek nad patkou. Zachycovač na vnitřní straně nožky se, stejně jako u exemplářů

⁷⁷⁷ Jaroslav Jiřík zmiňuje ve všech svých pracích sponu typu Wiesbaden z Hřenska jako sponu bronzovou [viz např. J. Jiřík – V. Peša – P. Jenč 2008, S. 190 (pozn. pod čarou 5); J. Jiřík 2010, s. 158 (pozn. pod čarou 11)]; zároveň je depot obecně prezentován jako hromadný nález stříbrných šperků *Hortfund / Silberdepot* (Jiřík – Peša – Jenč 2008, 186); J. Jiřík vyhodnocoval jednotlivé předměty z depotu ještě v jejich stavu před konzervací. Když jsem spony v Oblastním muzeu v Děčíně dokumentoval já, byly již předměty pečlivě zakonzervovány a vyčištěny od korozních produktů na povrchu. Zjistit přesné složení kovu by samozřejmě vyžadovalo metalografickou analýzu, přesto si dovoluji tvrdit, že spona je buď stříbrná, nebo vyrobena ze slitiny barevného kovu s evidentní příměsí stříbra a tedy z tzv. „bílého kovu“.

z Vinařic, nezachoval. Zůstala po něm pouze téměř neznatelná stopa po letování vedená středem nožky od místa rozhraní nožky s lučíkem, která mizí zhruba v $\frac{1}{3}$ délky nožky.

Spona z Hřenska patří k nejstarším variantám spon typu Wiesbaden, jejichž rané formy se vyskytují hlavně v alamanském prostředí v oblastech středního a dolního Pomohání. Nejbližší tvarové a výzdobné analogie má ve sponách z eponymní lokality Wiesbaden⁷⁷⁸ a Wiesloch⁷⁷⁹ a rovněž v obou dvou exemplářích z Vinařic. Společným jmenovatelem všech těchto spon je výzdoba lučíku příčně aplikovaným perličkovaným drátem, která se nejvíce vyskytuje u spon v Pomohání a v oblastech středního Německa, dále v Pomořansku a v české vinařické skupině. Druhým, jak regionálním, tak především chronologickým znakem jmenovaných spon je ostře tvarovaná lichoběžníkovitá (rombická) nožka, která spolu s vybíjeným perličkovaným dekorem podél obvodu nánožní destičky, přejatým dle J. Wenera z prací provinciálních dílen v Porýní, řadí sponu z Hřenska do brzké 1. pol. 5. stol. (Werner 1981, 237-239; Jiřík 2008, 190; týž 2010, 158). Spona je tedy šperkem používaným ve starší fázi vinařické skupiny **ve stupni D2** a spolu s ostatními předměty z depotu je uložena **v Oblastním muzeu v Děčíně**, kde je evidována pod **inv. č. A 4386**.

⁷⁷⁸ J. Werner 1981, Beilage 2, Abb. 1a-1b.

⁷⁷⁹ J. Werner 1981, Beilage 2, Abb. 7.

7.2.7.2 Praha-Zličín – pohřebiště (hrob 168)

D 2	LOKALITA	Praha-Zličín	DÉLKA	69 mm 65 mm	
	NÁLEZ. OKOLNOSTI	pohřebiště - hrob 168	VÁHA	8,5 g 8,5 g	
	TYP	Wiesbaden*	POČET KNOFLÍKŮ	0	
	PROVENIENCE	labskogermánská	ŠÍŘKA VINUTÍ	?	
	DATAČE	1. pol. 5. stol.	VÝŠKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	–	
	MATERIÁL	Br	ŠÍŘKA LUČÍKU	9,6 mm 9,0 mm	
	TECHNOLOGIE	plechové, tepané	ŠÍŘKA NOŽKY	max. - 14,5 mm 15,3 mm	
	VÝZDOBA	vybíjení	ULOŽENO	Muzeum hl. m. Prahy	
	KONSTRUKCE	samostřilová	INV. Č.	A 550 202 A 550 203	
	POČET ZÁVITŮ	?	STAV	oba kusy bez jehly a zachycovače	

	TEXT	OBR.
LIT.	Vávra – Jiřík – Kuchařík – Kubálek 2008, 227;	Vávra – Jiřík – Kuchařík – Kubálek 2008, 224, Obr. 15;
	Vávra – Jiřík – Kuchařík – Jarošová – Víšková – Kubálek 2012, 18.	Vávra – Jiřík – Kuchařík – Jarošová – Víšková – Kubálek 2012, 17, Obr. 15.

* - Spony nebyly fyzicky zdokumentovány.

Nálezové okolnosti:

Hrob 168 na pohřebišti v Praze-Zličíně patřil podle dvojice spon typu Wiesbaden nalezených v primární poloze v oblasti ramen či klíčních kostí ženě. Bližší informace o nálezových okolnostech nejsou prozatím zveřejněny (Vávra – Jiřík – Kuchařík – Jarošová – Víšková – Kubálek 2012, 18; Vávra – Jiřík – Kuchařík – Kubálek 2008, 224, 227).

Rozbor spon:

Dvojice lučikovitých spon typu Wiesbaden z hrobu 168 na pohřebišti v Praze-Zličíně (Obr. 10)⁷⁸⁰ je vyrobena z bronzového⁷⁸¹ plechu. Spony mají široký, zesponu dutý, vtepaný, obloučkovitý lučík s průřezem ve tvaru písmene –C–, který se od hlavice

⁷⁸⁰ Při dokumentaci spon v depozitáři Muzea hl. m. Prahy jsem o exemplářích spon typu Wiesbaden z hrobu 168 nevěděl – při žádosti o zpřístupnění materiálu z Prahy-Zličína mi po domluvě s paní Mgr. M. Šmolíkovou a PhDr. J. Jiříkem bylo umožněno zdokumentovat pouze spony, které jsou zveřejněny v publikaci Hroby barbarů v Praze-Zličíně (2015), kde tyto exempláře zmiňovány nejsou. Věřím, že by mi přesto byly poskytnuty, v době jejich dokumentace jsem ale neměl nashromážděny všechny články, které o existenci pohřebiště vyšly, a o těchto sponách jsem ještě nevěděl. Za zaslání inventurních čísel obou spon, ověření materiálu, z něhož jsou vyrobeny, a zaslání základních metrických údajů děkuji paní Haně Nedvědové vedoucí oddělení archeologických sbírek Muzea hl. m. Prahy.

⁷⁸¹ J. Vávra – J. Jiřík – M. Kuchařík – P. Kubálek 2008, s. 227 – uvádí spony jako stříbrné; J. Vávra – J. Jiřík – M. Kuchařík – I. Jarošová – M. Víšková – P. Kubálek 2012, p. 17, Fig. 15; p. 18 – uvádí exempláře jako bronzové.

směrem k nožce zužuje a nad oběma konci a uprostřed je zdoben svazkem 3 příčných rýh. Zbylá plocha lučíku je nezdobená. Podlouhlá, rombicky tvarovaná nožka, s maximální šířkou zhruba v polovině výšky nánožní destičky, je podél okraje lemována řadou vybíjených kroužků. Několik kroužků se patrně nachází i na vnitřní ploše nožky, což nelze z publikovaného vyobrazení v korozním stavu odhadnout. Spony mají ulomenou špičku a publikovaný exemplář má nánožní destičku rozlomenou na 2 ks a slepenou zpět dohromady. Spony mají dlouhé samostřílové vinutí s dolní tětivou. Osa vinutí prochází páskovým ouškem, které tvoří zároveň i hlavici spony a má podobu proužku vytaženého z konce lučíku a přehnutého na jeho spodní stranu. Konce osy vinutí uzavírá dvojice malých bronzových štočků na způsob knoflíků z bronzového plechu. Spirála vinutí má přibližně 10 závitů (5+5). Zachycovač spon se dle odhadu ani u jednoho z exemplářů nedochoval. Podobně jako u jiných spon s destičkovitou nožkou byl ale nasazen na středové ose nožky hned u místa rozhraní nožky s lučíkem a měl zřejmě obdélníkovitý tvar se vstupním otvorem na levé straně nožky. Oba exempláře pochází patrně z dílen v Pomohání, kde mají nejbližší výzdobné analogie v bronzové sponě ze sídlištního nálezu v Gaukönigshofenu⁷⁸² (Lkr. Würzburg) v Bavorsku, v dvojici bronzových spon z kostrového hrobu z Mattstedtu⁷⁸³ (Lkr. Weimarer Land) či ve stříbrném exempláři z Körneru⁷⁸⁴ (Lkr. Unstrut-Hainich-Kreis) v povodí Sály v Durynsku. Spony typu Wiesbaden z hrobu 168 v Praze-Zličíně řadí autoři výzkumu do ²/₄ 5. stol. a spolu se stříbrnými exempláři typu Bratei z hrobu 172 jsou nejstaršími zástupci lučíkovitých spon na zličínském pohřebišti. Oba hroby naznačují počátek pohřbívání na této nekropoli již v ¹/₂ 5. stol. n. l. v její JV části (Vávra – Jiřík – Kuchařík – Jarošová – Víšková – Kubálek 2012, 18; Vávra – Jiřík – Kuchařík – Kubálek 2008, 227). Exempláře z hrobu 168 jsou dlouhé 6,9 a 6,5 cm a jsou **uloženy ve sbírkách Muzea hlavního města Prahy pod inv. č. A 550 202 a A 550 203.**

⁷⁸² **Gaukönigshofen** – povrchový nález na sídlišti (bronzová plechová spona s rombickou nožkou); J. Werner 1981, S. 230; Beilage 2, Nr. 9; D. Rosenstock 1992, S. 194, Abb. 5: 22; D. Neubauer 2007, S. 116, Abb. 31: 7.

⁷⁸³ **Mattstedt** – hrob 4 (pár bronzových plechových spon s rombickou nožkou); J. Werner 1981, S. 231; Beilage 2, Nr. 12; B. Schmidt – J. Bemann 2008, S. 167, S. 413, Taf. 224: 168/4, 1.

⁷⁸⁴ **Körner** – hrob 1 (Ag plechová spona s dlouhou, úzkou, klínovitou nožkou); J. Werner 1981, S. 231; Beilage 2, Nr. 11; B. Schmidt – J. Bemann 2008, S. 135; S. 413, Taf. 221: 163,13.

7.2.7.3 Vinařice (Landova cihelna) – pohřebiště (rozrušený kostrový hrob)

D 2	LOKALITA	Vinařice (Landova cihelna)	DÉLKA	66,0 mm 66,3 mm	
	NÁLEZ. OKOLNOSTI	pohřebiště - rozrušený kostrový hrob	VÁHA	14,0 g 9,6 g	
	TYP	Wiesbaden	POČET KNOFLÍKŮ	1 (0+1+0)	
	PROVENIENCE	labskogermánská	ŠÍŘKA VINUTÍ	29,8 mm ?	
	DATAČE	1. pol. 5. stol.	VÝŠKA ZÁHL. DESTIČKY	–	
	MATERIÁL	Ag+Au	ŠÍŘKA LUČÍKU	max. - 17,9 mm min. - 11,9 mm max. - 17,8 mm min. - 10,9 mm	
	TECHNOLOGIE	odlévání	ŠÍŘKA NOŽKY	max. - 18,1 mm 17,8 mm	
	VÝZDOBA	vybíjení, rytí + niello, perličkovaný drát	ULOŽENO	Národní muzeum v Praze	
	KONSTRUKCE	samostřilová	INV. Č.	H1-50725 H1-50726	
	POČET ZÁVITŮ	10 (5+5) chybí	STAV	bez knoflíku na hlavici lučíku a zachycovače bez knoflíku na hlavici lučíku, konstrukce vinutí a zachycovače	

	TEXT	OBR.
LITERATURA	Smolík 1878-1881, 26 (č. 1);	Smolík 1878-1881, Tab. II: 1, 1a;
	Piř 1909, 39-40;	Piř 1909, Tab. I: 2;
	Niederle 1918, 6-7;	Niederle 1918, 4, Obr. 2: 20;
	Svoboda 1959, 261; 264-265; týž 1965, 88; 278; týž 1967, 344;	Åberg 1922, 35, Abb. 40;
	Zeman 1987, 536;	Preidel 1926, 38, Abb. 33; týž 1930a, 46, Abb. 40; týž 1930b, 106, Abb. 92;
	Droberjar 1999, 8; týž 2002, 365; týž 2005b, 112; týž 2008a, 162;	Reinerth 1940, Band II., Taf. 261: 9;
	Tejral 2006, 417-418.	Filip 1948, Tab. 23: 12;
		Svoboda 1959, Tab. XIV: 2-2a; týž 1965, Tab. XXIV: 9; týž 1967, 343, Abb. 5;
		Kühn 1974, Band 2, Taf. 238: 53,10;
		Pleiner – Rybová 1976, 757, Obr. 228: 2;
		Werner 1981, Abb. 10; Taf. 27: 6a-6b;
		Zeman 1987, 536, Abb. XIII, 4.a;
		Droberjar 1999, 57, Tab. 29:14; týž 2002, 309, Obr. 8; 367, Obr. 2:14; týž 2005b, v barevné obr. příloze mezi str. 192-193, třetí str. vlevo dole; týž 2008a, 182, Obr. 103:8; Příl. 16:1;
	Tejral 2006, 416, Abb. 91: 4;	
	Jiřík 2011, 277, Fig. 9.8: 4.	

Nálezové okolnosti:

Dvojice spon typu Wiesbaden, dochovaná bez bližších nálezových okolností, pochází z neznámého kostrového hrobu pohřebiště ve Vinařicích, odkud se do Národního muzea v Praze dostala darem majitele cihelny, v níž bylo pohřebiště objeveno, pana A. Landy⁷⁸⁵.

Rozbor spon:

Stříbrné, na povrchu zlacené, plechové spony typu Wiesbaden (Obr. 8-9) představují dvojici identických párových spon pocházejících ze společného kostrového hrobu. Obě spony mají široký, ze spodu dutě vytepávaný, plechový lučík s průřezem ve tvaru písmene -C-, který se od hlavice směrem k nožce zužuje. Plocha lučíku je na čtyřech místech členěna rytými, asi 2 mm širokými, příčnými žlábkami, které vytváří zapuštěné lůžko pro 4 stejnoměrně rozmístěné stříbrné perličkované drátky, jejichž konce jsou přehnuty přes okraj lučíku a zaháknuty na jeho vnitřní straně. U jednoho z exemplářů se část jednoho drátku a jeden celý drátek nezachovaly. Širší strana lučíku je ukončena hlavicí tvořenou užším proužkem ze stříbrného plechu, jehož oblý konec je přehnut směrem dolů a veden zpět k okraji lučíku, kde vytváří páskové ouško pro uchycení osy vinutí. Skrze dolní i horní část tohoto poutka je provrtán zhruba 3 mm široký kruhový otvor, pomocí kterého byl kdysi k hlavici spony připevněn dutý, ozdobný knoflík, jakým jsou zdobeny i jiné exempláře spon tohoto typu či jeho subvariant (resp. lokálních variant) nalezené severně od našeho území – příkladem mohou být exempláře z polského Świelinu⁷⁸⁶ (pow. Koszalin) a 4 stříbrné zlacené kusy z Trzebiatowa⁷⁸⁷ (pow. Gryfice) v západním Pomořansku nebo pár spon typu Rohrbeck⁷⁸⁸ z bohatého ženského kostrového hrobu ve Wulfen⁷⁸⁹ (Lkr. Anhalt-Bitterfeld, Kr. Köthen, spolková země

⁷⁸⁵ Informace o dárci a způsobu nabytí pochází z online databáze NM v Praze, k nahlédnutí na webových stránkách: <http://forum.nm.cz/> v sekci prehistorie, pod inv. číslem předmětů.

⁷⁸⁶ Świelinu – H. Zeiß 1937, S. 34-35, Taf. 11: 1; J. Werner 1981, Beilage 2, Abb. 22a; Taf. 29: 2; V. Hilberg 2009, S. 158, Abb. 5.57.

⁷⁸⁷ Trzebiatów – H. Zeiß 1937, S. 34-35, Taf. 11: 3; H. Preidel 1939-1940, Taf. 55: 9; J. Werner 1981, Taf. 30: 4a-4c.

⁷⁸⁸ Typ Rohrbeck podle M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 621-623; J. Werner řadí spony z Wulfen mezi variantu spon typu Wiesbaden se srdčité zakončenou nožkou (Werner 1981).

⁷⁸⁹ Wulfen – B. Schmidt 1961, Taf. 51: a-b; týž 1985, S. 279, Abb. 5; B. Svoboda 1965, s. 88, Obr. 30; J. Werner 1981, Beilage 2, Abb. 15; Taf. 28: 2-2a; M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 622, Abb. 32.

Sasko-Anhaltsko). V případě obou dvou vinařických exemplářů se však knoflík na vrcholu hlavice nezachoval. Na svém užším konci přechází dutý plechový lučík ve zcela plochou, rombicky tvarovanou nožku, jejíž maximální šířka se nenachází v polovině délky nebo nad ní, jak tomu začalo být zvykem po vzoru spon z Podunají, ale je ještě zastaralým způsobem umístěna mnohem blíže k patce. Již B. Svoboda upozornil na to, že tento způsob proporce má svůj původ v domácím labskogermánském prostředí, kde byl místními autory převzat ze spon s klínovitou nožkou [Elbefibel], které se na vzniku spon typu Wiesbaden podílely (Svoboda 1959, 264-265; týž 1965, 88). Postupně však došlo ve tvaru nožky k modifikaci, jak ji můžeme spatřit např. u páru spon z eponymní lokality Wiesbaden⁷⁹⁰ dnes zemského hlavního města Hesenska. U exemplářů z Vinařic, podobně jako i u řady jiných spon s rombickou nožkou z raného 5. stol., např. již u zmíněných nálezů spon ze Świelinu, či exempláře z lokality Świlcza⁷⁹¹ (pow. Rzeszów) v JV Polsku, nebo z německých lokalit Körner⁷⁹² (Lkr. Unstrut-Hainich-Kreis) a Mattstedt⁷⁹³ (Lkr. Weimarer Land) v Durynsku, Rohrbeck⁷⁹⁴ (část města Niedergörsdorf, Lkr. Teltow-Fläming) a Wandlitz⁷⁹⁵ (Lkr. Barnim) v Braniborsku nebo Geuz⁷⁹⁶ v Sasku-Anhaltsku, se ale ještě nový kánon neprosadil. U exemplářů z Vinařic se nožka zároveň stala hlavní nositelkou výzdoby, kterou krásí centrální pole s rytým mřížkováným dekorem vyplňovaným niellem. Kolem něj, směrem k okraji, se nachází tři linie z vybíjených bodů, které lemují tvar nožky po obvodu. Dvě krajní linie tvoří řada jednoduše vybíjených teček, mezi kterými je umístěna linie z drobných mandorlovitých útvarů (*Mandel-Dekor*) připomínajících spíše jen úzké čočkovité čárky. Obě spony patří do skupiny spon se samostřílovou konstrukcí tvořenou dlouhou spirálou s 10 ti závitů (5+5) a dolní tětivou, která byla navlečena na ose procházející páskovým ouškem v hlavici spony. Z pátého vnitřního závitu spirály vinutí na levé straně nožky vybíhá jehla

⁷⁹⁰ **Wiesbaden** – J. Werner 1981, Beilage 2, Abb. 1a-1b.

⁷⁹¹ **Świlcza** – J. Werner 1981, Beilage 2, Abb. 23.

⁷⁹² **Körner** – J. Werner 1981, Beilage 2, Abb. 11.

⁷⁹³ **Mattstedt** – J. Werner 1981, Beilage 2, Abb. 12.

⁷⁹⁴ **Rohrbeck** – J. Werner 1981, Beilage 2, Abb. 17b.

⁷⁹⁵ **Wandlitz** – J. Werner 1981, Beilage 2, Abb. 18.

⁷⁹⁶ **Geuz** – J. Werner 1981, Beilage 2, Abb. 14.

uchycená na stejnou stranu orientovaným zachycovačem, který se ale ani u jednoho z exemplářů nezachoval. Zůstala po něm pouze stopa po letování v místě, kde byl na vnitřní straně spony k nožce připájen. Jako u většiny spon tohoto období byl nasazen hned u místa rozhraní nožky s lučíkem a vedený jejím středem až k místu s její maximální šířkou. Byl tedy v případě obou spon z Vinařic poměrně dlouhý (resp. široký) a s největší pravděpodobností jen jednoduše obdélný, jak je tomu i v případě jiných spon z tohoto období. Obě spony jsou na vnější (pohledové) straně pokoveny tenkou vrstvičkou zlata, které je však na oblých místech lučíku již silně setřené, což svědčí o jejich aktivním používání. Zlatá vnější strana spon barevně kontrastovala s nezlacenými doplňky v podobě stříbrných perličkovaných drátků na lučíku a se stříbrno-černým mřížkováným dekorem uvnitř ploché nánožní destičky zhotoveným v technice niella. Tento dekor v centrální části nožky, pro který J. Werner nachází předlohy u výzdoby některých militárií nalezených podél římského limitu ve středním Porýní a převzatém tedy z provinciálního prostředí, se vyskytuje např. také u páru spon z eponymní lokality Wiesbaden⁷⁹⁷ v Hesensku, u spony z Wieslochu⁷⁹⁸ v Bádensku-Württembersku nebo u exempláře se srdčitě ukončenou nožkou ze švédské lokality Bostorp⁷⁹⁹ (Werner 1981, 237; Jiřík 2010, 148). Dle třídícího systému M. Schulze z roku 1977, která spony typu Wiesbaden, definované později souhrnně J. Wernerem, rozdělila do 5 ti samostatných skupin, patří vinařické exempláře i spona z Hřenska mezi samostřílové spony s pevným zachycovačem skupiny Almgren VI, var. 2, v rámci které je zařadila do své skupiny s pracovním označením 180) Ix BG 9a, jejíž spony byly dle autorky v 1. pol. 5. stol. n. l. rozšířeny na celém labskogermánském území (Schulze 1977, 103-104). Dataci do 1. pol. 5. stol. odpovídá i celková Wernerova datace spon typu Wiesbaden a zejména jejich nejstarších exemplářů ve středním a dolním Pomohání, ke kterým mají české spony nejbliže a které patří nejspíše již do prvních desetiletí 5. stol. n. l. Pro ranou dataci do 5. stol. se v případě českých exemplářů vyslovil svého času již L. Niederle a po něm i B. Svoboda (Niederle 1918, 7; Svoboda 1965, 88; Werner 1981, 237; 239). **Exempláře spon**

⁷⁹⁷ Wiesbaden – J. Werner 1981, Beilage 2, Abb. 1a-1b.

⁷⁹⁸ Wiesloch – J. Werner 1981, Beilage 2, Abb. 7.

⁷⁹⁹ Bostorp – J. Werner 1981, Beilage 2, Abb. 25.

typu Wiesbaden z Vinařic měří 6,6 cm, váží 14,0 a 9,6⁸⁰⁰ g a jsou uloženy **ve sbírce Národního muzea v Praze** pod inv. č. **H1-50725 a H1-50726**.

⁸⁰⁰ Exemplář inv. č. H1-50726 – bez konstrukce vinutí.

7.3 SPONY STUPNĚ D2/D3

7.3.1 LITÉ VARIANTY TYPU WIESBADEN ZDOBENÉ VRUBOŘEZEM

(východogermánské)

Mapa č. 2

7.3.1.1 Úherce – bohatý ženský kostrový hrob

D2/D3	LOKALITA	Úherce (Na Hrádku)	DÉLKA	155,5 mm 157,5 mm	
	NÁLEZ. OKOLNOSTI	bohatý ženský kostrový hrob	VÁHA	49,3 g 48,5 g	
	TYP	Wiesbaden, var. Úherce	POČET KNOFLÍKŮ	3 (1+1+1)	
	PROVENIENCE	východogermánská	VÝŠKA ZÁHL. DESTIČKY	32,1 mm 31,1 mm	
	DATA	2. třetina 5. stol.	ŠÍŘKA ZÁHL. DESTIČKY	max. - 46,9 mm 46,3 mm	
	MATERIÁL	Ag+Au	ŠÍŘKA LUČÍKU	max. - 18,3 mm min. - 13,2 mm max. - 18,3 mm min. - 12,9 mm	
	TECHNOLOGIE	odlévání	ŠÍŘKA NOŽKY	max. - 18,9 mm 19,9 mm	
	VÝZDOBA	vrubořez, perličkovaný drát	ULOŽENO	Národní muzeum v Praze	
	KONSTRUKCE	samostřilová	INV. Č.	H1-50775 H1-50776	
	POČET ZÁVITŮ	?	STAV	chybí postranní knoflíky, konstrukce vinutí a zachycovač	

	TEXT	OBR.
LITERATURA	Smolík 1878-1881, 26 (č. 1);	Smolík 1878-1881, Tab. II: 1, 1a;
	Píř 1909, 39-40;	Píř 1909, Tab. I: 2;
	Niederle 1918, 6-7;	Niederle 1918, 4, Obr. 2: 20;
	Svoboda 1959, 261; 264-265; týž 1965, 88; 278; týž 1967, 344;	Åberg 1922, 35, Abb. 40;
	Zeman 1987, 536;	Preidel 1926, 38, Abb. 33; týž 1930a, 46, Abb. 40; týž 1930b, 106, Abb. 92;
	Droberjar 1999, 8; týž 2002, 365; týž 2005b, 112; týž 2008a, 162;	Reinert 1940, Band II, Taf. 261: 9;
	Tejral 2006, 417-418.	Filip 1948, Tab. 23: 12;
		Svoboda 1959, Tab. XIV: 2-2a; týž 1965, Tab. XXIV: 9; týž 1967, 343, Abb. 5;
		Kühn 1974, Band 2, Taf. 238: 53,10;
		Pleiner – Rybová 1976, 757, Obr. 228: 2;
		Werner 1981, Abb. 10; Taf. 27: 6a-6b;
		Zeman 1987, 536, Abb. XIII, 4, a;
	Droberjar 1999, 57, Tab. 29:14; týž 2002, 309, Obr. 8; 367, Obr. 2:14; týž 2005b, v barevné obr. příloze mezi str. 192-193, třetí str. vlevo dole; týž 2008a, 182, Obr. 103:8; Příl. 16:1;	
	Tejral 2006, 416, Abb. 91: 4;	
	Jiřík 2011, 277, Fig. 9.8: 4.	

Nálezové okolnosti:

Bohatý kostrový hrob, objevený počátkem roku 1886 v cihelně paní Rosalie Proprové na katastru obce Úherce, byl uložen v hloubce přibližně 2 m pod povrchem země. Bližší popis hrobové jámy (jejího tvaru, či od okolní půdy barevně nebo strukturálně odlišitelné výplně) se nezachoval⁸⁰¹. Hrob samotný nebyl pryč na povrchu nijak označen a ani v zemi viditelněji ohraničen např. kamenným obložním⁸⁰². Kostra, uložená v poloze na zádech s rukama složenými podél těla, byla orientovaná ve směru Z–V, s hlavou položenou k západu. Za hlavou ve vzdálenosti asi 30 cm od lebky⁸⁰³ byly nalezeny dvě nádoby – dvojkónická, ostře profilovaná hliněná lahev⁸⁰⁴ usazená na nízké plášťové nožce, zdobená šikmou a vodorovně rytou kanelurou a dvěma plastickými prstenci na lomech, a mělká polokulovitá miska⁸⁰⁵ z nazelenalého skla s výzdobou v podobě 6 ti svisle vtačovaných oválů, která je pravděpodobně importem z Porýní⁸⁰⁶. Na hrudi, kromě dvojice spon, spočívaly 4 korále – dva skleněné, jeden světlemodré⁸⁰⁷ a druhý tmavozelené⁸⁰⁸ barvy, a

⁸⁰¹ František Daneš ve svém prvním dopise, adresovaném Museu království českého, v němž popisuje od dělníků zprostředkovaně získané informace o nálezových okolnostech, uvádí: „...přišel při kopání hlíny...v hloubce 1 sáhu pod povrchem pozemku na hrob, v němž uprostřed hlíny všeho kamení prázdne ležela kostra...“ (M. Hlava 2016, s. 334).

⁸⁰² „...prostý hrob, ničím neobložený a také jinak neoznačený...“ (J. Smolík 1885-1886, s. 321).

⁸⁰³ J. Smolík 1885-1886, s. 322; B. Svoboda 1965, s. 277; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík 2015, 40; 42; v původním dopise Fr. Daneše se doslovně praví: „...majíc za lebkou ve vzdálenosti jednoho střevíce malou popelnici z tuhy a skleněnou misku“ (Hlava 2016, s. 334).

⁸⁰⁴ **láhev** – J. Smolík 1885-1886, s. 324; Tab. XIII: 11; J. L. Pič 1909, Tab. II: 3 (zde ovšem vedena jako nádoba z hrobů z Vinařic); B. Svoboda 1965, s. 277; Tab. XXXI: 16; R. Pleiner – A. Rybová 1978, s. 759, Obr. 229: 3; J. Zeman 1987, S. 538, Abb. XIII, 6.e; E. Droberjar 1999, s. 57, Tab. 29: 20; týž 2002, s. 348, Obr. 11; týž 2005b, s. 138; Obr. na s. 141; týž 2008, s. 161; J. Tejral 2006, S. 419, Abb. 92: 8; J. Jiřík 2010, 2011, s. 288, Fig. 9.10: 13; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík 2015, s. 42; Obr. na s. 43 vlevo nahoře. NM inv. č. H1-50774 (veřejně přístupná online databáze NM: <http://forum.nm.cz/> v sekci prehistorie, pod inv. číslem předmětu).

⁸⁰⁵ **miska** – J. Smolík 1885-1886, s. 324; Tab. XIII: 10; J. L. Pič 1909, Tab. III: 19; B. Svoboda 1965, s. 277; Tab. XXXI: 17; R. Pleiner – A. Rybová 1978, s. 760, Obr. 230:4; J. Zeman 1987, S. 538, Abb. XIII, 6.d; E. Droberjar 1999, s. 57, Tab. 29: 18; týž 2002, s. 348, Obr. 10; týž 2005b, s. 138; Obr. na s. 141; týž 2008, s. 161, Obr. 109: 2; s. 188, Obr. 109: 8 (zde vyobrazeny současně 2 nákresy misek, obě vedené jako úherecké; oba tyto tvary se střídavě objevují v různých publikacích samostatně a jsou uváděny jako miska z Úherců); J. Tejral 2006, S. 418; 419, Abb. 92: 7; J. Jiřík 2010, s. 155; týž 2011, s. 288, Fig. 9.10: 9; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík 2015, s. 40; 42; Obr. na s. 43 vpravo nahoře. NM inv. č. H1-50796 (veřejně přístupná online databáze NM: <http://forum.nm.cz/> v sekci prehistorie, pod inv. číslem předmětu).

⁸⁰⁶ J. Jiřík 2010, s. 155; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík 2015, s. 40.

⁸⁰⁷ **korál světlemodrý** – J. Smolík 1885-1886, s. 323; Tab. XIII: 2; J. L. Pič 1909, Tab. III: 16; E. Droberjar 2002, s. 348, Obr. 2; týž 2005b, s. 138; Obr. na s. 141; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík 2015, Obr. na s. 43 dole uprostřed. NM inv. č. H1-50793 (veřejně přístupná online databáze NM: <http://forum.nm.cz/> v sekci prehistorie, pod inv. číslem předmětu).

⁸⁰⁸ **korál tmavozelený** – J. Smolík 1885-1886, s. 323; Tab. XIII:3; J. L. Pič 1909, Tab. III: 14; E. Droberjar 2002, s. 348, Obr. 3; týž 2005b, s. 138; Obr. na s. 141; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík 2015, Obr. na s. 43 dole uprostřed – první zleva. NM inv. č. H1-50792 (veřejně přístupná online databáze NM: <http://forum.nm.cz/> v sekci prehistorie, pod inv. číslem předmětu).

dva jantarové, zhotovené ze světle hnědého⁸⁰⁹ a tmavě červeného⁸¹⁰ jantaru. Dekolt pohřbené zdobí náhrdelník složený ze zlatých závěsků tří tvarových skupin – dochována je pětice trojúhelníkovitých tzv. hrozníčkovitých závěsků složených buď ze tří (3ks)⁸¹¹, nebo šesti (2ks)⁸¹² dutých polokoulí, 4 kruhové⁸¹³, uprostřed duté, tzv. terčovité závěsky s 12ti ozdobnými polokuličkami řazenými po obvodu, se středem vyplněným peltoidním filigránovým výpletem a jeden obdélný⁸¹⁴ pravděpodobně centrální závěsek, orámovaný po obvodu 14 ti dutými polokuličkami, s obdélnou přihrádkou uprostřed, jejíž výplň (čtyřhranný barevný kamínek nebo sklíčko) se však při výkopu vydrolily⁸¹⁵. V NM v Praze je dnes uloženo 10 těchto závěsků⁸¹⁶, s drobným páskovým ouškem, jejichž tvar a výzdoba jsou zvládně obrubou z perličkovaného drátu. Analogické protějšky těchto

⁸⁰⁹ **jantarový korál světlý** – J. Smolík 1885-1886, s. 323; Tab. XIII: 5; J. L. Pič 1909, Tab. III: 15; E. Droberjar 2002, s. 348, Obr. 5; týž 2005b, s. 138; Obr. na s. 141. NM inv. č. H1-50795 (veřejně přístupná online databáze NM: <http://forum.nm.cz/> v sekci prehistorie, pod inv. číslem předmětu).

⁸¹⁰ **jantarový korál tmavý** – J. Smolík 1885-1886, s. 323; Tab. XIII: 4; J. L. Pič 1909, Tab. III: 13; E. Droberjar 2002, s. 348, Obr. 4; týž 2005b, s. 138; Obr. na s. 141; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík 2015, Obr. na s. 43 dole uprostřed – třetí zleva. NM inv. č. H1-50794 (veřejně přístupná online databáze NM: <http://forum.nm.cz/> v sekci prehistorie, pod inv. číslem předmětu).

⁸¹¹ **trojlaločnaté/hrozníčkovité závěsky typu Úherce** – J. Smolík 1885-1886, s. 322; Tab. XIII: 1a1-a3; J. L. Pič 1909, Tab. III: 1; 9; H. Reinerth 1940, Band II., Taf. 259:1; B. Svoboda 1965, s. 117; 277; Tab. XXXI: 13-15; J. Zeman 1987, S. 538, Abb. S. 537, XIII, 6.b; E. Droberjar 2002, s. 348, Obr. 1a1-a3; týž 2005b, s. 138; Obr. na s. 141; J. Jiřík 2010, s. 154; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík 2015, s. 40; 42; 152; Obr. na s. 43 a 153. NM inv. č. H1-50785; H1-50786; H1-50787 (veřejně přístupná online databáze NM: <http://forum.nm.cz/> v sekci prehistorie, pod inv. čísly předmětů).

⁸¹² **hrozníčkovité závěsky typu Úherce složené z 6ti polokoulí** – J. Smolík 1885-1886, s. 322; Tab. XIII: 1b1-b2; J. L. Pič 1909, Tab. III:3; 7; H. Reinerth 1940, Band II., Taf. 259:3; B. Svoboda 1965, s. 117; 277; Tab. XXXI: 3; 9; J. Zeman 1987, S. 538, Abb. S. 537, XIII, 6.b; E. Droberjar 2002, s. 348, Obr. 1b1-b2; týž 2005b, s. 138; Obr. na s. 141; J. Jiřík 2010, s. 154; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík 2015, s. 40; 42; 152; Obr. na s. 43 a 153. NM inv. č. H1-50783; H1-50784 (veřejně přístupná online databáze NM: <http://forum.nm.cz/> v sekci prehistorie, pod inv. čísly předmětů).

⁸¹³ **terčovité závěsky** – J. Smolík 1885-1886, s. 322-323; Tab. XIII: 1c1-c3; d; J. L. Pič 1909, Tab. III: 2; 4; 6; 8; H. Reinerth 1940, Band II., Taf. 259:8; B. Svoboda 1965, s. 117; 277; Tab. XXXI: 4-5; 11-12; J. Zeman 1987, S. 538, Abb. S. 537, XIII, 6.b; E. Droberjar 2002, s. 348, Obr. 1c1-c3; d; týž 2005b, s. 138; Obr. na s. 141; J. Jiřík 2010, s. 154; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík 2015, s. 40; 42; 152; Obr. na s. 43 a 153. NM inv. č. H1-50788; H1-50789; H1-50790; H1-50791 (veřejně přístupná online databáze NM: <http://forum.nm.cz/> v sekci prehistorie, pod inv. čísly předmětů).

⁸¹⁴ **čtyřúhelníkový závěsek** – J. Smolík 1885-1886, s. 323; Tab. XIII: 1e; Pič 1909, Tab. III: 5; H. Reinerth 1940, Band II., Taf. 259: 6; B. Svoboda 1965, s. 117; 277; Tab. XXXI: 6; J. Zeman 1987, S. 538, Abb. S. 537, XIII, 6.b; E. Droberjar 2002, s. 348, Obr. 1e; týž 2005b, s. 138; Obr. na s. 141; J. Jiřík 2010, s. 154; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík 2015, s. 40; 42; 152; Obr. na s. 43 a 153. NM inv. č. H1-50782 (veřejně přístupná online databáze NM: <http://forum.nm.cz/> v sekci prehistorie, pod inv. číslem předmětu).

⁸¹⁵ J. Smolík 1885-1886, s. 323; B. Svoboda 1965, s. 117; 277; E. Droberjar 2002, s. 348; týž 2005b, s. 138; J. Jiřík 2010, s. 154.

⁸¹⁶ Na možnou neúplnost souboru jako první poukázal E. Droberjar (viz Droberjar 2005b, s. 139-140), který si povšiml identického trojúhelníkovitého závěsku, složeného ze tří zlatých polokoulí, ve sbírce Muzea hlavního města Prahy; Podrobnou studii k této problematice vypracoval M. Hlava (viz Hlava 2016, 333-342). V archívních pramenech Muzea hl. města Prahy nalezl údaj dokládající, že zlatý závěsek se do muzea dostal společně se sbírkou Josefa Antonína Jíry, i doklad o tom, že závěsek Jíra zakoupil 7. října 1894 (tedy 8 let po objevu hrobu v Úhercích) za 10 zl a to jako jeden ze závěsků pocházejících údajně z úhereckého hrobu (Hlava 2016, 333; 336; 340; Obr. 3 na s. 338; Obr. 4 na s. 339).

typů závěsků jsou známy z bohatých ženských hrobů v různých částech Evropy⁸¹⁷, jejich původ je hledán ve východogermánském prostředí v dílnách šperkařů pracujících na území východořímských provincií v Podunají⁸¹⁸, přičemž kořeny těchto závěsků jsou nejnoveji spatřovány v oblastech severního Přičernomoří⁸¹⁹. Náhrdelník pravděpodobně spínal uzávěr zhotovený ze dvou stříbrných esovitých háček, jejichž poloha v hrobě se spolu s dalšími předměty z pohřební výbavy v dobovém popisu již nezachovala. Oba uzávěry jsou vyrobeny ze stříbrného drátu a liší se velikostí a výzdobou. Větší háček⁸²⁰ je svinut z tenkého hladkého drátu se spirálovitě stočenými konci, zatímco menší háček⁸²¹ je o něco hmotnější a jeho tělo je na třech místech zdobeno příčným rýhováním, zatímco konce má ploše roztepány a pouze lehce zahnuty. Dochovanou kolekci nálezů doplňuje drobná stříbrná přezka⁸²² podkovovitého, téměř kruhového tvaru s oblým, lehce zesíleným rámečkem a trnem zužujícím se směrem do špičky s koncem zahnutým přes okraj rámečku. Zlomek stříbrné, na povrchu zlacené obdélníkovité destičky⁸²³ se dvěma otvory po nýtech, jejíž povrch je zdoben výzdobou sestavovanou z rytých čar a půlobloučků, je zřejmě pozůstatkem příchytné destičky, která mohla být společně s přezkou součástí honosnějšího pásového řemení. Soubor uzavírá fragment do ruličky

⁸¹⁷ Např. Dolní Rakousko – lok. Oberleiserberg (centrální hradíště); Alamánie – lok. Runder Berg bei Urach (centrální hradíště); Střední Franky – lok. Gelben Bürg (centrální hradíště); Hesensko – lok. Eschborn (Ž hrob 43); Bavorsko – Kahl am Main (kolektivní hrob); Francie – lok. Lezoux (Ž hrob) (J. Jiřík 2010, s. 154-155; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík 2015, s. 152).

⁸¹⁸ B. Svoboda 1965, s. 117; J. Jiřík 2010, s. 154-155; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík 2015, s. 153.

⁸¹⁹ J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík 2015, s. 153-154.

⁸²⁰ **větší esovitý háček** – J. Smolík 1885-1886, s. 322; 324; Tab. XIII: 8; J. L. Pič 1909, Tab. III: 10; H. Reinert 1940, Band II., Taf. 259: 17; B. Svoboda 1965, s. 277; Tab. XXXI: 2; R. Pleiner – A. Rybová 1978, s. 757, Obr. 228: 8; E. Droberjar 2002, s. 348, Obr. 8; týž 2005b, s. 138; Obr. na s. 141; J. Tejral 2006, S. 419, Abb. 92: 12; Jiřík 2010, s. 155; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík 2015, s. 40; 42; 152; Obr. na s. 43 uprostřed – druhý zleva; Obr. na s. 153 nahoře – druhý zleva. NM inv. č. H1-50778 (veřejně přístupná online databáze NM: <http://forum.nm.cz/> v sekci prehistorie, pod inv. číslem předmětu).

⁸²¹ **menší esovitý háček** – J. Smolík 1885-1886, s. 322; 324; Tab. XIII: 9; J. L. Pič 1909, Tab. III: 11; H. Reinert 1940, Band II., Taf. 259: 22; B. Svoboda 1965, s. 277; Tab. XXXI: 10; E. Droberjar 2002, s. 348, Obr. 9; týž 2005b, s. 138; Obr. na s. 141; J. Jiřík 2010, s. 155; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík 2015, s. 40; 42; 152; Obr. na s. 43 uprostřed – první zleva; Obr. na s. 153 nahoře – první zleva. NM inv. č. H1-50779 (veřejně přístupná online databáze NM: <http://forum.nm.cz/> v sekci prehistorie, pod inv. číslem předmětu).

⁸²² **přezka** – J. Smolík 1885-1886, s. 321; 323-324; Tab. XIII: 7; J. L. Pič 1909, Tab. III: 12; B. Svoboda 1965, s. 277; Tab. XXXI: 1; E. Droberjar 2002, s. 348, Obr. 7; 2005b, s. 138; Obr. na s. 141; J. Tejral 2006, S. 416, Abb. 91:1; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík 2015, s. 42; Obr. na s. 43 dole vpravo – nalevo od spony. NM inv. č. H1-50777 (veřejně přístupná online databáze NM: <http://forum.nm.cz/> v sekci prehistorie, pod inv. číslem předmětu).

⁸²³ **příchytná destička** – J. Smolík 1885-1886, s. 321; 324; Tab. XIII: 7a; J. L. Pič 1909, Tab. III: 12; B. Svoboda 1965, s. 277; Tab. XXXI: 8; E. Droberjar 2002, s. 348, Obr. 7a; týž 2005b, s. 138; Obr. na s. 141; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík 2015, s. 42; Obr. na s. 43 vpravo dole – nad přezkou. NM inv. č. H1-50780 (veřejně přístupná online databáze NM: <http://forum.nm.cz/> v sekci prehistorie, pod inv. číslem předmětu).

stočeného stříbrného plíšku⁸²⁴, jehož původní funkci nelze určit. Seznam nálezů doplňovaly, dle dobových pramenů, původně ještě 3 kousky kostěných destiček spojených nýtky, pocházející patrně z hřebene, které však mezi evidovanými sbírkovými předměty dnes již nefigurují⁸²⁵. V hrobě byla nepochybně pohřbena velmi významná germánská žena patřící v době kolem pol. 5. stol. n. l. mezi příslušnice nejvyšších společenských vrstev tehdejší aristokracie.

Rozbor spon:

Dvojice litých, stříbrných, na povrchu zlacených spon s polokruhovitou záhlavní destičkou a rombicky tvarovanou nožkou představuje typický set dvou obvykle identických tzv. párových spon (Obr. 26-28). Spony jsou, podobně jako i jiné zlacené exempláře tohoto období, pozlaceny pouze na vrchní (pohledové) straně, zatímco vnitřní plocha s funkčním zařízením jsou ponechány lité ve stříbře. Úherecké exempláře jsou sestaveny ze čtyř samostatných komponent spojených spolu buď za pomoci funkčních a okrasných prvků (knoflíků a součástí konstrukce vinutí), nebo letování. Tyto čtyři základní stavební části představuje samostatný obvodový rám záhlavní destičky, jeho vnitřní výplň (plocha záhlavní destičky), konstrukce vinutí a v jednom kuse odlitý lučík s nožkou. Záhlavní destička spon je tedy tvořena ze dvou dílů – samostatně odlité polokruhové destičky a obvodového ráfku o výšce přibližně 7 mm, do něhož byla destička zasazena. Tento rám sloužil k uchycení jak vnitřní výplně v podobě výzdobné plochy záhlavní destičky, tak přichytné destičky umožňující uchycení osy vinutí, a především tří ozdobných, podélně žebrovaných knoflíků, vycházejících tvarově z předloh aplikovaných na pozdně římských sponách s cibulovitými knoflíky z konce 4. stol. n. l.⁸²⁶. Knoflíky jsou uvnitř duté, plášťové, složené ze dvou samostatných polokoulí vytepaných z tenkého stříbrného plechu. Na vrcholu jsou protaženy do špičky nástavcem v podobě dutého kuželovitého kaplíku, zakončeného kuličkovitě profilovaným závěrem. Tělo knoflíků je zdobeno 10 ti podélně profilovanými žebry, jejichž středem prochází

⁸²⁴ plíšek – J. Smolík 1885-1886, s. 322; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík 2015, Obr. na s. 43 vpravo dole nad přichytnou destičkou.

NM inv. č. H1-50781 (veřejně přístupná online databáze NM: <http://forum.nm.cz/> v sekci prehistorie, pod inv. číslem předmětu).

⁸²⁵ K tomuto zjištění více Hlava 2016, s. 336.

⁸²⁶ H. Zeiß 1937, S. 37; B. Svoboda 1965, s. 83.

jemně rytá linie. Šest dvojitých, vlasově jemných rýžek zdobí také plášť vrchního kuželovitého kaplíku, po jehož obvodu vytváří střídavý cikcakovitý motiv. Spodní část knoflíků je v místě styku s rámečkem záhlavní destičky podložena prstencovitou podložkou z perličkovaného drátku. Obě spony měly původně 3 ozdobné knoflíky – dva umístěné po stranách v dolní části záhlavní destičky a jeden na jejím vrcholu. O jejich celkovém počtu i rozmístění nás informují stopy (otvory) v rámu záhlavní destičky. Počet dochovaných knoflíků však již v době nálezů nebyl úplný. Na jednom z exemplářů úhereckých spon se dochoval pouze 1 (vrcholový) knoflík, u druhého exempláře potom 1 vrcholový a 1 postranní knoflík, oba v porouchaném stavu, a kuželovitý kaplík ze třetího chybějícího knoflíku. Zatímco vrcholový knoflík je přichycen pomocí trnu vybíhajícího vzhůru ze svisle umístěné, ploché příchytné destičky, v níž byla fixována osa konstrukce vinutí, boční knoflíky jsou uchyceny v místě, kudy na obou stranách procházely konce osy vinutí. Kolmá příchytná destička ve tvaru vzhůru protaženého pětiúhelníku tvoří zároveň spojovací článek mezi vrcholovým knoflíkem, rámečkem záhlavní destičky, konstrukcí vinutí a lučíkem s nožkou, k jehož okraji, v podobě zahnutého límce, je na vnitřní straně spony přiletována a vytváří zde tak hlavici spony. Hlavní výzdobnou technikou obou spon je vrubořez provedený esovitými úponky v tzv. nydamském stylu. Nositeli této honosné výzdoby jsou plocha záhlavní destičky s nožkou. Záhlavní destičku zdobí úponky peltoidního tvaru v podobě obloučků s dovnitř zavnutými konci. Těmito úponky je kobercovitě vyplněna celá plocha záhlavní destičky tak, že se sousední úponky mezi sebou vzájemně dotýkají hranami vrubořezu. Motiv je sice kobercovitý, přesto je možné vysledovat v něm jakýsi, byť od sebe neoddělený řád. Ve středu záhlavní destičky se nachází dvojice úponků postavená zády k sobě, zatímco pěti dalšími je destička lemována po obvodu. Obě spony mají široký, obloukovitý, zesponu dutý páskový lučík o průřezu ve tvaru písmene -C-, který se od záhlavní destičky směrem k nožce zužuje. Povrch lučíku je hladký, ale příčně rýhovaný deseti mělkými, pravidelně rozmístěnými, nezlacenými žlábkami. Uvnitř žlábků jsou uchycena ozdobná žebra ve formě stříbrných perličkovaných drátků, jejichž konce jsou zahnuty přes okraj lučíku a schovány na jeho vnitřní straně. Zatímco horní konec lučíku je druhotně přiletován k záhlavní destičce, jeho druhý konec ústí ve společně odlitou, rombovité tvarovanou nožku v podobě dlouhého, úzkého kosodélníku, vyplněného po celé ploše vrubořezem. Na rozdíl od záhlavní destičky má však tento motiv pravidelný řád. Plocha

nožky je podélně rozpůlena a na každé její straně se nachází 3 esovitě propojené, k sobě navzájem zrcadlově převrácené ornamenty, ze šikmo kladených a na jednom konci dovnitř volutovitě zatočených úponků. Dva protilehlé, stranově obrácené úponky pak spolu dohromady vytvářejí srdcovitý vzor. Drahocennost výrobku mělo podtrhovat již výše zmíněné galvanické zlacení stříbrného podkladu. V případě spon z Úherců byl pozlacen vnější povrch spon s vrubořezovou výzdobou. S tímto přelivem však jemně kontrastovalo několik drobných, ve stříbře ponechaných detailů, především všechny perličkované drátky a stříbrný zůstal zřejmě i obvodový rámeček lemující vnitřní plochu záhlavní destičky. Ani u jedné ze spon se na vnitřní straně nedochovalo funkční zařízení. O podobě konstrukce vinutí a zachycovače si tak můžeme utvořit představu pouze prostřednictvím analogií. V tomto směru mají české exempláře nejbližší ke známým stříbrným, rovněž zlaceným, vrubořezovým sponám, které byly nalezeny roku 1904 při stavbě úzkokolejné dráhy v polském Świelinu⁸²⁷ v Západním Pomořansku (okr. Koszalin). Na rozdíl od českého nálezů však tyto spony, objevené na území tehdejší děbzyňské kulturní skupiny⁸²⁸, nebyly součástí hrobu, nýbrž depotu ukrytého v zemi pod velkým kamenem, který bývá někdy interpretován jako votivní dar či tzv. poklad mrtvého (Zeiß 1937, 34). Jejich konstrukce vinutí je samostřílová. Tvoří ho dlouhá spirála s vysokým počtem závitů propojených dolní třívou. Šířka vinutí, počet závitů a rozpětí osy jsou udány šířkou základny záhlavní destičky, v jejímž obvodovém rámečku jsou uchyceny konce osy vinutí. Lze předpokládat, že i české exempláře měly původně konstrukci s podobně dlouhým samostřílovým vinutím. Zachycovač se ani u jedné z našich spon, ani na polském exempláři nezachoval. Na vnitřní straně nožky spon ze Świelinu⁸²⁹ i u exemplářů z Úherců jsou však viditelné stopy po letování. Zachycovač byl na nožce umístěn obvyklým způsobem, a podobně jako u páru spon z Měcholup, procházel středem nožky, nasazený od místa rozhraní nožky s lučíkem. Pravděpodobně byl krátký, obdélníkovitý a jen jednoduše přehnutý. Svou šířkou však podle všeho

⁸²⁷ Świelinu – E. Petersen 1936, S. 57, Abb. 41; H. Zeiß 1937, S. 34, Taf. 10: 1-2; Taf. 11:2; H. Preidel 1939-1940, Taf. 56: 3a-3b; H. Kühn 1981, Taf. 75: 503; J. Werner 1981, Taf. 29: 1-1a; H. Machajewski 1992a, s. 34; s. 229, Tab. XLI: 1; V. Hilberg 2009, S. 158, Abb. 5.57; J. Jiřík 2011, 291, Fig. 9.11: D3.

⁸²⁸ E. Droberjar 1999, s. 8; J. Jiřík 2010, s. 154; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík 2015, 40.

⁸²⁹ H. Zeiß 1937, S. 36.

dosahoval až k lomu kosodélníkovitě tvarované nožky, tedy k místu s její maximální šířkou.

Výbava hrobu dámy z Úherců je dodnes součástí archeologické sbírky NM v Praze (tehdejšího Musea království českého), kde jsou obě spony evidovány pod inv. číslly H1-50775; H1-50776.

7.3.1.2 Měcholupy – bohatý ženský kostrový hrob

D 2 / D 3	LOKALITA	Měcholupy	DÉLKA	74,6 mm 75,7 mm	
	NÁLEZ. OKOLNOSTI	bohatý ženský kostrový hrob	VÁHA	30,3 g 27,9 g	
	TYP	derivát typu Wiesbaden / Mainz-Bretzenheim ? (bez analogie)	POČET KNOFLÍKŮ	7 (2+3+2)	
	PROVENIENCE	východogermánská ?	VÝŠKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	15,6 mm 15,4 mm	
	DATAČE	2. třetina 5. stol.	ŠÍŘKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	25,6 mm 25,8 mm	
	MATERIÁL	Ag+Au	ŠÍŘKA LUČÍKU	uprostřed - 12,2 mm 12,3 mm	
	TECHNOLOGIE	odlévání	ŠÍŘKA NOŽKY	max. - 18,1 mm 18,5 mm	
	VÝZDOBA	vrubořez, perličkovaný drát	ULOŽENO	Regionální muzeum K. A. Polánka v Žatci	
	KONSTRUKCE	samošiflová	PŘ. Č.	169/85ch 169/85i	
	POČET ZÁVITŮ	12 (7+5) 17 (8+9)	STAV	bez knoflíků bez knoflíků a jehly	

	TEXT	OBR.
LITERATURA	Preidel 1939-1940, 108-109; 111-113;	Preidel 1939-1940, Taf. 53: 1a-1b; Taf. 56: 13;
	Svoboda 1965, 84; 253; týž 1967, 356;	Reinert 1940, Band II., Taf. 240: 3-4;
	Zeman 1987, 520;	Svoboda 1965, 184, Obr. 28 (detail); Tab. XXIX: 8a-8b; týž 1967, 357, Abb. 14;
	Tejral 1997, 349; týž 2006, 418;	Kühn 1974, Band 2, Taf. 245: 5,8;
	Droberjar 1999, 8; týž 2002, 177-178; týž 2005b, 138; týž 2008a, 159-160;	Pleiner – Rybová 1976, 757, Obr. 228: 1;
	Holodňák 2006, 238-240;	Tejral 1982, 104, Obr. 38: 1-2; týž 1997, Abb. 27: 12-13; týž 2006, 419, Abb. 92:9;
	Jiřík 2010, 154;	Droberjar 1999, 57, Tab. 29: 16; týž 2002, 177, Obr. 1a-1b; 3a-3b; 309, Obr. 12;
	Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík 2015, 44.	367, Obr. 2: 16; týž 2008a, 182, Obr. 103:5;
		Holodňák 2006, 240, Obr. 113;
		Jiřík 2011, 291, Fig. 9.11: D4;
	Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík 2015, 44, vpravo nahoře.	

Nálezové okolnosti:

Bohatý kostrový hrob, nalezený při stavbě domu Dr. Franze Kühnela, byl objeven dne 19. září 1938 na parcele č. 53 v centru obce Měcholupy. Pohřeb byl uložen v hloubce asi 80 cm od povrchu, ve vrstvě naplaveného písku, v níž dělníci narazili na barevně

odlišitelnou hnědo-černou zeminu tvořící výplň kdysi obdélníkovité jámy o rozměrech zhruba 180 x 80 cm. V ní byla nalezena lidská kostra orientovaná pro dané období ve zcela netypickém směru na ose J–S. Zbytky skeletu patřily asi 20-25 leté mladé ženě, jejíž tělo bylo uloženo na zádech v natažené poloze s oběma rukama složenýma podél těla a s hlavou orientovanou směrem k jihu. Vrstva v písku s drobnými pozůstatky dřeva svědčila o tom, že zesnulá byla patrně pohřbena v rakvi nebo na dřevěném prkně (Preidel 1939-1940, 108; Svoboda 1965, 253; Droberjar 1999, 8; týž 2002, 177-178; týž 2005b, 138; týž 2008, 159-160; Holodňák 2006, 238-239; Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík 2015, 44). Hrobovou výbavu tvoří, až na 5 výjimek, výhradně předměty zhotovené ze zlata a stříbra. Vedle páru dvou identických lučkovitých spon, doprovázel tělo a šat dámy z Měcholup především masivní stříbrný náramek s otevřenými a kvadraticky tvarovanými konci stylizovanými do podoby hadích hlaviček⁸³⁰. Pásovou garnituru spojovaly a zdobily dvě dvojdílné stříbrné přezky (jedna s oválným⁸³¹ a druhá se zesíleným, ledvinkovitě formovaným⁸³², dřívě zlaceným rámečkem), luxusní, rovněž z pozlaceného stříbra zhotovené, dvojdílné opaskové kování⁸³³ zdobené na vrchní straně lineárním vrubořezovým pletencem, dvě zcela stejná stříbrná obdélníková nákončí se dvěma vrubořezovými meandry⁸³⁴ a jedno stříbrné, slabě pozlacené opaskové nákončí s párem vrubořezem orámovaných čtvercových polí vyplněných čtyřmi kruhovými

⁸³⁰ **náramek** – H. Preidel 1939-1940, S. 110, (Taf. 54: 16); H. Reinert 1940, Band II., Taf. 240: 15; Svoboda 1965, Tab. XXIX: 2a-b; H. Kühn 1974, Band 2, S. 623, Abb. 21 (vlevo dole); E. Droberjar 2002, s. 177, Obr. 16; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík 2015, s. 44; foto v horní polovině stránky (nahore – první zleva).

⁸³¹ **přezka s oválným rámečkem** – H. Preidel 1939-1940, S. 109, (Taf. 54: 10); H. Reinert 1940, Band II., Taf. 240: 2; B. Svoboda 1965, Tab. XXIX: 5; H. Kühn 1974, Band 2, S. 623, Abb. 21 (nahore druhá zprava); E. Droberjar 2002, s. 177, Obr. 10; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík 2015, s. 44; foto v horní polovině stránky (druhé zleva pod náramkem).

⁸³² **přezka s ledvinkovitým rámečkem** – H. Preidel 1939-1940, S. 110, (Taf. 54: 11); H. Reinert 1940, Band II., Taf. 240:16; B. Svoboda 1965, Tab. XXX: 3; H. Kühn 1974, Band 2, S. 623, Abb. 21 (druhý řádek ze shora, druhá zprava); E. Droberjar 2002, s. 177, Obr. 11a-b; týž 2008, s. 183, Obr. 104:10; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík 2015, s. 44; foto v horní polovině stránky (dole – druhá zleva).

⁸³³ **dvojdílné opaskové kování** – H. Preidel 1939-1940, S. 109, (Taf. 54: 20a-b); H. Reinert 1940, Band II., Taf. 240:7; B. Svoboda 1965, Tab. XXX: 7a-b; H. Kühn 1974, Band 2, S. 623, Abb. 21 (dole první zprava); J. Tejral 1997, Abb. 27: 16; E. Droberjar 1999, s. 57, Tab. 29: 8; týž 2002, s. 177, Obr. 20a-b; týž 2008, s. 183, Obr. 104: 13; J. Jiřík 2011, 291, Fig. 9.11: D1; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík 2015, s. 44; foto v horní polovině stránky (uprostřed).

⁸³⁴ **obdélníková nákončí** – H. Preidel 1939-1940, S. 110, (Taf. 54:19 a 21); H. Reinert 1940, Band II., Taf. 240:5-6; B. Svoboda 1965, Tab. XXX: 1; H. Kühn 1974, Band 2, S. 623, Abb. 21 (mezi konstrukcí kulmy či vějíře a lžici – čtvrté ze shora); J. Tejral 1997, Abb. 27:14; E. Droberjar 1999, s. 57, Tab. 29:9 (nahore); týž 2002, s. 177, Obr. 21a-21b; týž 2008, s. 183, Obr. 11; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík 2015, s. 44; foto v horní polovině stránky (první zleva pod náramkem).

vypnuliny⁸³⁵. Mezi předměty osobní povahy se řadí toaletní souprava reprezentovaná stříbrnou vlasovou jehlicí zdobenou zlatým drátkem⁸³⁶ a stříbrná ušní lžička⁸³⁷ zavěšená spolu s ozdobným závěskem ze zlatého plechu na kroužku ze zlatého drátu. Jehlice s příčně žebrovaným krčkem a neúplně dochovanou kónickou hlavicí byla již v době nálezů rozlomena na tři kusy. Závěsek s ušní sondou tvoří ozdobný komplet. Spojovací článek v podobě zlatého kroužku je uzavřen proti sobě vzájemně omotanými konci drátku. Lžička je tvořena dlouhou tyčinkovitou rukojetí zdobenou svazky příčných rýh. Na jedné straně je zakončena polyedrickou kostkou s vnitřním otvorem na zavěšení, zatímco druhá (spodní) část přechází ve veslovitě roztepanou lopatku. Zlatý kapkovitě tvarovaný závěsek je vyplněn vnitřní inlejí z čirého skla rovněž ve tvaru slzy, jejíž obrubu i okraj závěsku zdobí jemně přiletovaný perličkovaný drátek. Na vrcholu se potom nachází očko stočené z dvojitého perličkovaného drátku. K osobní péči sloužil zřejmě i stříbrný předmět dnes již neznámého účelu⁸³⁸ interpretovaný nejčastěji jako část z konstrukce vějíře či ondulační pomůcky (kulmy k tvarování účesu)⁸³⁹, z kterého se zachovala dvě dlouhá tyčinkovitá ramena kruhového průřezu, která se směrem dolů zužují do špičky, kde jsou ukončena volutovitě stočenou spirálou. Obě ramena jsou dutá a jejich plechový plášť je na vnější straně zdoben skupinami 4 příčných rýžek rozmístěných v pravidelných rozestupech po celé délce ramene. Vrchní konec každého ramene je uchycen pomocí ploché, po obvodu vybíjené, lehce trapézovité destičky, které

⁸³⁵ ⁸³⁶ **nákončí zdobené vypnuliny** – H. Preidel 1939-1940, S. 110, (Taf. 54: 15a-b); H. Reinert 1940, Band II., Taf. 240:1; B. Svoboda 1965, Tab. XXX: 2; H. Kühn 1974, Band 2, S. 623, Abb. 21 (mezi konstrukcí kulmy či vějíře a lžiči – třetí ze zhora); J. Tejral 1997, Abb. 27: 15; E. Droberjar 1999, s. 57, Tab. 29: 9 (dole); týž 2002, s. 177, Obr. 15a-15b; týž 2008, s. 183, Obr. 12; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík 2015, s. 44; foto v horní polovině stránky (dole – první zleva).

⁸³⁶ **jehlice** – H. Preidel 1939-1940, S. 110, (Taf. 54: 18); B. Svoboda 1965, Tab. XXIX: 6; H. Kühn 1974, Band 2, S. 623, Abb. 21 (vpravo nahoře – druhá ve směru od shora dolů); E. Droberjar 2002, s. 177, Obr. 18; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík 2015, s. 44; foto v horní polovině stránky (dole – čtvrtá zprava).

⁸³⁷ **ušní lžička** – H. Preidel 1939-1940, S. 110, (Taf. 53: 6); B. Svoboda 1965, Tab. XXIX: 7; H. Kühn 1974, Band 2, S. 623, Abb. 21 (vpravo vedle lžice – třetí ve směru od shora dolů); E. Droberjar 2002, s. 177, Obr. 6; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík 2015, s. 44; foto v horní polovině stránky (dole – druhá zprava).

⁸³⁸ **pravděpodobná ondulační pomůcka** – H. Preidel 1939-1940, S. 110, (Taf. 53: 9a-b); H. Reinert 1940, Band II., Taf. 240: 11; B. Svoboda 1965, Tab. XXX: 8a-c; H. Kühn 1974, Band 2, S. 623, Abb. 21 (první zleva – pod minci); E. Droberjar 2002, s. 177, Obr. 9a-b; týž 2008, s. 186, Obr. 107: 1; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík 2015, s. 44; foto v horní polovině stránky (uprostřed – třetí zleva).

⁸³⁹ Pokusy o interpretaci stejných nálezů z jiných evropských lokalit shrnul při zpracování materiálu z pohřebiště v Gültlingenu Dieter Quast, který konfrontoval analogicky totožný Ag nástroj z Gültlingenu se Ag exemplářem z Měcholup a dalšími 3 mi bronzovými nálezy: 1. z ženského hrobu v polském Dratowu, 2. ze sídliště černjachovské kultury v Ripniewu na Ukrajině a 3. ze sarmatského pohřebiště ve Focșani ve vých. Rumunsku (D. Quast 1993, 82-84, Abb. 47: a-e).

jsou spolu propojeny závěsem na principu pantu se železnou osou. K osobní potřebě zeměřelé sloužily patrně také pomůcky ke stolování, které představují stříbrná jídelní lžíce⁸⁴⁰ a cedníček na víno⁸⁴¹. Lžíce má dlouhou, tenkou, do špičky ubíhající, plně tyčinkovitou rukojeť, která je od mělce vyklenuté lopatky výrazně odsazena plochým, obdélníkovitě roztepaným schůdkem. Stříbrný cedníček má tvar malé, uvnitř perforované, kruhové lžičky s ulomeným, jen částečně dochovaným, plochým držadlem. Drahou ozdobou byl zlatý závěsek vykládaný almandiny⁸⁴² zhotovený ze zlatého plechu v podobě dvou dutých čtyřstěnných jehlanů propojených čtvercovými základnami. Závěsek má osm trojúhelníkovitých stěn, které jsou zdobeny almandinovými vložkami zasazenými do obruby přiletované ke stěně pláště. Místa spojů jsou překryta perličkovanými drátky. Závěsný aparát tvoří vykrajovaný zlatý plíšek⁸⁴³, jehož otvorem procházelo očko ze spirálovitě stáčeného zlatého drátku. Závěsek byl uvnitř vyplněn pryskyřičnou hmotou. Soubor zlatých předmětů uzavírá solidus východořímského císaře Constantina III.⁸⁴⁴, který byl vyražen v Trieru (Trevír) mezi lety 408-411. Předměty z jiných materiálů, než ze zlata a stříbra, zastupuje velký chalcedonový korál⁸⁴⁵ z průsvitného mléčně-zelenavého kamene soudkovitého tvaru, skleněný náprstkovitý

⁸⁴⁰ **jídelní lžíce** – H. Preidel 1939-1940, S. 110, (Taf. 53: 8); H. Reinert 1940, Band II., Taf. 240: 18; B. Svoboda 1965, Tab. XXX: 4a-b; H. Kühn 1974, Band 2, S. 623, Abb. 21 (uprostřed – třetí zleva); E. Droberjar 2002, s. 166, Obr. 2; s. 177, Obr. 8.

⁸⁴¹ **cedníček** – H. Preidel 1939-1940, S. 110, (Taf. 53: 7); H. Reinert 1940, Band II., Taf. 240: 17; B. Svoboda 1965, Tab. XXIX:7 (je brán jako součást soupravy ušní sondy se závěskem); H. Kühn 1974, Band 2, S. 623, Abb. 21 (nahore – druhý zleva); E. Droberjar 2002, s. 177, Obr. 7; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík 2015, s. 44; foto v horní polovině stránky (nahore – třetí zprava); s. 187 (uprostřed).

⁸⁴² **almandiny** – H. Preidel 1939-1940, S. 110, (Taf. 53: 2b); H. Reinert 1940, Band II., Taf. 240: 9; B. Svoboda 1965, s. 117; Tab. XXIX: 4; H. Kühn 1974, Band 2, S. 623, Abb. 21 (nahore pod cedníčkem – druhý zleva); E. Droberjar 2002, s. 177, Obr. 2b; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík 2015, s. 44; foto v horní polovině stránky (nahore – druhý zprava).

⁸⁴³ **vykrajovaný zlatý plíšek** – H. Preidel 1939-1940, S. 110, (Taf. 53: 2a); H. Reinert 1940, Band II., Taf. 240: 9; B. Svoboda 1965, s. 117; Tab. XXIX: 4a; H. Kühn 1974, Band 2, S. 623, Abb. 21 (uprostřed – druhý zprava – mezi ušní sondou a jehlicí); E. Droberjar 2002, s. 177, Obr. 2a; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík 2015, s. 44; foto v horní polovině stránky (dole – třetí zprava).

⁸⁴⁴ **solidus Constantina III.** – H. Preidel 1939-1940, S. 111, (Taf. 53: 4a-b); H. Reinert 1940, Band II., Taf. 240: 8,10; B. Svoboda 1965, Tab. XXIX: 3a-b; H. Kühn 1974, Band 2, S. 623, Abb. 21 (nahore – první zleva); E. Droberjar 2002, s. 177, Obr. 4a-b; J. Militký 2013, s. 242, Obr. 36: 599 na s. 360; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík 2015, s. 44; foto v horní polovině stránky (nahore – třetí zprava – pod zlatým závěskem s almandiny).

⁸⁴⁵ **chalcedonový korál** – H. Preidel 1939-1940, S. 111, (Taf. 54:13); H. Reinert 1940, Band II., Taf. 240:14; B. Svoboda 1965, Tab. XXX: 6; E. Droberjar 2002, s. 177, Obr. 13; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík 2015, s. 44; foto v horní polovině stránky (vlevo nahore – druhý zleva).

pohárek⁸⁴⁶ ze zelenavého lesního skla zdobený modrými nálepy východořímské či pontské proveniencí, fragment železného nože⁸⁴⁷ s kováním pochvy⁸⁴⁸ ze stříbrného plechu ve tvaru písmene -U-, jehož konce jsou přetnuty čtyřmi příčnými rýhami a oválná železná přezka s bronzovým trnem⁸⁴⁹. Z nálezového celku se chronologicky vymyká neúplná bronzová, stříbrným drátkem vyspravovaná, spona se zvířecí hlavičkou na lučíku a s prolamovaným zachycovačem⁸⁵⁰ z časné doby římské, která je téměř o půl tisíciletí starší, nežli ostatní hrobový inventář a do hrobu se patrně dostala jako archaikum nebo druhotným způsobem ze zásypu při vybírání předmětů z hrobu (Preidel 1939-1940, 108; Svoboda 1965, 253; Droberjar 1999, 8; týž 2002, 177-178; týž 2005b, 138; týž 2008, 159-160; Holodňák 2006, 238-239; Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík 2015, 44).

Rozbor spon:

Dvojice litých, stříbrných, na povrchu zlacených spon s obdélníkovitou záhlavní destičkou a rombicky tvarovanou nožkou tvoří komplet dvou tzv. párových spon (Obr. 23-25). Oba exempláře jsou prakticky identické a byly pravděpodobně odlity ve stejné formě. Spony jsou galvanicky zlaceny pouze na vnější, pohledové straně, zatímco vnitřní strana s funkčním zařízením zůstaly jen stříbrné. Masivní pravoúhlá záhlavní destička obou spon byla po obvodu původně osazena 7 mi, plně plastickými, rovněž litými, na vrcholu kulovitě zakončenými knoflíky, protáhlého, ozdobně profilovaného tvaru, tvořeného dvěma plastickými prstenci oddělenými od sebe prožlabeným krčkem. Již v době nálezů byl z obou spon zachován pouze jeden jediný knoflík⁸⁵¹, který dnes již

⁸⁴⁶ **skleněný pohárek** – B. Svoboda 1965, s. 253; Tab. XXVIII: 6; R. Pleiner – A. Rybová 1978, s. 760, Obr. 230:5; E. Droberjar 1999, s. 57, Tab. 29:19; týž 2002, s. 367, Obr. 2: 19; týž 2008, s. 188, Obr. 109: 1; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík 2015, s. 44; foto v horní polovině stránky (dole – první zprava).

⁸⁴⁷ **fragment Fe nože** – H. Preidel 1939-1940, S. 110, (Taf. 53: 5); H. Reinerth 1940, Band II., Taf. 240: 13; B. Svoboda 1965, Tab. XXIX: 1; H. Kühn 1974, Band 2, S. 623, Abb. 21 (dole – druhý zleva); E. Droberjar 2002, s. 177, Obr. 5.

⁸⁴⁸ **kování pochvy nože** – H. Preidel 1939-1940, S. 110, (Taf. 53: 5); H. Reinerth 1940, Band II., Taf. 240: 13; B. Svoboda 1965, Tab. XXIX: 1; H. Kühn 1974, Band 2, S. 623, Abb. 21 (dole – druhý zleva); E. Droberjar 2002, s. 177, Obr. 5; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík 2015, s. 44; foto v horní polovině stránky (nahore uprostřed – nalevo od cedníčku).

⁸⁴⁹ **přezka s oválným rámečkem** – H. Preidel 1939-1940, S. 109, (Taf. 54: 12); H. Reinerth 1940, Band II., Taf. 240: 12; B. Svoboda 1965, Tab. XXX: 5; H. Kühn 1974, Band 2, S. 623, Abb. 21 (nahore – první zprava); E. Droberjar 2002, s. 177, Obr. 12.

⁸⁵⁰ **spona se zvířecí hlavičkou a prolamovaným zachycovačem z DŘ** – H. Preidel 1939-1940, S. 109, (Taf. 54: 14); B. Svoboda 1965, Tab. XXIX: 9a-b; H. Kühn 1974, Band 2, S. 623, Abb. 21 (dole – druhá zprava); E. Droberjar 2002, s. 177, Obr. 14.

⁸⁵¹ H. Preidel 1939-1940, S. 109.

rovněž chybí⁸⁵². O počtu a rozmístění knoflíků nás informují otvory v obvodovém rámečku záhlavní destičky v místech, kde byly knoflíky nasazeny. Dva z nich se nacházely po stranách (v levé i v pravé části) záhlavní destičky, zatímco tři byly ukotveny na jejím vrcholu. Vnější strana záhlavní destičky nese výraznou vrubořezovou výzdobu. Celá její obdélníková plocha je pokryta geometrickým vzorem provedeným v tzv. nydamském stylu, složeným z vedle sebe kladených a uvnitř příčně dělených čtvercových polí velikosti 4,5 x 4,5 mm v celkovém rozvržení 5x3 (3 pole v dolní části záhlavní destičky však překrývá konec lučíku). Spony mají krátký, široký, obloučkovitě klenutý, zespodu dutý lučík o průřezu ve tvaru písmene -C-, který je po celé délce příčně žebrovaný a zdobený aplikacemi z 5 ti, pravidelně rozmístěných, zlatých, perličkovaných drátků. Mezi každou dvojicí drátků se tak nachází skupina 4 příčných žebírek. Drátek sám je umístěn na místě pátého žebírka, kde byl vynechán cca 2 mm široký mělký žlábek, do něhož byl zhruba stejně široký drátek zasazen a přichycen pomocí letování. Oba konce drátku pak byly zahnuty za okraj lučíku a schovány na jeho vnitřní straně. Nožka spon je dlouhá, plochá, rombicky tvarovaná, a stejně jako záhlavní destička, zdobená po celé ploše vrubořezem. Maximální šířka nožky je umístěna až za polovinou její délky (blíže k patce) a obě hrany nožky jsou v místě lomu zdobené pomocí jemných, vrubořezem tvarovaných, palmetovitých nálitků. Drobný obloučkovitě prořezávaný nálitek se nachází také po stranách (na pravé i levé straně nožky) těsně u rozhraní nožky s lučíkem, a podobný, avšak kulovitý plastický výčnělek, uzavírá konec nožky téměř neznatelnou patkou. Vnější (pohledová) strana nožky je zdobena čtyřmi hlubokými, vrubořezovými liniemi, které koncentricky lemují její tvar po obvodu. Dvě vnitřní brázdy vrubořezu (druhá a třetí) jsou přetnuty 7mi obdélními, šikmo (klínovitě) kladenými vrubořezovými políčky. Příčně dělené kosočtvercové políčko najdeme také ve středu nožky. Na vnitřní straně nožky je u místa rozhraní nožky s lučíkem umístěn jednoduše přehnutý obdélný zachycovač. Záhlavní destička je nahoře a po stranách rámována 5 mm vysokým,

⁸⁵² Nejmladším dokladem existence knoflíku na jednom z exemplářů měcholupských spon je fotografie uveřejněná v publikaci B. Svobody z roku 1965 (Svoboda 1965, tab. XXIX: 8a, 8b). Její kresebné vyobrazení, na kterém je knoflík zachycen, nalezneme o něco později také v Pravěkých dějinách Čech (Pleiner – Rybová 1976, Obr. 228:1 na str. 757). V později publikovaných pracích se nachází již pouze přejaté ilustrace. O existenci tohoto jediného zachovaného knoflíku nelze pochybovat, fyzicky má však dnes status „neznámo kde“. PhDr. Petr Holodňák, který mi v žateckém muzeu umožnil obě spony zdokumentovat, sám prý za dobu svého působení v muzeu již knoflík na sponě nepamatuje. Obě spony byly však mnohokrát přemísťovány a zapůjčovány jiným institucím k výstavním účelům a je proto možné, že ke ztrátě knoflíku došlo při některém z přesunů. Oba exempláře jsou dnes uloženy v trezoru Regionálního muzea K. A. Polánka v Žatci, zatímco ve stálé expozici jsou z bezpečnostních důvodů vystaveny pouze jejich repliky.

společně odlitým obvodovým rámečkem, který přesahuje její vnitřní stranu, kde tvoří oporu pro konstrukci dlouhého spirálovitého vinutí s 16 závitů $(8+8)^{853}$ a vysokou horní tětivou uchycenou namísto háčku tětivy, v otvoru příčně odlité fixační ploténky. Tato ploténka prochází svisle středem záhlavní destičky a je perforována dvěma otvory. Horním otvorem prochází tětiva ze spirály vinutí, zatímco dolní otvor slouží k fixaci železné osy, jejíž konce jsou po stranách ukotveny v otvorech obvodového rámečku záhlavní destičky. Na jeho vnější straně byl právě v těchto místech nasazen jeden ze dvou postranních knoflíků. Jehla vinutí zachycená v zachycovači je u jednoho z exemplářů hned pod spirálou vinutí ulomena.

Spony z Měcholup jsou po tvarové a výzdobné stránce **derivátem pozdních litých variant spon typu Wiesbaden a plechových spon** s geometrickou výzdobou napodobující vrubořez **typu Mainz-Bretzenheim**, které byly ve $2/2$ 5. stol. a prvních desetiletích 6. stol. po Kristu vyráběny v S Galii. Dekor těchto spon je odvozován od pozdně antických, vrubořezových opaskových přezek zhotovovaných zhruba od pol. 4. do pol. 5. stol. v římskoprovinciálních dílnách v Porýní. V případě spon z Měcholup je většinou zmiňována výzdoba v tzv. nydamském stylu, jehož základem, stejně jako v případě ostatních okruhů drobných kovových památek severských výzdobných stylů Sösdala a Sjørup se staly mimo jiné motivy převzaté právě z pozdně antických vrubořezových prací. Vzhledem k neobvykle tvarované záhlavní destičce **nemají** spony z Měcholup prozatím **známu žádnou další tvarově odpovídající analogii**. Hrob dámy z Měcholup je na základě bohaté pohřební výbavy kladen zhruba do **pol. (přibližně $2/3$ až $3/4$) 5. stol. n. l.** a celá jeho výbava je dnes uložena **v Regionálním muzeu K. A. Polánka v Žatci**, kde jsou obě **spony** evidovány **pod př. č. 169/85ch a 169/85i**.

⁸⁵³ 16 závitů a jejich rozmístění v počtu 8+8 popisuje H. Preidel (viz Preidel 1939-1940, S. 109). Při dokumentaci spon v Regionálním muzeu K. A. Polánka v Žatci jsem si však všiml, že obě spony se od sebe počtem závitů liší. Počet závitů tak, jak jsem je na podzim roku 2017 zdokumentoval je následující: Př. č. 169/85ch (spona s dochovanou jehlou) – dochováno 12 závitů (7+5), původně však zřejmě 13 (7+6), neboť na jedné ze stran dnes zřetelně minimálně 1 ze závitů chybí; Př. č. 169/85i (exemplář s ulomenou jehlou) – dochováno 17 závitů (8+9) u tohoto exempláře není patrné, že by na jedné či druhé straně byl někdy v minulosti jiný počet závitů. Zajímavé je, že u exempláře č. 169/85ch je o závit více na straně vyběhající v jehlu, zatímco u spony č. 169/85i je tomu přesně naopak. Obě spony přitom mají jehlu i záchytnou stranu zachycovače orientovány na stejnou stranu.

7.3.2 TYP BRATEI

(východogermánské)

Mapa č. 3

7.3.2.1 Praha-Zličín – pohřebiště (hrob 172)

D2 – D2/D3	LOKALITA	Praha-Zličín	DÉLKA	56,2 mm 54,6 mm	
	NÁLEZ. OKOLNOSTI	pohřebiště - hrob 172	VÁHA	9,3 g 9,3 g	
	TYP	Bratei - série Vranja	POČET KNOFLÍKŮ	3 (1+1+1)	
	PROVENIENCE	východogermánská	VÝŠKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	10,7 mm 10,7 mm	
	DATA	1. pol. až pol. 5. stol.	ŠÍŘKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	max. - 14,9 mm 14,5 mm	
	MATERIÁL	Ag+Au	ŠÍŘKA LUČÍKU	max. - 7,6 min. - 5,2 mm max. - 8,1 min. - 5,3 mm	
	TECHNOLOGIE	odlévání	ŠÍŘKA NOŽKY	max. - 10,5 mm 10,5 mm	
	VÝZDOBA	vybíjení, niello	ULOŽENO	Muzeum hl. m. Prahy	
	KONSTRUKCE	samostřílová	INV. Č.	A 550.232 A 550.233	
	POČET ZÁVITŮ	8 (4+4)	STAV	kompletní kompletní	

	TEXT	OBR.
LIT.	Vávra – Jiřík – Kuchařík – Kubálek 2008, 227;	Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 126, Obr. vlevo dole;
	Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 160-	160, Obr. nahoře (1. zleva).

Nálezové okolnosti:

Hrob 172 na pohřebišti v Praze-Zličíně patřil mladé ženě ve věku 20-24 let. Je jedním z mála příkladů na zličínském pohřebišti, které zůstaly ušetřeny zásahu vykradačů hrobů. Podobně jako hrob 135 se zlatými šperky a sponami typu Zličín, se i on částečně nacházel v superpozici s mladším hrobem, který byl vyhlouben nad ním⁸⁵⁴. Kromě dvojice stříbrných zlacených spon typu Bratei byla žena pohřbena s náhrdelníkem složeným z 6ti stříbrných závěsků typu Solonči⁸⁵⁵ tvořených kruhovým rámečkem z perlickovaného drátku s páskovým ouškem a vyplétaných uvnitř drátky tzv. ažurovou technikou. Náhrdelník byl nalezen v primární poloze na krku zemřelé a vzadu byl sepnut

⁸⁵⁴ J. Vávra – J. Jiřík – M. Kuchařík – I. Jarošová – M. Višková – P. Kubálek 2012, p. 12, Fig. 12; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík a kol. 2015, s. 149, Obr. vlevo nahoře.

⁸⁵⁵ náhrdelník – J. Vávra – J. Jiřík – M. Kuchařík – I. Jarošová – M. Višková – P. Kubálek 2012, p. 16, Fig. 13; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík a kol. 2015, 106-107, Obr. celá dvoustrana (detail), s. 128, Obr. vpravo; s. 164, Obr. nahoře.

stříbrným esovitým háčkem. Jak obě spony tak také závěsky jsou východní proveniencí a naznačují spojení s východogermánským kulturním okruhem v době okolo $\frac{2}{3}$ až poloviny 5. stol. Podrobnější informace o složení hrobové výbavy a jejím uložení nejsou prozatím dostupné (Jířík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 128; 147-148; 160; 164).

Rozbor spon:

Dvojice litých, stříbrných, lučkovitých spon z hrobu 172 na pohřebišti v Praze-Zličíně (Obr. 14-15), které jsou dražší variantou levných bronzových spon typu Bratej, má polokruhovitou záhlavní destičku zkosenou do tvaru oblého pětiúhelníku se 3 celoplastickými knoflíky a plochou, rombicky tvarovanou nožku. Plocha záhlavní destičky je kolem dokola lemována rytou přesekávanou linií vyplňovanou niellem. Uvnitř pole se nachází druhá obvodová linie tvořená z vybíjených teček a vzniklý útvar půli stejně tečkovaná svislá linka. Spony mají krátký, hladký, obloučkovitě klenutý lučík půlkruhového průřezu, který se od záhlavní destičky směrem k nožce zužuje. Středem lučíku prochází další rytá přesekávaná linie vyplňovaná niellem. Dlouhá rombická nožka má maximální šířku posazenou nad polovinou délky a v nárožích je opatřena 2ma okrouhlými terčíky. Jeden větší terčík uzavírá nožku v podobě terčovité patky. Celý obvod nožky včetně terčíků obíhá rytá linie vyplněná niellem a vnitřní plochu rámuje ještě dvě další koncentricky uspořádané linie – jedna složená ze dvou vybíjených půlobloučků a druhá z vybíjených bodů. Střed nožky s patkou vyplňuje kruh z vybíjených teček a jednou středovou tečkou připomínající stylizovanou kytičku. Jedním vybíjeným bodem je zdoben i střed postranních terčíků. Spona byla opatřena 3mi velkými, plasticky profilovanými, knoflíky tvořenými základovým prstencem, baňatým tělem, kuželkovitě profilovaným krčkem a polokulovitou hlavičkou. Na přechodu těla ke krčku se u knoflíků nachází 2 vybíjené tečkované linie. Horní knoflík je pevnou součástí záhlavní destičky, zatímco postranní knoflíky jsou druhotně nasazeny na konce osy vinutí. U obou spon se na postranních knoflicích dochovala korozní krusta s pozůstatky textilu. Spony mají samostřílové vinutí a železnou osu uchycenou mezi dvě obloučkovité ploténky vystupující v dolní části záhlavní destičky z jejího vnitřního obvodového rámečku. Spirála vinutí je opatřena 8 závity (4+4). Jehla vychází u jedné ze spon ze 4. vnitřního závitu na levé straně, zatímco u druhé spony až z 5. závitu, rovněž na levé straně spony

(spirála je v tomto případě disproporční). Tětiva je lalokovitě tvarována tak, aby nevyčnívala zpoza záhlavní destičky a lučíku. Oba exempláře měly původně krátký a úzký, obdélníkový zachycovač s esovitě vykrojenou stranou ve směru blíže k lučíku, který je tradičně nasazen na středové ose nožky hned u místa rozhraní nožky s lučíkem. Lůžko jehly tvořené obloučkovitě vykrojeným a jednoduše přehnutým koncem se u obou spon nachází na levé straně nožky. U jednoho z exemplářů byl zachycovač dobově opraven⁸⁵⁶ tak, že se na fragment původního, ulomeného zachycovače, naletoval nový, stejného tvaru, ale o něco větší, než ten původní. Povrch spon byl dříve pokryt amalgámovým zlacením, které je dnes setřelé a uchované jen v některých prohlubních. Tyto spony představují honosnější variantu východogermánských bronzových spon typu Bratei vyráběných v době okolo pol. 5. stol. ve středním Podunají. Tato levná spínadla mají, na rozdíl od spon z hrobu 172, ale trojúhelníkovitě tvarovanou záhlavní destičku se třemi plochými okrouhlými terčíky v rozích, které byly stejně jako ty v nárožích nožky, odlity současně se sponou a tenký, zpravidla střečovitě hráněný lučík. Variantu stříbrných, někdy zlacených spon stejného typu s reliéfními výčnělky připomínajícími již plastické knoflíky, vyčlenil Igor O. Gavritukhin jako sérii Vranja. Spony z Prahy-Zličína s netradičním utvářením knoflíků, záhlavní destičky i lučíku představují zřejmě derivát vycházející z východogermánské tradice. Exempláře z hrobu 172 jsou dlouhé 5,6 a 5,5 cm a váží 9,3 g. Nachází se **ve sbírkách Muzea hlavního města Prahy pod inv. č. A 550.232 a A 550.233.**

⁸⁵⁶ Exemplář inv. č. A 550.233.

7.3.3 TYP PRAHA

(východogermánské?)

Mapa č. 3

7.3.3.1 Praha-Veleslavín (cihelna Vídeňské banky) – pohřebiště (hrob 7)

D 2 / D 3	LOKALITA	Praha-Veleslavín (cihelna Vídeňské banky)	DÉLKA	33,1 mm	
	NÁLEZ. OKOLNOSTI	pohřebiště - hrob 7	VÁHA	6,6 g	
	TYP	Praha	ŠÍŘKA VINUTÍ	18,4 mm	
	PROVENIENCE	východogermánská ?	VÝŠKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	–	
	DATA	2. třetina 5. stol.	ŠÍŘKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	–	
	MATERIÁL	Br+Ag drát	ŠÍŘKA LUČÍKU	uprostřed - 4,3 mm	
	TECHNOLOGIE	odlévání	ŠÍŘKA NOŽKY	?	
	VÝZDOBA	ovínování lučíku drátkem	ULOŽENO	Muzeum hl. m. Prahy	
	KONSTRUKCE	samostřilová	EVID. Č.	П 319	
	POČET ZÁVITŮ	8 (4+4)	STAV	chybí nožka a jehla	

	TEXT	OBR.
LIT.	Svoboda 1948, 161-162; týž 1965, 269.	Svoboda 1948, 163, Obr. 30: 2;
		Droberjar 1999, 57, Tab. 29: 11; Obr. 30: 2; týž 2002, 367, 2: 11; týž 2005a, 795, Obr. vpravo nahoře pod č. 2;
		Jířík 2011, 277, Fig. 9.8: 8.

Nálezové okolnosti:

Zlomek dvoudílné bronzové samostřilové spony⁸⁵⁷ typu Praha, s lučíkem ovinutým stříbrným drátkem, je jedním ze dvou exemplářů spon pocházejících z výbavy hrobu 7 na pohřebišti v Praze-Veleslavíně.

Rozbor spony:

Ze spony se dochovala pouze větší část nesouměrně klenutého lučíku, opatřeného v hlavici spony očkem pro zachycení železné osy vinutí zakončené drobnými bronzovými knoflíky (Obr. 18). Hlavice spony je tvořena drátem taženým z těla lučíku a stočeným

⁸⁵⁷ B. Svoboda 1948, s. 161 konstrukci této spony z hrobu 7 nezmiňuje, avšak uvádí ji celkově jako sponu stříbrnou. Svoboda 1965, s. 269 popisuje fragment stříbrné spony z hrobu 7 jako dvoudílnou stříbrnou sponu samostřilové konstrukce, jejíž lučík je ovinut stříbrným drátkem. Spona je však ve skutečnosti bronzová pouze s lučíkem ovinutým stříbrným drátkem.

směrem nahoru v jednoduše svinuté očko. Spirála vinutí je tvořena osmi závitů (4+4) propojenými dolní třetivou. Lučik spony je po celé délce ovinut plochým, 1 mm širokým, stříbrným drátkem. Kolem dochované části lučíku je ovinuto celkem 27 závitů. Jehla, nožka a zachycovač spony chybí. Dochovaný fragment měří 33 mm⁸⁵⁸ a je uložen v archeologické sbírce Muzea hlavního města Prahy, pod evidenčním č. II 319 (Svoboda 1948, 161-162; týž 1965, 269).

7.3.3.2 Praha-Dejvice (cihelna Nová Juliska) – pohřebiště (rozrušený kostrový hrob)

D2/D3	LOKALITA	Praha-Dejvice (cihelna Nová Juliska)	DÉLKA	57,0 mm	
	NÁLEZ. OKOLNOSTI	pohřebiště - rozrušený kostrový hrob	VÁHA	10,5 g	
	TYP	Praha	ŠÍŘKA VINUTÍ	23,2 mm	
	PROVENIENCE	východogermánská ?	VÝŠKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	–	
	DATE	2. třetina 5. stol.	ŠÍŘKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	–	
	MATERIÁL	Br+Ag drát	ŠÍŘKA LUČÍKU	uprostřed - 5,3 mm	
	TECHNOLOGIE	odlévání	ŠÍŘKA NOŽKY	max. - 4,8 mm	
	VÝZDOBA	ovinování lučíku drátkem	ULOŽENO	Muzeum hl. m. Prahy	
	KONSTRUKCE	samostřilová	INV. Č.	A 237.646	
	POČET ZÁVITŮ	6 (3+3)	STAV	část jehly ulomena	

	TEXT	OBR.
LITERATURA	Svoboda 1948, 161-162; týž 1965, 268 (mezi nálezy ze sbírky Št. Bergera na str. 267-268);	Niederle 1918, 3, Obr. I: 10;
	Hlava 2013, 665.	Preidel, 1930a, 50, Abb. 49;
		Svoboda 1948, 163, Obr. 30:5; tamtéž Tab. XV: 7;
		Schulze-Dörrlamm 1986, 601, Abb. 7: 2;
		Droberjar 1999, 57, Tab. 29:10; týž 2002, 309:4; 367, 2: 10; týž 2008a, 182, Obr. 103: 10; týž 2005a, 795: Obr. vpravo nahore pod č. 3;
		Jířek 2011, 277, Fig. 9.8: 9;
		Hlava 2013, 668, Obr. 5: 4;
		Tejral 2015, 340, Abb. 29: 6 (zde mylně uvedeno, že spona pochází z hrobu 7).

⁸⁵⁸ B. Svoboda 1948, s. 162 (u popisky k Obr. č. 30) uvádí rozměr této spony 23 mm; mnou naměřená hodnota však činí 33,1 mm.

Nálezové okolnosti:

Do Muzea hlavního města Prahy se spolu se sbírkou J. A. Jíry dostal ještě jeden exemplář stejného typu, jako zlomek dvoudílné samostřílové spony z hrobu 7 v Praze-Veleslavíně, tj. spona typu Praha, avšak bez bližších nálezových okolností. Pochází pravděpodobně z neznámého rozrušeného kostrového hrobu. Jako první ji v odborné literatuře představil L. Niederle (Niederle 1918, 8; Obr. I:10 na s. 3), který jako lokaci nálezů uvedl Prahu-Veleslavín. Po něm se stejné chyby dopustil i B. Svoboda, který tento exemplář bez uvedení jeho evidenčního čísla (na rozdíl od spon z hrobu 7), lokačně přiřadil, byť jako ojedinělý nález, ke dvěma typově podobným sponám z kostrového hrobu č. 7, nalezeným v prostoru cihelny Vídeňské bankovní jednoty v Praze-Veleslavíně (Svoboda 1948, 161-162). Ve své mladší práci o Čechách v době stěhování národů z roku 1965 sponu již správně, byť ne zcela přesně zařadil mezi předměty pocházející ze sbírky JUDr. Emanuela Štěpána Bergerera, které byly nalezeny v Praze-Podbabě v „Julisce“, tedy v jedné z tehdejších cihelen v dnešní Praze 6 – Dejvicích (Svoboda 1965, 268). Spona ve skutečnosti pochází z cihelny Nová Juliska, tj. z cihelny navazující na původní cihelnu téhož jména, jak při revizním výzkumu předmětů ze sbírky Muzea hlavního města Prahy, vypátral a v nedávné studii spolu s dalšími sbírkovými předměty nejasného původu, doložil M. Hlava⁸⁵⁹.

Rozbor spony:

Bronzová spona z neznámého kostrového hrobu pohřebiště z doby stěhování národů z cihelny Nová Juliska v Praze 6 – Dejvicích je téměř kompletně zachovaný exemplář (Obr. 17). Jedná se o dvoudílnou bronzovou sponu s dlouhým samostřílovým vinutím a spirálou se šesti závitů (3+3). Konstrukce vinutí je k lučíku připojena stejným

⁸⁵⁹ M. Hlava 2013, s. 661-680.

Chybnou lokalizaci Praha-Veleslavín uvádí vedle Niederle 1918, 8 a Obr. I: 10 na s. 3; Svoboda 1948, 161-162, Obr. 30: 5; nověji např. také Droberjar 2002, 265; též v publikaci kol. autorů Pravěká Praha z r. 2005, obr. na str. 795; též 2008, obr. 103: 10 na str. 182; Tejral 2015, Abb. 29: 6 na str. 340 apod. Naopak tutéž bronzovou samostřílovou sponu typu Praha bez dochovaných nálezových okolností, která je dnes uložena v Muzeu hlavního města Prahy, citují jako nález z Prahy-Dejvic cihelny Julisky, a nikoliv z Veleslavína, na jiném místě v textu správně autoři publikace Pravěká Praha (Lutovský-Smejtek a kol. 2005, 822-823). Tiž autoři však uvádějí, že měla být původně součástí sbírky JUDr. E. Š. Bergerera. Protože však Bergerova sbírka byla prodána Národnímu muzeu v Praze, zatímco spona typu Praha z cihelny Nová Juliska je dnes v držení Muzea hlavního města Prahy, kam se naopak dostala celá sbírka J. A. Jíry, je vysoce pravděpodobné, že původně pochází z Jírovy, a nikoliv Bergerovy sbírky. Její správná lokalizace však zůstává do jisté míry nedeřešena a od počátku roku 2008 vystupuje, mezi předměty uloženými v Muzeu hlavního města Prahy, coby anonymní předmět bez lokality a nálezových okolností a je zde deponována pod novým inv. číslem A 237.646 (Hlava 2013, 668).

způsobem, jako u předchozí spony, pomocí otvoru v hlavici lučíku, kterým byla protažena osa vinutí zakončená po stranách drobnými knoflíky. Hlavici spony tvoří očko svinuté z naplocho roztepaného drátu těla lučíku. Dlouhý, lehce deformovaný lučík je po celé délce ovinut plochým, 1 mm širokým, stříbrným drátkem⁸⁶⁰, který na něm vytváří 32 závitů. Spona má výrazně odsazenou, krátkou, rovnou a nezdobenou, pravoúhle obdélníkovitou nožku a hranolovitý, stejnoměrně přehnutý zachycovač, umístěný po celé délce nožky, typický zvláště pro mladší vojenské spony provinciálního původu. Jehla spony je zhruba v $\frac{1}{3}$ její původní délky ulomena. Délka spony dosahuje 57 mm⁸⁶¹. Původně byla uložena v Muzeu J. A. Jíry na Hanspaulce v Praze-Dejvicích pod evidenčním číslem P 274⁸⁶². Dnes se nachází ve sbírce **Muzea hlavního města Prahy** pod **inv. č. A 237.646** (Svoboda 1948, 161-162; Hlava 2013, 665). Oba exempláře dvoudílných samostřílových spon typu Praha – fragment spony z hrobu 7 i celá spona z blíže neznámého hrobu – patří podle M. Schulze mezi spony s pevným zachycovačem skupiny Almgren VI, 2, varianta 171 a v širším měřítku je možné přiřadit je ke skupině 46) Iz Aa 7b (Schulze 1977, 39), která je podle stejné badatelky formou spon vyskytujících se ve 2. polovině 5. a na počátku 6. století (Schulze-Dörrlamm 1986, 603). Hlavní období výskytu spon typu Praha je však vázáno na 1. pol. a zejména 2. třetinu 5. století n. l. a dle B. Svobody vznikl tento tvar spon kombinací západních vojenských (provinciálních) spon a černomořských spon s podvázanou nožkou (Svoboda 1948, 161). Spona z Prahy-Dejvic, Nové Julisky patří pravděpodobně na rozhraní starší a mladší fáze vinařické skupiny v době kolem $\frac{2}{3}$ 5. stol. datované do **stupně D2/D3**.

7.3.4 TYP NIEDERFLORSTADT-WIESLOCH

(labskogermánské)

Mapa č. 4

⁸⁶⁰ Pozn. – spona bývá tradičně popisována jako bronzová s lučíkem ovinutým plochým stříbrným drátkem (viz např. Svoboda 1948, s. 161; týž 1968, s. 268), při dokumentaci na mne však tato spona, na rozdíl od exemplářů z hrobu 7 z Prahy-Veleslavína, působila jako výrobek zhotovený kompletně z bronzu – k přesnému stanovení materiálu drátku ovinutého okolo lučíku by však bylo nutné provedení metalografické analýzy.

⁸⁶¹ B. Svoboda 1948, s. 162 (u popisky k Obr. č. 30) uvádí délku spony 56 mm; Hlava 2013 uvádí stejný rozměr jako 57,6 mm; mnou naměřená hodnota činí 57,0 mm; rozdíly v desetínách milimetrů jsou dány deformací lučíku a jeho polohou při měření.

⁸⁶² Původní evidenční číslo Jírovky sbírky (II 274) odpovídá popisu v Jírově inventáři: „spona bronzová římského tvaru, opletená drátem“ (tzv. P-inventář; archiv OAS MMP – fond J. A. Jíry, sv. 2/I).

7.3.4.1 Praha-Dejvice (Mailbeckova cihelna) – pohřebiště (hrob 7)

D 2 / D 3	LOKALITA	Praha-Dejvice (Mailbeckova cihelna)	DÉLKA	38,9 mm	
	NÁLEZ. OKOLNOSTI	pohřebiště - hrob 7	VÁHA	4,9 g	
	TYP	Niederflorstadt-Wiesloch	POČET KNOFLÍKŮ	1 (0+1+0)	
	PROVENIENCE	labskogermánská	VÝŠKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	17,8 mm	
	DATAČE	2. třetina 5. stol.	ŠÍŘKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	max. - 15,4 mm	
	MATERIÁL	Ag+Au	ŠÍŘKA LUČÍKU	uprostřed - 5,3 mm	
	TECHNOLOGIE	odlévání	ŠÍŘKA NOŽKY	uprostřed - 5,3 mm	
	VÝZDOBA	vybjení, rytí, žebrování	ULOŽENO	Muzeum hl. m. Prahy	
	KONSTRUKCE	samostřilová	EVID. Č.	П 195	
	POČET ZÁVITŮ	?	STAV	chybí část nožky a konstrukce vinutí	

	TEXT	OBR.
LITERATURA	Niederle 1918, 5;	Niederle 1918, 4, Obr. II: 31;
	Svoboda 1965, 87; 266;	Svoboda 1965, tab. XIX: 2;
	Hlava 2010, 461-462.	Kühn 1974, Band 2, Taf. 245: 57,10;
		Böhme 1989, 398, Abb. 2: 8;
		Droberjar 1999, 57, Tab. 29: 6; týž 2002, 367, Obr. 2:6;
		Hlava 2010, 462, Obr. 4;
		Jířík-Vávra-Šmolíková-Kuchařík 2015, 19, Obr. vlevo nahoře.

Nálezové okolnosti:

Hrob 7, který byl objeven v lednu roku 1893 v areálu Mailbeckovy cihelny v Praze-Dejvicích, nezůstal, jako většina ostatních hrobů z doby stěhování národů, ušetřen zájmu vykradačů hrobů, kterými byl již v minulosti značně porušen. V hrobové jámě o hloubce 1 m orientované na ose SSZ – JJV zůstaly, vedle druhotné intruze v podobě zvířecí kosti, nalezené ve vyšších vrstvách zásypu, zachovány pouze kosti nohou a pravé horní končetiny. Sponu, tvořící jedinou součást dochované hrobové výbavy a pocházející údajně z hrobu 7, obdržel J. A. Jíra 28. ledna roku 1893 od dělníka pana Heřmana (od něhož ji vykoupil za sedmdesát krejcarů)⁸⁶³, až dva dny po objevu hrobu. Ze spony, která byla kopáním do zmrzlé hroudy hlíny rozlomena na tři kusy, se zachovala pouze záhlavní destička s do strany vychýleným lučíkem a fragment nožky se

⁸⁶³ M. Hlava 2010, s. 462 viz (Archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 1/IV).

zachycovačem (Svoboda 1965, 266; Hlava 2010, 462; Jiřík-Vávra-Šmolíková-Kuchařík a kol. 2015, 19).

Rozbor spony:

Dochovanou část spony představuje lehce deformovaná pozlacená stříbrná spona typu Niederflorstadt-Wiesloch (Obr. 38) s vykrajovanou přibližně trojúhelníkovitě až lichoběžníkovitě tvarovanou záhlavní destičkou, osazenou na vrcholu jedním poloplastickým, na vnější straně jednoduše profilovaným, ozdobným knoflíkem, tvořeným ze základového prstence a polokulovité hlavičky s úzkým prožlabeným krčkem. Levá i pravá strana záhlavní destičky je po okrajích obloukovitě vykrojena a na každé straně dole profilována do podoby dvou, mezerou od sebe navzájem oddělených, lalůčků. Touto mezerou, případně i níže, mohla zpoza vnitřní strany záhlavní destičky vyčnívat ven osa vinutí jištěná na koncích zpravidla drobnými nýtky nebo knoflíky, jako je tomu např. u exempláře z hrobu 3 na eponymní lokalitě Wiesloch⁸⁶⁴ v Bádensku-Württembersku a nejnověji také u páru spon z hrobu 110 na pohřebišti v Praze-Zličíně (viz níže). Plocha záhlavní destičky je zdobena vybíjeným dekorem. Z pravého a levého dolního rohu vychází dvě, směrem nahoru se sbíhající, dvojité, obloukovitě ryté linie, kterými jsou lemovány rovněž okraje záhlavní destičky. Zbytek destičky je zdoben drobnými, koncentricky vybíjenými kroužky, které jsou vertikálně i horizontálně rozmístěny po zbývající volné ploše záhlavní destičky. Tři koncentrické kroužky, vedené v pomyslné horizontální linii, se nachází u vrcholu záhlavní destičky pod ozdobným knoflíkem, dvě svislé linie, ze čtyř nepropojených soustředných kroužků, kopírují prostor mezi obloukovitě rytými liniemi po stranách záhlavní destičky, a po jednom zdvojeném kroužku najdeme také dole ve všech čtyřech ozdobně vykrojených lalůčcích a v místě nad kořenem lučíku. Plocha záhlavní destičky je laboratorně slepena ze tří dochovaných fragmentů. Spona má typický, krátký, obloučkovitě klenutý a střežovitě hraněný lučík. Středem lučíku prochází hřebenový pás tvořený dvěma podélně rytými postranními liniemi vyplněnými uvnitř příčným rýhováním. Z nožky je dochován pouze malý fragment dekorovaný příčnými žeběrky. Dochovanou část tak zdobí celkem 5 žeberek

⁸⁶⁴ Wiesloch – H. Zeiß 1930, 14, Abb. 1: 3; H. Kühn 1974, Band 1, Taf. 132: 412; týž 1974, Band 2, Taf. 238: 54,5; H. W. Böhme 1989, 398, Abb. 2: 9.

oddělených od sebe 5 ti drážkami. Čtvrté žebro ve směru od lučíku je navíc zdobeno přesekáváním. Podobu nožky lze rekonstruovat na základě podobnosti s jinými dochovanými sponami z téže skupiny, z nichž nejvíce se našemu nálezu podobá exemplář z eponymní lokality Niederflorstadt⁸⁶⁵ v Hessensku a z hrobu 231 na pohřebišti ve Wenigumstadtu⁸⁶⁶ v Dolních Francích či dvojice spon z Renningenu⁸⁶⁷ z oblasti středního toku Neckaru v dnešním Bádensku-Württembersku. Nejnovější paralelu k tomuto exempláři reprezentuje v českém prostředí dvojice stříbrných pozlacených spon z hrobu 110 objeveného na nekropoli vinařické skupiny v Praze-Zličíně (viz dále). Lze předpokládat, že nález z Mailbeckovy cihelny měl, jako i jiné exempláře spon skupiny Niederflorstadt-Wiesloch, úzkou a dlouhou, zpravidla tyčinkovitou, někdy hráněnou nebo i jinak ozdobně profilovanou nožku zakončenou nejčastěji plastickou patkou, někdy v podobě stylizované zvířecí hlavičky. Na spodní straně spony je hned od rozhraní nožky s lučíkem umístěn krátký a relativně úzký, jednoduše přehnutý obdélníkovitý zachycovač. Konstrukce vinutí na vnitřní straně záhlavní destičky (osa, spirála vinutí i jehla) chybí. Na základě jiných exemplářů z téže skupiny spon lze usuzovat, že spona byla původně vybavena samostřílovou konstrukcí, která byla uchycena kolmou, příčně perforovanou ploténkou, jejíž torzo je přiletováno v dolní části záhlavní destičky. Vnější (pohledová) strana spony je, jako řada jiných exemplářů tohoto období, překryta tenkou vrstvou ušlechtlejšího kovu aplikovanou formou galvanického zlcení. Dochovaná délka spony měří 38,9 mm⁸⁶⁸. Chronologicky patří do středoněmecké fáze D2, tedy do ²/₃ **5. stol. n. l.**, která odpovídá stupni **D2/D3** doby stěhování národů v Čechách. Spona byla původně uložena v muzeu J. A. Jíry na Hanspaulce v Praze Dejvicích, jehož sbírka je dnes součástí archeologické sbírky **Muzea hlavního města Prahy**, kde je uložena pod starým **evidenčním označením II 195** (Svoboda 1965, 87; 266; Hlava 2010, 461-462).

⁸⁶⁵ **Niederflorstadt** – H. Zeiβ 1930, 14, Abb. 1: 1; H. Kühn 1974, Band 2, Taf. 238: 54,6; týž 1981, Taf. 57: 369; H. W. Böhme 1989, 398, Abb. 2: 6; J. Tejral 1997, Abb. 28: 2; J. Jiřík 2012, 377, Tab. 1: 20.

⁸⁶⁶ **Wenigumstadt** – H. W. Böhme 1989, 398, Abb. 2: 7; J. Tejral 1997, Abb. 28: 1; J. Jiřík 2011, 291, Fig. 9.11: 3; týž 2012, 377, Tab. 1: 14.

⁸⁶⁷ **Renningen** – D. Quast 1997, 173, Abb. 175 vlevo.

⁸⁶⁸ M. Hlava uvádí naměřenou délku dochovaného fragmentu spony 39,2 mm (Hlava 2010, 461); Rozdíl třech desetin milimetru oproti mému měření je způsoben deformovaností exempláře. Dochované torzo spony měří v obou případech shodně zaokrouhleně 39,0 mm.

7.3.4.2 Praha-Dejvice (cihelna Juliska) – pohřebiště (rozrušený kostrový hrob)

D2/D3	LOKALITA	Praha-Dejvice (cihelna Juliska)	DÉLKA	60,9 mm 61,1 mm	
	NÁLEZ. OKOLNOSTI	pohřebiště - rozrušený kostrový hrob	VÁHA	14,2 g 13,0 g	
	TYP	Niederflorstadt-Wiesloch	POČET KNOFLÍKŮ	–	
	PROVENIENCE	labskogermánská	VÝŠKA ZÁHL. DESTIČKY	20,8 mm 20,6 mm	
	DATE	2. třetina 5. stol.	ŠÍŘKA ZÁHL. DESTIČKY	max. - 14,5 mm 15,2 mm	
	MATERIÁL	Ag+Au	ŠÍŘKA LUČÍKU	max. - 6,8 mm min. - 5,3 mm max. - 6,2 mm min. - 5,2 mm	
	TECHNOLOGIE	odlévání	ŠÍŘKA NOŽKY	max. - 5,3 mm; patka - 4,9 mm max. - 5,2 mm; patka - 5,1 mm	
	VÝZDOBA	vybijení, fasetování	ULOŽENO	Národní muzeum v Praze	
	KONSTRUKCE	samostřílová	INV. Č.	H1-229011 H1-229012	
	POČET ZÁVITŮ	10 (5+5) 10 (5+5)	STAV	kompletní	

	TEXT	OBR.
LITERATURA	Píč 1909, 41;	Píč 1909, Tab. IV: 5;
	Niederle 1918, 5;	Niederle 1918, 4, Obr. 2: 6;
	Svoboda 1965, 87; 267;	Preidel 1926, 36, Abb. 32; týž 1930a, 47, Abb. 43; týž 1930b, 106, Abb. 93;
	Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 19.	Svoboda 1965, tab. XIX: 4; týž 1967, 339, Abb. 2: 4;
		Kühn 1974, Band 2, Taf. 238: 54,9;
		Böhme 1989, 399, Abb. 3:3;
		Droberjar 1999, 57, Tab. 29: 2; týž 2002, 258, Obr. 5; 309, Obr. B; 364, Obr. 5; 367, Obr. 2:2; týž In: Lutovský – Smejtek a kol. 2005, 796, č. 5;
		Tejral 2006, 419, Abb. 92:5;
		Jiřík 2011, 288, Fig. 9.10: 2;
		Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, Obr. vpravo dole na str. 19.

Nálezové okolnosti:

Z výbavy hrobů vinařické skupiny pochází dvojice, na první pohled téměř identických, stříbrných a původně také zlacených spon typu Niederflorstadt-Wiesloch, nalezených v areálu cihelny Juliska v Praze-Dejvicích. Do Národního muzea v Praze se spolu s dalšími předměty z téže lokality, avšak bez bližších nálezových okolností, dostaly společně se soukromou sbírkou JUDr. Emanuela Štěpána Bergera. Jejich vzájemná podobnost naznačuje, že mohly tvořit pár a pocházet tedy ze společného hrobu.

Rozbor spon:

Obě stříbrné spony (Obr. 31-32) z Prahy-Dejvic, Julisky mají typickou, trojúhelníkovitě tvarovanou, záhlavní destičku v podobě vysokého, úzkého lichoběžníku,

jehož okraje jsou z každé strany lemovány hustou řadou 7 mi drobných, jemně vykrajovaných půlobloučků, zdobených uvnitř vybíjenými kruhovými důlky. Toto ozdobné vroubkování je ohraničeno pásem s vybíjenou žebříčkovitou výzdobou, v podobě dvojice rytých linií propojených příčnými vybíjenými rýžkami. Oba pásy (na každé straně jeden) se společně sbíhají směrem k vrcholu trojúhelníku. Vnitřní plocha záhlavní destičky je ponechána bez výzdoby. Spony mají krátký, obloučkovitě klenutý lučík, který je po stranách střechovitě hráněný a jeho středem prochází nezdobený plochý hřbítek. Na přechodu k nožce je u obou spon umístěn fasetovaný schůdek oddělený z každé strany plochou prohlubní zdobenou uvnitř rytou přesekávanou linií. Dlouhá úzká nožka je po celé délce podélně fasetována stejným způsobem jako lučík a její konec je ukončen knoflíkovitou patkou tvořenou vývalkovitým prstencem s rytou přesekávanou výzdobou a plochou kónickou hlavičkou. Na vnitřní straně nožky je, hned u místa rozhraní nožky s lučíkem, nasazen obdélníkovitý, jednoduše přehnutý zachycovač. Na spodní straně záhlavní destičky je pak pomocí kolmé obloučkovité ploténky přichycena konstrukce dlouhého samostřílového vinutí s 10 ti závity (5+5), která je navlečena na železné ose zakončené na každé straně drobným bronzovým nýtkem. Nejbližší analogii mají české exempláře ve vroubkované záhlavní destičce bronzové spony z lokality Gelbe Bürg/Gelber Berg⁸⁶⁹ u Dittenheimu (spolková země Bavorsko) a neznámé německé lokality⁸⁷⁰. Obě spony jsou dnes součástí archeologické sbírky **Národního muzea v Praze**, kde jsou uloženy pod **inv. čísl** **H1-229011** a **H1-229012** a jejich výskyt časově koresponduje se stupněm **D2/D3** DSN v Čechách (Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 19; Niederle 1918, 5; Píč 1909, 41; Svoboda 1965, 87; 267).

⁸⁶⁹ B. Svoboda 1967, S. 341, Abb. 3: 5; H. W. Böhme 1989, S. 399, Abb. 3: 4.

⁸⁷⁰ H. W. Böhme 1989, S. 399, Abb. 3: 5.

7.3.4.3 Praha-Dejvice (cihelna Juliska) – pohřebiště (rozrušený kostrový hrob)

D2 / D3	LOKALITA	Praha-Dejvice (cihelna Juliska)	DÉLKA	60,4 mm	
	NÁLEZ. OKOLNOSTI	pohřebiště - rozrušený kostrový hrob	VÁHA	12,3 g	
	TYP	Niederflorstadt-Wiesloch	POČET KNOFLÍKŮ	1 (0+1+0) + 2 na koncích osy vinutí	
	PROVENIENCE	labskogermánská	VÝŠKA ZÁHL. DESTIČKY	15,6 mm	
	DATAČE	2. třetina 5. stol.	ŠÍŘKA ZÁHL. DESTIČKY	max. - 15,4 mm min. - 10,5 mm	
	MATERIÁL	Ag+Au	ŠÍŘKA LUČÍKU	uprostřed - 4,2 mm	
	TECHNOLOGIE	odlévání	ŠÍŘKA NOŽKY	6,2 mm	
	VÝZDOBA	vybíjení, rytí, fasetování	ULOŽENO	Národní muzeum v Praze	
	KONSTRUKCE	samostřilová	INV. Č.	H1-552440	
	POČET ZÁVITŮ	9 (5+4)	STAV	chybí jehla	

	TEXT	OBR.
LITERATURA	Piř 1909, 41;	Piř 1909, Tab. IV: 6;
	Niederle 1918, 5;	Niederle 1918, 4, Obr. 2: 7;
	Svoboda 1965, 87; 267.	Preidel 1930a, 49, Abb. 44; týž 1930b, 111, Abb. 104;
		Reinerth 1940, Band II., 595, Abb. 154: 3;
		Filip, 1948, Tab. 23: 24;
		Svoboda 1965, tab. XIX: 6; týž 1967, 339, Abb. 2: 6;
		Kühn 1974, Band 2, Taf. 238: 54,8;
		Böhme 1989, 399, Abb. 3: 2;
		Droberjar 1999, 57, Tab. 29: 4; týž 2002, 258, Obr. 6; 309, Obr. D; 364, Obr. 6; 367, Obr. 2: 4; týž In: Lutovský-Smejtek a kol. 2005, 796, Obr. 6; týž In: Salač (ed.) 2008, 182, Obr. 103: 3;
		Tejral 2006, 419, Abb. 92: 2.

Nálezové okolnosti:

I další stříbrná spona typu Niederflorstadt-Wiesloch pocházející z cihelny Juliska v Praze-Dejvicích byla původně součástí soukromé sbírky JUDr. Emanuela Štěpána Bergera a dochovala se bez bližších nálezových okolností zachráněná z některého v cihelně rozrušeného kostrového hrobu.

Rozbor spony:

Litá, stříbrná, na povrchu zlacená spona (Obr. 29) se záhlavní destičkou ve tvaru lalokovitě vykrajovaného čtyřúhelníku se dvěma dvojicemi oblých laloků po stranách připomínajících čtyřlístek. Středem záhlavní destičky prochází vystouplé vertikální žebro v podobě plochého plastického pásu zdobeného vybíjeným pletencovým motivem. Tento

pás je na obou stranách ohraničen rytou linií. Vrchol záhlavní destičky zdobí drobný, poloplastický knoflík lehce kónického tvaru. Knoflík je plasticky profilovaný pouze z vnější pohledové strany, zatímco celá vnitřní strana spony včetně knoflíku je plochá. Tvoří ho dva prstence oddělené od sebe úzkým prožlabeným krčkem a polokulovitá hlavička. Spona má tradičně krátký, plně litý, obloukovitý lučík ve tvaru hráněného půlobloučku, zdobený na obou koncích fasetovaným schůdkem ohraničeným z každé strany dvojicí příčných rýžek. Konec dolní strany lučíku dosedá na okraj ploché, jazykovitě tvarované a obloučkovitě zakončené nožky, jejímž středem prochází opět plochý, plasticky vystupující pás zdobený rytou výzdobou v podobě vstřícně lomených čar (15+16) připomínajících dekor zapnutého zipu. Oba pásy (na záhlavní destičce a na nožce) tvoří společně s lučíkem svislou páteřní osu prostupující podélně celou sponou. Okraj nožky je po celém obvodu, stejně jako záhlavní destička, lemován drobnými vybíjenými půlobloučky. Dva sousední obloučky umístěné těsně vedle sebe jsou zrcadlově převráceny a vytváří malé esíčko. V místě rozhraní nožky a lučíku je na vnitřní straně nožky upevněn krátký, relativně široký, obdélníkovitý zachycovač zaujímavíci přibližně dvě třetiny nožky. Jedna jeho strana (blíže k lučíku) je obloukovitě vykrojena. Hlavici spony uzavírá na vnitřní straně záhlavní destičky kolmá, obloučkovitá ploténka sloužící k uchycení osy dlouhého samostřílového vinutí s 9 ti závity a dolní třívou. Osa je na obou koncích zdobena malými plastickými knoflíky tvořenými ze tří na sebe postavených prstenců. Hlavičku knoflíků dotváří drobný bronzový nýtek nasazený přímo na koncích osy vinutí. Jehla konstrukce vinutí chybí. Vedle techniky rytí a vybíjení je spona doplněna také niellem. Tvarem záhlavní destičky se jí lehce blíží podobně vykrajovaná spona z hrobu 3 na lokalitě Monsheim⁸⁷¹ (spolková země Porýní-Falc) či ojedinělý nález z lokality Gelbe Bürg/Gelber Berg⁸⁷² u Dittenheimu (spolková země Bavorsko). Oproti tomu jazykovitě utvářená nožka je blízká spíše exemplářům typu Groß-Umstadt, zejména našemu nálezu z Prahy-Michle (viz dále) a jemu velmi podobnému exempláři z bavorské lokality Alkofen⁸⁷³. Dnes je tato Dejvická spona

⁸⁷¹ **Monsheim** (hrob 3) – H. Kühn 1974, Band 1, Taf. 67: 208; týž 1974, Band 2, Taf. 238: 54,3; H. W. Böhme 1989, 398, Abb. 2: 13; J. Tejral 1997, Abb. 28: 7; J. Jiřík 2012, 377, Tab. 1: 23.

⁸⁷² **Gelbe Bürg/Gelber Berg** – B. Svoboda 1967, 341, Abb. 3: 4; H. W. Böhme 1989, 399, Abb. 3: 1.

⁸⁷³ **Alkofen** – H. Kühn 1974, Band 1, Taf. 1:4; týž 1974, Band 2, Taf. 238: 54,1; H. W. Böhme 1989, 401, Abb. 4: 13.

součástí archeologické sbírky **Národního muzea v Praze**, kde je uložena pod inv. číslem **H1-552440**⁸⁷⁴ Výskyt skupiny spon typu Niederflorstadt-Wiesloch je pak obecně charakteristický pro závěr starší fáze vinařické skupiny **ve stupni D2** (Svoboda 1965, 87; 267).

7.3.4.4 Praha-Zličín – pohřebiště (hrob 101)

D2 / D3	LOKALITA	Praha-Zličín	DÉLKA	46,0 mm 46,7 mm	
	NÁLEZ. OKOLNOSTI	pohřebiště - hrob 101	VÁHA	6,3 g 6,4 g	
	TYP	Niederflorstadt-Wiesloch	POČET KNOFLÍKŮ	2 (1+0+1) - na koncích osy vinutí	
	PROVENIENCE	labskogermánská	VÝŠKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	13,5 mm 13,7 mm	
	DATAČE	2. třetina 5. stol.	ŠÍŘKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	max. - 13,3 mm 12,8 mm	
	MATERIÁL	Ag	ŠÍŘKA LUČÍKU	uprostřed - 4,3 mm 4,3 mm	
	TECHNOLOGIE	odlévání	ŠÍŘKA NOŽKY	uprostřed - 4,5 mm 4,4 mm	
	VÝZDOBA	fasetování	ULOŽENO	Muzeum hl. m. Prahy	
	KONSTRUKCE	samostřilová	INV. Č.	A 547.586 A 547.588	
	POČET ZÁVITŮ	8 (4+4)	STAV	kompletní kompletní	

	TEXT	OBR.
LIT.	Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 86; 157; 192 (pouze zmínka pod obrázkem keramického džbánu z téhož hrobu).	Vávra – Jiřík – Kubálek – Kuchařík 2007, 575, Obr. 6; 576, Obr. 7;
		Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 86, Obr. vpravo dole; 159, Obr. druhý odspoda (výtvorná rekonstrukce pracovního postupu).

Nálezové okolnosti:

Dětský kostrový hrob. Podle autorů výzkumu pravděpodobně děvčátka ve věku 3-4 let. Kromě dvojice stříbrných spon typu Niederflorstadt-Wiesloch obsahoval také na kruhu točený džbán s kruhovým ústím a vlešťovanou mřížkou⁸⁷⁵, který je příkladem importované, tzv. foederátní keramiky vyráběné ve 4. a 5. stol. n. l. v římskoprovinciálních dílnách v Pannonii. Bohatou korálkovou soupravu z téhož hrobu tvořilo celkem 197 černých, 29 zelených, 1 modrý a 2 hranaté skleněné korálky, 1 větší

⁸⁷⁴ V základních publikacích není inv. č. této spony uvedeno, v online databázi NM jsem si při filtraci nálezů z Prahy Julisky všiml popisu spony pod inv. č. H1-552440, která tu sice není vyobrazena, ale svým popisem odpovídá tomuto exempláři. Datována je zde ale do doby římské, což je chyba, protože se skutečně jedná o sponu typu Niederflorstadt-Wiesloch ze sbírky dr. E. Š. Bergera z cihelny Juliska v Praze-Dejvicích.

⁸⁷⁵ J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík a kol. 2015, s. 192, Obr. vpravo dole.

zelený korál a 1 keramická kulička (Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 86; 192; 194).

Rozbor spon:

Dvojice litých stříbrných spon z hrobu 101 na pohřebišti v Praze-Zličíně (Obr. 34-35) má podobný lichoběžníkový tvar záhlavní destičky jako spony z hrobu 110. I jejich záhlavní destička je ze $\frac{2}{3}$ výšky na každé straně obloukovitě vykrojena zatímco zbylá část je kolmo seříznuta po stranách. Plocha záhlavní destičky je hladká a zcela nezdobená. Spony mají krátký a tenký, obloukovitě klenutý lučík, který je na vnější straně střechovitě hráněný a na obou koncích zakončený hranolovitým fasetovaným schůdkem. Stejným schůdkem je od lučíku odsazena i dlouhá a úzká, rovněž střechovitě hráněná nožka zakončená knoflíkovitou patkou tvořenou dvěma základovými prstenci, prožlabeným krčkem a rovně seříznutou hlavičkou. Těsně nad patkou je na pravé a levé stěně nožky umístěn malý fasetovaný trojúhelníček. Spony mají samostřílové vinutí s dolní tětivou, jehož železná osa je na vnitřní straně spony provlečena přichytnou středovou ploténkou přiletovanou uprostřed dolní části záhlavní destičky. Na koncích osy vinutí byly nasazeny dva, dnes ulomené, ale v obou případech dochované, drobné plášťové knoflíky, které u obou spon vyčnívaly ven po stranách. Vrchol záhlavní destičky je bez knoflíku. Spirála vinutí je u obou exemplářů opatřena 8 závitů (4+4). Ze 4. vnitřního závitu vinutí na levé straně spony vybíhá jehla zachycená krátkým, pravoúhlým, na straně blíže k lučíku esovitě vykrojeným zachycovačem. Vstupní otvor se u obou exemplářů nachází na levé straně nožky. Spony z hrobu 101 v Praze-Zličíně mají blízkou tvarovou analogii ve stříbrném exempláři z Bruchsalu⁸⁷⁶ v Bádensku-Württembersku. Spony typu NF-W jsou typickým spínadlem $\frac{2}{3}$ 5. stol. a proto patří do poč. mladší (vrcholné) fáze vinařické skupiny ve stupni **D2/D3**. Zličínské exempláře jsou dlouhé 4,6 a 4,7 cm a váží 6,3 a 6,4 g a nachází se ve sbírkách Muzea hlavního města Prahy pod inv. č. **A 547.586** a **A 547.588**.

⁸⁷⁶ Bruchsal – D. Quast 1997, S. 173, Abb. 175 (uprostřed).

7.3.4.5 Praha-Zličín – pohřebiště (hrob 110)

D2/D3	LOKALITA	Praha-Zličín	DÉLKA	56,3 mm 56,3 mm	
	NÁLEZ. OKOLNOSTI	pohřebiště - hrob 110	VÁHA	5,8 g 5,9 g	
	TYP	Niederflorstadt-Wiesloch	POČET KNOFLÍKŮ	1 (0+1+0) + 2 na koncích osy vinutí	
	PROVENIENCE	labskogermánská	VÝŠKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	18,1 mm 18,1 mm	
	DATAČE	2. třetina 5. stol.	ŠÍŘKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	max. - 15,3 mm 15,3 mm	
	MATERIÁL	Ag+Au	ŠÍŘKA LUČÍKU	uprostřed - 5,3 mm 5,3 mm	
	TECHNOLOGIE	odlévání	ŠÍŘKA NOŽKY	uprostřed - 5,3 mm 5,4 mm	
	VÝZDOBA	vybíjení, rytí + niello	ULOŽENO	Muzeum hl. m. Prahy	
	KONSTRUKCE	samosťílová	INV. Č.	A 547.699 A 547.702	
	POČET ZÁVITŮ	8 (4+4)	STAV	bez jehly a tětiny kompletní	

	TEXT	OBR.
LIT.	Jiřík 2010, 155;	Vávra – Jiřík – Kubálek – Kuchařík 2007, 576, Obr. 8;
	Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 157; 160.	Jiřík 2010, 155, Obr. 78 vlevo;
		Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 160, Obr. uprostřed (třetí odspoda).

Nálezové okolnosti:

Hrob 110 na pohřebišti v Praze-Zličíně, narušený vykradači hrobů, patřil zralé ženě ve věku kolem 40-50 let. Kromě páru stříbrných pozlacených spon typu Niederflorstadt-Wiesloch nejsou informace o nálezových okolnostech zatím zveřejněny (Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 160).

Rozbor spon:

Dvojice litých, pozlacených, stříbrných spon z hrobu 110 v Praze-Zličíně (Obr. 36-37) má stejný tvar záhlavní destičky jako exemplář z hrobu 7 v Mailbeckově cihelně na Praze 6 – Dejvicích. Obě spony mají přibližně trojúhelníkovitě až lichoběžníkovitě tvarovanou záhlavní destičku, která je v horních $\frac{2}{3}$ své výšky na obou stranách obloukovitě vykrojena, zatímco zbylá dolní třetina je kolmo seříznuta a vykrojena do podoby 2 oddělených lalůčků. Vrchol rovněž seříznuté záhlavní destičky zdobí poloplastický knoflík, který byl odlit společně se záhlavní destičkou. Knoflík je profilovaný pouze z vrchní strany, kde je opticky členěn na téměř nezatelný základový prstenec s lehce protaženou polokulovitou hlavičkou, které jsou od sebe odděleny jednoduše prožlabeným krčkem. Spodní strana knoflíku je plochá. Vnitřní plocha

záhlavní destičky je zdobena rytou a vybíjenou výzdobou. Její obrys kopíruje po stranách pás ohraničený dvojicí rytých linií, vyplněný řadou 10ti kolků v podobě dvojitých polokroužků a každý z lalůček zdobí uprostřed jedno vybíjené kruhové očko. Střed záhlavní destičky je v dolní polovině nad kořenem lučíku ozdoben 2ma nepravidelnými shluky drobných vybíjených kroužků se středovou tečkou. Spony mají krátký, obloučkovitě klenutý lučík lichoběžníkovitého průřezu. Boční strany lučíku jsou zkoseny hráněním a jeho středem probíhá plochý hřbítek zdobený svislou řadou 7mi rytých diagonálních křížků vyplňovaných niellem. Nožka spony je dlouhá a přibližně rovnoměrně široká, pouze v dolní části nad patkou se mírně rozšiřuje. Její dřík má polokruhový průřez (na vnější straně je oble klenutá zatímco zesponu plochá). Vnější strana nožky je zdobena příčným žebrováním rozděleným do 3 skupin tří příčně rytých rýh napodobujících zastaralou techniku drátového vázání. Patka spony, v podobě silně stylizované zvířecí hlavičky, má oblý, lehce zašpičatělý tvar, jehož obličejovou partii tvoří dvojice srdčité propojených oblouků se 2 vybíjenými kruhovými očky ve formě zorniček, kterými nápadně připomíná podobu sovy. Funkční aparát na spodní straně spony vytváří samostřílové vinutí s dolní tětivou, jehož železná osa je provlečena přichytnou středovou ploténkou přiletovanou uprostřed dolní části záhlavní destičky. Na jejích koncích jsou nasazeny dva drobné plášťové knoflíky podobného vzhledu a velikosti jako pseudoknoflík na vrcholu záhlavní destičky. Tyto knoflíky původně vyčnívaly ven zpoza záhlavní destičky mezerou vykrojenou mezi postranními lalůčky. Spirála vinutí je opatřena celkem 8 závity (4+4), přičemž ze 4. vnitřního závitu vinutí na levé straně spony vybíhá jehla zachycená krátkým a úzkým, na obou stranách šikmo seříznutým zachycovačem, jehož vstupní otvor se u obou exemplářů nachází na levé straně nožky. Lůžko jehly je vytvořeno přehnutím oble vykrojeného konce zachycovače. Vnější povrch spony, s výjimkou niellovaného pásu uprostřed lučíku, byl pozlacen amalgámovou cestou. Spony z hrobu 110 v Praze-Zličíně mají nejbližší tvarové a výzdobné analogie v několika takřka identických exemplářích objevených v jednom z hrobů na eponymní lokalitě Niederflorstadt⁸⁷⁷ (Lkr. Wetterau, spolková země Hessensko) a v hrobě 231 ve

⁸⁷⁷ Niederflorstadt – H. Zeiß 1930, 14, Abb. 1: 1; H. Kühn 1974, Band 2, Taf. 238: 54,6; týž 1981, Taf. 57: 369; H. W. Böhme 1989, 398, Abb. 2: 6; J. Tejral 1997, Abb. 28: 2; J. Jiřík 2012, 377, Tab. 1: 20.

Wenigumstadtu⁸⁷⁸ (Lkr. Aschaffenburg, vládní obvod Dolní Franky, spolková země Bavorsko), které tvoří nápadnou subvariantu pocházející pravděpodobně z jedné dílny kdesi v oblasti Pomohání (Jiřík 2010, 155; Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 157; 160). Spony z hrobu 110 v Praze-Zličíně jsou dlouhé 5,6 cm a váží 5,8⁸⁷⁹ a 5,9 g. Nachází se ve sbírkách Muzea hlavního města Prahy pod inv. č. A 547.699 a A 547.702.

7.3.4.6 Vinařice (Landova cihelna) – pohřebišť (rozrušený kostrový hrob)

D2/D3	LOKALITA	Vinařice (Landova cihelna)	DĚLKA	50,5 mm	
	NÁLEZ. OKOLNOSTI	pohřebišť - rozrušený kostrový hrob	VÁHA	9,6 g	
	TYP	Niederflorstadt-Wiesloch	POČET KNOFLÍKŮ	1 (0+1+0)	
	PROVENIENCE	labskogermánská	VÝŠKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	12,6 mm	
	DATA	2. třetina 5. stol.	ŠÍŘKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	max. - 8,9 mm	
	MATERIÁL	Cu/Br+Ag	ŠÍŘKA LUČÍKU	uprostřed - 4,6 mm	
	TECHNOLOGIE	odlévání	ŠÍŘKA NOŽKY	max. - 5,0 mm min. - 3,5 mm	
	VÝZDOBA	rytí, fasetování	ULOŽENO	Národní muzeum v Praze	
	KONSTRUKCE	samostřilová	INV. Č.	H1-50727	
	POČET ZÁVITŮ	6 (3+3)	STAV	kompletní	

	TEXT	OBR.
LITERATURA	Smolík 1878-1881, 27 (č. 2);	Smolík 1878-1881, Tab. II: 2;
	Píř 1909, 41;	Píř 1909, Tab. I: 1;
	Niederle 1918, 5; 7;	Niederle 1918, 4, Obr. II: 19;
	Svoboda 1965, 86.	Filip 1948, Tab. 23: 15;
		Svoboda 1965, Tab. XXIV: 8; týž 1967, 339, Abb. 2: 2;
		Kühn 1974, Band 2, Taf. 238: 54,11;
		Böhme 1989, 399, Abb. 3: 7;
		Droberjar 1999, 57, Tab. 29: 3; týž 2002, 309, Obr. C; 367, Obr. 2: 3;
		Tejral 2006, 419, Abb. 92: 4;
		Jiřík 2012, 377, Tab. 1: 6.

⁸⁷⁸ Wenigumstadt – H. W. Böhme 1989, 398, Abb. 2: 7; J. Tejral 1997, Abb. 28: 1; J. Jiřík 2011, 291, Fig. 9.11: 3; týž 2012, 377, Tab. 1: 14.

⁸⁷⁹ Exemplář inv. č. A 547.699 s ulomenou jehlou a tětivou vinutí.

Nálezové okolnosti:

Dvě drobné, měděné, lučíkovité spony typu Niederflorstadt-Wiesloch z eponymního pohřebiště ve Vinařicích, pochází z rozrušených kostrových hrobů v bývalé Landově cihelně. Do sbírky Národního muzea v Praze se dostaly darem majitele cihelny pana A. Landy⁸⁸⁰.

Rozbor spony:

První exemplář představuje litá, měděná⁸⁸¹, na povrchu dříve postříbřená, lučíkovitá spona s plochou, ozdobně vykrajovanou záhlavní destičkou (Obr. 30). Hrany záhlavní destičky vybíhají dole ve dvojici osově souměrných, lehce zašpičatělých lalůčků přecházejících v horní části v jeden větší, dvojkónicky tvarovaný lalok, zakončený na vrcholu prostým, kapkovitě protaženým knoflíkem. Celkový tvar záhlavní destičky připomíná trojlístek nebo plamínek vycházející však z (pro skupinu NF-W) typického, trojúhelníkovitého nebo lichoběžníkovitého schématu. Plocha záhlavní destičky je ponechána zcela bez výzdoby. Její protiklad představuje naopak dlouhá a úzká, střechovitě hráněná nožka, zdobená v dolní partii žebrovanou výzdobou, tvořenou dvěma skupinami příčně kladených rýh (tři a dvě), oddělených od sebe širším žlábkem. Žlábek zároveň tvoří předěl mezi vlastní nožkou a žlábkem odsazenou patkou. Nožka se záhlavní destičkou jsou spojeny střechovitě hráněným, obloučkovitě klenutým lučíkem, který je na obou koncích ukončen fasetovaným schůdkem. Délka lučiku je přibližně stejně dlouhá jako délka nožky. Na vnitřní straně spony, u rozhraní nožky s lučíkem, je umístěn úzký, obdélníkovitý, na konci lehce přehnutý zachycovač zajišťující jehlu vinutí. Hlavici spony zakončuje na vnitřní straně záhlavní destičky příčně perforovaná obloučkovitá ploténka přiletovaná kolmo k ploše záhlavní destičky, která vytváří oporu pro uchycení osy a spirály dlouhého samostřílového vinutí tvořeného 6 ti závity a dolní tětivou. Povrch spony byl v minulosti galvanicky postříbřen, dnes je z něj ale stříbro z větší části setřeno, jeho pozůstatky jsou patrné pouze na lučiku a žebrování v dolní části nožky (Smolík 1878-

⁸⁸⁰ Informace o dárci a způsobu nabytí pochází z online databáze NM v Praze, k nahlédnutí na webových stránkách: <http://forum.nm.cz/> v sekci prehistorie, pod inv. číslem předmětů.

⁸⁸¹ Měď jako výrobní materiál uvádí B. Svoboda 1965, s. 86 a je také uvedena v online databázi NM v Praze. J. L. Pič 1909, s. 41 popisuje sponu jako bronzovou a J. Smolík 1878-1881, s. 27 (č. 2) dokonce jako stříbrnou. L. Niederle 1918, s. 7 materiálovou skladbu nezmiňuje. Vzhledem k vysokému bodu tání samotné mědi se domnívám, že se jedná spíše o bronz.

1881, 27 č. 2; Píč 1909, 41; Niederle 1918, 7; Svoboda 1965, 86). Nejbližší analogii k českému nálezu představuje exemplář spony typu NF-W pocházející z hrobu 3 na lokalitě Monsheim⁸⁸² (Lkr. Alzey-Worms, spolková země Porýní-Falc), který má rovněž bohatě profilovanou nožku i přibližně stejným způsobem vykrajovanou záhlavní destičku. Český exemplář měří 60,9 mm a je uložen ve sbírce Národního muzea v Praze pod inv. č. H1-50727.

7.3.4.7 Vinařice (Landova cihelna) – pohřebiště (rozrušený kostrový hrob)

D2/D3	LOKALITA	Vinařice (Landova cihelna)	DÉLKA	53,0 mm	
	NÁLEZ. OKOLNOSTI	pohřebiště - rozrušený kostrový hrob	VÁHA	6,8 g	
	TYP	Niederflorstadt-Wiesloch	POČET KNOFLÍKŮ	1 (0+1+0)	
	PROVENIENCE	labskogermánská	VÝŠKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	10,1 mm	
	DATAČE	2. třetina 5. stol.	ŠÍŘKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	max. - 15,1 mm	
	MATERIÁL	Cu/Br+Ag	ŠÍŘKA LUČÍKU	uprostřed - 5,0 mm	
	TECHNOLOGIE	odlévání	ŠÍŘKA NOŽKY	max. - 9,9 mm	
	VÝZDOBA	vybíjení, rytí, fasetování	ULOŽENO	Národní muzeum v Praze	
	KONSTRUKCE	samostřílová	INV. Č.	H1-50728	
	POČET ZÁVITŮ	7 (4+3)	STAV	kompletní - chybí špička jehly	

	TEXT	OBR.
LITERATURA	Smolík 1878-1881, 27 (č. 3);	Smolík 1878-1881, Tab. II: 3;
	Píč 1909, 41;	Píč 1909, Tab. I: 5;
	Niederle 1918, 5; 7;	Niederle 1918, 4, Obr. II: 23;
	Svoboda 1965, 88.	Preidel 1930a, 49, Abb. 45;
		Reinerth 1940, Band II., Taf. 261: 10;
		Filip 1948, Tab. 23: 25;
		Svoboda 1965, Tab. XXIV: 10; týž 1967, 339, Abb. 2: 1;
		Kühn 1974, Band 2, Taf. 238: 54,10;
		Pleiner – Rybová 1976, 757, Obr. 228: 7;
		Droberjar 1999, 57, Tab. 29: 5; týž 2002, 309, Obr. E: 1; 367, Obr. 2: 5;
		Jiřík 2011, 288, Fig. 9.10: 3; týž 2012, 377, Tab. 1: 6.

⁸⁸² Monsheim – H. Kühn 1974, Band 1, Taf. 67: 209; týž 1974, Band 2, Taf. 238: 54,4; H. W. Böhme 1989, S. 399, Abb. 3: 8.

Nálezové okolnosti:

(viz kap. 7.3.4.6)

Rozbor spony:

Druhá spona typu Niederflorstadt-Wiesloch (Obr. 33) z pohřebiště ve Vinařicích, je rovněž litá, měděná⁸⁸³, na povrchu stříbřená, lučikovitá spona dvoudílné samostřílové konstrukce, jejíž záhlavní destička, zdobená rytou a kolkovanou výzdobou, má podobu nepravidelného šestiúhelníku se souměrně zkosenými a směrem nahoru se zužujícími, oble vykrojenými stranami. Plocha záhlavní destičky je zdobena rytou lineární a geometrickou výzdobou v podobě dvojice tenkých rytých linií, které kopírují obvod záhlavní destičky a uprostřed vytváří cikcakovitý motiv připomínající písmeno „W“ či „M“ (dle směru pohledu)⁸⁸⁴. Dvě krátké, kolmo ryté linie se nachází také těsně nad kořenem lučíku. Pravá a levá strana záhlavní destičky je navíc vyplněna kolkovaným motivem dvou koncentricky do sebe zasazených vybíjených kroužků. Vrchol záhlavní destičky je opatřen jedním malým, plně litým, ozdobně profilovaným knoflíkem členěným na tenký základový prstenec a polokulovitou hlavičku spojené prožlabeným krčkem. Stejným způsobem jako záhlavní destička je zdobena také, pro spony této skupiny, atypicky formovaná nožka, která je nikoliv plná, tyčinkovitá, nýbrž plochá, destičkovitá. Její tvar má podobu stranově nesouměrného kosodélníku zakončeného, namísto patkou, plochým kruhovým terčíkem zdobeným uprostřed jedním koncentricky vybíjeným dvojkroužkem. Podobné ploché, rombicky či oble jazykovitě tvarované, nožky s plochými terčíky na místě patky či rozmístěné po stranách nožky, se ve stejné době vyskytují u některých východogermánských plechových spon v Podunají a v oblastech při Černém moři a zejména u jejich drobnějších litých napodobenin s trojúhelníkovitě nebo polokruhovitě tvarovanou záhlavní destičkou⁸⁸⁵. Nepravidelný

⁸⁸³ Jako měděnou uvádí tuto sponu B. Svoboda 1965, s. 88 a je tak popsána také v online databázi NM v Praze. J. L. Pič 1909, s. 41 popisuje sponu jako stříbrnou, na povrchu slabě zclacenu; J. Smolík 1878-1881, s. 27 (č. 3) zmiňuje rovněž sponu stříbrnou. L. Niederle 1918, s. 7 metalografické složení spony neuvádí. Stejně jako u předchozího nálezu se domnívám, že vzhledem k vysokému bodu tání samotné mědi, byly lité spony odlévány z bronzu a nikoliv mědi.

⁸⁸⁴ Budeme-li vycházet z funkční pozice spony umístěné přímo na oděvu, kdy by hlavičky či záhlavní destička měly směřovat směrem dolů (k tomu např. Riha 1979, 42; Schulze-Dörrlamm 1986, 686-689), pak cikcakovitý ornament připomíná písmeno „M“.

⁸⁸⁵ Např. B. Salin 1935, S. 135, Abb. 351; 352; H. Reinerth 1940, Band III., Taf. 496: 1; J. Werner 1961, Taf. 21; Na Moravě např. spony typu Bratei nebo Vyškov (J. Tejral 2015, S. 299, Abb. 4; S. 300, Abb. 5; S. 301, Abb. 6; S. 303, Abb. 7).

rombický tvar nožky vinařické spony je protažený směrem k patce, takže místo lomu s maximální šířkou je umístěno již nad polovinou délky nožky, a tedy blíže směrem k lučíku. Stejně jako záhlavní destička je i nožka lemována dvojicí tenkých rytých linií obkreslujících tvar kosodélníku a stejná linie je vedena také středem nožky, kterou osově půlí na dva pomyslné nepravidelné trojúhelníky. V nejširším místě (v místě lomu kosodélníku) je pak vnitřní plocha nožky z každé strany vyplněna opět jedním (kolkem vyraženým) koncentrickým dvojkroužkem. Záhlavní destičku s nožkou propojuje již tradičně plně litý, střechovitě hraněný a typicky obloučkovitě klenutý lučík, ukončený na obou stranách fasetovanými schůdkem zdobeným na okraji příčnými rýžkami. Konstrukce vinutí na vnitřní straně záhlavní destičky je přichycena pomocí ploché obloučkovitě tvarované ploténky, jejímž středovým otvorem prochází osa dlouhého samostřílového vinutí tvořeného spirálou se 7mi závity. Konce železné osy vinutí jsou venku pouze jednoduše zahnuty. Přichytná ploténka je kolmo přiletována k vnitřní straně záhlavní destičky, jejímž středem navíc prochází vystouplý vertikální schůdek, na němž je, na vrcholu záhlavní destičky, částečně usazen výše zmíněný ozdobný knoflík. Částečně dochovaná jehla je zhruba ve $\frac{2}{3}$ svojí délky ulomena. Její konec býval zachycen v relativně úzkém, obdélníkovitým, z jedné strany oble vykrojeném a na konci jednoduše přehnutém zachycovači, umístěném na vnitřní straně nožky, těsně na rozhraní nožky a lučíku (Smolík 1878-1881, 27 č. 3; Píč 1909, 41; Niederle 1918, 5; 7; Svoboda 1965, 88). Tvarem záhlavní destičky se vinařické sponě nejvíce podobá překrásný zlatý, drahými kameny vykládaný exemplář pocházející pravděpodobně z jednoho z pokladů objeveného v Szilágy-Somlyó v oblasti Transylvánie v dnešním Rumunsku⁸⁸⁶ a dvojice stejně zdobených spon z ženského kostrového hrobu z Regöly⁸⁸⁷ (župa Tolna, region Jižní Zadunají) v Maďarsku, které však formou a stylem náleží k honosným exemplářům podunajských plechových spon z $\frac{1}{2}$ 5. stol. zdobených v tzv. barvitém stylu, jaké se našly v bohatých kostrových hrobech na lokalitě Untersiebenbrunn v Dolním Rakousku, ve francouzském Moulte nebo v Lučistoje na Krymu. Tvar záhlavní destičky těchto spon je prakticky totožný s českým nálezem, liší se pouze výzdobou a v prvním

⁸⁸⁶ Szilágy-Somlyó – např. H. Kühn 1974, Band 2, Taf. 236: 52,34.

⁸⁸⁷ Regöly – např. V. Bierbrauer 2008, S. 77, Taf. 13: 1; J. Tejral 2011, S. 188, Abb. 145: 1,2.

případě ještě absencí knoflíku na vrcholu. Celková délka spony měří 53,0 mm a je dnes uložena ve sbírkách Národního muzea v Praze pod inv. číslem H1-50728.

Oba vinařické exempláře, datované dle obecného výskytu skupiny spon typu Niederflorstadt-Wiesloch a Groß-Umstadt do $\frac{2}{3}$ 5. stol., patří do období přechodu starší a mladší fáze vinařické skupiny ve stupních D2-D3.

7.3.5 TYP GROß-UMSTADT

(labskogermánské)

Mapa č. 4

7.3.5.1 Plaňany („za nádražím“) – ojedinělý nález

D 2 / D 3	LOKALITA	Plaňany "za nádražím"	DÉLKA	56,4 mm	
	NÁLEZ. OKOLNOSTI	ojedinělý nález	VÁHA	12,6 g	
	TYP	Groß-Umstadt	POČET KNOFLÍKŮ	1 (0+1+0)	
	PROVENIENCE	labskogermánská	VÝŠKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	15,2 mm	
	DATAČE	2. třetina 5. stol.	ŠÍŘKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	max. - 20,6 mm	
	MATERIÁL	Ag	ŠÍŘKA LUČÍKU	uprostřed - 4,8 mm	
	TECHNOLOGIE	odlévání	ŠÍŘKA NOŽKY	uprostřed - 4,2 mm patka - 5,0 mm	
	VÝZDOBA	vybíjení, fasetování, rytí + niello	ULOŽENO	Regionální muzeum v Kolině	
	KONSTRUKCE	samostřílová	EVID. Č.	10 101	
	POČET ZÁVITŮ	?	STAV	chybí jehla a konstrukce vinutí	

	TEXT	OBR.
LIT.	Dvořák 1936, 101; 144;	Dvořák 1936, 100, Obr. 29: 6;
	Svoboda 1965, 85; 256;	Filip 1948, Tab. 23: 18;
	Droberjar 2002, 242.	Svoboda 1965, Tab. XX: 3a, 3b; týž 1967, 339, Abb. 2: 7;
		Kühn 1974, Band 2, Taf. 239: 55,12;
		Böhme 1989, 401, Abb. 4: 3.

Nálezové okolnosti:

Ojedinělý nález bez nálezových okolností

Rozbor spony:

Plaňanský exemplář, dochovaný bez bližších nálezových okolností, představuje dvoudílná, litá, stříbrná spona s polokruhovitou záhlavní destičkou a jedním plastickým, ozdobně profilovaným knoflíkem na vrcholu (Obr. 39). Plocha záhlavní destičky, dnes z jedné poloviny deformovaná, je zdobena vybíjenou výzdobou. Na každé straně, blíže k okraji, se nachází dvojice nad sebou umístěných kruhových oček (kroužky se středovou tečkou). Středem záhlavní destičky prochází 5,3 mm široký a 0,3 mm vysoký plastický pás s rytým větvičkovitým dekorem (či tzv. motivem rybí kosti), vyplňovaný niellem, který je po stranách orámován rytou linií. Záhlavní destičku s nožkou spojuje krátký obloučkovitě klenutý lučík s fasetovanou výzdobou. Zkosené hrany lučíku vytváří uprostřed ploché, vystouplé středové žebérko a na každém konci hranolovitý schůdek přecházející na jedné straně v nožku, zatímco na druhé straně je schůdek přichycený k okraji záhlavní destičky v místě počátku plastického pásu procházejícího jejím středem. Dlouhá úzká nožka je přibližně dvakrát delší nežli lučík a je fasetovaná stejným způsobem. Středem lučíku i nožky prochází rytá, táhlá, přesekávaná linie vyplňovaná niellem. Konec nožky je zakončen protáhlou, lehce zašpičatělou patkou v podobě stylizované zvířecí hlavičky, která je od nožky oddělena kruhovým prstencem zdobeným uprostřed stejnou niellovanou linií, jako střed lučíku a nožky. Horní část patky má plasticky profilovaný krček. Pod ním, na vrcholu hlavičky, se nachází obdélný schůdek se třemi krátkými plastickými žebérky. Obličejová partie je po stranách šikmo seříznuta. Středem hlavičky prochází úzká vystouplá linie nosu. Hlavička má naznačenu otevřenou tlamičku a nejvíce svou podobou připomíná hada. Tomu by odpovídala i výzdoba vedená středem lučíku a nožky, která se podobá vzoru, jaký se objevuje na hřbetě užovky či zmije. Na spodní straně nožky, hned u místa rozhraní nožky s lučíkem, je přichycen krátký, jednoduše přehnutý, obdélníkový zachycovač. Konstrukce vinutí s jehlou se u tohoto exempláře nezachovaly. Jejich pozůstatek tvoří vedle zachycovače již pouze korpus pro osu vinutí – obloučkovitá ploténka s perforovaným otvorem, přiletovaná kolmo ke středu ke spodní části záhlavní destičky. S velkou pravděpodobností byla spona, podobně jako jiné exempláře z téže skupiny, opatřena samostřílovým typem vinutí s dolní tětivou. Nejbližší známé analogie ve tvaru a výzdobě záhlavní destičky či ve způsobech utváření lučíku a nožky má plaňanský exemplář v ojedinělém nález z německého Groß-

Umstadt⁸⁸⁸ (Lkr. Darmstadt-Dieburg, spolková země Hessensko), v exempláři z hrobu 186 ve Vieuxville⁸⁸⁹ (prov. Liège) v Belgii a v nezvykle dlouhé stříbrné sponě pocházející pravděpodobně z dvojhrobu ve francouzském Izenave (dép. Ain)⁸⁹⁰. Spona je součástí sbírek **Regionálního muzea v Kolíně**, kde je uložena pod **inv. č. 10 101** (Svoboda 1965, 85; 256).

7.3.5.2 Praha-Michle (ul. U Plynárny) – pohřebišť? (rozrušený kostrový hrob)

D2/D3	LOKALITA	Praha-Michle (ul. U Plynárny)	DÉLKA	57,6 mm	
	NÁLEZ. OKOLNOSTI	pohřebišť? - rozrušený kostrový hrob	VÁHA	11,8 g	
	TYP	Groß-Umstadt	POČET KNOFLÍKŮ	1 (0+1+0) + 2 na koncích osy vnutí	
	PROVENIENCE	labskogermánská	VÝŠKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	12,9 mm	
	DATE	2. třetina 5. stol.	ŠÍŘKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	max. - 13,9 mm	
	MATERIÁL	Br	ŠÍŘKA LUČÍKU	max. - 4,3 mm min. - 2,5 mm	
	TECHNOLOGIE	odlévání	ŠÍŘKA NOŽKY	min. - 2,5 mm patka - 5,0 mm	
	VÝZDOBA	fasetování	ULOŽENO	Národní muzeum v Praze	
	KONSTRUKCE	samostřilová	INV. Č.	H1-50809	
	POČET ZÁVITŮ	6 (3+3)	STAV	kompletní - poškozený zachycovač	

	TEXT	OBR.
LITERATURA	Píč 1892, 646; týž 1893, 157; 161-162;	Píč 1892, 647-648, Obr. 7; týž 1893, 159-160, Obr. 7; týž 1909, 39-40, Obr. 19: 7;
	Kohout 1893, 760;	Niederle 1918, 4, Obr. II: 26;
	Niederle 1918, 5; 7;	Filip 1948, Tab. 23: 13;
	Svoboda 1965, 86; 261;	Svoboda 1965, Tab. XIX: 1; týž 1967, 339, Abb. 2: 3;
	Droberjar 2002, 263-264; týž 2005a, 834.	Kühn 1974, Band 2, Taf. 239: 55,13;
		Böhme 1989, 401, Abb. 4: 7;
		Droberjar 1999, 57, Tab. 29: 7; týž 2002, 367, Obr. 2: 7; týž 2008, 182, Obr. 103: 4;
		Tejral 2006, 419, Abb. 92: 3;
		Jířík 2011, 288, Fig. 9.10: 4.

⁸⁸⁸ **Groß-Umstadt** – E. Brenner 1912, S. 290, Abb. 14: 2; H. Zeiß 1930, S. 14, Abb. 1: 2; H. Kühn 1974, Band 1, Taf. 33: 93; týž 1974, Band 2, Taf. 238: 55,1; H. W. Böhme 1989, S. 401, Abb. 4: 1.

⁸⁸⁹ **Vieuxville** – H. W. Böhme 1989, S. 401, Abb. 4: 2; A. Koch 1998, Taf. 1: 2.

⁸⁹⁰ **Izenave** – F. Kuchenbuch 1954, S. 28, Abb. 4: 18; H. Kühn 1974, Band 2, Taf. 239: 55,14; H. W. Böhme 1989, S. 401, Abb. 4: 9; A. Koch 1998, S. 21.

Nálezové okolnosti:

Litá bronzová lučikovitá spona typu Groß-Umstadt dvoudílné samostřílové konstrukce z Prahy-Michle, se do Národního muzea v Praze dostala zásluhou J. L. Píče, který ji získal od B. Kohouta (majitele pískovny ležící naproti ulici, v níž byla spona nalezena). Pochází z jednoho ze dvou až tří kostrových hrobů narušených stavbou domu čp. 267 v dnešní ulici U Plynárny⁸⁹¹, ze kterého se B. Kohoutovi podařilo získat a zachránit část kosterních pozůstatků spolu s několika předměty, které byly u kostry uloženy. Nebožtík, pravděpodobně žena⁸⁹², měla prý nápadně „*dlouhou a úzkou*“ lebku⁸⁹³ (s největší pravděpodobností po hunském zvyku uměle deformovanou)⁸⁹⁴. Pohřební výbavu tvořila původně malá, v ruce tvarovaná, keramická nádobka (rozbitá při výkopu), která se však nezachovala⁸⁹⁵, fragmenty bronzové pinzety a dvě spony. J. L. Píč obdržel od pana Kohouta pro muzejní sbírku však pouze dva předměty, a sice rameno z bronzové pinzety⁸⁹⁶ a jednu z údajných dvou spon (Droberjar 2002, 263-264; týž 2005, 834; Kohout 1893, 760; Píč 1892, 646; týž 1893, 157; Svoboda 1965, 261).

Rozbor spony:

Dochovaný exemplář představuje bronzová lučikovitá spona (Obr. 41) s téměř kruhovou, zcela nezdobenou záhlavní destičkou, na jejímž vrcholu je posazen plně plastický, na vnitřní straně mírně zploštělý, kulovitý knoflík. Spona má typický krátký, obloučkovitě klenutý, uprostřed střechovitě hráněný lučík, který na obou stranách zakončuje hranolovitě fasetovaný schůdek. Na lučík nasedá dlouhá, tyčinkovitá, podélně hráněná nožka, která se směrem k patce, tvořené výrazným kulovitým knoflíkem, rozšiřuje. Knoflík patky je ponechán bez výzdoby, pouze jeho boční stěny jsou mírně zkoseny hráněním a stejně jako konce lučíku je i nožka na začátku ozdobena fasetovaným schůdkem. Na vnitřní straně záhlavní destičky bylo přichyceno dlouhé samostřílové

⁸⁹¹ M. Lutovský – L. Smejtek 2005, s. 834.

⁸⁹² Jako ženský pohřeb klasifikoval hrob B. Svoboda (Svoboda 1965, s. 86).

⁸⁹³ Takto lebku popisuje J. L. Píč (Píč 1892, s. 646; týž 1893, 157). B. Kohout hovoří o „*interesantní dolichocefalické lebce*“ (Kohout 1893, s. 760).

⁸⁹⁴ M. Lutovský – L. Smejtek 2005, s. 834.

⁸⁹⁵ B. Kohout 1893, s. 760 (PA XVI).

⁸⁹⁶ J. L. Píč 1892, s. 647-648, Obr. 8; týž 1893, s. 159-160, Obr. 8; týž 1909, s. 39-40, Obr. 19: 8.

NM inv. č. H1-50810 (veřejně přístupná online databáze NM: <http://forum.nm.cz/> pod inv. č. předmětu).

vinutí se 6 ti závitů stočenými na každé straně do dvou trojic propojených mezi sebou dolní tětivou. Osa vinutí je železná a prochází vnitřním otvorem v kolmo přiletované příchytné destičce obloučkovitého tvaru. Její konce jsou uzavřeny nezdobenými válcovitými knoflíky, které spolu s posledním závitem spirály vinutí přesahují krycí plochu záhlavní destičky a vyčnívají zpoza ní ven po stranách (Kohout 1893, 760; Píč 1892, 646; Týž 1893, 157; 161-162; Svoboda 1965, 261). Spirála vinutí ústí tradičně v jehlu zachycenou na spodní straně nožky dnes z části ulomeným, krátkým a poměrně širokým zachycovačem, nasazeným hned od místa rozhraní nožky s lučíkem. Nejbližší analogii má michelský exemplář ve stavbě stříbrné spony z hrobu 8 na pohřebišti Windisch-Oberburg⁸⁹⁷ v SZ Švýcarsku (kanton Aargau). Celková délka spony měří 57,7 mm a je uložena v **Národním muzeu v Praze** pod inv. č. **H1-50809**.

⁸⁹⁷ H. W. Böhme 1989, S. 401, Abb. 4: 8; S. 404: 29; M. Kazanski 1997: S. 311, Fig. 9: B, 7.

7.3.5.3 Praha-Michle (cihelna) – pohřebiště? (rozrušený kostrový hrob)

D 2 / D 3	LOKALITA	Praha-Michle (cihelna)	DÉLKA	59,6 mm	
	NÁLEZ. OKOLNOSTI	pohřebiště ? - rozrušený kostrový hrob	VÁHA	11,5 g	
	TYP	Groß-Umstadt	POČET KNOFLÍKŮ	1 (0+1+0)	
	PROVENIENCE	labskogermánská	VÝŠKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	15,4 mm	
	DATE	2. třetina 5. stol.	ŠÍŘKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	max. - 18,7 mm	
	MATERIÁL	Ag	ŠÍŘKA LUČÍKU	uprostřed - 5,4 mm	
	TECHNOLOGIE	odlévání	ŠÍŘKA NOŽKY	min. - 5,2 mm patka - 6,0 mm	
	VÝZDOBA	rytí, fasetování	ULOŽENO	Národní muzeum v Praze	
	KONSTRUKCE	samostřílová	INV. Č.	H1-50808	
	POČET ZÁVITŮ	7 (4+3)	STAV	chybí knoflík	

	TEXT	OBR.
LITERATURA	Niederle 1918, 5; 7;	Píč 1909, 41, Obr. 20;
	Svoboda 1965, 86; 261;	Niederle 1918, 4, Obr. II:25;
	Droberjar 2002, 263-264; týž 2005a, 834.	Filip 1948, Tab. 23:14;
		Svoboda 1965, Tab. XIX:3; týž 1967, 339, Abb. 2:5;
		Kühn 1974, Band 2, Taf. 238:54,7;
		Pleiner – Rybová 1976, 757, Obr. 228:6;
		Böhme 1989, 401, Abb. 4:12;
		Droberjar 1999, 57, Tab. 29:1; týž 2002, 309, Obr. A; 367, Obr. 2:1; týž 2008, 182, Obr. 103:2.

Nálezové okolnosti:

Stříbrná lučikovitá spona typu Groß-Umstadt s vykrajovanou záhlavní destičkou z Prahy-Michle byla do sbírek NM v Praze zapsána jako dar věnovaný od J. Kubelíka⁸⁹⁸. Tak nás o způsobu nabytí jednoho ze dvou dnes známých exemplářů spon z doby stěhování národů, nalezených na území Prahy-Michle, spravuje, jako prakticky jediný zdroj této informace, autor publikace „Čechy v době stěhování národů“ B. Svoboda (Svoboda 1965, 261). Se stejným údajem se však můžeme setkat také ve veřejně přístupné online databázi NM v Praze⁸⁹⁹. O osobě dárce a cestě, jakou se spona do jeho vlastnictví dostala, však v tištěných pramenech již nejsou k dispozici žádné další zmínky. Spona

⁸⁹⁸ B. Svoboda 1965, s. 261.

⁸⁹⁹ Veřejně přístupná online databáze NM v Praze: <http://forum.nm.cz/> v sekci prehistorie, pod inv. č. předmětu.

bývá často citována a někdy i vyobrazována společně s jinou, avšak bronzovou sponou typu Groß-Umstadt z Prahy-Michle, kterou však pro sbírky Národního muzea v Praze získal, a od majitele michelské pískovny pana B. Kohouta obdržel, J. L. Píč (Píč 1892, s. 646; týž 1893, s. 157). J. L. Píč ani B. Kohout o stříbrné sponě s vykrajovanou záhlavní destičkou, která by byla stejně, jako jimi publikovaná bronzová spona, získána při hloubení základů domu čp. 267 v dnešní ulici U Plynárny, však ve svých pracích nehovoří⁹⁰⁰.

Z jakého místa a z jakého hrobu v Praze-Michli tedy stříbrný exemplář pochází? Zmínku o jeho původu nacházíme pouze v jediném díle, a sice v Píčově třetím svazku Starožitností země české, a to nikoliv přímo v kapitole věnované době stěhování národů, kterou tento velký historik považoval za pouhou „Episodu kostrových hrobů s kulturou merovejskou“⁹⁰¹, nýbrž až v abecedně řazeném seznamu nalezišť kostrových hrobů v jejím závěru⁹⁰². Zde se můžeme dočíst, že spona byla do muzea věnována roku 1874 (tedy o celých 15 let dříve, nežli se tam dostala spona bronzová, kterou J. L. Píčovi věnoval B. Kohout, a jež byla nalezena teprve roku 1889) a dále pak, že byla tato spona „...vykopána z hrobu v tamní cihelně.“ (Píč 1909, 69). O tom, že se jedná o starší sbírkový předmět, nežli je tomu v případě druhé (bronzové) spony z Prahy-Michle, svědčí mimo jiné i staré evidenční označení obou dvou spon, v rámci kterého byla stříbrná spona ve sbírce NM v Praze zaevidována pod pořadovým číslem 848, zatímco původní číslo bronzové spony bylo až 2808⁹⁰³.

S určitostí tak lze o původu stříbrné spony z Prahy-Michle říci pouze to, že se jedná o ojedinělý nález z rozrušeného kostrového hrobu z doby stěhování národů dochovaný bez bližších nálezových okolností, který byl zničen těžbou hlíny v michelské cihelně, jejímž majitelem nebo zaměstnancem (a tedy i nálezcem) byl v té době pravděpodobně dárce spony J. Kubelík.

Zda byl tento hrob součástí skupiny jiných hrobů tvořících společně větší či menší pohřebiště, anebo měl v tehdejší krajině spíše solitérní postavení, nelze dnes již říci.

⁹⁰⁰ J. L. Píč 1892, s. 646; týž 1893, s. 157; 161-162; B. Kohout 1893, 760.

⁹⁰¹ J. L. Píč 1909, s. 33-72.

⁹⁰² J. L. Píč 1909, s. 69.

⁹⁰³ viz pozn. ⁹⁰¹.

Rozbor spony:

Stříbrná lučikovitá spona typu Groß-Umstadt, z blíže neznámého hrobu v Praze-Michli (Obr. 40), má plochou téměř geometricky tvarovanou záhlavní destičku, jejíž po obvodu vykrajovaný tvar připomíná plochu nepravidelného pěti-úhelníku s ven či naopak dovnitř obloukovitě vtaženými stranami. Nejužší místo záhlavní destičky představuje základna posazená u kořene lučíku, odkud se směrem nahoru destička rozšiřuje do podoby kosodélníku. Nejprve dvěma protilehlými, směrem od sebe se rozevírajícími a z boku konkávně vykrojenými stranami, které se v nejširším místě, zhruba v polovině výšky záhlavní destičky, lomí ostře zpět do dvou k sobě ubíhajících, tentokrát konvexně zaoblených stran. Ty se spolu stýkají na vrcholu záhlavní destičky umístěném uprostřed vertikální osy spony, který byl původně zakončen drobným, nedochovaným, plastickým knoflíkem, podobně jako je tomu u téměř identicky tvarované spony typu Groß-Umstadt nalezené na německé lokalitě Alkofen v Bavorsku⁹⁰⁴. Česká spona má však plochu záhlavní destičky ponechánu bez výzdoby, zatímco u spony z Alkofen nacházíme podél okraje obvodovou linii tvořenou z vybíjených teček. Podobnou stavbou jako záhlavní destička disponuje u obou spon i konstrukce lučíku a nožky. Jediným podstatným rozdílem mezi oběma nálezy je druh výzdoby, který je u spony z Alkofen mnohem výraznější a výzdobnější. Obě spony mají typicky krátký, střechovitě hráněný a výrazně obloučkovitě klenutý lučík, který u spony z Prahy-Michle zdobí pouze hluboká rytá linie vedená jako stafáž středem lučíku a trojice krátkých příčných rýh umístěných z obou stran na jeho koncích. Poněkud netradičním způsobem je utvářena charakteristicky dlouhá nožka, která není jako obvykle tyčinkovitá a zakončená plastickou patkou, ale plochá a jazykovitě uzavřená půlobloučkem. Jejím středem prochází nízký, nezdobený, plochý hřbítek. Zbylá plocha nožky podél něj je pak po celém obvodu v mírném sklonu zkosená fasetováním, takže střed jinak ploché nožky vystupuje opticky z plochy ven. Vyhráněná plocha nožky je na obou stranách, jak nahoře, tak dole, přetnuta svazkem čtyř krátkých šikmých rýh, a stejnými 7 mi rýžkami je paprskovitě lemováno i její obloučkovitě zakončení. Na vnitřní straně nožky je hned od místa rozhraní nožky s lučíkem nasazen

⁹⁰⁴ Alkofen – H. Kühn 1974, Band 1, Taf. 1: 4; týž 1974, Band 2, Taf. 238: 54,1; H. W. Böhme 1989, 401, Abb. 4: 13; M. Schulze-Dörrlamm 200, S. 607, Abb. 6: 4. Spona z Alkofen má na rozdíl od jiných exemplářů skupiny spon GÜ a NF-W vstupní otvor zachycovače umístěný na pravé straně nožky, proto ji M. Schulze-Dörrlamm zařadila mezi exempláře vyrobené v římskoprovinciálních dílnách.

krátký, relativně široký, šikmo žlábkovitě vykrojený, zachycovač. Vnitřní plocha záhlavní destičky nese konstrukci vinutí tvořenou spirálou se 7 mi závity a dolní tětivou ústící v jehlu. Spirála samostřílového vinutí je uchycena na železnou osu procházející otvorem v kolmo přiletované, přichytné destičce, jejíž obloučkovitý tvar je kapkovitě vytažen až k vrcholu záhlavní destičky. Právě na tomto výběžku mohl být, dle mínění B. Svobody, původně nasazen dnes již chybějící ozdobný knoflík, který zdobí i vrchol záhlavní destičky stejně tvarované spony z Alkofen (Svoboda 1965, 86; 261). V místě lučíku (zhruba v jedné třetině jeho délky ve směru od nožky k hlavici spony) byla spona (buď recentně při výkopu, nebo již dříve v minulosti) zlomena na 2 kusy, slepené dnes k sobě dohromady⁹⁰⁵. Celková délka spony měří 59,6 mm a je uložena **ve sbírce Národního muzea v Praze** pod inv. číslem **H1-50808**.

⁹⁰⁵ Místo lomu na lučíku nebývá zachyceno na kresbách spony, je však patrné na fotografii uveřejněné v práci B. Svobody z r. 1965 a pravděpodobně jím byla spona poškozena již v době pořízení nepříliš kvalitního snímku, který použil J. L. Pič v r. 1909 ve svých Starožitnostech země české III.

7.3.6 SPONY S NOŽKOU VE TVARU VLAŠTOVČÍHO OCÁSKU

(labskogermánské)

Mapa č. 5

7.3.6.1 Praha-Libeň (Na Košince) – skupina hrobů (ženský kostrový hrob)

D2/D3	LOKALITA	Praha-Libeň (Grabova textilní továrna)	DÉLKA	69,1 mm 58,3 mm	
	NÁLEZ. OKOLNOSTI	pohřebiště? - bohatý ženský kostrový hrob	VÁHA	14,8 g 13,3 g	
	TYP	spona s nožkou zakončenou ve tvaru vlaštovčího ocásku, var. Elstertrebnitz/ Praha-Libeň	POČET KNOFLÍKŮ	3 (1+1+1)	
	PROVENIENCE	labskogermánská	VÝŠKA ZÁHL. DESTIČKY	18,0 mm 18,0 mm	
	DATECE	2. třetina 5. stol.	ŠÍŘKA ZÁHL. DESTIČKY	max. - 23,4 mm 23,4 mm	
	MATERIÁL	Ag+Au	ŠÍŘKA LUČÍČKU	max. - 10,3 mm min. - 8,9 mm max. - 10,3 mm min. - 8,8 mm	
	TECHNOLOGIE	odlévání	ŠÍŘKA NOŽKY	min. - 10,3 mm patka - 18,3 mm min. - 10,3 mm patka - ?	
	VÝZDOBA	vrubořez, přesekávání, rytí + niello	ULOŽENO	Národní muzeum v Praze	
	KONSTRUKCE	samostrýlová	INV. Č.	H1-51097 H1-51098	
	POČET ZÁVITŮ	9 (5+4)	STAV	kompletní chybí část nožky	

	TEXT	OBR.
LITERATURA	Piř 1892, 645-646; týž 1893, 156-157; 162; týž 1909, 42;	Piř 1892, 647-648, Obr. 5; týž 1893, 159-160, Obr. 5; týž 1909, 39-40, Obr. 19:5;
	Niederle 1918, 9;	Niederle 1918, 4, Obr. II: 30;
	Svoboda 1965, 90; 260;	Preidel 1930a, 66, Abb. 74;
	Zeman 1987, 538	Filip 1948, Tab. 23: 32;
	Droberjar 1999, 8; týž 2002, 262; týž 2005a, 830-831; týž 2005b, 112; 140; týž 2008a, 160;	Svoboda 1965, Tab. XXXIII: 2a-2b;
	Tejral 2006, 420;	Kühn 1965, Taf. 83: 20,9; týž 1974, Band 2, Taf. 241: 56,15;
	Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 18; 21.	Pleiner – Rybová 1976, 757, Obr. 228: 5;
		Tejral 1982, 105, Obr. 39: 1; týž 2006, 419, Abb. 92: 17;
		Droberjar 1999, 57, Tab. 29: 15: 1; týž 2002, 262, Obr. vpravo dole; 263, Obr. vlevo nahoře 2a-2b; 309, Obr. 11; 367, Obr. 2: 15 :1; týž 2005b, v barevné obr. příloze mezi str. 192-193, šestá str. vpravo nahoře; týž 2008a, 182, Obr. 103: 9; Příl. 16:3;
		Lutovský – Smejtek a kol. 2005, 830, Obr. vpravo nahoře a vpravo dole; Obr. na hřbetě přebalu knihy;
	Jiřík 2011, 289, Fig. 9.10: 7: 1;	
	Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 21, Obr. vpravo uprostřed.	

Nálezové okolnosti:

Dvojice stříbrných lučkovitých spon s nožkou zakončenou ve tvaru vlaštovčího ocásku byla součástí hrobové výbavy patrně vznešené labskogermánské ženy, jejíž hrob byl

objeven spolu s dalšími třemi kostrovými pohřby na jaře roku 1892 při hloubení základů nového továrního komína v bývalé Grabově textilní továrně v dnešní Praze-Libni⁹⁰⁶. Kostra této ženy byla (jako ještě jedna z koster) pohřbena nezvyklým způsobem v poloze na zádech, avšak s pokrčenými nohama, které byly v zemi uloženy hlouběji než vrchní polovina těla, takže obě kostry vypadaly, jako by byly pochovány vsedě. Tak nás alespoň o nález a poloze koster informuje J. L. Pič na základě zpráv, které obdržel od V. Požáreckého, ředitele továrny, od něhož popis nálezové situace i nálezy z hrobu získal⁹⁰⁷. Inventář hrobu vedle spon tvořily i další stříbrné předměty⁹⁰⁸. Na krku zemřelé původně spočíval stříbrný nákrčník⁹⁰⁹ s konci obtočenými stříbrným drátkem ústícím na jedné straně v očko ze zdvojeného drátu a na druhé v háčkovitý uzávěr s pozlaceným koncem. Druhý kruhový šperk z hrobu představuje masivní stříbrný náramek⁹¹⁰ s otevřenými a kyjovitě rozšířenými konci ozdobenými na vnější straně obdélným polem zvýrazněným zlacením a dvěma trojicemi rytých rýh, který má analogie v bohatě vybavených hrobech alamanských žen v Pomohání. Náramek prý dělníci našli u nohy zemřelé, původně však zřejmě zpodobil její zápěstí, jak podotkl již J. L. Pič: „*dle udání nalezen prý na noze, k čemuž se však rozměry nehodí*“ (J. L. Pič 1892, 645; týž 1893, 157). Stříbrný sortiment doplňuje dvojice úzkých obdélných kování⁹¹¹ zdobených na vrchní straně příčnými a podélnými vrubořezovými liniemi. Dochovaný nálezový celek uzavírá jantarový

⁹⁰⁶ J. L. Pič 1892, 645; týž 1893, 156; B. Svoboda 1965, 260; E. Droberjar 2002, 262; týž 2005, 830; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík a kol. 2015, s. 21.

⁹⁰⁷ J. L. Pič 1892, 645; týž 1893, 156.

⁹⁰⁸ Šperky jsou stříbrné, některé navíc zlacené a zdobené vrubořezem. J. L. Pič uvádí mylně u všech předmětů namísto stříbra jako výrobní materiál bronz (viz Pič 1892, 645-646; týž 1893, 156-157); Nákrčník nejprve coby bronzový a posléze jako stříbrný zmiňuje též B. Svoboda (viz Svoboda 1965, s. 90 – bronz; tamtéž s. 260 – stříbro).

⁹⁰⁹ **nákrčník** – J. L. Pič 1892, s. 647-648, Obr. 1; týž 1893, s. 159-160, Obr. 1; týž 1909, s. 39-40, Obr. 19:1; H. Kühn 1965, S. 197, Abb. 72; B. Svoboda 1965, Tab. XXXIII: 5; R. Pleiner – A. Rybová 1976, 757, Obr. 228: 12; J. Zeman 1987, 538-b; E. Droberjar 2002, s. 263, Obr. 5; M. Lutovský – L. Smejtek a kol. 2005, s. 830, Obr. vpravo dole; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík a kol. 2015, s. 21, Obr. vpravo uprostřed. NM inv. č. H1-51101 (veřejně přístupná online databáze NM: <http://forum.nm.cz/> v sekci prehistorie, pod inv. číslem předmětu).

⁹¹⁰ **náramek** – J. L. Pič 1892, s. 647-648, Obr. 2; týž 1893, s. 159-160, Obr. 2; týž 1909, s. 39-40, Obr. 19: 2; B. Svoboda 1965, Tab. XXXIII: 6; R. Pleiner – A. Rybová 1976, s. 757, Obr. 228: 11; J. Zeman 1987, 538-c, Abb. XIII,7.c; E. Droberjar 1999, s. 57, Tab. 29: 15:2; týž 2002, s. 263, Obr. 6; s. 367, Obr. 2: 15: 2; J. Jiřík 2011, 288, Fig. 9.10: 7: 2; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík a kol. 2015, s. 21, Obr. vpravo uprostřed. NM inv. č. H1-51102 (veřejně přístupná online databáze NM: <http://forum.nm.cz/> v sekci prehistorie, pod inv. číslem předmětu).

⁹¹¹ **kování** – J. L. Pič 1892, s. 647-648, Obr. 4 a 6; týž 1893, s. 159-160, Obr. 4 a 6; týž 1909, s. 39-40, Obr. 19:4 a 6; H. Kühn 1965, S. 197, Abb. 72; B. Svoboda 1965, Tab. XXXIII: 3 a 4; J. Zeman 1987, 538-e; E. Droberjar 1999, s. 57, Tab. 29: 15:1; týž 2002, s. 263, Obr. 6; s. 367, Obr. 2: 15: 2; M. Lutovský – L. Smejtek a kol. 2005, s. 830, Obr. vpravo dole; J. Tejral 2006, s. 419, Abb. 92: 18; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík a kol. 2015, s. 21, Obr. vpravo uprostřed. NM inv. č. H1-51099 a H1-51100 (veřejně přístupná online databáze NM: <http://forum.nm.cz/> v sekci prehistorie, pod inv. číslem předmětů).

korálek⁹¹² plochého diskovitého tvaru. Kromě těchto předmětů byly prý údajně nalezeny ještě „bronzové růžice“ (bližší popis ani počet předmětů nezaznamenány)⁹¹³, které se však nezachovaly (Píč 1892, 646; týž 1893, 156-157; Pleiner-Rybová, 1978, 759; Svoboda 1965, 260; Droberjar 2002, 262; týž In: Lutovský – Smejtek 2005, 830-831; týž 2008, 160; Tejral 2006, 420; Jiřík-Vávra-Šmolíková-Kuchařík 2015, 21).

Rozbor spon:

Dvojice stříbrných, na povrchu zlacených lučkovitých spon z Prahy-Libně (Obr. 42-43) je raným a v České kotlině také jediným zástupcem spon s nožkou zakončenou ve tvaru vlastovčího ocásku [*Fibeln mit Schwalbenschwanz-Endigung*] z období trvání vinařické skupiny a zároveň také jedním z nejstarších příkladů spon z 5. stol. zdobených technikou vrubořezu, jehož aplikace na předmětech z drahých kovů převládla až v mladším stupni doby stěhování národů. Libeňské exempláře reprezentuje jedna kompletně zachovalá a jedna neúplná spona s chybějícím zakončením nožky. Hlavním nositelem výzdoby obou dvou exemplářů se stala plocha záhlavní destičky s nožkou. Obě spony mají polokruhovitou až kruhově utvářenou záhlavní destičku zdobenou po obvodu třemi, spolu s ní současně odlitými, polo-plastickými knoflíky, usazenými po jednom na vrcholu a na pravé a levé straně záhlavní destičky. Knoflíky jsou plně plastické a profilované pouze z vrchní (pohledové) strany, kde je jejich plasticita zvýrazněna odsazením hlavičky a základny pomocí prožlabeného krčku, zatímco z vnitřní strany záhlavní destičky jsou knoflíky jen ploché. Jejich základový prsteneček na vnější straně, posazený na hraně

⁹¹² **jantarový korálek** – J. L. Píč 1892, s. 647-648, Obr. 3; týž 1893, s. 159-160, Obr. 3; týž 1909, s. 39-40, Obr. 19:3; B. Svoboda 1965, Tab. XXXIII: 1; J. Zeman 1987, 538-d; E. Droberjar 2002, s. 263, Obr. 1; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík a kol. 2015, s. 21, Obr. vpravo uprostřed. NM inv. č. H1-51103 (veřejně přístupná online databáze NM: <http://forum.nm.cz/> v sekci prehistorie, pod inv. číslem předmětu).

⁹¹³ V nedávném příspěvku Miloše Hlavy (viz Hlava 2016, s. 333-342), v němž autor popisuje osudy provázející předměty z bohatě vybaveného ženského hrobu z Úherců u Loun a cestu, kterou se dostaly do sbírek NM v Praze, se objevuje také seznam všech závěsků typu Úherce, známých z území Čech před výzkumem pohřebiště v Praze-Zličíně. Osudy těchto závěsků se částečně proplety s osudy sbírek NM v Praze a Muzea hl. města Prahy, během nichž navíc došlo, při uvedení závěsků do literatury, buď k jejich záměně mezi sebou navzájem či k chybnému přisouzení lokality. Jeden zlatý trojlaločnatý závěšek typu Úherce pochází také z polohy Na Košince v Praze-Libni (Píč 1909, s. 69; Droberjar 2005, s. 831; Obr. viz Svoboda 1965, Tab. XLII:2 – zde však s chybnou popisovkou jako Praha-Podbaba, Juliska) a do sbírky Muzea hl. města Prahy se dostal de facto ve stejnou dobu (jen o několik málo měsíců později) jako obsah libeňského hrobu z Grabovy textilní továrny. Protože J. L. Píč při popisu nálezové situace, který obdržel od Václava Požáreckého, uvádí, že hrob údajně obsahoval ještě „nějaké růžice bronzové, ale z těch se nazachovalo ničeho“ (Píč 1892, s. 246; týž 1893, s. 157), a protože i v případě hrobu z Úherců se některé z předmětů do NM v Praze dostaly až s odstupem času a je známa i řada jiných případů, u nichž se původní nálezovou sestavu podařilo doplnit o nové kusy až po několika nebo dokonce i několika desítkách let, vyslovil M. Hlava domněnku, že ony růžice, zmiňované J. L. Píčem, mohly být ve skutečnosti zlaté závěšky (které se zřejmě poztrácely mezi dělníky), z nichž jeden mohl být o něco později dodatečně předán pracovníkům muzea (Hlava 2016, s. 338-339 a pozn. pod čarou č. 2 a 3).

záhlavní destičky, je zdoben jemným přesekáváním. Dominantním prvkem výzdoby obou dvou spon je dekor v podobě dvou zrcadlově převrácených, trojitě stáčených volut, které vyplňují téměř celou plochu záhlavní destičky, od jejíhož středu (postavené zády k sobě) se vinou směrem do stran. Volutový ornament, je provedený technikou vrubořezu a stejnou vrubořezovou linií je olemován i horní okraj záhlavní destičky. Hřbet vnější vrubořezové brázdy je u obou volut přetnut krátkými přesekávanými zářezy. Lučík je tradičně krátký a obloučkovitý, není však plně litý, tyčinkovitý, nýbrž široce plochý, páskový, ve spodu hladký s mírně půlobloučkovitým průřezem. Jeho středem prochází plochý, podélný pás zdobený niellem, jehož osou je ornamentální linie složená z esovitě (tangenciálně) propojovaných kroužků. Lineární spojnice mezi kroužky je z každé strany osazena drobnou vyplňovanou tečkou, které spolu vytvářejí svisle oddělené dvojice. Od středového pásu směrem do stran je plocha lučíku mírně zkosená hráněním. Niellovaný pás prochází jak středem lučíku, tak středem dlouhé, ploché, směrem k patce se rozšiřující nožky, od níž je však na rozhraní nožky s lučíkem oddělen příčnou řadou vodorovně vybíjených teček. Charakteristickým znakem obou dvou spon je (u jednoho z exemplářů dnes ulomená), na konci obloučkovitě rozšířená, mírně rozeklaná nožka, jejíž zakončení je zpodobněno ve formě dvou do stran vyklenutých a uprostřed nožky se stýkajících půlobloučků, které vzdáleně připomínají stylizovaný ptačí (vlaštovčí) ocas. Okraj nožky je po celém obvodu lemován dvěma vrubořezovými liniemi. Vystouplá hrana mezi těmito dvěma prořezávanými brázdami vrubořezu je, podobně jako lem obou dvou spirál na záhlavní destičce, dozdobena jemným příčným přesekáváním. Původně stříbrný povrch spon je na vnější (pohledové) straně překryt zlacením, které vytváří kontrast vůči pásu niellované výzdoby, procházejícímu jako ozdobný stříbrno-černý pruh středem lučíku a nožky. Nezlacené, a tedy čistě stříbrné, zůstaly také knoflíky. Na vnitřní straně spon, ve spodní části záhlavní destičky, je uchyceno stříbrné samostřílové vinutí s 9 ti závyty (5 + 4) a dolní tětivou, jejíž oblouk dosahuje na obou stranách až k okrajům záhlavní destičky. Z pátého vnitřního závytu na levé straně vinutí vybíhá jehla. Konstrukce vinutí je uchycena na železné ose, jejíž konce jsou ukotveny ve dvou, kolmo přiletovaných, obloučkovitých ploténkách a zajištěny železnými nýtky. Jehla přecházející ze spirály vinutí je zachycena v jednoduše přehnutém obdélníkovitém zachycovači umístěném na vnitřní straně nožky hned u místa rozhraní nožky s lučíkem (Pič 1892, 645-646; týž 1893, 156; Svoboda 1965, 260). Celková délka spony dosahuje u celého exempláře 6,9 cm. U

druhého exempláře je dochována pouze část nožky a délka dochovaného fragmentu tak měří jen 5,8 cm. Nožka celého exempláře je dnes přibližně v první horní třetině (od kořene lučíku) recentně rozlomena na 2 kusy slepené zpět dohromady. Libeňským sponám se stavbou i výzdobou nejvíce podobá bronzový postříbřený exemplář nalezený v hrobě 9 na německém pohřebišti v **Elstertrebnitz**⁹¹⁴ (místní část Eulau) nedaleko Lipska v Sasku, v němž byl nalezen i podobný náramek s kyjovitými konci. Ostatní nálezy ze saského hrobu však datují místní sponu i pohřeb až na počátek 6. stol. či do jeho 1/3⁹¹⁵, tedy do mladší (durynské) fáze doby stěhování národů. Libeňský hrob je o fázi starší. Časově lze spony z Prahy-Libně zařadit přibližně do pol. až 2. pol. 5. stol., tedy do vrcholné fáze vinařické skupiny (Svoboda 1965, 90). Nálezy z Prahy-Libně jsou dnes uloženy ve sbírce **Národního muzea v Praze** pod inv. čísl **H1-51097** a **H1-51098**.

7.3.7 TYP MILTENBERG

(labskogermánské)

Mapa č. 5

7.3.7.1 Milčice – depot (detektorový nález)

1 ks (Fe+Au)

* - Sponu nebylo možné fyzicky zdokumentovat.

Nálezové okolnosti:

Na katastru obce Milčice byl roku 2006 soukromým hledačem s detektorem kovů objeven a následně dohledán hromadný nález římských mincí z 1. a 2. stol. rozoraný na poli poblíž silnice vedoucí k Třebestovicím. Původní depot obsahoval nejméně 52 římských denárů (ražby od Nera po Antonia Pia). Součástí nálezů byl i suberátní zlatý solidus západořímského císaře Valentiniána II., který dokládá, že depot mohl být do země ukryt nejdříve ve 2/2 4. stol. Pro jeho dataci do DSN okolo pol. 5. stol. však hovoří nález

⁹¹⁴ **Elstertrebnitz** (hrob 9) – E. Petersen 1939, S. 59, Abb. 84: a; G. Mildemberger 1959, S. 33, Abb. 20: 3; H. Kühn 1974, Band 2, Taf. 241: 56,11; týž 1981, Taf. 27: 171.

⁹¹⁵ H. Kühn 1974, Band 2, S. 609-610.

dvou spon, z nichž jednu představuje labskogermánská bronzová spona typu Miltenberg zdobená zlatou fólií. Protože na místě nálezu nebyly žádné další kovové artefakty nalezeny, lze předpokládat, že mince i spony tvořily společný soubor předmětů. Denáry staršího římského období byly v Germánii zdrojem kvalitního stříbra, které sloužilo jako surovina určená k výrobě šperků (Droberjar 2013, 289).

Rozbor spony:

Popis a vyobrazení neznámé. Uloženo v soukromé sbírce nálezce.

7.3.7.2 Tetín (u sv. Michala) – pohřebiště (kostrový hrob)

D2/D3	LOKALITA	Tetín	DÉLKA	53,0 mm	
	NÁLEZ. OKOLNOSTI	pohřebiště - neoznačený kostrový hrob	VÁHA	6,9 g	
	TYP	Miltenberg	ŠÍŘKA VINUTÍ	?	
	PROVENIENCE	labskogermánská	VÝŠKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	–	
	DATA	2. třetina 5. stol.	ŠÍŘKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	–	
	MATERIÁL	Fe	ŠÍŘKA LUČÍKU	max. - 7,8 mm min. - 3,9 mm	
	TECHNOLOGIE	kování	ŠÍŘKA NOŽKY	uprostřed - 4,7 mm	
	VÝZDOBA	nezdobená	ULOŽENO	Národní muzeum v Praze	
	KONSTRUKCE	samostřilová	INV. Č.	H1-46700	
	POČET ZÁVITŮ	?	STAV	bez konstrukce vinutí	

	TEXT	OBR.
LITERATURA	Axamit 1919, 8; týž 1924, 28;	Axamit 1924, 29, Obr. 5: 2;
	Svoboda 1948, 184; týž 1965, 275;	Svoboda 1948, 182, Obr. 35: 3a, 3b; Tab. XXI: 2a, 2b;
	Droberjar 2002, 336.	Schulze-Dörrlamm 1986, 611, Abb. 17: 3;
		Droberjar 1999, 57, Tab. 29: 13; týž 2002, 309: 3; 367, Obr. 2: 13;
		Jířík 2011, 288, Fig. 9.10: 6;
		Tejral 2015, 344, Abb. 31: 3.

Nálezové okolnosti:

Železná spona typu Miltenberg, nalezená při výzkumu raně středověkého pohřebiště zachyceného v okolí kostela sv. Jana Nepomuckého (dříve sv. Michaela archanděla) v Tetíně, patří k výbavě jednoho ze skupiny chronologicky starších kostrových pohřbů, které Jan Axamit spolu s Břetislavem Jelínkem objevili v poloze u

hřbitova: „asi 10 kroků od márnice na východ nad starou hradní cestou“⁹¹⁶. Nacházela se prý u pravého boku zemřelého a spolu s ní obsahoval hrob ještě jakousi bronzovou záponu (?) v podobě dvou obdélných destiček a lyrovitě tvarovaného obloučku, která se však nedochovala⁹¹⁷. Záponu měla mít kostra položenu v oblasti pánve a plochu destiček zdobily, dle vzpomínky Jana Axamita, příčné linie z vybějených teček (Axamit 1924, 28). Podrobnější informace a popis hrobu se nezachovaly. Spona je dnes v majetku Národního muzea v Praze, kam se (s ostatními předměty z tetínského pohřebiště) dostala ze soukromé sbírky MUDr. Jana Axamita⁹¹⁸.

Rozbor spony:

Dochované torzo spony představuje její kompletní litá část – lučík, nožka a zachycovač bez uzavíracího mechanismu, tj. bez jehly a konstrukce vinutí (Obr. 52). Spona má vysoký, výrazně obloukovitě klenutý lučík páskového průřezu, který se od hlavice směrem k nožce zužuje. V dolní části na něj navazuje dlouhá a úzká, rovně zakončená nožka. Horní část lučíku uzavírá hlavice spony tvořená z užšího proužku vytaženého z konce lučíku a stočeného v páskové očko, kterým kdysi procházela osa dlouhého samostřílového vinutí. Na spodní straně nožky je hned od místa rozhraní nožky s lučíkem nasazen krátký a široký, obdélný, jednoduše přehnutý zachycovač, který vede téměř po celé délce nožky. Již v době nálezů byla spona silně korodovaná a vrstvy koroze ani po konzervaci neumožňují rozpoznat případnou výzdobu, je proto považována spíše za nezdobenou (Svoboda 1948, 184; týž 1965, 275).

B. Svoboda považoval tuto sponu za pozdního zástupce u nás poměrně řídké zastoupené skupiny samostřílových spon s dlouhou úzkou nožkou, která se podle něj, podobně jako ostatní typy samostřílových spon z mladší a pozdní doby římské, vyvinula jako derivát prvků přejatých z litých variant spon s podvázanou nožkou a vojenských typů spon. Do skupiny spon s dlouhou úzkou nožkou, kterou reprezentují především dva exempláře z kostrových hrobů z pozdní doby římské, objevené v Praze-Bubenči (U

⁹¹⁶ Axamit 1924, s. 28.

⁹¹⁷ Břetislav Jelínek považoval její přítomnost v hrobě údajně za intruzi a nezařadil ji proto do své sbírky. Zápona poté zmizela neznámo kam (Axamit 1924, s. 28).

⁹¹⁸ Informace o dárci a způsobu nabytí pochází z online databáze NM v Praze, k nahlédnutí na webových stránkách: <http://forum.nm.cz/> v sekci prehistorie, pod inv. číslem předmětu.

Modré růže)⁹¹⁹, zařadil svého času i skupinu niemberských spon reprezentovanou v Čechách pouze nálezem z lokality Čertova ruka v Českém ráji (Svoboda 1948, 181-184).

M. Schulze (1977) přiřadila nejprve tetínskou sponu k poměrně úzce zastoupené skupině 9) Ix Ca 2b⁹²⁰, kterou charakterizovala pouze dvěma exempláři spon – zdobenou sponou z lokality Saalburg a nezdobenou sponou z Tetína⁹²¹. Výskyt a rozšíření těchto spon vymezila ve své práci do oblastí podél hornogermánského limitu a do Čech s datací do mladší DŘ kolem pol. až $2/2$ 3. stol. n. l. (Schulze 1977, 19). Táž autorka, citovaná již jako Schulze-Dörrlamm (1986), však stejný exemplář spony zařadila mezi jí vyčleněnou skupinu spon, nazvanou jako spony typu Miltenberg a datovanou od pol. do $3/3$ 5. stol., tedy do staršího stupně DSN (Schulze-Dörrlamm 1986, 611, Abb. 17:3).

Jediný, v Čechách z literatury známý, nález spony typu Miltenberg měří na délku 53,0 mm a je uložen ve sbírce **Národního muzea v Praze** pod **inv. č. H1-46700**. Podle časového zařazení M. Schulze-Dörrlamm jde o spínadlo používané zejména **ve $2/3$ 5. stol. n. l.** a patří tedy na přelom starší a mladší fáze vinařické skupiny **ve stupních D2-D3** DSN (Schulze-Dörrlamm 1986, 612).

⁹¹⁹ B. Svoboda 1948, s. 182, Obr. 35: 4a-4b; 5a-5b.

⁹²⁰ M. Schulze 1977, 19, Taf. 2.

⁹²¹ M. Schulze 1977, S. 408, Kat. 1660 – M. Schulze zde cituje B. Svobodu (Svoboda 1948), železný tetínský exemplář, však uvádí jako bronzový.

7.3.8 TYP BULLES-LAURIACUM

(západoevropská germánská forma – franko-alamanské)

Mapa č. 7

7.3.8.1 Praha-Zličín – pohřebiště (hrob 98)

D 2 / D 3 – D 3	LOKALITA	Praha-Zličín	DÉLKA	49,2 mm 50,4 mm	
	NÁLEZ. OKOLNOSTI	pohřebiště - hrob 98	VÁHA	5,5 g 5,6 g	
	TYP	Bulles-Lauriacum	POČET KNOFLÍKŮ	3 (1+1+1)	
	PROVENIENCE	západoevropská (alamancko-francká)	VÝŠKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	8,5 mm 8,5 mm	
	DATA	2. pol. 5. stol.	ŠÍŘKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	max. - 15,4 mm 14,4 mm	
	MATERIÁL	Ag	ŠÍŘKA LUČÍKU	uprostřed - 4,8 mm 4,8 mm	
	TECHNOLOGIE	odlévání	ŠÍŘKA NOŽKY	max. - 11,9 mm 11,5 mm	
	VÝZDOBA	vybíjení	ULOŽENO	Muzeum hl. m. Prahy	
	KONSTRUKCE	samostřilová	INV. Č.	A 547.564 A 547.565	
	POČET ZÁVITŮ	7 (4+3)	STAV	kompletní kompletní	

	TEXT	OBR.
LIT.	Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 160.	Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 159, Obr. vlevo (2. ze shora uprostřed – rekonstrukce výrobního postupu); 160, Obr. nahoře (2. zleva).

Nálezové okolnosti:

Hrob 98 na pohřebišti v Praze-Zličíně patřil dospělé osobě antropologicky určeného pohlaví, podle dochované pohřební výbavy pravděpodobně ženě. I tento hrob byl v minulosti vyloupen. Kromě dvojice stříbrných miniaturních spon typu Bulles-Lauriacum západní (alamanské či francké) provenience obsahoval ještě železnou přezku a náhrdelník složený z drobných černých perliček proložených masivním skleněným korálem ze zeleného a polyedrickým korálkem z modrého kobaltového skla. Další informace a nálezové okolnosti jsou prozatím nedostupné (Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 160).

Rozbor spon:

Dvojice litých, stříbrných, lučkovitých spon z hrobu 98 na pohřebišti v Praze-Zličíně (Obr. 70-71), má polokruhovitou záhlavní destičku se 3 knoflíky a plochou, trojúhelníkovitě tvarovanou nožku. Záhlavní destička spon je podél okraje lemována

jednou řadou jednoduše vybíjených kruhových oček, zatímco její vnitřní plocha je ponechána bez výzdoby. Spony mají krátký, hladký, obloučkovitý lučík trojúhelníkovitého průřezu a nožku v podobě vrcholem dolů převráceného trojúhelníka zakončeného velkou terčovitou patkou. Nožka je, stejně jako záhlavní destička, zdobena podél okraje jednou řadou vybíjených kruhových oček. Výzdoba obou destiček je ale provedena jen nedbale, kolky se mezi sebou často překrývají, někdy jsou dokonce přeražené anebo jsou mezi nimi nepravidelné mezery. Uprostřed patky se u obou spon nachází jeden nakřivo vyražený kroužek. Záhlavní destička je opatřena 3 mi plasticky profilovanými, plášťovými knoflíky, zhotovenými ve formě korálků s bočním rozparkem zakončených ketlovacím nýtkem. Horní knoflík je nasazen na plochem trnu vycházejícím z vrcholu záhlavní destičky, zatímco postranní knoflíky uzavírají konce osy vinutí. U jednoho z exemplářů jsou oba postranní knoflíky ulomeny, ale dochovány⁹²². Všechny tři knoflíky jsou stejně velké i tvarované, dělené na základový prsteneček, prožlabený krček a polokruhovitou hlavičku. Konstrukce vinutí na vnitřní straně spon je samostřílová a fixovaná jednou obloučkovitou ploténkou, přiletovanou kolmo uprostřed dolní části záhlavní destičky, kterou prochází osa vinutí. Spirálu tvoří 7 závitů. Ze 4. vnitřního závitu na levé straně spony vychází jehla zachycená krátkým a úzkým obdélníkovým zachycovačem, jehož strana blíže k lučíku je esovitě vykrojena. Vstupní otvor s lůžkem jehly se u obou exemplářů nachází na levé straně nožky. Spony z hrobu 98 na pohřebišti v Praze-Zličíně patří k malé sérii spon Bulles-Lauriacum zdobených podél okraje záhlavní destičky jen prostou vybíjenou výzdobou. Klasické exempláře této formy jsou masivnější a jejich záhlavní destička s nožkou jsou vyplněny lineárním nebo geometrickým vrubořezovým dekorem. Na rozdíl od nich, mají ale zličínské spony plastické knoflíky, které se u spon typu Bulles-Lauriacum vyskytují převážně jen jako poloplastické, odlité současně se záhlavní destičkou. Exempláře z hrobu 98 jsou dlouhé 4,9 a 5,0 cm a váží 5,5 a 5,6 g. Nachází se **ve sbírkách Muzea hlavního města Prahy pod inv. č. A 547.564 a A 547.565.**

⁹²² Exemplář inv. č. A 547. 564.

7.3.9 TYP ZLIČÍN

(labskogermánské?)

Mapa č. 8

7.3.9.1 Praha-Zličín – pohřebiště (hrob 42)

D2/D3 ?	LOKALITA	Praha-Zličín	DÉLKA	28,6 mm 30,9 mm	
	NÁLEZ. OKOLNOSTI	pohřebiště - hrob 42	VÁHA	2,5 g 2,4g	
	TYP	Zličín	ŠÍŘKA VINUTÍ	5,3 mm 5,6 mm	
	PROVENIENCE	labskogermánská ?	VÝŠKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	–	
	DATE	2. třetina 5. stol. ?	ŠÍŘKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	–	
	MATERIÁL	Au	ŠÍŘKA LUČÍKU	uprostřed - 1,5 mm 1,5 mm	
	TECHNOLOGIE	tažený tepaný drát	ŠÍŘKA NOŽKY	max. - 1,7 mm 1,7 mm	
	VÝZDOBA	pilování	ULOŽENO	Muzeum hl. m. Prahy	
	KONSTRUKCE	jednodílná s horní třetivou	INV. Č.	A 545.613 A 545.619	
	POČET ZÁVITŮ	4 (2+2)	STAV	kompletní chybí část jehly	

	TEXT	OBR.
LIT.	Vávra – Jiřík – Kuchařík – Jarošová – Víšková – Kubálek 2012, 18;	Vávra – Jiřík – Kubálek – Kuchařík 2007, 574, Obr. 4;
	Droberjar 2013, 282-284;	Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 155, Obr. nahoře.
	Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 154-155.	

Nálezové okolnosti:

Hrob 42⁹²³ na pohřebišti v Praze-Zličíně patřil mladé ženě ve věku mezi 24-30 lety. Jako většina zdejších hrobů nešel ani on pozornosti vykradačů hrobů, přesto se v jeho zásypu dochovalo několik zlatých předmětů – dvojice malých zlatých spon typu Zličín a 2 trojlaločnaté, hrozníčkovité závěšky typu Úherce⁹²⁴ sestavené ze 3 dutých polokoulí s perličkovanou obrubou a páskovým ouškem. Závěšky byly patrně součástí náhrdelníku o větším počtu kusů, jehož uzávěr v případě dámy z Úherců tvořily 2 stříbrné esovité háčky. Autoři výzkumu se proto domnívají, že jejich funkci v hrobě 42 mohly suplovat miniaturní zlaté sponky, které jsou na sepnutí oděvu příliš drobné a slabé (Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 152; 154-155).

⁹²³ hrob 42 – J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík a kol. 2015, s. 140, Obr. nahoře.

⁹²⁴ závěšky – E. Droberjar 2013, S. 287, Abb. 5: 1; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík a kol. 2015, s. 152 (první 2 od zdola nahoru).

Rozbor spon:

Dvojice miniaturních jednodílných spon vyrobených z jednoho kusu zlatého drátu (Obr. 45-47). Stejně jako exempláře stejného druhu z hrobu 135, mají i tyto spony krátký půlkruhovitě klenutý lučík a dlouhou úzkou nožku odsazenou od lučíku přibližně v pravém úhlu. Na rozdíl od malých sponek z hrobu 135, jsou tyto exempláře ještě o něco drobnější a méně propracované. Lučík i nožka jsou zhotoveny ze stejně silného drátu kruhového průřezu. Obloučkovité klenutí lučíku je lehce nepravidelné. Nožka obou spon se v místě za zachycovačem začíná zvedat mírně šikmo vzhůru a její konec, v podobě užšího perličkovaného drátku, je spirálovitě stočen směrem nahoru. Spony jsou po vzoru jednodílných spon z DŘ opatřeny krátkým vinutím se 4 závity (2+2) a horní třetivou. Z druhého vnitřního závitu vinutí na levé straně spony vychází jehla zachycená krátkým, ale širokým, obdélníkovitým zachycovačem vytepaným z drátu nožky, který je nasazen od místa rozhraní nožky s lučíkem. Vstupní otvor pro jehlu se u obou exemplářů nachází na levé straně nožky. Lůžko jehly je vytvořeno jednoduchým přehnutím oble vykrojeného konce zachycovače. U jednoho z exemplářů je špička jehly ulomena a její zbylá část je ohnuta. Délka spon je cca 2,9-3,1 cm a váží 2,4 a 2,5 g. Exempláře jsou uloženy **ve sbírkách Muzea hlavního města Prahy pod inv. č. A 545.613 a A 545.619⁹²⁵.**

7.3.9.2 Praha-Zličín – pohřebiště (hrob 135)

D2/D3 ?	LOKALITA	Praha-Zličín	DÉLKA	30,8 mm 32,5 mm	
	NÁLEZ. OKOLNOSTI	pohřebiště - hrob 135	VÁHA	2,4 g 2,4g	
	TYP	Zličín	ŠÍŘKA VINUTÍ	5,0 mm 4,0 mm	
	PROVENIENCE	labskogermánská ?	VÝŠKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	–	
	DATA	2. třetina 5. století n. l. ?	ŠÍŘKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	–	
	MATERIÁL	Au	ŠÍŘKA LUČÍKU	uprostřed - 2,5 mm 2,3 mm	
	TECHNOLOGIE	tažený tepaný drát	ŠÍŘKA NOŽKY	max. - 2,4 mm 2,1 mm	
	VÝZDOBA	pilování	ULOŽENO	Muzeum hl. m. Prahy	
	KONSTRUKCE	jednodílná s horní tětivou	INV. Č.	A 549.701 A 549.702	
	POČET ZÁVITŮ	4 (2+2)	STAV	kompletní kompletní	

	TEXT	OBR.
LIT.	Vávra – Jiřík – Kuchařík – Kubálek 2008, 221;	Vávra – Jiřík – Kuchařík – Kubálek 2008, 221, Obr. 11;
	Vávra – Jiřík – Kuchařík – Jarošová – Víšková – Kubálek 2012, 18;	Vávra – Jiřík – Kuchařík – Jarošová – Víšková – Kubálek 2012, 12, Fig. 11;
	Droberjar 2013, 282-284;	Droberjar 2013, 284, Abb. 3: 1-2;
	Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 147; 154-155.	Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 157, Obr. nahoře.

Nálezové okolnosti:

Hrob 135 na pohřebišti v Praze-Zličíně, byl jedním z mála nevykradených hrobů v rámci pohřebiště. Pozornosti vykradačů unikl pravděpodobně proto, že se nacházel v superpozici s jiným, méně zahloubeným hrobem, ležícím částečně nad ním⁹²⁶. Autory výzkumu začal být brzy přezdíván hrobem „zlatého dítěte“. Dětský pohřeb v dřevěné rakvi byl orientován jako ostatní hroby na pohřebišti podélnou osou ve směru Z-V, na rozdíl od nich byla ale hlavička dítěte uložena atypicky směrem k východu, přičemž z celé kostřičky se dochovaly pouze zuby. Pohřeb obsahoval celkem 10 zlatých předmětů – 2 spony typu Zličín, 5 korálků vinutých ze zlatého drátu, 1 prsten a 2 obuvní přezky. Kromě nich obsahoval hrob ještě 1 velký jantarový korál a několik menších skleněných korálků. Všechny předměty se dochovaly v původní poloze. Korálky z vinutého drátu a skleněné perličky tvořily šijový náhrdelník, jantarový korál byl uložen v oblasti pánve či stehů, spony spočívaly na levé straně boku a obuvní přezky na místě chodidel. Pouze

⁹²⁶ J. Vávra – J. Jiřík – M. Kuchařík – I. Jarošová – M. Víšková – P. Kubálek 2012, p. 8, Fig. 9; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík a kol. 2015, s. 147, Obr. vlevo nahoře.

prsten byl nalezen až na plavící lince při proplavování materiálu z výplně rakve (Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 147; 154-155; Vávra – Jiřík – Kuchařík – Kubálek 2008, 221).

Rozbor spon:

Dvojice miniaturních jednodílných spon vyrobených z jednoho kusu zlatého drátu (Obr. 48-49) má po vzoru lučikovitých spon krátký půlkruhovitě klenutý lučík a dlouhou úzkou nožku nasazenou v pravém úhlu. Lučík je širší než nožka a má půlkruhovitý průřez. Nožka spon je vyrobena z okrouhlého drátu, který je zhruba z $\frac{1}{2}$ upraven hráněním a na vnější straně ozdoben příčným žebrováním v podobě jemně vypilovaných zoubků. Tato část nožky se od lučíku směrem k patce trojúhelníkovitě zužuje. Přibližně v polovině délky nožky se její zbylá část mění do podoby oblého perličkovaného drátku, který se na konci zvedá směrem nahoru a stáčí do spirálky. Spony jsou opatřeny krátkým vinutím se 4 závity (2+2) a horní třetivou. Z druhého vnitřního závitu na levé straně spony vychází dlouhá jehla zachycená pravoúhlým obdélníkovým zachycovačem vytaženým a vytepaným ze spodní strany nožky. Zachycovač je tradičně umístěn u místa rozhraní nožky s lučíkem a jeho vstupní strana se u obou kusů nachází na levé straně nožky. Lůžko jehly je vytvořeno přehnutím oble vykrojeného konce zachycovače. Délka spon je přibližně 3,1-3,3 cm a každá z nich váží 2,4 g. Exempláře jsou uloženy **ve sbírkách Muzea hlavního města Prahy pod inv. č. A 549.701 a A 549.702.**

7.4 SPONY STUPNĚ D3 – E1

7.4.1 TYP KREFELD

(labskogermánské)

Mapa č. 6

7.4.1.1 Praha-Kobylisy – pohřebiště (hrob IV)

D3 – E1	LOKALITA	Praha-Kobylisy	DÉLKA	60,9 mm	
	NÁLEZ. OKOLNOSTI	pohřebiště - hrob IV	VÁHA	10,4 g	
	TYP	Krefeld	POČET KNOFLÍKŮ	3 (1+1+1)	
	PROVENIENCE	labskogermánská	VÝŠKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	13,4 mm	
	DATAČE	2. pol. 5. stol.	ŠÍŘKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	max. - 20,5 mm	
	MATERIÁL	Ag+Au	ŠÍŘKA LUČÍKU	uprostřed - 8,0 mm	
	TECHNOLOGIE	odlévání	ŠÍŘKA NOŽKY	uprostřed - 7,8 mm patka - 10,0 mm	
	VÝZDOBA	vrubořez, vybijení, rytí + niello	ULOŽENO	Národní muzeum v Praze	
	KONSTRUKCE	samostřilová	INV. Č.	H1-43986	
	POČET ZÁVITŮ	9 (5+4)	STAV	chybí jehla (rozlámaná, slepená)	

	TEXT	OBR.
LITERATURA	Svoboda 1939, 159; 163; 167-173; týž 1965, 90; 269;	Svoboda 1939, 169, Obr. 7; týž 1965, Tab. XXVII:4;
	Zeman 1987, 537;	Reinerth 1940, Band II., Taf. 263:1;
	Droberjar 2002, 261; týž 2005a, 829;	Filip 1949, 119, Obr. 89 (vpravo dole);
	Tejral 2006, 429.	Kühn 1974, Band 2, Taf. 284:22,104;
		Zeman 1987, 536, Abb. XIII,5.b;
		Tejral 2006, 419, Abb. 92:16.

Nálezové okolnosti:

Hrob IV⁹²⁷ na pohřebišti v Praze-Kobylisích byl, jako i řada jiných hrobů z tohoto období, vyloupen vykradačů hrobů. V hrobové jámě hluboké 190 cm o rozměru 245x50 cm, která byla orientována ve směru Z–V, byla objevena pouze hromada zpřeházených kostí, které byly nahrnuty v zásypu u pravé stěny hrobu zhruba 30 cm nad jeho dnem. Z celého skeletu zůstala v původní poloze umístěna jen lebka s uvolněnou dolní čelistí.

⁹²⁷ B. Svoboda 1939, s. 165, Obr. 4.

Z hrobové výbavy na dně hrobu zůstaly zachovány pouze 4 předměty – stříbrná zlacená spona, křesací kamínek⁹²⁸, stříbrný korálek⁹²⁹ a skleněný pohár s hrotitým dnem⁹³⁰. Zatímco spona zůstala zachována ukrytá pod dolní čelistí, korálek z vinutého stříbrného drátu, který byl patrně součástí náhrdelníku, se lupičům zřejmě vysmekl z přetržené šňůry a zakutálel se do hromádky kostí, kde zůstal ležet pod pánevním dnem. Kamínek, pohozený v blízkosti lebky, byl původně součástí křesací soupravy umístované zpravidla ve váčku zavěšovaném u opasku. Kromě spony zůstal na původním místě ležet i na boku položený skleněný pohár vyrobený ze žluto-zeleného skla, uložený u stěny v zásypu hrobu za hlavou nebožtíka. Pohár byl zřejmě již v době loupeže poškozen mírně uraženým dnem a pro lupiče se tak stal bezcenným (Svoboda 1939, 159; 163; týž 1965, 259). Jedná se o import ze sklářských dílen v Porýní, kde byly tyto elegantní kónické tvary napodobující zvířecí roh vyráběny po celé 5. a část 6. stol. Pohár z Kobylis, zdobený štíhlými, vysokými, obloukovitými nálepy a horizontální vláknotou šroubovicí se řadí k typu Kempston a je stejně jako spona datován do konce 5. či na poč. 6. stol. (Svoboda 1939, 185-186; týž 1965, 259; Droberjar 1999, 8; Tejral 2006, 420; Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík 2015, 187). **Nálezy z hrobu IV jsou uloženy ve sbírce Národního muzea v Praze pod inv. č. H1-43985 – H1-43987.**

Rozbor spony:

Litá, stříbrná, na povrchu zlacená, lučikovitá spona typu Krefeld z Prahy-Kobylis (Obr. 68) má typickou polokruhovitou záhlavní destičku se třemi knoflíky a lineárním vrubořezovým dekorem. Knoflíky jsou stejně jako u spony z Libně plastické pouze z vrchní (pohledové strany), zatímco celá vnitřní strana spony včetně knoflíků je plochá. Na rozdíl od exempláře z Vinařic jsou všechny tři knoflíky pevnou součástí záhlavní

⁹²⁸ **křesací kamínek** – B. Svoboda 1939, s. 159; 190; týž 1965, s. 259; křesací kamínek z hrobu IV není ve sbírce NM v Praze evidován pod inv. č., v publikovaných pracích B. Svobody je jako součást hrobové výbavy uveden bez vyobrazení.

⁹²⁹ **stříbrný korálek** – B. Svoboda 1939, s. 187-188; Tab. IX: 5; týž 1965, s. 259; Tab. XXVI: 3; NM inv. č. H1-43987 (veřejně přístupná online databáze NM: <http://forum.nm.cz/> v sekci prehistorie, pod inv. číslem předmětu).

⁹³⁰ **pohár s hrotitým dnem** – B. Svoboda 1939, s. 185-186, Tab. XI (zde uveden s chybnou popiskou a inv. č. jako hliněný džbán); týž 1965, Tab. XXVII: 6; Filip 1949, s. 123, Obr. 95; Pleiner – Rybová 1978, s. 760, Obr. 230: 3; Zeman 1987, S. 636, Abb. XIII,5.b; Droberjar 2002, s. 262, Obr. 1; týž 2005b, obr. příloha mezi str. 192-193, šestá str. vpravo dole; týž 2008a, s. 188, Obr. 109:7; Příl. 15:6; Tejral 2006, S. 419, Abb. 92:24; Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík 2015, 187 (vlevo nahoře); NM inv. č. H1-43985 (veřejně přístupná online databáze NM: <http://forum.nm.cz/> v sekci prehistorie, pod inv. číslem předmětu).

destičky, podél jejíhož obvodu byly rozmístěny obvyklým křížovým způsobem (2 po stranách, 1 na vrcholu). Na vnější straně jsou tvořeny prstencovitou základnou s polokulovitou hlavičkou, oddělenými od sebe ostře prožlabeným krčkem. Plocha záhlavní destičky je zdobena jednoduchou, ale výraznou, lineární vrubořezovou výzdobou. Celé její pole je vyplněno 11 ti hlubokými, svisle provedenými klínovými zářezy, kladenými vedle sebe tak, že mezi dvěma sousedními brázdami vrubořezu vystupuje stejně široké, střechovitě hraněné žebro. Z 10 ti žeber je pak první, třetí a páté z každé strany ozdobeno příčným přesekáváním. Hladkým střechovitým žebrem je kolem dokola orámována také celá plocha záhlavní destičky. Krátký, široký, páskový lučík se stejně širokou, dlouhou nožkou jsou po stranách šikmo seříznuty a jejich středem prochází plochý pás s rytou niellovanou výzdobou provedenou, stejně jako u spony z Libně, pseudo-pletencovým motivem v podobě esovitě spojovaných kroužků. Jediným mezníkem mezi nožkou a lučíkem je na přechodu k nožce umístěné, hladké, příčné žebírko. Nožka i lučík mají díky hranění lichoběžníkovitý průřez. Zatímco lučík má ale obě šikmo seříznuté plochy hladké, nožka je po celé délce až k patce zdobena na každé straně 5 ti šikmo vedenými čarami složenými z 6 ti jemně vybíjených teček. Stejným, ale navíc přesekávaným žebrem, jaké odděluje nožku od lučíku, je zvýrazněn také přechod mezi nožkou a patkou v podobě protáhlé, na konci zašpičatělé, stylizované zvířecí hlavičky. Její obličejová část má šikmo seříznuté lící partie, z kterých vystupuje jen čelo a úzká nosní linie. Čelo je podobně jako nožka zdobeno dvěma dvojicemi vstříčných čar složených z vybíjených teček, které se uprostřed čela stýkají na svisle tečkované ose procházející středem nosu. V obou tvářích je hlubokým šikmým zářezem zpodobněno úzké šterbinovité oko. Obličejová partie patky je od čenichu po úroveň očí lemována jakýmsi střechovitě hraněným, příčně přesekávaným švem, který B. Svoboda nazývá jako „podbradník“ (Svoboda 1939, 168). Celý vnější povrch spony z Kobyliš je pokryt silnou vrstvou zlacení, které kontrastuje s černo-stříbrným středovým pásem niella a ve stříbrě ponechanými knoflíky na záhlavní destičce, které měly zlaceny pouze základový prsteneček. Na vnitřní straně spony je přichycena konstrukce vinutí s 9 ti závitů (5+4) a dolní samostřílovou třetivou. Z 5. závitu na levé straně nožky vybíhala kdysi, dnes u závitu ulomená, jehla. Spona má na vnitřní straně nožky, hned od místa rozhraní nožky s lučíkem, umístěn úzký a relativně vysoký, obdélníkovitý zachycovač, jehož funkční strana (lůžko jehly), orientovaná na levou stranu nožky, je dnes ulomena.

Přesnou analogii ke kobyliškému exempláři nemáme, pouze k jeho dílčím výzdobným a tvarovým prvkům u jiných typů spon, které podrobně popsal již B. Svoboda.

Nejvýraznější na sponě je její jednoduchá, hluboká, vrubořezová výzdoba v podobě svislých, vedle sebe řazených linií. Tento druh výzdoby není u spon typu Krefeld, které bývají zdobeny většinou volutovitým a úponkovitým dekorem, příliš častá. Analogii najdeme až u mladších exemplářů z 6. stol., zejména u lučikovitých spon s polokruhovitou záhlavní destičkou s pěti knoflíky a rovnou nebo lehce trapézovitou nožkou typu Pleidelsheim. Středový pás vyplněný oblíbeným, z provinciálního prostředí převzatým, motivem esovitě spojovaných kroužků inkrustovaných niellem, má u nás paralelu v páru spon z Prahy-Libně a nověji se objevuje také na lučíku dvojice spon typu Breitenfurt (Pritzler-Perdöhl?) z hrobu 162 na pohřebišti v Praze-Zličíně. Zajímavým prvkem je podle B. Svobody úzký rámeček – jakýsi plastický šev lemující spodek patky (od nosu zhruba po úroveň očí zoomorfí hlavičky), který B. Svoboda označil jako „podbradník“ a s kterým se u některých spon setkáváme jak v hladké, tak v přesekávané podobě (např. spona ze Sindelfingen⁹³¹, Lkr. Böblingen, spolková země Bádensko-Württemberg). Velmi podobně zakončenou nožku má stříbrná pozlacená spona typu Krefeld objevená v hrobě 12 na pohřebišti z DSN v Šaraticích na Moravě (okr. Vyškov)⁹³², jejíž patka, v podobě silně stylizované zvířecí hlavičky, má oválný, dole zašpičatělý tvar. Obličejová partie je, podobně jako u spony z Kobylis, rozvržena středovou lištou ve tvaru písmene -T-. Oči tvoří dva úzké šterbinovité zářezy a obrys patky je rovněž lemován v tomto případě jen hladce ponechaným švem (Tejral 1982, 106-107). Dle B. Svobody mohl být tento jev, objevující se jen u některých spon, ovlivněn severským typem spon s obdélníkovitou záhlavní destičkou (Svoboda 1939, 170-171). Exemplář z Prahy-Kobylis je podle B. Svobody kombinací starých vzorů (polokruhovitá záhlavní destička se 3 mi knoflíky, patka s jednoduše naznačenou zvířecí hlavičkou) s novými výzdobnými technikami (tečkování, přesekávání žeber a hřbetů vrubořezu). Proto usuzuje, že se jednalo o domácí labskogermánský výrobek určený širokým vrstvám

⁹³¹ **Sindelfingen** – H. Kühn 1965, Taf. 61: 1,9; týž 1974, Band 2, Taf. 239: 1,8.

⁹³² **Šaratice** (hrob 12) – Č. Staňa 1956, s. 66, Obr. 42 (vpravo); J. Tejral 1982, s. 107, Obr. 40: 3; Tab. XX: 5; týž 1987, In: Menghin – Springer – Wamers, S. 378, Abb. VIII, 28.h; E. Droberjar 2002, s. 324, Obr. 5 (dole uprostřed).

společnosti, a tedy spíše o inovovaný, avšak konzervativní lidový šperk, který je zastoupen na poměrně rozsáhlém geografickém prostoru sahajícím od JZ Německa až po střední Porýní, odkud se zřejmě přes Sasko mohl dostat až do Čech (Svoboda 1939, 172). J. Tejral spatřuje v konstrukci nožky příbuzného exempláře z Šaratic rovněž vliv západoevropských spínadel nacházených na fransko-alamanském území (Tejral 1982, 107). B. Svoboda zařadil sponu z Prahy-Kobylis nejprve do časového rámce od konce 5. po 1. pol. 6. stol. n. l. (Svoboda 1939, 172). Ve své mladší práci ji datoval o něco úžeji na konec 5. stol. (Svoboda 1965, 90). Do poslední třetiny 5. stol. či k horizontu okolo roku 500 n. l. datuje obdobný exemplář z hrobu 12 v Šaraticích i J. Tejral, který sponu z Prahy-Kobylis vyskytující se spolu s pohárem typu Kempston řadí do 2. pol. 5. stol. n. l. (Tejral 1982, 108; týž 2006, 420)

Spona typu Krefeld z Prahy-Kobylis je uložena ve sbírce Národního muzea v Praze pod inv. č. H1-43986 a patří do závěrečné fáze vinařické skupiny, ve stupni D3 či na samý poč. stupně E1 doby stěhování národů v Čechách.

7.4.1.2 7.4.1.2 Praha-Zličín – pohřebiště (hrob 144)

D3 – E1	LOKALITA	Praha-Zličín	DÉLKA	56,2 mm	
	NÁLEZ. OKOLNOSTI	pohřebiště - hrob 144	VÁHA	9,1 g	
	TYP	Krefeld	POČET KNOFLÍKŮ	3 (1+1+1)	
	PROVENIENCE	labskogermánská	VÝŠKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	15,4 mm	
	DATACE	přelom 5. a 6. stol.	ŠÍŘKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	max. - 18,1 mm	
	MATERIÁL	Ag+Au	ŠÍŘKA LUČÍKU	uprostřed - 7,9 mm	
	TECHNOLOGIE	odlévání	ŠÍŘKA NOŽKY	max. - 7,8 mm	
	VÝZDOBA	vrubořez, vybijení, rytí + niello	ULOŽENO	Muzeum hl. m. Prahy	
	KONSTRUKCE	samostřilová	INV. Č.	A 549.792	
	POČET ZÁVITŮ	5 (3+2)	STAV	kompletní	

	TEXT	OBR.
LIT.	Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 161.	Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 160, Obr. nahoře (3. zleva).

Nálezové okolnosti:

Hrob 144 na pohřebišti v Praze-Zličíně patřil zhruba 5ti letému dítěti, pravděpodobně chlapci. Kromě 1 stříbrné pozlacené spony typu Krefeld se v jeho výplni

po vykradení dochovala také elegantní skleněná láhev na nízké prstencovité nožce zdobená na podhrdlí šroubovitě stáčenou skelnou nití a na těle šikmou kanelurou⁹³³ uložená do výklenku za hlavou zemřelého. Podle autorů výzkumu se jedná patrně o výrobek římskoprovinciálních dílen v Porýní s nejbližší tvarovou analogií zaznamenanou na pohřebišti germánské elity v Bräunlingenu (Lkr. Schwarzwald-Baar-Kreis) v Bádensku-Württembersku. Bližší informace o nálezových okolnostech zatím nejsou dostupné (Jiřík – Vávra 2008, 525; Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 161; 199; Vávra – Jiřík – Kuchařík – Jarošová – Víšková – Kubálek 2012, 17).

Rozbor spony:

Stříbrná zlacená lučíkovitá spona typu Krefeld z hrobu 144 na pohřebišti v Praze-Zličíně (Obr. 66) má nepravidelnou polokruhovitou záhlavní destičku „cibulovitého“ oble rombického tvaru se 3mi poloplastickými knoflíky a rovnou, rovnoměrně širokou nožku s oblou, na konci zahrocenou patkou. Záhlavní destička je zdobena spirálovitým vrubořezovým dekorem v podobě dvou zrcadlově převrácených, tzv. zavěšovaných volut vedených podél stran záhlavní destičky od vrcholu směrem dolů, kde jsou jejich konce svinuty směrem k sobě a vytváří tak motiv srdce. Střed záhlavní destičky je osově rozpůlen svislou vrubořezovou brázdou. Vnější linie vrubořezu jsou zdobeny dvojicemi vybíjených bodů. Spona má krátký, masivní obloučkovitý lučík lehce střežovitěho průřezu. Vnější strany lučíku jsou mírně zkoseny hráněním a jeho středem prochází široký plochý hřbítek zdobený 2ma řadami vybíjených kosočtvercových důlků vyplňovaných niellem. Rovná, stejně široká, nožka s obloučkovitým průřezem je zdobena příčným žebrováním napodobujícím drátové vázání v podobě 3 dvojic úzkých žeber oddělených hlubokou rýhou a zdobených po stranách řadou vybíjených bodů. Plochá podkovovitá patka má tvar na konci zahroceného písmene –U–. Je lemována vnitřní vrubořezovou linií dozdobenou rovněž dvěma řadami vybíjených teček. Tři velké poloplastické knoflíky byly odlity současně se záhlavní destičkou a jsou její pevnou součástí. Plasticky profilované jsou pouze z vnější pohledové strany, kde jsou členěny na

⁹³³ láhev – J. Jiřík – J. Vávra 2008, s. 524, Obr. 12; s. 525, Obr. 13 (vlevo); J. Vávra – J. Jiřík – M. Kuchařík – P. Kubálek 2008, s. 219, Obr. 10; J. Vávra – J. Jiřík – M. Kuchařík – I. Jarošová – M. Víšková – P. Kubálek 2012, p. 9, Fig. 10; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík a kol. 2015, s. 121, Obr. vlevo (2. od spodu); s. 127, Obr. vpravo nahoře; s. 147, Obr. vlevo dole; s. 199, Obr. vlevo nahoře; s. 200, Obr. dole (výběr skleněných nádob z Prahy-Zličína – uprostřed 2. zleva).

základový prstenec oddělený hlubokou rýhou od prožlabeného krčku s velkou polokulovitou hlavičkou, zatímco jejich spodní strana je plochá. Knoflík na vrcholu záhlavní destičky je o něco větší, než knoflíky po stranách. Samostřílové vinutí na vnitřní straně spony je uchyceno ve dvou obloučkovitých perforovaných ploténkách, přiletovaných kolmo k dolní části záhlavní destičky. Konce osy vinutí byly na druhé straně plotének jen jednoduše zahnuty. Spirálu vinutí tvoří 5 závitů (3+2), přičemž ze 3. vnitřního závitu na levé straně spony vychází jehla zachycená krátkým obdélníkovitým zachycovačem, který je nasazen u místa rozhraní nožky s lučíkem. Vstupní otvor s lůžkem jehly se nachází na levé straně nožky. Exemplář z Prahy-Zličína má přesnou analogii v dnes nezvěstné sponě z Mohuče⁹³⁴ a v exempláři z Andernachu⁹³⁵ v JZ Německu (oboje spolková země Porýní-Falc). Vzhledem k podobnosti všech tří spon je velmi pravděpodobné, že pocházejí ze stejného dílenského okruhu kdesi v oblasti Porýní a mohly být dokonce vyrobeny stejnou rukou. Spona z hrobu 144 patří k pozdním variantám spon typu Krefeld z konce 5. až 1/2 6. stol. a je jednou z nejmladších forem na zličínském pohřebišti. Chronologicky tak patří již do následující durynské fáze DSN v Čechách ve stupni E1. Exemplář z Prahy-Zličína měří 5,6 cm, váží 9,1 g a je uložen ve sbírkách Muzea hlavního města Prahy pod inv. č. A 549.792.

⁹³⁴ Mainz – H. Kühn 1965, S. 78, Nr. 16; Taf. 61: 1,16; týž 1974, Band 2, Taf. 239: 1,5.

⁹³⁵ Andernach – H. Kühn 1965, S. 79, Nr. 23; Taf. 61: 1,23; týž 1974, Band 2, Taf. 239: 1,12.

7.4.1.3 Praha-Zličín – pohřebiště (hrob 151)

D 3	LOKALITA	Praha-Zličín	DÉLKA	53,7 mm 55,3 mm	
	NÁLEZ. OKOLNOSTI	pohřebiště - hrob 151	VÁHA	16,8 g 17,8 g	
	TYP	Krefeld	POČET KNOFLÍKŮ	3 (1+1+1)	
	PROVENIENCE	labskogermánská	VÝŠKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	10,2 mm 10,5 mm	
	DATACE	2. pol. 5. stol.	ŠÍŘKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	max. - 14,8 mm 14,8 mm	
	MATERIÁL	Ag+Au	ŠÍŘKA LUČÍKU	uprostřed - 7,3 mm 7,3 mm	
	TECHNOLOGIE	odlévání	ŠÍŘKA NOŽKY	5,9 mm 5,9 mm	
	VÝZDOBA	vrubořez, přesekávání, rytí + niello	ULOŽENO	Muzeum hl. m. Prahy	
	KONSTRUKCE	samostřílová	INV. Č.	A 549.982 A 549.985	
	POČET ZÁVITŮ	6 (3+3)	STAV	chybí 1 knoflík kompletní	

	TEXT	OBR.
LIT.	Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 161.	Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 161, Obr. nahoře (1. zprava)

Nálezové okolnosti:

Hrob 151 na pohřebišti v Praze-Zličíně patřil podle antropologického určení zralé ženě ve věku 40-50 let. Kromě páru stříbrných pozlacených spon typu Krefeld se o tomto hrobu v literatuře zatím žádné další informace neobjevily (Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 161).

Rozbor spon:

Dvojice litých, stříbrných, lučikovitých spon typu Krefeld z hrobu 151 na pohřebišti v Praze-Zličíně (Obr. 64-65) má polokruhovitou záhlavní destičku se 3 celoplastickými knoflíky, delší obloučkovitě klenutý lučík a zhruba stejně dlouhou rovnoměrně širokou nožku zakončenou stylizovanou zvířecí hlavičkou. Záhlavní destička spon je zdobena dvojicí vrubořezových volutek vedených z dolních rohů nejprve směrem k sobě a poté vinutých od sebe do stran. Doplnkový ornament tvoří v každém z rohů 1 třístěnný vrubořezový trojúhelníček. Obvod záhlavní destičky rámuje plastická lišta zdobená přesekáváním. Spony mají zespodu plochý, zvenku vydutý lučík obloučkovitého průřezu, který se ve směru od shora dolů nepatrně zužuje a po celé délce je zdoben housenkovitým žebrováním v podobě 3 dvojic jemně přesekávaných žeber proložených dvěma mezerami. Příčné přesekávání imituje starší výzdobné aplikace z perličkovaného

drátku. Pět žebry je zdoben i dřík dlouhé, rovnoměrně široké nožky. Přesekávané je u ní ale pouze žebro oddělující nožku od patky, ostatní 4 žebra jsou ponechána hladká. Nožku zakončuje podlouhlá, nepravidelně oválná patka stylizovaná do tvaru zvířecí hlavičky se zúženým čenichem, která se zobákovitě ohýbá směrem dolů. Obličejovou partii tvoří na čele dvě klínovitě ryté linie vyplňované niellem a dvě velké, ven vyboulené, okrouhlé oči, mezi kterými vystupuje podélný čenich. Záhavní destička byla osazena 3mi velkými ozdobně profilovanými knoflíky. Vrcholový knoflík, tvořený baňatým tělem, kónickým, lehce prožlabeným krčkem a polokulovitou hlavičkou, je pevnou součástí záhavní destičky. Zbylé dva knoflíky stejného tvaru byly sekundárně přichyceny na konce osy vinutí. Na rozdíl od vrcholového knoflíku jsou navíc opatřeny tenkým základovým prstencem a uvnitř byly duté. U jednoho z exemplářů jsou oba postranní knoflíky ulomeny a 1 z nich chybí⁹³⁶. Na vnitřní straně spony je kompletně zachováno celé samostřílové vinutí s dolní třetivou, tvořené spirálou se 6 závity (3+3) a železnou osou uchycenou ve dvou masivních obloučkovitých ploténkách vystupujících z obvodového rámečku záhavní destičky. Ze třetího vnitřního závitu na levé straně spony vybíhá jehla zachycená velkým, obdélníkovitým zachycovačem, nasazeným u místa rozhraní nožky s lučíkem, jehož vstupní otvor se u obou exemplářů nachází na levé straně. Nejbližší tvarovou analogii k těmto sponám představuje dvojice stříbrných pozlacených spon z **Balgstädtu**⁹³⁷ (Lkr. Burgenlandkreis) ve spolkové zemi Sasko-Anhaltsko, které jsou řazeny k jednomu z nejstarších exemplářů spon typu Krefeld a datovány do pol. či rané 2/2 5. stol. Jejich žebrování je ještě doprovázeno pravými perličkovanými drátky a knoflíky na záhavní destičce jsou stejně jako patka vyhotoveny v podobě stylizovaných zvířecích hlaviček. Jinak jsou ale se zličínskými sponami téměř identické. Exempláře z hrobu 151 na pohřebišti v Praze-Zličíně jsou řazeny do 2/2 5. stol. n. l. a v rámci chronologie vinařické skupiny patří do její závěrečné fáze **ve stupni D3**. Spony jsou dlouhé 5,4 a 5,5 cm a váží 16,8⁹³⁸ a 17,8 g. Nachází se **ve sbírkách Muzea hlavního města Prahy pod inv. č. A 549.982 a A 549.985**.

⁹³⁶ Exemplář inv. č. A 549.982 bez 1 postranního knoflíku.

⁹³⁷ **Balgstädt** – B. Schmidt 1961, S. Taf. 32: c; týž 1976, S. 378, Taf. 190: 1; H. Kühn 1965, S. 74, Nr. 2; Taf. 61: 1,2; týž 1974, Band 2, Taf. 239: 1,14.

⁹³⁸ Exemplář inv. č. A 549.982 bez 1 postranního knoflíku.

7.4.1.4 Vinařice (Landova cihelna) – pohřebiště (rozrušený kostrový hrob)

D3 – E1	LOKALITA	Vinařice (Landova cihelna)	DÉLKA	46,6 mm	
	NÁLEZ. OKOLNOSTI	pohřebiště - rozrušený kostrový hrob	VÁHA	8,5 g	
	TYP	Krefeld	POČET KNOFLÍKŮ	3 (1+1+1)	
	PROVENIENCE	labskogermánská	VÝŠKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	10,1 mm	
	DATE	2. pol. 5. stol.	ŠÍŘKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	max. - 16,9 mm	
	MATERIÁL	Cu/Br+Ag+Au	ŠÍŘKA LUČÍKU	max. - 6,7 mm min. - 5,3 mm	
	TECHNOLOGIE	odlévání	ŠÍŘKA NOŽKY	min. - 5,3 mm patka - 7,7 mm	
	VÝZDOBA	vrubořez, vybíjení, rytí + niello	ULOŽENO	Národní muzeum v Praze	
	KONSTRUKCE	samostřilová	INV. Č.	H1-50729	
	POČET ZÁVITŮ	?	STAV	chybí 2 knoflíky a konstrukce vinutí	

	TEXT	OBR.
LITERATURA	Smolík 1878-1881, 27 (č.4);	Smolík 1878-1881, Tab. II: 4;
	Píř 1909, 42;	Píř 1909, Tab. I: 4;
	Niederle 1918, 7;	Niederle 1918, 4, Obr. 2: 22;
	Svoboda 1965, 89-90; 278;	Åberg 1922, 104, Abb. 144;
	Droberjar 1999, 8; týž 2002, 365;	Preidel 1930a, 61, Abb. 65;
	Tejral 2006, 420.	Svoboda 1965, tab. XXIV: 7;
		Kühn 1965, Taf. 61: 1,6; týž 1974, Band 2, Taf. 240: 1,24;
	Jiřík 2012, 377, Tab. 1: D3: 7.	

Nálezové okolnosti:

Malá měděná⁹³⁹, lučkovitá spona typu Krefeld pochází, jako i všechny ostatní nálezy z eponymního pohřebiště ve Vinařicích, z neznámého kostrového hrobu, který byl objeven v cihelně pana Landy, jehož darem⁹⁴⁰ se bez nálezových okolností dostala do sbírky Národního muzea v Praze.

⁹³⁹ V původní literatuře bývá spona, stejně jako několik dalších exemplářů z Vinařic (2 spony typu NF-W a 1 ptačí spona) popisována jako měděná a v tomto případě stříbřená a zclacená – viz Smolík 1878-1881, 27 (č. 4); Píř 1909, 42. Vzhledem k vysokému stupni tání mědi se u všech litých spon domnívám, že jsou ve skutečnosti vyrobeny z bronzu.

⁹⁴⁰ Informace o dárci a způsobu nabytí pochází z online databáze NM v Praze, k nahlédnutí na webových stránkách: <http://forum.nm.cz/> v sekci prehistorie, pod inv. číslem předmětu.

Rozbor spony:

Měděná, postříbřená a zlacená lučkovitá spona typu Krefeld z Vinařic (Obr. 67) má typickou litou polokruhovitou záhlavní destičku, zdobenou původně třemi plně plastickými knoflíky, z kterých se však dochoval pouze jeden jediný, umístěný na jejím vrcholu. Zbylé dva knoflíky, uchycené po stranách, však na rozdíl od něj nebyly pevnou součástí záhlavní destičky, ale funkčním prvkem, kterým byly fixovány konce osy vinutí. Vrcholový knoflík, přiletovaný k obrubě záhlavní destičky, tvoří prstencovitá základna oddělená od polokulovité hlavičky ostře prožlabeným krčkem. Vnější strana záhlavní destičky je vyplněna celoplošným dekorem provedeným v technice vrubořezu v tzv. úponkovitém stylu, který představují dvě proti sobě postavené voluty, jejichž spirály se vinou směrem ke středu záhlavní destičky a spolu dohromady vytvářejí peltoidní útvar. Exempláře typu Krefeld patří do rodiny protomerovejských a raně merovejských lučkovitých spon, pro které je charakteristický krátký, výrazně klenutý, obloučkovitý lučík, který se u vinařické spony směrem k nožce mírně zužuje. Lučík je lichoběžníkovitého průřezu – jeho stěny jsou po stranách a na hřbetu zkoseny hráněním. Středem hřbetu probíhá svislý pás zvýrazněný rytou linií vyplňovanou niellem, která je po celé délce přesekávána 12 ti krátkými záseky. Po stranách jsou obě stěny lučíku přetnuty 10 ti pravidelně rozmístěnými půlobloučky, tvořenými ze tří až pěti jemně vybějených bodů. Nožka se naopak směrem k patce rozšiřuje. Je plně litá, ale s obloučkovitým průřezem, protože její spodní strana je plochá. Téměř polovinu délky nožky zabírá patka v podobě masivní stylizované zvířecí hlavičky, která je ze spodu (na vnitřní straně spony) odlehčena vydlabáváním. Hlavička má protáhlý podkovovitý tvar s detaily obličejě prořezávanými vrubořezem. Zatímco čelo a nos jsou vystouplé, obě lící partie jsou hluboce prořezávané a plasticky z nich vystupuje pouze výrazné trojúhelníkovité oko, které je na obou stranách orámováno obrysovou konturou ze 14 ti jemně vybějených teček. Jemnou obvodovou linií je lemován také prostor čela a čenichu. Patku od nožky opticky odděluje jemně přesekávané plastické žebérko. Vlastní nožka je pak hned za patkou ozdobena ještě 4 mi hlubokými příčně rytými drážkami. Toto žebrování dle H. Kühna upomíná na starý zvyk (reminiscenci) ovinování lučíku koncem

drátu, jak tomu bylo zvykem u spon s podvázanou nožkou⁹⁴¹. Stejný výzdobný prvek má i spona typu Krefeld z hrobu 12 v Šaraticích, jejíž zakončení má nejbližší tvarovou analogii v patce exempláře z Prahy-Kobylis (viz výše). Funkční zařízení na vnitřní straně spony se, až napevno přichycený zachycovač, nedochovalo. Spona však ještě v době nálezů disponovala samostřílovou konstrukcí, jak dokládají její nejstarší vyobrazení v člancích J. Smolíka, J. L. Piče a L. Niederleho⁹⁴², na nichž zpoza zadní stěny záhlavní destičky vyčnívá ven tětíva vinutí, v prvních dvou případech i s kompletně dochovanou jehlou. Konstrukce vinutí byla uchycena systémem dvou přichytných obloučkovitých plotének vytažených v dolní části záhlavní destičky z obruby rámuující na vnitřní straně její horní polokruhovou část. V ploténkách, z nichž levá je dnes z části odlomena, byla uchycena osa vinutí, na jejíchž koncích byly nasazeny dnes chybějící postranní knoflíky. Z celého zařízení se na vnitřní straně nožky dochoval pouze již zmíněný, lehce trapézovitý zachycovač, jehož funkční záchytná strana (lůžko jehly), orientovaná na levou stranu nožky, je však ulomena. Spona je na vnější (pohledové) straně překryta hned dvěma vrstvami ušlechtlejšího kovu. Její měděný korpus byl nejprve v celé ploše postříbřen a teprve přes tuto vrstvu bylo nanášeno také zlacení. Obě vrstvy, zejména stříbrná, byly poměrně silné. Používáním spony došlo na některých místech k setření horní pozlacené vrstvy na podkladovou stříbrnou, jen výjimečně je ale povrch spony otřelý až na měděné jádro. V rámci jednoho exempláře se zde setkáváme s kombinací kontrastu tří barev – zlaté, stříbrné a černé. Vnější zlacený povrch spony byl oživen několika ve stříbře ponechanými detaily – nezlacenými knoflíky a především stříbrným pruhem procházejícím středem lučičku, jehož hřbet s rytou přesekávanou linií byl vyplněn černou pastou niella. Svou tělesnou stavbou a výzdobnými motivy se vinařické sponě nejvíce podobají exemplář z hrobu 6 objevený na kostrovém pohřebišti v Reuden⁹⁴³ (Kr. Zeitz, spolková země Sasko-Anhaltsko), spona z hrobu 3 na alamanském pohřebišti Kirchheim⁹⁴⁴ (jižní část Heidelbergu, spolková země Bádensko-Württembersko) a z

⁹⁴¹ H. Kühn 1965, S. 77; B. Svoboda 1965, s. 89; J. Tejral 1982, 106-107.

⁹⁴² J. Smolík 1878-1881, Tab. II: 4; J. L. Pič 1909, Tab. I: 4; L. Niederle 1918, s. 4, Obr. 2: 22; Smolíkův obrázek použil později N. Åberg (Åberg, S. 104, Abb. 144) a Pičův H. Preidel (Preidel 1930a, S. 61, Abb. 65); Bez funkčního zařízení se spona poprvé objevuje na fotografii v publikaci B. Svobody (Svoboda 1965, tab. XXIV: 7).

⁹⁴³ **Reuden** (hrob 6) – B. Schmidt 1961, Taf. 55: c; H. Kühn 1965, Taf. 61: 1,3; týž 1974, S. 592, Abb. 10.

⁹⁴⁴ **Kirchheim** (hrob 3) – H. Reinert 1940, Taf. 206: 2; H. Kühn 1965, Taf. 61: 1,7; týž 1974, Taf. 239: 1,2.

neznámé lokality v Itálii⁹⁴⁵. Vinařický exemplář, datovaný B. Svobodou do 2. pol. až ³/₃ 5. stol., vychází z datace výše zmíněné spony z Reuden, jejíž stáří bylo na základě ostatní hrobové výbavy stanoveno na samý konec 5. či dokonce do poč. 6. stol. n. l.⁹⁴⁶. **Spona typu Krefeld z Vinařic je uložena ve sbírce Národního muzea v Praze pod inv. č. H1-50729 a patří do mladší, závěrečné fáze vinařické skupiny, tedy do stupně D3 doby stěhování národů v Čechách.**

7.4.2 TYP GURSUF

(východogermánské)

Mapa č. 6

7.4.2.1 Kšely (dříve Horní Kšely) – ojedinělý nález

D 3	LOKALITA	Kšely (dříve Horní Kšely)	DÉLKA	60,2 mm	
	NÁLEZ. OKOLNOSTI	ojedinělý nález	VÁHA	9,4 g	
	TYP	Gursuf - var. Bakodpuszta	POČET KNOFLÍKŮ	3 (1+1+1)	
	PROVENIENCE	východogermánská	VÝŠKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	12,6 mm	
	DATECE	2. pol. 5. stol.	ŠÍŘKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	max. - 17,5 mm	
	MATERIÁL	Br	ŠÍŘKA LUČÍKU	uprostřed - 5,6 mm	
	TECHNOLOGIE	odlévání	ŠÍŘKA NOŽKY	max. - 17,7 mm	
	VÝZDOBA	vrubořez	ULOŽENO	Regionální muzeum v Kolíně	
	KONSTRUKCE	samostřilová	INV. Č.	10 102	
	POČET ZÁVITŮ	?	STAV	chybí část nožky, jehla a konstrukce vinutí	

	TEXT	OBR.
LITERATURA	Svoboda 1965, 81; 241; týž 1975, 144;	Dvořák 1936, 100, Obr. 29: 5;
	Vávra – Jiřík – Kubálek – Kuchařík 2006, 569-570;	Svoboda 1965, Tab. XIX: 7;
	Tejral 2006, 420.	Kühn 1974, Band 2, Taf. 261: 64,29; Taf. 263: 65,10;
		Pleiner – Rybová 1976, 757, Obr. 228: 3;
		Droberjar 2008, 182, Obr. 103: 1;
		Tejral 2006, 419, Abb. 92: 15;
		Jiřík 2012, 377, Tab. I:D3: 18.

⁹⁴⁵ Neznámé naleziště, Itálie – N. Åberg 1922, S. 106, Abb. 146; H. Kühn 1965, Taf. 61: 1,5; týž 1974, Taf. 239: 1,11.

⁹⁴⁶ B. Svoboda 1965, s. 90.

Nálezové okolnosti:

Ojedinelý nález bez nálezových okolností.

Rozbor spony:

Litá, bronzová, lučikovitá spona s polokruhovitou záhlavní destičkou se třemi knoflíky a plochou rombicky tvarovanou nožkou (Obr. 56) se dochovala bez bližších nálezových okolností jen v neúplném a lehce deformovaném stavu. Je zdobena hlubokou lineární výzdobou provedenou technikou vrubořezu. Plochu záhlavní destičky vyplňuje jednoduchý palmetovitý motiv tvořený 9 ti vějířovitě uspořádanými vrubořezovými brázdami, orámovanými podél okraje záhlavní destičky plastickým žebrem. Po obvodu je záhlavní destička zdobena třemi, do kříže rozmístěnými, poloplastickými knoflíky, které tvoří její pevnou litou součást. Knoflíky jsou plasticky profilované pouze z vrchní (pohledové) strany, zatímco jejich spodní strana je plochá. Postranní knoflíky jsou o něco kratší než relativně dlouhý knoflík umístěný na vrcholu záhlavní destičky, který je členěný na základový prsteneček, vývalkovitý dřík, odsazený kónický krček a polokulovitou hlavičku. Knoflíky po stranách záhlavní destičky jsou o jeden článek kratší. Tvoří je základový prsteneček, vývalkovitý dřík a na něj posazená polokulovitá hlavička bez krčku. Spojovací článek mezi hlavicí spony s nožkou představuje dlouhý a tenký, dnes mírně deformovaný lučík, který je na vnější straně střechovitě hráněný. Jeho hladký povrch je zhruba uprostřed lučíku poškozený hlubokým rytým vrypem. Druhou hlavní výzdobnou část spony vytváří plochá, kosodélníkovitě tvarovaná nožka, která je přibližně ve dvou třetinách své původní délky ulomena. Nožka není rovná, ale klenutá mírně do oblouku. Její vnější povrch zdobí tři kolem dokola provedené, koncentricky uspořádané vrubořezové linie, které kopírují její tvar a vytvářejí soustředný motiv kosočtverce. Konstrukce vinutí s jehlou, uchycená na vnitřní straně spony, se nedochovala. Spona měla původně samostřílové vinutí připevněné mezi dvěma kolnými ploténkami umístěnými na okrajích záhlavní destičky. Jejich otvory procházely konce osy vinutí, které byly na druhé straně plotének zajištěny drobnými nýtky nebo jednoduše zahnuty a schovány za postranními knoflíky. Dochovaný funkční prvek představuje již pouze krátký, obdélníkovitý zachycovač umístěný na vnitřní straně nožky u místa rozhraní nožky s lučíkem. Lůžko jehly na levé (záchytné straně zachycovače) je u něj ulomeno. Spona z Kšela má v českém prostředí nejbližší analogii v ojedinelém nálezu

z neznámého místa v Čechách, který je uložen v NM v Praze (viz dále). Kšelský exemplář se nachází ve sbírce **Regionálního muzea v Kolíně**, kde je evidován pod inv. č. **10 002**.

7.4.2.2 Neznámé místo, Z Čechy – ojedinělý nález

D3	LOKALITA	západní Čechy	DÉLKA	65,3 mm	
	NÁLEZ. OKOLNOSTI	ojedinělý nález	VÁHA	13,5 g	
	TYP	Gursuf - var. Bakodpuszta	POČET KNOFLÍKŮ	3 (1+1+1)	
	PROVENIENCE	východogermánská	VÝŠKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	13,2 mm	
	DATA	2. pol. 5. stol.	ŠÍŘKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	max. - 19,0 mm	
	MATERIÁL	Br	ŠÍŘKA LUČÍKU	uprostřed - 5,9 mm	
	TECHNOLOGIE	odlévání	ŠÍŘKA NOŽKY	max. - 17,7 mm	
	VÝZDOBA	vrubořez	ULOŽENO	Národní muzeum v Praze	
	KONSTRUKCE	samostřilová	INV. Č.	H1-26897	
	POČET ZÁVITŮ	?	STAV	chybí patka, jehla a tětiva	

	TEXT	OBR.
LIT.	Svoboda 1965, 81; týž 1975, 144;	Svoboda 1965, Tab. XIX: 8;
	Tejral 2006, 420.	Kühn 1974, Band 2, Taf. 261: 64,28; Taf. 263: 65,9;
		Jiřík 2012, 377, Tab. I:D3: 15.

Nálezové okolnosti:

Ojedinělý nález bez nálezových okolností.

Rozbor spony:

Litá, bronzová, lučikovitá spona s polokruhovitou záhlavní destičkou se třemi knoflíky a plochou rombicky tvarovanou nožkou (Obr. 57) pocházející z neznámé nálezové situace v Čechách je téměř totožná s exemplářem nalezeným v obci Kšely na Kolínsku. Spony se od sebe liší pouze v několika drobných metrických detailech. Kolínský exemplář má o něco delší lučík, a naopak kratší knoflíky než nález uložený ve sbírce NM v Praze, jinak jsou ale obě spony téměř identické, pražský exemplář má pouze o něco gracilnější vrubořezovou výzdobu. Záhlavní destička této spony je, stejně jako spona ze Kšel, zdobena palmetovitým motivem v podobě 9 ti vějířovitých paprsků. Lučík je hladký, nezdobený, střežovitě hraněný, a plochu nožky brázdí 3 koncentricky uspořádané vrubořezové linie vytvářející dekor v podobě soustředného kosočtverce.

Nožka je na rozdíl od kolínského exempláře téměř úplná, chybí jí pouze patka, kterou u spon této skupiny ztělesňuje zpravidla kulovitý či podlouhlý knoflík, patka profilovaná z několika vývalků, či stylizovaná do podoby zvířecí hlavičky. Všechny 3 knoflíky, rozmístěné podél okraje záhlavní destičky, jsou členěné stejným počtem prvků. Tvoří je základový prstenec, vývalkovitý dřík složený ze dvou bochánkovitých útvarů, odsazený kónický krček a polokulovitá hlavička. Vrcholový knoflík je o něco málo masivnější než knoflíky po stranách, které nesou výraznější stopy opotřebování. Konstrukce vinutí, na vnitřní straně spony, byla přichycena stejným způsobem jako u nálezu z Kšel pomocí dvou přichytných obloučkovitých plotének přiletovaných kolmo po stranách ve spodní části záhlavní destičky. Z konstrukce se dochovala pouze spirála vinutí navlečená na železné ose. Spodní (samostřílová) třetiva s jehlou chybí. Počet závitů spirály vinutí je vzhledem ke stupni koroze obtížné odhadnout. S největší pravděpodobností jich spona měla 6 (3+3) nebo 8 (4+4). Zachycovač je opět umístěn na začátku nožky u místa rozhraní nožky s lučikem a má obdélníkovitý, lehce trapézovitý tvar, který se od nožky směrem k lůžku jehly mírně rozšiřuje.

Oba nálezy z Čech patří ke skupině zdobené jednoduchým lineárním vrubořezem. Většina exemplářů typu Gursuf má složitější vrubořezovou výzdobu provedenou v úponkovém (esovitém, či spirálovitém) stylu se dvěma výraznými volutami na záhlavní destičce. Paralelu s jednodušším palmetovým motivem v nejbližším sousedství České kotliny představuje **nález z neznámého naleziště na Moravě** uložený ve Vlastivědném muzeu v Kyjově⁹⁴⁷. Nejbližší analogie ze středního Podunají potom reprezentuje exemplář z eponymní lokality Bakodpuszta⁹⁴⁸ v záp. Maďarsku a Kerč⁹⁴⁹ na poloostrově Krym. Oba ojedinělé nálezy z Čech patří k, již pokročilejším, vrubořezovým pracím, které ve **2. pol. 5. stol.** zcela vytlačují starší výzdobné techniky a jsou charakteristické pro mladší fázi vinařické skupiny **ve stupni D3**. Exemplář z neznámého nálezového místa v západních Čechách je **ve sbírce NM v Praze** evidován pod **inv. č. H1-26897**.

⁹⁴⁷ Kyjov – Kühn 1974, Band 2, Taf. 263: 65,11; Tejral 1982, s. 103, Obr. 37: 3.

⁹⁴⁸ Puszta Bakod – Åberg 1922, S. 67, Abb. 92; Salin 1935, S. 22, Abb. 40; Kühn 1974, Band 2, Taf. 263: 65,16.

⁹⁴⁹ Kertsch/Krim – Salin 1935, S. 20, Abb. 37; Kühn 1974, Band 2, Taf. 262: 65,4.

7.4.2.3 Praha-Zličín – pohřebiště (hrob 41)

D 3	LOKALITA	Praha-Zličín	DÉLKA	57,6 mm 57,9 mm	
	NÁLEZ. OKOLNOSTI	pohřebiště - hrob 41	VÁHA	10,8 g 9,0 g	
	TYP	Gursuf - var. Sikenica-Kiszombor	POČET KNOFLÍKŮ	3 (1+1+1)	
	PROVENIENCE	východogermská	VÝŠKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	10,3 mm 10,3 mm	
	DATAČE	2. pol. 5. stol.	ŠÍŘKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	max. - 14,1 mm 14,3 mm	
	MATERIÁL	Ag+Au	ŠÍŘKA LUČÍKU	uprostřed - 7,5 mm 7,8 mm	
	TECHNOLOGIE	odlévání	ŠÍŘKA NOŽKY	max. - 10,9 mm 11,9 mm	
	VÝZDOBA	vrubořez	ULOŽENO	Muzeum hl. m. Prahy	
	KONSTRUKCE	samostřilová	INV. Č.	A 545.593 A 545.602	
	POČET ZÁVITŮ	5 (3+2)	STAV	bez jehly bez konstr. vinutí a 2 knoflíků	

	TEXT	OBR.
LIT.	Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 160.	Vávra – Jiřík – Kubálek – Kuchařík 2007, 575, Obr. 5;
		Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 160, Obr. nahoře (3. zleva).

Nálezové okolnosti:

Hrob 41⁹⁵⁰ na pohřebišti v Praze-Zličíně náležel podle pohřební výbavy a kosterních pozůstatků děvčeti ve věku 9-12 let. I přestože byl vyloupen, dochovala se v jeho zásypu řada cenných předmětů. Vedle dvojice stříbrných, zlatem plátovaných lučikovitých spon typu Gursuf, obsahoval hrob především stříbrnou, opaskovou „dračí přezku“⁹⁵¹ zdobenou niellem, vrubořezem a zlacením, jejíž ledvinkovitě tvarovaný rámeček byl zpracován v zoomorfním stylu navazujícím na předlohy pozdně římských vojenských pásových garnitur. Celý, kompletně dochovaný, v ruce tvarovaný keramický džbán s ústím ve tvaru trojlístku a páskovým uchem⁹⁵² je vzácným příkladem domácí imitace římskoprovinciální foederátní keramiky vyráběné v 1/2 5. stol. v oblasti podél pannonského limitu. Mezi pánevními kostmi bylo objeveno 7 různě barevných skleněných korálek, 2 drobná stříbrná nákončí, fragment drátku a 1 žlutý korálek

⁹⁵⁰ hrob 41 – J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík a kol. 2015, s. 140, Obr. nahoře.

⁹⁵¹ přezka – J. Vávra – J. Jiřík – M. Kuchařík – I. Jarošová – M. Višková – P. Kubálek 2012, p. 19, Fig. 18; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík a kol. 2015, s. 125, Obr. nahoře; s. 159, Obr. vlevo dole (rekonstrukce výrobního postupu); s. 162, Obr. nahoře.

⁹⁵² džbán – J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík a kol. 2015, s. 193.

s modrobílými očky z doby halštatské⁹⁵³. Podle autorů výzkumu mohly být tyto předměty součástí amuletu a do hrobu uloženy v kapsáři zavěšeném na opasku zemřelé. Vzácným dokladem šperku nákladně zdobeného cloisonnovou technikou je zlomek zlaté fólie rastrovaný lisovanou kosočtvercovou sítí⁹⁵⁴, která sloužila jako podklad pro vložky přihrádkového emailu z barevných sklíček či polodrahokamů (Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 155-156; 158; 160; 162;175; 193-194; 217).

Rozbor spon:

Dvojice litých, stříbrných, lučkovitých spon z hrobu 41 na pohřebišti v Praze-Zličíně (Obr. 58-59) má polokruhovitou záhlavní destičku se 3 celoplastickými knoflíky a plochou, rombicky tvarovanou nožku zdobené vrubořezovou technikou. Záhlavní destička je zdobena dvěma od sebe odvrácenými vrubořezovými volutkami vinutými od středu směrem do stran, mezi kterými je vklíněn doplňkový ornament v podobě široce rozevřeného písmene –V–. Doplňěk v dolních rozích vytváří pro změnu na každé straně malý vrubořezový trojúhelníček. Poměrně široký obloučkovitý lučik je střechovitě hraněný a pokrytý silnou vrstvou plátkového zlata. To je po celé ploše zdobeno nepravidelně rozmístěnými okrouhlými vpichy, které procházejí zlatým plátkem až na stříbrný podklad. Středem lučiku prochází přesekávaný plastický hřbítek ohraničený po stranách dvěma rytými brázdami. Plochá kosočtvercová nožka s maximální šířkou v horní třetině výšky nánožní destičky je zdobena motivem 3 soustředných kosočtverců s vnější linií dozdobenou přesekáváním. Patka spony má nepravidelný oválný tvar s dvouvrstevným trojlaločnatým nálitkem a pravděpodobně představuje silně stylizovanou zvířecí hlavičku. Plocha nožky a záhlavní destičky byly na vnější straně překryty amalgámovým zlacením. Spona byla opatřena 3mi velkými ostře profilovanými knoflíky tvořenými dvojkónickým tělem, prstýnkovitým krčkem se dvěma řadami jemných vpichů a malou dvojkónickou hlavičkou. Zatímco horní knoflík je plně litý a tvoří pevnou součástí záhlavní destičky, postranní knoflíky byly vyrobeny zvlášť jako duté korálky a nasazeny druhotně na konce osy samostřílového vinutí přichyceného na vnitřní straně spony systémem dvou perforovaných obloučkovitých plotének vystupujících

⁹⁵³ korálky a nákončí – J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík a kol. 2015, s. 175, Obr. nahoře vlevo a dole uprostřed.

⁹⁵⁴ zlatá fólie – J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík a kol. 2015, s. 158 vpravo uprostřed.

z obvodového rámečku kolem horní části záhlavní destičky. Postranní knoflíky se u jednoho z exemplářů dochovaly v ulomeném stavu, zatímco u druhého chybí. Spirálu vinutí tvořilo u jednoho z exemplářů 5 závitů (3+2) přičemž z 3. vnitřního závitu na levé straně spony vyběhala dnes nedochovaná jehla. U druhého z exemplářů se konstrukce vinutí s jehlou nezachovaly. Spony měly krátký, obdélníkový, na jedné straně (blíže k lučíku) mírně esovitě vykrojený zachycovač, nasazený u místa rozhraní nožky s lučíkem. Vstupní otvor do zachycovače se u obou exemplářů nacházel na levé straně. Ani u jednoho z nich se nezachovalo lůžko jehly. Obě spony nesou silné stopy opotřebení, které svědčí o jejich dlouhém používání. Tvarově patří spíše k pozdním variantám typu Gursuf z konce 5. stol. Spony z hrobu 41 jsou dlouhé 5,8 cm a váží 10,8 a 9,0 g⁹⁵⁵. Nachází se ve sbírkách Muzea hlavního města Prahy pod inv. č. A 545.593 a A 545.602.

7.4.2.4 Praha-Zličín – pohřebiště (hrob 57)

D3 – E1	LOKALITA	Praha-Zličín	DÉLKA	63,6 mm 64,1 mm	
	NÁLEZ. OKOLNOSTI	pohřebiště - hrob 57	VÁHA	14,6 g 14,8 g	
	TYP	Gursuf - var. Sokolnice-Szekszárd	POČET KNOFLÍKŮ	3 (1+1+1)	
	PROVENIENCE	východogermánská (domácí modifikace?)	VÝŠKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	11,5 mm 11,6 mm	
	DATA	přelom 5. a 6. stol.	ŠÍŘKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	max. - 17,1 mm 17,0 mm	
	MATERIÁL	Ag+Au	ŠÍŘKA LUČÍKU	uprostřed - 8,9 mm 8,8 mm	
	TECHNOLOGIE	odlévání	ŠÍŘKA NOŽKY	max. - 14,1 mm 13,9 mm	
	VÝZDOBA	vrubořez, přesekávání, fasetování	ULOŽENO	Muzeum hl. m. Prahy	
	KONSTRUKCE	samostřílová	INV. Č.	A 545.722 A 545.723	
	POČET ZÁVITŮ	8 (4+4) 9 (5+4)	STAV	chybí 1 knoflík kompletní	

	TEXT	OBR.
LIT.	Jiřík – Vávra 2008, 528;	Jiřík – Vávra 2008, 528, Obr. 18;
	Vávra – Jiřík – Kuchařík – Jarošová – Víšková – Kubálek 2012, 18;	Vávra – Jiřík – Kuchařík – Jarošová – Víšková – Kubálek 2012, 19, Fig. 17;
	Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 160.	Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 159, Obr. druhý od shora (3. zleva – rekonstrukce výrobního postupu); 160, Obr. vlevo dole.

⁹⁵⁵ Exemplář inv. č. A 545.602 bez konstrukce vinutí a postranních knoflíků.

Nálezové okolnosti:

Hrob 57 na pohřebišti v Praze-Zličíně patřil podle antropologického určení dívce ve věku 17-20 let. Kromě páru stříbrných pozlacených spon pozdní varianty Gursuf nejsou informace o obsahu hrobu, jeho narušení a poloze nálezů momentálně dostupné (Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 160).

Rozbor spon:

Dvojice litých, stříbrných, lučikovitých spon z hrobu 57 na pohřebišti v Praze-Zličíně (Obr. 61-62) má polokruhovitou záhlavní destičku se 3 celoplastickými knoflíky a plochou, rombicky tvarovanou nožku zakončenou terčovitou patkou. Plocha záhlavní destičky s nožkou jsou zdobeny vrubořezovou výzdobou. Záhlavní destičku vyplňuje rozpadlý spirálovitý dekor ve formě 2 odvrácených nedotočených volutek stylizovaných do podoby obloučků, mezi kterými je naznačen doplňkový ornament ve tvaru písmene – V– a celý výjev rámuje obloukovitá klenba s půlkruhovitým rámečkem kolem horního okraje záhlavní destičky. Spony mají široký podélně fasetovaný lučík se schůdkovitým průřezem členěný na vnější straně 6ti římsovitě odstupňovanými lištami. Středem lučíku probíhá plastický hřbítek zdobený přesekáváním. U místa rozhraní nožky s lučíkem je na každé straně umístěn drobný kapkovitý náletek. Plochá kosočtvercová nožka má maximální šířku umístěnou v polovině své výšky a je zakončena netradiční patkou ztvárněnou v podobě trojlaločnatého závěsku typu Úherce, jehož terčíky jsou namísto dutých polokoulí vyplněny prořezávanými kruhovými očky. Se stejně tvarovanou patkou se v českých nálezech setkáváme také u spon z mladší fáze DSN z pokročilého 6. stol. n. l. na pohřebišti v **Záluží u Čelákovic**⁹⁵⁶, které ale patří k mladšímu typu spon s vysokým počtem tzv. „slinutých knoflíků“ na záhlavní destičce a který autoři výzkumu pohřebišť v Praze-Zličíně nazývají typem Záluží (Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 160). Vnitřní plochu nožky vyplňuje vrubořezový motiv sestavený z pětice vzájemně propletených esovitých úponků vytvářejících pletencovou síť a tento dekor je rámován jemně přesekávanou obvodovou lištou. Obě spony byly opatřeny 3 plasticky profilovanými knoflíky – plně litým vrcholovým knoflíkem, který byl odlit společně se

⁹⁵⁶ Čelákovice-Záluží (hrob49/XLV) – B. Svoboda 1965, Tab. CIII: 1a-b, 3a-b.

záhlavní destičkou, a dvěma postranními plášťovými knoflíky nasazenými druhotně na konce osy vinutí. Knoflík na vrcholu záhlavní destičky má jiný tvar a velikost, než knoflíky po stranách. Je větší, robustnější a tvoří ho dvojkónické tělo přecházející v prohnutý krček s velkou kulovitou hlavičkou. Oba postranní knoflíky jsou tvořeny tenkým základovým prstencem, prožlabeným krčkem a kulovitou hlavičkou uzavřenou nýtkem. Tyto sekundární knoflíky, byly vyráběny na způsob korálku a vždy jsou na jedné straně opatřeny rozparkem a kruhovým otvorem na vrcholu hlavičky. U jednoho z exemplářů se 1 z postranních knoflíků nezachoval. Vnější povrch spony byl zušlechtěn, dnes setřelým, amalgámovým zlacením. Na vnitřní straně spony se nacházelo samostřílové vinutí, jehož osa byla ukotvena mezi dvěma obloučkovitými ploténkami umístěnými na každé straně v dolní části záhlavní destičky. Spirála vinutí měla u jednoho z exemplářů 9 (5+4) a u druhého 8 (4+4) závitů. Z posledního vnitřního závitu na levé straně spony vycházela jehla zachycená pravoúhlým, jednoduše přehnutým, obdélníkovitým zachycovačem, který byl nasazen na středové ose nožky u místa rozhraní nožky s lučíkem. U exempláře bez postranního knoflíku se konstrukce vinutí nachází odděleně, jehla se dochovala ve fragmentárním stavu a na záchytné straně zachycovače chybí lůžko jehly⁹⁵⁷. Druhý exemplář je úplný, schází mu pouze kousek tětiny. Podle autorů výzkumu se v případě spon z hrobu 57 a exempláře ze Záluží může jednat o pozdní domácí modifikace původně podunajských kusů typu Gursuf (Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 157). Spony jsou řazeny na konec 5. či spíše již na poč. 6. stol. n. l. do stupně E1, který vývoj na pohřebišti v Praze-Zličíně uzavírá a chronologicky tak spadají již do durynské fáze DSN v Čechách. Exempláře z hrobu 57 jsou dlouhé 6,4 cm a váží 14,6⁹⁵⁸ a 14,8 g. Nachází se **ve sbírkách Muzea hlavního města Prahy pod inv. č. A 545.722 a A 545.723.**

⁹⁵⁷ Exemplář inv. č. A 545.722 bez 1 postranního knoflíku a s oddělenou konstrukcí vinutí.

⁹⁵⁸ Exemplář inv. č. A 545.722.

7.4.3 TYP RATHEWITZ

(labskogermánské)

Mapa č. 5

7.4.3.1 Praha-Ruzyně – sídliště (obj. 618)

D 3 – E 1	LOKALITA	Praha-Ruzyně	DÉLKA	38,0 mm	
	NÁLEZ. OKOLNOSTI	sídliště - objekt 618	VÁHA	7,2 g	
	TYP	Rathewitz	ŠÍŘKA VINUTÍ	18,5 mm	
	PROVENIENCE	labskogermánská	VÝŠKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	–	
	DATE	2. pol. až 3. třetina 5. stol.	ŠÍŘKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	–	
	MATERIÁL	Br	ŠÍŘKA LUČÍKU	uprostřed - 4,6 mm	
	TECHNOLOGIE	odlévání	ŠÍŘKA NOŽKY	max. - 3,5 mm min. - 2,8 mm	
	VÝZDOBA	rytí	ULOŽENO	Muzeum hl. m. Prahy	
	KONSTRUKCE	samostřílová	INV. Č.	A 571.136	
	POČET ZÁVITŮ	5 (3+2) 6 (3+3) ?	STAV	kompletní	

	TEXT	OBR.
LIT.	Kuchařík – Bureš – Pleinerová – Jiřík 2008, 223-224;	Kuchařík – Bureš – Pleinerová – Jiřík 2008, 221, Obr. 16: 7;
	Jiřík 2010, 169;	Jiřík 2010, Tab. 59: 7.
	Droberjar – Metlička – Řezáč 2011, 310.	

Nálezové okolnosti:

(viz kap. 7.2.1.2)

Rozbor spony:

Bronzová, silně korodovaná, **spona typu Rathewitz** (Obr. 54) z obj. 618 na sídlišti z DSN v Praze-Ruzyni byla nalezena dne 10. 5. 2006 ve vrstvě o hloubce 20-40 cm od povrchu. Jedná se o malou, litou, kompletně zachovanou sponu o velikosti 3,8 cm s nepravidelně obloukovitě klenutým tyčinkovitým lučíkem kruhového průřezu a krátkou, směrem do špičky ubíhající, na konci vzhůru zahnutou nožkou. Spona má samostřílové vinutí s dolní tětivou a pravděpodobně byla opatřena 5 nebo 6 závitů, což v době dokumentace nálezů v Muzeu hl. města Prahy nebylo vzhledem k silné vrstvě koroze možné spočítat. Na spodní straně nožky se nachází krátký, pravoúhlý, jednoduše přehnutý zachycovač se vstupním otvorem na levé straně nožky. Podle rekonstrukční

kresby J. Jiříka⁹⁵⁹, provedené pravděpodobně za pomoci rentgenového záření, se zdá, že je spona hladká a zcela nezdobená. Její nejbližší tvarovou analogií je exemplář z Glaubergu⁹⁶⁰ (Lkr. Wetterau, spolková země Hessensko). Exemplář z Prahy-Ruzyně patří pravděpodobně do ³/₃ 5. stol. a je charakteristickým typem stupně D3-E1 DSN. Spona váží 7,2 g a je uložena ve sbírkách **Muzea hlavního města Prahy** pod inv. č. **A 571.136**.

7.4.3.2 Vinařice (Landova cihelna) – pohřebiště (rozrušený kostrový hrob)

D3 – E1	LOKALITA	Vinařice (Landova cihelna)	DÉLKA	68,0 mm	
	NÁLEZ. OKOLNOSTI	pohřebiště - rozrušený kostrový hrob	VÁHA	?	
	TYP	Rathewitz*	ŠÍŘKA VINUTÍ	?	
	PROVENIENCE	labskogermánská	VÝŠKA ZÁHL. DESTIČKY	–	
	DATAČE	2. pol. 5. stol.	ŠÍŘKA ZÁHL. DESTIČKY	–	
	MATERIÁL	Fe	ŠÍŘKA LUČÍKU	?	
	TECHNOLOGIE	kování	ŠÍŘKA NOŽKY	?	
	VÝZDOBA	fasetování	ULOŽENO	Národní muzeum v Praze	
	KONSTRUKCE	samostřilová	INV. Č.	H1-50731	
	POČET ZÁVITŮ	?	STAV	kompletní	

	TEXT	OBR.
LITERATURA	Smolík 1878-1881, 27 (č. 6);	Smolík 1878-1881, Tab. II: 6;
	Piě 1909, 37-38;	Piě 1909, Tab. I: 11;
	Niederle 1918, 7;	Niederle 1918, 4, Obr. II: 24;
	Svoboda 1948, 170, 173-174; týž 1965, 90; 278.	Filip 1948, Tab. 23: 16;
		Svoboda 1948, 171, Obr. 32: 8a,b;
		Svoboda 1965, Tab. XXIV: 1;
		Schulze-Dörrlamm 1986, 614, Abb. 21: 16;
		Droberjar 1999, 57, Tab. 29: 12; týž 2002, 367, Obr. 2: 12;
		Jiřík 2011, 288, Fig. 9.10: 5.

* Sponu nebylo možné fyzicky zdokumentovat.

⁹⁵⁹ Viz M. Kuchařík – M. Bureš – I. Pleinerová – J. Jiřík 2008, s. 221, Obr. 16: 7; tato kresba vznikla již v roce 2008, já jsem sponu v Muzeu hl. m. Prahy, stále ještě v korozním stavu, dokumentoval v roce 2018.

⁹⁶⁰ Glauberg – M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 614, Abb. 21: 7.

Nálezové okolnosti:

Železná spona typu Rathewitz, z pohřebiště z DSN ve Vinařicích, pochází z blíže neznámého, kostrového hrobu, který byl rozrušen v místní cihelně. Do sbírky NM v Praze se bez bližších nálezových okolností dostala darem pana A. Landy⁹⁶¹.

Rozbor spony:

Prostá železná spona typu Rathewitz (Obr. 55) dvoudílné samostřílové konstrukce, pocházející z neznámého kostrového hrobu ve Vinařicích, je tvořena masivním, litým, na povrchu hráněným, a vysoce klenutým lučíkem kosodélníkovitého průřezu. Dlouhé samostřílové vinutí s dolní třívou doplňuje osa vinutí, provlečená očkem na hlavici lučíku, která je na obou koncích zakončena kuželovitými knoflíky. Počet závitů spirály vinutí není v literatuře uveden a vzhledem k silné korozní vrstvě, kterou je spona na obrázcích pokryta, jej není možné spolehlivě odvodit. S největší pravděpodobností však byla spirála stočena v šest drobných závitů⁹⁶². Nožka je od lučíku výrazně odsazena a zahnutá tak, že stoupá mírně šikmo vzhůru. Je dlouhá, plochá, rovnoměrně široká a pravděpodobně bývala obdélníkovitá. Její konec je dnes ulomen. Na spodní straně nožky se nachází krátký, pevný, jednoduše přehnutý zachycovač, v němž je uchycena jehla vycházející ze spirály vinutí. Spona byla pravděpodobně nezdobena, případná výzdoba je skryta pod nánosem koroze (Smolík 1878-1881, 27; Píč 1909, 37-38; Niederle 1918, 7; Svoboda 1948, 170, 173-174; týž 1965, 90).

B. Svoboda zařadil mylně tento exemplář mezi samostřílové spony s dlouhou obdélníkovitou nožkou (Svoboda 1948, 173-176, Obr. 32:8a, b). M. Schulze (1977) zařadila vinařický exemplář⁹⁶³ spony s pevným zachycovačem k širší skupině spon 45) Iz Aa 7a, kterou charakterizovala velmi stručně jako skupinu nezdobených železných spon, jejichž délka se pohybuje v rozmezí od 5 do 7,5 cm a které byly užívány především ve 4. stol. n. l. v oblastech středního Podunají a v jižním Polabí s možným přesahem výskytu až do počátků 5. stol. (Schulze 1977, 38). Vedle nálezu z Vinařic zařadila do této

⁹⁶¹ Informace o dárci a způsobu nabytí pochází z online databáze NM v Praze, k nahlédnutí na webových stránkách: <http://forum.nm.cz/> v sekci prehistorie, pod inv. číslem předmětu.

⁹⁶² Sponu se v depozitáři NM v Praze nepodařilo fyzicky dohledat, a proto nebylo možné provést její dokumentaci.

⁹⁶³ M. Schulze 1977, Kat. 1666, S. 408, Taf. 4.

skupiny např. také železný exemplář z žárového hrobu č. 415 z pozdní doby římské na pohřebišti v Kostelci na Hané, s úzkým, masivním, vysoce klenutým lučíkem a dlouhou, úzkou, na konci zašpičatělou nožkou⁹⁶⁴ (Zeman 1961, 166). Užší typologické zařazení vinařické spony provedla M. Schulze-Dörrlamm v práci z roku 1986, kde železný vinařický exemplář přiřadila ke skupině polabských samostřílových spon typu Rathewitz, které se k nám rozšířily z durynsko-alamanského prostředí v jihozápadním Německu a tím posunula dataci vinařické spony nejdříve k polovině či spíše až do 2. pol. 5. stol. (Schulze-Dörrlamm 1986, 612-617).

Svou stavbou i pouze v mírném sklonu směrem nahoru pozdvihnutou nožkou se vinařický exemplář nejvíce podobá sponám z lokality **Želežovice** na Ukrajině⁹⁶⁵ a exemplářům z **hrobu 50** na pohřebišti v **Hemmingenu**⁹⁶⁶ v Bádensku-Württembersku. Dochovaná délka spony z Vinařic měří 68 mm a je dnes uložena v **Národním muzeu v Praze** pod **inv. č. H1-50731** (Svoboda 1948, 170).

⁹⁶⁴ J. Zeman 1961, s. 167, Obr. 80: A: d.

⁹⁶⁵ **Želežovice** – M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 614, Abb. 21: 15.

⁹⁶⁶ **Hemmingen** (hrob 50) – M. Schulze-Dörrlamm 1986, S. 614, Abb. 21: 12; S. 616, Abb. 24.

7.4.4 TYP BREITENFURT

(labskogermánské)

Mapa č. 7

7.4.4.1 Liteň-Dolní Vlence – detektorový nález

D 3 – E 1	LOKALITA	Liteň - Dolní Vlence	DÉLKA	50,0 mm	
	NÁLEZ. OKOLNOSTI	detektorový nález	VÁHA	?	
	TYP	Breitenfurt, forma Pritzier-Perdöhl*	POČET KNOFLÍKŮ	3 (1+1+1)	
	PROVENIENCE	labskogermánská	VÝŠKA ZÁHL. DESTIČKY	?	
	DATACE	3. třetina 5. stol.	ŠÍŘKA ZÁHL. DESTIČKY	max. - 25,0 mm	
	MATERIÁL	Br	ŠÍŘKA LUČÍKU	?	
	TECHNOLOGIE	odlévání	ŠÍŘKA NOŽKY	?	
	VÝZDOBA	žebrování	ULOŽENO	Ústav archeologické památkové péče středních Čech	
	KONSTRUKCE	samostřílová	INV. Č.	b. č.	
	POČET ZÁVITŮ	?	STAV	bez jehly a konstrukce vinutí	

	TEXT	OBR.
LIT.	Droberjar – Stolz 2005, 523-525.	Droberjar – Stolz 2005, 524, Obr. 2;
		Droberjar 2008a, 182, Obr. 103: 16; týž 2008b, 8, Abb. 6: 4.

* Sponu nebylo možné fyzicky zdokumentovat.

Nálezové okolnosti:

Ojedinelý nález za pomoci detektoru kovů na katastru obce Liteň-Dolní Vlence, poloha Stříbrný potok.

Rozbor spony:

Litá, lučikovitá spona typu Pritzier-Perdöhl (Obr. 73)⁹⁶⁷ s polokruhovitou záhlavní destičkou se 3 mi knoflíky a kosočtvercovou nožkou z lokality Liteň-Dolní Vlence je podle metalografické analýzy zhotovena z cínového bronzu. Jedinou výzdobu spony představují 3 poloplastické knoflíky členěné na základový prsteneček a polokruhovitou

⁹⁶⁷ Sponu nebylo možné fyzicky zdokumentovat.

hlavičku, které jsou od sebe odděleny výrazně prožlabeným krčkem a příčně žebrovaný lučík s obloučkovitým průřezem zdobený nad nožkou dvěma a u záhlavní destičky jedním plastickým žebérkem. Nožku spony zakončuje protáhlá patka profilovaná 3 mi oblými vývalky. Spona je mírně deformována prohnutím, záhlavní destička je lehce nakloněná doprava. S funkčního zařízení na vnitřní straně spony se dochoval pouze poškozený, původně zřejmě pravouhlý, zachycovač na rozhraní nožky s lučíkem. Konstrukce samostřílového vinutí a jehla chybí. Exemplář je dlouhý přibližně 5 cm a nálezce jej odevzdal do Ústavu archeologické památkové péče středních Čech Praha, kde se dosud nachází bez evidenčního označení⁹⁶⁸.

7.4.4.2 Praha-Dejvice (Mailbeckova cihelna) – pohřebiště (hrob 5)

D3 – E1	LOKALITA	Praha-Dejvice (Mailbeckova cihelna)	DÉLKA	57,5 mm	
	NÁLEZ. OKOLNOSTI	pohřebiště - hrob 5	VÁHA	9,6 g	
	TYP	Breitenfurt, forma Pritzier-Perdöhl	POČET KNOFLÍKŮ	3 (1+1+1)	
	PROVENIENCE	labskogermánská	VÝŠKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	10,0 mm	
	DATAČE	3. třetina 5. stol.	ŠÍŘKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	max. - 17,8 mm	
	MATERIÁL	Br	ŠÍŘKA LUČÍKU	uprostřed - 7,7 mm	
	TECHNOLOGIE	odlévání	ŠÍŘKA NOŽKY	max. - 10,7 mm	
	VÝZDOBA	vybíjení	ULOŽENO	Národní muzeum v Praze	
	KONSTRUKCE	samostřílová	INV. Č.	H1-51144	
	POČET ZÁVITŮ	4 (2+2)	STAV	kompletní - poškozený zachycovač	

	TEXT	OBR.
LITERATURA	Piř 1892, 638; týž 1893, 148-149; týž 1909, 42;	Piř 1892, Tab. XLVI:4; týž 1893, XXX:4; týž 1909, Tab. V:4;
	Svoboda 1965, 82-83; 262; týž 1975, 144;	Niederle 1918, 4, Obr. 2:15;
	Zeman 1987, 539;	Preidel 1939-1940, 115, Abb. 2:3;
	Droberjar – Stolz 2005, 524;	Svoboda 1965, Tab. XLIII:8; týž 1975, 143, Obr. 8:3;
	Korený 2014, 229-231.	Kühn 1974, Band 2, Taf. 274:72,35;
		Pleiner – Rybová 1976, 757, Obr. 228:4;
		Droberjar 2002, 310, Obr. 10; týž 2005a, 799, Obr. 4; týž 2008b, 8, Abb. 6:3;
		Droberjar – Stolz 2005, 525, Obr. 4:4.

⁹⁶⁸ Interní informace PhDr. Daniela Stolze, Ph.D. zprostředkovaná přes doc. PhDr. Eduarda Droberjara, Dr.

Nálezové okolnosti:

Bronzová lučikovitá spona typu Pritzier-Perdöhl (Obr. 72) byla nalezena roku 1892 údajně jako jedna ze 4 spon pocházejících ze společného hrobu. J. L. Píč ji spolu s ostatními třemi sponami a popisem nálezové situace obdržel od jednoho z cihlářských dělníků, kteří pro něj nálezy z Mailbeckovy cihelny schovávali. Dochovaný soubor vedle spony typu Pritzier-Perdöhl představují dvě identické (jedna úplná⁹⁶⁹ a jedna neúplná⁹⁷⁰) ptačí spony a jedna kosočtvercová destičkovitá spona⁹⁷¹. Tyto tři exempláře jsou stříbrné, zlacené, zdobené vrubořezem a vykládané almandiny či červenými skly a patří do 1. pol. 6. stol. n. l. Bronzová spona typu Pritzier-Perdöhl do tohoto nálezového celku nezapadá jak materiálem, z něhož je vyrobena, tak datací. Těžištěm výskytu spon typu Pritzier-Perdöhl je totiž $\frac{3}{3}$ 5. stol. Již sám J. L. Píč svého času vyslovil pochybnost o jednotnosti nálezového souboru, a tedy i o nálezových okolnostech: „*dle sdělení dělníka byly dvě u ramenou, dvě u boků nalezeny, – ač nejedná-li se o hroby dva*“ (Píč 1892, 638; týž 1893, 149). V inventáři NM v Praze jsou nálezy z hrobu 5 rozděleny do dvou nálezových celků. Zatímco u ptačích spon je v kolonce „poznámka“ uvedeno: „*Kostrový hrob 5*“⁹⁷², spona typu Pritzier-Perdöhl je spolu s destičkovitou sponou evidována jako „*Kostrový hrob 5a* /?/“⁹⁷³. E. Droberjar a D. Stolz, kteří nedávno představili druhý dosud známý nález spony typu Pritzier-Perdöhl z Čech⁹⁷⁴, došli k závěru, že v případě hrobu 5 z Mailbeckovy cihelny došlo zřejmě ke smíšení nálezů ze dvou různých hrobů, které pracovníci označili jako hrob č. „5a“ (ptačí spony a destičkovitá spona) a hrob č. „5b“ (typ Pritzier-

⁹⁶⁹ ptačí spona (úplná) – J. L. Píč 1892, Tab. XLVI: 6; týž 1893, XXX: 6; týž 1909, Tab. V: 6; L. Niederle 1918, s. 4, Obr. 2: 12; H. Preidel 1926, S. 60, Abb. 66; týž 1930a, S. 57, Abb. 60; J. Filip 1948, Tab. 23: 27; B. Svoboda 1965, Tab. XLIII: 1; R. Pleiner – A. Rybová 1976, s. 765, Obr. 232: 10; J. Zeman 1987, S. 539, Abb. XIII, 12.a; E. Droberjar 2002, s. 310, Obr. 9; týž 2005a, s. 799, Obr. 6; týž 2008a, s. 182, Obr. 103:24; E. Droberjar – D. Stolz 2005, s. 525, Obr. 4: 1. NM inv. č. H1-51141 (veřejně přístupná online databáze NM: <http://forum.nm.cz/> v sekci prehistorie, pod inv. číslem předmětu).

⁹⁷⁰ ptačí spona (fragment) – B. Svoboda 1965, Tab. XLIII: 3; J. Zeman 1987, S. 539, Abb. XIII, 12.a; E. Droberjar – D. Stolz 2005, s. 525, Obr. 4:2. NM inv. č. H1-51142 (veřejně přístupná online databáze NM: <http://forum.nm.cz/> v sekci prehistorie, pod inv. číslem předmětu).

⁹⁷¹ destičkovitá spona – J. L. Píč 1892c, Tab. XLVI: 3; týž 1893, XXX: 3; týž 1909, Tab. V: 3; L. Niederle 1918, s. 4, Obr. 2:11; H. Preidel 1930a, S. 58, Abb. 62; J. Filip 1948, Tab. 23:28; B. Svoboda 1965, Tab. XLIII:2; J. Zeman 1987, S. 539, Abb. XIII, 12.a; E. Droberjar 2002, s. 310, Obr. 8; týž 2005a, s. 799, Obr. 3; týž 2008b, S. 12, Abb. 8: 9; E. Droberjar – D. Stolz 2005, s. 525, Obr. 4: 3. NM inv. č. H1-51143 (veřejně přístupná online databáze NM: <http://forum.nm.cz/> v sekci prehistorie, pod inv. číslem předmětu).

⁹⁷² Veřejně přístupná online databáze NM: <http://forum.nm.cz/> v sekci prehistorie, pod inv. číslem předmětu.

⁹⁷³ Veřejně přístupná online databáze NM: veřejně přístupná online databáze NM: <http://forum.nm.cz/> v sekci prehistorie, pod inv. číslem předmětu.

⁹⁷⁴ Lokalita Liteň-Dolní Vlence, okr. Beroun (Droberjar – Stolz 2005).

Perdöhl)⁹⁷⁵ (Droberjar – Stolz 2005, 524). Jako poslední se hrobovou příslušností bronzové spony typu Pritzier-Perdöhl z Prahy-Dejvic zabýval R. Korený, který s odkazem na práci A. Mehlinga⁹⁷⁶ o chronologicky smíšených souborech nálezů na pohřebištích z doby stěhování národů, označil sponu z Mailbeckovy cihelny za archaikum a příklad předmětu z konce 5. stol., který byl jako starožitnost přidán do výbavy mladšího pohřbu z 1. pol. 6. stol. (Korený 2014, 229-231).

Rozbor spony:

Litá, bronzová, lučikovitá spona typu Pritzier-Perdöhl z hrobu 5 z Mailbeckovy cihelny má polokruhovitou záhlavní destičku se 3 mi knoflíky a jednoduchou vybíjenou výzdobou. Všechny 3 knoflíky jsou pevnou součástí záhlavní destičky, s níž byly současně také odlity. Plasticky profilované jsou pouze z vrchní (pohledové) strany, zatímco spodní strana knoflíků je plochá. Knoflík umístěný na vrcholu záhlavní destičky je o něco větší než postranní knoflíky a na rozdíl od nich je opticky rozdělen na základový prstenec s polokulovitou hlavičkou a prožlabeným krčkem, zatímco postranní knoflíky jsou tvořeny dvěma prstenci nad sebou a hlavičkou bez krčku. Obvod záhlavní destičky je podél okraje zdoben řadou z 12 ti vybíjených, půlobloučků rozevřených směrem ven. Spona má plně litý, nezdobený, obloučkovitý lučík o průřezu ve tvaru písmene -D-, který se směrem k nožce lehce zužuje. Nožka spony je plochá, kosodélníkovitě tvarovaná, s max. šířkou umístěnou těsně nad polovinou délky a je zakončena oblou, protáhlou, poloplastickou patkou oddělenou od nánožní destičky jednoduchým příčným žebérkem. Plocha nožky je zdobena stejným způsobem jako záhlavní destička. Podél okraje na každé její straně se nachází řada vybíjených půlobloučků (7+8). Uprostřed, na vnitřní straně záhlavní destičky, je přichycena kolmá obloučkovitá ploténka, kterou prochází osa krátkého samostřílového vinutí se 4 mi závity. Drát konstrukce vinutí je u závitů a tětivy netradičně roztepán do podoby plochého proužku. Kruhový dřík má ponechán pouze jehla vybíhající z 2. vnitřního závitu na levé straně nožky. Osa vinutí je po stranách ukončena dvěma drobnými nýtky. Na vnitřní straně nožky je umístěn jednoduchý obdélný zachycovač vedený středem nožky od místa rozhraní nožky s lučíkem. Z jedné strany

⁹⁷⁵ E. Droberjar – D. Stolz 2005, s. 525, Obr. 4.

⁹⁷⁶ Mehling, A. 1998: Archaika als Grabbeigaben. Studien den merowingerzeitlichen Gräberfeldern. Tübinger Texte 1.

(směrem k patce) je schůdkovitě vykrojený. Ohyb tvořící na levé straně lůžko jehly je z větší části ulomen. Český exemplář má nejbližší tvarovou analogii ve sponě z eponymní lokality Pritzier⁹⁷⁷ (Lkr. Ludwigslust-Parchim) a Rachow⁹⁷⁸ (Lkr. Rostock) spolková země Meklenbursko-Přední Pomořansko. **Typ Pritzier-Perdöhl** je sponou, která je časově řazena k typologicky mladším spínadlům **stupně E1**. Počátek výskytu těchto spon však patří již do **stupně D3** a je tedy formou spon z přechodu mladší a starší fáze doby stěhování národů. Spona z 5. hrobu z Prahy-Dejvic, Mailbeckovy cihelny měří 57,5 mm a je uložena ve sbírce **Národního muzea v Praze** pod **inv. č. H1-51144**.

7.4.4.3 Praha-Zličín – pohřebiště (hrob 162)

D3 – E1	LOKALITA	Praha-Zličín	DÉLKA	59,7 mm 61,4 mm	
	NÁLEZ. OKOLNOSTI	pohřebiště - hrob 162	VÁHA	13,8 g 14, 4 g	
	TYP	Breitenfurt - var. Pritzier-Perdöhl (domácí modifikace)	POČET KNOFLÍKŮ	3 (1+1+1)	
	PROVENIENCE	labskogermánská	VÝŠKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	10,5 mm 10,5 mm	
	DATAČE	2. pol. 5. stol.	ŠÍŘKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	max. - 17,8 mm 17,9 mm	
	MATERIÁL	Ag+Au	ŠÍŘKA LUČÍKU	uprostřed - 7,4 mm 7,5 mm	
	TECHNOLOGIE	odlévání	ŠÍŘKA NOŽKY	max. - 12,6 mm 12,3 mm	
	VÝZDOBA	vybíjení, fasetování	ULOŽENO	Muzeum hl. m. Prahy	
	KONSTRUKCE	samostřilová	INV. Č.	A 550.108 A 550.109	
	POČET ZÁVITŮ	7 (4+3)	STAV	kompletní kompletní	

	TEXT	OBR.
LIT.	Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 161.	Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 159, Obr. vlevo (1. ze shora – rekonstrukce výrobního postupu); 161, Obr. vpravo (2. od zdola).

Nálezové okolnosti:

Hrob 162 na pohřebišti v Praze-Zličíně náležel ženě ve věku mezi 30-40 lety. Jako jediný byl vyhlouben v prostoru starší zaniklé pravěké cesty⁹⁷⁹. Ani on neunikl pozornosti vykradačů hrobů. Kromě dvojice stříbrných zlacených spon varianty typu Breitenfurt, se

⁹⁷⁷ **Pritzier** – Schuldt 1954, S. 90, Abb. 76 (vpravo); Kühn 1974, Band 2, Taf. 274: 71,17; týž 1981, Taf. 66: 437.

⁹⁷⁸ **Rachow** – Preidel 1939-1940, Taf. 55: 2; Kühn 1974, Band 2, Taf. 274: 71,18; týž 1981, Taf. 67: 450.

⁹⁷⁹ **hrob 162** – J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík a kol. 2015, s. 129, Obr. nahoře.

v jeho výplni dochoval ještě stříbrný drátěný nákrčník⁹⁸⁰, jehož nejbližší tvarovou analogii představuje exemplář z ženského kostrového hrobu nalezeného již roku 1892 v Grabově textilní továrně v Praze-Libni⁹⁸¹. Bližší údaje o nálezových okolnostech hrobu 162 nejsou prozatím k dispozici (Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 129; 161, 163).

Rozbor spon:

Dvojice litých, stříbrných, lučikovitých spon z hrobu 162 na pohřebišti v Praze-Zličíně (Obr. 74-75), má polokruhovitou záhlavní destičku se 3 knoflíky a plochou rombickou nožku zakončenou knoflíkovitou patkou. Záhlavní destička je kolem dokola rámována výraznou, nezdobenou, plastickou lištou a její vnitřní pole je vyplněno řadou tří velkých, vybíjených, vodorovně umístěných kroužků se středovou tečkou. Spony mají masivní páskový lučík se schůdkovitým průřezem, který je na vnější straně členěn 5ti podélnými, římsovitě odstupňovanými lištami a na obou stranách zakončen jedním fasetovaným schůdkem přetnutým rytou drážkou. Hřbet lučíku tvoří širší středové žebro, které vyplňuje pás vybíjených, tangenciálně pospojovaných, kroužků. Dvě užší postranní lišty na každé straně lučíku jsou zdobeny řadami vybíjených bodů. Plochá rombická nožka s maximální šířkou umístěnou nad polovinou výšky je, stejně jako záhlavní destička, rámována plastickou obvodovou lištou a její vnitřní pole vyplňují 4 velké vybíjené kroužky se středovou tečkou rozmístěné do kříže. Nožku spony uzavírá podlouhlá, na spodní straně esovitě prohnutá, knoflíkovitá patka tvořená základovým prstencem, cibulkovitým tělem a dvěma dalšími bochánkovitými prstenci. Záhlavní destička je dekorována 3 mi dutými, sekundárně nasazenými, plášťovými knoflíky, členěnými na dva úzké prstence oddělené prožlabeným krčkem a velkou polokulovitou hlavičku. Všechny 3 knoflíky jsou vyrobeny jako korálky s bočním rozparkem a kruhovým otvorem na vrcholu hlavičky, který uzavíral ketlovací nýtek. Knoflík na

⁹⁸⁰ nákrčník – J. Vávra – J. Jiřík – M. Kuchařík – P. Kubálek 2008, s. 223, Obr. 14; J. Vávra – J. Jiřík – M. Kuchařík – I. Jarošová – M. Višková – P. Kubálek 2012, p. 17, Fig. 14; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík a kol. 2015, s. 126, Obr. uprostřed; s. 163, Obr. dole.

⁹⁸¹ nákrčník z Prahy-Libně – J. L. Pič 1892, s. 647-648, Obr. 1; týž 1893, s. 159-160, Obr. 1; týž 1909, s. 39-40, Obr. 19:1; H. Kühn 1965, S. 197, Abb. 72; B. Svoboda 1965, Tab. XXXIII:5; R. Pleiner – A. Rybová 1976, 757, Obr. 228:12; J. Zeman 1987, 538-b; E. Droberjar 2002, s. 263, Obr. 5; M. Lutovský – L. Smejtek a kol. 2005, s. 830, Obr. vpravo dole; J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík a kol. 2015, s. 21, Obr. vpravo uprostřed. NM inv. č. H1-51101 (veřejně přístupná online databáze NM: <http://forum.nm.cz/> v sekci prehistorie, pod inv. číslem předmětu).

vrcholu záhlavní destičky je zřejmě nasazen na trnu a připájen. Postranní knoflíky tradičně fixují konce osy vinutí. Vnější, pohledová strana obou spon byla původně zušlechtěna dnes již setřelým amalgámovým zlacením. Spony jsou na vnitřní straně opatřeny samostřílovou konstrukcí uchycenou dvěma obloučkovitými ploténkami umístěnými po stranách v dolní části záhlavní destičky, kterými procházela osa vinutí. Spirálu vinutí tvoří 7 závitů (4+3). Ze 4. vnitřního závitu na levé straně spony vybíhá jehla zachycená v krátkém, jednoduchém, obdélníkovitém zachycovači, jehož vstupní otvor se u obou exemplářů nachází na levé straně nožky. Autoři výzkumu přiřadili exempláře z hrobu 162 ke skupině severoněmeckých polabských spon, které Herbert Kühn vyčlenil jako typ Breitenfurt a které byly následně rozděleny na tzv. saskou a meklenburskou variantu – formu Oldendorf-Issendorf a Pritzier-Perdöhl. Forma Pritzier-Perdöhl, která je zličínským nálezům bližší, bývá zpravidla zhotovena z bronzu a patří k levným variantám šatových spínadel, zdobených jen jednoduchým vybíjením a nejčastěji plochými poloplastickými knoflíky odlitými současně se záhlavní destičkou. Vystouplý plastický rámeček lemující obvod záhlavní destičky s nožkou se u klasických forem nevyskytuje, najdeme ho ale u lokální mazurské varianty těchto spon na SV Polska, která je považována za domácí imitaci meklenburských spon formy Pritzier Perdöhl (viz kap. 6.4.2) Nákladně zhotovené exempláře z Prahy-Zličína představují zřejmě honosnější derivát inspirovaný sponami severoněmeckého dolního Polabí, které se vedle Prahy-Zličína v levnějším bronzovém provedení našly také v Mailbeckově cihelně v Praze-Podbabě a v Litni-Dolních Vlencích. Exempláře z hrobu 162 jsou dlouhé 6,0 a 6,1 cm a váží 13,8 a 14,4 g. Nachází se **ve sbírkách Muzea hlavního města Prahy pod inv. č. A 550.108 a A 550.109.**

7.4.5 PTAČÍ SPONY

(západogermánské – franko-burgundsko-alamanské)

Mapa č. 7

7.4.5.1 Vinařice (Landova cihelna) – pohřebišťe (rozrušený kostrový hrob)

D3 – E1	LOKALITA	Vinařice (Landova cihelna)	KONSTRUKCE	samostřilová	
	NÁLEZ. OKOLNOSTI	pohřebišťe - rozrušený kostrový hrob	POČET ZÁVITŮ	7 (4+3)	
	TYP	destičkovitá ptačí spona	DÉLKA	36,2 mm	
	PROVENIENCE	labskogermánská	VÁHA	5,7 g	
	DATACE	2. pol. až 3. třetina 5. stol.	ŠÍŘKA TRUPU	max. - 13,2 mm (s pařáty)	
	MATERIÁL	Cu/Br+Ag+Au	ULOŽENO	Národní muzeum v Praze	
	TECHNOLOGIE	odlévání	INV. Č.	H1-50730	
	VÝZDOBA	vrubořez, vybijení	STAV	kompletní	

	TEXT	OBR.
LITERATURA	Smolík 1878-1881, 27 (č.5; 5a);	Smolík 1878-1881, Tab. II: 5; 5a;
	Píč 1909, 47;	Píč 1909, Tab. I: 3;
	Niederle 1918, 7;	Niederle 1918, 4, Obr. 2: 21;
	Thiry 1939, 43; 98;	Preidel 1926, 38, Abb. 35; týž 1930a, 57, Abb. 58;
	Svoboda 1965, 91; 278;	Thiry 1939, Taf. 15: 322;
	Tejral 2006, 420.	Reinerth 1940, Band II., Taf. 261: 7;
		Filip 1948, Tab. 23: 21;
		Svoboda 1965, tab. XXIV: 4;
		Droberjar 2005b, 110, Obr. vlevo nahoře; týž 2008a, Příl. 16: 5;
		Tejral 2006, 419, Abb. 92: 19;
	Jiřík 2012, 377, Tab. 1: E1: 8.	

Nálezové okolnosti:

Měděná⁹⁸² ptačí spona z Vinařic je jediným zástupcem svého druhu z období vinařické skupiny nalezeným na území Čech. Jedná se o velmi raný typ spon, jejichž tvar v podobě dravého ptáka zaznamenal v různých transformacích velkou oblibu zejména až ve ²/₂ 5. a v následujícím 6. stol. Stejně jako i všechny ostatní nálezy spon z eponymní lokality ve

⁹⁸² Spona bývá v literatuře tradičně popisována jako měděná – viz např.: J. Smolík 1878-1881, s. 27 (č.5; 5a); J. L. Píč 1909, s. 47. Podobně jako u ostatních starých nálezů z Vinařic (viz 2 spony typu NF-W a 1 spona typu Krefeld) se domnívám, že všechny lité exempláře, popisované jako měděné a následně stříbřené či zlacené, jsou vyrobeny z bronzu.

Vinařicích, pochází i tato spona z dnes neznámého kostrového hrobu, který byl rozrušen v místní cihelně, odkud se do Národního muzea v Praze dostala darem pana A. Landy⁹⁸³.

Rozbor spony:

Měděná, postříbřená a pozlacená, destičkovitá spona (Obr. 69) v podobě dravého ptáka (orla nebo sokola) je jednou z nejstarších forem ptačích spon rozšířených v době stěhování národů v oblastech středoevropského barbarika. Vypovídá o tom její jednoduchý, oproti vyspělejšími mladšími formám, až primitivní tvar, který působí stroze a nepřilíš elegantně. G. Thiry zařadila vinařický exemplář v rámci své skupiny vrubořezových ptačích spon mezi spony tzv. oválné formy (Thiry 1939, 43). Spona je litá a její vnější strana je zdobena prostým lineárním dekorem provedeným vrubořezem kombinovaným s vybíjením. Tělo ptáka má nepravidelný lichoběžníkovitý tvar ukončený na jedné straně hladkým, trapézovitým ocasem a na druhé straně okrouhlou hlavou s lehce zahnutým zobákem. Hlava je v oblasti krku opticky oddělena příčným plastickým žebrem a stejným způsobem je na hlavičce odsazen také zobák. Náznak oka je docílen vypouklou obličejovou partií zdobenou pěti bodovými, paprskovitě rozmístěnými liniemi vybíjenými z krátkých čárek, které se ze stran sbíhají směrem k vydutému středu. Podobně (jednou či dvěma) rytými liniemi byl v minulosti vykreslen i zobáček, jehož mělká povrchová kresba je dnes však setřena. V nejširším místě těla, představujícím ptačí hrud', je nalit plochý kruhový terčík zdobený dvěma výraznými koncentricky vybíjenými kroužky. Tento útvar je obecně pokládán za schématické znázornění ptačích nohou s pařáty. Od prsou směrem k ocasu je plocha těla šrafována šikmými vrubořezovými čarami, které vykreslují křídlo s peřím. Obrys křídla je v místě břicha od těla oddělen podélnou rytou linií. Ocas ptáka je ponechán bez výzdoby. Na ploché, vnitřní straně spony je dochovaná kompletní samostřílová konstrukce se zachycovačem. Osa a spirála vinutí jsou přichyceny pomocí perforované obloučkovité ploténky přiletované kolmo ve spodní části těla kousek nad ocasem. Spirála vinutí je stočena v 7 závitů. Ze 4. vnitřního závitu na levé straně spony vybíhá jehla zachycená v jednoduchém obdélném zachycovači přidělaném zhruba v oblasti krku na rozhraní hlavy a těla. Levnější, lité,

⁹⁸³ Informace o dárci a způsobu nabytí pochází z online databáze NM v Praze, k nahlédnutí na webových stránkách: <http://forum.nm.cz/> v sekci prehistorie, pod inv. číslem předmětu.

měděné jádro bylo na povrchu dříve překryto hned dvěma vrstvami ušlechtlejšího kovu. Vnější (pohledová) strana spony byla nejprve postříbřena a přes tuto silnější základovou vrstvu bylo nanášeno velmi tenké, dnes prakticky setřelé zlacení⁹⁸⁴. Spona má nejbližší tvarovou a výzdobnou analogii ve stranově převrácených exemplářích pocházejících z hrobů 120⁹⁸⁵ a 126⁹⁸⁶ na pohřebišti v Basileji-Kleinhüningenu ve Švýcarsku či ve dvojici spon z kostrového hrobu v Rommersheimu⁹⁸⁷ (Lkr. Eifelkreis Bitburg-Prüm, spolková země Porýní-Falc). Exemplář z hrobu 126 byl na základě hrobové výbavy (zejména 20 ti kusů stříbrných mincí císařů Valentiniána III. (425-455 n. l.) a Theodosia II. (408-450) zavěšených na opasku) datován do 2. pol. 5. nebo až na konec 5. stol. Zatímco H. Preidel datoval svého času vinařický exemplář již do 2. pol. 4. stol., G. Thiry posunula výskyt těchto jednoduchých vrubořezových spon s poněkud strnulým a někdy mírně nakrčeným postojem těla do období 450-500 n. l. Tuto dataci do **2. pol. 5. stol.** přijal i B. Svoboda (Preidel 1930a, 57; Svoboda 1965, 91; Thiry 1939, 43; 138). Chronologicky i typologicky patří tento exemplář k nejstarší skupině západoevropských ptačích spon a tedy až na samý **závěr vinařické skupiny** ve stupni D3 či na jeho přechod s následným stupněm E1 (**D3-E1**). Nejnověji datoval ptačí sponu z Vinařic do stupně E1 J. Jiřík, který ji zařadil až na **konec 5. stol.** a začlenil ji tak již do mladší durynské fáze doby stěhování národů v Čechách⁹⁸⁸.

7.5 OSTATNÍ SPONY

Mapa č. 8

Mezi sponami vinařické skupiny najdeme také několik exemplářů jen obtížně zařaditelných druhů spon, které zastupují netradiční cizí formy nebo jejich modifikace. K těmto sponám lze připočítat i nový typ miniaturních spon typu Zličín, které mohou i nemusí být domácího původu a na jejichž vzniku se mohly podílet různé vlivy. Do této

⁹⁸⁴ Spona bývá v literatuře popisována pouze jako stříbřená, nikoliv i zlacená; Při dokumentaci nálezů v depozitáři NM jsem si ale na povrchu spony všiml viditelných pozůstatků setřelého zlacení a uvádím ji proto stejně jako sponu typu Krefeld z Vinařic jako sponu měděnou/resp. bronzovou, stříbřenou a zlacenou.

⁹⁸⁵ **Basel-Kleinhüningen** (hrob 120) – G. Thiry 1939, Taf. 15: 324.

⁹⁸⁶ **Basel-Kleinhüningen** (hrob 126) – G. Thiry 1939, Taf. 15: 323.

⁹⁸⁷ **Rommersheim** – G. Thiry 1939, Taf. 15: 325.

⁹⁸⁸ J. Jiřík 2012, S. 377, Tab. I: E1: 8.

kategorie patří také deriváty spon typu Wiesbaden z bohatě vybaveného hrobu dámy z Měcholup, které jsou v Evropě dosud bez přímých analogií. Exempláře, které v této práci dosud nebyly zmíněny, představují tyto nálezy:

7.5.1 Lučkovitá spona s kvadratickou záhlavní destičkou „nordického typu“ (derivát lité varianty spon typu Wiesbaden a skandinávských plechových spon)

Praha-Dejvice (cihelna Nová Juliska) – pohřebiště (rozrušený kostrový hrob)

D 3	LOKALITA	Praha-Dejvice (cihelna Nová Juliska)	DÉLKA	?	
	NÁLEZ. OKOLNOSTI	pohřebiště - rozrušený kostrový hrob	VÁHA	?	
	TYP	spona s kvadratickou záhlavní destičkou (derivát spon typu Wiesbaden a skandinávských plechových spon)*	POČET KNOFLÍKŮ	7 (2+3+2)	
	PROVENIENCE	labskogermánská ?	VÝŠKA ZÁHL. DESTIČKY	?	
	DATE	2. pol. 5. stol.	ŠÍŘKA ZÁHL. DESTIČKY	?	
	MATERIÁL	Ag/slitina bílého kovu	ŠÍŘKA LUČÍKU	?	
	TECHNOLOGIE	odlévání	ŠÍŘKA NOŽKY	?	
	VÝZDOBA	vybíjení, rytí, (perličkovaný drát/tauzie?)	ULOŽENO	Muzeum hl. m. Prahy	
	KONSTRUKCE	dvojitá spirála vinutí	INV. Č.	A 482	
	POČET ZÁVITŮ	20 (10+10) 24 (12+12) ?	STAV	chybí postraní knoflíky a polovina konstrukce vinutí s jehlou	

	TEXT	OBR.
LITERATURA	Niederle 1918, 5;	Niederle 1918, 4, Obr. 2:35;
	Svoboda 1965, 82; 267; týž 1967, 354;	Preidel 1930a, 67, Abb. 76; týž 1939-1940, 116, Abb.3:1;
	Korený 2014, 227-229.	Filip 1948, Tab. 23:37; týž 1949, 116, Obr. 84;
		Svoboda 1965, Tab. XLII:4; týž 1967, 356, Abb. 13:2;
		Kühn 1974, Band 2, Taf. 228:51,153;
		Droberjar 2008b, 7, Obr. 5:23;
		Korený 2014, 227, Obr. 2-3; 228, Obr. 4-5; 229, Obr. 6.

* Sponu nebylo možné fyzicky zdokumentovat.

Nálezové okolnosti:

Litá, stříbrná, lučkovitá spona s obdélníkovitou záhlavní destičkou a rombickou nožkou pochází z rozrušeného kostrového hrobu pohřebiště z doby stěhování národů a raného středověku v Praze-Dejvicích, objeveném v areálu cihelny Nová Juliska. Do své

sbírky ji dne 20. ledna 1894 získal J. A. Jíra, jak je uvedeno v jeho zápisnících uložených v Archivu Muzea hl. m. Prahy. Kromě data objevu (resp. předání do Jírovy sbírky): „1894 leden“ / „20“ (Archiv OAS MMP fond J. A. Jíra sv. 1/V) a stručné definice předmětu: „Spona merovejsko římská“ / „Dejvice (Podbaba) N. Juliska“ (Archiv OAS MMP fond J. A. Jíra sv. 2/1) se však o nález spony nezachovaly žádné další informace. V odborné literatuře je spona citována jako nález z rozrušených kostrových hrobů (Svoboda 1965, 82; 267; Korený 2014, 227). L. Niederle o jejím objevu napsal: „sponka nalezená sice v Podbabě mimo hroby ve vrstvě, ale zjevně patřící k pohřebišti“ (Niederle 1918, 5). S největší pravděpodobností pochází tato spona z dříve rozrušeného kostrového hrobu a J. A. Jíra ji bez bližších nálezových okolností obdržel či koupil od cihlářských dělníků.

Rozbor spony⁹⁸⁹:

Stříbrná⁹⁹⁰, lučikovitá spona „nordického“ typu s kvadraticky tvarovanou záhlavní destičkou z Prahy-Dejvic Nové Julisky (Obr. 22) v sobě kombinuje působení více vlivů. Jejím typologickým, resp. stavebním rozbohem se naposledy zabýval R. Korený⁹⁹¹. Spona samotná se vymyká přesnému typovému zařazení, její stavební prvky však, dle autora, ukazují dvěma hlavními směry. Nejvýraznější podíl na její morfologické stavbě mají ve středoevropském měřítku spony typu Wiesbaden a mladší niemberské spony skupiny B a C. Pro oba typy je charakteristický široký, ze spodu dutý, páskový lučík o průřezu ve tvaru písmene -C-, který se směrem k nožce zužuje a na povrchu bývá často příčně žebrovaný nebo přetnutý rytými žlábkami, které tvoří lůžko pro výzdobu perličkovanými drátky (Korený 2014, 228). Typický je také lichoběžníkovitý (kosodélníkovitý/rombický) tvar nožky s výzdobou provedenou v technice vybíjení. Druhý směr vlivů ukazuje, dle R. Koreného, na skupinu skandinávských plechových spon horizontu Sösdala (dříve uváděných jako typ Kvarmlöse-Mejlby). Podle třídění A. Bitner-Wróblewské se jedná o spony 3. typu výše zmíněných plechových spon, které chronologicky patří do skandinávské fáze 2. a 3., která se časově kryje se

⁹⁸⁹ Sponu nebylo možné fyzicky zdokumentovat z důvodu jejího vystavení v signálně zabezpečené expozici Muzea hl. m. Prahy.

⁹⁹⁰ B. Svoboda popisuje sponu jako stříbrnou (Svoboda 1965, 82; 267); R. Korený ji nověji pokládá za slitinu blíže nespécifikovaného barevného kovu s malou příměsí stříbra (Korený 2014, 227).

⁹⁹¹ R. Korený 2014, s. 227-229.

středoevropským stupněm D, resp. se starší fází doby stěhování národů rozdělenou do stupňů D2 až D3 (Bitner-Wróblewska 2001, 95-99; Korený 2014, 228-229). Pro tyto spony je typická kvadratická záhlavní destička s rombicky tvarovanou nožkou, zakončenou patkou stylizovanou někdy do podoby zvířecí hlavičky. I u nich se objevuje dutý, v některých případech příčně žebrovaný lučík, a vybíjená výzdoba umístovaná zpravidla kolem okraje lučíku a nožky, doplňovaná někdy vrubořezem (Korený 2014, 229).

Obdélníkovitá záhlavní destička spony z Prahy-Dejvic byla původně zdobena 7 mi litými, plně plastickými knoflíky, rozmístěnými po obvodu záhlavní destičky v počtu 2+3+2 (tedy se 2 ma knoflíky po stranách a 3 mi na vrcholu). Z původního počtu se dochovaly pouze knoflíky na vrcholu záhlavní destičky, zatímco obě dvě dvojice po stranách chybí. Vrcholové knoflíky tvoří dva na sobě postavené základové prstence a mírně protažená kulovitá hlavička s téměř nezatelným krčkem. Tyto knoflíky byly, na rozdíl od postranních knoflíků, pevnou součástí záhlavní destičky, s níž byly současně také odlity. Postranní dvojice sloužila však vedle výzdoby i k uchycení konců os dvojitého spirálovitého vinutí, na kterých byly knoflíky nasazeny.

V českých nálezech méně častá obdélníkovitá záhlavní destička (u spon z 5. stol. již pouze u páru spon z Měcholup) je kolem dokola lemována jednoduchou lineární výzdobou, kterou představují dvě obvodové linie vedené na třech stranách (kromě základny) podél okraje záhlavní destičky. Plocha mezi nimi je vyplněna těsně vedle sebe kladenými kroužky. B. Svoboda považoval dekor na záhlavní destičce za vybíjený (Svoboda 1965, 82). R. Korený hovoří nověji o vrubořezu (Korený 2014, 228)⁹⁹².

Široký, obloučkovitý, ze spodu dutý lučík, s typickým průřezem ve tvaru písmene -C-, je po celé délce žebrován 5ti pravidelně rozmístěnými příčnými žebry. Vrcholem každého žebírka prochází rytá, podélná rýha. Již B. Svoboda upozornil na možnost, že mohla, stejně jako u spon typu Wiesbaden, sloužit k uchycení ozdobných perličkovaných drátků (Svoboda 1965, 82). R. Korený se oproti tomu domnívá, že rýhy mohly být stříbrným drátkem tauzovány, což ale stupeň zachování spony, znečištěné místy korozními produkty, nedovoluje s určitostí posoudit (Korený 2014, 228).

⁹⁹² Neměl jsem možnost tuto sponu fyzicky zdokumentovat a posoudit tak výzdobný motiv z hlediska technologického provedení. Na základě dostupných fotografií spony se však domnívám, že se jedná spíše o techniku vybíjení, či o kombinaci vybíjení a rytí.

Spona má plochou, lichoběžníkovitě tvarovanou nožku zakončenou (na rozdíl od spon typu Wiesbaden) plastickou patkou. Její nožka se však nenachází, jak je zvykem, ve vodorovné poloze, ale je, pravděpodobně vlivem deformace, zvednuta šikmo vzhůru. Maximální šířka nožky je vyváženě posazena těsně nad polovinou její délky. Stejně jako záhlavní destička je i nožka podél okraje lemována jednoduchým vybíjeným dekorem v podobě linie z vybíjených kroužků, vytvořených však ze dvou, směrem k sobě natočených půlobloučků. Stejnou linií je vybíjen i střed nožky, kterou tato svislá osa pělí na dvě poloviny. V místě maximální šířky nožky se pak nachází ještě dvě přes sebe křížem vybíjené horizontální linie sestavené z dvojic vybíjených teček. Patka spony v podobě protáhlého knoflíku s rovně seříznutou hlavičkou a jedním profilovaným prstencem, je plastická jen z vrchní (pohledové) strany, zatímco vnitřní strana nožky i s patkou jsou ploché.

Konstrukce vinutí, na vnitřní straně záhlavní destičky, byla tvořena dvěma nad sebou umístěnými spirálami vinutí propojenými mezi sebou po stranách vertikální tětivou. Každá spirála byla navlečena na železné ose vinutí, jejíž konce procházely otvorem na bocích obvodového rámečku na vnitřní straně záhlavní destičky, kde na nich byly z vnější strany nasazeny dnes chybějící postranní knoflíky. Spirály tedy zabíraly celou šířku záhlavní destičky. Dolní spirála, ze které vybíhala jehla, se nedochovala. Počet závitů na horním vinutí nelze pod vrstvou koroze z fotografie bezpečně odhadnout. Pravděpodobně měla 10 nebo 12 drobných závitů vedených od jednoho konce záhlavní destičky k druhému.

Zachycovač umístěný na vnitřní straně nožky u místa rozhraní nožky s lučíkem je buď trapézovitě vykrojený a jednoduše přehnutý, nebo obdélný, ale deformovaný. Podobně jako u spirály vinutí, není možné jeho tvar z dostupné fotografie bezpečně odvodit.

Nejbližší analogii k českému exempláři představuje bronzová spona z žárového hrobu 1 na německém pohřebišti Glewitz-Voigtsdorf⁹⁹³ (Lkr. Vorpommern-Rügen, spolková země Meklenbursko-Přední Pomořansko) (Tab. 15: Obr. 3: 1), která je datována do doby kolem pol. až 2. pol. 5. stol. (Korený 2014, 228). Velkou podobnost vykazuje

⁹⁹³ Glewitz-Voigtsdorf (hrob 1) – H. Kühn 1981, Taf. 81: 552; R. Korený 2014, s. 229, Obr. 7: 1.

také útlejší exemplář bez nálezových okolností z neznámé lokality v Meklenbursku⁹⁹⁴ (Tab. 15: Obr. 3: 2). Výzdobou či tvarem záhlavní destičky s nožkou, byť s absencí knoflíků, jsou sponě z Nové Julisky podobné také dvě spony z Long Wittenham⁹⁹⁵ (hrabství Oxfordshire v JV Anglii). Na rozdíl od českého nálezů a jemu nejbližších analogií z Meklenburska jsou však skandinávské plechové spony vždy stříbrné a dlouhé 13-17 cm. Jim podobné lité varianty jsou však většinou vyrobeny z bronzu a jejich délka činí jen něco okolo 7 cm, což je, dle R. Koreného, jev typický pro napodobeniny (Korený 2014, 229).

Budeme-li vycházet z vlivů, které se na stavbě spony z Prahy-Dejvic podílejí, bude její datace spadat k době okolo pol. 5. až 2. pol. 5. stol. Spony typu Wiesbaden a mladší niemberské spony jsou spínanými charakteristickými pro starší fázi vinařické skupiny ve stupni D2, tedy pro 1. pol. 5. stol. Skandinávské plechové spony 3. typu horizontu Sösdala jsou s nimi časově souběžné a dobu jejich oběhu přesahují i do mladší fáze vinařické skupiny odpovídající stupni D3 doby stěhování národů. Na základě těchto vlivů se proto **R. Korený** přiklání k **dataci spony** na poč. mladší fáze vinařické skupiny, tedy k době **kolem poč. 2. pol. 5. stol.** (Korený 2014, 229).

Oproti tomu řadí **E. Droberjar** dejvický exemplář již **do stupně E1**, tedy do mladší (durynské) fáze doby stěhování národů v Čechách (Droberjar 2008b, 7, Abb. 5:23). V přechodu mezi fázemi doby stěhování národů a jejich datací v pojetí českých i zahraničních autorů však hraje rozdíl často již pouhé jedno nebo dvě desetiletí. Je obvyklé, že výskyt některých artefaktů, vyráběných navíc jen po omezenou dobu několika málo desítek let, není na tyto hranice vždy ostře vázán a může mezi nimi po určitou dobu fluktuovat oběma směry.

Na základě rozboru, který provedl R. Korený, a který vychází již z postřehů B. Svobody, řadím ve své práci typologicky obtížně zařaditelnou sponu z Prahy-Dejvic, Nové Julisky ke skupině spon příbuzné pozdním, litým variantám spon typu Wiesbaden ovlivněných ze severu prvky skandinávských plechových spon a kladu ji do mladší fáze vinařické skupiny ve stupni D3. S přihlédnutím k názoru E. Droberjara pak max. na přechod starší a mladší fáze doby stěhování národů ve $\frac{3}{3}$ 5. stol. (D3/E1).

⁹⁹⁴ Meklenbursko (neznámé naleziště) – R. Korený 2014, s. 229, Obr. 7: 2.

⁹⁹⁵ Long Wittenham – H. Preidel 1939-1940, S. 117, Abb. 4: 3; 4; H. Kühn 1974, Band 2, Taf. 275: 73,22; Taf. 275: 73,23.

Spona z Prahy-Dejvic, Nové Julisky je uložena ve sbírce Muzea hl. m. Prahy, pod inv. č. P 373. V současné době je vystavena ve stálé expozici budovy Muzea hl. m. Prahy v Praze na Florenci, odkud mi z technických důvodů nebylo povoleno její vyjmutí a provedení dokumentace měření, vážení a focením.

7.5.2 Spona s peltoidní záhlavní destičkou

(modifikace římskoprovinciálních limitních spon z DŘ?)

Praha-Zličín – pohřebiště (hrob 37)

D 2 / D 3 ?	LOKALITA	Praha-Zličín	DÉLKA	64,0 mm	
	NÁLEZ. OKOLNOSTI	pohřebiště - hrob 37	VÁHA	15,2 g	
	TYP	spona s peltoidní záhlavní destičkou	POČET KNOFLÍKŮ	0	
	PROVENIENCE	latskogermánská modifikace ?	VÝŠKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	20,5 mm	
	DATAČE	1. pol. 5. století n. l. ?	ŠÍŘKA ZÁHLAVNÍ DESTIČKY	max. - 23,7 mm	
	MATERIÁL	Ag+Au	ŠÍŘKA LUČÍKU	uprostřed - 5,5 mm	
	TECHNOLOGIE	odlévání	ŠÍŘKA NOŽKY	max. - 5,2 mm	
	VÝZDOBA	fasetování, vybíjení, rytí + niello ?	ULOŽENO	Muzeum hl. m. Prahy	
	KONSTRUKCE	samosťílová	INV. Č.	A 545.558	
	POČET ZÁVITŮ	8 (4+4)	STAV	kompletní (rozlámaná, lepená)	

	TEXT	OBR.
LIT.	Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 157; 161.	Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 161, Obr. nahoře (1. zleva).

Nálezové okolnosti:

Hrob 37 na pohřebišti v Praze-Zličíně patřil jedinci antropologicky neurčitelného věku a pohlaví. Kromě stříbrné pozlacené spony s lunicovitě tvarovanou záhlavní destičkou nejsou další nálezové okolnosti zveřejněny (Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 161).

Analogie:

Lučikovitá spona z hrobu 37 na pohřebišti v Praze-Zličíně je nevšední tvarem své záhlavní destičky, který má v DSN na půdě barbarika nejbližší analogie pouze ve zlatých lunicovitých závěscích často nákladně zdobených filigránem a granulací a vykládaných

někdy almandinovými vložkami nebo příhrádkovým emailem. Na našem území byly tyto závěsky nalezeny v hrobě 80 na pohřebišti ve Strachotíně⁹⁹⁶ (okr. Břeclav) na J Moravě, v ženském kostrovém hrobě v Nasobůrkách⁹⁹⁷ na Olomoucku, v Praze-Šárce⁹⁹⁸, v hrobě 16/XI v Čelákovcích-Záluží⁹⁹⁹ (okr. Praha-východ) a nejnověji v hrobech HXXX a H1980 na dosud nezpracovaném pohřebišti odkrytém v letech 2008-2013 na katastru obce Hostivice v poloze Palouky¹⁰⁰⁰ (okr. Praha-západ). Všechny tyto nálezy jsou až z mladšího merovejského období. Jednoduché lunicovité závěsky ze zlatého nebo stříbrného plechu byly ale vyráběny již v mladší a pozdní DŘ a do Germánie se jejich tvar a obliba rozšířily z území bývalých římských provincií v Podunají. V DSN se při jejich výrobě začaly používat náročnější výzdobné techniky a z původně jednoduchých předmětů, patrně s ochrannou magickou funkcí, se vyvinuly přepychové zlaté šperky (Daneček – Korený – Perlík 2017, 519-520; Droberjar 2002, 211).

Paralely ve formě spínadel s lunicovitě či ledvinkovitě tvarovanou záhlavní destičkou představuje k exempláři z Prahy-Zličína úzce vymezená skupina římskoprovinciálních lučkovitých spon se samostřílovým vinutím a peltoidní záhlavní destičkou, z přelomu starší a mladší DŘ, které se vyskytují pouze v kastelech podél hornogermánsko-raetského limitu a pravděpodobně byly v relativně krátkém časovém období během 2./3. stol. n. l. vyráběny řemeslníky jedné nebo několika málo dílen pracujících v antických městech na Rýnu nebo Mohanu. Nositeli těchto spon byli výhradně příslušníci římské armády (Böhme-Schönberger 1998, 362; Jobst 1975, 68).

⁹⁹⁶ Strachotín – Čížmář, M. – Geislerová, K. – Rakovský, I. 1985: Pohřebišťe z doby stěhování národů ve Strachotíně, Památky archeologické 76/2, 285-307. (s. 290, Obr. 5: 11); Droberjar 2002, s. 315, Obr. vlevo nahoře č. 11.

⁹⁹⁷ Nasobůrky – J. Tejral 1982, s. 128, Obr. 46; E. Droberjar 2002, s. 211, Obr. vpravo nahoře č. 2-7.

⁹⁹⁸ Praha-Šárka – Korený, R. – Janíková, R. 2011: Merovejský závěsek z Prahy-Šárky, Archeologie ve středních Čechách 15/2, 937-940. (Obr. 1: 1).

⁹⁹⁹ Čelákovice-Záluží (hrob 16/XI) – B. Svoboda 1965, Tab. LXXXIX: 2.

¹⁰⁰⁰ Hostivice-Palouky – D. Daneček – K. Smíšek – R. Korený 2014, s. 414, Obr. 7; D. Daneček – R. Korený – D. Perlík 2017, s. 516, Obr. 1-3; s. 519, Obr. 7.

Tuto skupinu limitních spon s malým prostorovým rozšířením označil Oscar Almgren¹⁰⁰¹ ve své studii jako formu **Almgren 188**. Později ji německá badatelka Astrid Böhme¹⁰⁰² vyčlenila jako variantu **Böhme 23**.

Charakteristickým znakem těchto spon je především záhlavní destička, která má podobu různě tvarovaného peltoidu. Lučík spon je vždy střechovitě hraněný s trojúhelníkovitým průřezem a na přechodu k nožce či záhlavní destičce může být někdy zvýrazněn prstencovitými vývalky (obroučkami). Nožka je rovnoměrně široká a na vnější straně zaoblená. Spony mají samostřílovou konstrukci, která je na vnitřní straně záhlavní destičky přichycena pomocí jedné, kolmo přiletované, perforované ploténky, sloužící k provlečení osy vinutí (Jobst 1975, 68).

Tento typ spon je blízkce příbuzný **variantě Böhme 22** s ledvinkovitě tvarovanou záhlavní destičkou zdobenou prolamováním¹⁰⁰³, která byla vyráběna ve stejné době rovněž na římskoprovinciálním území.

V rámci skupiny spon s peltoidní záhlavní destičkou (A 188 / Böhme 23), z které je dohromady známo jen okolo 40 exemplářů, je možné rozlišit 2 základní varianty. Tyto 2 formy se od sebe i přes celkovou podobnost odlišují jak tvarem záhlavní destičky, tak způsobem utváření lučíku a nožky se zachycovačem.

Varianta A 188a¹⁰⁰⁴ (Tab. 2: Obr. 4a) má široce otevřený, více vykrojený, lunicovitý tvar záhlavní destičky se středovým výčnělkem připomínajícím pestík zakončený lalokovitým útvarem, který přesahuje výšku půlměsíce. Lučík má trojúhelníkovitý průřez a od záhlavní destičky s nožkou bývá většinou na obou stranách odsazen fasetovaným schůdkem. Nožka těchto spon je na vrchní straně zaoblená a trubkovitě uzavřená s podélnou štěrbinou na levé straně, která vytváří vstupní otvor do

¹⁰⁰¹ O. Almgren 1923, Taf. VIII: 188.

¹⁰⁰² A. Böhme 1972: Die Fibeln der Kastele Saalburg und Zugmantel, Saalburg-Jahrbuch 29, 5-112.

¹⁰⁰³ var. **Böhme 22** – např. E. Riha 1979, Taf. 13: 299; R. Heynowski 2012, S. 91, Abb. 3.22.3.

¹⁰⁰⁴ var. **188a** (var. Böhme 23) – W. Jobst 1975, Taf. 24: 185.

nitra nožky ve formě tzv. schránkovitého zachycovače. Tato varianta je menší než varianta A 188b a má oproti ní výraznější poměr délky lučíku vůči nožce (Jobst 1975, 69).

Varianta A 188b¹⁰⁰⁵ (Tab. 2: Obr. 4b) je celkově větší a robustnější. Její záhlavní destička je téměř kruhová jen s mírně obloučkovitě vykrojenými srpovitými cípy a rovněž mnohem masivnějším středovým pestíkem. Robustní trojúhelníkovitý lučík je od nožky se záhlavní destičkou opticky oddělen obroučkovitými vývalky. Nožka je rovnoměrně široká a obloučkovitě zakončená tak, že svým tvarem připomíná pochvu meče nebo dýky. Stejně jako u předchozí varianty je na vnější straně obloučkovitě vydutá, na rozdíl od ní je ale na spodní straně plochá, nikoliv trubkovitě uzavřená a má přichycen kolmý, pravoúhle tvarovaný, otevřený zachycovač, který je o něco kratší, než celková délka nožky (Jobst 1975, 69). Lučík je sice kratší, než u varianty A 188a, stále je ale zachovááno schéma typické pro spony z DŘ, které mají lučík vždy delší, nežli nožku.

Rozbor spony:

Stříbrná, zlacená spona z hrobu 37 v Praze-Zličíně (Obr. 63) kombinuje znaky obou 2 variant těchto římskoprovinciálních spon včetně stavby charakteristické již pro exempláře z DSN. Tvarem záhlavní destičky a lučíku se přibližuje variantě A 188a, zároveň má ale nožku s pevným, otevřeným zachycovačem jako varianta A 188b. Stejně jako obě varianty římských spon má rovnou, na vnější straně oble vydutou, zesponu plochou nožku. Zachycovač je uchycen u místa rozhraní nožky s lučíkem a zaujímá jen necelou polovinu délky nožky a jeho přehnutý konec, tvořící lůžko jehly se vstupním otvorem na levé straně spony, je obloučkovitě vykrojen. Na rozdíl od spon z DŘ disponuje zličínský exemplář změnou proporcí v poměru mezi délkou lučíku a nožky typickou pro spony z DSN. Spona z Prahy-Zličína má krátký obloučkovitý lučík a naopak dlouhou rovnou nožku, která je na vrchní straně zdobena 4 dvojicemi klínovitě rytých linií. Lučík je střežovitě hráněný a na obou stranách je zakončen hranolovitě fasetovaným schůdkem. Dalším schůdkem je pak odsazena i nožka od lučíku. Záhlavní

¹⁰⁰⁵ var. 188b (var. Böhme 23) – W. Jobst 1975, Taf. 24: 186.

destička je kolem dokola podél celého svého okraje zdobena linií sestavenou z jednotlivě vybíjených bodů a stonek jejího pestíku vyplňují 2 nad sebou umístěné diagonální křížky. Pouze v místě kopírující její srpkovité vykrojení je řada vybíjených bodů umístěna navíc v předem připravené ryté linii. Spona měla samostřílovou konstrukci navlečenou na železné ose a spirálu jejího vinutí tvořilo celkem 8 závitů (4 + 4). Osa procházela středovou obloučkovitou ploténkou umístěnou v dolní části záhlavní destičky a na její konce byly nasazeny drobné plášťové knoflíky tvořené kulovitou hlavičkou s prožlabeným krčkem a nízkým základovým prstencem. Oba knoflíky vykukovaly ve funkčním stavu zpoza záhlavní destičky ven po stranách. Stříbrné tělo spony bylo na vrchní pohledové straně překryto amalgámovým zlacením a je možné, že její rytá výzdoba mohla být původně vyplňována niellem. Spona se dochovala kompletní, avšak v porouchaném stavu. Záhlavní destička byla rozlomena na 2 kusy, stejně jako lučík oddělený v místě nad nožkou. Konstrukce vinutí je složena ze 3 rozlomených dílů. Podle autorů výzkumu byl tento nevšední exemplář vyroben v barbariku možná snad v některé z místních dílen (Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík 2015, 157). Exemplář z hrobu 37 v Praze-Zličíně měří 6,4 cm, váží 15,2 g a je uložen **ve sbírce Muzea hlavního města Prahy pod inv. č. A 545.558.**

7.5.3 Mincovní spona

(spona ze zlaté římské mince)

Praha-Zličín – pohřebiště (hrob 61)

D2/D3	LOKALITA	Praha-Zličín	KONSTRUKCE	samostřílová	
	NÁLEZ. OKOLNOSTI	pohřebiště - hrob 61	POČET ZÁVITŮ	6 (3+3)	
	TYP	mincovní spona	PRŮMÉR	1,7 g	
	PROVENIENCE	východogermánská-ostrogótská ?	VÁHA	20,9 mm	
	DATE	2. třetina 5. stol.	TLOUŠŤKA MINCE	0,5 mm	
	MATERIÁL	Au	ULOŽENO	Muzeum hl. m. Prahy	
	TECHNOLOGIE	ražba, letování	INV. Č.	A 545.761	
	VÝZDOBA	ražba	STAV	kompletní	

	TEXT	OBR.
LIT.	Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 53; 155.	Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 50-51 (dvoustrana – detail); 54 (avers); 55 (revers); 155 (revers);
		V. Manzelli – J. G. Pinar 2017, s. 118, Fig. 12: A.

Nálezové okolnosti:

Hrob 61¹⁰⁰⁶ na pohřebišti v Praze-Zličíně, byl jedním z nejhlubších hrobů na zličínském pohřebišti, přesto ani on neunikl zásahu vykradačů hrobů. Náležel jedinci ve věku 35-40 let antropologicky neurčeného pohlaví, podle pozůstatků hrobové výbavy pravděpodobně ženě. Ze skeletu zůstalo dochováno jen několik zpřeházených kostí z dolních končetin a 1 zub. Hrob byl nade dnem ze všech 4 stran obehnán mohutnými pískovcovými sokly. Na dně hrobové jámy byla uložena rakev z vydlabaného kmene stromu, kterou lupiči prorazili. Předměty, které unikly jejich pozornosti, se při drancování dostaly do vyšších vrstev zásypu. Kromě spony, vyrobené ze zlaté římské mince, se v hrobě dochovaly i 3 trojlaločnaté, hrozníčkovité závěsky typu Úherce¹⁰⁰⁷ sestavené ze 3 dutých polokoulí s perličkovanou obrubou a páskovým ouškem, o něco málo větší, než závěsky stejného typu z hrobu 42. Z původní polohy na oděvu osoby uložené na dně rakve v hloubce 2,5 m od povrchu skrývky, se jeden z hrozníčkovitých závěsků spolu s mincovní sponou ocitly ve výšce 38 cm nade dnem u severního okraje rakve. Všechny dochované předměty jsou zřejmě jen malým pozůstatkem původně velmi bohaté výbavy. Hrozníčkovité závěsky byly jistě součástí drahého náhrdelníku složeného z více kusů, který zdobil hrdlo zemřelé a není vyloučeno, že dochovaná spona pochází z páru dvou či více spon tvořících doplněk kroje. Podrobnější nálezové okolnosti nejsou prozatím dostupné (Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 53; 116; 152; 156).

Rozbor spony:

Zlatá destičkovitá spona z hrobu 61 na pohřebišti v Praze-Zličíně (Obr. 51) je na našem území zcela unikátním druhem šatového spínadla, jehož nejbližší paralely jsou známé až z oblasti severní Itálie, která se v 5. stol. dostala do područí Ostrogótů. Na území středoevropského barbarika se jedná o zcela nový druh spínadla a způsob prezentace svého majitele prostřednictvím šperkařsky upravené římské mince.

Spona je vyrobena ze zlatého solidu západořímského císaře Honoriana, které byly od roku 408 až do konce vlády tohoto panovníka (423 n. l.), raženy v severoitalské Ravenně. Na lící straně mince (aversu) se nachází poprsí císaře s diadémovou čelenkou

¹⁰⁰⁶ hrob 61 – J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík a kol. 2015, s. 53, Obr. nahoře; s. 116, Obr. nahoře vlevo.

¹⁰⁰⁷ závěsky – J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík a kol. 2015, s. 152 (první 3 od shora dolů).

zobrazené z pravého profilu a opisem D N HONORI-VS P F AVG. Rub mince (revers) vyplňuje stojící postava císaře natočená směrem vpravo a držící v pravé ruce standardu a v levé sošku bohyně Viktorie na glóbu. Nakročenou levou nohou se císař opírá o tělo zajatce ležícího ve směru doleva. Opis na rubu mince je VICTORI-A AVGGG, uvnitř pole se nachází R-V a v dolní úseči pak nápis COMOB. Z numizmatického hlediska se jedná o relativně běžný nominál, jehož unikátností je především sekundární úprava s cílem přetvořit minci na sponu, čehož bylo dosaženo přidáním 2 zlatých destiček přiletovaných kolmo v ose spony na reverz mince. Jednu představuje perforovaná obloučkovitá ploténka sloužící k uchycení osy vinutí a druhou krátký obdélníkovitý zachycovač s koncem přehnutým směrem vlevo, kde tvoří záchytnou část s lůžkem pro jehlu. Konstrukce vinutí je samostřílová s dolní tětivou a spirálou vinutí se 6ti závitů (3+3). Z 3. vnitřního závitu na levé straně spony vychází jehla. Konstrukce vinutí (spirála i jehla) je zhotovena ze zlatého drátu okrouhlého průřezu a osa je na obou stranách uzavřena zlatým nýtkem (Militký 2015, 53-54).

Mince nalezené v archeologickém kontextu představují specifickou kategorii nálezů s mimořádnou výpovědní hodnotou. Pohybují se na rozmezí dvou disciplín – archeologie a numizmatiky. Na jedné straně mohou být velmi vzácným chronologickým ukazatelem, na druhé straně nás informují o vztazích, obchodních a kulturních transferech a směru kontaktů tehdejších obyvatel Čech – v tomto případě se západořímským světem či ostrogótskou Itálií. Přesto i na ně musí být pohlíženo stejně kriticky, jako na jakýkoliv jiný druh artefaktů. I ony mohly být po dlouhou dobu přechovávány a do hrobu se dostat jen jako cenná starožitnost. Chronologie nominálů proto musí být založena na konfrontaci s ostatními druhy archeologických pramenů a na rekonstrukci fyzických a prostorových vztahů. Teprve pak může být vzniklý obraz případně upřesněn prostřednictvím absolutního datování poskytovaného konkrétními ražbami. Jedním z nepopiratelných přínosů mincovních nálezů, je-li mince zasazena do dobového kontextu, je tzv. „*terminus post quem*“ (tedy nejranější časová hranice vzniku archeologických komponent), který je stanoven prostřednictvím různých dílčích chronologií, především na základě dat vlády jednotlivých panovníků a emisního období konkrétních ražeb v rámci jejich vlády a případně také prostřednictvím písemně zaznamenaných dějinných událostí. Tato

chronologie pak může být dále rozvíjena a upřesňována pomocí archeologických úvah (Manzelli – Pinar 2017, 109).

S největší koncentrací zlatých římských mincí v Čechách se setkáváme v období 5. stol. n. l. především v jeho $1/2$, kdy se nejvíce soustřeďují na území vinařické skupiny, zejména v regionu středních Čech. Tyto nominály mohly do určité míry plnit peněžní funkci, především ale byly zdrojem cenného kovu k výrobě domácích šperků a někdy bývaly samy přetvořeny v ozdobu sloužící k osobní reprezentaci nositele. V barbariku se vedle samotných nominálů a jejich barbarických napodobenin vyskytují vzácně mince přetvořené do podoby závěsků. Zatímco v DŘ v 1. až 3. stol. byly takové mince jen jednoduše probity, v průběhu 4. stol. se, u mincí určených k zavěšení, začíná vedle proděravěného otvoru používat malé, sekundárně připojené, závěsné ouško, které je charakteristické pro všechny mincovní závěsky z následujícího 5. a 6. stol. Drobná pásková ouška, zhotovená zpravidla z méně kvalitního zlata, byla k mincím přiletována tak, aby byl osově respektován portrét císaře. Nejstarší doklady mincovních závěsků s ouškem na území Čech představují zlaté solidy ze 4. stol. z Jilemnice (solidus Constantia II.) a Komorní Lhotky na Moravě (solidus Valentiniána I.). Naopak do $2/2$ 5. stol. patří mincovní závěsek z výbavy kostrového hrobu 26/ XXI z pohřebiště v Čelákovcích-Záluží (solidus císaře Anthemia)¹⁰⁰⁸ (Tab. 15: Obr. 3: 1). Většinu českých nálezů z 5. stol. ale představují jen samotné mince, nejčastěji ražby západořímského císaře Valentiniána III., pocházející z ojedinělých nálezů, s jejichž největší koncentrací se setkáváme na Kolínsku (Militký 2013, 70-80; týž 2015, 55-61).

Mincovní spona z hrobu 61 na pohřebišti v Praze-Zličíně je v prostoru středoevropského barbarika prvním známým příkladem využití zlaté římské mince ve formě spínadla. Nejbližší známé příklady představuje dvojice spon z bohatě vybaveného ženského **hrobu 185** na pohřebišti **ve Villa Clelia** v severoitalské **Imole** (region Emilia-Romagna) nedaleko Bologně, kde byly nalezeny 2 mincovní spony vyrobené ze solidů císařů Valentiniána III. a Honoria¹⁰⁰⁹ se stejně přichyceným, ale pouze železným samostřilovým vinutím a je proto možné, že i zličínský exemplář byl zhotoven na severu

¹⁰⁰⁸ Čelákovice-Záluží (hrob 26/XXI) – B. Svoboda 1965, Tab. XCIV: 3a-b; E. Droberjar 2002, s. 377, Obr. 8.

¹⁰⁰⁹ Villa Clelia (hrob 185) – V. Manzelli – J. G. Pinar 2017, s. 108, Fig. 11: 2-3.

Itálie a do České kotliny pak dopraven (Manzelli – Pinar 2017, 107-119; Militký 2013, 70-80; týž 2015, 54). Český exemplář je **na základě** jeho **emisního období** možné zařadit do $\frac{1}{3}$ **5. stol.** Pokud byla mince přetvořená na sponu nošena ve stejné době, kdy byla ražena, pak by mincovní spona datovala hrob 61 do stupně D2. Protože se ale v jeho zásepu našly i **zlaté trojlaločnaté závěsky** typu Úherce, patří **do stupně D2/D3**, zdá se, že upravený nominál se dostal do hrobu až s drobným zpožděním.

Spona z hrobu 61 na pohřebišti v Praze-Zličíně váží 6,9 g a je uložena ve sbírkách **Muzea hlavního města Prahy pod inv. č. A 545.761.**

8 VYHODNOCENÍ SPON VINAŘICKÉ SKUPINY

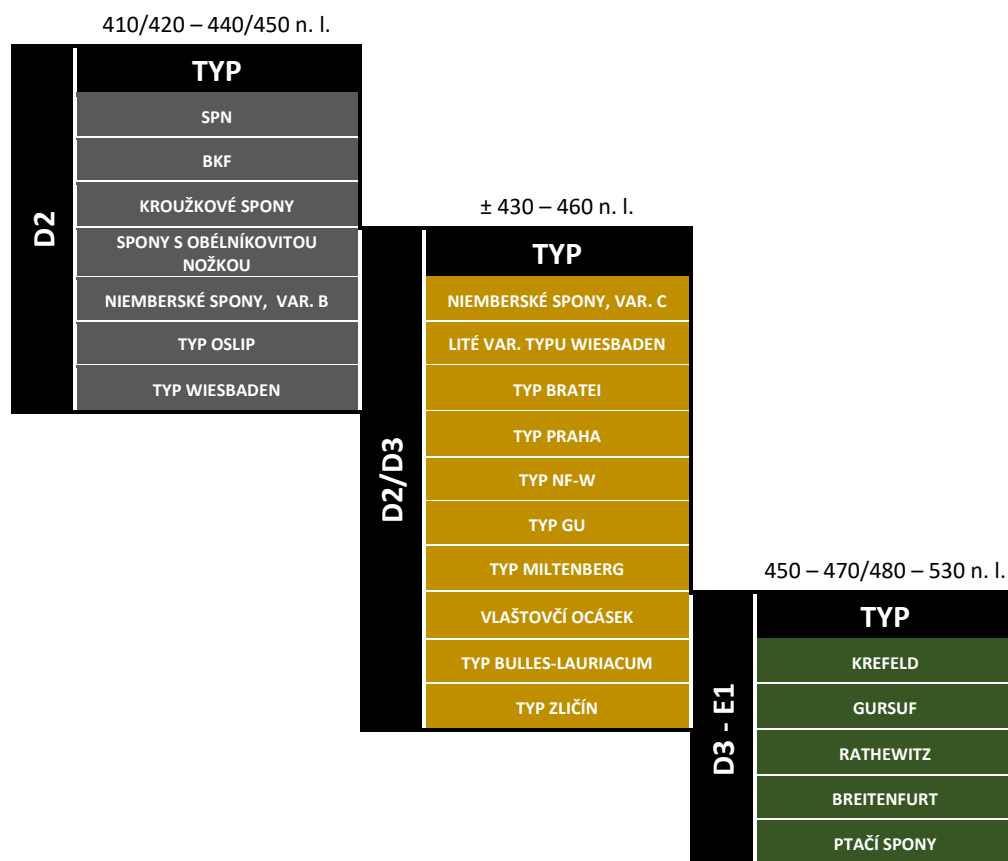
V archeologickém světě se ustálilo přesvědčení, že spony jsou šperkem osobní povahy a jako takové nebyly primárně získávány výměnou nebo obchodem, nýbrž jsou úzce spjaty s osobou svého majitele. Spínadla cizí provenience tak mohou odrážet mobilitu svých nositelů i její možné příčiny (migrace, služba v armádě, nadregionální kontakty, mezikulturní sňatky) anebo přijetí nového módního vkusu přeneseného do nového prostředí novými osadníky a přetvořeného domácími šperkaři (na přání zákazníka cizího původu nebo jako napodobování cizích zvyklostí – např. symbolů společenského postavení a hodnoty v římském světě nebo zahraniční módy).

Stejně jako spínadla v jakýchkoliv jiných kulturních oblastech a okruzích protohistorického a raně historického období jsou spony VS mimořádně cenným chronologickým a sociálním ukazatelem. Informují nás o obyvatelích našich zemí, o struktuře a diferenciaci jejich společnosti, o kontaktech a mezikulturních vazbách, o politické orientaci elit a její proměně v průběhu času, o propojenosti České kotliny se sousedními i vzdálenými oblastmi Evropy.

Podívejme se nyní souhrnně na výpověď spon vinařické skupiny z hlediska chronologie, provenience a materiálu, z kterého jsou vyrobeny.

8.1 Chronologický rámec spon vinařické skupiny

Spony vinařické skupiny lze stejně jako skupinu samotnou rozdělit do 3 základních chronologických fází i přestože některé typy mezi jednotlivými fázemi mírně oscilují. Chronologii spon nejlépe dokládají tyto přehledové tabulky:

8.2 Spony vinařické skupiny z hlediska provenience

Mezi sponami vinařické skupiny lze rozlišit spínadla pěti kategorií:

1. Labskogermánské formy zastupují domácí výrobky a spony z oblastí německého Polabí (typy NF-W a GU, niemberské spony, BKF, některé formy s podvázanou nožkou, typ Wiesbaden, spony s nožkou ve tvaru vlaštovčího ocásku, spony typu Miltenberg, Rathewitz, Krefeld a Pritzier-Perdöhl, domácí modifikace západních i východních typů).

2. Spony tzv. západní provenience, které byly prokazatelně vyráběny na území dvou či více germánských etnik v oblastech Německa, Francie a Švýcarska (typ Bulles-Lauriacum, ptačí spony).
3. Východogermánskou složku reprezentují spony z Karpatské kotliny, především ze středního Podunají, a také z Polska (pravděpodobně všechny jednodílné spony s drátem ovinutým lučíkem, typ Bratei a Vyškov, lité vrubořezobé varianty typu Wiesbaden, spony typu Gursuf).
4. Za římskoprovinciální spínadla lze označit rovněž východogermánské formy vyrobené v pohraničních oblastech provincie Pannonie a Norica pro manželky východních foederátů (typ Oslip, a možná i některé z forem Bratei a Vyškov).
5. Poslední skupinu představují obtížně zařaditelné kusy cizí provenience, které zatím nebylo možné prokazatelně spojit s konkrétním etnikem, anebo zvláštní formy, které mohou být jak importem, tak pokusem o domácí inovaci (typ Praha, „nordická spona“ z cihelny Nová Juliska v Praze-Dejvicích a spony z hrobu dámy z Měcholup, které jsou v obou případech považovány za derivát spon typu Wiesbaden a cizích vlivů, spona s peltoidní záhlavní destičkou, mincovní spona a spony typu Zličín z Prahy-Zličína).

Různá provenience spon, nás informuje o různých úrovních a druzích kontaktů:

8.2.1 Nositelé vinařické skupiny jako polabští foederáti

Stříbrné, někdy pozlacené **spony typu NF-W a GU**, jsou jednou z mála forem, jejichž původ je současnými badateli hledán přímo v prostoru vinařické skupiny. Tyto spony nacházené na labskogermánském území většinou v párech s největší koncentrací v Čechách, v JZ Německu (v Alamannii) a v regionu mezi Rýnem, Mohanem a Neckarem jsou nejcharakterističtější formou lučíkovitých spon příslušníků VS. Pro jejich lokalizaci do České kotliny a sousedních labskogermánských oblastí hovoří mimo jiné i jejich vlastní rozšíření. Tyto formy se na východ od Čech (ve východních částech střední Evropy, kde mnohem více převládají nálezy nomádského a východogermánského charakteru) prakticky vůbec nevyskytují. Jejich hlavní distribuční centra jsou dokladem sílících mezikulturních vztahů mezi polabskými Germány i jejich politické orientace na

Západořímskou říši (Jiřík 2011, 287-290; Tejral 2006, 420). Horst Wolfgang Böhme a Dieter Quast interpretují nálezy, spojované v pol. 5. stol. s VS na pohřebištích v JZ Německu a oblastech kolem řeky Mohanu (Eschborn, Pleidesheim, Wenigumstadt, Renningen, Bruchsal, Gültlingen, Gonzenheim, Niederflorstadt, Odenheim apod.) včetně spon typu NF-W a GU, jako doklady migrace malých skupin obyvatelstva z České kotliny do římského pohraničí, kam bylo velké množství barbarských bojovníků najímáno do západořímské armády. Stejně jako do $\frac{2}{3}$ 5. stol. pokračoval i nábor labskogermánských skupin pro účely ochrany hranic podél toku Rýna (Herten – Severní Porýní-Vesfálsko; Kleinhüningen – Basilej, Švýcarsko), kde je občasný výskyt těchto spon, ve vzdálených oblastech Porýní a SV Galie, rovněž dáván do souvislosti s přesídlením rodin polabských foederátů a jejich službou v oblastech podél římské hranice (Böhme 1989, 400; Jiřík 2011, 289-290; Quast 1999, 172-175). Alexander Koch naopak připisuje původ spon NF-W a GU Alamanům, odkud se podle něj měly rozšířit do Čech (Koch 1998, 541; 676). Většina badatelů se ale přiklání spíše k opačnému směru distribuce, tedy z České kotliny ven na západ. Patrně s pobytem labskogermánských foederátů ve $\frac{2}{3}$ 5. stol. ve vzdáleném Porýní, případně i s alamanskou nevěstou, je možné spojovat **pár miniaturních spon typu Bulles-Lauriacum** (D2/D3-D3) z hrobu 98 v Praze-Zličíně, které byly jinak rozšířeny na území Franků a západních Alamanů (S Francie, Z a J Německo, S Švýcarsko), kde tvořily součást 4-sponového ženského kroje.

8.2.2 Východní vlivy v české vinařické skupině

a) Vztah ke kultuře podunajských foederátů

Spony typu **Oslip** (D2) a **Bratei** (D2/D3) (na Moravě také typ Vyškov a Prša-Levice zastoupené nově i v dosud nepublikovaných nálezech z Čech – viz oblast Kolínska) dokládají v $\frac{1}{2}$ až $\frac{2}{3}$ 5. stol. spojení České kotliny s oblastí středního a dolního Podunají, zejména s tzv. římskoprovinciální foederátní hmotnou kulturou, jejímiž nositeli byli především východní Germáni usídlení i se svými rodinami v pohraničním pásmu provincie Norica a Pannonie, kde sloužili v římských pomocných vojenských sborech na Dunaji. V případě spon typu Bratei, Vyškov a Prša-Levice nelze rozhodnout, zda patří do okruhu východních foederátů nebo ke skupinám východních Germánů sídlících

v okrajové zóně barbarika, každopádně zhruba ve stejném prostoru i čase jako nositelky foederálních spon typu Oslip.

Ve všech třech případech se jedná o levnější bronzovou variantu starších stříbrných plechových spon, které v případě předloh spon typu Oslip používaly ve ²/₂ 4. stol. příslušnice kulturního komplexu Černjachov-Sântana de Mureș, v případě předchůdců typu Bratei a Vyškov zřejmě až dámy v Černomoří a oblastech J Ruska. Levnější litá bronzová spínadla z ¹/₂ 5. stol. (jako je typ Oslip, Bratei a Vyškov) jsou spojována s přesídlenými východogermánskými družinami, které v nové oblasti spojily tradiční prvky s novými podněty a vytvořily nový lidový šperk přizpůsobený svému sociálnímu postavení a vkusu. Nález těchto spon v Čechách může být dokladem jak příchodu příslušnic cizího etnika do České kotliny, tak i návratu domácích veteránů se svými rodinami po skončení jejich aktivní vojenské služby, odkud si jejich manželky či dcery přivezly tamní funkční šperk s sebou.

b) Vlivy z prostoru východogermánského barbarika

S východními kontakty patrně souvisí i některé **nálezy jednoduchých obloukovitých spon s obdélníkovitou nožkou**, zejména exempláře s **drátem ovinutým lučíkem** z hradiště Závist (D2) a hrobu 7 v Praze-Veleslavíně (D2/D3) a stejně zdobených samostřílových **spon typu Praha** (D2/D3), jejichž původ je hledán na barbarské půdě ve středním Podunají v oblasti severně od římské hranice. J. Jiřík spatřuje přímé analogie ke sponě ze Závisti v kulturní skupině Černjachov-Sântana de Mureș v pozdní DŘ.

Pozdní lité varianty spon typu Wiesbaden zdobené vrubořezovou technikou ve skandinávském stylu Sjörup z bohatých ženských hrobů z Úherců a Měcholup jsou zřejmě příkladem východní modifikace původních polabských spon a dokladem vztahu k SV části střední Evropy, kde byly tyto pozdní formy objeveny na lokalitách Świlcza a Świelino a pravděpodobně byly v této zóně také vyráběny. Zvláště exempláře z Úherců, které mají přesnou analogii v páru stříbrných zlacených spon z depotu ve Świelinu nalezeném ve vzdáleném Pobaltí jsou dokladem vztahů s děbczyńskou kulturní skupinou rozšířenou ve středním a západním Pomořansku při pobřeží Baltského moře, která byla jedním z hlavních zprostředkovatelů obchodu s jantarem. Jak spony typu NF-W a GU, tak spony typu Wiesbaden včetně jejich pozdních variant zdobených vrubořezem jsou

jedním z dokladů existence obousměrné mobility a politických sítí spojujících regionální elity v různých částech střední Evropy. Příklady hrobů bohatých dam z okruhu nejvyšší aristokracie, jejichž výbava obsahuje v obou případech soubor cizokrajných předmětů z drahých kovů, včetně spon východní provenience, naznačují manželské aliance uzavírané mezi elitami dvou germánských – západních a východních – skupin (Jiřík 2011, 292-293; týž 2015, 101).

Druhou vlnu východogermánských vlivů ve stupni D3 reprezentují nejlépe vrubořezové exempláře spon **typu Gursuf**, které jsou jedním z vúdčích tvarů ²/₂ 5. stol. v oblasti celé Karpatské kotliny a dále na východ až po Černomoří. Nejbliže k nám byly vyráběny ve středním Podunají a Pannonii, kde se také objevují jejich nejstarší exempláře hojně se vyskytující zejména na východogermánsko-svébské hranici na Dunaji (J Morava, JZ Slovensko, Dolní Rakousko, Maďarské Zadunají). Tyto spony mohou být dokladem příchodu příslušnic cizí (východogermánské nebo podunajsko-svébské) národnosti. V období ²/₂ 5. stol. je v archeologických pramenech JZ Německa doložena silná vlna migrace východogermánských skupin a především podunajských Svěbů, usídlených v S Pannonii a na J Slovensku, směrem na západ, kde byli mezi lety 470-80, po prohraných bojích s Góty (466-70), integrováni do alamanského kmenového svazu, s nímž posléze splynuli. Tato událost je dávana do souvislosti s rozpínáním Alamanské říše, která ve ²/₂ 5. stol. dosáhla své největší územní rozlohy, a tzv. druhou etnogenezi Alamanů způsobenou přibíráním etnicky cizích i příbuzných skupin obyvatelstva při uskutečňování své expanzivní politiky (Quast 1997, 183-189). Tyto vlny migrace mohly částečně procházet také našim územím a vedle mezikulturních sňatků zde proto mohlo snadno docházet i k přenosu některých exotických doplňků původní podunajské módy.

8.2.3 Kontakty se středním Německem (Durynskem)

Udržování styků se středním Německem dokládají již ve stupni D2 labskogermánské formy spon **typu Wiesbaden**, za jejichž domovskou oblast je považováno především Durynsko, Sasko a Sasko-Anhaltsko. Jako ryze ženský šperk, vyráběný převážně z drahých kovů a nacházený často v hrobech vznešených dam, jsou tyto spony, nalezené mimo oblast svého hlavního rozšíření, vnímány jako doklady mezikulturních sňatků, v případě České kotliny pak jako utužování vztahů dvou sousedních kmenů.

Kontakty s oblastí severně od našich hranic, konkrétně s niemberskou kulturní skupinou rozšířenou především v Posáli, dokládají ve stupních D2-D2/D3 i prostá šatová spínadla v podobě bronzových spon typu **Niemberg, var. B a C** ze sídelní lokality Karlovice-Čertova ruka v Českém ráji, které se mimo svou domovskou oblast vyskytují jen zřídka a jsou proto spolehlivým dokladem mobilních kontaktů mezi severní polovinou Čech a německým Polabím. V přechodném stupni D2/D3 se k nám ze Saska nebo Durynska mohly sňatkovou politikou dostat také **spony s nožkou ve tvaru vlaštvčího ocásku** z ženského hrobu v Praze-Libni, které jsou nacházeny až ve středním Podunají, kde je jejich výskyt ve ²/₂ 5. stol. spojován s expanzemi Alamanů. Ve stupni D3-E1 se pak Durynkové stali zprostředkovatelem levných meklenburských spon typu **Breitenfurt** (forma Pritzier-Perdöhl) pocházejících až ze vzdáleného severoněmeckého Polabí, které dokládají především mobilní vztahy mezi Durynky a Sasy.

8.2.4 Kontakty s JZ Německem (Alamannií)

Dokladem kontaktů s JZ Německem jsou železné formy levných samostřilových spon typu **Miltenberg** (D2-D3) a **Rathewitz** (D3-E1), jejichž původ je hledán v sousedních oblastech labskogermánského kmene Alamanů (Bavorsko, Bádensko-Württembersko), odkud se šířily do středního Německa a do Čech. Tyto spony jsou považovány za typickou formu středoevropského (českého a německého) Polabí a patří k nejlevnějším druhům šatových spínadel vůbec, jejichž výskyt na našem území nesouvisí s migrací, přesuny germánských foederátů ani mezikulturními sňatky, ale spíše jen s obousměrnou mobilitou běžného obyvatelstva v rámci dvou sousedských regionů.

Kontakty s Alamanskou říší v raně merovejském období odráží také **spony typu Krefeld**, které jsou západním protějškem východních podunajských spon typu Gursuf, a spolu s nimi tvoří hlavní formu stupně D3-E1. Podobně jako ony byly rozšířeny na rozlehlém území pro změnu od západu směrem na východ zhruba od SV Galie až po Podunají. Jejich domovská oblast se ale nachází ve francko-alamanské kulturní sféře mezi Rýnem a Dunajem – v SV Francii, západním Porýní a především v J a JZ Německu, odkud patrně doputovaly i do Čech. Lze je vnímat především jako doklad existence sítě nadregionálních kontaktů a udržování labskogermánských vztahů na mezinárodní úrovni.

Z Alamanie zřejmě pochází také raná **ptačí spona** z Vinařic (D3-E1), která patří do nejstarší výrobní fáze západních merovejských ptačích spon vyvinutých v sídelních

oblastech Franků, Alamanů a Burgundů a která prozaicky vývoj vinařické skupiny završuje. K nám se z Alamanie mohla dostat zprostředkovaně přes území Durynků.

8.2.5 Zvláštní formy

Některé zvláštní formy, jako jsou např. spona z Prahy-Dejvic s kvadratickou záhlavní destičkou, rombicky tvarovanou nožkou a dutým žebrovaným lučíkem nebo lučikovitá spona s peltoidní záhlavní destičkou z hrobu 37 v Praze-Zličíně, či zvláštní varianta spony s knoflíkem na lučíku z Karlovic-Čertovy ruky, nelze blíže typologicky zařadit. Při jejich hodnocení se můžeme opírat pouze o vlivy, které se na jejich morfologické stavbě a výzdobě podílely, případně se, např. jako u spon typu Breitenfurt z hrobu 162 nebo u spon typu Gursuf z hrobu 57 s patkou ve tvaru trojlaločnatého závěsku typu Úherce z Prahy-Zličína, zamýšlet nad tím, zda se nejedná o domácí modifikaci cizích forem poznanych a přetvořených v našem prostředí. Kroužková spona z hrobu 167 v Praze-Zličíně může být pro změnu jak domácím, tak římskoprovinciálním dědictvím z DŘ, přidaným do hrobu jako starožitnost. Spona ze zlatého solidu císaře Honoriana má bez známého napojení nejbližší analogie až v ostrogótské Itálii.

Zbrusu nová varianta miniaturních zlatých **spon typu Zličín**, vyrobených z jednoho kusu zlatého drátu, které spíše než jako oděvní spínadlo sloužily patrně jako mechanický uzávěr náhrdelníku, jsou zřejmě domácí produkce. I přestože v jejich stavbě lze nalézt analogie k lučikovitým sponám ze $2/2$ 5. a raného 6. stol. rozšířeným hlavně v J a JZ části Evropy, kde jsou spojovány se skupinami východních Germánů, zlaté závěsky typu Úherce nalezené v jedné z hrobových výbav datují spony typu Zličín již do $2/3$ 5. stol. Co stálo za jejich vznikem, zda někdo místní řemeslníky inspiroval, anebo byl impulzem k jejich výrobě jen domácí experiment kombinující funkci spony a šperku zdobícího hrdlo či dekolt, možná i vyrobený na zakázku, bude jistě do budoucna ještě předmětem mnoha článků a diskuzí.

8.3 Sociální diferenciaci představitelů vinařické skupiny na základě výpovědi spon

Otázkou sociálního postavení představitelů VS se v poslední době zabýval E. Droberjar, který na základě složení hrobových výbav nastínil pro každý vývojový stupeň 3 srovnatelné sociálně odstupňované kategorie nálezů (skupina I-III). Hrobový inventář v každém stupni tak odpovídá třem sociálním skupinám obyvatelstva:

Sociální skupina 1 – obsahuje předměty, které jsou insignií = tj. ukazatelem sociálního postavení jedince ve formě šperku vyrobeného ze zlata (náhrdelník složený ze závěsků, nákrčník, pektorál, náramek). Součástí oděvu pohřbeného (přezky, spony, nášivky) jsou rovněž zlaté nebo zhotovené z pozlaceného stříbra, v případě žen a dětí obsahují hroby skleněné a jantarové korále z náhrdelníků a opaskových šňůr.

Sociální skupina 2 – obsahuje insignii (šperk) a součásti oděvu vyrobené ze stříbra nebo z pozlaceného stříbra, případně z pozlaceného a postříbřeného bronzu, součástí hrobů žen a dětí zůstávají skleněné a jantarové perly, nebo stříbrné korále.

Sociální skupina 3 – neobsahuje insignii společenského postavení (šperk), případné součásti oděvu (spony, přezky) jsou vyrobeny pouze z bronzu nebo ze železa (Droberjar v tisku).

Pro účely této práce je třeba materiálové hledisko přizpůsobit faktu, že ne všechny spony pocházejí z hrobů a pokud ano, pak ze starých výzkumů, u nichž se zpravidla nedochovaly nálezové okolnosti v kontextu s další hrobovou výbavou anebo jsou z hrobů prokazatelně vykradených. Pokud se jedná o hroby nevykradené, pak ne všechny hroby obsahují i spony. Podívejme se nejprve na stručný přehled hrobů dvou nejvyšších sociálních skupin, které toto zařazení umožňují, a následně zkusme spony roztrždit pouze na základě materiálu, z kterého jsou vyrobeny.

První sociální skupinu ze stupně D2 reprezentuje (v této práci pouze zmíněný) hrob bojovníka z Břízy u Litoměřic, který je však beze spon. Nejzářnější příklady pohřbů barbarské aristokracie, co do obsahu spon, tak představují až bohaté ženské hroby z Měcholup a Úherců ze stupně D2/D3. Z nových výzkumů na pohřebišti elity v Praze-Zličíně můžeme ve stejném období do první kategorie nálezů zařadit především

nevykradený dětský hrob 42 se zlatými sponami typu Zličín, vybavený dále zlatými korálky a přezkami. Z vykradených hrobů sem zřejmě patří i ženský hrob 135 rovněž se zlatými sponami typu Zličín a hrob 61 se sponou vyrobenou ze zlatého solidu císaře Honoria, oba navíc vybavené zlatými závěsky typu Úherce, a patrně i vyloupený dívčí hrob 41 se stříbrnými pozlacenými sponami typu Gursuf, stříbrnou zlacenou zoomorfní přezkou zdobenou vrubořezem a niellem, dvěma stříbrnými nákončím, skleněnými korálky a především s dokladem zlatého šperku zdobeného přihrádkovým emailem v podobě fragmentu rastrované zlaté fólie.

Druhou sociální skupinu reprezentuje ze starých výzkumů ve stupni D2/D3 ženský kostrový hrob z Prahy-Libně vybavený vedle stříbrných pozlacených spon s nožkou ve tvaru vlaštovčího ocásku (var. Elstertrebnitz/Praha-Libeň) také drátěným stříbrným nákrčníkem, stříbrným náramkem s rozšířenými zlacenými konci, dvojicí stříbrných kování a jantarovou perlou. Z nových nálezů je dokladem 2. sociální kategorie nevykradený ženský hrob 172 z pohřebiště v Praze-Zličíně, který obsahoval stříbrné pozlacené spony typu Bratei (série Vranja) a náhrdelník složený ze 6ti stříbrných závěsků uzavřený stříbrným esovitým háčkem. Do stejné kategorie patrně náleží i velká část dalších vyloupených hrobů z téhož pohřebiště včetně hrobu 162, který kromě dvojice stříbrných pozlacených spon zvláštní varianty typu Breitenfurt obsahoval i stříbrný drátěný nákrčník analogicky shodný s pohřbem z Prahy-Libně.

Přibližme si nyní celkovou statistiku všech v této práci uvedených exemplářů. Hodnotit spony na základě početního zastoupení druhu kovu, z kterého jsou vyrobeny, případně na povrchu zušlechtěny, má ale pouze informativní charakter, jehož výpovědní hodnota je silně limitována aktuálním stavem materiálové základny a také okolností obecně rozšířeného jevu dobového vykrádání hrobů. S ohledem na tuto skutečnost je zřejmé, že velká část spon vyrobená z drahých kovů zmizela z uzavřených nálezových celků již v dávné minulosti. Velkým problémem současné archeologie je ztráta informací způsobená ilegální činností hledačů s detektory kovů nespolupracujících s archeology, kteří archeologické lokality vyhledávají záměrně za účelem zisku nebo tvorby soukromých sbírek. Přesto je překvapující, a přispělo k tomu především pohřebiště v Praze-Zličíně, že mezi českými nálezy dominují spony vyrobené ze zlaceného stříbra.

V této práci je představeno celkem 68 exemplářů pocházejících z 24 českých lokalit, přičemž největší zastoupení nálezů má pohřebiště v Praze-Zličíně (26 ks) následované pohřebištěm ve Vinařicích (7 ks).

Na základě použitého materiálu můžeme u spon rozlišit 10 materiálových skupin:

1. železo (Fe)
2. železo plátované zlatem (Fe+Au)
3. bronz (Br)
4. bronz v kombinaci se stříbrným drátem (Br+Ag)
5. postříbřená měď/resp. bronz (Cu/Br+Ag)
6. zlacený bronz (Br+Au)
7. postříbřená a pozlacená měď/resp. bronz (Cu/Br+Ag+Au)
8. stříbro (Ag)
9. zlacené stříbro (Ag+Au)
10. zlato (Au)

Z této materiálové skladby je možné hypoteticky sestavit 3 sociální skupiny:

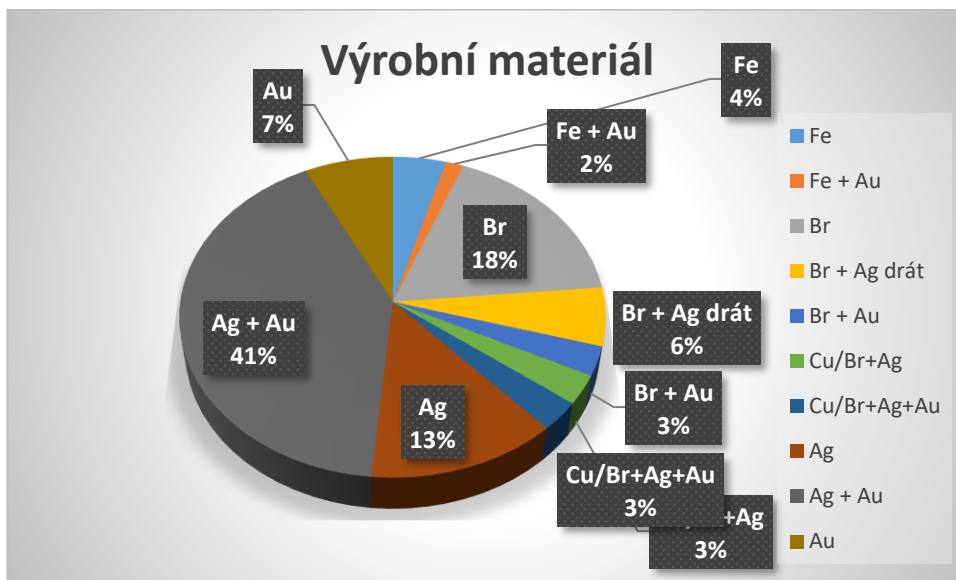
1. Běžné (spíše chudé) obyvatelstvo – materiál: Fe, Br, příp. Br+Ag
2. Střední třída – materiál: Fe+Au, Br+Ag, Br+Ag+Au, Br+Au, Ag
3. Aristokracie/elita – Ag+Au, Au

Z hlediska typologie patří mezi nejlevnější skupinu spínadel železné samostřílové spony typu Miltenberg (D2/D3) a Rathewitz (D3-E1), železné nebo bronzové varianty SPN (D2-D2/D3), železné spony s obdélníkovitou nožkou (D2), bronzové niemberské spony var. B a C (D2-D2/D3), BKF (D2-D2/D3), spony typu Praha – většinou železné, u nás bronzové s lučíkem ovinutým stříbrným drátkem (D2/D3), bronzové spony typu Groß-Umstadt (D2/D3), bronzové varianty typu Gursuf (D3) a Pritzier-Perdöhl (D3-E1).

Střední třídu zastupují bronzové a stříbrné exempláře typu Wiesbaden (D2) bronzové pozlacené spony typu Oslip (D2), stříbrné SPN (D2), bronzové nebo stříbrné spony typu Bratei a Vyškov (D2-D2/D3), bronzové postříbřené, příp. pozlacené anebo i

čistě stříbrné formy NF-W a GU (D2/D3), spony typu Krefeld (D3-E1) i jediná známá ptačí spona (D3-E1).

Nejvyšší sociální skupina patrně používala stříbrné pozlacované kusy spon typu Wiesbaden (D2) a NF-W (D2/D3), spony s nožkou ve tvaru vlaštovčího ocásku (D2/D3), lité varianty spon typu Wiesbaden zdobené vrubořezem (D2/D3), spony typu Bulles-Lauriacum (D2/D3-D3), stříbrné a zlacené spony typu Gursuf (D3-E1) a Krefeld (D3-E1), některé zvláštní tvary z Prahy-Zličína v podobě domácí modifikace stříbrných zlacených spon typu Breitenfurt (D3-E1) a limitní spony s peltoidní záhlavní destičkou, luxusní kroužkovou sponu možná ještě z pozdní DŘ a především zlaté spony typu Zličín či exemplář vyrobený ze zlatého solidu císaře Honoria.

9 ZÁVĚR

V předložené práci jsem se pokusil proniknout do hloubky zadaného tématu a shrnout na jedno místo informace, které jsou jinak roztrženy do mnoha českých a zahraničních článků, studií, příspěvků, zpráv i publikací jak nového, tak i velmi starého data. I přes snahu představit kompletní typologii spon vinařické skupiny, není tento přehled úplný. Mnoho nálezů (včetně typů, které v této práci nejsou obsaženy – např. východogermánské spony typu Hács-Béndekpuszta nebo Prša-Levice z oblasti Kolínska) nebylo dosud zveřejněno, o mnoha nových druzích spon, které by současné poznatky obohatily o nové série informací a mohly naše poznání posunout novým směrem, se nikdy nedozvíme, protože byly již v minulosti zcizeny vykradači hrobů nebo „ukořistěny“ současnými hledači s detektory kovů. Podařilo se mi konfrontovat údaje v literatuře s momentálním stavem jednotlivých nálezů pocházejících ze starých i nových sbírek a korigovat volně přístupné informace v databázi Národního muzea, kde některé spony vystupují ještě jako nálezy z doby římské. Tyto doplňující informace se zpravidla nachází v poznámkách pod čarou. Pro zájemce o problematiku 5. stol. je tato práce orientační pomůckou a uceleným organizovaným přehledem jednoho z chronologicky a etnicky nejcitlivějších artefaktů, které lze pečlivým sledováním naší a zahraniční literatury dále doplňovat a zpřesňovat. Jedná se sice o kompilaci, která je ale založena na velmi pečlivém studiu vybrané literatury a vzájemném porovnávání dochovaných informací se zasazením českých nálezů do mezinárodních souvislostí.

10 SEZNAM LITERATURY

- ÅBERG, N. 1922:** Die Franken und Westgoten in der Völkerwanderungszeit, Leipzig.
- ALMGREN, O. 1923:** Studien über Nordeuropäische Fibelformen, Leipzig.
- AXAMIT, J. 1919:** Další příspěvky k poznání naší kultury hradištní a některé úvahy, Památky archeologické XXXI/sešit 1., 2-14.
- AXAMIT, J. 1924:** Tetín. Naše předhistorické památky, sv. 1. Praha.
- BÁRTA, J. 1955:** Jaskyne Netopierska a Kaplnka v Nízkyh Tatrách a ich rímske osídlenie s antropologickými nálezmi, Slovenská archeológia 3, 286-301.
- BÁRTA, J. – MÁCELOVÁ, M. – PIETA, K. 1987:** Další prieskum Netopierskej jaskyne v Sásovskom krase. Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1986, 29-30.
- BEDNAŘÍKOVÁ, J. 2007:** Stěhování národů. Praha.
- BEMMANN, J. 2001:** Die Niemberger Fibeln und die Chronologie der Völkerwanderungszeit in Mitteleuropa, Slovenská archeológia 49, 59-101.
- BEMMANN, J. 2008a:** Anmerkungen zu einigen Kleinfunden der jüngeren Römischen Kaiserzeit und Völkerwanderungszeit aus Mitteleuropa. In: The turbulent epoch: New materials from the Late Roman Period and the Migration Period 2. Lublin, 21-38.
- BEMMANN, J. 2008b:** Mitteleuropa im 5. Jahrhundert – Eine Zwischenstation auf dem Weg der Langobarden in den mittleren Donaauraum? In: J. Bemann – M. Schmauder (Hrsg.), Kulturwandel in Mitteleuropa. Langobarden – Awaren – Slawen. Kolloquien zur Vor- und Frühgeschichte 11. Bonn, 145–227.
- BENEŠ, Z. 2007:** Sídliště z pozdní doby římské v Mořicích (okr. Prostějov). In: Droberjar, E. – Chvojka, O. (edd.), Archeologie barbarů 2006, České Budějovice, 473-506.
- BENEŠOVÁ, J. – KALFERST, J. – PROSTŘEDNÍK, J. 1999:** Prostorová identifikace lokalit v oblasti „Hruboskalska“, okr. Semily – úsek „Čertova ruka“, Pojizerský sborník 4, 55-77.
- BENNINGER, E. 1930:** Prähistorische, germanische und mittelalterliche Funde von Carnuntum und Umgebung, Materialien zur Urgeschichte Österreichs, Wien.
- BIERBRAUER, V. 1989:** Bronzene Bügelfibeln des 5. Jahrhunderts aus Südosteuropa, Jahresschrift für Mitteldeutsche Vorgeschichte 72, 141–160.

- BIERBRAUER, V. 2008:** Ethnos und Mobilität im 5. Jahrhundert archäologischer Sicht: Vom Kaukasus bis Niederösterreich. München.
- BITNER-WRÓBLEWSKA, A. 2001:** From Samland to Rogoland. East-west connections in the Baltic basin during the Early Migration period. Warszawa.
- BLAŽEK, J. 1997:** Die neuen unbekanntenen Funde der späten römischen Kaiserzeit und der Völkerwanderungszeit in Nordwestböhmen. In: J. Tejral – H. Friesinger – M. Kazanski (Hrsg.), Neue Beiträge zur Erforschung der Spätantike im mittleren Donauraum. Materialien der internationalen Fachkonferenz, Kravsko 17.-20. Mai 1995. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 8. Brno, 11-22.
- BLAŽEK, J. – KOTYZA, O. 1995:** Další pohřebiště z doby stěhování národů v Litoměřicích, okr. Litoměřice, Litoměřicko 27-29, 7-12.
- BÖHME, H. W. 1986:** Das Ende der Römerherrschaft in Britannien und die angelsächsische Besiedlung England im 5. Jahrhundert, Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz 33, 469-574.
- BÖHME, H. W. 1989:** Eine elbgermanische Bügelfibel des 5. Jahrhunderts aus Limetz-Villez (Yvelines, Frankreich), Archäologisches Korrespondenzblatt 19, 397-406.
- BÖHME-SCHÖNBERGER, A. 1998:** Die provinzialrömischen Fibeln bei Almgren. In: J. Kunow (Hrsg.), 100 Jahre Fibelformen nach Oscar Almgren. Internationale Arbeitstagung 25.-28. Mai 1997, Kleinmachnow, Land Brandenburg, Forschungen zur Archäologie im Land Brandenburg 5. Wünsdorf, 351-366.
- BÓNA, I. 1987:** IV. Ostgermanische Frauengräber. In: W. Menghin – T. Springer – E. Wamers (Hrsg.), Germanen, Hunen und Awaren. Schätze der Völkerwanderungszeit. Nürnberg, 187-198.
- BURSCHE, A. – MACHAJEWSKI, H. – ROGALSKI, B. 2012:** Zaginionie – Ocalone, Szczecińska kolekcja starożytności pomorskich. Szczecin.
- DANEČEK, D. – KORENÝ, R. – PERLÍK, D. 2017:** Zlaté závěšky na pohřebišti z merovejského období v Hostivici-Paloukách, okr. Praha-západ. In: E. Droberjar – B. Komoróczy (eds.), Římské a germánské spony ve střední Evropě (Archeologie barbarů 2012). Brno, 515-523.
- DANEČEK, D. – SMÍŠEK, K. – KORENÝ, R. 2014:** Předběžná zpráva o terénním výzkumu pohřebiště z mladší doby stěhování národů v polykulturní lokalitě Hostivice-Palouky, okr. Praha-západ. In: B. Komoróczy (ed.) Sociální diferenciace barbarských

komunit ve světle nových hrobových, sídlištních a sběrových nálezů (Archeologie barbarů 2011), Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno. Brno, 407-418.

DIACONU, G. 1973: Über die Fibel mit halbkreisförmiger Kopfplatte und rautenförmigem Fuß aus Dazien, *Dacia* 17, 257-275.

DOBOS, A. 2009: Gepidic finds from Căpusu Mare (Cluj county), *Ephemeris Napocensis*, Bd. 19, 219-242.

DOLEŽAL, S. – VÁVRA, J. 2015: Zločin nebo rituál? In: J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík (eds.), *Hroby barbarů v Praze-Zličíně. Svět živých a mrtvých doby stěhování národů*. Praha, 131-149.

DROBERJAR, E. 1999: Od plaňanských pohárů k vinařické skupině. (Kulturní a chronologické vztahy na území Čech v době římské a v časně době stěhování národů). *Sborník Národního muzea v Praze, řada A-Historie*, 1-58.

DROBERJAR, E. 2002: *Encyklopedie římské a germánské archeologie v Čechách a na Moravě*. Praha.

DROBERJAR, E. 2005a: Praha germánská. Doba římská a doba stěhování národů. In: M. Lutovský – L. Smejtek a kol., *Pravěká Praha*. Praha, 716–776.

DROBERJAR, E. 2005b: Věk barbarů. České země a stěhování národů z pohledu archeologie. Praha.

DROBERJAR, E. 2008a: Doba stěhování národů. In: V. Salač (ed.) *Archeologie pravěkých Čech 8. Doba římská a stěhování národů*. Praha, 156-194.

DROBERJAR, E. 2008b: Thüringische und langobardische Funde und Befunde in Böhmen. Zum Problem der späten Phasen der Völkerwanderungszeit. In: J. Bemann – M. Schmauder (edd.), *Kulturwandel in Mitteleuropa – Langobarden – Awaren – Slawen. Kolloquien zur Vor- und Frühgeschichte Band 11*. Bonn, 231-248.

DROBERJAR, E. 2013: Gold und Elite des 5. Jahrhunderts in Böhmen. In: M. Hardt – O. Heinrich-Tamáska (Hrsg.), *Macht des Goldes, Gold der Macht. Herrschafts- und Jenseitsrepräsentation zwischen Antike und Frühmittelalter im mittleren Donauraum. Akten des 23. Internationalen Symposiums der Grundprobleme derfrühgeschichtlichen Entwicklung im mittleren Donauraum, Tengelic, 16.–19. 11. 2011. Forschungen zu Spätantike und Mittelalter – Band 2*. Weinstadt, 281–294.

- DROBERJAR, E. 2015:** Cizorodý nálezový soubor z konce doby římské až počátku doby stěhování národů z Pšovlk, okr. Rakovník, Archeologie ve středních Čechách 19, 707-729.
- DROBERJAR, E., im Druck:** Vinařice-Gruppe. Zur kulturellen und sozialen Differenzierung der Barbaren im 5. Jahrhundert. In: M. Bohr – M. Teska (eds.), Extra limites 2, Poznań – Wrocław.
- DROBERJAR, E. – METLIČKA, M. – ŘEZÁČ, M. 2011:** Západní Čechy a dálkové kontakty v době římské a stěhování národů na základě nálezů římských a germánských spon. In: E. Droberjar (ed.), Archeologie barbarů 2010: Hroby a pohřebiště Germánů mezi Labem a Dunajem. Studia Archaeologica Suebica I. Olomouc, 307-321.
- DROBERJAR, E. – STOLZ, D. 2005:** Nové nálezy germánských a slovanských spon z 5. a 7. století ve středních Čechách, Archeologie ve středních Čechách 9, 523-530.
- DVOŘÁK, F. 1936:** Pravěk Kolínska a Kouřimska. Kolín.
- FILIP, J. 1947:** Dějinné počátky Českého ráje. Praha.
- FILIP, J. 1948:** Pravěké Československo. Praha.
- FILIP, J. 1949:** Praha pravěká. Praha.
- FRIEDRICH, M. 2016:** Archäologische Chronologie und historische Interpretation: Die Merowingerzeit in Süddeutschland – Reallexikon der Germanischen Altertumskunde, Ergänzungsband 96.
- FRIESIGER, H. – ADLER, H. 1979:** Die Zeit der Völkerwanderung in Niederösterreich. Sankt Pölten.
- FRÝZL, J. 2014:** Ojedinělý nález spony s podvázanou nožkou z Travčic, okr. Litoměřice, Archeologie ve středních Čechách 18/2, 813-818.
- GAUB, F. 2009:** Völkerwanderungszeitliche „Blechfibeln“: Typologie, Chronologie, Interpretation. Berlin.
- GAVRITUKHIN, I. O. 2000:** Final tradicij kul'tur rimskogo vremeni v vostotschnom Prikarpaťe. In: Maćzyńska, M. – Grabarczyk, T. (Hrsg.): Die spätrömische Kaiserzeit und die frühe Völkerwanderungszeit in Mittel- und Osteuropa. Łódź, 261–324.
- GAVRITUKHIN, I. O. – KAZANSKI, M. M. 2018:** О времени появления славян на территории Молдовы. In: В. С. Синики – Р. А. Рабиновича, ДРЕВНОСТИ. ИССЛЕДОВАНИЯ. ПРОБЛЕМЫ. Сборник статей в честь 70-летия Н. П. Тельнова. КИШИНЕВ-ТИРАСПОЛЬ, 333-354.

- GODŁOWSKI, K. 1992:** Die Chronologie der jüngeren und späten Kaiserzeit in den Gebieten südlich der Sudeten und Karpaten. In: K. Godłowski – R. Madyda-Legutko (eds.): Probleme der relativen und absoluten Chronologie von der Laténezeit bis zum Frühmittelalter. Kraków, 23–54.
- HABERSTROH, J. 2003:** Der Riesberg bei Scheßlitz-Burgellern in der Völkerwanderungszeit. Überlegung zum 5. Jahrhundert n. Chr. in Nordbayern, *Germania* 81, 201-262.
- HAIMERL, U. 1998:** Die Vogelfibeln der älteren Merowingerzeit. Bemerkungen zur Chronologie und zur Herleitung der Fibelgattung, *Acta Praehistorica et Archaeologica* 30, 90-105.
- HÁJEK, J. a kol. 2017:** Cihly v historické architektuře Prahy. O výrobě a využití zdicích cihel. Seznam pražských cihelen. Praha.
- HEINRICH-TAMÁSKA, O. – STRAUB, P. 2015:** Zur Datierung und Deutung der Gräber und Gräberfelder des 5. Jahrhunderts n. Chr. in Pannonia Prima und Valeria. In: T. Vida (ed.), *Romania Gothica II. The Frontier World Romans, Barbarians and Military Culture Proceedings of the International Conference at the Eötvös Loránd University, Budapest, 1–2 October 2010*. Budapest 2015, 617-678.
- HILBERG, V. 2009:** Masurische Bügelfibeln. Studien zu den Fernbeziehungen der völkerwanderungszeitlichen Brandgräberfelder von Daumen und Kellaren. Daumen und Kellaren – Tumiany i Kielary Bd. 2. Schr. Arch. Landesmuseum 9 (Neumünster 2009).
- HLAVA, M. 2009:** Poznámky k některým laténským hrobům a tzv. nálezům hrobového charakteru z Prahy – II, *Archeologie ve středních Čechách* 13, 849-867.
- HLAVA, M. 2010:** Zlato v Jírově sbírce, *Archaeologica Pragensia* 20, 458-477.
- HLAVA, M. 2013:** K lokalizaci časně laténské maskovité spony ze sbírky Muzea hlavního města Prahy, *Archeologie ve středních Čechách* 17, 661-680.
- HLAVA, M. – TISUCKÁ, M. 2014:** Únětické depoty bronzových předmětů z Prahy-Bubenče, *Archaeologica Pragensia* 22, 356-383.
- HLAVA, M. 2016:** “...po mnohém prosení od ženy nádeníkovi vymoženy byly“. O hrobu z Úherců – a nejen o něm, *Archeologie ve středních Čechách* 20, 333-342.
- HOLODŇÁK, P. 2006:** Studie regionálního muzea v Žatci 5. Labyrintem žateckého pravěku. Ústí nad Labem.

- HOLL, A. 1983:** Zwei völkerwanderungszeitliche Fibeln aus dem Burgenland. *Annalen des Naturhistorischen Museums in Wien* 85/A, 39–51.
- CHEBEN, I. – RUTTKAY, M. 1995:** Záchranné výskumy v Cíferi-Páci a v Čataji, Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1993, 67–69.
- CHEBEN, I. – RUTTKAY, M. 1997:** Objekt aus der Völkerwanderungszeit in Cífer-Pác. In: J. Tejral – H. Friesinger – M. Kazanski (Hrsg.), *Neue Beiträge zur Erforschung der Spätantike im mittleren Donauraum. Materialien der internationalen Fachkonferenz, Kravsko 17.-20. Mai 1995. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 8.* Brno, 89-98.
- IONIȚĂ, I. 1998:** Die Fibeln mit umgeschlagenem Fuß Almgren Gruppe VI,1. In: J. Kunow (Hrsg.), *100 Jahre Fibelformen nach Oscar Almgren. Internationale Arbeitstagung 25.-28. Mai 1997, Kleinmachnow, Land Brandenburg, Forschungen zur Archäologie im Land Brandenburg 5.* Wünsdorf, 231-240.
- JAKUBCZYK, I. 2014:** Die eingliederigen Fibeln der Almgrens VI. Gruppe in der Przeworsk-Kultur – Fibeln des Typs A 158. *Recherches Archéologiques Nouvelle Serie* 5-6, 2013-2014, 113-218.
- JANSOVÁ, L. 1971:** Hradiště nad Závistí v období pozdně římském a v době stěhování národů, *Památky archeologické* 62/1, 135-178.
- JÍLEK, J. 2006:** Ojedinelý nález spony z doby stěhování národů z Hodonína, *Slovácko XLVIII*, 133-136.
- JIŘÍK, J. 2007:** Entstehung und Entwicklung der sogenannten Vinařice-Gruppe im Nordteil des Böhmisches Beckens. Forschungsstand und Interpretationsversuch. In: Tejral, J. (Hrsg.), *Barbaren im Wandel. Beiträge zur Kultur- und Identitätsumbildung in der Völkerwanderungszeit. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 26.* Brno, 121-145.
- JIŘÍK, J. 2008:** Ein Beitrag zur Erforschung der Besiedlung Ost- und Nordostböhmens während der späten Kaiser- und der frühen Völkerwanderungszeit. In: Barbara Niezabitowska-Wiśniewska – Marcin Juściński – Piotr Łuczkiwicz – Sylwester Sadowski (eds.) *The turbulent epoch. New materials from the Late Roman Period and the Migration Period*, 157-177. Lublin.
- JIŘÍK, J. 2010:** Příspěvky k poznání osídlení Čech v pozdní době římské a době stěhování národů. (Nepubl. rkp. disert. práce) *Ústav pro pravěk a ranou dobu dějinnou FFUK Praha.*

- JIŘÍK, J. 2011:** Bohemian Barbarians: Bohemia in Late Antiquity. In: Florin Curta (ed.) *Neglected Barbarians*, 263-317. Brepols.
- JIŘÍK, J. 2012:** Böhmen in der Spätantike und der Völkerwanderungszeit unter besonderer Berücksichtigung der Beziehungen zu Baiern und Thüringen. In: Hubert Fehr – Irmtraut Heitmeier (eds.) *Die Anfänge Bayerns. Von Raetien und Noricum zur frühmittelalterlichen Baiouaria*, 359-402. St. Ottilien.
- JIŘÍK, J. 2015:** Společnost v době neklidu. In: J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík (eds.), *Hroby barbarů v Praze-Zličíně. Svět živých a mrtvých doby stěhování národů*. Praha, 36-49.
- JIŘÍK, J. – PEŠA, V. – JENČ, P. 2008:** Ein Depot der älteren Völkerwanderungszeit im Elbdurchbruch bei Hřensko und sein kultureller Kontext, Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege, Band 50, 185-209.
- JIŘÍK, J. – VÁVRA, J. 2008:** Druhá etapa výzkumu pohřebiště z doby stěhování národů v Praze-Zličíně. In: E. Droberjar – B. Komoróczy – D. Vachútová (edd.), *Barbarská sídliště*, Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno. Brno, 517-530.
- JIŘÍK, J. – VÁVRA, J. 2015:** Třpyt šperků z drahých kovů. In: J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík (eds.), *Hroby barbarů v Praze-Zličíně. Svět živých a mrtvých doby stěhování národů*. Praha, 150-167.
- JIŘÍK, J. – VÁVRA, J. 2015:** Luxus stolování pozdní antiky. In: J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík (eds.), *Hroby barbarů v Praze-Zličíně. Svět živých a mrtvých doby stěhování národů*. Praha, 181-195.
- JIŘÍK, J. – VÁVRA, J. – ŠMOLÍKOVÁ, M. – KUCHARÍK, M. a kol. 2015:** Hroby barbarů v Praze Zličíně. Svět živých a mrtvých doby stěhování národů. Praha.
- JOBST, W. 1975:** Die römischen Fibeln aus Lauriacum. Linz.
- KAZANSKI, M. M. 1997:** La Gaule et le Danube a l'époque des Grandes Migrations. In: J. Tejral – H. Friesinger – M. Kazanski (Hrsg.), *Neue Beiträge zur Erforschung der Spätantike im mittleren Donaauraum. Materialien der internationalen Fachkonferenz, Kravsko 17.-20. Mai 1995*. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 8. Brno, 285–319.
- KAZANSKI, M. M. 2018:** Prestigious Finds and Post-Hunnic Centers of Power in the Dnieper Region. In: O. V. Sharov (edd.), *Terra barbarica and „non-roman elite“*. Stratum plus 4. București, 83-118.

- KISS, A. 1981:** Germanischer Grabfund der Völkerwanderungszeit in Jobbágyi (Zur Siedlungsgeschichte des Karpatenbeckens in den Jahren 454-568), *Alba Regia* 19, 167-185.
- KOHOUT, B. 1893:** Archaeologické nálezy v Michli, *Památky archeologické* XVI, 755-760.
- KOCH, A. 1998a:** Bügelfibeln der Merowingerzeit im westlichem Frankreich. Monographien RGZM, Band 41, Teil 1-2. Mainz.
- KOCH, A. 1998b:** Fremde Fibeln im Frankenreich. Ein Beitrag zur Frage nicht fränkischer germanischer Ethnien in Nordgallien, *Acta Praehistorica et Archaeologica* 30, 1998, 69-89.
- KOCH, A. 1999:** Zum archäologischen Nachweis der Sueben auf der Iberischen Halbinsel. Überlegungen zu einer Gürtelschnalle aus der Umgebung von Baamorto/Montoforte de Lemos (Prov. Lugo, Spanien), *Acta Praehistorica et Archaeologica* 31, 156-198.
- KOCH, U. 2001:** Das alamannisch-fränkische Gräberfeld im Pleidelsheim. Stuttgart.
- KOCH, R. 1974:** Spätkaiserzeitliche Fibeln aus Süddeutschland, In: G. Kossack – G. Ulbert (eds.): *Studien zur vor- und frühgeschichtlichen Archäologie 1. Allgemeines, Vorgeschichte, Römerzeit. Münchner Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte* Ergänzungsband 1/1, 227-246.
- KOCH, R. 1985:** Die Tracht der Alamannen in der Spätantike. In: *Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt 2, Principat* 12.3. Berlin – New York, 456-545.
- KOKOWSKI, A. 1995:** Schätze der Ostgoten. Stuttgart.
- KOLNÍK, T. 1956:** Popolnicové pohrebisko z mladšej doby rímskej a počiatku doby sťahovania národov v Očkove pri Piešťanoch, *Slovenská archeológia* 4, 233-306.
- KOLNÍK, T. 1965:** K typológii a chronológii niektorých spon z mladšej doby rímskej na juhozápadnom Slovensku, *Slovenská archeológia* 13-1, 183-236.
- KORENÝ, R. 2014:** Poznámky k některým sponám z doby stěhování národů a raného středověku v Čechách, *Praehistorica* XXXII/2, 225-232.
- KRÁL, J. – ŘÍHOVSKÝ, J. 1952:** Hrob z doby stěhování národů ze Smolína na Moravě, *Archeologické rozhledy* IV, 107-109.
- KÜHN, H. 1965:** Die germanischen Bügelfibeln der Völkerwanderungszeit I. Teil. In der Rheinprovinz. Graz.

- KÜHN, H. 1974:** Die germanischen Bügelfibeln der Völkerwanderungszeit II. Teil. In der Süddeutschland, Band 1: Die Grundlagen. Graz.
- KÜHN, H. 1974:** Die germanischen Bügelfibeln der Völkerwanderungszeit II. Teil. In der Süddeutschland, Band 2: Die Ergebnisse. Graz.
- KÜHN, H. 1981:** Die germanischen Bügelfibeln der Völkerwanderungszeit III. Teil. In Mitteledeutschland. Graz.
- KUCHAŘÍK, M. – BUREŠ, M. – PLEINEROVÁ, I. – JIŘÍK, J. 2008:** Nové poznatky k osídlení západního okraje Prahy v 5. století. In: E. Droberjar – B. Komoróczy – D. Vachůtová (edd.), *Barbarská sídliště, Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno*. Brno, 201-232.
- KUCHENBUCH, F. 1954:** Die Fibel mit umgeschlagenem Fuß, *Saalburg-Jahrbuch* 13, 5-52.
- LINDENSHMIDT, L. 1880-1889:** *Handbuch der Deutschen Alterthumskunde. Übersicht der Denkmale und Gräberfunde frühgeschichtlicher und vorgeschichtlicher Zeit. Erster Theil. Die Alterthümer der merovingischen Zeit.* Braunschweig.
- LIPTÁKOVÁ, L. 1963:** Výskum v Dusíkarni pri Šali, *Archeologické rozhledy* 15, 312-313, 327-340.
- LUTOVSKÝ, M. – SMEJTEK, L. a kol. 2005:** *Pravěká Praha.* Praha.
- MAĆZYŃSKA, M. 2011:** Der frühvölkerwanderungszeitliche Hortfund aus Łubiana, Kreis Kościerzyna (Pommern), *Bericht der Römisch-Germanischen Kommission* 90 (2009), 7-481.
- MACHAJEWSKI, H. 1992a:** Z badań nad chronologią debczyńskiej grupy kulturowej w dorzeczu Parsęty. *Poznań.*
- MACHAJEWSKI, H. 1992b:** Skandynawskie elementy kulturowe na Pomorzu zachodnim z okresu wędrówek ludów (2 połowa IV w. – początek VI w.). *Przegląd archeologiczny* 40, 71-96.
- MACHAJEWSKI, H. 2008:** Südzone des Ostseebeckens und der Elbekulturkreis in der späten römischen Kaiserzeit und in der frühen Stufe der Völkerwanderungszeit. In: B. Niezabitowska-Wiśniewska – M. Juściński – P. Łuczkiwicz – S. Sadowski (eds.), *The turbulent epoch II. New materials from the Late Roman Period and the Migration Period.* Lublin, 131–159.

- MANZELLI, V. – PINAR GIL, J. 2017:** La tomba 185 del cimitero di Villa Clelia a Imola: elementi di cronologia relativa e assoluta. In J. Pinar Gil (a cura di), *Small Finds e cronologia (V-IX secc.)*. Esempi, metodi, risultati. Roma, 93-139.
- MARTIN, M. 2002a:** Krefelder Fibeltrachten der älteren Merowingerzeit, *Acta praehistorica et archaeologica* 34, 113-127.
- MARTIN, M. 2002b:** "Mixti Alamannis Suevi"? Der Beitrag der alamannischen Gräberfelder am Basler Rheinknie. In: Tejral, J. (Hrsg.), *Probleme der frühen Merowingerzeit im Mitteldonaunraum*. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 19. Brno, 195-223.
- MENGHIN, W. – SPRINGER, T. – WAMERS, E. (eds.) 1987:** Germanen, Hunnen und Awaren. Schätze der Völkerwanderungszeit. Nürnberg.
- MILDENBERGER, G. 1959:** Die germanischen Funde der Völkerwanderungszeit in Sachsen. Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege, Beiheft 2. Leipzig.
- MILITKÝ, J. 2013:** Nálezy řeckých, římských a raně byzantských mincí v Čechách. 5. století před Kristem až 7. století po Kristu. Praha.
- MILITKÝ, J. 2015:** Solidus císaře Honorio z Prahy-Zličína. Svědectví mincí. In: J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík (eds.), *Hroby barbarů v Praze-Zličíně*. Svět živých a mrtvých doby stěhování národů. Praha, 51-61.
- MITSCHA-MÄRHEIM, H. 1963:** Dunkler Jahrhunderte goldene Spuren. Wien.
- MOTYKOVÁ, K. – DRDA, P. – RYBOVÁ, A. 1978:** Závist. Keltské hradiště ve středních Čechách. Praha.
- MUSIL, J. – PECINOVSKÁ, M. 2014:** Spona s knoflíkem na lučíku z Vestce (okr. Chrudim), *Praehistorica* XXXII/2, 265-269.
- NEUBAUER, D. 1998:** Das Maintal zwischen Würzburg und Karlburg. Eine neue entdeckte völkerwanderungszeitliche Siedlungskammer. *Beiträge zur Archäologie in Unterfranken* 129-145.
- NEUBAUER, D. 2007:** Die Wettensburg in der Mainschleife bei Urphar, Main Spessart-Kreis. Leidorf.
- NIEDERLE, L. 1918:** Merovejská kultura v Čechách, *Památky archeologické* XXX/1, 1-16.

NOWOTNY, E. 1914: Die Grabungen im Standlager zu Carnuntum 1908-1911. Der Römische Limes in Österreich XII. Wien.

ODENWELLER, M. 2017: Anmerkungen zur christlichen Deutung von Tiermotiven auf merowingerzeitlichen Grabbeigaben am Beispiel der Vogelfibeln. In: Brieske, V. - Dickers, A. - Rind, M. M. (Hrsg.), Tiere und Tierdarstellungen in der Archäologie: Beiträge zum Kolloquium in Gedenken an Torsten Capelle, 30.-31. Oktober 2015. Herne - Münster, 307-314.

PEŠKAŘ, I. 1972: Fibeln aus der römischen Kaiserzeit in Mähren. Praha.

PETERSEN, E. 1936: Fragen der germanischen Besiedlung im Raume zwischen Oder und Weichsel in der Völkerwanderungszeit, *Mannus* 28, 19-65.

PETERSEN, E. 1939: Der ostelbische Raum als germanisches Kraftfeld im Lichte der Bodenfunde des 6.-8. Jahrhunderts. Leipzig.

PÍČ, J. L. 1892: Archeologický výzkum ve středních Čechách. Hroby s kostrami v Podbabě z doby stěhování národů, *Památky archeologické a místopisné* XV, 633-656.

PÍČ, J. L. 1893: Archeologický výzkum ve středních Čechách. Praha.

PÍČ, J. L. 1909: Starožitnosti země české. Díl III. Čechy za doby knížecí. Svazek 1. Část archeologická. Praha.

PIETA, K. 1987: Die Völkerwanderungszeit in der Slowakei In: W. Menghin – T. Springer – E. Wamers (Hrsg.), Germanen, Hunnen und Awaren. Schätze der Völkerwanderungszeit. Nürnberg, 383-418.

PIETA, K. 1993: Osídlenie z doby rímskej a sťahovania národov v Nitre. In: Nitra. Príspevky k najstarším dejinám mesta. Nitra, 74–83.

PIETA, K. 1999: Anfänge der Völkerwanderungszeit in der Slowakei (Fragestellungen der zeitgenössischen Forschung). In: J. Tejral – Ch. Pilet – M. Kazanski (edd.), *L'Occident romain et l'Europe centrale au debut de l'époque des Grandes Migrations*. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 13. Brno, 171–189.

PIETA, K. 2002: Neue Erkenntnisse zum Grab von Sikenica-Velký Pesek. In: J. Tejral (Hrsg.): Probleme der frühen Merowingerzeit im Mitteldonauraum. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 19. Brno, 237–245.

PIETA, K. — RUTTKAY, M. 1997: Germanische Siedlung aus dem 4. und 5. Jh. in Nitra-Párovské Háje und Probleme der Siedlungskontinuität. In: J. Tejral — H. Friesinger

— M. Kazanski (Hrsg.): Neue Beiträge zur Erforschung der Spätantike im Mitteldonauraum. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 8, 145–163.

PLEINEROVÁ, I. 1995: Opočno. Ein Brandgräberfeld der jüngeren und späten Kaiserzeit in Nordwestböhmen. Kraków.

PREIDEL, H. 1926: Germanen in Böhmen im Spiegel der Bodenfunde. Ein Beitrag zur Frühgeschichte des Landes. Liberec.

PREIDEL, H. 1930a: Die germanischen Kulturen in Böhmen und ihre Träger. Erster Band. Die Kulturen. Kassel.

PREIDEL, H. 1930b: Die germanischen Kulturen in Böhmen und ihre Träger. Zweiter Band. Die Kulturen. Kassel.

PREIDEL, H. 1939-1940: Ein völkerwanderungszeitliches germanisches Frauengrab aus Michelob, Kr. Saaz. IPEK. Jahrbuch für prähistorische und ethnographische Kunst, Band 13-14, 108-125.

PROSTŘEDNÍK, J. – ŠÍDA, P. 2010: Nejstarší dějiny Českého ráje a horního Pojizeří. Turnov.

QUAST, D. 1993: Merowingerzeitlichen Grabfunde aus Gültlingen. Forschungen und Berichte zur Vor- und Frühgeschichte in Baden-Württemberg, Bd. 52, Stuttgart.

QUAST, D. 1997: Vom Einzelgrab zum Friedhof. Beginn der Reihengräbersitte im 5. Jahrhundert. In: Die Alamannen, 171–190. Stuttgart.

QUAST, D. 1999: Das „Pektorale“ von Wolfsheim, Kr. Mainz-Bingen. Germania 77/2, 705-718.

QUAST, D. 2011: Der Schatz der Königin? Völkerwanderungszeitliche Schatzfunde und weibliche Eliten. In: D. Quast (Hrsg.), Weibliche Eliten in der Frühgeschichte: internationale Tagung vom 13. bis zum 14. Juni 2008 im RGZM im Rahmen des Forschungsschwerpunktes „Eliten“. Mainz, 121-144.

QUAST, D. 2008: Der Runde Berg bei Urach. Die alamannische Besiedlung im 4. und 5. Jahrhundert. In: H. Steuer – V. Bierbrauer (eds.), Höhensiedlungen zwischen Antike und Mittelalter von den Ardennen bis zur Adria Hilltop settlements between Antiquity and the Middle Ages from the Ardennes to the Adriatic. Reallexikon der Germanischen Altertumskunde, Band 58. Berlin – New York, 261-322.

REINERTH, H. 1940: Vorgeschichte der deutschen Stämme, Band II. Westgermanen. Berlin.

- RIHA, E. 1979:** Die römischen Fibeln aus Augst und Kaiseraugst. Forschungen in Augst 3. Augst.
- RIHA, E. 1994:** Die römischen Fibeln aus Augst und Kaiseraugst. Die Neufunde seit 1975. Forschungen in Augst 18. Augst.
- ROSENSTOCK, D. 1992:** Kulturverbindungen Mainfrankens während der römischen Kaiserzeit im Spiegel der Fibelfunde. In: Dušek, S. (Hrsg.) Beiträge zur keltisch-germanischen Besiedlung in Mittelgebirgsraum. Internationales Kolloquium 15. bis 17. Mai 1990 in Weimar, 184-199.
- RUPPRECHT, G. 1990:** Wolfsheim. „Fürstengrab“. In: Heinz Cüppers (Hrsg.): Die Römer in Rheinland-Pfalz. Stuttgart, 672-672.
- RYBOVÁ, A. 1979:** Platiště nad Labem. Eine Nekropole aus dem 2.-5. Jahrhundert u. Z., I. Teil, Památky archeologické LXX/2, 353-489.
- RYBOVÁ, A. 1980:** Platiště nad Labem. Eine Nekropole aus dem 2.-5. Jahrhundert u. Z., II. Teil, Památky archeologické LXXI/1, 93-224.
- ŘÍHOVSKÝ, J. 1951:** Hroby z doby stěhování národů v Sokolnicích, Archeologické rozhledy III, 177-178.
- SAKAŘ, V. 1966:** Mladší doba římská v podkrušnohorské oblasti, Památky archeologické LVII/2, 604-641.
- SALÁČ, V. 2000:** Lovosice in der Latenezeit, römischen Kaiserzeit und Völkerwanderungszeit. In: Bouzek, Jan - Friesinger, Herwig - Pieta, Karol - Komoróczy, Balász (Hrsg.): Gentes, Reges und Rom. Auseinandersetzung - Anerkennung - Anpassung (Festschrift für Jaroslav Tejral zum 65. Geburtstag). Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 16. Brno, 155-163.
- SCHMIDT, B. 1961:** Die späte Völkerwanderungszeit in Mitteldeutschland. Halle.
- SCHMIDT, B. 1970:** Die späte Völkerwanderungszeit in Mitteldeutschland. Katalog (Südteil). Berlin.
- SCHMIDT, B. 1976:** Die späte Völkerwanderungszeit in Mitteldeutschland. Katalog (Nord-und Ostteil). Berlin.
- SCHMIDT, B. 1985:** Körpergräber eines birituellen Gräberfeldes der spätrömischen Kaiserzeit und frühen Völkerwanderungszeit bei Wulfen, Kr. Köthen. Jahresschrift für mitteldeutsche Vorgeschichte 68, 279-296.

- SCHMIDT, B. – BEMMANN, J. 2008:** Körperbestattungen der jüngeren Römischen Kaiserzeit und der Völkerwanderungszeit Mitteldeutschlands. Katalog. Halle.
- SCHMIDT, V. 1893-1895:** Archeologický výzkum „Údolí Svatojiřského“ a okolí. Hroby u Vinařic, Památky archeologické XVI, 737-740.
- SCHÖNEBURG, P. 1996:** Die Fibel vom Typ Wiesbaden aus der Siedlungsgrabung von Dallgow-Döberitz, Kr. Havelland. Ethnographisch-Archäologische Zeitschrift 37/2, 167-175.
- SCHULDT, E. 1954:** Mecklenburg- urgeschichtlich. Schwerin.
- SCHULTE, L. 1997:** Untersuchungen zu den Niemberger Fibeln, Ethnographisch-Archäologische Zeitschrift 38, 135-176.
- SCHULZE, M. 1977:** Die spätkaiserzeitlichen Armbrustfibeln mit festem Nadelhalter (Gruppe Almgren VI, 2). Bonn.
- SCHULZE-DÖRRLAMM, M. 1986:** Romanisch oder germanisch? Untersuchungen zu den Armbrust- und Bügelknopffibeln des 5. und 6. Jahrhunderts n. Chr. aus den Gebieten westlich des Rheins und südlich der Donau. Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz 33, 593–720.
- SCHULZE-DÖRRLAMM, M. 2000:** Germanische Spiralplattenfibeln oder romanische Bügelfibeln? Zu den Vorbildern elbgermanisch-fränkischer Bügelfibeln der protomerowingischen Zeit, Archäologisches Korrespondenzblatt 30, 599-613.
- SCHUSTER, J. 1996:** Bemerkungen zur Datierung einiger eingliedriger Fibeln mit umgeschlagenem Fuss in Brandenburg, Ethnographisch-Archäologische Zeitschrift 37/1, 87-93.
- SCHUSTER, J. 1998:** Die „klassischen“ Fibeln Almgren Fig. 181. In: 100 Jahre Fibelformen nach Oscar Almgren. Internationale Arbeitstagung 25.-28. Mai 1997, Kleinmachnow, Land Brandenburg (Kunow, J., ed.), Forschungen zur Archäologie im Land Brandenburg 5. Wünsdorf, 249-253.
- SCHUSTER, J. 2001:** Zwischen Wilhelmsaue und Lampertheim. Bemerkungen zur Burgundenproblematik, Germania 79, 63-92.
- SCHUSTER, J. 2016:** The Świlcza Hoard. An Extraneous 5th Century AD Complex from the Northern Carpathian Foreland, Wiadomości archeologiczne tom (vol.) LXVII, 227-263.

- SKLENÁŘ, K. 2005:** Praha archeologická. Historie archeologického výzkumu Prahy. In: M. Lutovský – L. Smejtek a kol., *Pravěká Praha*. Praha, 17–73.
- SKLENÁŘ, K. 2015:** Počátky archeologie doby stěhování národů v Praze. In: J. Jiřík – J. Vávra – M. Šmolíková – M. Kuchařík (eds.), *Hroby barbarů v Praze-Zličíně. Svět živých a mrtvých doby stěhování národů*. Praha, 13-21.
- SKVORCOV, K. N. – RUDNICKI, M. 2017:** Nowe odkrycia zapinek płytkowych z Sambii i Natangii, *Wiadomości Archeologiczne Tom (Vol.) LXVIII*, 302-310.
- SMOLÍK, J. 1878-1881:** Hroby u Vinařic, *Památky archeologické XI*, 23-28.
- SMOLÍK, J. 1885-1886:** Úherecký hrob, *Památky archeologické a místopisné XIII*, 321-326.
- STADLER, P. 1987:** Romanen und Germanen Siedlungs-Grab-und Schatzfunde aus Nordwestpannonien (Niederösterreich und Burgenland) In: W. Menghin – T. Springer – E. Wamers (Hrsg.), *Germanen, Hunen und Awaren. Schätze der Völkerwanderungszeit*. Nürnberg, 329-340.
- STAŇA, Č. 1956:** Nové nálezy na pohřebišti z doby stěhování národů v Šaraticích na Moravě, *Archeologické rozhledy VIII*, 26-32.
- STAUCH, E. 2004:** Wenigumstadt. Ein Bestattungsplatz der Völkerwanderungszeit und des frühen Mittelalters im nördlichen Odenwaldvorland. *Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie*. Bonn.
- STEUER, H. 1998:** Theorien zur Herkunft und Entstehung der Alemannen: Archäologische Forschungsansätze. In: Dieter Geuenich (Hrsg.) *Die Franken und die Alemannen bis zur "Schlacht bei Zülpich" (496/97)*. Berlin, 270-324.
- STRAUB, P. 2002:** Die archäologische Hinterlassenschaft der praelangobardischen Periode in Transdanubien. Germanische Funde aus den Gräberfeldern Keszthely-Stadt und Keszthely-Dobogő. In: H. Windel (Hrsg.) *Germanen am Plattensee. Katalog des Niederösterreichischen Landesmuseums. Neue Folge 438*. Traismauer, 13-16.
- SULIMIRSKI, T. 1966:** Znalezisko i Zamościa i jego tło, *Archeologia Polski XI*, 118-173.
- SVOBODA, B. 1939:** Čechy v době stěhování národů. *SbNM, svazek I část 2. – A – historický*. Praha.
- SVOBODA, B. 1948:** Čechy a římské Impérium. *SbNM, svazek II – A – historický*. Praha.

SVOBODA, B. 1957: Šperky z XXXII. Hrobu ve Smolíně, Památky archeologické XLVIII, 463-494.

SVOBODA, B. 1959: Dva nelované šperky z počátku doby stěhování národů v Čechách. In: Sborník prací k počtě 60. narozenin akademika Jana Filipa, Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica 3. Praha, 257-266.

SVOBODA, B. 1965: Čechy v době stěhování národů. Praha.

SVOBODA, B. 1967: Zu Problemen des 5. Jahrhunderts in Mitteleuropa. Arbeits- und Forschungsberichte zur Sächsischen Bodendenkmalpflege 16/17, 327 – 367.

SZAMEIT, E. 1997: Ein völkerwanderungszeitliches Werkzeugdepot mit Kleinfunden aus Niederösterreich. In: Tejral, J. – Friesinger, H. – Kazanski, M. (Hrsg.): Neue Beiträge zur Erforschung der Spätantike im mittleren Donaauraum. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 8. Brno, 233–248.

TEEGEN, W.-R. 1998: Die germanischen Ringfibeln der römischen Zeit. In: J. Kunow (Hrsg.), 100 Jahre Fibelformen nach Oscar Almgren. Internationale Arbeitstagung 25.-28. Mai 1997, Kleinmachnow, Land Brandenburg, Forschungen zur Archäologie im Land Brandenburg 5. Wünsdorf, 339-349.

TEJRAL, J. 1973: Mähren im 5. Jahrhundert – die Stellung des Grabes XXXII aus Smolín im Rahmen der donauländischen Entwicklung zu Beginn der Völkerwanderungszeit. Studie Archeologického ústavu ČSAV v Brně I, 3. Praha.

TEJRAL, J. 1982: Morava na sklonku antiky. Praha.

TEJRAL, J. 1985: Naše země a římské Podunají na počátku doby stěhování národů. Památky archeologické LXXVI/2, 308–397.

TEJRAL, J. 1987: Mähren im 5. Jahrhundert. In: W. Menghin – T. Springer – E. Wamers (Hrsg.), Germanen, Hunen und Awaren. Schätze der Völkerwanderungszeit. Nürnberg, 349-382.

TEJRAL, J. 1993: Za dob velkého neklidu (doba stěhování národů). In: V. Podborský a kol., pravěké dějiny Moravy. Brno, 471-503.

TEJRAL, J. 1997: Neue Aspekte der frühvölkerwanderungszeitlichen Chronologie im Mitteldonaauraum. In: Tejral, J. – Friesinger, H. – Kazanski, M. (Hrsg.), Neue Beiträge zur Erforschung der Spätantike im mittleren Donaauraum. Materialien der internationalen Fachkonferenz, Kravsko 17.-20. Mai 1995. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 8. Brno, 321–392.

- TEJRAL, J. 1999:** Archäologisch-kulturelle Entwicklung im norddanubischen Raum am Ende der Spätkaizerzeit und am Anfang der Völkerwanderungszeit. In: Tejral, J. – Pilet, Ch. – Kazanski, M. (eds.) *L'Occident romain et l'Europe centrale au debut de l'époque des Grandes Migrations*. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 13, 205-271.
- TEJRAL, J. 2002:** Beiträge zur Chronologie des langobardischen Fundstoffes nördlich der mittleren Donau. In: Tejral, J. (Hrsg.), *Probleme der frühen Merowingerzeit im Mitteldonauraum*. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 19. Brno, 313-350.
- TEJRAL, J. 2006:** Viničarica Kulturgruppe. In: Beck, H. – Geuenich, D. – Steuer, H. (Hrsg.), *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*, Band 32. Berlin – New York, 414–423.
- TEJRAL, J. 2011:** Einheimische und Fremde: das norddanubische Gebiet zur Zeit der Völkerwanderung. Brno.
- TEJRAL, J. 2015:** Zum Problem der Feinschmiedeproduktion im Mitteldonauraum während des 5. Jahrhunderts nach Chr. *Památky archeologické CVI*, 291-362.
- TEJRAL, J. 2016:** Nochmals zum archäologischen Nieseschlag der frühen Völkerwanderungszeit in Nordprovinzen der römischen Reiches, *Přehled výzkumů 57/1*, 123–147.
- TEMPELMANN-MĄCZYŃSKA, M. 1985:** Die Perlen der römischen Kaiserzeit und frühen Phase der Völkerwanderungszeit im mitteleuropäischen Barbaricum. *Römisch-germanischen Forschungen*, Bd. 43, Frankfurt A. M.
- THEUNE, C. 2006:** Vogelfibel. In: *Reallexikon der germanischen Altertumskunde*. Berlin – New York, 546–552.
- THIRY, G. 1939:** Die Vogelfibeln der Germanischen Völkerwanderungszeit. Bonn.
- TOMKA, P. 2005:** Die Rolle des mittleren Donauabschnittes in der Völkerwanderungszeit. In: C. Carnap-Bornheim – H. Friesinger (Hrsg.) *Wasserwege: Lebensadern – Trennungslinien*. Neumünster, 125-147.
- URBANOVÁ, K. – KOSTKA, M. – KORENÝ, R. 2010:** Neznámý známý hrob XIV z Prahy-Dejvic – Podbabsy, *Archaeologica Pragensia* 20, 361-392.
- VÁVRA, J. – JIŘÍK, J. – KUBÁLEK, P. – KUCHARČÍK, M. 2007:** Pohřebišťe z doby stěhování národů v Praze-Zličíně, ul. Hrozenkovská – průběžná zpráva o metodice a výsledcích výzkumu. In: E. Droberjar – O. Chvojka (edd.) *Archeologie barbarů 2006*, 565-578. České Budějovice.

- VÁVRA, J. – JIŘÍK, J. – KUCHARÍK, M. – KUBÁLEK, P. 2008:** Výzkum pohřebiště z doby stěhování národů v Praze-Zličíně v letech 2005–2008. In: M. Šmolíková (red.) *Archaeologica Pragensia* 19/2008, 209-230. Praha.
- VÁVRA, J. – JIŘÍK, J. – KUCHARÍK, M. – JAROŠOVÁ, I. – VÍŠKOVÁ, M. – KUBÁLEK, P. 2012:** The migration period burial site in Prague-Zličín, Czech Republic, *Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters*, Jahrgang 40, 1-26.
- VÁVRA, J. – KUCHARÍK, M. – GOJDOVÁ, S. 2017:** Metody terénního výzkumu a konzervace nálezů při výzkumu pohřebiště z doby stěhování národů v Praze-Zličíně, *Praha archeologická*, 101-111.
- VÍŠKOVÁ, M. – JAROŠOVÁ, I. – JIŘÍK, J. – VÁVRA, J. – KUCHARÍK, M. 2012:** Populace z doby stěhování národů z pohřebiště v Praze-Zličíně z pohledu fyzické antropologie a archeologie. *SbNM*, svazek 66 – A – historický, 61-70. Praha.
- VON FREEDEN, U. 2003:** Das frühmittelalterliche Gräberfeld von Dittigheim. *Bericht der Römisch-germanischen Kommission* 84, 5-48.
- VOß, H.-U. 1998:** Die Bügelknopffibeln. Almgren Gruppe VI,2, Fig. 185 und 186. In: J. Kunow (Hrsg.), *100 Jahre Fibelformen nach Oscar Almgren*. Internationale Arbeitstagung 25.-28. Mai 1997, Kleinmachnow, Land Brandenburg, *Forschungen zur Archäologie im Land Brandenburg* 5. Wünsdorf, 271–282.
- WALDHAUSER, J. – KOŠNAR, L. 1997:** *Archeologie Germánů v Pojizeří*. Praha – Mladá Boleslav.
- WERNER, J. 1951:** Das Grab von München-Ramersdorf und die Zeitstellung der Niemberger Fibeln, *Jahresschrift für mitteldeutsche Vorgeschichte* 35, 144-148.
- WERNER, J. 1981:** Zu einer elbgermanischen Fibel des 5. Jahrhunderts aus Gaukönigshofen, Ldkr. Würzburg. *Bayerische Vorgeschichtsblätter* 46, 225–254.
- ZÁPOTOCKÝ, M. 1969:** Materiály k osídlení Litoměřicka v době římské. *Archeologické rozhledy* 21, 178-201.
- ZEIB, H. 1930:** Zur ethnischen Deutung frühmittelalterlicher Funde, *Germania* XIV, 11-24.
- ZEIB, H. 1937:** Ein Fibelfund des 5. Jahrhunderts von Schwellin, Kr. Köslin (Pommern), *Germania* XXI, 34-39.
- ZEMAN, J. 1961:** *Severní Morava v mladší době římské. Problémy osídlení ve světle rozboru pohřebiště z Kostelce na Hané*. Praha.

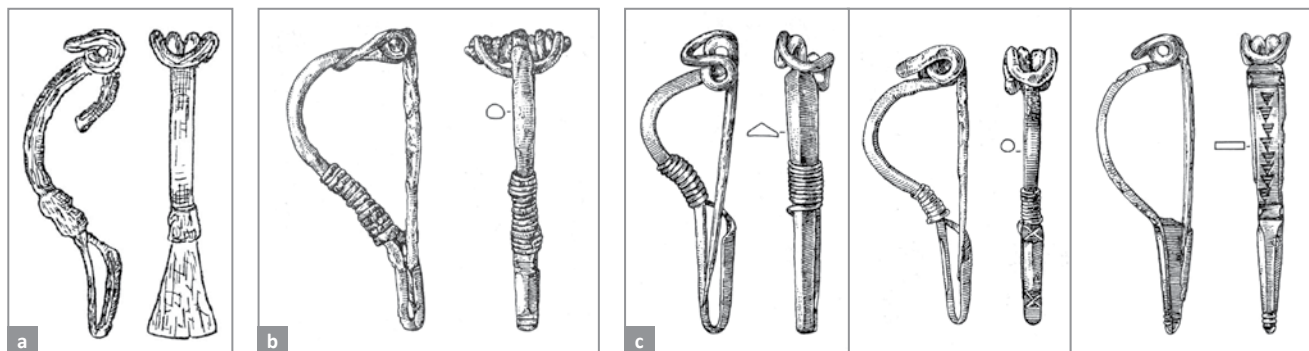
ZEMAN, J. 1987: Die Völkerwanderungszeit in Böhmen. In: W. Menghin – T. Springer – E. Wamers (Hrsg.), Germanen, Hunen und Awaren. Schätze der Völkerwanderungszeit. Nürnberg, 513-559.

ZEMAN, T. 2007: Vorläufiger Bericht über die spätkaiserzeitliche Siedlung in Zlechov, In: J. Tejral (Hrsg): Barbaren im Wandel. Beiträge zur Kultur- und Identitätsumbildung in der Völkerwanderungszeit, Brno, 277-305.

Obrazová část 1

Tabulky – typologie

Obr. 1 – Varianty SPN v Čechách

a) A 181

Podle: Zeman 1961, 67,
Obr. 29: B: a.

b) A 162

Podle: Peškař 1972, 187, Taf. 33: 1.

c) A 158 – různé varianty

Podle: Peškař 1972, 176, Taf. 22: 2; týž 183, Taf. 29: 5; týž 189, Taf. 35: 9.

Obr. 2 – SPN z pozdní DŘ až staršího stupně DSN v Čechách

a) Jíloviště u Prahy

Podle: Jiřík 2008, 160, Abb. 4: 3.

b) Hrobce u Roudnice

Upraveno podle: Jiřík 2008,
160, Abb. 4: 1.

c) Sokolnice (hrob 1)

Podle: Tejral 1982, 216,
Obr. 94: 4.

d) Most a Želeč

Podle: Sakař 1966, 609, Obr. 2: 7, 8.

Obr. 3 – Honosné SPN ze stupně D2

a) Hrob bojovníka z Wolfsheimu

Podle: Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 82,
Obr. vpravo nahoře.

b) Wolfsheim

Upraveno podle:
Tejral 2011, 200, Abb. 151: 4.

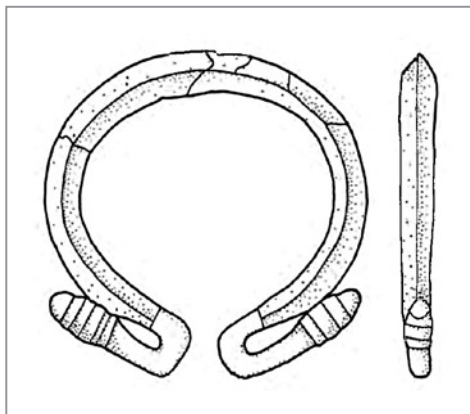
c) Zamošć

Upraveno podle:
Kokowski 1995, 99, Abb. 63.

d) Smolín (hrob 32)

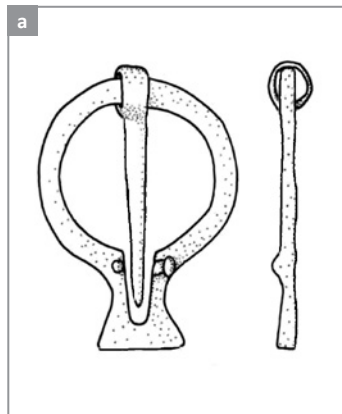
Upraveno podle:
Bierbrauer 2008, 65,
Taf. 1: 4.

Obr. 1 – Omegovitá spona

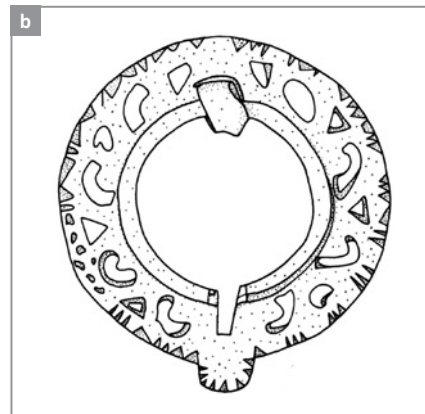

Upraveno podle: Jobst 1975, Taf. 49: 356.

Obr. 2 – Kroužkové spony a) s pravouhlym zakončením, b) s prolamovanou výzdobou

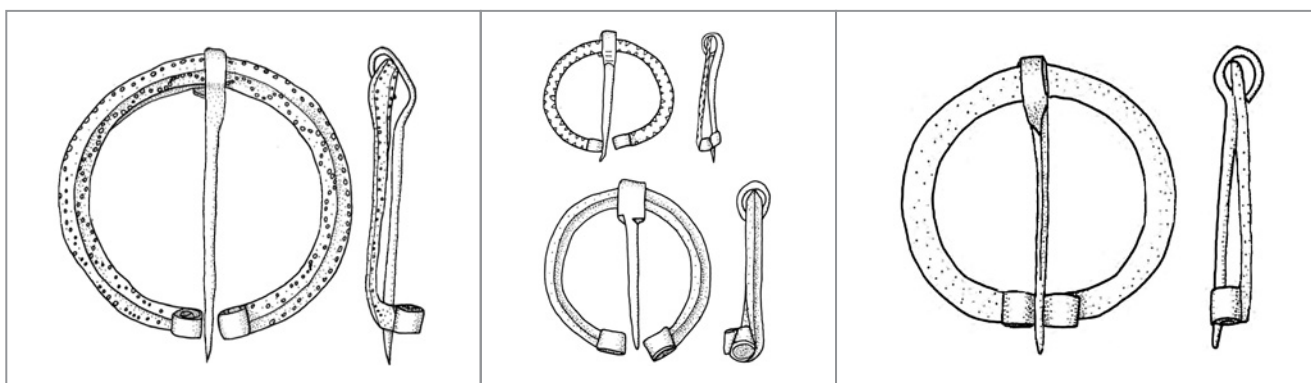

Upraveno podle: Jobst 1975, Taf. 51: 369.

Upraveno podle: Jobst 1975, Taf. 52: 376.

Obr. 3 – Kroužkové spony se svinutými konci

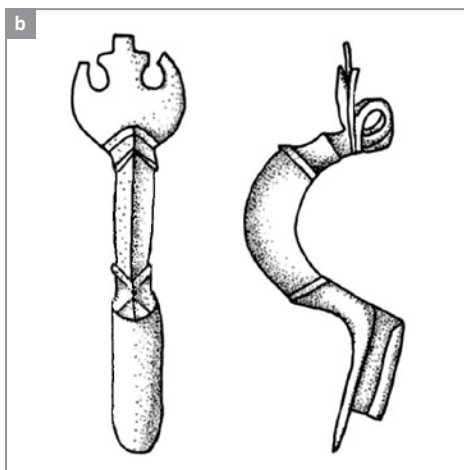

Upraveno podle: Jobst 1975, Taf. 49: 358; týž Taf. 50: 360, 362; týž Taf. 51: 367.

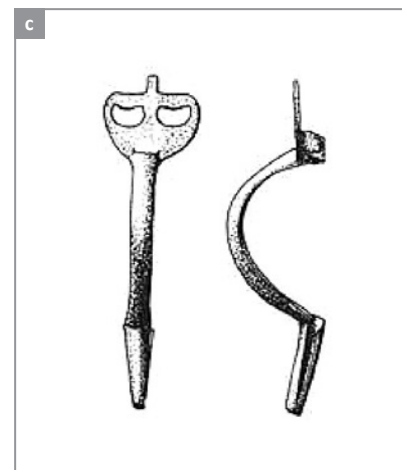
Obr. 4 – Římskoprovinciální spony s peltoidní (a, b) a ledvinkovitě tvarovanou (c) záhlavní destičkou

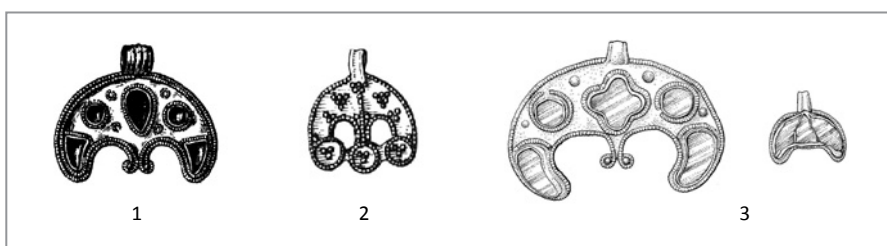
a) Typ A 188a – Lauriacum
Upraveno podle: Jobst 1975, Taf. 24: 185.

a) Typ A 188b – Lauriacum
Upraveno podle: Jobst 1975, Taf. 24: 186.

a) Typ Riha 3.13 – Augst
Upraveno podle: Riha 1979, Taf. 13: 299.

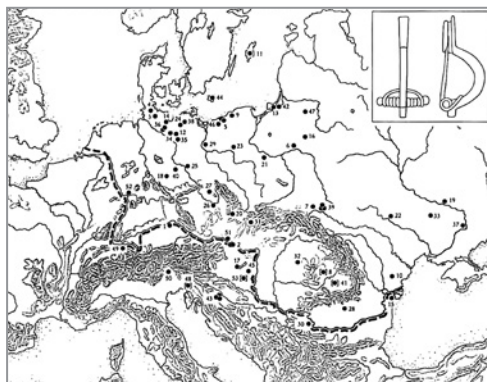

Obr. 5
Lunicovité závěsky

1 – Strachotín (hrob 80), 2 – Nasobúrky,
3 – Hostivice-Palouky

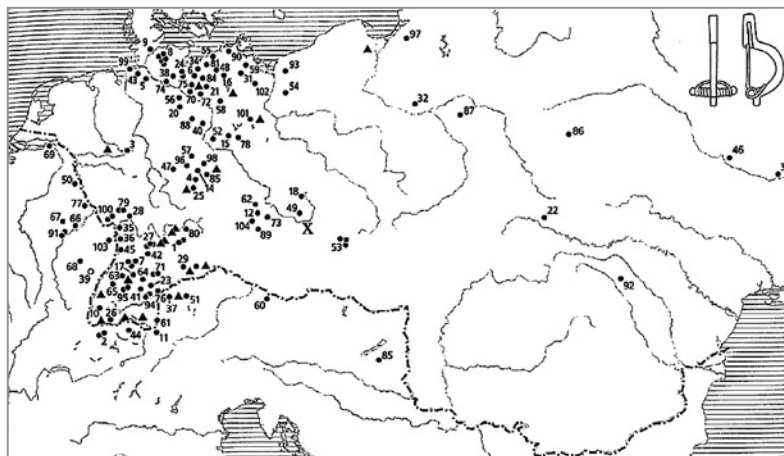
Upraveno podle: Čížmáf – Geislerová – Rakovský
1985, 290, Obr. 5: 11; Tejral 1982, 128, Obr. 46: 2;
Daněček – Korený – Perlík 2017, 516, Obr. 3.

Obr. 1 – Mapa rozšíření BKF s otevřeným zachycovačem

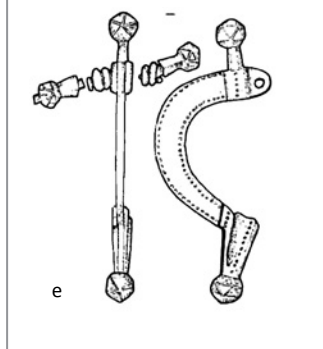
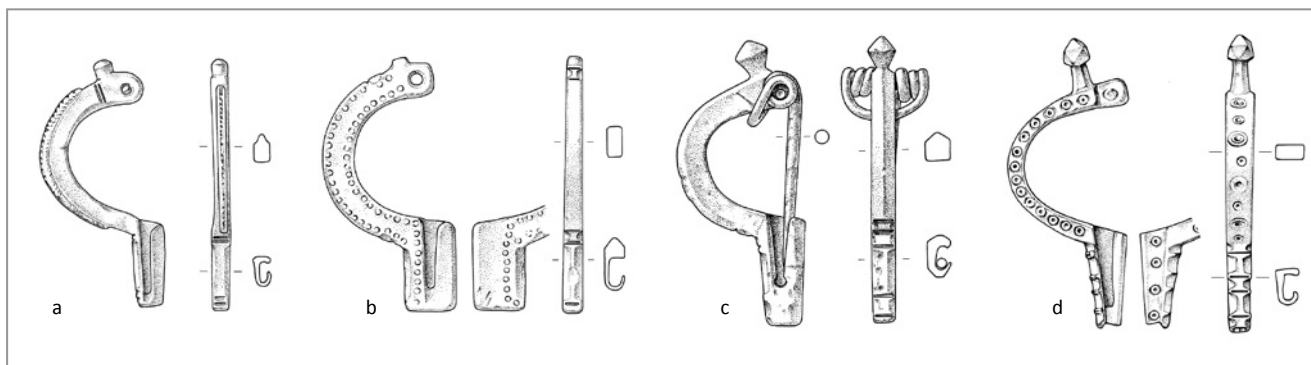
Podle: Schulze-Dörrlamm 1986, 696, Abb. 112.

Obr. 2 – Mapa rozšíření BKF s uzavřeným zachycovačem

Podle: Musil – Pecinová 2014, 267, Obr. 3.

Obr. 3 – Hlavní typy BKF

a) typ Gerlachsheim; b) typ s malým knoflíkem bez hřebene na lučíku; c) typ Leutkirch;

d) typ s polyedrickým knoflíkem na stopce; e) typ Leipferdingen

Upraveno podle: Bemmann 2008a, 27, Abb. 5: 1, 2, 4; týž 30, Abb. 8: 1; Voß 1998, 275, Abb. 3: 4.

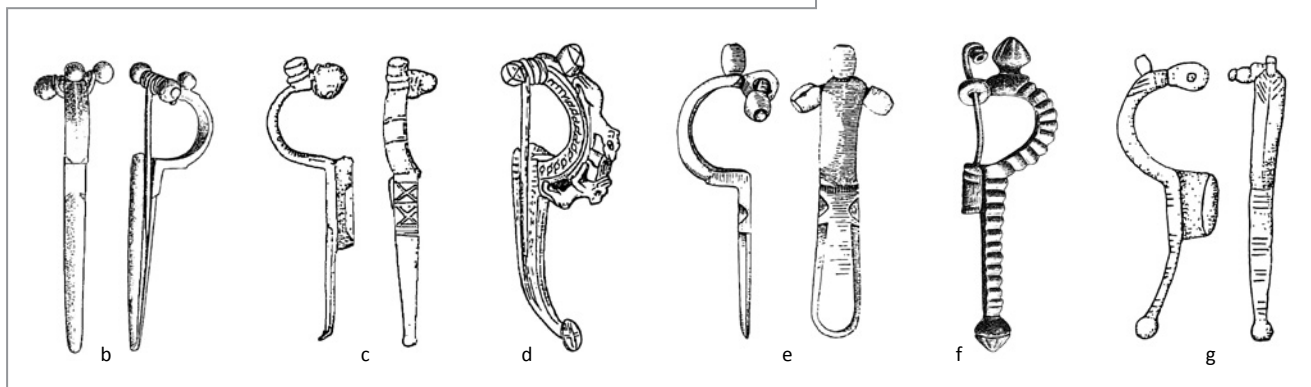
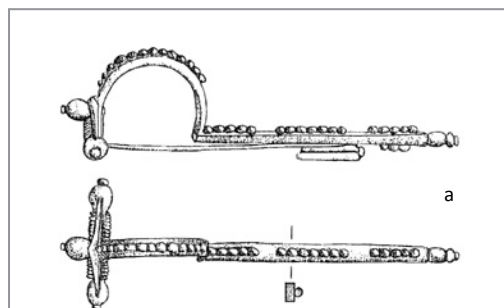
Obr. 4 – Pozdní formy BKF z 5.–6. stol.

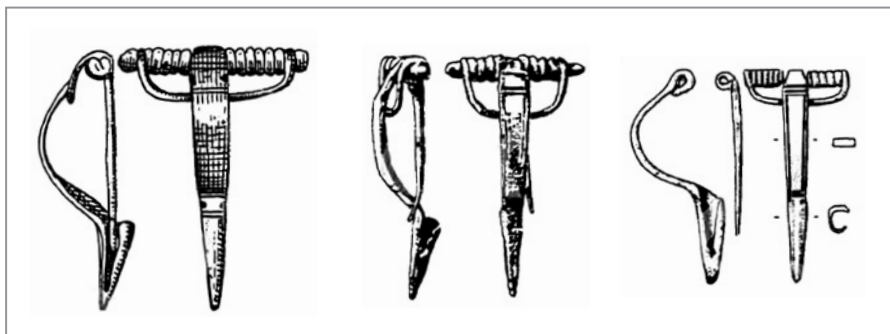
a) typ Aachen; b) typ Desana; c) typ Altenerding;

d) typ Saint-Germain; e) typ Conimbriga;

f) typ Gurina; g) typ Grepault

Upraveno podle: Schulze-Dörrlamm 1986, 658, Abb. 79: 1; táž 660, Abb. 83; 84: 4; táž 663, Abb. 87; táž 664, Abb. 88: 4; táž 667, Abb. 92: 3.

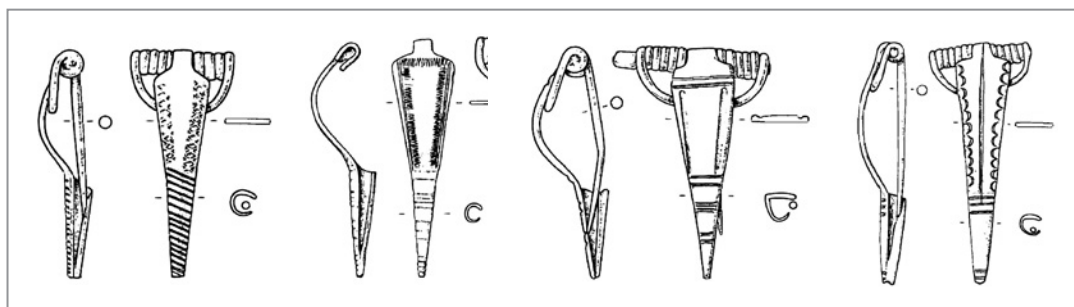

Obr. 1
Niemberské spony, var. A
Upraveno podle: Bemmann 2001, 62, Abb. 1: 1-3

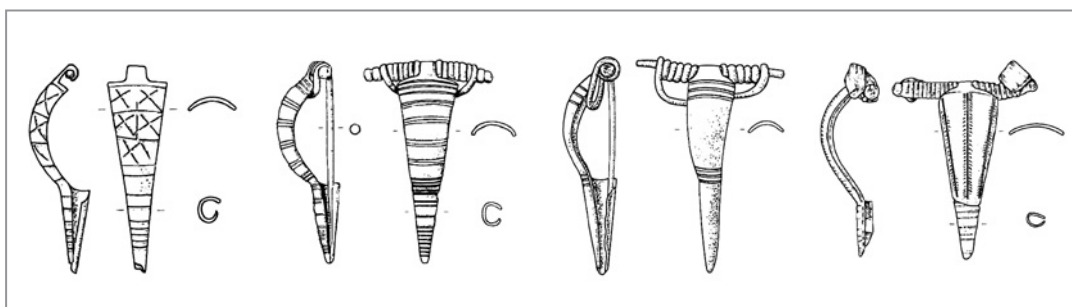
Obr. 2
Niemberské spony, var. B

Upraveno podle:
Schmidt – Bemmann 2008,
222, Taf. 30: 37/50: 5;
tíž 283, Taf. 91: 75/10: 5;
tíž 335, Taf. 143: 113/25: 3;
tíž 373, Taf. 181: 126/3: 1.

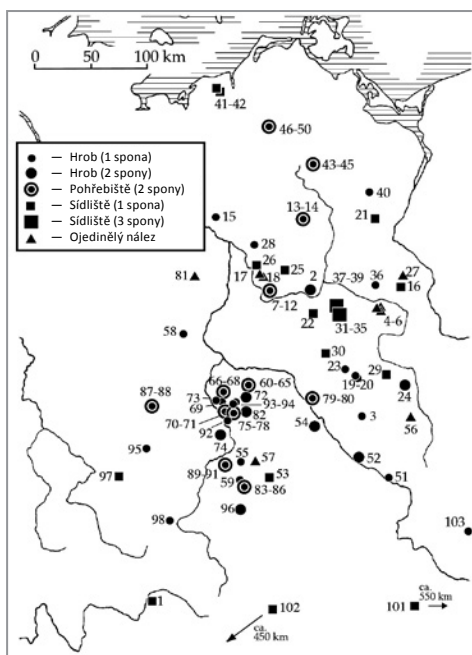

Obr. 3
Niemberské spony, var. C

Upraveno podle:
Schmidt – Bemmann 2008,
215, Taf. 23: 37/15: 20;
tíž 219, Taf. 27: 37/ 34: 2;
tíž 311, Taf. 119: 83/17: 6;
tíž 435, Taf. 243: 190: 1.

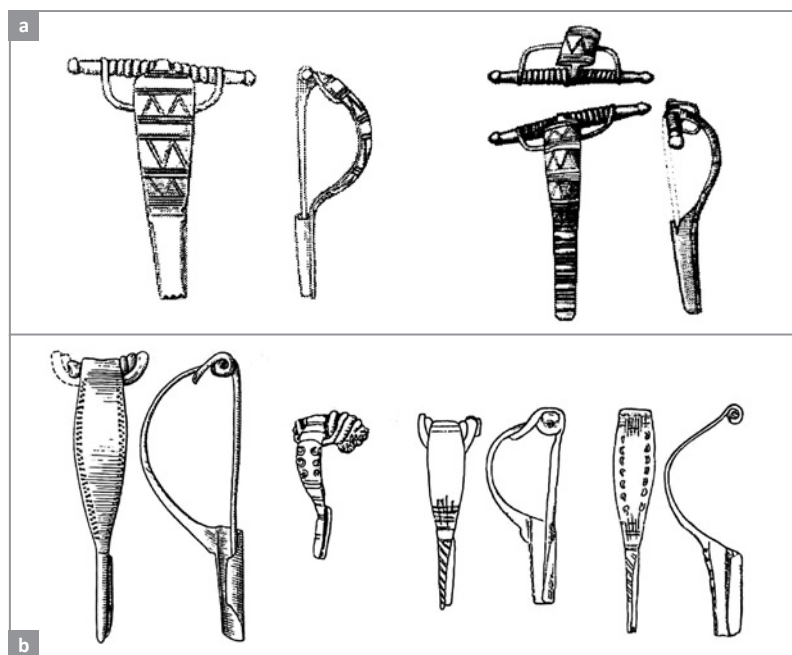

Obr. 4 – Mapa rozšíření Niemberských spon

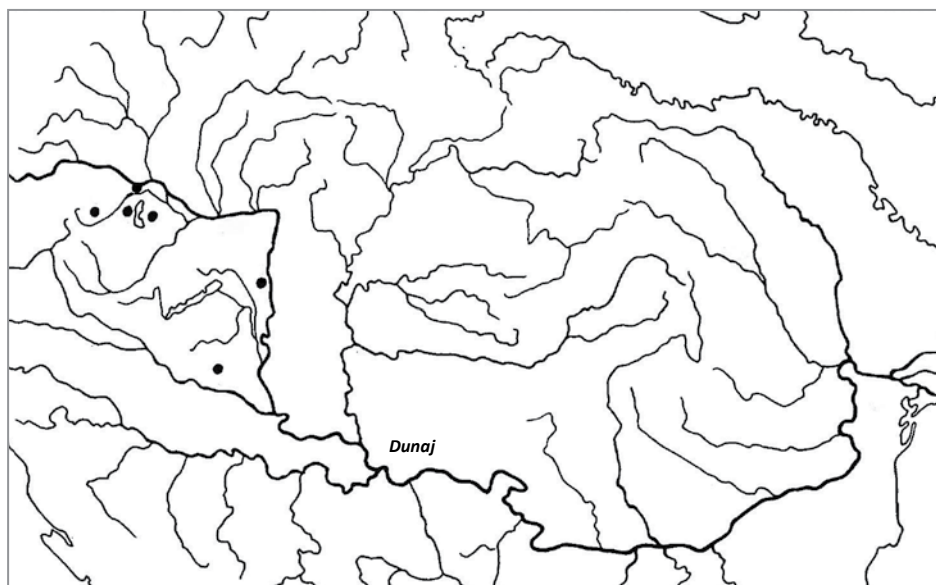
Podle: Schulte 1997, 147, Kt. 2

Obr. 5 – Příbuzné formy

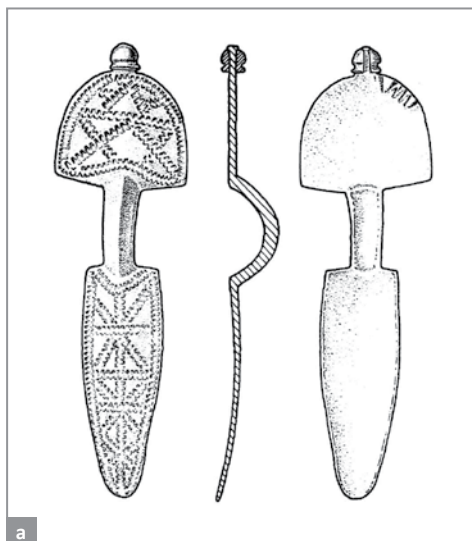
a) spony meklenburského typu
Upraveno podle: Schulte 1997, 140,
Abb. 2: 44b, 46.

b) spony typu Ramersdorf
Upraveno podle: Schulze-Dörrlamm 1986,
596, Abb. 2: 1-4.

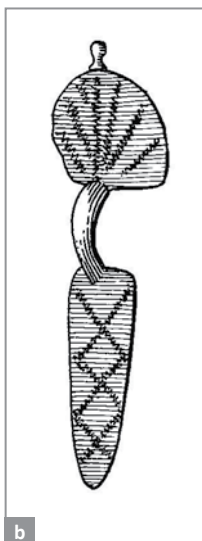

Obr. 1
Mapa rozšíření spon typu Osliptype ve středním Podunají
 Podle: Holl 1983, 44, Abb. 1 (upraveno).

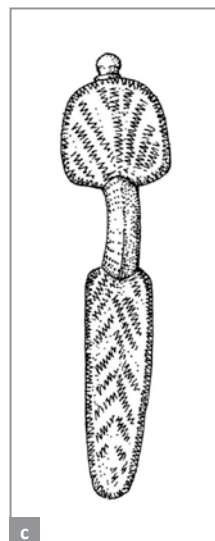
Obr. 2 – Spony typu Osliptype

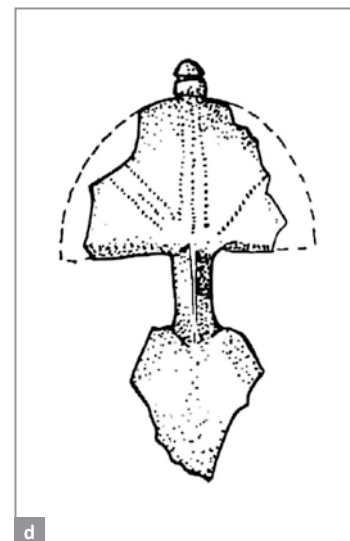
a) Osliptype
 Podle: Holl 1983, Taf. 1: 1.

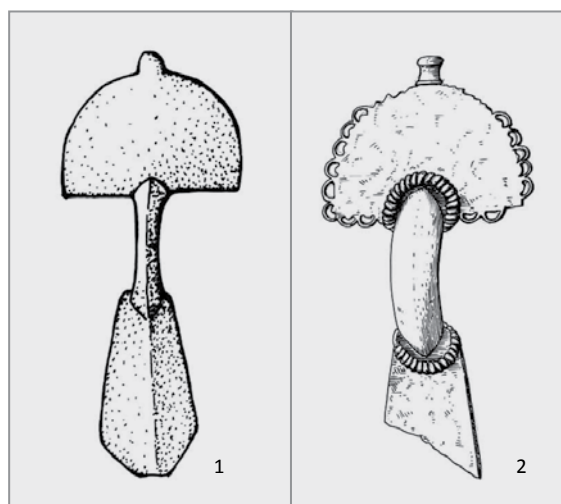
b) Carnuntum
 Podle: Tejral 1985, 357, Obr. 30: 13.

c) Ternitz
 Podle: Tejral 2016, 137, Abb. 10: 7.

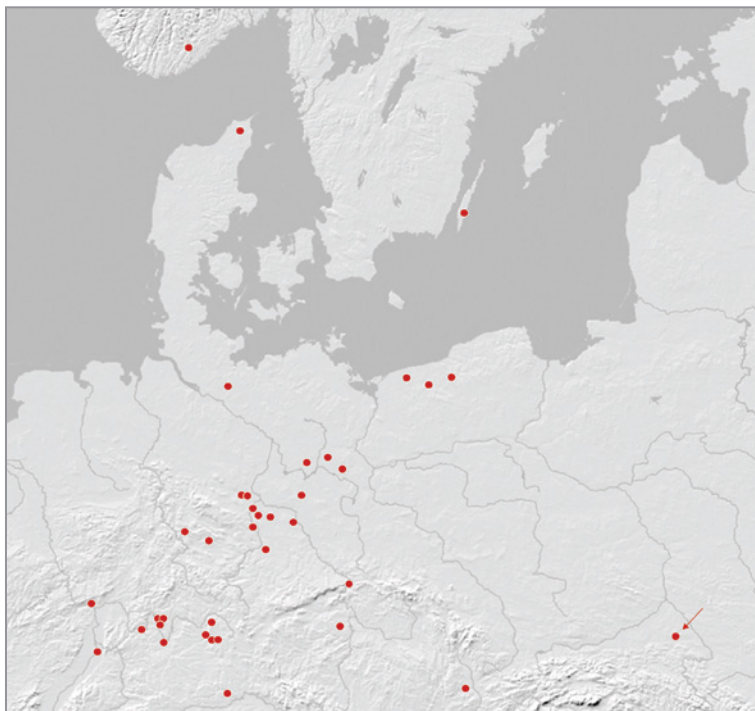

d) Csorna
 Podle: Tejral, 2011, 217, Abb. 166: 7.

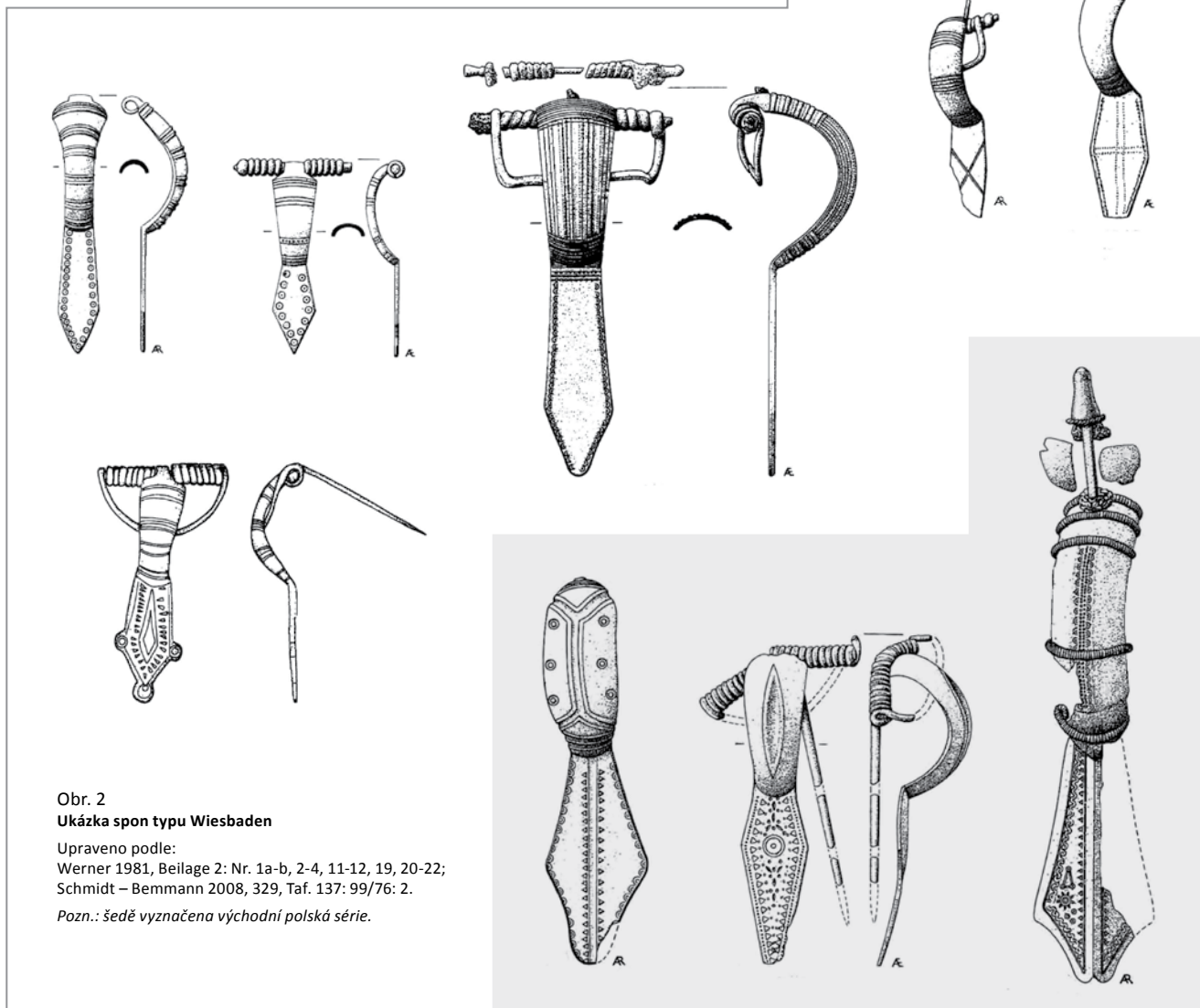
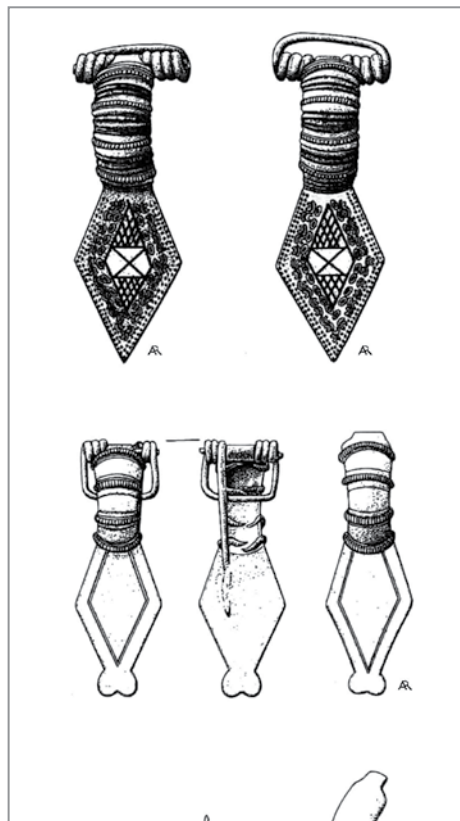

Obr. 3
Předchůdci spon typu Osliptype ze stupně D1
 1 – Rakovac-Nova Lederata,
 2 – Harkány
 Podle: Tejral 2016, 137, Abb. 10: 5, 6.

Obr. 1 – Mapa rozšíření spon typu Wiesbaden

Podle: Schuster 2016, 235, Fig. 10.

Obr. 2

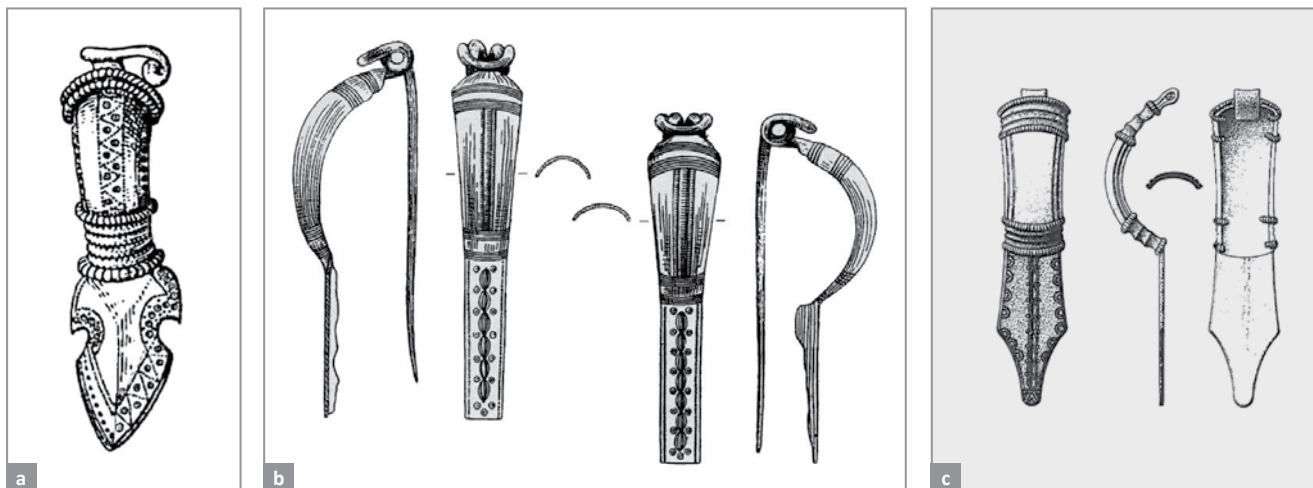
Ukázka spon typu Wiesbaden

Upraveno podle:

Werner 1981, Beilage 2: Nr. 1a-b, 2-4, 11-12, 19, 20-22;
Schmidt – Bemmann 2008, 329, Taf. 137: 99/76: 2.

Pozn.: šedě vyznačena východní polská série.

Obr. 1 – Jednodílné varianty typu Wiesbaden

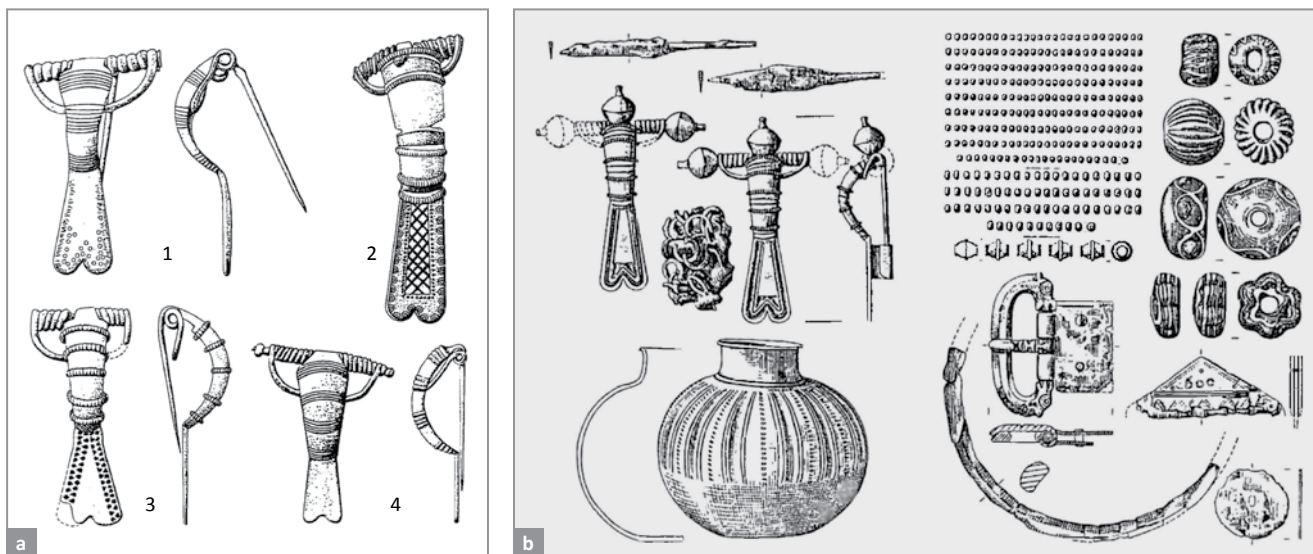

a) Selce
Podle: Pieta 1999, 180, Abb. 8.

b) Siedlikówo
Upraveno podle: Schuster 2016, 253, Fig. 28: 1-2.

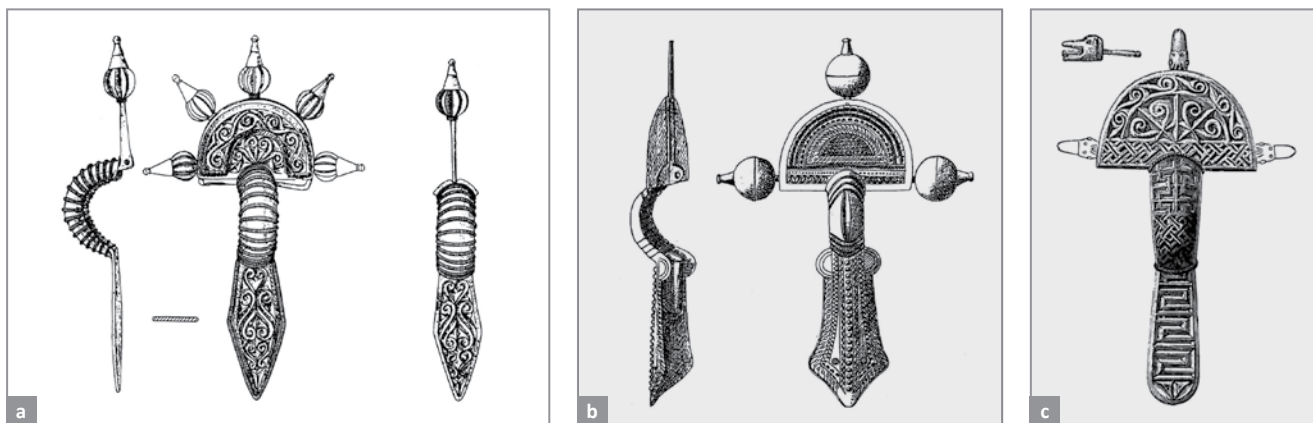
c) Ojedineľá dvoudílná forma, Muzeum Berlín
Upraveno podle: Werner 1981, 249, Abb. 13: b.

Obr. 2 – Spony typu Rohrbeck (vpravo výbava hrobu 2 ve Wulfen)

1 – Niemberg, 2 – Bostorp, 3 – Krefeld-Gellep, 4 – Rohrbeck
Upraveno podle: Schulze-Dörrlamm 1986, 621, Abb. 31; táž 622, Abb. 32: 1-4.

Obr. 3 – Lité varianty spon typu Wiesbaden zdobené vrubořezem, typ Úherce – Šwiltca, var. Úherce (a) a jí příbuzné formy (b, c)

a) Šwielino
Podle: Maczyřska 2013, 190, Abb. 9: 1-2.

b) Kiełpin
Podle: Maczyřska 2013, 190, Abb. 9: 5.

c) Bohuslän, Švédsko
Podle: Salin 1935, 50, Abb. 112.

Obr. 1 – Lité varianty spon typu Wiesbaden zdobené vrubořezem, typ Úherce – Šwiltca, var. Šwiltca

a) Šwiltca

Upraveno podle: Schuster 2016, 230, Fig. 4: 1.

b) Yverdon-les-Bains

Upraveno podle: Schuster 2016, 236, Fig. 11: 5.

c) Groß Köris

Upraveno podle: Schuster 2016, 236, Fig. 11: 6.

Obr. 2 – Spony varianty Wulfen-Weilbach

a) Wulfen

Podle: Martin 2002b, 209, Abb. 11: 1.

b) Bihárkeresztés-Ártand-Nagyfarkasdomb

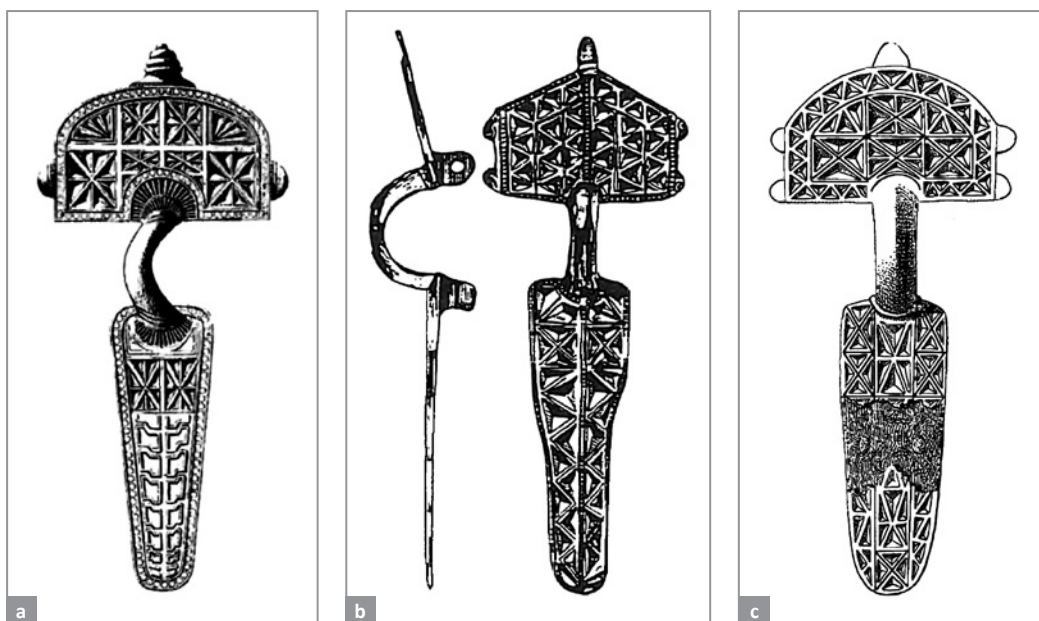
(hrob 182)

Podle: Martin 2002b, 209, Abb. 11: 2.

c) Weilbach (hrob A)

Podle: Martin 2002b, 209, Abb. 11: 3.

Obr. 3 – Spony typu Mainz-Bretzenheim

a) Marchélepot

Podle: Koch 1998a, Taf. 56: 1.

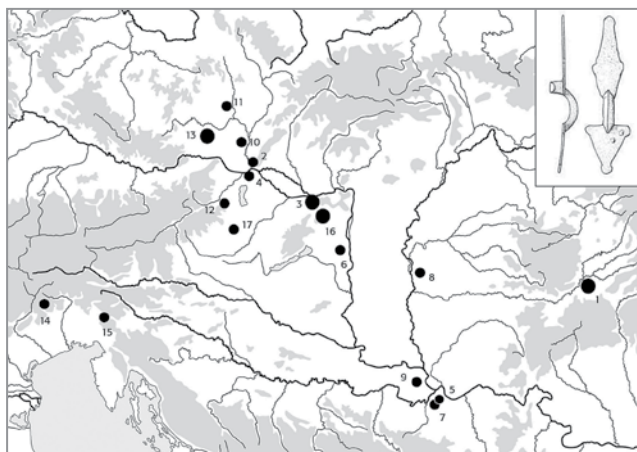
b) Saint-Martin-de-Fontenay

Podle: Koch 1998b, Abb. 20: 1.

c) Kärlich

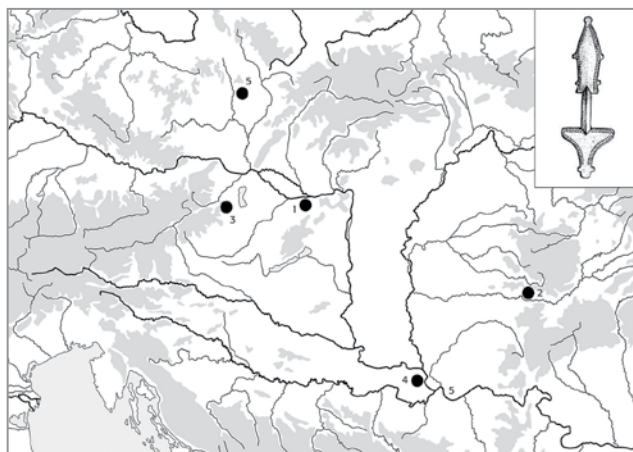
Podle: Salin 1935, 18, Abb. 29.

Obr. 1 – Mapa rozšíření spon typu Bratei ve středním Podunají

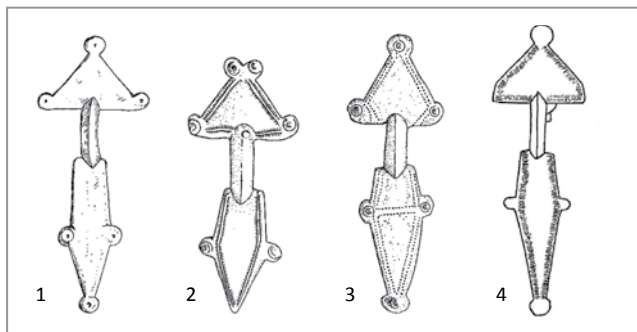
Podle: Tejral 2015, 298, Kt. 2.

Obr. 2 – Mapa rozšíření spon typu Vyškov ve středním Podunají

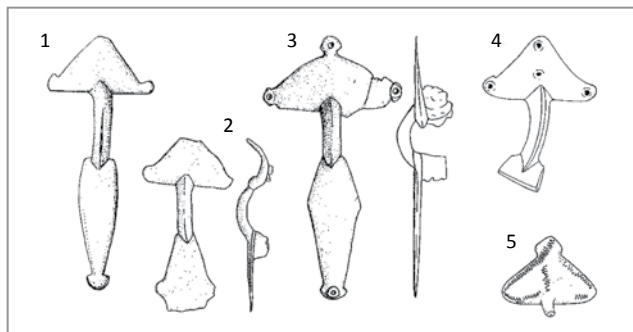
Podle: Tejral 2015, 305, Kt. 3.

Obr. 3 – Spony typu Bratei-Brigetio, podtyp I

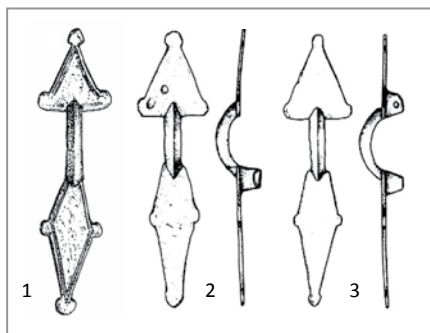
Středodunajská série: 1 – Mártely, 2 – Velemszentvid, 3 – Carnuntum;
Série Brigetio: 4 – Ksízovo 19
Upraveno podle: Tejral 2015, 300, Abb. 5: 2-4; Gavritukhin – Kazanski 2018, 340, Fig. 3: 11.

Obr. 4 – Spony typu Bratei-Brigetio, podtyp II

Série Lalić-Brigetio: 1 – St. Lambert, 2 – Castrum Singidunum, 3 – Lalić,
4 – Novi Banovci, 5 – Bratislava-Devínská Nová Ves
Upraveno podle: Tejral 2015, 300, Abb. 5: 5-9.

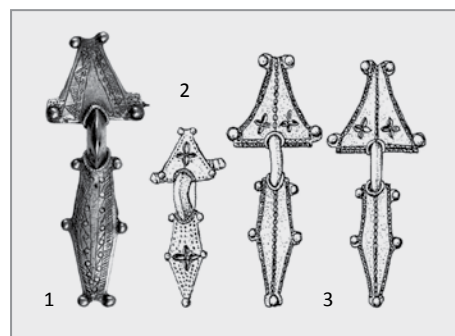
Obr. 5 – Spony typu Bratei-Brigetio, podtyp II

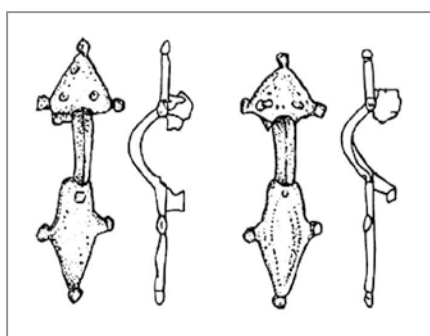
Série Steinmandl-Botevo:
1 – Brigetio-Szöny,
2, 3 – Buschberg-Steinmandel
Upraveno podle:
Gavritukhin – Kazanski 2018, 342, Fig. 5: 2-3;
Tejral 2015, 299, Abb. 4: 4.

Spony s vyběženou výzdobou
ve stylu Untersiebenbrunn:
1 – Keszthely-Fenekpuszta,
2 – Tapé Lebő, 3 – Vajuga
Podle: Tejral 2015, 307, Abb. 9.

Obr. 7 – Předchůdci spon typu Bratei a Vyškov

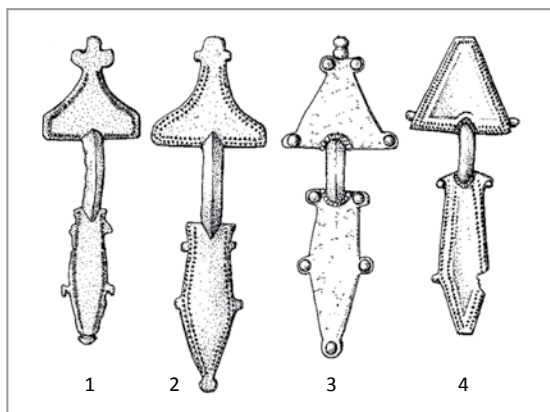

Obr. 6 – Spony typu Bratei-Brigetio, podtyp I

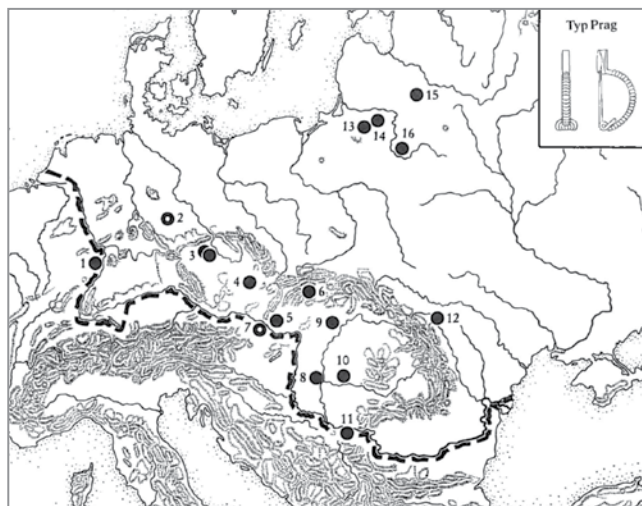
Obr. 8 – Spony typu Vyškov

Různé varianty:
1 – Brigetio-Szöny, 2 – Maďarsko,
3 – Kerčská varianta s nýty,
4 – Chersones
Upraveno podle:
Tejral 2015, 303, Abb. 7: 5-8.

Série Vranja (Vranja, hrob 1)
Upraveno podle:
Gavritukhin – Kazanski 2018, 341, Fig. 4: 3-4.

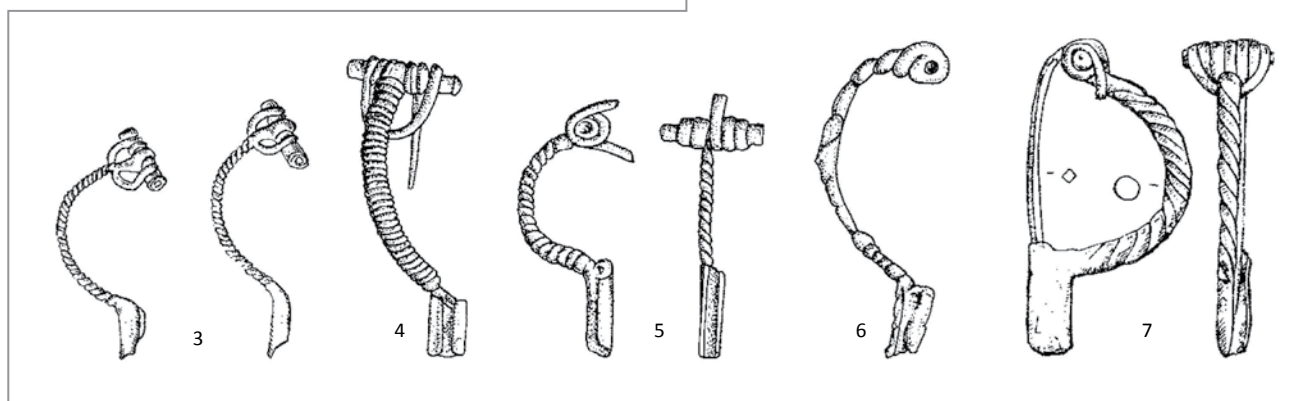
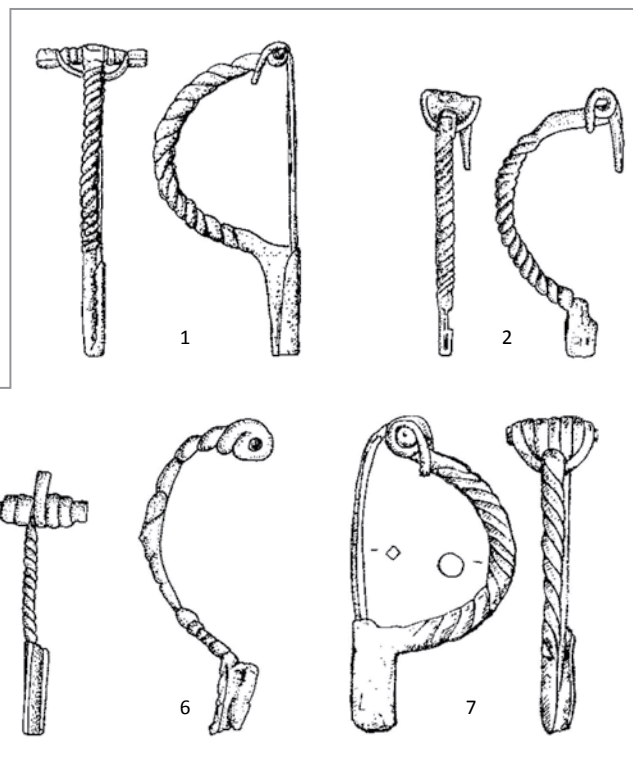
Obr. 1 – Mapa rozšíření spon typu Praha

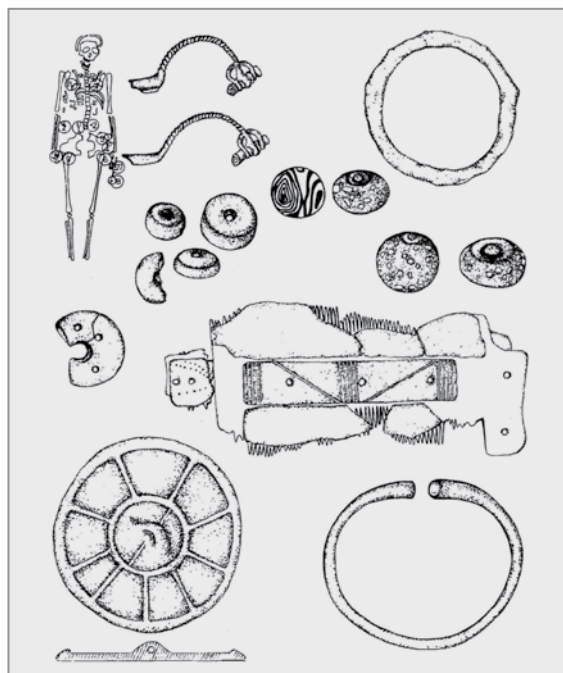
Podle: Schulze-Dörrlamm 1986, 602, Abb. 8.

Obr. 2 – Spony typu Praha

1 – Velký Kolačín, 2 – Sládkovičovo, 3 – Viminacium (hrob 29),
4 – Praha-Veleslavín, 5 – Battonya-Sziodai, 6 – Carnuntum, 7 – Bojná II
Upraveno podle: Tejral 2015, 340, Abb. 29: 1-2, 4-9.

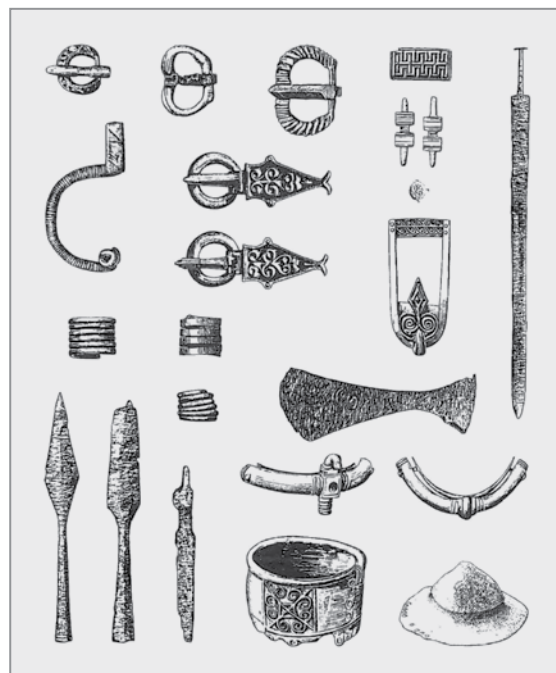

Obr. 3 – Viminacium (ženský hrob 29)

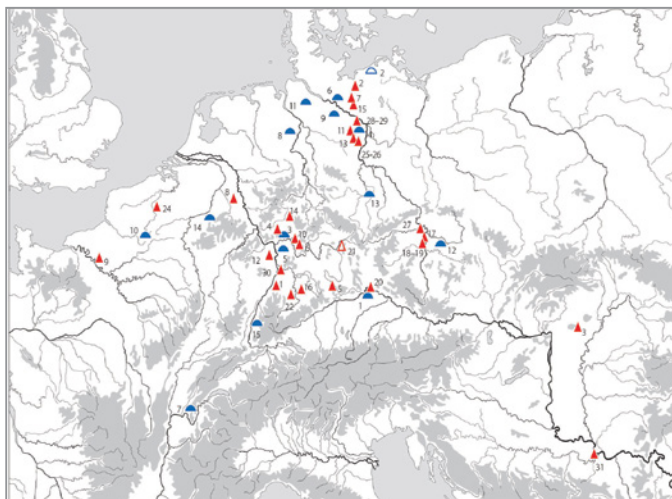
Podle: Schulze-Dörrlamm 1986, 603, Abb. 9.

Obr. 4 – Taurapilis (mužský jezdecký hrob)

Podle: Schulze-Dörrlamm 1986, 604, Abb. 10.

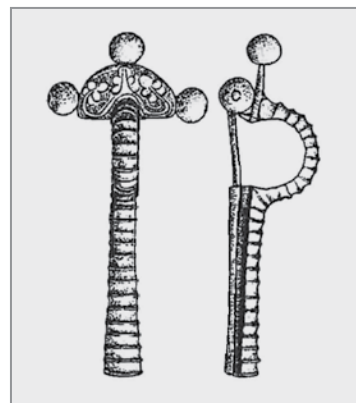
Obr. 1 – Mapa rozšíření spon typu Niederflorstadt-Wiesloch a Groß-Umstadt

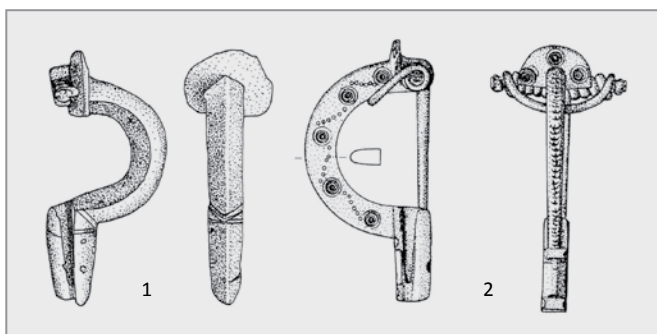
Podle: Bemmann 2008b, 148, Abb. 2.

Obr. 2
Spony typu
Tác-Gorsium
(nejstarší lučkovité
spony v novém
proporčním stylu)

Tác-Gorsium
Upraveno podle:
Schulze-Dörrlamm
2000, 607, Abb. 6: 8.

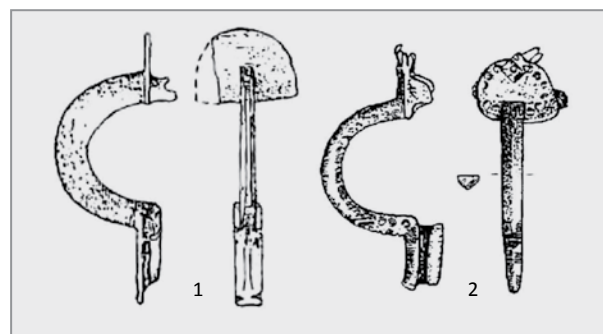

Obr. 3 – Spony typu Peukendorf (nejstarší lučkovité spony se záhlavní destičkou)

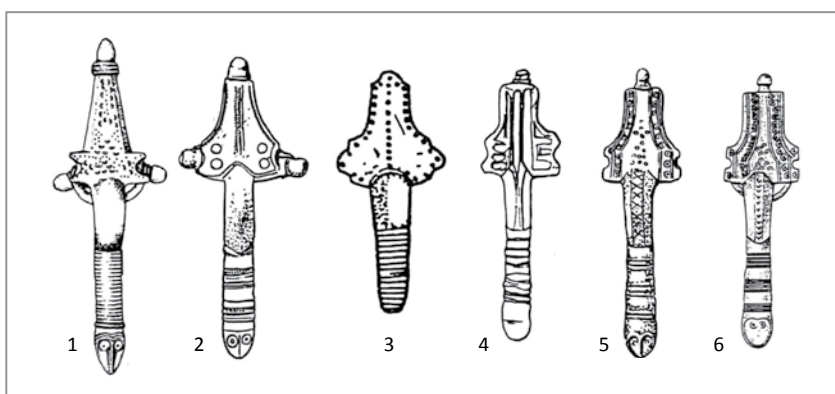

1 – Chieming-Kleeaham, 2 – Scheßlitz-Stübig
Upraveno podle: Bemmann 2008a, 24, Abb. 3: 4-5.

Obr. 4 – Spony typu Soest-Ardey (nejstarší lučkovité spony se záhlavní destičkou a otevřeným zachycovačem)

1 – Enns, 2 – Soest-Ardey
Upraveno podle: Schulze-Dörrlamm 2000, 603, Abb. 4: 1, 6.

Obr. 5
Spony typu Niederflorstadt-Wiesloch

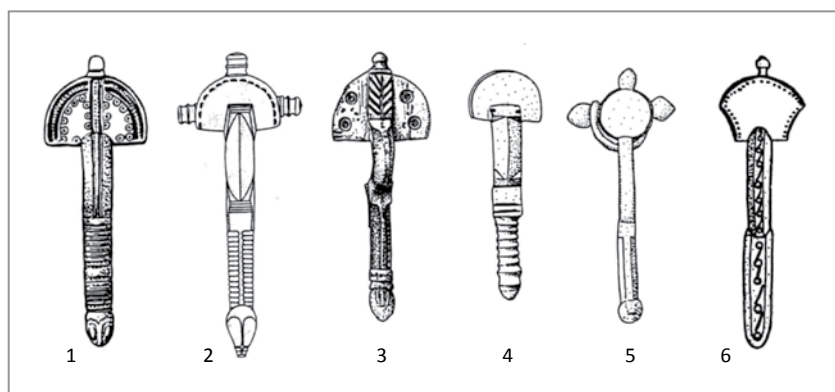
1 – Eschborn (hrob 29), 2 – Wiesloch (hrob 3),
3 – Tournai (hrob 12), 4 – Jülich-Bourheim,
5 – Niederflorstadt, 6 – Wenigumstadt (hrob 231)

Upraveno podle: Böhme 1989, 398, Abb. 2: 2, 6-7, 9-11.

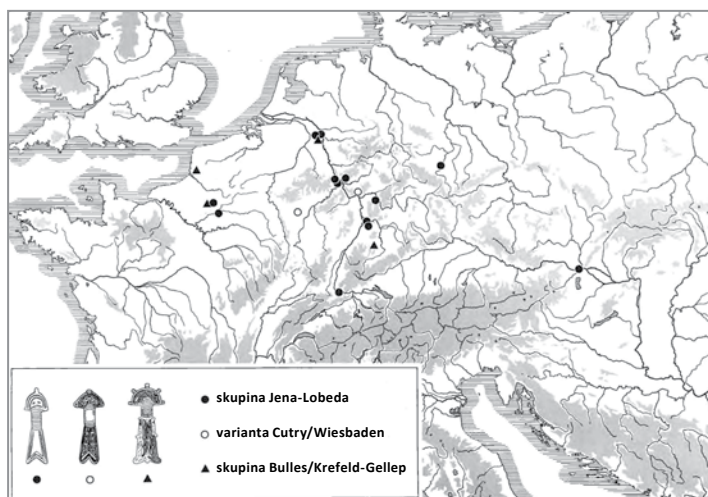
Obr. 6
Spony typu Groß-Umstadt

1 – Groß-Umstadt, 2 – Vieuxville (hrob 186),
3 – Plaňany, 4 – Lüneburg-Oedeme,
5 – Windisch-Oberburg (hrob 8), 6 – Alkofen

Upraveno podle: Böhme 1989, 401, Abb. 4: 1-4, 8, 13.

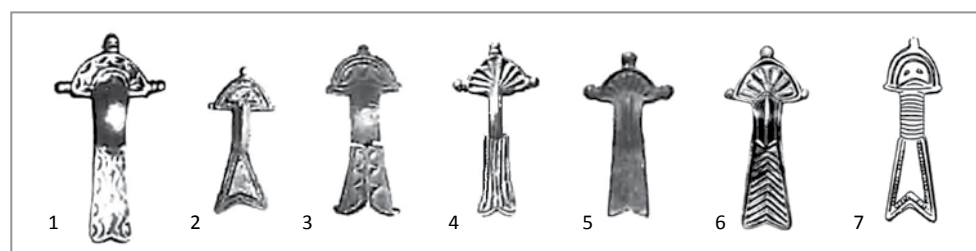
Obr. 1 – Mapa rozšíření variant spon s nožkou ve tvaru vlaštovčího ocásku

Upraveno podle: Koch 1998a, Kt. 2.

Obr. 2
Skupina
Jena-Lobeda,
var. Cutry/Wiesbaden

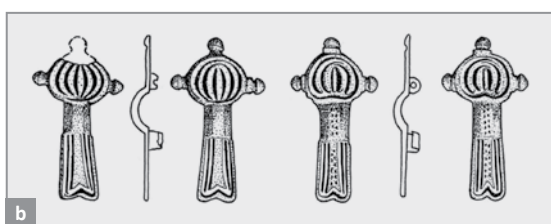
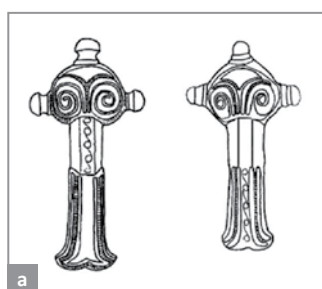
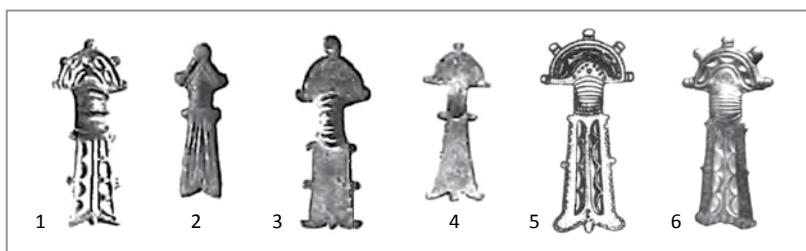
1 – Cutry
2 – Wiesbaden
Upraveno podle:
Koch 1998a, Taf. 4: 1;
Kühn 1974, Bd. 2,
Taf. 241: 56,10.

Obr. 3
Skupina Jena-Lobeda

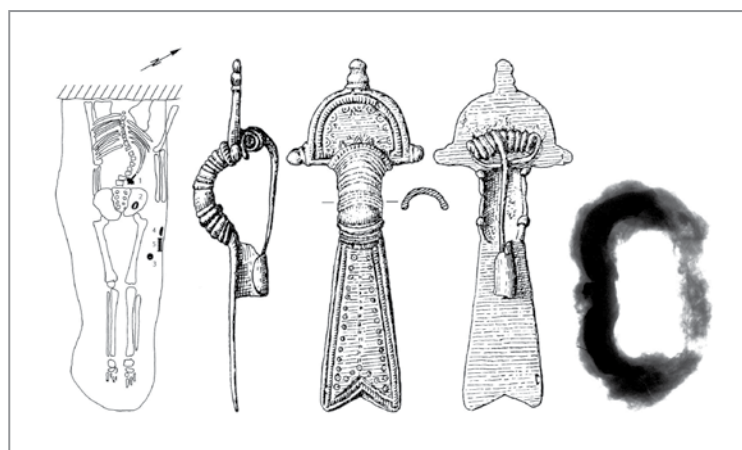
1 – Heidelberg-Kirchheim,
2 – Krefeld-Gellep II,
3 – Mühlhofen, 4 – Basel-Kleinhüningen,
5 – Bad Deutsch-Altenburg,
6 – Wiesloch, 7 – Rhenen (hrob 99)
Upraveno podle: Koch 1998a, Taf. 1: 9;
Kühn 1974, Bd. 2, Taf. 241: 56,2; 56,3;
56,6; 56,7; 56,13; 56,14.

Obr. 4
Skupina Bulles/Krefeld-Gellep
1 a 2 – Krefeld-Gellep, 3 – Kaltenengers/Engers,
4 – Andernach, 5 – Bulles (hrob 126),
6 – Francie (neznámé naleziště)
Upraveno podle: Koch 1998a, Taf. 3: 8-9;
Kühn 1974, Bd. 2, Taf. 241: 56,5; 56,8; 56,9; 56,18.

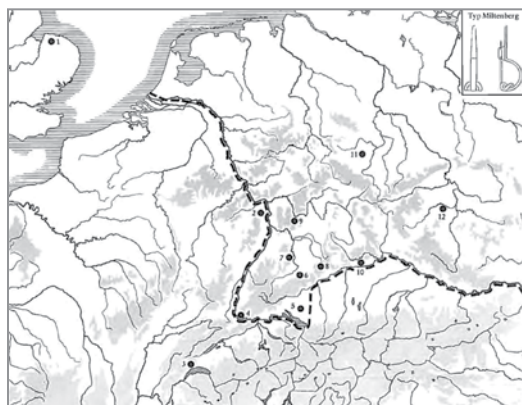

Obr. 5
Alamanský a jemu příbuzný východogerm. typ
a) Skupina Jena-Lobeda, var. Elstertrebnitz/
Praha-Libeň
b) Východogermánské spony typu
Hács-Béndekpuszta
Upraveno podle: Straub 2008, 204, Abb. 1: 9-10;
Dobos 2009, 235, Fig. 13: 1-4.

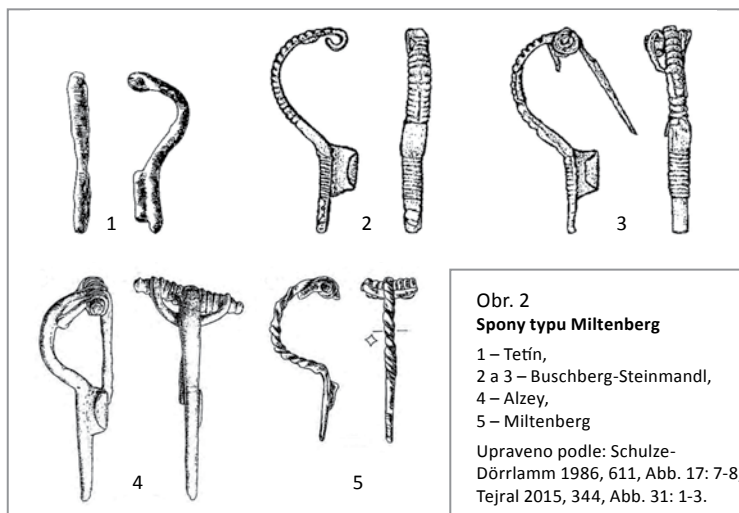
Obr. 6
Jena-Lobeda (hrob 1/65)
Podle: Bemmann 2008b, 160, Abb. 13.

Obr. 1 – Mapa rozšíření spon typu Miltenberg

Podle: Schulze-Dörrlamm 1986, 612, Abb. 18.

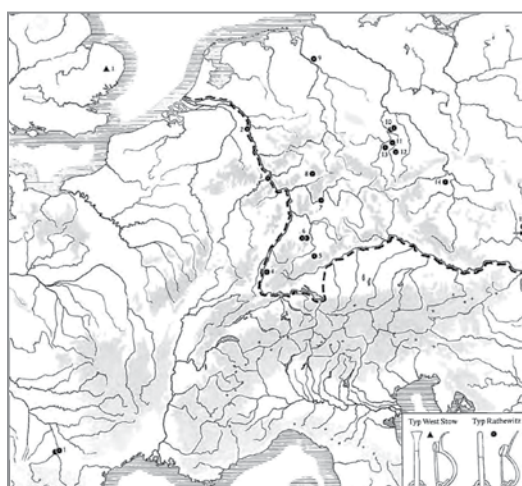

Obr. 2
Spony typu Miltenberg

- 1 – Tetín,
- 2 a 3 – Buschberg-Steinmandl,
- 4 – Alzey,
- 5 – Miltenberg

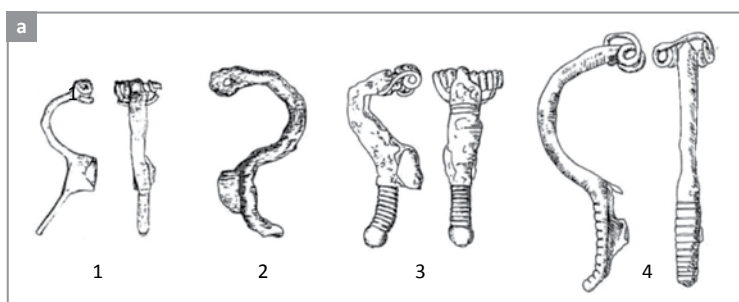
Upraveno podle: Schulze-Dörrlamm 1986, 611, Abb. 17: 7-8; Tejral 2015, 344, Abb. 31: 1-3.

Obr. 3 – Mapa rozšíření spon typu Rathewitz a West Stow

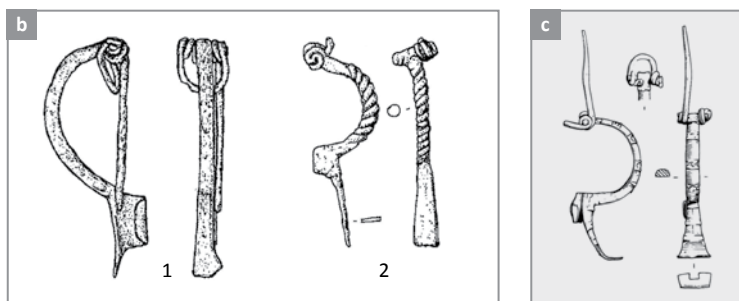
Podle: Schulze-Dörrlamm 1986, 615, Abb. 22.

Obr. 4 – Spony typu a) Rathewitz, b) varianta Rathewitz/Burgellern, c) West Stow

- 1 – Runder Berg, 2 – Glaberg, 3 – Krefeld-Gellep, 4 – Sponeck

Upraveno podle: Schulze-Dörrlamm 1986, 614, Abb. 21.

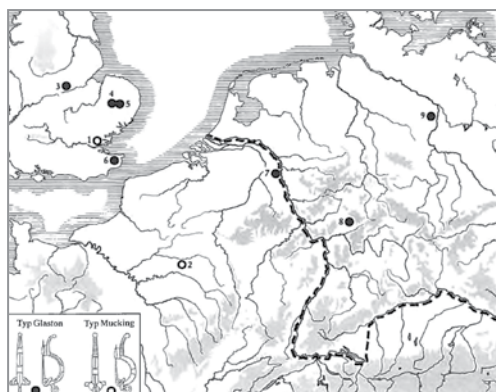

- 1 – Buschberg-Steinmandl, 2 – Rybník-Krivín

Upraveno podle: Tejral 2015, 344, Abb. 31: 5-6.

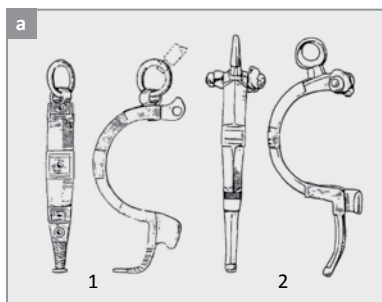
West Stow
Podle: Schulze-Dörrlamm 1986, 617, Abb. 26.

Obr. 5 – Mapa rozšíření variant spon typu Glaston a Mucking

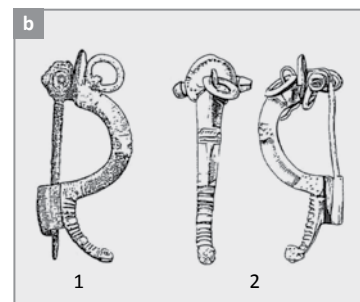
Podle: Schulze-Dörrlamm 1986, 630, Abb. 43.

Obr. 6 – Spony typu a) Glaston, b) Mucking

- 1 – Glaston, 2 – West Stow

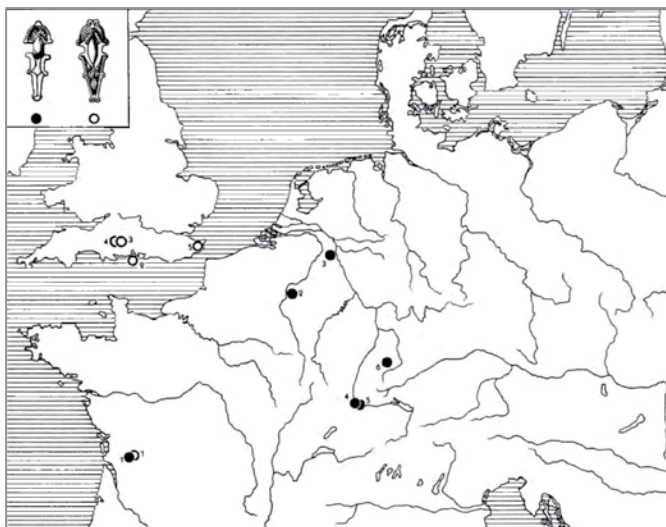
Upraveno podle: Schulze-Dörrlamm 1986, 632, Abb. 45: 2-3.

- 1 – Cys-la-Commune, 2 – Mucking

Upraveno podle: Schulze-Dörrlamm 1986, 630, Abb. 42: 1-2.

Obr. 1 – Mapa rozšíření miniaturních spon typu Bulles-Lauriacum a Chessel Down

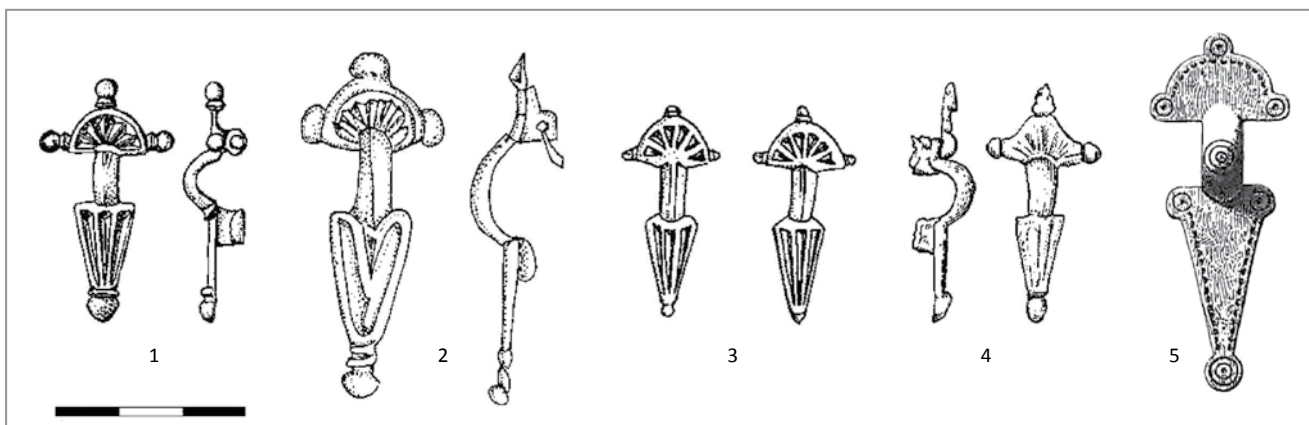
Podle: Schulze-Dörrlamm 1986, 612, Abb. 18.

Obr. 2 – Spony typu Chessel Down

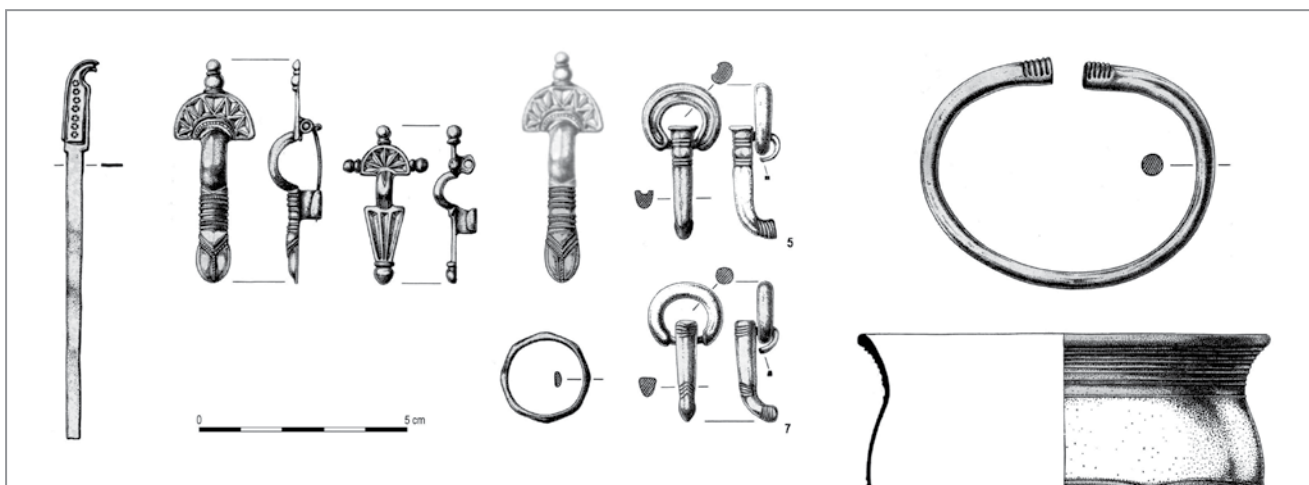

1 – Bifrons, 2 – Harnham Hill, 3 – Petersfinger
Upraveno podle: Kühn 1974, Bd. 2, Taf. 267: 69,14; 69,16; 69,17.

Obr. 3 – Spony typu Bulles-Lauriacum

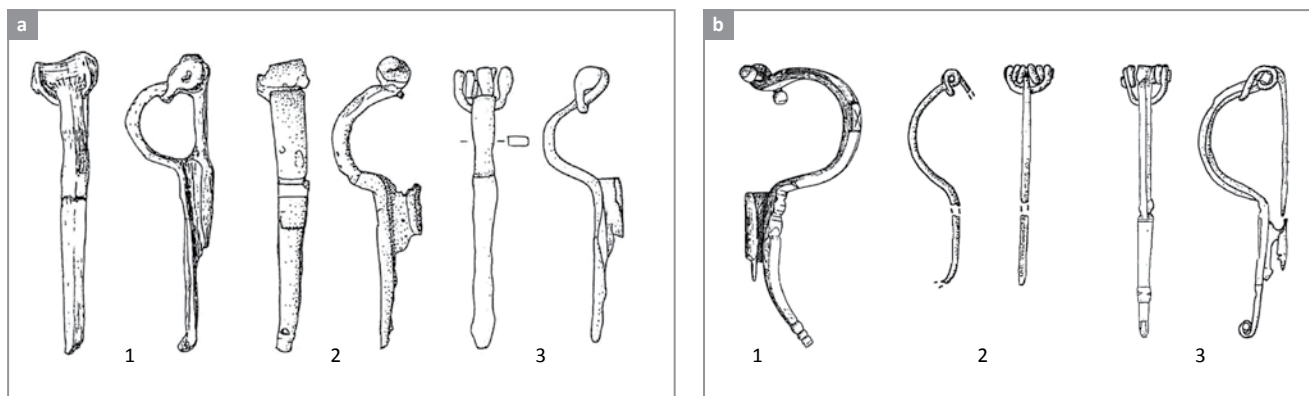

1 – Lauriacum-Ziegelfeld, 2 – Cluj-Someseni, 3 – Eschborn (hrob 16), 4 – Viminacium (hrob 62), 5 – Kent
Upraveno podle: Tejral 2015, 309, Abb. 10: 4-8; Salin 1935, 22, Abb. 44.

Obr. 4
Enns-Ziegelfeld (hrob 25/1953), kombinace miniaturní spony se dvěma většími lučkovitými
Upraveno podle: Schuster 2016, 243, Fig. 19.

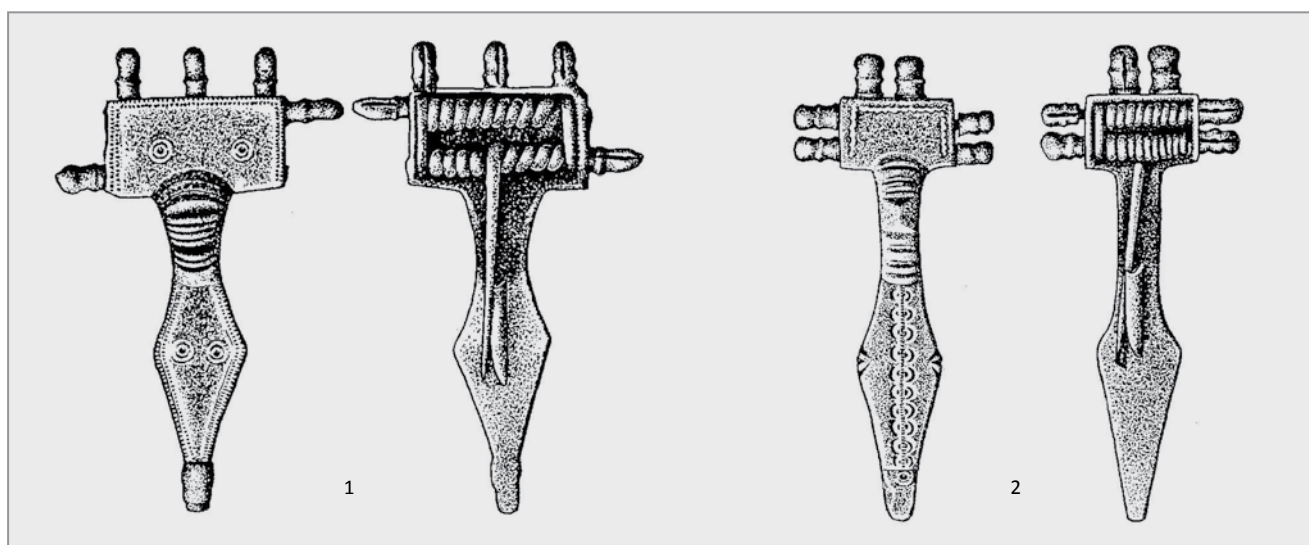
Obr. 1 – Tvarové analogie k miniaturním sponám typu Zličín a) typ Invillino, b) typ Lauriacum

1 a 2 – Invillino, 3 – Lauriacum
Upraveno podle: Schulze-Dörrlamm 1986, 641, Abb. 56: 1-3.1 – Juvincourt-et-Damary, 2 – Laudun, 3 – Lauriacum
Upraveno podle: Schulze-Dörrlamm 1986, 643, Abb. 59: 1-3.

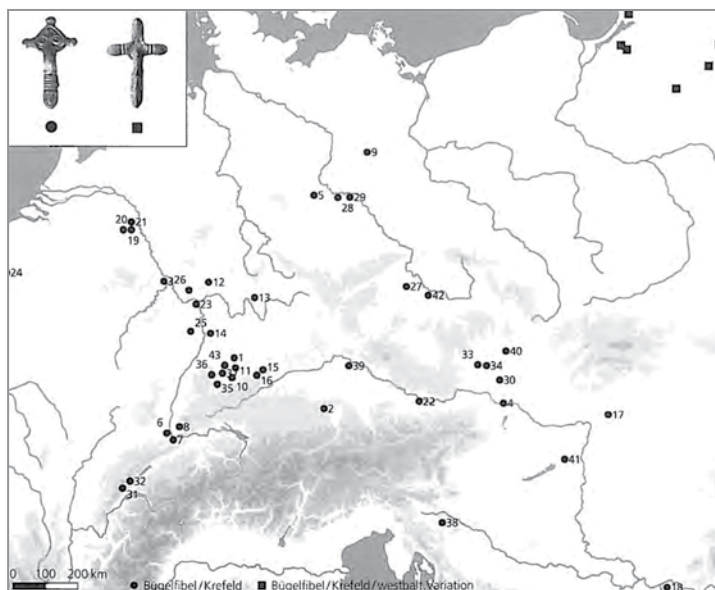
Obr. 2 – Zlaté solidy upravené na spony a mincovní závěsek

1 – Záluží u Čelákovic, 2 a 3 – Villa Clelia (hrob 185), 4 – Canosa-Piano San Giovanni (hrob 1/1987), 5 – Praha-Zličín (hrob 61), 6 – Morro d'Alaba
Upraveno podle: Droberjar 2008b, 17, Abb. 11: 5; Manzelli – Pinar 2017, 108, Fig. 11: 2-3; tíž 118, Fig. 12: A-C.

Obr. 3 – Meklenburské spony (tvarové analogie k derivátu z rozrušeného hrobu z Prahy-Dejvic, cihelny Nová Juliska)

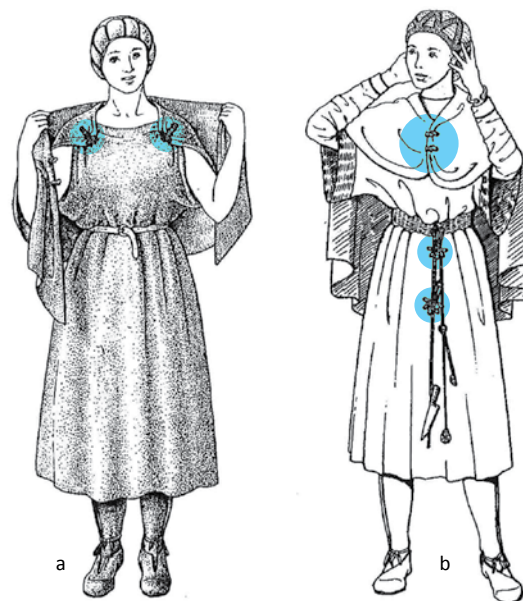
1 – Glewitz-Voigtsdorf, 2 – neznámá meklenburská lokalita
Podle: Korený 2014, 229, Obr. 7: 1-2.

Obr. 1 – Mapa rozšíření spon typu Krefeld a jejich západoalbtských variant

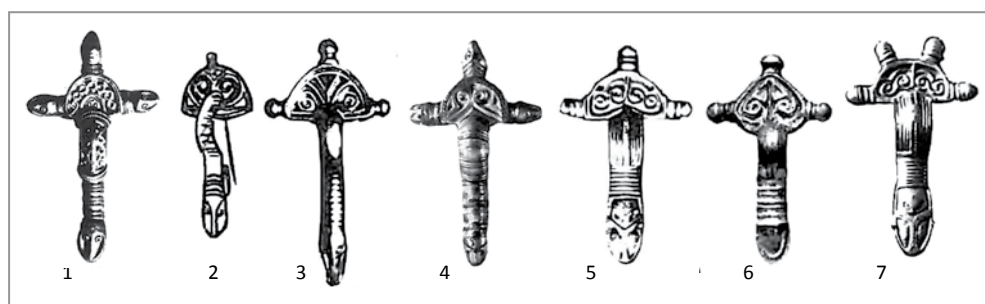

Podle: Hilberg 2009, 208, Abb. 7.2.

Obr. 2 – Použití spon na oděvu typu a) Peplos, b) Tunika

Upraveno podle: Martin 2002b, 208, Abb. 10.

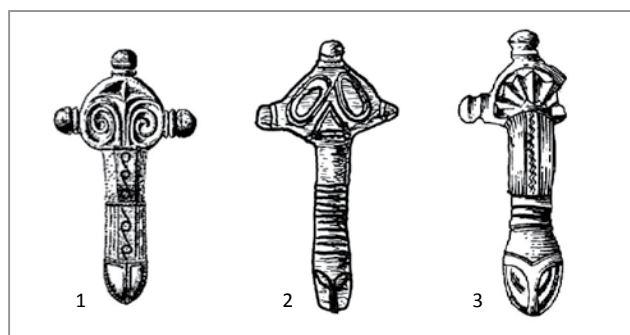

Obr. 3
Spony typu Krefeld

- 1 – Krefeld-Gellep,
- 2 – Vinařice,
- 3 – Kirchheim,
- 4 – Balgstädt,
- 5 – Basel-Gotterbarmweg,
- 6 – Andernach
- 7 – Charnay-lès-Chalon

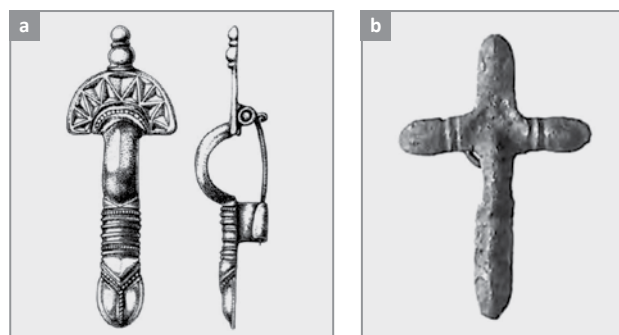
Upraveno podle: Kühn 1965, Taf. 10:36; týž Taf. 61: 1,1; 1,6-7; 1,13; týž 1974, Bd. 2, Taf. 240: 1,26; Schmidt 1961, Taf. 32: c.

Obr. 4 – Spony typu Krefeld

1 – St-Sulpice, 2 – Reuden (hrob 11), 3 – Šaratice
Upraveno podle: Straub 2008, 204, Abb. 1: 13; Kühn 1974, Bd. 2, 593, Abb. 11; Tejral 1982, 107, Obr. 40: 3.

Obr. 5 – Typ a) Heilbronn-Böckingen, b) západoalbtská forma typu Krefeld

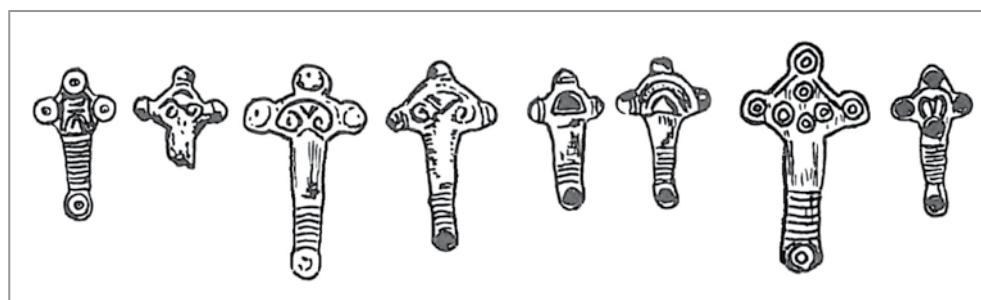

Upraveno podle: Schuster 2016, 243, Fig. 19: 2.

Upraveno podle: Hilberg 2009, 592, Taf. 16: 124.

Obr. 6
Pozdní miniaturní formy typu Weimar/Arcy-Sainte-Restitue

Upraveno podle: Kühn 1965, 85, Abb. 9: 1-6, 13, 15.

Obr. 1 – Mapa rozšíření spon typu Gursuf (var. Sikenica-Kiszombor, hrob 88 a var. Cífer Pác-Sokolnice)

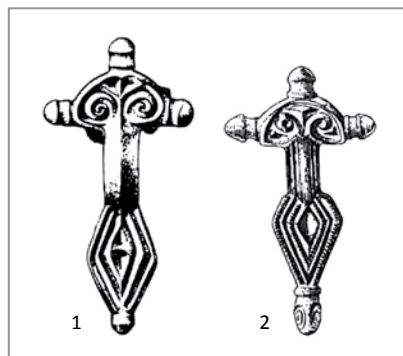

Podle: Hilberg 2009, 91, Abb. 5.2.

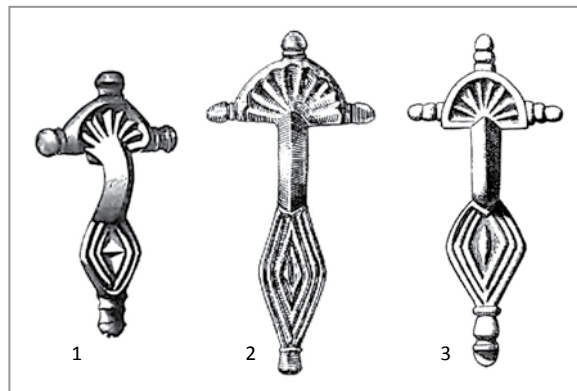
Obr. 3
Spony typu Gursuf,
var. Sikenica-Kiszombor, hrob 88

1 – Basel-Kleinhüningen (hrob 30),
2 – Velký Pesek

Upraveno podle: Hilberg 2009, 92,
Abb. 5.3: 2; Tejral 2002,
322, Abb. 6: 3.

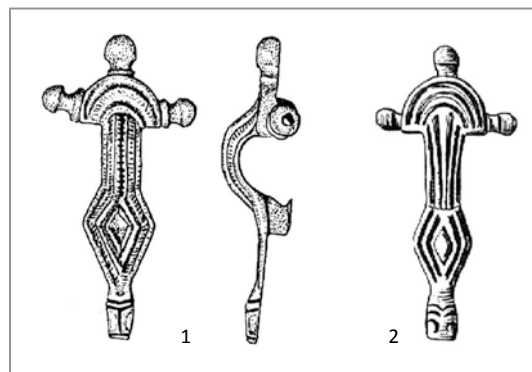

Obr. 2 – Spony typu Gursuf, var. Bakodpuszta

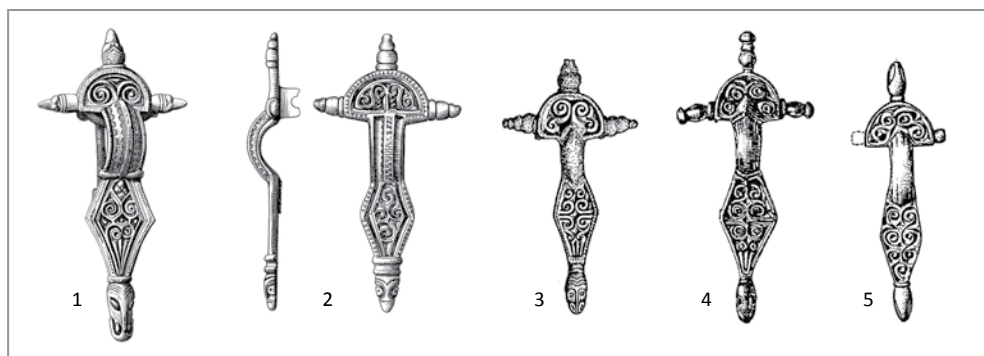

1 – Bakodpuszta, 2 – Kyjov, 3 – Krym
Upraveno podle: Salin 1935, 20, Abb. 37; týž, 22, Abb. 40; Tejral 1982, 103,
Obr. 37: 3.

Obr. 4 – Spony typu Gursuf, var. Cífer Pác-Sokolnice

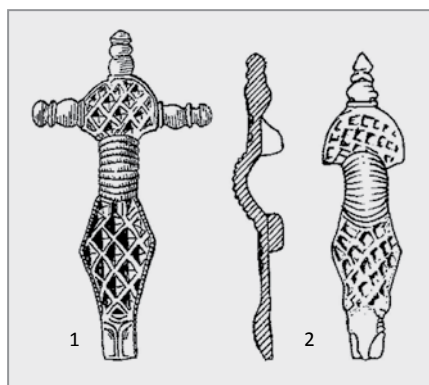
1 – Cífer-Pác, 2 – Sokolnice
Upraveno podle: Ruttkay 1997, Abb. 2: 1; Tejral 1982, 103, Obr. 37: 2.

Obr. 5
Spony typu Gursuf,
var. Sokolnice-Szekszárd

1 – Melsted, Bornholm (hrob 8),
2 – Lützen (hrob 19),
3 – Szekszárd-Palánk (hrob 217),
4 – Sokolnice (hrob 5),
5 – Hemmingen (hrob 24)

Upraveno podle: Bemmann 2008a,
167, Abb. 20: 1-2; Martin 2002b, 211,
Abb. 13: 5; týž 215, Abb. 15: 1-2.

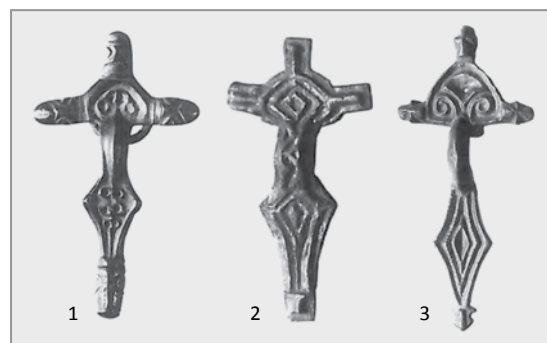
Obr. 6
Spona zdobená geometrickým
vrubořezem a bronzový odlévací
model

1 – Hács-Béndekpuszta (hrob 19)
2 – Carnuntum-Deutsch Altenburg

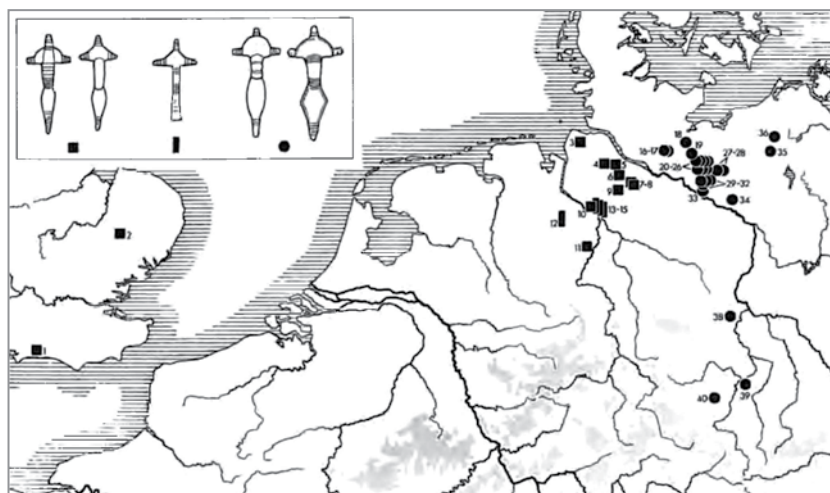
Upraveno podle: Tejral 2015,
325, Abb. 18. (Zde chyba v popise
- viz hrob 3 místo 19.)

Obr. 7
Mazurské napodobeniny
a modifikace spon typu Gursuf

Upraveno podle: Hilberg 2009,
592, Taf. 16: 125; týž 595, Taf. 19:
155; týž 596, Taf. 20: 175.

1 – Vesnovo, 2 – Kielary, 3 – Grunajki

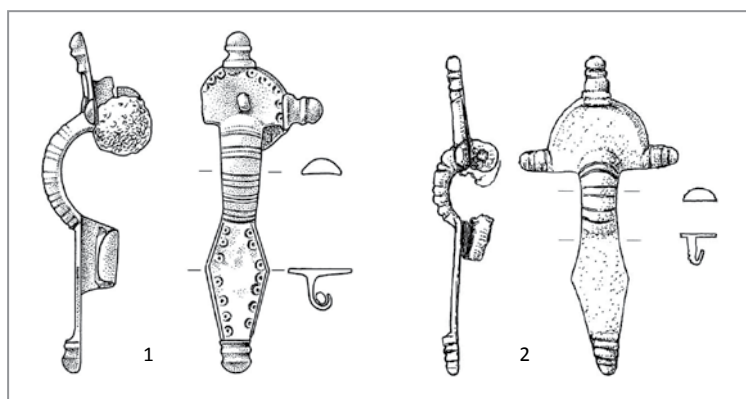

Obr. 1
Mapa rozšíření spon typu Breitenfurt

- forma Oldendorf-Issendorf
- forma Pritzler-Perdöhl
- ▣ typ Mahndorf-Mahlstedt

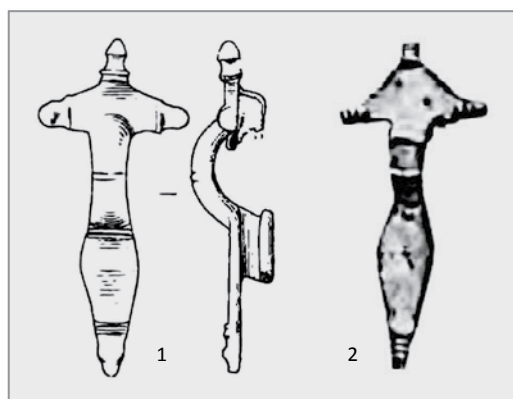
Podle: Böhme 1986, 556, Abb. 73.

Obr. 2 – Spony typu Breitenfurt, forma Pritzler-Perdöhl

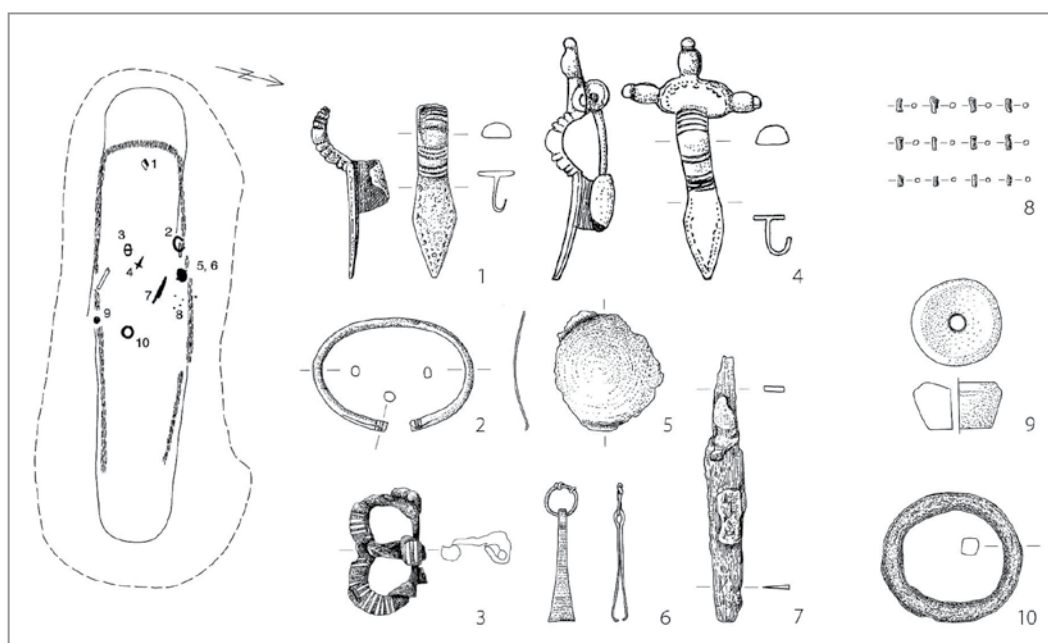
1 – Bachra, 2 – Liebersee
Upraveno podle: Bemmann 2008b, 151, Abb. 4: 1; týž 155, Abb. 8: Befund 2355: 3.

Obr. 3 – Spony typu Breitenfurt, forma Oldendorf-Issendorf

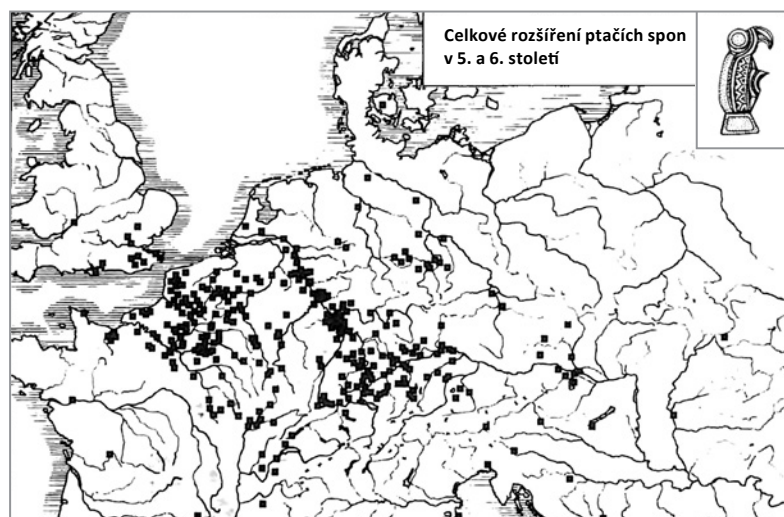
1 – West Stow, 2 – Perdöhl
Upraveno podle: Böhme 1986, 554, Abb. 71: 3; Kühn 1974, Bd. 2, Taf. 274: 72,10.

Obr. 4 – Inventář hrobu z Liebersee

Upraveno podle: Bemmann 2008b, 155, Abb. 8: Befund 2021.

Obr. 1 – Mapa rozšíření ptačích spon

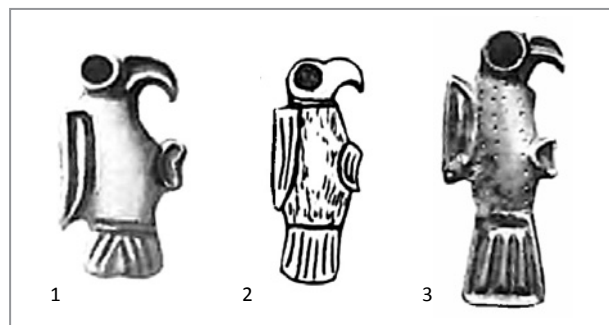
Upraveno podle: Haimerl 1998, 91, Abb. 1.

Obr. 2 – Orlí spona (Oßmannstedt)

Upraveno podle: Bemmann 2008a, 169, Abb. 22: 1-2.

Obr. 3 – Jednoduchá forma bez skleněných nebo kamenných vložek

1 – Achéry-Mayot, 2 – Achenheim, 3 – Schwarzhendorf
Upraveno podle: Thiry 1939, Taf. 12: 215, 237, 252.

Obr. 4 – Jednoduchá forma se skleněnými nebo almandinovými vložkami

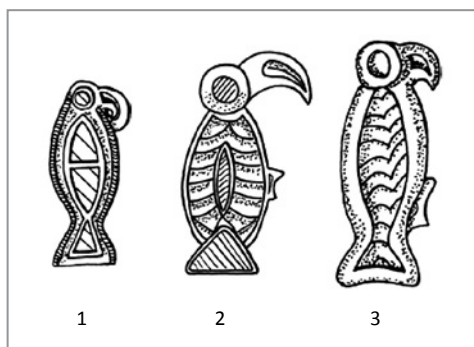

1 – neznámé naleziště, 2 – Dalsheim, 3 – Breny
Upraveno podle: Thiry 1939, Taf. 10: 121, 145, 151.

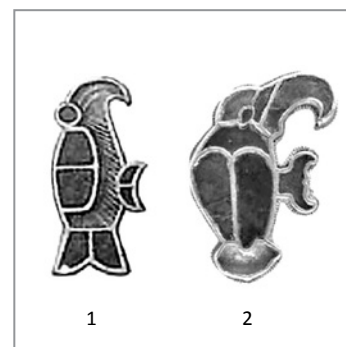

Obr. 5
Vrubožezové ptačí spony
1 – Basel-Kleinhünningen (hrob 126)
2 – Marchélepot
3 a 4 – Tatce
5 – neznámé naleziště
Upraveno podle:
Thiry 1939, Taf. 15: 323, 331;
Droberjar 2008b, 18, Abb. 12: 3, 5;
Odenweller 2017, 310, Abb. 2.

Obr. 6
Ptačí spony se zašifrovaným symbolem ryby
1 – Altenerding (hrob 607)
2 – Flomborn (hrob 13)
3 – Ober-Weimar
Upraveno podle:
Odenweller 2017, 309,
Abb. 1: a-c.

Obr. 7
Cloisonné ptačí spony
1 – Ó-Szőny,
2 – Beregszász
Upraveno podle:
Thiry 1939, Taf. 21: 482;
Rácz 2011, 167,
Abb. 2: 3.

Obrazová část 2

Mapy

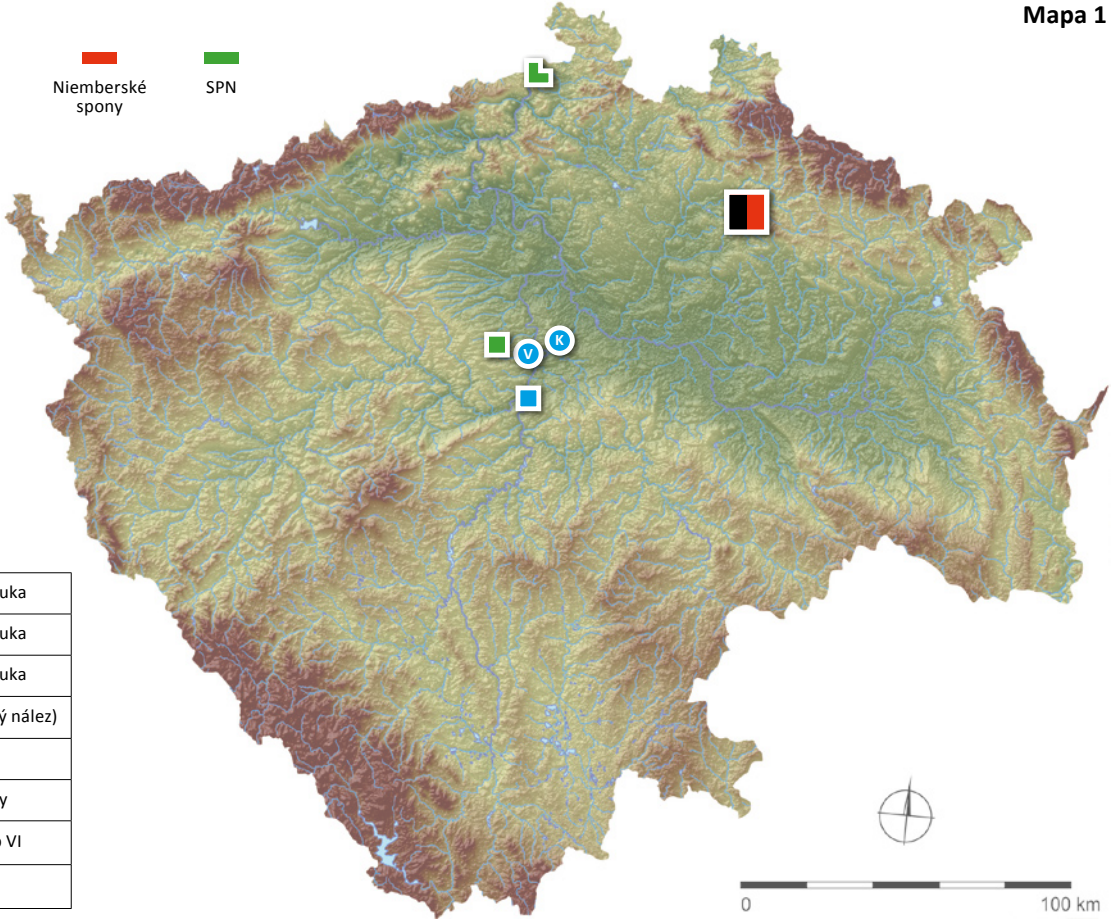
Mapa 1

Typy spon

- Spony s obdélníkovitou nožkou
- BKF
- Niemberské spony
- SPN

- sídliště
- hrob
- depot

■	Karlovice – Čertova ruka
■	Karlovice – Čertova ruka
■	Hřensko (detektorový nález)
■	Praha–Ruzyně
■	Závist – Dolní Břežany
K	Praha–Kobylisy, hrob VI
V	Praha–Veselavín

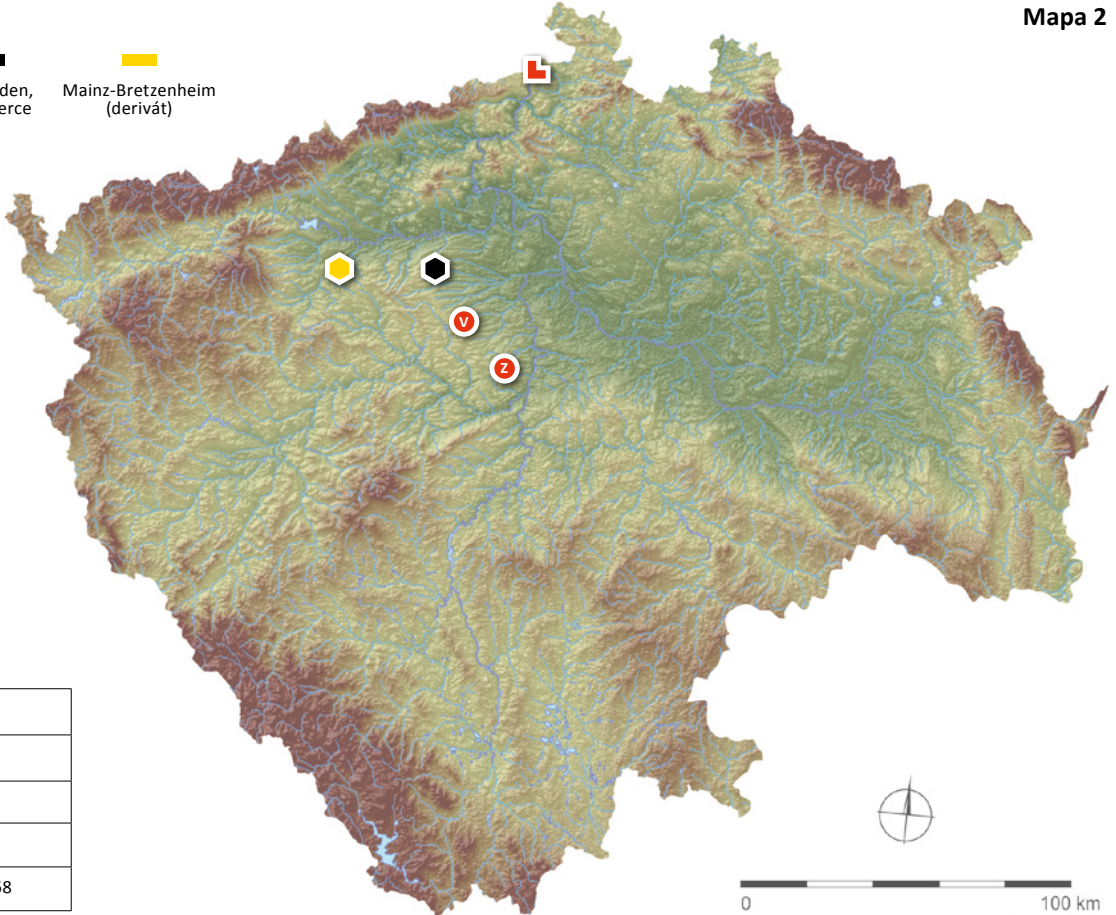
Mapa 2

Typy spon

- Wiesbaden
- Wiesbaden, var. Úherce
- Mainz-Bretzenheim (derivát)

- ◻ bohatý hrob
- hrob
- depot

■	Měcholupy
■	Úherce
■	Hřensko
V	Vinařice
Z	Praha–Zličín, hrob 168

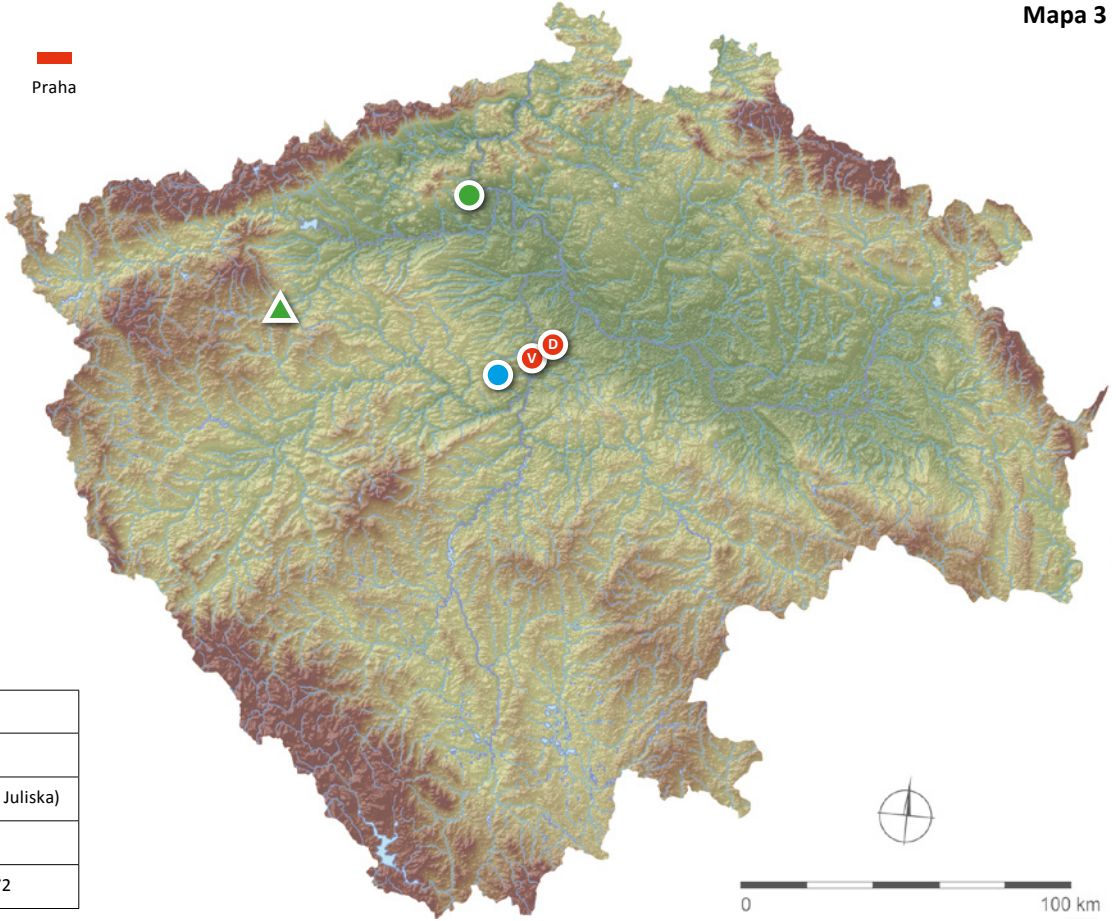
Mapa 3

Typy spon

- Oslip
- Bratej
- Praha

- △ ojedinělý nález
- hrob

▲	Západní Čechy
●	Lovosice
D	Praha–Dejvice (Nová Juliska)
V	Praha–Veleslavín
●	Praha–Zličín, hrob 172

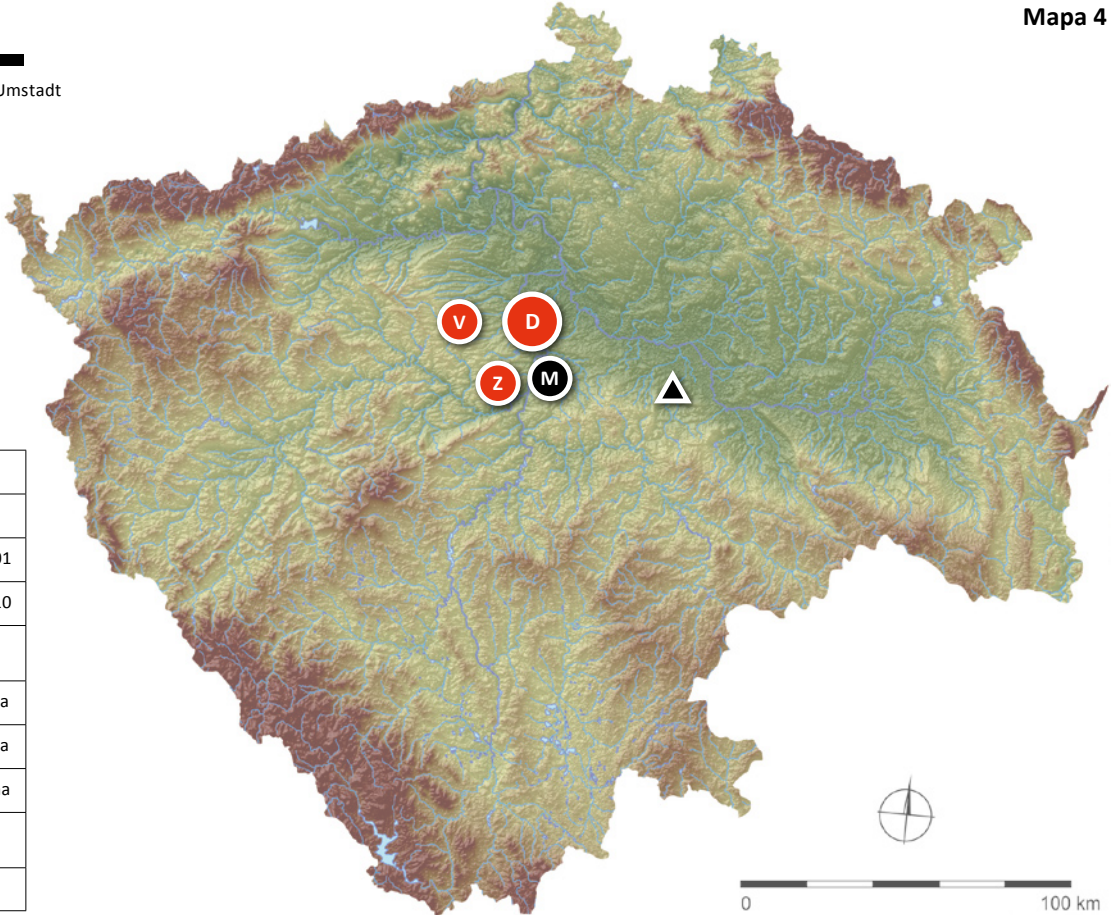
Mapa 4

Typy spon

- Niederflorstadt –Wiesloch
- Groß Umstadt

- △ ojedinělý nález
- hrob

V	Vinařice
V	Vinařice
Z	Praha–Zličín, hrob 101
Z	Praha–Zličín, hrob 110
D	Praha–Dejvice, Mailbeckova cihelna
D	Praha–Dejvice, Juliska
D	Praha–Dejvice, Juliska
M	Praha–Michle, cihelna
M	Praha–Michle, U Plynárny
▲	Plaňany

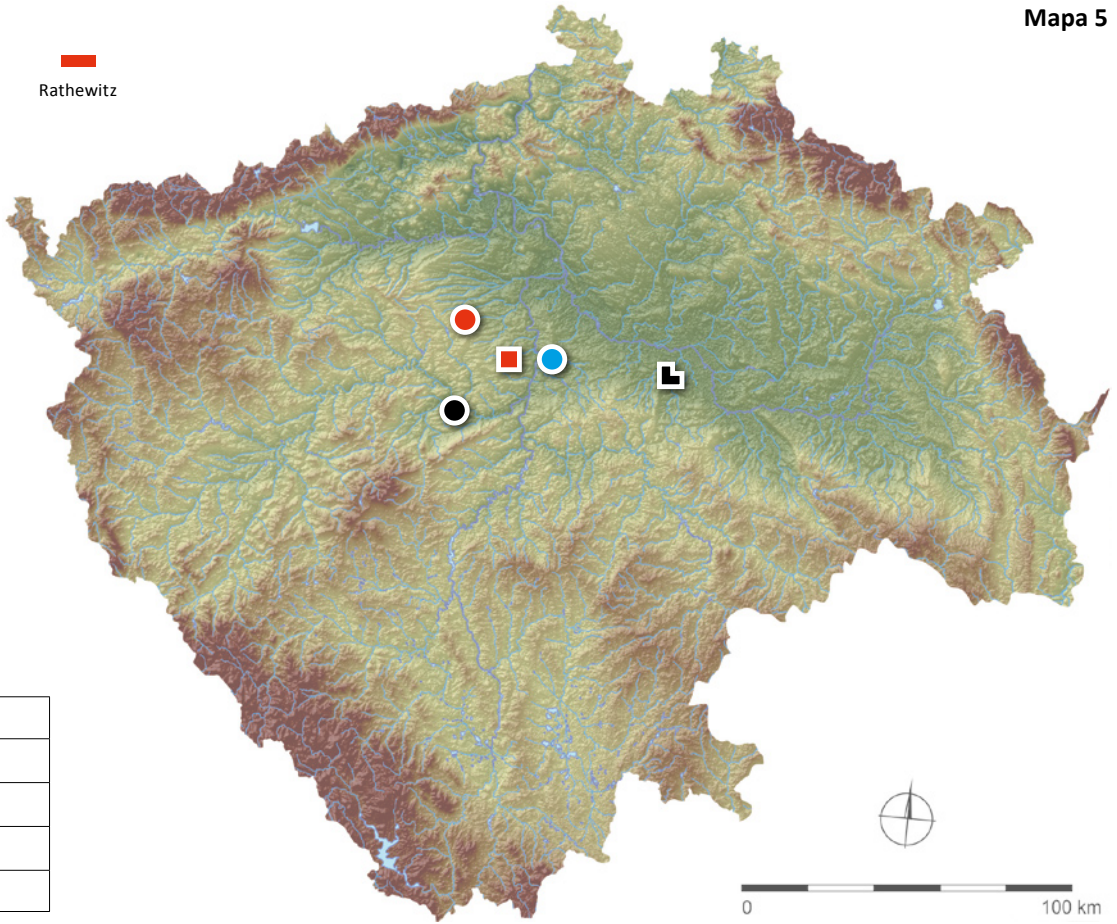

Mapa 5

Typy spon

Miltenberg
 Vlaštevčí ocásek
 Rathewitz

sídliště
 hrob
 depot

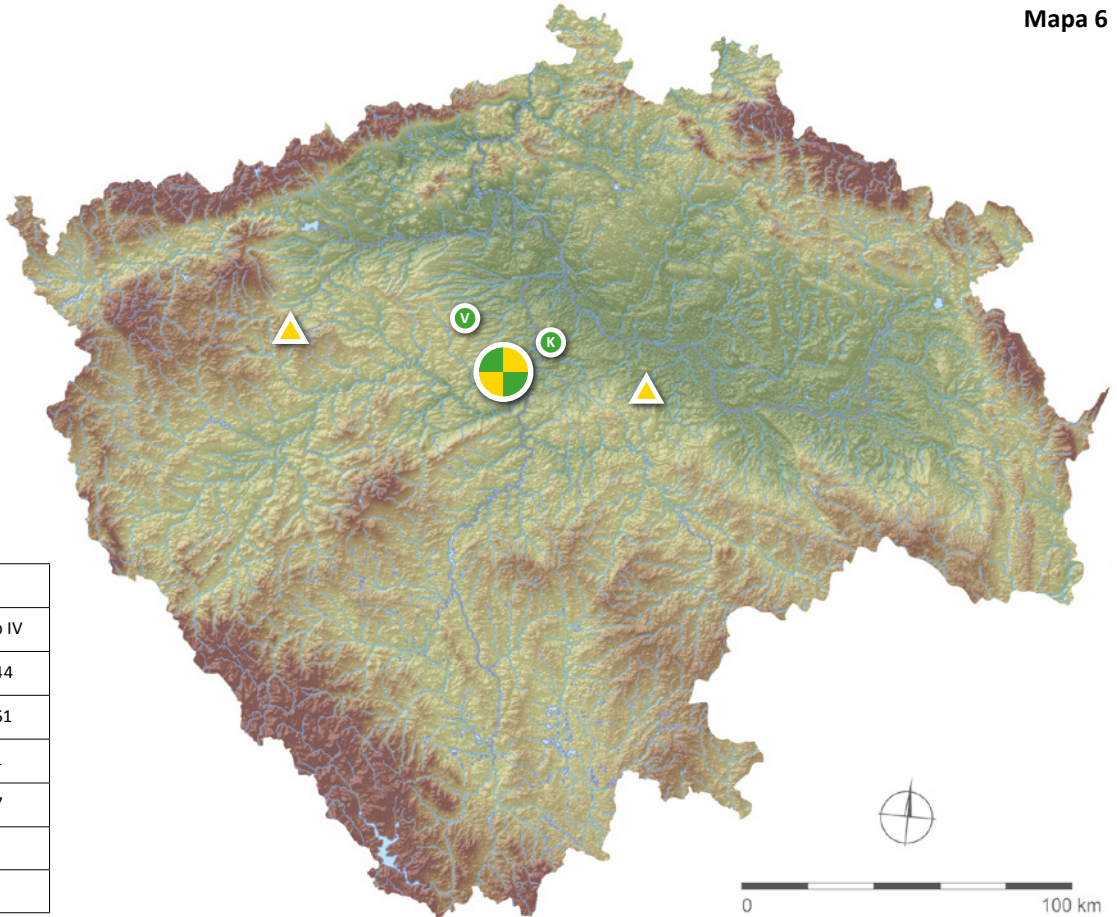
	Milčice
	Tetín
	Praha-Libeň
	Vinařice
	Praha-Ruzyně

Mapa 6

Typy spon

Krefeld
 Gursuf

ojedinělý nález
 hrob

V	Vinařice
K	Praha-Kobylisy, hrob IV
	Praha-Zličín, hrob 144
	Praha-Zličín, hrob 151
	Praha-Zličín, hrob 41
	Praha-Zličín, hrob 57
	Kšely
	Západní Čechy

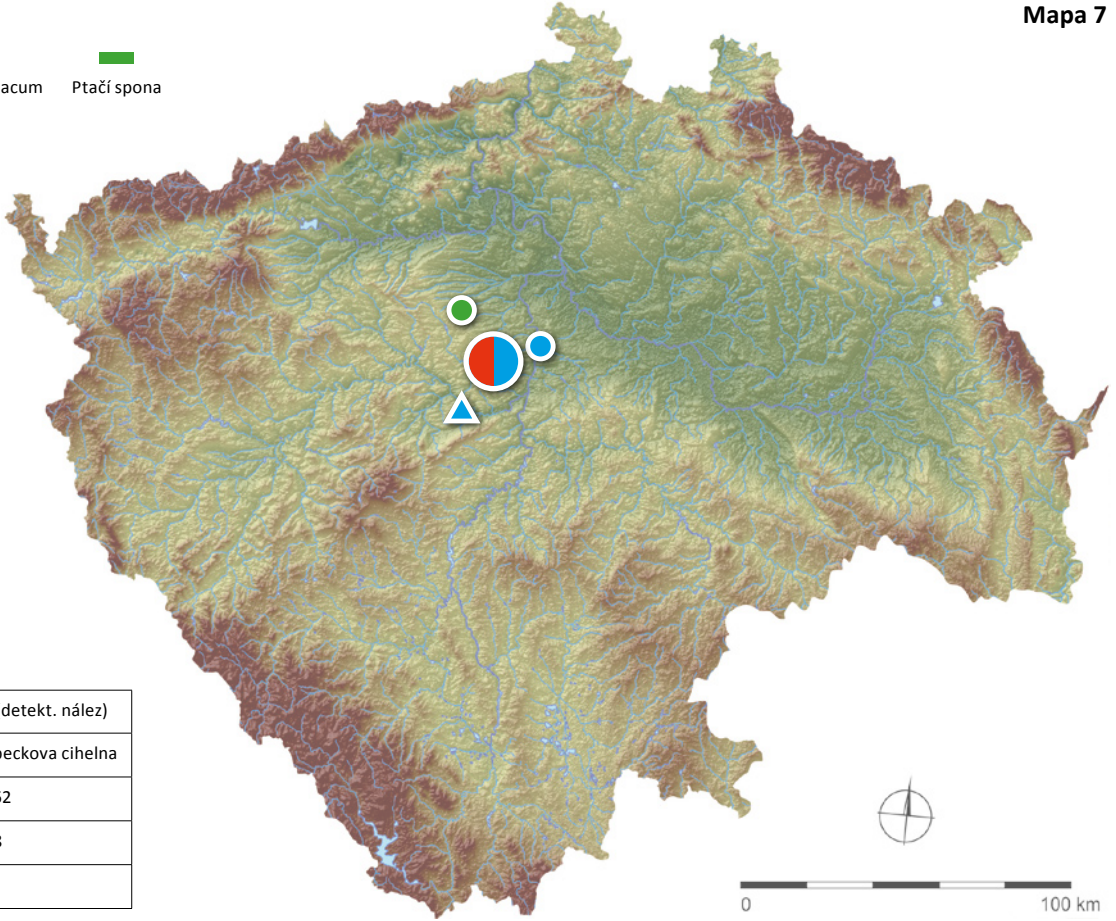
Mapa 7

Typy spon

■ Breitenfurt
 ■ Bulles-Lauriacum
 ■ Ptačí spona

△ ojedinělý nález

○ hrob

▲	Liteň – Dolní Vlence (detekt. nález)
●	Praha–Dejvice, Mailbeckova cihelna
●	Praha–Zličín, hrob 162
●	Praha–Zličín, hrob 98
●	Vinařice

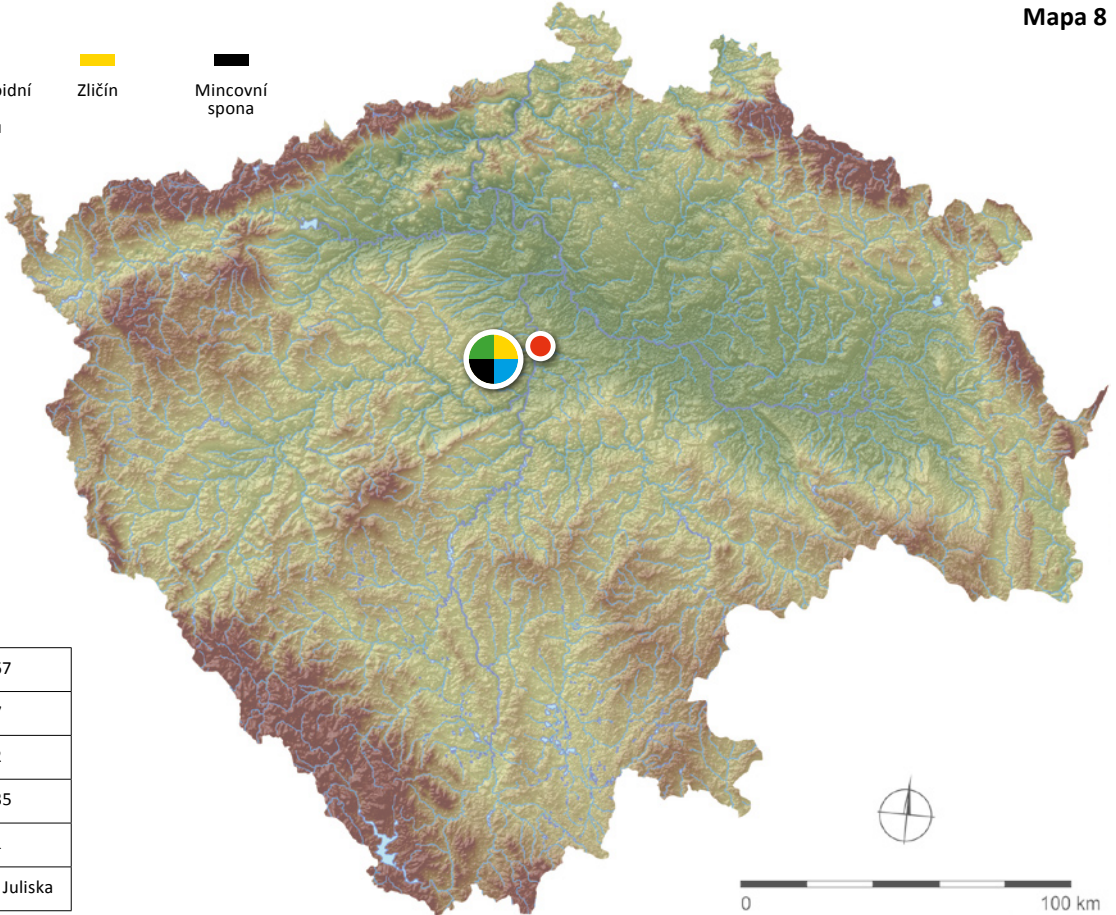
Mapa 8

Typy spon

■ Kroužková spona
 ■ Spona s peltoidní záhlavní destičkou
 ■ Zličín
 ■ Mincovní spona

■ Nordická spona (derivát)

○ hrob

●	Praha–Zličín, hrob 167
●	Praha–Zličín, hrob 37
●	Praha–Zličín, hrob 42
●	Praha–Zličín, hrob 135
●	Praha–Zličín, hrob 61
●	Praha–Dejvice, Nová Juliska

Obrazová část 3

Spony VS

Obr. 1

Karlovice – Čertova ruka, sídliště

typ: niemberská spona, var. B

materiál: bronz

foto: Jakub Citterbard

Obr. 2

Karlovice – Čertova ruka, sídliště

typ: niemberská spona, var. C

materiál: bronz

foto: Jakub Citterbard

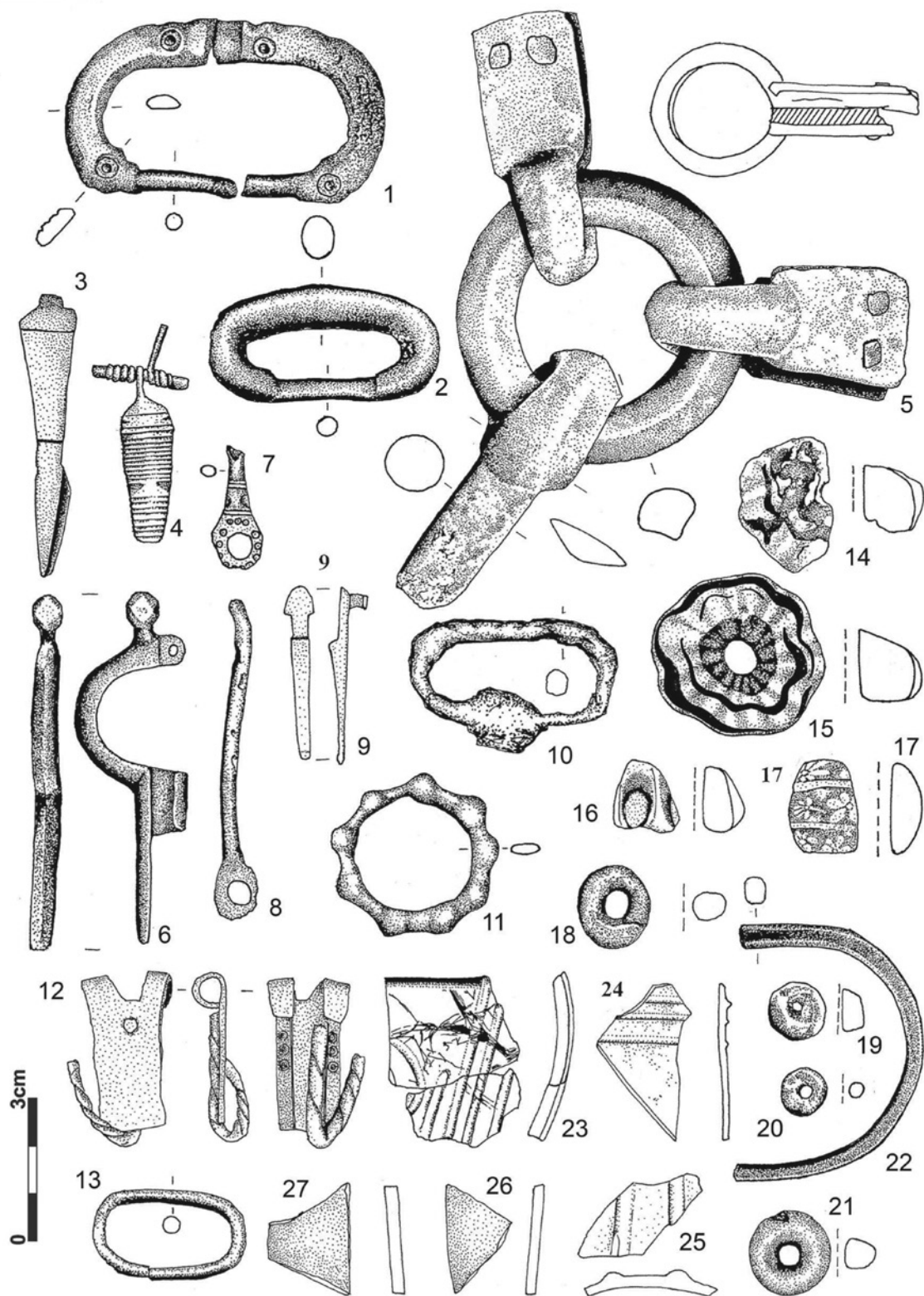
Obr. 3

Karlovice – Čertova ruka, sídliště

typ: spona s knoflíkem na lučičku, pozdní varianta

materiál: bronz

foto: Jakub Citterbard

Obr. 4

Karlovice – Čertova ruka, sídliště
 ukázka nálezového inventáře
 kresba: podle Jiřík 2008, 170, Abb. 15.

materiál:

1, 3-4, 6-9, 11-13, 22: bronz | 5: bronz + Ag | 2: bronz + Ag (?) | 10: Fe | 14-20, 23-27: sklo | 21: jantar

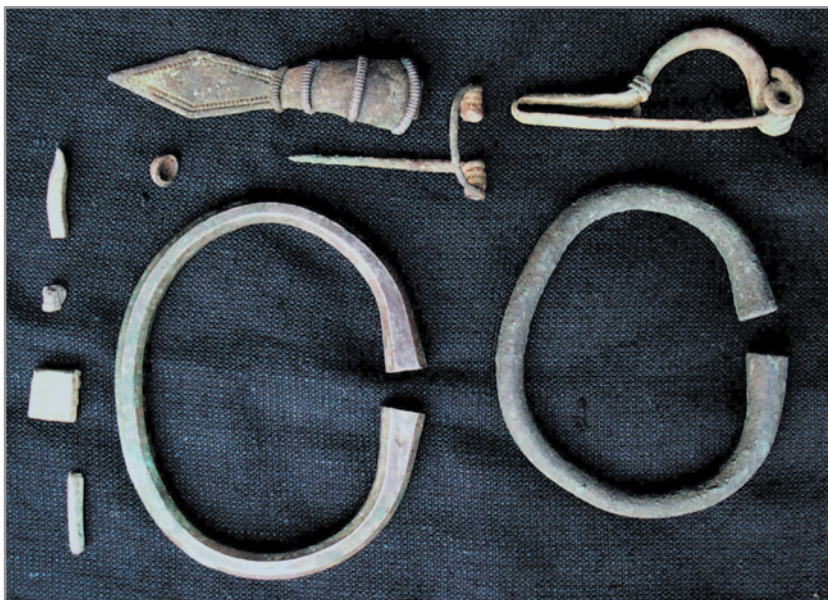
Obr. 5

Hřensko, depot (detektorový nález)
 typ: spona s podvázanou nožkou, var. A 158
 materiál: Ag
 foto: Jakub Citterbard

Obr. 6

Hřensko, depot (detektorový nález)
 typ: Wiesbaden
 materiál: Ag
 foto: Jakub Citterbard

Obr. 7

Hřensko, depot (detektorový nález)
 předměty z depotu
 foto: podle Jiřík 2008, 172, Abb. 17.

Obr. 8, párová spona A

Vinařice, Landova cihelna, pohřebiště (rozrušený kostrový hrob)

typ: Wiesbaden

materiál: Ag + Au

foto: Jakub Citterbard

Obr. 9, párová spona B

Vinařice, Landova cihelna, pohřebiště (rozrušený kostrový hrob)

typ: Wiesbaden

materiál: Ag + Au

foto: Jakub Citterbard

Obr. 10

Praha–Zličín, pohřebiště (hrob 168)

typ: Wiesbaden

materiál: bronz

foto a: podle: Vávra – Jiřík – Kuchařík – Jarošová – Víšková – Kubálek 2012, 17, Fig. 15.

foto b: podle: Vávra – Jiřík – Kuchařík – Kubálek 2008, 224, Obr. 15.

Obr. 11

Praha–Zličín, pohřebiště (hrob 167)

typ: kroužková spona

materiál: Ag + Au

foto: Jakub Citterbard

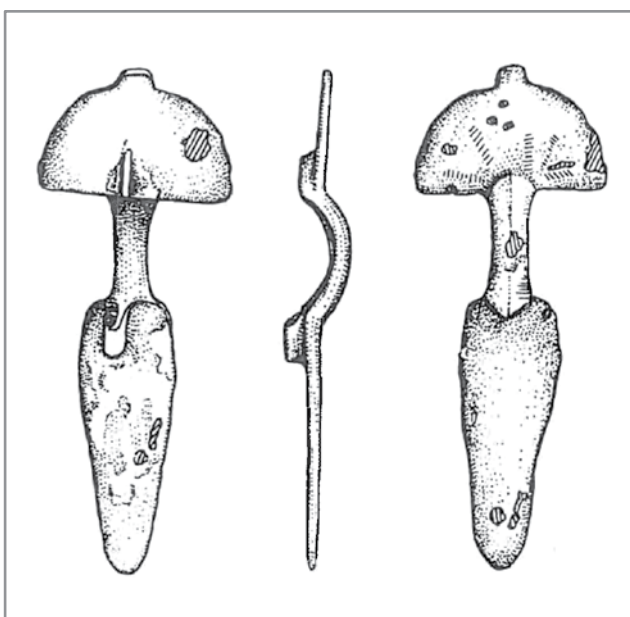
Obr. 12

Neznámé místo, západní Čechy, ojedinělý nález

typ: Oslip

materiál: bronz + Au

foto: Jakub Citterbard

Obr. 13

Lovosice, pohřebiště (hrob 1)

typ: Oslip

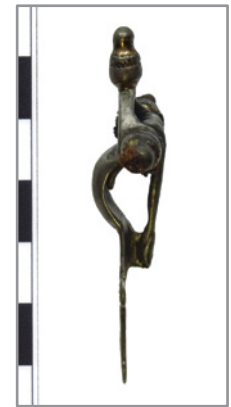
materiál: Ag + Au

kresba: podle Blažek

– Kotyza 1995, 9,

Obr. 2: 1.

Za zaslání fotografie
děkuji PhDr. O. Kotyzovi
z Oblastního muzea
v Litoměřicích.

Obr. 14, párová spona A

Praha–Zličín, pohřebiště (hrob 172)

typ: Bratei, série Vranja

materiál: Ag + Au

foto: Jakub Citterbard

Obr. 15, párová spona B

Praha–Zličín, pohřebiště (hrob 172)

typ: Bratei, série Vranja

materiál: Ag + Au

foto: Jakub Citterbard

Obr. 16

Praha–Zličín, pohřebiště (hrob 172)

stříbrné závěsky typu Solonči

foto: M. Frouz

podle: Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol. 2015, 164 nahoře.

Obr. 17

Praha–Dejvice, cihelna Nová Juliska, pohřebiště (rozrušený kostrový hrob)

typ: Praha

materiál: bronz + Ag drát

foto: Jakub Citterbard

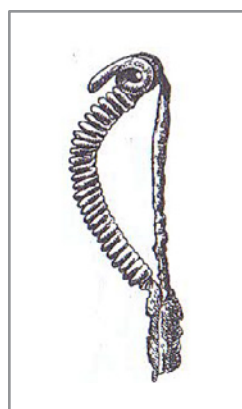
Obr. 18

Praha–Veselavín, cihelna Vídeňské banky, pohřebiště (hrob 7)

typ: Praha

materiál: bronz + Ag drát

foto: Jakub Citterbard

Obr. 19

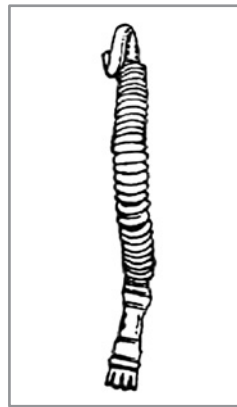
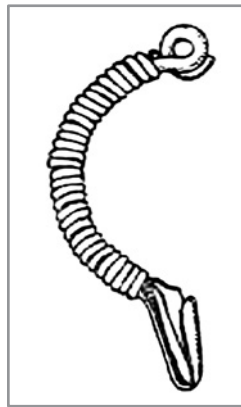
Praha–Veselavín, cihelna Vídeňské banky, pohřebiště (hrob 7)

typ: spona s obdélníkovitou nožkou

materiál: bronz + Ag drát

foto: Jakub Citterbard

kresba: podle Svoboda 1948, 163, Obr. 30: 4a-b.

Obr. 20

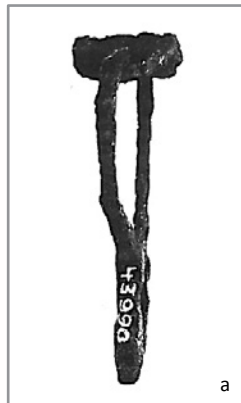
Závist – Dolní Břežany

typ: oblouková spona s obdélníkovitou nožkou

materiál: bronz + Ag drát

foto: podle Jiřík 2010, 163, Obr. 80 vlevo

kresba: podle Motyková – Drda – Rybová 1978, 180, Obr. 52: 2.

Obr. 21

Praha–Kobylisy, pohřebiště (hrob VI)

typ: oblouková spona s dlouhou obdélníkovitou nožkou

materiál: Fe

foto a, b: podle Svoboda 1939, tab. 9: I.

foto c: podle Reinerth 1940, Band II, Taf. 261: 8.

Obr. 22

Praha–Dejvice, cihelna Nová Juliska, pohřebiště (rozrušený kostrový hrob)

typ: spona s kvadratickou záhlavní destičkou (derivát spon typu Wiesbaden a skandinávských plechových spon)

materiál: Ag/slitina bílého kovu

foto a, b: podle Korený 2014, 227, Obr. 2-3.

foto c: podle Korený 2014, 229, Obr. 6.

Obr. 23, párová spona A

Měcholupy, bohatý ženský kostrový hrob

typ: Wiesbaden/Mainz-Bretzenheim (derivát bez analogie)

materiál: Ag + Au

foto: Jakub Citterbard

Obr. 24, párová spona B

Měcholupy, bohatý ženský kostrový hrob

typ: Wiesbaden/Mainz-Bretzenheim (derivát bez analogie)

materiál: Ag + Au

foto: Jakub Citterbard

Obr. 25

Měcholupy, část hrobové výbavy

foto: M. Frouz

podle: Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol., 44 nahoře.

Obr. 26, párová spona A

Úherce, bohatý ženský kostrový hrob

typ: Wiesbaden, varianta Úherce

materiál: Ag + Au

foto: Jakub Citterbard

Obr. 27, párová spona B

Úherce, bohatý ženský kostrový hrob

typ: Wiesbaden, varianta Úherce

materiál: Ag + Au

foto: Jakub Citterbard

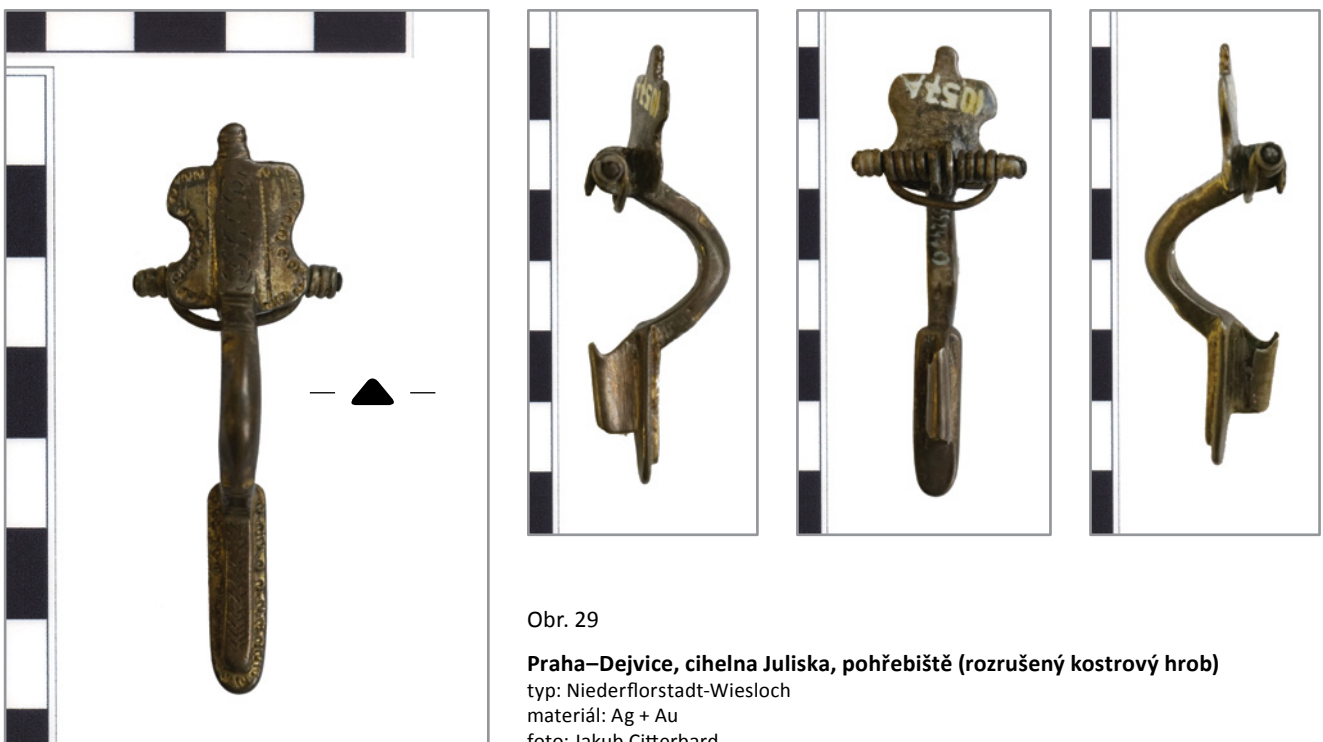

Obr. 28

Úherce, část hrobové výbavy

foto: M. Frouz

podle: Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol., 43.

Obr. 29

Praha–Dejvice, cihelna Juliska, pohřebiště (rozrušený kostrový hrob)

typ: Niederflorstadt-Wiesloch

materiál: Ag + Au

foto: Jakub Citterbard

Obr. 30

Vinařice, Landova cihelna, pohřebiště (rozrušený kostrový hrob)

typ: Niederflorstadt-Wiesloch

materiál: Cu/Br + Ag

foto: Jakub Citterbard

Obr. 31, párová spona A

Praha–Dejvice, cihelna Juliska, pohřebiště (rozrušený kostrový hrob)

typ: Niederflorstadt-Wiesloch

materiál: Ag + Au

foto: Jakub Citterbard

Obr. 32, párová spona B

Praha–Dejvice, cihelna Juliska, pohřebiště (rozrušený kostrový hrob)

typ: Niederflorstadt-Wiesloch

materiál: Ag + Au

foto: Jakub Citterbard

Obr. 33

Vinařice, Landova cihelna, pohřebiště (rozrušený kostrový hrob)

typ: Niederflorstadt-Wiesloch

materiál: Cu/Br + Ag

foto: Jakub Citterbard

Obr. 34, párová spona A

Praha–Zličín, pohřebiště (hrob 101)

typ: Niederflorstadt-Wiesloch

materiál: Ag

foto: Jakub Citterbard

Obr. 35, párová spona B

Praha–Zličín, pohřebiště (hrob 101)

typ: Niederflorstadt-Wiesloch

materiál: Ag

foto: Jakub Citterbard

Obr. 36, párová spona A

Praha–Zličín, pohřebiště (hrob 110)

typ: Niederflorstadt-Wiesloch

materiál: Ag + Au

foto: Jakub Citterbard

Obr. 37, párová spona B

Praha–Zličín, pohřebiště (hrob 110)

typ: Niederflorstadt-Wiesloch

materiál: Ag + Au

foto: Jakub Citterbard

Obr. 38

Praha–Dejvice, Mailbeckova cihelna, pohřebiště (hrob 7)

typ: Niederflorstadt-Wiesloch

materiál: Ag + Au

foto: Jakub Citterbard

Obr. 39

Plaňany „za nádražím“, ojedinělý nález

typ: Groß Umstadt

materiál: Ag

foto: Jakub Citterbard

Obr. 40

Praha–Michle, cihelna, pohřebiště (rozrušený kostrový hrob)

typ: Groß Umstadt

materiál: Ag

foto: Jakub Citterbard

Obr. 41

Praha–Michle, ulice U Plynárny, pohřebiště (rozrušený kostrový hrob)

typ: Groß Umstadt

materiál: bronz

foto: Jakub Citterbard

Obr. 42, párová spona A

Praha–Libeň, Na Košince, pohřebiště (bohatý ženský hrob)

typ: spona s nožkou ve tvaru vlaštovčího ocásku, var. Elstertrebnitz/Praha Libeň

materiál: Ag + Au

foto: Jakub Citterbard

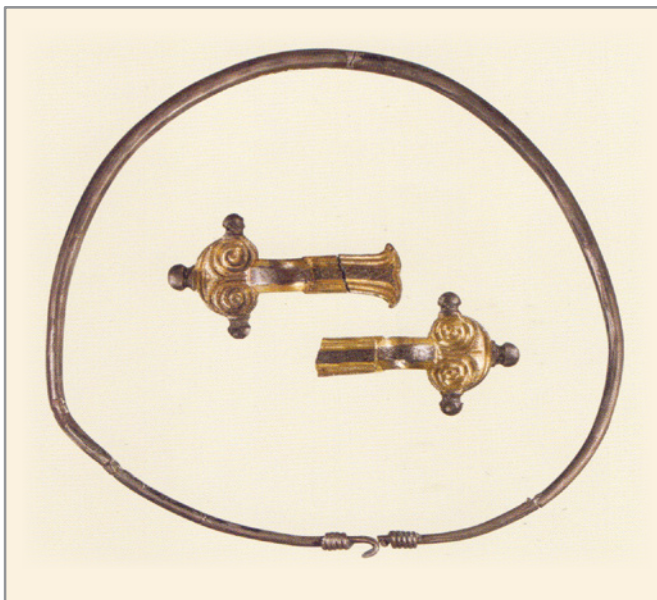
Obr. 43, párová spona B

Praha–Libeň, Na Košince, pohřebiště (bohatý ženský hrob)

typ: spona s nožkou ve tvaru vlaštovčího ocásku, var. Elstertrebnitz/Praha Libeň

materiál: Ag + Au

foto: Jakub Citterbard

Obr. 44

Praha–Libeň, Na Košince, pohřebiště (bohatý ženský hrob)

výbava hrobu

foto: I. Kyncl

podle: Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol., 21.

Obr. 45, párová spona A

Praha–Zličín, pohřebiště (hrob 42)

typ: Zličín

materiál: Au

foto: Jakub Citterbard

Obr. 46, párová spona B

Praha–Zličín, pohřebiště (hrob 42)

typ: Zličín

materiál: Au

foto: Jakub Citterbard

Obr. 47

Praha–Zličín, pohřebiště (hrob 42)

výbava hrobu
podle: Droberjar 2013,
284, Abb. 3.

Obr. 48, párová spona A

Praha–Zličín, pohřebiště (hrob 135)

typ: Zličín

materiál: Au

foto: Jakub Citterbard

Obr. 49, párová spona B

Praha–Zličín, pohřebiště (hrob 135)

typ: Zličín

materiál: Au

foto: Jakub Citterbard

Obr. 50 a, b

Praha–Zličín

zlaté závěsky typu Úherce

a) hrob 135, b) hrob 61

foto: M. Frouz

podle: Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol., 152.

Obr. 51

Praha–Zličín, pohřebiště (hrob 61)

typ: spona ze zlatého solidu císaře Honorie

materiál: Au

foto: Jakub Citterbard

Obr. 52

Tetín „U sv. Michala“, pohřebiště (kostrový hrob)

typ: Miltenberg

materiál: Fe

foto: Jakub Citterbard

Obr. 53

Praha–Ruzyně, sídliště (objekt 618)

typ: spona s podvázanou nožkou, var. A 158

materiál: bronz

foto: Jakub Citterbard

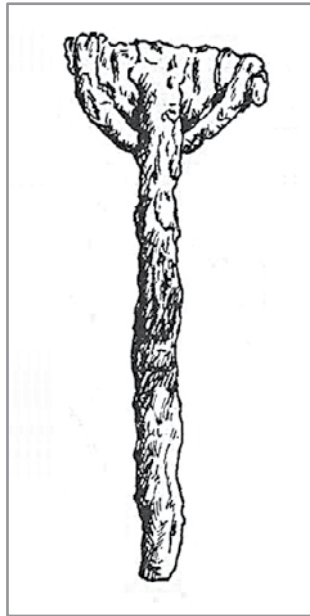
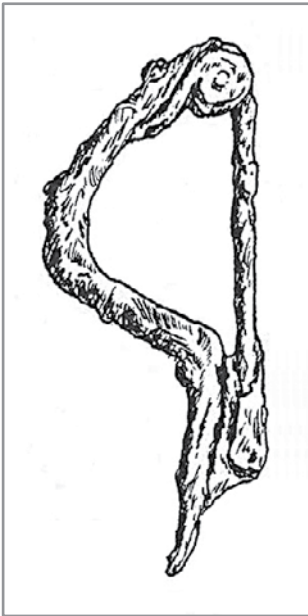
Obr. 54

Praha–Ruzyně, sídliště (objekt 618)

typ: Rathewitz

materiál: bronz

foto: Jakub Citterbard

Obr. 55

**Vinařice, Landova cihelna, pohřebiště
(rozrušený kostrový hrob)**

typ: Rathewitz

materiál: Fe

podle: Svoboda 1948, 171, Obr. 32.

Obr. 56

Kšely, ojedinělý nález

typ: Gursuf, var. Bakodpuszta

materiál: bronz

foto: Jakub Citterbard

Obr. 57

Neznámé místo, západní Čechy, ojedinělý nález

typ: Gursuf, var. Bakodpuszta

materiál: bronz

foto: Jakub Citterbard

Obr. 58, párová spona A

Praha–Zličín, pohřebiště (hrob 41)

typ: Gursuf, var. Sikenica – Kiszombor

materiál: Ag + Au

foto: Jakub Citterbard

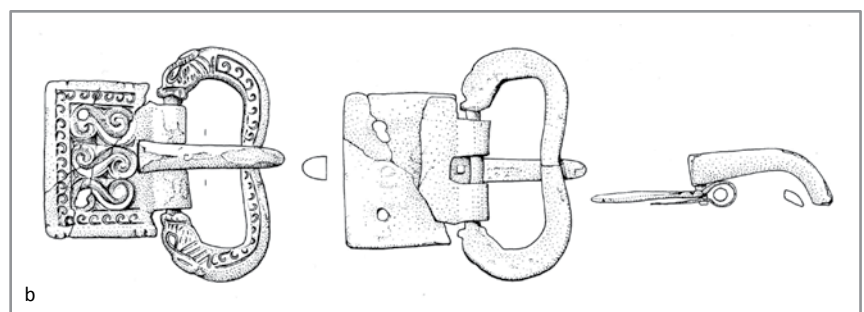
Obr. 59, párová spona B

Praha–Zličín, pohřebiště (hrob 41)

typ: Gursuf, var. Sikenica – Kiszombor

materiál: Ag + Au

foto: Jakub Citterbard

Obr. 60

Praha–Zličín, ukázka inventáře z hrobu 41

foto a: M. Frouz

podle: Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol., 175 dole.

kresba b: M. Černý

podle: Jiřík – Vávra – Šmolíková – Kuchařík a kol., 125 nahoře.

Obr. 61, párová spona A

Praha–Zličín, pohřebiště (hrob 57)

typ: Gursuf, var. Sokolnice – Szekszárd

materiál: Ag + Au

foto: Jakub Citterbard

Obr. 62, párová spona B

Praha–Zličín, pohřebiště (hrob 57)

typ: Gursuf, var. Sokolnice – Szekszárd

materiál: Ag + Au

foto: Jakub Citterbard

Obr. 63

Praha–Zličín, pohřebiště (hrob 37)

typ: lučkovitá spona s peltoidní záhlavní destičkou

materiál: Ag + Au

foto: Jakub Citterbard

Obr. 64, párová spona A

Praha–Zličín, pohřebiště (hrob 151)

typ: Krefeld

materiál: Ag + Au

foto: Jakub Citterbard

Obr. 65, párová spona B

Praha–Zličín, pohřebiště (hrob 151)

typ: Krefeld

materiál: Ag + Au

foto: Jakub Citterbard

Obr. 66

Praha–Zličín, pohřebiště (hrob 144)

typ: Krefeld

materiál: Ag + Au

foto: Jakub Citterbard

Obr. 67

Vinařice, Landova cihelna, pohřebiště (rozrušený kostrový hrob)

typ: Krefeld

materiál: Ag + Au

foto: Jakub Citterbard

Obr. 68

Praha–Kobylisy, pohřebiště (hrob IV)

typ: Krefeld

materiál: Ag + Au

foto: Jakub Citterbard

Obr. 69

Vinařice, Landova cihelna, pohřebiště (rozrušený kostrový hrob)

typ: ptačí spona

materiál: Cu/bronz + Ag + Au

foto: Jakub Citterbard

Obr. 70, párová spona A

Praha–Zličín, pohřebiště (hrob 98)

typ: Bulles-Lauriacum

materiál: Ag

foto: Jakub Citterbard

Obr. 71, párová spona B

Praha–Zličín, pohřebiště (hrob 98)

typ: Bulles-Lauriacum

materiál: Ag

foto: Jakub Citterbard

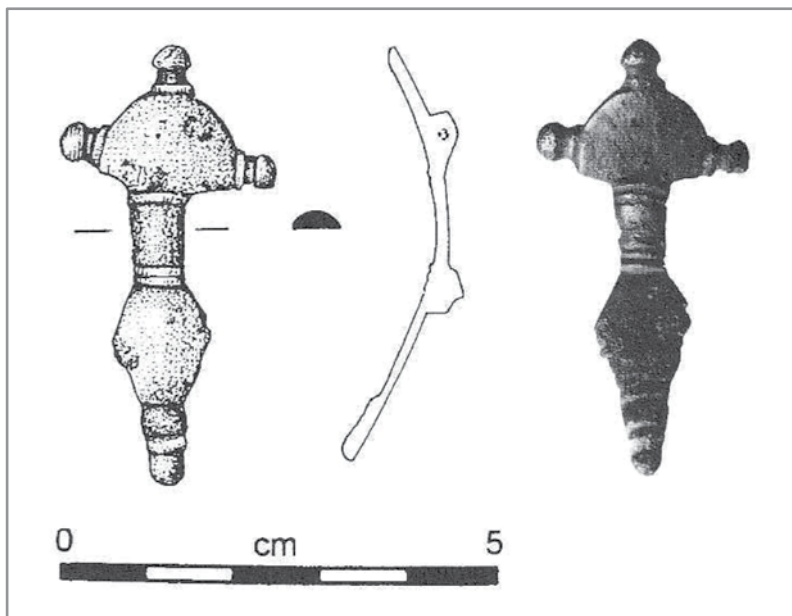
Obr. 72

Praha–Dejvice, Mailbeckova cihelna, pohřebiště (hrob 5)

typ: Breitenfurt, forma Pritzier-Perdöhl

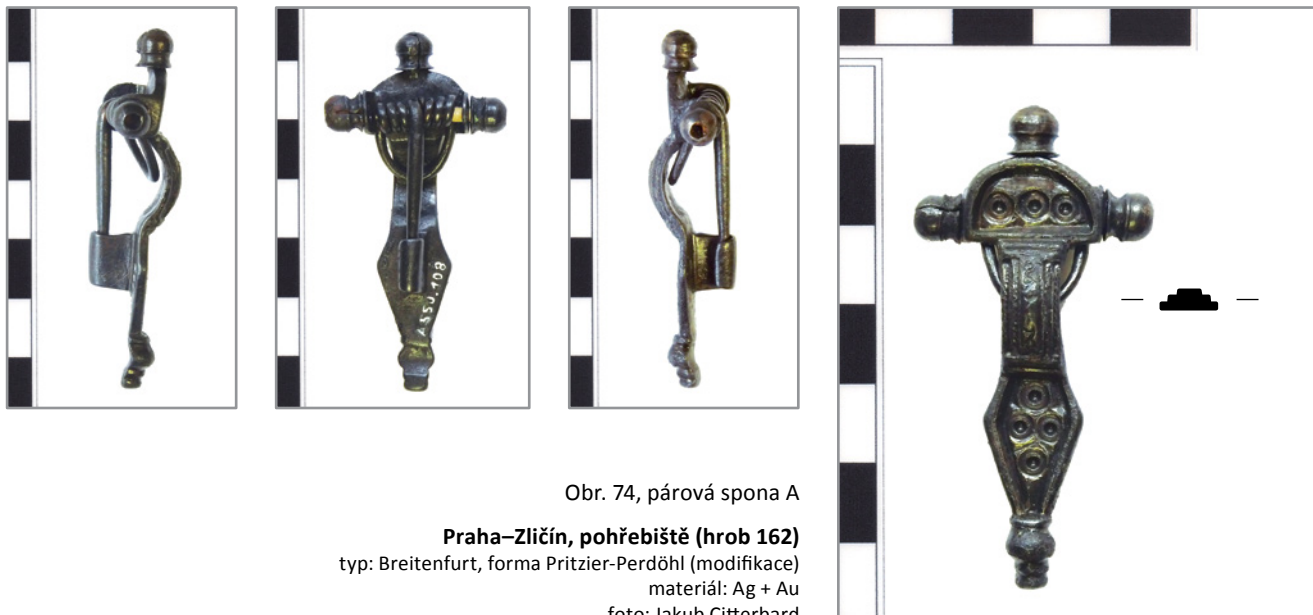
materiál: bronz

foto: Jakub Citterbard

Obr. 73

Liteň – Dolní Vlence (detektorový nález)
 typ: Breitenfurt, forma Pritzier-Perdöhl
 materiál: bronz
 podle: Droberjar – Stolz 2005, 524, Obr. 2.

Obr. 74, párová spona A

Praha–Zličín, pohřebiště (hrob 162)
 typ: Breitenfurt, forma Pritzier-Perdöhl (modifikace)
 materiál: Ag + Au
 foto: Jakub Citterbard

Obr. 75, párová spona B

Praha–Zličín, pohřebiště (hrob 162)
 typ: Breitenfurt, forma Pritzier-Perdöhl (modifikace)
 materiál: Ag + Au
 foto: Jakub Citterbard